



ԱՅ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ





АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

Институт литературы имени М. Абега

АРМЯНСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

*Под общей редакцией
академика
ИОСИФА ОРБЕЛИ*

II

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР

Ереван

1959

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Մ. Արեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔՏԱԹՆԵՐ

Ընդհանուր խմբագրությունը
ազատեցկու
ՀՈՎՍԵՓ ՕՐԲԵԼՈՒ



II

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

Երեվան

1959

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ
Գիտությունների ակադեմիայի հմրագրական-հրատարակչական
խորհրդի որոշմամբ

հմրագրական կոլեգիա

ՋՈՐՑԱՆ Ա. Ե., ՀՈՎՆԱՆ Գ. Ն., ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ Ա. Ց.,
ՄԵԼԻՔ-ՕՀԱՆՋԱՆՅԱՆ Կ. Ա., ՆԱՋԻՆՅԱՆ Ա. Մ.

Հատորը պատրաստեց և նախաբանը գրեց
Ա. Մ. ՆԱՋԻՆՅԱՆԸ

հմրագիր՝ Կ. Ա. ՄԵԼԻՔ-ՕՀԱՆՋԱՆՅԱՆ

ՆԱԽԱՐԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ

«Հայ ժողովրդական հեփաթների» գիտական հրատարակության երկրորդ հատորը պարունակում է Արարատյան դաշտի միայն Վաղարշապատ գյուղի (այժմյան էջմիածին ֆաղափ) հեփաթները:

Պատմական Վաղարշապատը տեղադրվում է Մեծ Հայքի Այրարատ նահանգի Արագածոտն գավառում, Վաղարշապատի դաշտում: Պատմագիրների տեղեկությունների համաձայն Վաղարշապատը որպես բնակավայր հիշվում է վաղ ժամանակներից: Հայտնի է, որ դեռ նախքան մեր թվականությունը Վաղարշապատը կոչվել է Վարդգեսավան, որի մասին Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմության» մեջ պահպանվել է ժողովրդական վիպական երգի մի պատահիկ:

Հետագայում, 117—140 թթ. Արշակունի Վաղարշակ Ա. քազավորը վերակառուցել, մեծացրել ու պարսպապատել է այդ ավանը և դարձրել իր մայրաքաղաքը, վերանվանելով Վաղարշապատ: Վաղարշապատն ունեցել է նաև այլ անուններ՝ Նոր ֆաղափ, Քաղափողաշտ, Քաղափամայր, ուշ շրջանում՝ էջմիածին: Վաղարշապատի բնակչությունը դեռ հին ժամանակներից զբաղվել է գյուղատնտեսական կուլտուրաների մշակությամբ, հատկապես խաղողագործությամբ ու պտղաբուծությամբ:

Խոշոր ու նշանակալից դեր է խաղացել Վաղարշապատը պատ-

մական Հայաստանի տնտեսական, բաղադրական ու կուլտուրական կյանքում: Քրիստոնեությունը Հայաստան մուտք գործելուց հետո Վաղարշապատը երկար ժամանակ հանդիսացել է Հայաստանի կրոնական կենտրոնը:

Վաղարշապատի դաշտի մյուս գյուղերի համեմատ բուն Վաղարշապատում բնիկ ազգաբնակչությունը գերակշռող է եղել և համեմատաբար լավ է պահպանել տեղի լեզվա-բարբառային ու ազգագրական հրանգը, մի հանգամանք, որն իր վառ արտացոլումն է գտել նաև Վաղարշապատի հեփաթնում:

Այս հատորում զետեղված Վաղարշապատի հեփաթների գերակշռող մասը հավաքել ու գրի է առել շանասեր ու հմուտ բանահավաք-հրատարակիչ Տիգրան Նավասարդյանը:

Տ. Նավասարդյանը հայկական մշակույթի այն բազմերախտ ու եռանդուն մշակներից է, որն առանձնահատուկ նշանակություն է տվել ժողովրդական բանահյուսության նյութերի հավաքմանն ու հրատարակմանը:

Ինչպես Գ. Սրվանձտյանը Արևմտյան Հայաստանում, այնպես էլ Տ. Նավասարդյանը Արևելյան Հայաստանում առաջիններն էին, որ բարձր գնահատեցին աշխատավոր ժողովրդի բանավոր ստեղծագործությունը և իրենց կյանքի ու գործունեության ընթացքում անձանձիր ու մեղվաշան ձեռնամուխ եղան բանավոր գրականության նյութերի հավաքմանն ու հրատարակմանը: Հայ բանահյուսության այդ ոսկավիրաններն ուղեցույց օրինակ հանդիսացան բանահավաքների ու բանասերների հետագա մի ամբողջ սերնդի համար:

Տ. Նավասարդյանը դեռ վաղ մանկությունից սիրել է ժողովրդական բանահյուսությունը: Տասնհինգ տարեկան հասակում, դեռևս Ներսիսյան դպրոցում սովորելու ժամանակ, արձակուրդներին նա սկսեց հավաքել ժողովրդական բանահյուսության նյութեր, որը և հետագայում դարձավ նրա ամենասիրած զբաղմունքը:

Երկարածիգ տարիների ընթացքում Տ. Նավասարդյանը, գյուղից գյուղ շրջելով, ինքն անձամբ ժողովել է շատ նյութեր և ուրիշներին՝ նամակներով, մամուլում տպագրած հայտարարություններով ոգեշնչել ու փառալերել է՝ հավաքել և կորստից փրկել հայ ժողովրդի տարբեր հատվածների բանավոր երգեր, հեփաթներ,

գրույցները, առաձեններն ու մյուս ժանրերի ստեղծագործությունները:

Տ. Նավասարդյանցի եռանդուն ջանքերի ու անձնվեր գործունեության շնորհիվ սկսած 1876 թվականից հավաքվում ու կուտակվում է ժողովրդական բանահյուսության բազմաժանր նյութերի մի պատկանելի ժառանգություն: 1882 թ. լույս է տեսնում Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեփաքների» առաջին գիրքը, որի առաջաբանում երիտասարդ խանդավառ բանահավաք մեծ ոգևորությամբ խոսում է հայ ժողովրդական բանահյուսության նյութերի հավաքման նշանակության ու կարևորության մասին և շարադրում իր նպատակներն ու պլանները:

Զրկված լինելով նյութական միջոցներից ու հնարավորություններից՝ Տ. Նավասարդյանցը, իր կատարած գործի խոր գիտակցությամբ ու նվիրվածությամբ, դժվարին պայմաններում ու զոհողությունների գնով շարունակում է բանահավաքչական գործունեությունը և մինչև 1903 թ. մեկը-մյուսի հետևից լույս ընծայում «Հայ ժողովրդական հեփաքների» տասը գիրք և «Հայ ժողովրդական ավանդություններին» մի ժողովածու: «Հայ ժողովրդական հեփաքների» հերթական 11-րդ գիրքը, կիսամաքագիր ձեռագիր վիճակում բազմաթիվ այլ անտիպ նյութերի հետ մնացել է Տ. Նավասարդյանցի արխիվում:

Ժամանակի մամուլը և գրական-հասարակական գործիչները բարձր են գնահատել Տ. Նավասարդյանցի կատարած գործը: Հայ վիպասանության մեծ վարպետ Բաֆֆին մի առիթով գրել է. «Ես դարձյալ կրկնում եմ միևնույն միտքը, որ վերևում հիշեցի. մեզանում ընկերությունները կազմվում են ոչ թե գործ կատարելու համար, այլ գործը սպանելու համար: Իսկ մասնավոր մարդիկ իրենց եռանդով, անձեռնմխությամբ, տոկունությամբ ավելի են գործում, ավելի արդյունք են ցույց տալիս, քան թե մի ամբողջ ընկերություն:

Ինձ համար ավելի մեծ նշանակություն ունի մի երիտասարդ Նավասարդյանցի աշխատությունը, որը աղփատ, ամեն միջոցներից զուրկ. բայց սիրտը լի եռանդով դերվիշի նման ռաֆով ման է գալիս հայոց գյուղերը, մտնում է ժողովրդի ամեն ծալների մեջ, հեփաքներ է հավաքում և մեր զավակներին ընթերցանության տետրակներ է տալիս: Բայց ի՞նչ է շինում հայոց գրքերի տպագրական ընկերությունը. — ոչ ոք չգիտե:

Այդ բոլորը ինձ ականայից ասել տվին մի փանի տխուր հանգամանքներ, որոնց վրա երկար խոսելը ավելի հեռու կտաներ: Բայց ինչ որ ճշմարիտ է, այն է, որ մեզանում մեծ պետք է զգացվում մեր երկիրը, մեր ժողովուրդը, մեր անցյալը և ներկան ուսումնասիրելու¹:

Ոգեշնչված Տ. Նավասարդյանցի անձնվեր ու եռանդուն գործունեությամբ և հետևելով նրա օրինակին, բազմաթիվ հայ մտավորականներ Հայաստանի տարբեր գավառներում սկսեցին հավաքել ժողովրդական բանավոր գրականության առատ նյութերը, խոշոր ավանդ ներմուծելով հայկական բանահյուսության գանձառանը:

Տ. Նավասարդյանցի հավաքած ու ձեռք բերած տպագիր ու անտիպ նյութերը պարունակում են բանահյուսական գրեթե բոլոր ժանրերի նմուշները: Գերակշռող տեղ են գրավում հեքիաթները, որոնք ժողոված են տարբեր վայրերից:

Այս հատորում տեղ են գտել Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» I—X գրքերում տպագրված և XI անտիպ գրքում զետեղված Վաղարշապատի հեքիաթները: Տ. Նավասարդյանցի արխիվում գտնվող Վաղարշապատի և Արարատյան դաշտի բնակավայրերի անտիպ մյուս հեքիաթները կրնդգրկվեն ներկա հրատարակության հաջորդ, հերթական երրորդ հատորի մեջ: Նույն արխիվում հավաքված այլ բնակավայրերի հեքիաթները կտեղաբաշխվեն համապատասխան հատորներում, ըստ տեղագրական սկզբունքի:

«Հայ ժողովրդական հեքիաթների» սույն հատորում տեղ գտած Վաղարշապատի հեքիաթների մյուս մասը հավաքել է բազմավաստակ ազգագրագետ-բանահավաք Նովանդ Լալայանը և հրատարակել «Մարգարիտներ հայ բանահյուսության» ժողովածուի երկրորդ գրքում:



«Հայ ժողովրդական հեքիաթների» երկրորդ հատորում հետևողական կերպով պահպանված են տեխնապահական այն սկզբունքներն ու կանոնները, որոնք մշակված են ամբողջ հրատարակության հա-

¹ Բաթիթի. *Խամսայի մեկիթություններ*, Թիֆլիս, 1882, էջ 413—414:



Բանակալ-հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱՎԱՍԱՐԴՅԱՆՑ
(1861—1927)



մար, հաշվի առնելով նաև այս հատորի նյութերի բնույթն ու առանձնահատկությունները: Անհրաժեշտ են համարում այստեղ համառոտակի նշել տեխտաբանական այն ընդհանուր սկզբունքները, որոնց մասին խոսված է առաջին հատորի առաջաբանում:

1. Պահպանված է հեփիաթների պատմների ամբողջականությունը: Տպագիր ու ձեռագիր աղբյուրներից առնված նյութերը չեն ենթարկված որևէ խմբագրական փոփոխության (հապավում, հավելում և այլն): Տպագիր նյութերի գրառման ձեռագրերը պահպանված լինելու դեպքում, տպագրվածը հիմք ընդունելով՝ համեմատված է ձեռագրի հետ և նշված տեխտային տարբերություններն ու փոփոխությունները, եթե դրանք իմաստային կամ լեզվա-բարբառային արժեք են ներկայացնում: Ասացողների «սխալները» պատմելու ընթացքում սյուժետային զծից խտտումներ, դեպքերի, դեմքերի, քվերի շփոթում ու անհամաձայնություն և այլն, չեն ուղղված, բայց դրանց մասին նշումներ է արված ծանոթության կարգով: Չեն ուղղված նաև գրական լեզվից ու օտար լեզուներից վերցված այն բառերը, որոնք ասացողները գործ են ածել՝ աղավաղված ձևով: Այդպիսի դեպքերում աղավաղված բառը շարված է շղատառով և անհրաժեշտության դեպքում ծանոթագրված: Հեփիաթների վերնագրերը մնում են այնպես, ինչպես սկզբնաղբյուրներում է. եթե հեփիաթը անվերնագիր է, ապա վերնագրված է մեր կողմից՝ հաշվի առնելով թեման կամ սյուժետը և այդ մասին նշված է ծանոթագրության մեջ:

2. Հեփիաթների լեզուն չի փոփոխված, այսինքն՝ բողնված է այնպես, ինչպես գրի են առել բանահավաքները ասացողներից: Բարբառների կամ խոսվածքների ձևաբանական կամ հնչյունական արտասանական նշգրիտ պատկերը վերականգնելու նպատակով փոփոխություններ չեն կատարված: Դրա փոխարեն համապատասխան հատորի վերջում որպես հավելված տրված է որևէ հեփիաթ՝ ամյալ բարբառի կամ խոսվածքի լեզվական օրինաչափությունների և տառադարձության նշգրիտ պահպանմամբ: Յուրաքանչյուր հատորի հեփիաթների մեջ բառերի արտասանական-ուղղախոսական բնույթի խայտաբղետություն չստեղծելու համար միօրինակ են դարձված նույն բառերի գրության տարբեր ձևերը:

3. Անցյալում հրապարակված հեփիաթների տեխտերում և բանահավաքների գրառման ձեռագրերում հետևողականորեն ու

նիշտ շեն օգտագործված տրոհուրյան ու առողջանության նշանները, ինչպես և հստակ չի կատարված տեխնիկական պարբերությունների ու երկախոսությունների բաժանումը: Մինչդեռ դրանք շատ կարևոր են բանահյուսական ստեղծագործության բովանդակությունը նիշտ ըմբռնելու և բանավոր խոսքի գեղարվեստական-արտահայտչական յուրահատկությունները հաղորդելու համար: Ներկա հրատարակության մեջ հետևողականությամբ ուղղված ու նշտված են տեխնիկական պարբերությունների ու երկախոսությունների բաժանումը, հստակ ու որոշակի է դարձված ուղղակի և անուղղակի խոսքի կիրառումը: Ելնելով ժողովրդական բանավոր խոսքի առանձնահատկություններից ու պահանջներից և նկատի ունենալով այդ խոսքի իմաստային ու արտահայտչական ներբերանգները՝ նշտված է նաև տեխնիկական տարրությունը:

Բացի հատուկ անուններից տեխնիկական մեծատառով են գրված նաև կենդանական ու բուսական աշխարհի առանձին ներկայացուցիչներին տրված անունները և հեքիաթներում գործող հերոսներին տրված մականունները:

4. Տեխնիկական նկատմամբ միջամտություն է ցուցաբերված միայն այն դեպքում, երբ սկզբնաղբյուրներում եղել են բացահայտ վրիպումներ: Սրբ հանդիպած վրիպումը կասկած է հարուցում, էջատակին տրված է նաև նշտվող բառը կամ արտահայտությունը: Սկզբնաղբյուրներում հանդիպող բանահավաքների ընդմիջարկությունները (բառերի և արտահայտությունների բացատրություններ, առանձին դեպքերի ու դրվագների մեկնաբանություններ և այլն) առանձնացված են բուն տեխնիկական և դրված էջատակին: Ասացողների ընդմիջարկումներն ու հավելումները թողնված են բուն տեխնիկական, առնելով փակագծի մեջ, իսկ էջատակին համապատասխան ծանոթություն է տրված:

Բոլոր տեսակի նշտումների, բացատրությունների ու ծանոթությունների դեպքում էջատակին համապատասխան նշում է կատարված՝ Մ. Բ. (ծանոթություն բանահավաքի), Մ. Կ. (ծանոթություն կազմողի), Մ. Ա. (ծանոթություն ասացողի):

Այս ընդհանուր սկզբունքների ու կանոնների կիրառմանը զուգընթաց հաշվի են առնված նաև սույն հատորի նյութերի առանձնահատկությունները:

կի խոսքի մեջ հանդիպող ուրիշի ուղղակի խոսքը տարբերելու համար օգտագործված է չակերտներ: 4. Համեմատաբար բարդ է շեշտի գործածությունը: Արարատյան բարբառում շեշտը ընկնում է նախավերջին վանկի վրա: Բայց բառի տրամաբանական շեշտը տարբերվում է հրամայական շեշտից և նայած բառակապակցությանը և խոսքի մեջ դրված վերաբերմունքին ու ինտոնացիային տրամաբանական այդ շեշտը (որը երբեմն արտահայտվում է նաև հարցական նշանով) փոխում է իր տեղը: Տ. Նավասարդյանցի մոտ Արարատյան բարբառի շեշտադրության կանոնները լավ են պահպանված¹, բայց բոլոր տեխտերում հետևողականորեն չեն կիրառված: Եր. Լալայանի տեխտերում շեշտադրության այդ նրբությունները հաշվի չեն առնված:

Ներկա հրատարակության մեջ սկզբնաղբյուրների շեշտադրությունը չի վերանայված, հաշվի առնելով, որ դա շատ դժվարում հարաբերական է և կարող է տեղիք տալ վրիպումների ու սխալանքների: Ուղղված են միայն հրամայական այն շեշտադրումները, որոնք բացահայտորեն վրիպած են: Բարեբախտաբար Տ. Նավասարդյանցի տեխտերի մեջ պահպանված է մի հեֆիաթ՝ «Հոր տված իրեք խրատը» («Հայ ժողովրդական հեֆիաթներ», VI գիրք), որտեղ հետևողականորեն ու նշտորեն պահպանված է շեշտադրությունը: Այդ հեֆիաթն էլ տրված է հատորի վերջում, հավելվածի մեջ՝ որպես վաղարշապատի խոսվածքի լեզվա-ֆերականական նմուշ:



«Հայ ժողովրդական հեֆիաթների» երկրորդ հատորը ունի հետևյալ կառուցվածքը.

1. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԵՔՍՏԵՐԻ բաժնում դրված են Տ. Նավասարդյանցի և Եր. Լալայանի հավաքած տպագիր ու անտիպ վաղարշապատի հեֆիաթների համեմատաբար անթերի, ամբողջական ու ընտիր պատումները: Հիմնական տեխտերը բաժանված են երկու

¹ Պրոֆ. Մ. Արեղյանը «Նոր-Դարի» 1890 թ. № 142—144-ում տպագրած «Ժողովրդական լեզվի շեշտադրությունը» հոդվածում բարձր է գնահատում Տ. Նավասարդյանցի տեքստերը՝ որպես Արարատյան բարբառի շեշտադրության արժանահավատ ու վստահելի աղբյուր (Մ. Կ.):

խմբի: Նախ տրված են հրաշապատում (կախարդական), ապա իրապատում (կենցաղային) հեքիաթները՝ հերթական համարակալումով: ՀՐԱՇԱՊԱՏՈՒՄ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ (1—32) դասակարգված է ըստ հետևյալ սյուժետների ու թեմաների:

Մարդուն ու բնությունը վերակենդանացնող Անմահական ջրի ու խնձորի, Հազարան բլրովի, Ոսկե ձկան և այլ կենսաբեր զորությամբ օժտված էակների ձեռք բերումը (1—2):

Պայքար գերբնական շար ուժերի դեմ՝ արգելափակված ու կախարդված գեղեցկուհիներին ու անմեղ մարդկանց ազատելու համար (3—5):

Արդար, ազնիվ, նշմարտախոս ու պարտաճանաչ մարդը հովանավորվում, պաշտպանվում է ու երջանկության հասնում (6—11):

Երեխա չունեցող ամուսիններին կենդանակերպ կամ հրեշակերպ զավակ է ծնվում: Ամուսնացնելուց հետո հարսը բացում է կերպարանափոխության գաղտնիքը, որի պատճառով տղան անհետանում է: Մեծ դժվարություններից ու փորձություններից հետո հարսը գտնում է ամուսնուն, որը հաղթելով կախարդական էակին՝ վերստանում է իր մարդկային կերպարանքը (12):

Աղքատ ծնողների զավակը արհեստ է սովորում կախարդի մոտ և տիրապետելով նրա արհեստի գաղտնիքներին, հալածվում ու փորձությունների է ենթարկվում: Վերջիվերջո նա հաղթում է կախարդին և հասնում իր նպատակին (13):

Բարությունն ու երախտիքը միշտ փոխհատուցվում են (14—17):

Զրպարտված ու հալածված անմեղ կինը, բույրը, խորք զավակները կամ այլ հարազատները երկար տառապանքներից ու փորձություններից հետո փրկվում ու մեծարվում են, իսկ հանցավորները պատժվում (18—21):

Ազնիվ ու հավատարիմ կինը հովանավորվում, պաշտպանվում ու մեծարվում է (22—23):

Նախախնամության սահմանաձև կատարվում է (24—26):

Աղքատ գյուղացու իմաստուն տղան պարզում է արուի մսից հրաժարվող քազավորի աղչկա խարդախությունն ու անպատկառությունը և նշանավոր երեք առակ-գրույցները պատմելով՝ բացում ծիծաղող ձկների գաղտնիքը (27):

Նենգ, խարդախ ու դաժան վրիժառուն միշտ պատժվում է (28—29):

Կենդանու տեսքով կերպարանափոխված մարդը հալածվում է քաղաքի կողմից՝ ենթարկվելով ծանր փորձությունների, բայց հաղթահարում է դրանք և հրաշագործ զորությամբ օժտված ընկերների օգնությամբ հասնում է իր նպատակին (30):

Մարդակեր ֆռչ հալածանքը եղբոր դեմ: Եղբայրը հավատարիմ շների օգնությամբ փրկվում է պատուհասից (31):

Կնոջ կերպարանով Վիշապ-օձը գայրակղում է աշխատանք փնտրող աղքատ մարդուն, որը բացում է օձի զաղտնիքը, ոչնչացնում նրան և մեծ հարստության տեր դառնում (32):

ԻՐԱՊԱՏՈՒՄ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ (33—56) դասակարգված է ըստ հետևյալ սյուժետների ու թեմաների.

Աղքատ ու հասարակ մարդը սրամտությամբ ու հնարագիտությամբ հաղթում է հարստին (33—37):

Առօրյա կյանքում ու կենցաղում անարդարն ու շարճախանձողը դատապարտվում ու պատժվում է (38):

Ձրիակեր, վատնող ու անխելք որդին անարգվում է ու պատրժվում, իսկ համեստ, աշխատասեր ու ծնողասեր որդին հովանավորվում ու մեծարվում (39—40):

Ազանն ու ընչափազը դատապարտվում ու կործանվում է (41):

Կնոջ դրական ու բացասական հատկանիշները ընտանիքում ու կենցաղում: Հարսի ու սկեսրոջ փոխհարաբերությունները (42—49):

Աշխարհում հավիտենական ու մեայուն ոչինչ չկա. ամեն ինչ փոփոխվում է (50—51):

Դիպվածի ու պատահականության շնորհիվ աղքատ, հասարակ մարդը հաջողության է հասնում (52—53):

Անհավատալի, անիրական, անբնական դիպվածների վրա հիմնված գործողություններ, որոնք զավեշտ ու ծիծաղ են առաջացնում (54—56):

Պետք է նկատի ունենալ, որ ինչպես հեփաթների երկու խմբի քաժանուրը (հրաշապատում և իրապատում), այնպես էլ յուրաքանչյուր խմբի մեջ թեմատիկ ու սյուժետային դասակարգումը որոշ չափով պայմանական է: Տվյալ դեպքում հաշվի են առնված բնորոշ ու գերակշռող մոմենտները:

2. ՀԱՎԵԼՎԱՄ I-ում գեանդված են այն հեփաթները, որոնք կամ հիմնական տեսքներում դրված հեփաթներին շատ մոտ տարբերակներ են, կամ թե իրենց ընդգրկմամբ, սյուժետային գծի կոտ

զանգացմամբ, դեպքերի մեկնաբանմամբ, լեզվա-բարբառային անադարտությամբ ու գեղարվեստական-պատմողական վարպետությամբ չեն կանգնած հիմնական տեխտերի մակարդակին:

3. ՀԱՎԵԼՎԱՄ II-ում ներկայացված է հատորի հիմնական տեխտերից վերցված մի հեփիաք («Հոր տված իրեփ խրատը») վաղարշապատի խոսվածքի ձեռքանական ու արտասանական առանձնահատկությունների գիտական ճշգրիտ տառադարձությամբ:

4. ՄԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ մեջ հերթականությամբ լուսաբանված են հատորում տեղ գտած բոլոր հեփիաքների գրառման հանգամանքները ու հրատարակության պատմությունը, նշելով նաև սույն հատորի նյութերի առնչությունը ներկա հրատարակության նախորդ՝ առաջին հատորի հեփիաքների սյուժետների հետ:

5. ԲԱՌԱՐԱՆՆ քննդրվում է այս հատորում տեղ գտած բարբառային դժվար հասկանալի և փոխառյալ բառերի բացատրությունը:

6. ՑԱՆԿԵՐԻ ՄԵՋ տրված են այս հատորում պարունակվող հեփիաքները ըստ տեղի ու ասացողների, ինչպես նաև այբբենական կարգով:





ԱՅՐԱՐԱՏ







1. ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ԽՆՁՈՐ

Ըննում ա շիւնում ամալ ժամանակին մի թագավոր, ունենում ա իրեք տղա:

Էս թագավորը իրա պալատի աղաքին մի լավ գլուխի բաղ ա ունենում՝ մեջը Անմահական խնձորի ծառ: Համա ի՛նչ անում ա շի անում, շի կարում էդ Անմահական խնձորի ծառի բարը ուտի: Նրա կատեպանները էդ ծառը պահում ին, բեջարում, հենց գալիս էր հասնելու վախտը՝ տենում ին ծառի վրեն էլ ո՛նչ խնձոր կա, ո՛նչ զագ:

Մի տարի էլ թագավորի մենծ տղեն գալիս ա հորն ասում.
— Ա՛յ հեր, էս տարի էլ թո՛ղ ես մուղաթ կենամ. բալի կարենամ էդ խնձորի գողին կալնի:

— Դո՛ւ գիտաս, ա՛յ որդի,—ասում ա հերը,—թե կարաս՝ զնա մուղաթ կա՛ց:

Հենց որ գալիս ա խնձորի հասնելու վախտերքը, էս մենծ աղպերը վեր ա կենում, էթում Անմահական խնձորի ծառի տակին գշեր-ցերեկ դարավուլ քաշում, ընչանք հասնիլը Գալիս ա խնձորը հասնում. հենց էն էր՝ առավոտը որ լիսանար, պտի քաղեր տաներ տար հորը: Սաղ գշերը չի քնում. դալիս ա լիսագեմին քունը տանում ա: Ընդիան մի դէ գալիս ա, շուլալվում ծառը, խնձորներն ուտում՝ էթում:

կամ՝ դուս գալու իլլաջ չգտավ: Վերջը պուճուր աղջկա ասածը միտն ընկավ, որ կենա ընչանք ուրբաթ օրը, էթա աղբորի կշտին նստի, նրա ասած ոշխարհների ճամփին պահի. բալի նրանցով իրան քցի ին աշխարհ:

Ուրբաթ օրը որ էկավ, տղեն վն կացավ գնաց աղբուրը: Մի քիչ կացավ, տեհավ իրեք ոշխար էկան՝ մինը Սև, մինը Սիպտակ, մինը Կարմիր. էնքամ էլ սի՛րուն, էնքամ էլ նա՛շխուն, որ տենողի խելքն էր էթում: Զուր խմեցին պրծան, ուզում ին էթա՝ տղեն իրան քցեց. ուզեցավ Սևի վրեն ընկնի, շշկվեց Սիպտակի վրեն ընկավ: Սիպտակը քցեց Կարմիրի վրեն, Կարմիրը՝ Սևի, Սևն էլ քցեց Մութն աշխարհ:

Խեղճ տղեն էդ Մութն աշխարհումը դե՛ս ման էկավ, դե՛ն ման էկավ՝ տեղ չգտավ, որ սթար անի: Վերջը մի պառավի ռաստ էկավ:

— Ա՛յ մերա, — ասեց, — ղոնաղ շե՛ս ուղի:

— Խի՞ շեմ ուղի, ա՛յ որդի, ղոնաղն ա՛ստունն ա:

Պառավը տղին կանչեց, տարավ տուն: Խեղճ տղեն, էս թամամ իրեք օր, ծարավ էր:

— Ա՛յ մերա, — ասեց, — մի քիչ ջուր տա՛ս խմեմ, էս իրեք օր ա ծարավ թուր ու մուքս կպել ա:

Պառավը գնաց մի փարչ պղտոր ջուր բերեց, էնքամ պղտոր, որ կասես ցիխ ըլներ:

Տղեն հարցրեց. — Մե՛րա, ձեր ջուրը խի՞ ա ըսենց պղտոր:

— Ա՛յ որդի, — ասեց, — մեր ջուրը տարեն-տասնէրկու ամիս ըսենց պղտոր ա ըլնում, մենք ըսկի պարզ ջրի էրես տե՛նում ենք որ... Մեր աղբրի ակումը մի Օխտը գլխանի վիշապ ա էկն նստե, չի թողում որ ջուր գա: Շաբաթը մի էրեխա ենք տանում տալիս Վիշապին, ուտում ա, նոր մի պուճուր ջուր ա թողում, որ ինչ ա՛ խալիը ծարավ չկոտորվեն: Էգուց էլ թագավորի աղջկա նորաթն ա, պտի տանեն Վիշապին տան ուտի, որ ջուր բաց թողա:

— Ա՛յ մերա, բա շե՛ք կարում էդ Վիշապին սըպանի:

— Ա՛յ որդի, նրան ըսկի սըպանելու ճար կըլնի, սաղ երկիրը զվիր ա բերի: Քանի հետ թագավորը սաղ իրա ղոշնովը գնացել ա վրեն կոխի՝ բան չի կարացն անի:

Առավոտը որ լիսանում ա, տղեն տենում ա, որ հրեն թագավորի աղջկանը սև շորեր հագցրած տանում են Վիշապին տան: Ինքն էլ թաքուն աղջկա եննուցն էթում ա:

Վիշապը հետևան տենում ա, որ ըսօր մի ֆոգու տեղակ էրկուան
են գալի իրան կիրակուր ընեն, ուրախանում ա. աստմենբը սրում
ա՛ հազրում, որ գալու բաշտան էրկսին էլ մի դըրբի կուլ տա: Հա-
մա տղեն Վիշապին մոտանում ա թե չէ, թուրը հանում ա՝ ո՛ր շի
տալի՞, օխտը զուխն էլ մի հանքի ա թռնում, էն դիհն ընկնում:

— Տղա՛, մըկ էլ տո՛ւ, — ձեն ա տալի Վիշապը:

— Չէ՛, — ասում ա տղեն, — ես մորիցս մի հետ եմ էլե, էրկու
հետ չեմ էլե:

Վիշապը արենկուլ աղբրի ակումը վեր ա ընկնում, սատկում:
էն սհաթը աղբրի շուրը վարարում ա, խալսը լիանում են, բոլ-բոլ
խմում՝ աստուն փառք տալի: Թագավորի աղջիկն էլ ուրախ-ուրախ
գալիս ա տուն, հորն ու մորը նաղլ անում, որ մի անճանանչ տղա
էկավ Վիշապին սըպանեց, իրան էլ նրա ձեռիցը ազատեց:

— Բա՛ էն տղին որ տենաս՝ չե՞ս ճանանչի, — հարցնում ա Թա-
գավորը:

— Որ տենամ, խի՞ չեմ ճանանչի, — ասում ա աղջիկը:

Թագավորը սաղ իրա երկրումը ջառ ա գոռալ տալի, որ իրա
ձեռի տակը ինչքամ մարդ կա՝ քոմմա հավաքվեն իրա պալատի
աղաքը: Նրա երկրումն է՛լ մարդ չի մնում՝ քոմմա էլ գալիս են
կիտովում նրա պալատի աղաքին:

— Դե լա՛վ Թամաշ արա, — ասում ա Թագավորը իրա աղջկա-
նը, — տես էն տղին կճանա՞նչես:

Աղջիկը աչքը դե՛ս, դե՛ն ա ման ածում, արվալը էն տղին գըտ-
նում ա:

— Հրե՛ն, հրե՛ն, էն տղեն էր, — ձեն ա տալի հորը:

Թագավորը հրամայում ա իրա նաղիր-վեզիրին, որ էն տղին
բերեն իրա կուշտը: Նաղիր-վեզիրը էթում են, տղին բերում:

— Տղա՛, ուզա՛ տամ, — ասում ա Թագավորը:

— Թագավորն ապրած կենա, ես զադ չեմ ուզում, Թաքիլան
ինձ մի լիս աշխար քցես, — ասում ա տղեն:

— Լիս աշխար ղրկիլը դժար ա, ա՛յ որդի. էդ իմ բանը չի:
Համա ֆլան մեշումը, ֆլան ծառի վրեն մի Ջոռուտ ղուշ կա. թե
կարենա, նա կտանի, էլ մարդ՝ չէ՛: Էս քանի տարի ա, էդ ղուշը
գալիս ա ինձ դանգատ, թե. «Սա ամեն տարի խեղճ ու կրակ ճուտ
եմ հանում, մեծացնում, մի Վիշապ կա, գալիս ա, ճուտերս ուտում,
էթում»: Դու կէթաս էն ծառի տակին ղարավուկ կքաշես, կտենաս

որ էն Վիշապն էլի էկավ, շուպլվեց ծառը, որ ճուտերն ուտի՝ կտաս Վիշապին կսրպանես: Զմռուտ ղուշը որ գա, տենա քու արած լա-վությունը՝ կհարցնի, թե. «Ի՞նչ ես ուզում»: Դու կասես, թե. «Նս-ղադ շեմ ուզում, մենակ ինձ չիս աշխար տա՛ր»: Նա էն սհաթը կդնի քեզ թևերի վրեն՝ կտանի:

Թագավորի ասածը տղի բեյինը մենում ա. վեր ա կենում էթում էն մեշեն: Դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի՝ էն ծառը գտնում ա: Նստում ա էդ ծառի տակին, Վիշապի ճամփեն պահում:

Մի քիչ կենում ա, տենում ա՝ մի եքա Վիշապ հրեն էկավ, շուպլվեց ծառը, որ Զմռուտ ղշի ճուտերն ուտի. էն սհաթին հա-նում ա թուրը, տալի սրպանում, ղիմա-ղիմա անում, տանում քցում ճուտերի աղաքը, որ ուտեն: Ինքն էլ շունքի բեզարել էր՝ պառկում ա էդ ծառի տակին, քնում:

էն դհից, Զմռուտ ղուշը գալիս ա, տենում՝ մի մարդ հրեն ծա-ռի տակին քնած:

«Ա՛յ հարա՛յ,— ասում ա,— կա-շկա՛ սա ա իմ ճուտերի յու-խում տվողը»:

Վրա ա պրծնում, որ ձվիկ-ձվիկ անի՝ ճուտերը չեն թողնում. ասում են, որ սա ա իրանց պրծացրե Վիշապի ձեռիցը: Նո՛ր Զմ-ռուտ ղուշը էլ ձեռ չի տալի, դեռ հլա թևերը փռում ա վրեն՝ շվաք անում, որ դինջ քնի:

Մի քիչ կենում ա, տղեն զարթնում ա, տենում՝ Զմռուտ ղուշը թևերը վրեն շվաք ա արե:

— Ա՛յ հողածին,— ասում ա Զմռուտ ղուշը,— ուզա՛ տա՛մ: Դու որ ինձ էս թավուր լավություն արիր՝ ես էլ պտի քեզ մի լա-վություն անեմ:

— Զադ շեմ ուզում քեզանից,— ասում ա տղեն,— Զմռո՛ւտ ղուշ, թաքիլան ինձ մի քցես չիս աշխարք:

— Ափսո՛ս, ծեր վախտս ես ռաստ էկե. թե չէ չիս աշխարք տանիլը ինձ հմար հաղ ու պար ա: Համա ինչ արած. ինչքամ էլ ծերացած ըլնեմ, ճա՛րն ինչ, պտի տանեմ. բալի սրանով էլ ա քու լավությունի տակիցը դուս գամ: Կէթաա թագավորիցը կուզես քառասուն տիկ¹ չուր, քառասուն հատ էլ գառան դմակ. ո՛նց ըլնի՝ ես քեզ չիս աշխարք կքցեմ:

¹ Տպագիր տեքստում՝ բուլուխ, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Տղեն կէթա թագավորիցը քառասուն տիկ շուր կուզի, քառասուն հատ էլ գառան դմակ, կրերի Զմռուտ ղշի կուշտը:

— Դե՛, հմի նստի մեջքիս վրեն,— կասի Զմռուտ ղուշը,— էդ քառասուն տիկ շուրը, քառասուն հատ գառան դմակն էլ դի վրես: Որ երո՛ւս կանեմ՝ շուրը կթցես, «ղի՛» կանեմ՝ դմակը կթցես. կթցես՝ ընչանք հասնենք իս աշխարք:

Տղեն նստում ա Զմռուտ ղշի մեջքին. քառասուն տիկ շուրը, քառասուն հատ դմակն էլ դնում ա վրեն: Երո՛ւս ա անում՝ շուրն ա թցում, «ղի՛» ա անում՝ դմակը: Ըսենց գալիս են, գալի՝ հասնում իս աշխարք: Զմռուտ ղուշը ըստե տղին վեր ա դնում, ինքն էլ եդ թռնում, գալի Մութն աշխարքը:

Էս տղեն ա, մի ճամփա ա բռնում՝ դպա իրա հոր քաղաքը: Գալիս ա, գալիս, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, ճամփին մի շորանի ա ոստ գալի:

— Բա՛րով,— ասում ա,— չո՛քան աղպեր:

— Ա՛սսու բարին, թագավորի ցեղ:

— Ի՞նչ տամ, որ քու ոչխարներիցը մի հատ մորթես:

— Ինչ որ քեֆդ ա, թագավորի ցեղ, ես ի՛նչ ասեմ:

Չորանը բերում ա իրա ոչխարներիցը մի հատ վե թցում՝ մորթում: Տղեն մենակ ոչխարի դառինն ա վեր ունում, միսը թողում ա շորանին:

— Չո՛քան աղպեր,— ասում ա,— բե մեր շորերն էլ փոխենք. քու շորերն ինձ տու, իմը տամ քեզ:

Չորանը ուրախ-ուրախ իրա քրչոտ-մրչոտ շորերը հանում ա տալի նրան, նրա լավ-լավ շորերն առնում: Տղեն շորանի շորերը հագնում ա, շորանին էլ բոլ փող բաշխում, էլ եդ էթում իրա ճամփեն:

Գալիս ա, գալիս, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, որ հասվե-հաս ա ընում հոր քաղաքին, էն ոչխարի դառինը հանում ա, ճխտում գլուխը՝ ընում ա լա՛փ զըռ-քաշալ. ըսենց մնում ա հոր քաղաքը: Բազարի մեջ դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի. էթում ա է՛ս դուքանի աղաքին կաննում, է՛ն դուքանի աղաքին կաննում՝ թամաշ անում:

Վերջը գալիս ա թագավորի զարգյարի դուքանի աղաքին որ երկար կաննում ա, մտիկ անում, զարգյարը հարցնում ա.— Ա՛յ քաշալ, ի՞նչ ես ուզում, ի՞նչ մարդ ես, ըստերանք ի՞նչ ես շինում:

— Ըսկի՛, ո՛ւտտա, դարիբ տղա եմ, էկել եմ ըստե մի փեշակի, մի բանի կպնեմ, բալի վերջը մի կտոր հացի տեր դառնամ:

— Կգա՞ս, քեզ վեր ունեմ ինձ աշկերտ:

— Խի՞ շեմ գա, ո՛ւտտա ջան, դեռ ձեռդ էլ չեմ պաշի՛:

Թագավորի զարգյարը էս քաշալին վեր ա ունում իրան աշկերտ:

Գանք հմի խաբար տա՛նք սրա աղպորտանցիցը:

Նրանք որ էկան Թագավորին ասեցին, թե իրանց պուճուր աղպորը դեերը կերել են, Թագավորը աղաք ավատաց. համա եննա ինքն իրան միտք արեց, թե չընի՞ սրանք նրա գլուխը մի օղիա են էկե, սուտ ասում են՝ դեերը կերել են: Սրա հմար էլ մարդ դրկեց, որ աշխարհ աշխար, երկր երկիր ման գան, հարցու ու փորձ անեն՝ բալի գտնվում ա. նրանց էլ չթողաց, որ պսակվեն, ընչանք պուճուր աղպոր գտնիլը:

Համա անցկացավ մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, ո՛րդե հարցրին, ո՛րդե ման էկան պուճուր տղին չգտան ու չգտան:

Վերջը Թագավորի նազիր-վեզիրը էկան Թագավորի կուշտը, ասացին.— Թագավորն ապրած կենա, ախա՛ր ընչանք ե՞ք պտի տղեքանցդ չպսակես, չէ՞ որ նրանք էլ մեղք են: Էս իրեք տարին անց ա կենում. խալիսը ի՞նչ կասեն, չէ՞ որ քու անըմին էլ ա ամոթ:

— Լա՛վ,— ասում ա Թագավորը,— էկեք պսակենք:

Բերում ա պսակում. մենժ տղեն մենժ քվորն ա առնում, միշենեկ տղեն՝ միջնեկ քվորը. պուճուր քիբը մնում ա:

Հարսանքից եղը, Թագավորը պուճուր քվորը կանչում ա իրա կուշտը, հարցնում.— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— ասա՛ տենանք, դո՞ւ ումն ես ուզում առնի: Տենում ես նշանածդ քու բախտիցը էսքամ տարի կորել ա. ով գիտա հմի ինչ փորձանքի ա ռաստ էկե. էլ նոր աստոժ գիտա՝ գա՞, չգա՞: Դու էլ մեղք ես, էս իրեք տարի ա նրա խաթեր ազապ ես կացե: Հմի ասա՛, ո՞ւմ սիրտդ ուզում ա, բերեմ պսակեմ:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա աղջիկը,— ում տալիս ես՝ տո՛ւ, ես դա՛րուկ եմ:

— Իմ նազրի տղին կո՛ւզես:

— Դու գիտաս, Թագավորն ապրած կենա. հենց ո՛վ ընի՛ ես ռազի եմ:

— Որ ուզի ես, բա՛ս ես քեզ իմ նազըի տղին եմ տալի:

— Լա՛վ, թող նազըի տղեն ըլնի, թագավորն ապրած կենա. համա ես քեզանից իրեք բան կուզեմ. ընչանք շրերիլ տաս՝ շեմ պսակվի:

— Ա՛շքիս վրա, ո՛րդի, ասա՛. ասա՛ տենանք՝ ի՞նչ ես ուզում.

— Թագավորն ապրած կենա, քեզանից կուզեմ իրեք հատ ընենց Ոսկե սինիք, որ մի սինու միջին Ոսկե կաքավը, Ոսկե մագնն ֆըրֆըրահար գան. մեկի միջին Ոսկե հավը ու Ոսկե աքլորը կաննած ըլնեն. էն մեկելի միջին էլ՝ Ոսկե թաղի, Ոսկե աղվես. որ թաղին աղվեսի եննուցը վազելիս ըլնի: Թագավորն ապրած կենա, հրե՛ս իմ ուղած իրեք բանը սրանք են:

— Լա՛վ, ա՛յ որդի. դրանից հեշտ ռա՞ն: Հրե՛ս իմ զարգյարին կանչիլ կտամ, թամբահ կանեմ՝ շինի:

Թագավորը էն սհաթը կանչիլ ա տալի իրա զարգյարին, թամբահ անում, որ աղշկա ուղած իրեք սինիքը շինի:

— Թե շինեցիր,— ասում ա,— իմաց կաց գլուխդ թոցնիլ կտամ:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա զարգյարը.— ինձ մի ամիս մհուկ տո՛ւ, միտք անեմ, չկարացի շինի՝ արինս քեզ հալալ ա:

— Լա՛վ, քեզ մի ամիս վադա եմ տալի. դնա՛ շինա,— ասում ա թագավորը:

Զարգյարը քիթ ու պոռնգը վե թողած՝ դառը, տխուր գալիս ա տուն:

— Հը՛, ո՛ւտտա, ի՞նչ կա. խի՞ ես ըտենց նոթերդ կիտե,— հարցնում ա քաշալը:

— Կո՛րի, քա՛շալ,— բարկանում ա ուտեն,— դո՛ւ էլ իմ դարդիցը խաբար չես՝:

Քաշալը ինչ անում ա, չի անում, ուտեն չի ասում իրա դարդը: Վեր ա կենում էթում դուքան: Միտք ա անում, միտք անում, շինում՝ քանդում, շինում՝ քանդում, բան չի դուս գալի: Ամիսն էլ մնացել էր մի հինգ օր, որ թամմի՝ դեռ նա ըսկի զադ չէր շինե:

Մի օր էլ, որ ըսենց իրա մտքի հեննա էր ընկե՝ քաշալը էլի մոտանում ա, հարցնում.— Ո՛ւտտա ջան, ո՛ւտտա, մի ասա տե-

¹ Տպագիր տեքստում՝ «վազը շեմ գալի», ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

նանք. ախար խի՞ ես էդքամ միտք անում, հալբաթ մի բան կա: Վերջը որ քաշալը շատ ա զոռում, ուստեն մին-մին նաղլ ա անում թագավորի ուզածը:

— Կա՛վ, դրանում ի՞նչ կա, ո՛ւտտա, որ դու էսքամ միտք ես անում,— ասում ա քաշալը,— ուզում ես՝ էս սհաթը շինեմ: Ինձ մի ջվալ պոպոք տու, մի ջվալ էլ պնդուկ, էլ զագ չէ, որ հետը ջարդեմ ուտեմ, հետը շինեմ. էս քշեր էլ թո՛ղ դուքանումը քնեմ. առավոտը արի տես հա՛զիր ա, թե չէ՛:

Ուստեն, ասենք չէր ավատում, որ քաշալի ձեռիցը էս թավուր հունար դուս գա. համա ասեց. «Մարդ ա, մի փորձեմ տենամ. բալի շինում ա՞»: Մի ջվալ պոպոք ա տալի, մի ջվալ էլ պնդուկ: Քաշալը առնում ա մննում դուքանը. ուստեն դուքանի դուռը վրեն շինում ա, էթում:

Էդ սաղ գշեր քաշալը պնդուկն ու պոպոքը ջարդում ա ուտում, ջարդում ա ուտում ընչանք լիս՝ Որ լիսանում ա, քաշալը հանում ա էն թլիսմը, չախմախին տալի թե չէ՛ էն սհաթը իրեք սինիքն էլ, իրանց սարք ու կարգովը դալիս են աղաքին կաննում:

Խեղճ ուստեն վազուց էր դուքանի դռանը դուկ էլե, կաննե՛ տենա քաշալը ե՞ր պտի ձեն տա, որ դուռը բաց անի:

— Ո՛ւտտա,— ձեն տվեց քաշալը,— դուռը բաց արա, թագավորի ուզած սինիքը՝ իրեքն էլ հազիր ա:

Ուստեն ուրախ-ուրախ դուքանի դուռը բաց ա անում: Որ տալը չի ընկնում ոսկե սինիքանցը՝ խեղճը գլխիցը թռնում ա. էն սհաթը վազում ա քաշալի ճակատը պաշում:

— Զորա՛նաս դու,— ասում ա,— քա՛շալ, զորանաս. ո՛ր էս թավուր հունար ունեիր, բա խի՞ չիր թեղ ասում: Սա էսքամ վախտ մեռա չարչարվելո՞ն՝ ըսկի խելքս բան չկտրեց. ասում ի՛ պտի թագավորը ինձ քյալա անի. հմի ո՛վ գիտա դեռ բոլ էլ փող բաշխի ու ընենց ճամփու դնի:

Զաթի վազեն էլ թամմել էր. ուստեն ոսկե սինիքը վե կալավ, տարավ դուռ թագավորի պալատը: Թագավորը որ չտեսավ՝ մնաց մաթ էլած վրեն մտիկ անելոն: Հրամայեց, որ իրա խազինիցը ուստին բոլ փող բաշխեն, ընենց ճամփու դնեն:

Ննա կանչեց աղջկանը.— Ա՛յ որդի,— ասեց,— է՛ս ա քու ուզած սինիքը:

— Էդ ա, թագավորն ապրած կենա, հմի ի՞նչ կասեմ:

Աղջիկը սինիքը որ տեհա՛վ՝ մատը կծեց. «Բալի՛,—ասեց,—էրեւում ա նշանածս էկել ա, թե չէ էս սինիքը նրանից սա՛վայի մարդ չէր կարա շինի»։ Աղջկա սիրտը անջախ որ մի քիչ հանդարտեց։

Սրանից եղբ թագավորը բերեց աղջկանը նշան դրեց, որ էրկու օրեն եղբ հարսանիք անի։ Նշանդրեքից եղբ, նորափեսան իրա թայդաշ տղերանցով դուս էկավ թագավորի պալատի աղաքը՝ ջղիբ հաղալու։

Սրանց թողանք ըստե ջղիբ հաղան, դանք խաբար տանք մեր քալաից։

էդ նշանդրեքի օրը քաշալը ուստից իղին ուղեց, ասեց. «էթամ հանդր մի շալակ ցախ բերեմ»։ Որ դուս էկավ հանդր, կարմիր մազը կրակ տվեց թե չէ՝ Կարմիր ձին, իրա ամեն սարք ու կարգովը էկավ աղաքին կաննեց։ Քաշալը ղառինը գլխիցը հանեց, շորերը փոխեց, նի էլավ ձին, էկավ ջղիբ հաղալու։

Քաշալի ձիուն էլ ձի՛ կարար հասնի. ընենց էր թռնում, ծուծու ըլնում, հենց գիտենաս երկնքի աստղերի հեննա էր հաղում։ Մի քանի գլուխ որ մեյդանի միջին դե՛ս քշեց, դե՛ն քշեց՝ ջղրավորները քոմմա էլ մեյդանը թողին, փախան։ Ջուռքի հենց ում հասնում էր ո՛ր ջղրով չէր տալի՝ տեղն ու տեղը էրեսհարքի վրեն փոկվում էր, վեր ընկնում։

Խաբարը տարան թագավորին, թե ըսենց մի Կարմիր ձիավոր ա էկե, ջղրավորների մեջը խառնըվե. հենց ո՛ւմ ետևիցը որ ընկնում ա, ջղրով տալի՝ ալքիալը ձիուցը կոնտկի ա անում՝ յա՛լա գետինը։ Թագավորը դուս ա գալի, ասում ա՝ տենամ էդ ի՛նչ ձիավոր ա. որ էդքամ ղոշաղություններ ա անում։

Քաշալը թագավորին տենում ա թե չէ՝ էն սհաթը ձիուցը վեր ա գալի. կթում ձեռը պաշում։

— Ի՛նչ մարդ ես,— հարցնում ա թագավորը։

Նո՛ր տղեն նստում ա ըստե մին-մին, ինչ որ գլխովը անց էր կացե, թագավորին նաղլ ա անում։

— Ջա՛նլաթ,— ձեն ա տալի թագավորը։ Ջանլաթները գալիս են։

— Ի՛նչ ես հրամայում, թագավորն ապրած կենա։

— էս սհաթին կէթաք իմ էրկու տղին էլ կբերեք ըստե, հենց իմ աչքի աղաքին քյալա կանեք։

Նոր ըստե պոճուր տղեն ընկնում ա թագավորի ոնները, աղա-

շանք-պաղատանք անում.— Բա՛ն չկա, ա՛յ հեր,— ասում ա,— իմ
խաթեր պտի աղպորտանցս բաշխես։ Նրանք ինձ մոխսաննաթու-
թյուն արին, ես շեմ-անի։ Աստուծ նրանց թո՛ղ բարի տա։

— Հա՛վ,— ասում ա թագավորը,— շունքի դու ասում ես՝ քու
խաթեր հմար նրանց բաշխում եմ։

Թագավորը իրա թախտիցը վեր ա դալի, պուճուր տղին նըս-
տացնում։ Էն խեղճ աղջիկը զաթի էսքամ տարի սրա ճամփեն էր
պահում։ Թագավորը իրա վեզրի տղի նշանը քանդում ա, բերում
է՛ն սհաթը թագադան նշան դնում տղի վրեն՝ օխտն օր, օխտը զշեր
հարսանիք անում։ Ի՛նչ դափ ու զուռնա, ի՛նչ քեֆ, ի՛նչ ուրախու-
թյուն, որ էլ հալ ու հեսաբ չկար։

Նրանք հասան իրանց մուրաղին, դուք էլ հասնեք ձեր մու-
րաղին։





2. ՈՍԿԵ ԶՈՒԿԸ

Ըննում ա շինում ավալ ժամանակին՝ մի թագավոր: էս թագավորը հենց մի մինուճար տղա ա ունենում, էլ զադ չէ:

էս տղեն որ մենծանում ա, ընում ութ, իննը տարեկան՝ թագավորը տալիս ա սրան վարժատուն՝ կարդալու: Մի հինգ, վեց տարի էդ տղեն մնում ա վարժատանը, լավ ուսում առնում, խելք սովորում, վերջը լավ գիտուն մարդ դուս գալի, որ արար աշխարքումը սրա հատը գիտուն շինում:

Անց ա կենում մի տարի, էրկու տարի՝ էս թագավորի աչքերը մի դաֆիլ բռնվում ա, քուռանում:

Աշխարքումը էլ հեքիմ չի մնում բերում են՝ սրա աչքերին ճար, իլլաջ չիկում: Վերջը սալըղ են առնում, որ Զինումաչինա քաղաքումը մի լողմա հեքիմ կա. թե լավացնի՝ նա կլավացնի, էլ մարդ չէ:

Թագավորը մարդ ա դրկում Զինումաչինա քաղաքը, էն լողմա հեքիմին բերիլ տալի:

Լողմա հեքիմն ասում ա.— Թագավորն ապրած կենա, ինչքամ դեղ, դարման անեն՝ զուր ա. քու աչքերին ճար չիկնի: Մնում ա մի քան. թե 'որ էն ճարեցիք՝ կլավանա, թե չէ՝ հո՛ չէ: Մովի միջումը մի Ոսկե ձուկը կա. թե կարացիք բռնի բերի, որ մորթեմ՝ նրա արինը քսեմ աչքերիդ՝ կլավանա, թե չէ՝ էլ սաղանալու իլլաջ չկա:

Թագավորը էն սհաթը ջառ ա գոռալ տալի սաղ իրա երկրոմը, որ ինչքամ թոռլի կան՝ քոմմա հավաքվին ծովի զրաղը, թոռ քցեն։ Սաղ նրա երկրի թոռլիքը հավաքվում են, ծովը թոռ քցում։ Քցում են քցում, մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, հինգ տարի, մախլասի տասը տարի՝ էն Ոսկե ձուկը շեն կարում հանի։ Վերջը մըն էլ որ թոռը քցում են քաշում, տենում են ի՞նչ՝ դուս էկավ մի ձո՛ւկը, մի ձո՛ւկը, էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ նաշխուն, որ կասենաս հրեշտակ ըլներ։ Կուզենայիր շուտես, լիմես՝ հենց նրա գյուղ-ջամալին թամաշ անես։ Էնքա՛մ մի սիրունիկ զագ էր՝

Թոռլիքը ուրախությունից աշխարով մին էլան, որ Թագավորի ուզած ձուկը հանեցին։ Համա դու արի տես՝ Թագավորի տղեն սե-վասրտել ա՝ տխրե, թե ո՞նց էս թավուր գյուղալ ձուկը պտի տա-նեն մորթեն, որ ինչ ա՝ հոր աչքերը լավանա։ Տղի դմիշը չի գալի, վեր ա ունում անսաս Ոսկե ձկանը էլ եղ քցում ծովը։

Թոռլիքը դառը-տխուր գալիս են Թագավորին նաղլ անում, թե.— Թագավորն ապրած կենա, մենք էս տասը տարի մեռանք չարչարվե՞լոն՝ անշախ կարացինք Ոսկե ձուկը կալնի, տղեդ էլ եղ քցեց ծովը։

Թագավորը էս որ լսում ա՝ կատաղում ա, հրամայում՝ որ էն սհաթը տղին իրա երկրիցը սուրգյուն անեն, քշեն, որ մին էլ նրա էրեսը չտենա։

Թագավորի հրամանն էր. ի՞նչ կարային անի. ճամփի հմար ինչ որ պետքն էր տվին ու տանից դուս արին։ Թագավորի տղեն ա՝ հացից-մացից լցրեց տոպրակը ու ճամփա ընկավ։

Գնաց ծովի զրաղովը անց կացավ, ձեն տվեց.— Ո՛սկե ձուկ, մնա՛ս բարով, ես գնացի։

Էթում ա էթում, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, մի աղբրի կշտի սրան մի Արաք ա ռաստ գալի։ Թագավորի տղեն ասում ա.— Բարձաջողում, Արա՛ք աղպեր։

— Բարո՛վ, հազար բարին, Թագավորի ցեղ. էդ ո՞ւր էս էթում։

— Խեղճ մարդ եմ, էթում եմ Ստամբուլ՝ աշխատանքի. տենամ մի քանի շալի ձեռս կընկնի՞, թե չէ։

¹ Տպագիր տեքստում այս պարբերության վերջում բանահավաքը փոփոխություն է կատարել, դարձնելով. «...էնեա՛մ սիրուն, էնեա՛մ նաշխուն, որ քա-մաջ անելուց մառդ չէր կշտանում»։ Նույնությամբ թողնում ենք տեքստում տպա-դրվածը (Մ. Կ.)։

— Չե՞ս գա իրար հեննա աղպեր ըլնենք. ի՞նչ որ աշխատենք՝ հալալ աղպոր նման փայ անենք՝

— Լա՛վ,— ասեց թագավորի տղեն,— արի՛ ըլնենք. ինչքամ վաշխատենք՝ կենս ինձ, կեսը քեզ։

Էս էրկսոյ աղպեր էլան, գնացին։ Գնացին, գնացին, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, հասան Ստամբուլ քաղաքը։ (Ստամբուլը էդ վախտը Ուսումի թագավորի ձեռին էր¹)։ Հասն էրկսոյ մի օթախ քրահեցին՝ միջին կացան։ Թագավորի տղեն էթում էր բանելու, Արարը մնում էր տանը՝ կերակուր-մերակուր էփում, հազրում, որ աղպերը աշխատանքից գա՝ ուտեն։

Էդ վախտերը սալըղ-սուլուղ էր ընկե քաղաքը, թե թագավորի աղջկա լիզուն բռնվել ա՝ շի խոսում. ո՛վ կարենա խոսացնի, թագավորը իրա աղջիկը նրան կտա, վրեն էլ օխտը ղաթրարեռ ոսկի։ Ո՛վ գնացել ա՝ շի կարացե խոսացնի, քոմմքի գլխներն էլ կտրիլ ա տվի։

Էս բանը որ ընկնում ա Արաբի անկաջը՝ միտք ա անում, որ էթա փորձի, բայթի կարենա թագավորի աղջկանը խոսացնի։ Ու մի օր էլ, որ աղպերը առավոտը էթում ա իրա բանին, ինքն էլ նրանից թաքուն, վեր ա կենում էթում թագավորի խնամաքարի վրա նստում։

Թագավորը հարցնում ա.— Ա՛յ հողածին, խի՞ ես էկե։

— Թագավորն ապրած կենա, էկել եմ աղջկանդ խոսացնեմ։

— Էսքամ մարդիկ էկել են՝ ի՞նչ են շաթե, որ դու ինչ շաթես։ Գնա՛, ո՛րդի, մեղք ես, ջահել-ջիվան ես. գնա՛ արևիդ ձենն ածա։

— Չէ՛, թագավորն ապրած կենա, ես իմ թքածը չեմ լիզի, պտի խոսացնեմ. թե չկարացի՝ արինս քեզ հալալ ա։

— Լա՛վ,— ասում ա թագավորը,— որ ինձ չես լսում՝ մեղքն ու վարձքը բու շլինքը, արի՛. համա աղաքուց պտի իմանաս, որ շարթը իրեք հետ ա, աղջկանս իրեք հետ պտի խոսացնես։

— Լա՛վ, թո՛ղ իրեք հետ ըլնի,— ասեց Արարը,— ղա՛րուլ եմ։

Արարը գնաց դուզ նի մտավ թագավորի աղջկա օթախը. տեհավ ի՞նչ՝ մի հուրի-մալաք աղջիկ, որ չուտես, չխմես՝ հենց նրա գլու-ջամալին թամաշ անես. նստել ա քարգա ա անում, համա որ

¹ Փակագծում գրված ծանոթությունը ասացողինն էլ Ուսումը՝ Հոռոմ բառն է հնչյունափոխված, որ նշանակում է Բյուզանդիա, բյուզանացի (Մ. Կ.)։

ասես ձեն, ծպտոն չի հանում: Արաբը դե՛ս մտիկ արեց, դե՛ն մտիկ արեց՝ աչքովը զար շընկավ, մի ժանգոտած շամադանից սավալի: Գնաց, էդ ժանգոտած շամադանը բերեց դրեց աղաքը, հեննեն խոսաց:

— Բարո՛վ,— ասեց,— շամադան աղպե՛ր. քե՛ֆդ, հա՛լդ: Շատ Վախտ ա իրար շենք տեհե. ըսկի ի՞նչ թազա խաբար:

— Աստո՛ւ բարին, Ա՛րաբ աղպե. փա՛ռք աստու, լավ եմ. դու ո՞նց ես: Ի՞նչ թազա խաբար պտի ըլնի. դո՛ւ ես դոնիցը գալիս, թազա խաբարը ի՛նձ ես հարցնում: Ես ըսկի դուս գա՛լիս եմ, որ իմանամ աշխարհումը ի՞նչ ա ըլնում, ինչ՝ չէ. հենց էս ա տարենտասնէրկու ամիս ըստե վեր ընկած եմ:

— Բաս ըսկի, շամադան աղպե. հեքաթից-մեքաթից շե՛ս իմանում՝ ասես, անկաջ դենեք:

— Զէ՛, Ա՛րաբ աղպե, ես հեքաթ՝ չեմ գիտա, թե դու գիտաս, ասա՛:

— Լա՛վ, կասեմ. համա պտի լա՛վ անկաջ դենս, հա՛:

— Ասա՛, անկաջ կանեմ:

Արաբն ասում ա.— Կըլնի, չիլնի մի մարդ: Էս մարդն ունենում ա էրկու տղա՝ մինը պսակված, մեկելը չէ՛ Զատիկի իրա օրը էդ պսակված տղի կնիկը մարդի հեննա էթում ա հերանց գեղը, ընդե մի քանի օր մնում: Զատիկը որ անց ա կենում, էս աղապ աղպերը վեր ա կենում գալի՝ հարսին բերի: Աղպերն ասում ա. «Դու կնկանս վե կալ գնա՛, ես էլ հրես եղեներիցդ գալիս եմ»: Էս աղապ աղպերն ա՝ հարսին նի՛լցնում ա ձին, ինքն էլ աղաք ընկնում, գալի: Գալիս են գալիս, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի զուլալ աղբրի ռաստ են գալի: Էս տղեն ասում ա. «Հա՛րսի, կա՛ց էս աղբրումը մի պուճուր լեղանամ, էլ եդ էթանք»: Զին կաննացնում ա, շորերը հանում, լեղանում: Որդիան որ էր՝ էն դհիցը աղպերը գալիս ա, տենում՝ իրա աղպերը լեղացել ա, հրեն շորերն ա հագնում: Մտքովը ուրիշ բան ա անց կենում. գալիս ա թուրը հանում՝ աղպորը վրա քշում, որ սրպանի: Նա սրա՛ն ա տալի, սա նրա՛ն՝ էրկու աղպե տալիս են իրար զլուփ թոցնում: Խեղճ կնիկը մնում ա գլխի վրեն մոլորած. չի իմանում ի՞նչ անի. չի իմանում

¹ Տպագիր տեքստում նախորդում է՝ էս. որը բանահավաքի ձեռքով շընջված է (Մ. Կ.):

ո՞րն ա իրա տեքոր ջամդաքը, ո՞րը՝ մարդինը: Վեր ա ունում մարդի գլուխը տեքոր ջամդաքի վրա ա դնում, տեքոր գլուխը՝ մարդի ջամդաքի վրա: Նստում ա ընդե ասսուն էնքամ աղոթք անում, լաց ըլնում, որ աստոծ լսում ա սրա աղոթքը՝ էս էրկսին էլ ֆոգի ա տալի, սաղացնում: Էրկու աղպեր հմի էլի կռիվ, դալմադալ են անում. մինն ասում ա. «էս իմ կնիկն ա», մեկին ասում ա. «Զէ՛, իմ կնիկն ա»: Թագավորն ապրած կենա, կնիկը հմի ո՞րին կհասնի:

Թագավորն ասում ա.— Հալրա՛թ որ, մարդի գլուխը ո՞ր ջամդաքի վրա էլ ա՝ նրան կհասնի:

Ննա թագավորի նազիր-վեզիրն ա հարցնում.— Նազի՛ր-վեզի՛ր. կնիկը ո՞րին կհասնի՞:

— Հալրա՛թ որ, մարդի գլուխը ո՞ր ջամդաքի վրա ա՝ նրան կհասնի:

Թագավորի աղջիկը էլ չի կարում իրան պահի, ընդիան ձեն ա տալի.— Ա՛յ ձեր դատաստանը քանդվի. խի՞ կնիկը էն ջամդաքին կհասնի, որ ջամդաքի վրա որ մարդի գլուխն ա. հազի՛ր էն ջամդաքին կհասնի՞ ո՞ր ջամդաքի վրա որ տեքոր գլուխն ա: Ինչ անենք, որ գլուխը մարդինը չի. սաղ ջամդաքը հո՞ մարդին ա:

— Թե որ էն կնիկը նրան կհասնի,— ասում ա Արարը,— բա՛ս դու էլ ինձ կհասնես:

Թագավորը, նրա նազիր-վեզիրը քոմմա մնացին սառած, թե ո՞նց խոսացրեց աղջկանը:

— Էս մի հետը խոսացրիր,— ասեց Թագավորը,— մնաց էրկու հետ, թե որ էս էրկու հետն էլ խոսացրիր, հո ի՛նչ որ խոստացել եմ՝ կտամ. թե չէ՝ իմաց կաց գլուխդ կֆը՛ռու:

— Լա՛վ, Թագավորն ապրած կենա, թո՛ղ ըտենց ըլնի,— ասում ա Արարը:

Արարն էթում ա տուն. կերակրից, դադից էփում, հազիր անում, որ աղպերը գա՝ հաց ուտեն: Աղպերը որ գալիս ա տուն, Արարը, որ ասես՝ նրան բան չի ասում, թե գնացել էր Թագավորի աղջկանը խոսացնելու:

Առավոտը որ լիսանում ա, աղպերն էթում ա իրա բանին՝

¹ Ասացողը վրիպել է. սկզբում հայտնում է, որ Արարը մենակ է մտնում Թագավորի աղջկա օթախը, մինչդեռ այստեղ պարզվում է, որ ներկա են նաև Թագավորն ու իրեն նազիր-վեզիրը (Մ. Կ.):

Արաբն էլ վեր ա կենում դուզ էթում թագավորի խնամաքարի վրա նստում: Թագավորը էն սհաթը դուս ա գալի, Արաբին կանչում, տանում աղջկա օթախը:

Արաբը օթախի մեջը դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի՝ տենում ա էն ժանգոտ շամադանը չկա. դու մի ասի թագավորի ա՛ղջիկն ա դաստի վեր ունիլ տվե, որ Արաբը գա՛հ հեննեն խոսալու էլ զադ չգտնի: Էթում ա օթախները ման գալի՝ մի ժանգոտ, քնձոտ թուր ա գտնում, բերում դնում աղաքը, հեննեն խոսում:

— Բարո՛ւ, ժանգոտ թուր աղպեր. էս քանի տարի ա իրար չենք տեսե. ըսկի չես ասում՝ իմ Արաբ աղպերն էս ո՛ւր ա, շի էրևում:

— Բա՛րին արևդ, Արաբ աղպեր: Ի՛նչ անեմ, ամեն մարդ իրա դարդովն ա մոլորե, ես էլ իմ դարդովը: Աղաք ես ի՛նչ թավուր լավ թուր ի. թագավորը ինձ վրեն էր կապում, էթում կոխիլ. կըռվումը ով գիտա քա՛նի գլուխ մի դըրբումն ի թռցնում: Համա հմի թագավորը էլ ինձ մտիկ շի անում. ժանգոտեի եմ՝ էլե ղոռադա գադ. ըսկի էրեսիս թամաշ անող չկա:

— Բա՛ն չկա, թուր աղպեր. աստոծ ողորմած ա: Դու էն ասա՛, հեքաթից, մասալից չե՞ս գիտա, ասես՝ անկաշ դնենք, օր մթնացնենք:

— Չէ՛, Ա՛րաբ աղպեր, ես զադ չեմ գիտա, թե էդ թավուր հունար ունես՝ ասա՛, հազիր պարապ եմ, անկաշ դնեմ:

— Լա՛ւ, կասեմ. համա պտի լա՛ւ անկաշ դնես, հա՛:

— Ասա՛, անկաշ կդնեմ:

Արաբն ասում ա.— Ըլնում ա շիլնում մի խառադ, մի դերձիկ, մըն էլ մի տերտեր: Սրանք իրեքով աղպեր են դառնում, վե կենում էթում դարբություն՝ աշխատանքի: Էթում են էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի մեշի ղրաղի մութը վրա ա հասնում: Ըստե վեր են գալի, որ գշերը մնան՝ առավոտը էլ եդ էթան իրանց ճամփեն: Չունքի հենները բո՛ւլ փող ին վե կալե՝ ասում են. «էկե՛ք գշերը դորեդոր դարավուլ քաշենք, որ մեզ հարամի, զադ չմոտանա»:

«Լա՛ւ, — ասում ա խառադը, — էդ շա՛տ լավ կըլնի: Ուզո՞ւմ եք, հենց իրիկնեց ե՛ս դարավուլ կքաշեմ. եննա մի քիչ կկենամ, դերձիկն կզարթացնեմ՝ ես կքնեմ. լիսադեմին նա էլ թող տերտերին վե կացնի»:

Բիրադնով էլ ռազի են ըլնում ու աղաք խառադն ա դարավուլ քաշում: Համա ըս էլ պտի ասեմ, որ էս խառադը շա՛տ

գլուխ ուստա ա ընում. որ սաղ աշխարհումը սրա հատը ուստա չէր ըլնի: էս մեր խառաղն ա՝ ուրազը մեջքն ա խրում, դարավուլ քաշում, ընկերտիքն էլ քնում են: էդ գշեր էլ սատանական է՛ն թավուր ցուրտ էր, է՛ն թավուր ցուրտ, որ իմ միս կտրողին ռաստ չգա: Խեղճ խառաղը ցրտու զընգըռ-զընգըռ գողում էր. չէր իմանում ինչ տնի: Վերջը ասեց. «Արի՛ մի իշկիլ սարքեմ, եննա պառկեմ քնեմ. ո՞վ կիմանա, թե ես քնել եմ»: էթում ա մեշեն, լավ-լավ շամի փետեր կտրտում, բերում էնթավուր մի փետե իսան շինում, որ գշերը մարդ տենար՝ կասեր. «էն ի՞նչ մարդ ա ընդե կաննած», էնքամ մարդի նման էր: Ըսենց շինում ա, դիք կաննացնում, ինքը պառկում քնում: Քնում ա, քունն առնում, եննա գիշերվա մի վախտ դարթնում ա, դերձիկի կողքին բռթում. «Դե՛րձիկ աղպեր, վե կաց. քու դորն ա. դարավուլ քաշա՛»: Ասում ա՝ ինքը քնում: Դերձիկը վեր ա կենում, տենում ի՛նչ՝ մի մարդ ընդե դիք կաննած ա. ոնչ ժաժ ա գալի, ոնչ-էլ էն՝. ինքն իրան ասում ա. «Արի՛ որ սա գող ըլնի՞»: Էլ ձեն, ծպտոն շի հանում. կամաց-կամաց մոտանում ա, թուրը քաշում՝ տալի վե քցում: Թրի ծերովը դե՛ս, դե՛ն ա բռթում, տենում ա որ դորթմանց իսան շի՝ փետից ա շինած: Նոր զլնի ա ընկնում, որ էս խառաղի սատանությունը կըլնի: Ինքն իրան ասում ա. «Բա՛ ես էլ չկարենա՛մ խառաղին մի ֆանդ գա: էթում ա մեշեն, ծառի լեն տերեներ պոկոտում, բերում էս փետե մարդի հմար մի ձեռք շոր ա կարում¹, հագցնում: Էս հետ որ տենայիր, իսանից չէիր ջոկի. կասեիր՝ դորթմա՛նց որ մարդ ա: Լիսագեմին վեր ա կենում, տերտերին բռթում. «Տերտե՛ր, տերտե՛ր, վե՛ կաց. դորը քունն ա. մի քիչ էլ ե՛ս աչքս կպցնեմ»: Տերտերը վեր ա կենում, տենում ի՛նչ՝ մի երկեն մարդ, շորերը սիրուն հագին՝ ընդե կաննած: Թուքը-մուքը կաշում ա. մոտանում ա ձեն տալի. «Ո՞վ ես, ո՞վ ես, ո՞վ ես»². ձեն շի տալի: Տանում ա բերում, որ մի դըրք շի տալի՝ էրեսհարքի վրա փռվում ա, վեր ընկնում: Նո՛ր վաքավուրդ ա անում, որ փետե մարդ ա. նո՛ր որ սիրտը մի քիչ հանդարտում ա: Իմանում ա որ խառաղի ու դերձիկի սատանու-

¹ Տպագիր տեքստում բացակայում է, հավանաբար վրիպված է. ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում նախորդում է՝ կտում, բանահավաքը հանել է (Մ. Կ.):

³ Վերջին եռ՝վ ես» արտահայտությունը բանահավաքը հանել է. թողնում ձեք ախպես, ինչպես տպագիր տեքստումն է (Մ. Կ.):

թյունն ա: «Ա՛յ հարա՛յ,— ասում ա,— նրանք էնքամ էլան՝ էսթա-
վուր իսան շինեցին. բա՛ ես էլ չկարե՛նամ սրան ֆոզի տա, որ էս-
քամ սուրբ տերութիւն եմ»: Էս մեր տերտերն ա՛ էն ցուրտ զիամաթին
չոքում ա՛ ասսուն աղոթք անում, աղոթք անում. էնքա՛մ աղոթք ա
անում, որ աստոծ լսում ա նրա ձենը՝ էս փետե մարդին ֆոզի ա
տալի: Ըննում ա զորթմանց մարդ, հեննեքը խոսում, զրից անում,
մախլասի՝ թամամ մարդ: Դու արի տես հմի էս իրեքով իրար
հեննա զալմաղալ են քցում. խառաղն ասում ա. «էս մարդը ինձ
կհասնի, չունքի ես գնացի մեշիցը փետ կտրեցի, բերի շինեցի»:
Դերձիկն ասում ա. «Չէ՛, ինձ կհասնի. չունքի ե՛ս նրա հմար
չոր կարեցի՛ հագցրի. թե չէ հմի ցրտու դի՛ք չորացել էր»: Տեր-
տերն էլ ասում ա. «Հազի՛ր ինձ կհասնի. ես որ չլոքեի, ասսուն
աղոթք շանեի, նրան ո՛վ ֆոզի կտար. դարդակ փետե մարդը որ
ֆոզի չունենար՝ ընչի՛ էր պետք»: Թագավորն ապրած կենա. հմի
էն մարդը ո՞րին կհասնի:

— Հալա՛թ որ խառաղին. որ քոմքից աղաք նա միտք
տրեց, բերեց փետից մարդ շինեց:

— Նազիր-վեզիր, ո՞ւմ կհասնի:

— Հալա՛թ որ դերձիկն. որ նրա հմար շորեր կարեց՝ ցրտից
պրծացրեց:

Թագավորի աղջկա սիրտը էլ չի դիմանում, էն դհիցը ձեն ա
տալի.— Տո՛ ձեր դատաստանը քանդլի, ո՞րդիան նրանց կհասնի.
տերտերը որ չըլնեք, էն փետե մարդին ո՛վ ֆոզի տալ կտար,
հազի՛ր տերտերին կհասնի՞:

— Թե որ նա տերտերին կհասնի,— ասում ա Արաբը,— բա՛ս
դու էլ ի՛նձ կհասնես:

Թագավորը, նրա նազիր-վեզիրը էլի մնում են զարմացած,
թե ո՞նց Արաբը էս էրկու հետ աղջկանը խոսացրեց:

— Մնա՛ց մի հետ,— ասում ա թագավորը,— թե խոսացրիր,
հո խոսացրի՛ր՝ աղջիկս քունն ա. թե չէ՛ գլուխդ պտի ֆը՛ռռա:

— Լա՛վ, թագավորն ապրած կենա,— ասում ա Արաբը,—
թո՛ղ ըտենց ըլնի:

Արաբը գալիս ա տուն, աղպոր հմար կերակուր հազրում:
Հացի վախտը աղպերը գալիս ա՛ հաց են ուտում: Համա դեռ ըն-
չանք հմի նրան զադ չի ասում:

Առավոտը աղպերը որ էթում ա իրա բանին, Արաբն էլ վեր ա կենում գալի թագավորի խնամաքարի վրա նստում:

Թագավորը դուռ ա դալի, Արաբին կանչում՝ տանում աղջկա օթախը:

Արարը օթախի մեջը դե՛սն ա մտիկ տալի, դե՛նն ա մտիկ տալի՝ տենում օթախը լափ դարտակ ա. ըսկի զագ չկա, որ բերի հեննեն խոսա: Էթում ա թագավորի աղջկա քարգահը բերում դնում աղաքը՝ հեննեն զրից անում:

— Ախար բարո՛վ, քարգա աղպե՛ր, բո՞ւ չի բանես, մի քիչ էլ դինջացի, մե՛ղք ես:

— Է՛հ, ինչ դինջանամ, Արար աղպեր. տարեն-տասնէրկու ամիս իմ բան ու փեշակը հա՛ էս ա, հա՛ էս, հո նոր չի:

— Կա՛վ. բաս մի հեքաթ, բան չե՛ս գիտա, ասես՝ անկաջ դնես:

— Ձէ՛, Ա՛րար աղպեր. ես ի՞նչ հեքաթ իմանամ. թե դու գիտաս՝ ասա:

— Կա՛վ, ուզում ես՝ ասեմ. համա պտի լա՛վ՝ անկաջ դնես, հա՛:

— Ասա՛, անկաջ կդնեմ. ասա՛, տենանք:

Արարն ասում ա.— Ընում ա չիւնում մի թագավոր. էս թագավորը մի հուրի-մալաք, սիրուն աղջիկ ա ունենում: Էս աղջկանը հա՛մ թագավորի նազրի տղեն ա սիրած ընում, հա՛մ վեղրի տղեն, հա՛մ էլ նրա սինոթապետի տղեն: Հմի թագավորը չի իմանում՝ ո՞րին տա: Համա ըս էլ պտի ասեմ, որ նրա աղջկանը քոմմքից աղաք վեղրի տղեն էր սիրե: Թագավորն ապրած կենա, քու խելքով աղջիկը ո՞րին կհասնի:

— Հալրա՛թ որ թագավորի սինոթապետի տղին,— ասում ա թագավորը:

— Նազի՛ր-վեղի՛ր, աղջիկը ո՞ւմ կհասնի:

— Հալրա՛թ որ թագավորի սինոթապետի տղին:

Թագավորի աղջիկը էս հետ էլ չի դիմանում, ընդիան ձեն ա տալի.— Տո՛ ձեր դատաստանը քանդվի. աղջիկը խի՞ պտի սինոթապետի տղին հասնի. հազի՛ր վեղրի տղին կհասնի, որ քոմմքից աղաք իրար հեննա խոսք ու զրից են ունեցե, իրար սիրե:

— Որ նա նրա՛ն կհասնի,— ասում ա Արաբը,— բա՛ս դու էլ ի՛նձ կհասնես:

Թագավորը էլ ի՛նչ պտի ասեր, որ աղջկանը շտար. ըս էլ իրեք հետ խոսացրեց: Բերում ա աղջիկը տալի Արաբին, վրեն էլ օխտը ղաթրաբեռ ոսկի:

Արաբը աղջիկը վեր ա ունում՝ գալի տուն, աղպոր հմար կե-րակուր էփում, հազիր անում: Աղպերը որ գալիս ա տուն, աղջկա-նը տենում՝ մնում ա զարմացած:

Հարցնում ա.— Արա՛բ աղպեր, էս աղջիկը ո՞րդիան ա:

Նո՛ր Արաբն ասում ա.— Բա՛ շես ասի, ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց՝ բան,—ո՛նց որ ես ձեզ նաղլ արի, Արաբն էլ նրան նաղլ ա անում:

Արաբն ասում ա.— Թագավորի ցեղն ապրած կենա, բո՛լ ա ինչքամ աշխատանք արինք. արի՛ ըստիան վե կենանք էթանք: Փա՛ռք աստու, հմի էլ հո՛ քյասիբ շենք. Թագավորի տված օխտը ղաթրաբեռ ո՛սկին սաղ ընի:

Էրկսով իրանց զադ-մադը հավաքում են՝ ճամփա ընկնում: Գալիս են գալի, շատ ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում են էն աղբրի կուշտը. որդե աղաք աղպեր ին դառե: Հստե բեռները վեր են դնում, նստում հաց ուտում:

Հաց են ուտում՝ պրծնում, Արաբն ասում ա.— Է՛, Թագավորի ցեղ, դե՛ արի մեր աշխատանքը փայ անենք. ո՛նց որ ըստե աղ-պերացանք, ընենց էլ հմի բաժանվենք:

— Ա՛յ ջանը՛մ, գյոզը՛մ, խի՞ բաժանվենք,— ասում ա Թագա-վորի տղեն,— հազիր աղպեր ենք, էլի՞. կէթանք իրար հեննա էլի՞ մի տեղ կկենանք:

— Զէ՛,— ասում ա Արաբը,— պտի բաժանվե՛նք, որ պտի բաժանվենք:

Ինչքամ փող ին աշխատե՛ բերում ա Արաբը հալա՛լ կես անում. մնում ա աղջիկը: Թուրը քաշում ա, որ աղջկանն էլ կես անի:

— Ա՛յ աղպեր,— ասում ա Թագավորի տղեն,— էլ աղջկանը խի՞ ես կես անում. էդ աղջիկը քունն ա ու քունը, դրանից ես փայ շեմ ուզում, էլի՞:

— Զէ՛ որ շէ՛,— ասում ա Արաբը,— պտի էս աղջկանն էլ կես անեմ. թե փայ ենք անում՝ հա՛լալ փայ անենք:

Թուրը քաշում ա որ տա՛ էն սհաթը աղջկա բերնիցը մի եքա վիշապ ա դուս գալի, ընդե վեր ընկնում: Արաբը աղջկանը էլ ձեռ լի տալի. հասնում ա վիշապին սըպանում, կտոր-կտոր անում:

— Ինձ ճանաչու՞մ ես, — ասում ա Արաբը, — Թագավո՛րի ցեղ. ես էն Ոսկե ձուկն եմ, որ շղթմշեցիր մորթես, որ ինչ ա՛ հորդ աշքերը լավանա, էլ եդ քցեցիր ծովը: Իմ խաթեր՝ հերդ քեզ սուրգ-յուն արեց, տանիցը դու ա րեց: Էս որ իմացա, ես էլ ծովի միջիցը դու եկա, էլա Արաբ, որ քու արած լավությունի տակիցը դուզամ, ձեռիցս էկած լավությունն էլ ե՛ս քեզ անեմ: Հրես ա՛ռ. էս-քա՛մ փողն էլ քեզ, է՛ս աղջիկն էլ քեզ. ես էս ա էթում եմ էլ եդ ծովը. աստոժ շնորհավո՛ր անի. աստոժ էրկսիդ մի բա՛րձի ծե-րացնի: Իմ փարիցն էլ քեզ մի հատ կտամ, տար հորդ աշքերին քսա՛ էն սհաթը կրացվի:

Արաբը էն սհաթը ընձում ա էլի աղաքվա Ոսկե ձուկը: Իրա փարիցը մի հատ պոկում ա՛ տալի Թագավորի տղին, մնաս բա-րով անում հեննեն, էթում ընկնում էլ եդ ծովը:

Թագավորի տղեն բռնեբը կապում ա, ընկնում ճամփա՝ դա-իրանց երկիրը: Գալիս ա գալի, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, հաս-նում ա հոր քաղաքը: Տենում ա, որ դեռ հլա էն լողմա հեքիմը հոր աշքերի վրա շարշարվում ա: Էն սհաթը հանում ա Ոսկե ձկան փարեն, քսում հոր աշքերին թե չէ՝ ա՛րիալը բացվում ա:

Թագավորը իրա Թախտիցը վեր ա գալի, տղին նստացնում: Բերում ա աղջկանն էլ տղի հետ պսակում՝ օ՛խտն օր, օ՛խտը զշեք հարսանիք անում:

Նրանք հասան իրանց մուրաղին, դուք էլ հասնեք ձեր մոռ-րաղին:





3. ԶԱՆՓՈՒՍ

Ավալ ժամանակին ըլնում ա շիլնում մի թագավոր, ունենում ա օխտը տղա. վեցը մենծ են ըլնում, մինը քոմաքից պուճուր, ըսենց՝ տասը—տասնէրկու տարեկան: Էդ վեցը, շունքի լավ հասել ին, ընենց որ աշխար մենեկու վախտն էր, էթում են իրանց հորն ասում.— Թագավորն ապրած կենա, ուզում ենք պսակվի, ի՞նչ կասես:

— Լա՛վ, ո՛րդիք,— ասում ա հերը,— ասեք տենամ ո՞րդ ում աղջիկն ա սիրե՞ էթամ ուզեմ, բերեմ պսակեմ:

— Ձէ՛, թագավորն ապրած կենա,— ասում են,— մենք օխտն աղպեր ենք, օխտս էլ մի տանից պտի աղջիկ ուզենք, օխտն էլ մի հալալ մոր կաթնակեր, որ մեր մեջը խորթ ու փորթ չըլնի ու քեզանից եղը մեր թագավորութունը չքանգվի, չկործանվի:

— Ա՛յ որդիք, հմի ո՞րդիան բերեմ ընենց աղջկեք, որ օխտն էլ մի տանից ըլնեն, մի հալալ մոր կաթնակեր:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում են,— մեզ հրաման տո՛ւ, էթանք գտնենք. աշխարհ-աշխար, երկրե-երկիր ընկնենք, ճարենք, բերենք:

— Լա՛վ, կարաք՝ գնացե՛ք,— ասում ա թագավորը,— աստոծ ձեզ բարի ճամփա տա, բա՛րով էթաք, բա՛րով գաք:

Էս վեց տղեն ա՝ տասնըհինգ տարվա ճամփի պաշար են վեր

ռւնում, էթում իրանց հոր ձեռը պաշում, մոր ծիծը պաշում, ընկ-
նում ճամփա:

Գալիս են գալիս, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի սարի դո-
շի, մի շալիւր-շիման տեղ վեր են գալի, շաղիւր տալի, որ գշերն
ըտե մնան, մի քիչ հաց-մաց ուտեն, առավոտն էլի վե կենան
էթան իրանց ճամփեն:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք պուճուր աղպո-
րիցը:

Խեղճ էրեխեն խաբար շինում աղպորտանց գնալը. իրեկունը
գալիս ա տուն, տենում չկան:

էթում ա մորն ա հարցնում. մերն ասում ա.— Բա չե՞ս ասի՝
ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, գնացել են աղջիկ բերելու:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՞րթ. տասնըհինգ տարվա ճամփի պաշար են վե կալե.
գնացե:

— Բաս ե՛ս էլ եմ էթում:

— Ո՞ւր:

— Նրանց կուշտը:

— Ա՛յ որդի, դեռ հլա էրեխա ես, ճամփա չես գիտա, զագ-
չես գիտա, ո՞ւր ես էթում:

— Չէ՛, որ չէ՛,— ասում ա,— պտի էթամ, ո՛ր պտի էթամ:

Վերջը մերը որ շատ զոռում ա, տենում ա շինում, մի հետ
սատանի ձին նի ա էլե, չի ուզում վե գա, հարցնում ա.— Ո՞րդի,
հմի որ էթում ես՝ լա՛վ, ճամփի հմար ասպար-մասպար ո՞ւնես.
բալի ջին-ջանավար ա ուստ գալի, կա՞րաս ջուղաբը տա:

— Բա ի՞նչ անեմ,— ասում ա:

— Ա՛յ, ինչ արա՞ գնա հորդ կուշտը, ասա. Թագավորն ապ-
թած կենա, էթում եմ աղպորտանցս եննուցը, Սե թուրդ տա՞ս
կապեմ վրես, ճամփին բալի ջին-ջանավար ա ուստ գալի», տես
ինչ կասի:

— Լա՛վ, կէթամ:

էթում ա հոր կուշտը.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում
ա,— էթում եմ աղպորտանցս եննուցը:

— Ա՛յ տղա,— ասում ա Թագա՛վորը,— հո չե՞ս գժվե. գո-
գեռ էրեկվա էրեխեն ես, ճամփա չես գիտա, զագ չես գիտա, էթում
ես, ի՛նչ անես:

— Զէ՛, Թագա՛վորն ապրած կենա, շի՛լնի. մի հետ մորազ
նմ արեմ, պտի էթամ:

— Դո՛ւ գիտաս, ո՛րդի, էթում ես՝ գնա՛, մեղքն ու վարձքը
քու շինքը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, էթալը կէթամ, համա ճամփի
հմար ասպար-մասպար շունեմ, ո՛նց անեմ. բալի դուշման, յա
քին-չանավար ա ռաստ գալի: Ի՞նչ կըլնի Սև թուրդ տաս՝ կա-
պեմ վրես:

— Ա՛յ քու սարվացնողի շինքը կոտրվի,— ասում ա Թագա-
վորը,— էդ թուրը իմ աչքի լսիցը շատ եմ սիրում, համա որ ուզում
ես, ճարս ի՛նչ, պտի տամ:

էն սհաթն էթում ա, Սև թուրը բերում, կապում տղի մեջքը:

— Ա՛ռ, ո՛րդի,— ասում ա,— քանի էս թուրը վրեդ ա՛ ըսկի
մի՛ վախի, քու աղաքին էլ զադ չի դիմանա. սա՛րի տաս, քա՛րի
տաս, քո՛լի տաս՝ կկտրի կանցկենա: Հեռվանց որ դուշման գալու
ըլնի՝ էն սհաթը էդ թուրը ղնիցը դուս կգա, կընկնի աղաքդ, որ
իմանաս, քեզ հազիր պահես:

Տղեն հոր ձեռը պաշում ա, էթում մոր կուշտը:

— Հորդ Սև թուրն առա՛ր,— հարցնում ա մերը:

— Հա՛, — ասում ա, — առա: էլ ինձ հո զադ չի՞ պակաս:

— Ո՛նց չէ, ձի ո՛ւնես. էնքամ ճամփեն հո ոտով չպտի էթաս:

— Զէ՛, — ասում ա, — ինձ ո՛րդիան ա ձի:

— Բա՛ս էլի գնա հորդ կուշտը, ասա. «Թագա՛վորն ապրած
կենա, էսքամ ճամփա պտի էթամ, ձի շունեմ. ի՛նչ կըլնի Սև ձիդ
տաս, նիլնեմ էթամ»: Զի՛, ձի՛, ձի՛ եմ ասում, որ երկնքի աստ-
ղերի հեննա ա հաղ անում:

— Կա՛վ, էթամ ըտ էլ ուզեմ:

էթում ա հոր կուշտը.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում
ա,— էսքամ ճամփա պտի էթամ՝ ձի էլ շունեմ. չի՛լնի Սև ձիդ
տաս, նիլնեմ էթամ:

— Ի՛նչ ասեմ, ո՛րդի,— ասում ա Թագա՛վորը,— քու սարվաց-
նողի շինքը կոտրվի: Սաղ Թագա՛վորութունս ուղեիր լավ էր, քան
թե իմ Սև ձին, որ էս աչքիցս էն աչքը չեմ փոխում. համա որ
ուզում ես, ճա՛րս ինչ, պտի տամ: Գնա՛ տար, ո՛րդի. տա՛ր, ըտ
էլ քեզ ղուրբան:

Տղեն ուրախ-ուրախ էթում ա Սև ձին գոմիցը դուս քաշում,

Չաղբները հավաքում են, բերում են շրֆորի կշտին վե տալի:
— Դե՛,— ասում ա պուճուր աղպերը,— ո՛վ կմենի ֆորը ջուր հանի:

— Ե՛ս,— էն դժիցը ձեն ա տալի մենե՛ աղպերը:
Բերում են պարանը կապում մենե՛ աղպոր մեջքը՝ կախ տալի:
Մի քիչ որ էթում ա, էթում, ձեն ա տալի.— Ա՛յ հարա՛յ, էր-
վե՛ցի, խաշվե՛ցի, փոթոթվե՛ցի՝ քա՛շեք:

Աղպրտինքը քաշում են հանում:

— Հմի ի՛նձ,— ձեն ա տալի սրանից պուճուրը:

— Լա՛վ, հմի էլ քեզ:

Բերում են սրան կախ տալի:

Սա էլ որ մի պուճուր ներքե ա էթում, ձեն ա տալի.— Ա՛յ
հարա՛յ, էրվե՛ցի, կրակվե՛ցի, խաշվե՛ցի, տապակվե՛ցի՝ քա՛շեք:
Պարանը քաշում են, սրան էլ են հանում:

— Հմի էլ ի՛նձ,— ձեն ա տալի նրանից պուճուրը:

— Լա՛վ, հմի էլ քեզ:

Բերում են պարանը կապում մեջքը՝ կախ տալի:

Դա էլ մի պուճուր տեղ էթում ա, չի էթում, գոռում ա.— Ա՛յ
հարա՛յ, էրվե՛ցի, խաշվե՛ցի¹, տապակվե՛ցի², փոթոթվե՛ցի՝
հա՛նեք:

Քաշում են, դրան էլ են հանում: Մախլա՛ս, գլխներդ ինչ ցա-
վացնեմ, ըսենց վեց աղպերն էլ իրար եննուց կախ են ըլնում
ֆորը, վեցն էլ ճամփի կիսին ձեն են տալի.— էրվեցի՛, խոբով-
վե՛ցի, տապակվե՛ցի՝ հա՛նեք,— քաշում են, հանում:

Վերջը դորը գալիս ա քոմմքից պուճուր աղպորը:

— Աղպրտինք,— ասում ա,— հմի ի՛նձ քաշ արեք տե՛նամ:
Համա ինձանից ձեզ ամանաթ, ինչքամ ձեն կտամ. «էրվե՛ցի,
խաշվե՛ցի, տապակվե՛ցի³, քա՛շեք», ըսկի անկաջ չեք անի՝ հա՛-
պարանը կթողաք, ընչանք հասնեմ:

— Լա՛վ,— ասում են,— արի՛:

Բերում են պարանը կապում պուճուր աղպոր մեջքը, կախ
տալի:

¹, ², ³ Տպագիր տեքստում բանահավաքի ձեռքով շնչված են. թողնում ենք,
ինչպես տպագրի տեքստում է (Մ. Կ.):

Մի քիչ էթում ա, էթում, ձեն ա տալի.— Ա՛յ հարա՛յ, էր-վե՛ցի, խաշվե՛ցի, փոթոթվե՛ցի¹, քաշե՛ք:

Անկաջ շեն անում, հա՛ կախ են տալի, կախ են տալի՝ ըն-շանք հասնում ա անտակը:

— Աղպրտի՛նք, հա՛սա,— ձեն ա տալիս— Դե հմի փարխաջը կախ տվեք, լցնեմ:

Վիրևից փարխաջը թողում են ֆորը: Նա ընդե լցնում ա՝ քա-շում են, լցնում ա՝ քաշում են, լցնում ա՝ քաշում են, ընշանք ձեն են տալի.— Բո՛ւ ա, կա՛ց պարանը կախ տանք, դո՛ւս արի:

Պարանը կախ են տալի, կապում ա մեջքը:

— Դե՛, քաշե՛ք,— ձեն ա տալի ֆորիցը:

Քաշում են: Քաշում են, քաշում են, քաշում են՝ կիսաճամփին աղպորտանց միտքը փոխվում ա:

— Լա՛վ,— ասում են իրար,— հմի որ դրան հանում ենք, ինչ էրեսով պտի էթանք տուն: Նա պուճուր տեղովը էնքամ դուադու-թյուններ արեց, չէ՞ կէթա մեր հորը մին-մին նաղլ կանի, կպար-ծենա, մեղ կթողա նրա կշտին սեէրես. բա մենք էն վախտը գե-տինը մենենք լավ չի՞: Հազիր լա՛վ ա ոաստ էկե, էկեք պարանը կտրենք, էլ եղ քցենք ֆորը. թող ընդե մնա, սովածությունից մեռնի: Տանը որ կհարցնեն, կասենք. «Չենք տեհե», պրծավ գնաց:

Վեցով էլ խոսքները մին են անում, դանակը քցում, պարանը կտրում: Պուճուր աղպերը գրրմփալեն էլ եղ ընկնում ա ֆորը: Աղպեր, ըսօր ես մեռե, թե էգուց. ուշագնա ա ըլնում, մնում:

Նրանք էն սհաթը շաղիրը հավաքում են, բեռները կապոտում, ճամփա ընկնում դպա իրանց հոր քաղաքը: Ուզում են պուճուր աղ-պոր ձին՝ էլ հենները քշեն, տանեն՝ ինչ անում են, շեն անում՝ շեն կարում: Խեղճ հայվանը ֆորի էս գլխովն էր պտիտ գալի, էն գրլ-խովն էր պտիտ գալի, դե՛ս վազում, դե՛ն վազում, խրխնջում, ուզում էր իրան քցի ֆորը, տիրոնչ կուշտն էթա՝ տենում էր շիլ-նում, ճար, իլլաջ չկա:

Գալիս են գալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի շաբաթ, էր-կու շաբաթ, իրեք շաբաթ, անշախ որ հասնում են իրանց հոր քա-ղաքը: Զիանիքը քշում են դո՛ւզ թագավորի պալատի աղաթին վե գալի, դուռը ծեծում: Նոքարը գալիս ա բաց անում:

¹ Տպագիր տեքստում բանահավաքի ձեռքով շնչված. է. թողնում ենք, ինչ-պես տպագիր տեքստում է (Մ. Կ.):

— Ո՛ւմն եք ուզում,— հարցնում ա:

— Թագավորի՛ն,— ասում են:

էթում ա իմաց տալի:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա,— վեց մարդ, հեն-
ցեերը սխտը սիրուն աղջիկ, քոշով, բարխանով էկել են պալատիդ
դռանը վեր էկե, ուզում են քեզ տենա: Թո՛ղամ գան, թե չէ՛:

— Թո՛ղ գան,— ասում ա թագավորը,— տենանք ի՛նչ մարդ են:
Նոքարն էթում ա կանչում, բերում թագավորի կուշտը: Թագա-
վորը տենալու բաշտան ճանանչում ա, ընկնում տղերանց ճտովը,
պաշպորում, ուրախանում, աշխարով մին ըլնում:

— Ո՛րդիք,— ասում ա,— անշախ էկաք, աչքս ջուր դառավ
ձեր ճամփեն պահելուն: Էս ո՞ւր եք էսքամ վախտ:

— Դե ի՛նչ անենք,— ասում են,— էսքամ տարի մեռանք ման
գալուն. երկրե-երկիր, աշխարհ-աշխար ման էկանք՝ անշախ գտանք:
Հրե՛ս օխտն էլ հալալ քվերտինք են՝ մի հորից, մի մորից. սավա-
յի էդ՝ օխտն էլ թագավորի աղջիկ:

— Լա՛վ,— ասում ա թագավորը,— բա ձեր պուճուր աղպե՛րն
ուր ա. ճամփին նրան ռաստ չէկա՞ք:

— Զէ՛, թագավորն ապրած կենա, մենք պուճուր աղպեր չենք
տեհե:

— Ո՛նց չէ, ախա՛ր ձեր աննուցն էկավ: Հաղար հետ ասեցինք.
«Մի՛ լթա, մի՛ լթա», անկաջ շարեց, ասեց. «Պտի էթամ, որ պտի
էթամ». վե կացավ էկավ: Յարաբ ի՛նչ էլավ, դուշ կերավ նրան,
դուրդ կերավ, ջանավար կերավ, թե ընչանք հմի սաղ ա մնացե:

— Թե ի՛նչ ա էլե՛ն՝ չենք գիտա,— ասում են աղպրտինքը,—
համա մենք նրան աչքով էլ չենք տեհե:

Թագավորը շատ ա լաց ըլնում, գլխին վա՛յ տալի, համա էլ
ո՞ւր՝ բանը բանից անց էր կացե: Ինքը բեխաբար, ինչ իմանա աղ-
պորտանց մոխսանաթությունը, հենց իմանում ա՝ դորթ են ասում,
բերում ա վեցին էլ պսակում, ամեն մեկին իրա նշանածը տալիս:
Մնում ա քոմմքից պուճուր քիրը:

— Բա՛ դո՛ւ ումն ես ուզում,— հարցնում ա:

— Ըսկի մարդի էլա չեմ ուզում, թագավորն ապրած կենա,—
ասում ա աղջիկը,— թե պուճուր տղեդ սաղ-սալամաթ եդ էկավ՝
հո ես նրանն եմ, նա իմը. թե չէ՛ հո չէ՛, ես ովստ եմ արե ընչանք
վերջը կուա մնամ, կուա էլ մնեմ գերեզման:

Ասեմք սա աղպորտանց արարմունքը լավ գիտար, համա քաշ-վում էր նրանցից, որ նստեի թագավորին մին-մին նաղլ աներ:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք պուճուր աղպորիցը:

Պուճուր աղպերը մի վախտ ուշքի ա գալի, աչքը բաց անում, տենում ֆորումն ա: Ինչքամ ձեն ա տալի. «Աղպրտի՛նք, աղպրտի՛ք, աղպրտի՛նք», լսող չիլնում:

«Հէ՛յ գիգի աշխարք,— ասում ա ինքն իրան,— աղպորն էլ էհտիբար չի մնացե: Նրանց ի՛նչքամ լավություն արի, ի՛նչքամ փորձանքից պրծացրի՝ վերը գլխիս էս օղինն բերին: Է՛, բան չկա. աստոծ ողորմած ա. հալքաթ ինձ մի լիս ու ճար կանի, էրկու գռնից մի դուռը բաց կանի, էս նեղ տեղիցը կազատի»:

Նրա Սև ձին էլ ֆորի դրաղին կաննած՝ վախտ-վախտ գլուխը կախ էր անում ֆորը, խրխնջում, ուքուր-ուքուր լաց ըլնում: Զիռն արտասուները գըլգըլալեն էթում ին թափում տղի աչքերին, տղեն էլ նրա հեննա ընդե էր լաց ըլնում:

— Զա՛ն, ա՛նլիզու հայվան ջա՛ն, ջա՛ն,— ձեն էր տալի տղեն ֆորիցը,— դարդ մի՛ անի, ես դեռ հլա սա՛ղ եմ, սա՛ղ:

Թամամ՝ օխտը պոռլիկ տարի պուճուր աղպերը մնաց ֆորումը: Սև ձին ամեն օր էթում էր հանդը, ալապստրակից, յա ղշից՝ զնշով կալնում, բերում քցում ֆորը, որ իրա տերն ուտի, սովածությունից չմեռնի:

Օրեն մի օրը, մի բեղրգյան գալիս ա էս ճամփովն անց կենում: Գշերը որ վրա ա հասնում, էդ ֆորի կշտին վեր ա գալի, շաղիր տալի, մնում, որ առավոտը էլ եդ վե կենա էթա իրա ճամփեն: Որ լիսը բացվում ա, տենում ա ֆորի դրաղին հրեն մի ձի: էթում ա որ բռնի, փախնում ա:

— Յարաբ էդ ձին խի՞ էր ընդե պտիտ գալի,— միտք ա անում ինքն իրան,— չըլնի՞ ֆորումը զադ ա տեհե. արի քար քցեմ տենամ: Վեր ա ունում մի պուճուր քար, քցում ֆորը:

— Էդ ո՞վ եք,— ձեն ա տալի տղեն ֆորիցը:

— Հողածին եմք,— ասում ա բեղրգյանը,— բա դո՞ւ ով ես:

— Ես ֆլա՛ն թագավորի տղեն եմ:

— Բա ըստե ի՛նչ ես շինում:

— Է՛, հողածին, իմ դարդերը շատ ա, մի՛ հարցնի. ինձ մի քստիան հանա՛, հերիք ա:

Բեղրգյանը հրամայում ա նոթարներին, պարանը կախ են տա-
լի, տղին ֆորիցը հանում:

— Դու ասում ես՝ ֆլան թագավորի տղեն ե՞ս,— հարցնում ա:

— Հա՛, բեղրգյանը սաղ ընի, ֆլա՛ն թագավորի տղեն եմ:

— Չե՛ս գա քեզ տտենեմ ինձ տղա շինեմ,— հարցնում ա բե-
ղրգյանը,— հազիր ես էլ տղա շունեմ:

— Չէ՛, բեղրգյանը սաղ ընի, չե՛մ կարա. ես դեռ հլա մու-
րաղ ունեմ, պտի էթամ:

— Լա՛վ, դո՛ւ գիտաս, որ մուրաղ ունեմ՝ դնա՛. աստոժ քեզ
հետ:

Բեղրգյանի հեննա մնաս բարով ա անում, նիլնում Սև ձին,
էթում: Էթում ա, էթում, շատն ու քիչն աստոժ գլտա, մի չայիր-
չիման տեղ վեր ա գալի, որ մի քիչ դինջանա, էլ եդ վե կենա, էթա:
Մի լավ դինջանում ա, հաց ուտում, վե կենում նիլնում ձին, որ
էթա՝ թուրը դնիցը դուս ա գալի, ընկնում աղաքը:

— Ա՛յ հարա՛յ,— ասում ա,— բաս պտի դուշման գա աղաքս:

էն սհաթը թուրը վեր ա ունում ձեռը՝ ընդե հազիր կաննում,
դուշմանի ճամփեն պահում: Մի քիչ կենում ա կենում, տենում ա
էն դհիցը մի ղո՛վտ ա գալի, մի ղո՛վտ ա գալի, մի ղո՛վտ ա գալի՝
ոնց որ մի եքա սար:

— Հը՛, հողածին,— ձեն ա տալի,— օձն իրա պորտովը, դուշն
իրա թևովը ընչանք հմի իմ ահիցը չի կարացե ըստերանք ոտ դնի,
դու ո՞նց ես սիրտ արե, էկե:

— Ղո՛վտ աղպեր,— ասում ա տղեն,— էլ խի՞ ես պարծենում.
աստոժ մի ֆոգի քեզ ա տվե, մի ֆոգի՝ ինձ. ուզո՞ւմ ես՝ արի մեյ-
դան, կովենք:

— Լա՛վ,— ասում ա,— արի՛:

էս ասում են թե չէ, հասնում են իրար: Կովում են, կովում են,
կովում՝ ընչանք իրիկուն կովում են, իրար արենճենիս, արենկո-
չու անում, նրանցից ոչ մինն էլա չի կարում դոռի:

— Թագա՛վորի ցեղ,— ասում ա ղովտը,— ըսօր հե՛շ. արի
էթանք իմ ամարաթը, ընդե քենք, դինջանանք, առավտոր էլի գանք
կովենք. հալբաթ աստոժ յա ինձ կտա, յա քեզ:

— Լա՛վ,— ասում ա,— է՛թանք:

— Էթում են ամարաթը՝ էդ գշերն ըտե քնում են, առավտոր
առարը ծեքին էլ եդ գալիս կովում: Կովում են, կովում են, կովում՝

ընչանք՝ իրիկուն կռվում են, իրար յարալու-փարալու անում, արեն-վիկ անում, թողում՝ էլի ոչ մինն էլա չի ախտում:

— Թագա՛վորի ցեղ,— ասում ա ղովտը,— արի ըսօր էլ էթանք իմ ամարաթը՝ դինջանանք, առավոտը էլի գանք կռվենք. էս հետ որ աստոծ յա ինձ կտա, յա քեզ:

— Լա՛վ,— ասում ա,— է՛թանք:

էթում են: Գշերն ընդե քնում են, առավոտը լիսը բացվում ա թե չէ՝ էլ եդ վե կենում, գալիս են, որ կռվեն:

— Թագա՛վորի ցեղ,— ասում ա ղովտը,— էս չէլավ. ո՛նչ ես եմ քեզ ախտում, ո՛նչ դու՝ ինձ: Արի՛՝ էս հետ էլ կոխ պրծնենք. դու քու թուրը դեն քցա, ես էլ իմ զըրխը: Ո՛վ գեննովը տվեց, նա ախտել ա:

— Լա՛վ,— ասում ա,— արի՛:

Կոխ են պրծնում: Ղովտը որ չի վրա պրծնում տղին վեր ունում գեննովը տալի՝ ընչանք զոտիկը խրվում ա գետինը: Հասնում ա, որ շիխքը թռցնի, ջա՛նըմսան տղեն, ինչքամ ջանումը ջան կա, ո՛ր իրան չի թափ տալի՝ էլ եդ դուա ա գալի գեննիցը, վրա հասնում ղովտին. ո՛ր չի վեր ունում իրա բոյովը մին տալի գեննովը՝ ընչանք ծծերը գեննի միջին տնկվում ա: Վազում ա թուրը բերում, որ գլուխը թռցնի՝ ղովտը էն սհաթը սիպտակ, կոկոմ ծծերը դուա ա քցում: Տղի ձեռները թուլանում ա, թուրը վեր ընկնում ձեռիցը. նոր տենում ա՝ ի՛նչ ղովտ... մի սի՛րուն, ջա՛հել-ջի՛վան աղջիկ: էթում ա թեիցը բռնում, էլ եդ քաշում, գեննիցը հանում:

— Հո՛ղածին,— հարցնում ա,— դու ա՛ղջիկ ես:

— Հա՛, թագա՛վորի ցեղ, աղջիկ եմ:

— Ո՛ւմ աղջիկն ես, ըստե ի՛նչ ես շինում,— հարցնում ա:

— Ֆլա՛ն թագավորի,— ասում ա:— Հերնըմբա ուզում ին ինձ մարդի տան՝ չուգեցի, ասեցի. ռընչանք ինձանից ղուշաղ մարդ չըլ-նի, չեմ առնի: Թողի տո՛ւն, տե՛ղ, հե՛ր, մե՛ր էկա ըստե, ղովտի գեյմ մտա, ամարաթ շինեցի, միջին կացա: Ո՛վ էս ճամփովն անց էր կենում՝ թագավորի ցեղ, բեղրգյանի տղա, մախլա՛ս, հենց ո՛վ ըլնում էր՝ հեննեն կոխ ի պրծնում. ում գեննովն ի տալի՝ գլուխը կտրում ի, քցում էն դիհը: Էսքամ տարի ես ըստե եմ՝ ի՛նչքամ թագավորի ցեղ, ի՛նչքամ բեղրգյանի տղա ա էկե, որ ըստիան անց կենա, հեննեն կոխ եմ պրծե, զոռե՝ գլուխը թռցրե, թողե. համա ընչանք օրս, քեզանից սավայի դեռ իսանաորդի չի էլե, որ ինձ գեն-

նովը տաւ: Հմի որ՝ խոսք չունեմ, դու իմ մարդն ես, ես քու կնիկը: Ռա՞ղի ես:

— Չէ՛, — ասում ա, — ես նշանած ունեմ, որ օխտը սարի քամակին, գշեր-ցերեկ իմ ճամփին ա պահում. պտի էթամ հավարին հասնեմ: Ուզում ես՝ ես կըլնեմ քեզ աղպեր, դու ինձ՝ քիր, դարո՞ւլ ես:

— Հա՛, դրան էլ եմ դարո՞ւլ, — ասում ա աղջիկը, — թող քու ասածն ընի՛ քիր ու աղպեր ըլնենք:

— Լա՛ւ, ըլնենք, — ասում ա:

Թամամ օխտը պոլորիկ տարի տղեն էս աղջկա կշտին կացալ: Աստու իրա օրը ձին նիւնում էր, էթում ավղուշ, իրիկունը դալի տուն. մըկ էլ տեհաւ քերեց կախալ, սառեկ. ես ինչ գիտամ՝ ծիտ, չորան-խաբուկ, լոր, ծառկուտուտ, տատրակ, օղակ, ձկըն-կուլի. մախլաս ¹, հենց ինչ ռաստ էր գալի, էլ հալալ-հարամը չէր հարցնում, տալիս էր վե քցում, վեր ունում բերում. աղջիկն էլ դրանցից կերակուր էր շինում՝ ուտում ին, կշտանում, բերանները սրբում, դրաղ կաննում ², աստուն փառք տալի:

Աղջիկը աղաքուց նրան դադադա էր արե, որ ավղուշ էթալիս իրա սնուտիցը դուս չգա:

— Տե՛ս, — ասել էր, — իմ հանդը լեն-բուլ, ո՛ւր ուզում ես գնա՛, քեզ հմար ավ արա՛ ձեն, ծպտոն հանող չիլնի. համա խալիս հանդերը չըլնեմ-չիմանամ էթաս հա՞, թե չէ գլուխդ փորձանք կգա: Նա էլ, թե. — Լա՛ւ, որ ասում ես, շեմ էթա:

Օրեն մի օրը, էլի վեր ա կենում, էթում ավղուշ: Ծամփին ինքն իրան միտք ա անում. «Յարաք խի՞ պտի թագավորի աղջիկը ինձ դադադա անի, թե իմ սնուտիցը դենը չէթաս, գլուխդ փորձանք կգա: Կա-չկա, ըստե մի բան կա. դու արի՛ մի փորձեմ, էթամ տենամ ինչ կա, որ ասում ա: Հը՞. էթամ՝ չէթամ, էթամ՝ չէթամ, էթամ՝ չէթամ: Ըսենց մնում ա շիվարած, չի իմանում ինչ անի. էթա՛ վախում ա. չէթա՛ չիլնում, ուզում ա ո՛նց ըլնի, թեկուզ գլուխը մահի տա, իմանա:

Վերջը. «Ջհա՛նդամը գյուռ, — ասում ա, — մի օր էլել եմ, մի օր էլ պտի՛ մեռնեմ, ի՛նչ ուզում ա ըլնի, պտի էթամ:»

^{1, 2} Տպագիր տեքստում բանահավաքի ձեռքով շնչված են. թողնում ենք, ինչպես տպագիր տեքստում է (Մ. Կ.):

էս ասում ա թե չէ, էրեսը խաշակնքում ա, ձիու զլուխը բաց թողում, տալիս սնուռն անց կենում: Էթում ա, ի՞նչ ա տենում՝ լավ-լավ շալիք-շիման կանանչ տեղեր, որ վրեն նստիլ, մի կտոր հաց ուտիլը հենց ինչ ասես աժի. լավ-լավ անմահական աղբորներ, որ հարիր տարեկան ծերը ընդիանց ջուր խմեր՝ կշահկանար, կդառնար տասնհինգ տարեկան տղա. հազար մի ռանգ ծաղկներ, որ նրանց անուշ ֆոտը չէր դիպնում մարդի քթի՝ հենց իմանում էր դրախտումն ա. դռերն էլ հո հալ ու հեսաբ չկար. ամեն դճից ո՛ր շին խոսում, ծըլլըլում՝ մարդի քեֆ ին բերում: Մախլա՛ս, զխներդ ինչ ցավացնեմ, տղեն ըստերանք ո՛ր չի տենում՝ բերանը մնում ա բաց:

«Օխա՛յ,— ասում ա,— ֆոդիս փառավորեց. էսթավուր դրախտում կենողն էլ յարար դա՛րդ կանի: Լա՛վ, բա էն աղջիկը խի՞ չէր թողում զամ ըստերանք. հալրաթ ըստե մի բան կա, էթամ տենամ»:

Ձին քշում ա մի քիչ դեռ ման գալի, դեն ման գալի, ըստե էթում, ընդե էթում, իրա հմար ավ անում, մի քանի դուշ վե քցում, հավեսը հանում. հենց էն ա ուզում էր էլի եդ դառնա դա իրանց սնուռը, թուրը էն սհաթը ղնիցը դուռ ա գալի, ընկնում աղաքը:

«Ա՛յ հարա՛յ,— ասում ա,— բաս պտի դուշման գա աղաքս. ես վախտով իմ գլխի ճարը տենամ»:

Թուրը վեր ա ունում, հազիր կաննում, դուշմանի ճամփեն պահում: Կենում ա կենում, մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, տենում ա, ըհը՛, հրեն ընդիան մի կոլտիկ, կարճ մարդ դուռ էկավ:

— Հո՛ղածին,— գոռաց,— դո՛ւ ըստերանք: Օձն իրա պորտովը, դուշն իրա թևովը ընչանք օրս իմ ահիցը սիրտ չի արե ըստերանք ոտ կոխի, դու ո՞նց ես սիրտ արե, էկե. ո՛նց ես մենծ թիքեն անկաջդ թողամ:

— Լա՛վ,— ասեց տղեն,— էլ խի՞ ես դուդուզանում. աստոծ մի ֆոդի քեզ ա տվե, մի ֆոդի ինձ: Ուղո՛ւմ ես արի կռվենք, տենանք որս ա դոշաղ, ե՛ս, թե դու Ղա՛բուլ ես:

— Ղա՛բուլ եմ,— ասեց,— արի՛:

էս ասում են թե չէ, հասնում են իրար:

— Յա՛ սուրբ Կարապետ,— ձեն ա տալի տղեն, թուրը վրա բերում:

Վրա բերելու բաշտան որ չի դիպնում նրա ջանին՝ հազար տեղան կրակ ու բոց ա դուռ գալի, քիչ ա մնում տղին էրի, փոթոթի,

քու շինի: Խեղճը մնում ա շիվարած: Շէս ի՞նչ թափուր իսան ա,—
ասում ա ինքն իրան,—որ ջանիցը կրակ ա դուս գալի. կաց մի հետ
էլ տամ, տենամա:

Թուրը քաշում ա, մին էլ ա տալի, տենում ա էլի կրակ դուս
էկավ: Մի՛ն, է՛րկու, հի՛նգ, տա՛սը, քսա՛ն, մախլա՛ս՝ քանի տվեց,
կրակ դուս էկավ նրանից:

Վերջը էն կարճիկ մարդը տեհավ, որ շատ ա շարշարվում,
ասեց.— Տղա՛, բո՛լ չի տաս, խի՞ ես զուր տեղը շարշարվում. յա-
րար զի՞տաս նս ով եմ:

— Ո՞վ ես,— հարցրեց:

— Ս՛ս, ըհը՛, ես Զան-Փուլատն եմ,— ասեց,— որ արար աշ-
խարքը իմ ձեռիցը զվիր ա էկե: Ըսկի բա շե՛ս լսե անումս: Ընշանք
օրս դեռ ադամաորդի սիրտ չի արե իմ սնուտը ոտ կոխի, քեզանից
սավայի, որ գլխիցդ ձեռ ես վե կալե, էկե ինձ կերակուր: Իմ ջանը
որ կա, սաղ փուլատից ա. թուր, թվանք, յարաղ-ասպար, որ ասես,
քյար չի անի. հո տված, շտված՝ մին ա:

Տղեն էս որ լսեց, վախլությունից քիչ մնաց լեղին պատռի:
Ճարը կտրած, նո՛ր օձի նման լիզու հանեց, ընկավ աղաչանք, պա-
ղատանք:

— Ամա՛ն, զիտաս,— ասեց,— Զան-Փուլատ, քու ոտն եմ ըն-
կե. մեղք եմ, ջահել-շիվան եմ, թո՛ղ էթամ իմ արեի ձենն ածեմ:

— Կա՛վ, որ թողամ, դո՛ւ ինձ ինչ լավություն կանես:

— Սրտիդ ինչ մուրաղ ունես,— ասեց,— ասա՛, էթամ, զլուխս
մահի տամ, կատարեմ. սրանից էլ լավ բա՛ն:

— Է՛, տղա՛, սաղ աշխարքը որ իմ ձեռին դողում ա՛ ըսկի ես
չկարացի սրտիս մուրաղը կատարի, դո՛ւ պտի կարենաս, թահո՛ւ:

— Հա՛, ես կարամ, կարացի՛ կարացի, չկարացի՛ արինս քեզ
հալալ ա:

— Ղո՛րթ:

— Ղո՛րթ:

— Կա՛մ, կասեմ: Պտի էթաս Զինումաշինա քաղաքի թագավո-
րի աղջիկը բերես, կա՛րաս:

— Կա՛րամ. չկարացի՛ արինս քեզ հալալ:

— Կա՛վ, զնա՛,— ասեց Զան-Փուլատը,— էդ աղջիկը բերի՛ր՝ հո
մուրախաս ես, կթողամ կէթաս, թե չէ՛ հո՛ իմաց կաց քեզ էլ պըրծ-
նում չկա: Ղա՛րուլ ես:

— Ղա՛րուկ եմ,— ասեց։— Մնաս բա՛րին։

— Գնաս բա՛րին, աստո՞ծ բարի ճամփա տա՛

Տղեն ա՛ էն սհաթը ոտը դնում ա օրգանգուն, թոնում Սև ձին, ասսու անումը տալի, ընկնում ճամփա՝ դպա Չինումաշինա քաղաքը։ էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստո՞ծ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, բիրդան ճամփի վրեն տենում ա հրեն մի փուշ, միջին մի սի՛րուն, նա՛շխուն աղունիկ խրվել ա, չի կարում թռնի։

Ձիու վրիցը ձեռը մեկնում ա, որ բռնի մորթի, էլ դմիշը չի գալի։ ասում ա. «Մե՛ղք ա, հալքաթ՝ ճուտեր կունենա, բաց թողամ էթա»։

— Աղա՛տ, աղա՛տ, քու ասսուն աղատ,— ասում ա ու բաց թողում։

Աղունիկը ուրախ-ուրախ թոնում ա էթում։ Մի քիչ տեղ թոնում ա թոնում՝ էլ եղ գալի կաննում տղի գլխին.

— Թագա՛վորի ցեղ,— ասում ա,— դու ինձ ընենց մի լավություն արիր, որ շեմ գիտա ո՛նց տակիցը դուս գամ։ Իմ բմբլիցը հրես մի հատ կտամ քեղ,— ասում ա,— կշտիդ պահա՛. նեղն ընկած վախտը կրակին տաս թե չէ՝ էն սհաթը քու հավարին կհասնեմ։

Աղունիկն էս ասում ա թե չէ՝ թոնում ա, վրիցը կտցով մի բմբուկ պոկում, քցում գետինը։

Նա էլ վեր ա ունում պահում. ասում ա. «Մարդ ա, բալի պետքն ա գալի»։ Բմբուկը դնում ա ծոցը, էլ եղ վե կենում էթում։ էթում ա, էթում ա, էթում ա՝ մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, ի՛րեք ամիս՝ անշախ որ հասնում ա Չինումաշինա քաղաքը։ էթում ա դուզ թագավորի խնամաքարի վրեն նստում։

Թագավորի աղջիկը իրա օթախիցը թամաշ ա անում, տենում մի սիրուն, բոյ ու բուսաթով տղա հրե խնամաքարի վրեն նստած։

Ղարավաշին ղրկում ա, ասում ա.— Գնա՛ էն տղին կանշա՛ գա փանջարիս՝ աղաքը։

Ղարավաշն էթում ա. կանչում, բերում։

— Ի՛նչ մարդ ես,— հարցնում ա աղջիկը,— ի՛նչ բանի հմար ես էկե։

— Յլա՛ն թագավորի տղեն եմ,— ասում ա,— էկել եմ Չինումաշինի թագավորի աղջիկը տանեմ։

¹ Տպագիր՝ տեքստում՝ ակուշկիս, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.)։

— Քու ուղած աղջիկը հենց ե՛ս եմ,— ասում ա,— լա՛վ Թամաշարա՛, տես կհավանես:

Գլուխը որ շի բանձրացնում մտիկ տալի, ի՞նչ ա տենում՝ մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ նաշխուն, որ շուտես, շիմես, շհագնես, շմաշես՝ հենց նրա գլուխ-ջամալին Թամաշ առնես. մի խոսքով՝ արեգակի կտոր, մի՛ հրեշտակ, մի՛ մարալ, մի՛ շեյրան, մի՛ հուրի-մալաքի մեկը, որ արեւին ասում ա՝ դու մեր մտի, ես դու եմ գալի, էնքա՛մ սիրուն էր¹:

Նրան ո՛ր շի տենում՝ ջանը մահման դող ա ընկնում, սրսը-թում, լիզուն կապնվում, էլ շի կարում խոսա՝ հենց խելքամաղ ա ըլնում, մնում:

— Հը՛, տղա՛,— մըկ էլ հարցնում ա աղջիկը,— ինձ հա՞վան կացար, թե չէ՛:

— Թագավորի աղջիկը սաղ ըլնի, քեզ աստոծ ա հավանե, ես կա՛րամ շհավանի:

— Կա՛վ,— ասում ա,— որ էկել ես ինձ տանի՝ հերս քեզ իրեք բան կասի՝ կա՛նես:

— Ի՞նչ իրեք բան,— հարցնում ա տղեն:

— Մի՛ն որ,— ասում ա,— փետե կացինը պտի վեր ունես, տաս, էրկաթե սինը կտրես. կա՛րաս:

— Թագավորի աղջիկը սաղ ըլնի, ըտենց բան կըլնի՞, փետե կացնով էրկաթե սին կկտրվի՞:

— Էդ հո էդ: Պտի մի տուլու լիքը գինի դնես ծոցդ, նիլնես մեր էրկեն բարդու գլուխը՝ էլի վե գաս, ընենց որ գինուցը մի պուտ էլա չթափի. կա՛րաս:

— Չէ՛,— ասում ա,— Թագավորի աղջիկը սաղ ըլնի, չէ՛, չեմ կարա:

— Ըտ էլ հո էդ: Վրա իրեքն էլ՝ պտի իրեք օրավար տեղ կորեկ ցանեն, եննա փոցխեն, որ խառնվի ֆողի հեննա: Մի օրումը պտի էդ կորեկը քոմմա հավաքես, որ մի հատ էլա շմնա. կարա՞ս:

— Չէ՛, Թագավորի աղջիկը սաղ ըլնի, էդ էլ չեմ կարա. բաս ասա հերդ պտի ինձ քյալլա անի, է՛լի:

— Չէ՛, տղա՛,— սիրտ ա տալի աղջիկը,— քանի ջանումս ջան կա՝ չեմ՝ թողա որ քու մի մազն էլա թեքվի: Էդ իրեքից էրկսի հունարը ես գիտամ, կսովրացնեմ, կէթաս կանես՝ կպրծնես. համա էն

¹ Տպագիր տեքստում՝ «...էնեա՛մ մի սիրունիկ գաղ էր». ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

որ պտի իրեք օրավար տեղ կորեկ ցանեն, հավաքես՝ էդ շեմ դիտա-
սուտ ասեմ՝ ի՛նչ:

— Բա՛ն չկա,— ասում ա տղեն,— դեռ մի էն էրկուան ասա՛
տենամ՝ ո՛նց պտի անեմ, էդ մի՛նն էլ աստոծ ողորմած ա, հալրաթ
հավարիս կհասնի:

— Ա՛յ ոնց պտի անես: Ա՛ռ հրես Մարիամ աստոծածնա աղ-
լուվսը՝ որ կէթաս թագավորի կուշտը, կասի՝ փետե կացինը վե կալ
էրկաթե սինը կտրա. կտանես էս աղլուվսը կքցես սան վրեն, կա-
ցինը վե կունես, կասես. «Ո՛վ սո՛ւրբ Մարիամ աստոծածին, քեզ
եմ ապավինեմ»: Կասես ու կտաս. տալու բաշտան էրկաթե սինը էր-
կու կըլնի, ընդե վե կընկնի: Էս ըսենց կանես: Ըս էլ Մարիամ աս-
տոծածնա մատանիքն ա, ա՛ռ կշտիդ պահա. թագավորը տոլուն
որ կըլնի, կտա քեզ, կասի. «Մոցդ դիր, նիլ բարդու զլուվսը», էս
մատանիքը մի ֆանդով քցա մեջը, եննա նի՛լ, մի՛ վախի, նիլնես,
վե գաս՝ մի պուտ էլա շի թափի: Հրե՛ս, էն էրկու բանի հունարն
էս ա. ոնց որ ասեցի, ընենց էլ կանես: Բա՛ էն մեկե՛լը:

— Էն մեկե՛լն էլ ումուդ աստոծ, հալրաթ մի բան կանեմ,—
ասում ա տղեն,— էթում էլ եդ թագավորի խնամաքարի վրա նըս-
սում:

Թագավորը դուս ա գալի, տենում մի սի՛րուն, նա՛շխուն, բո-
յով-բուսաթով տղա հրեն խնամաքարի վրեն նստած:

— Հը՛, տղա՛,— ասում ա,— ի՛նչ խնդիրք ունես:

— Սա՛ղութլունդ, թագավորն ապրած կենա, էկել եմ աղջը-
կանդ տանեմ:

— Լա՛վ, որ էկել ես տանես, իրեք բան պտի ասեմ, կա՛րաս
անի:

— Խի՛ չեմ կարա, թագա՛վորն ապրած կենա. չկարացի՝ արի-
նըս քեզ հալալ ա:

— Լա՛վ, որ կարաս՝ արի՛, մեղքն ու վարձը քու շլինքը:

Կռնիցը բռնում ա, տանում էրկաթե սան կշտին կաննացնում,
փետե կացինը տալի ձեռը:

— Ա՛ռ,— ասում ա,— էս փետե կացնովը պտի տաս, էս էր-
կաթե սինը կտրես. մի՛նն էս ա, դե արա՛ տենամ:

— Աշքիս վրեն,— ասում ա տղեն,— կանեմ:

Էն սհաթը ծոցիցը հանում ա Մարիամ աստոծածնա աղլուվսը,
քցում սան վրեն:

— Ո՛վ սուրբ Մարիամ աստոծածին,— ասում ա,— թեզ եմ ապավինեմ:

Ասում ա ու տալի: Տալու բաշտան սինը միջլիցը կես ա ըլնում, ընդե վեր ընկնում:

— Հը՛, կարա՞ցի, թե չէ, թագավորն ապրած կենա,— ձեն ա տալի:

— Ա՛ֆարիմ, էս մինը կարացիր. մնաց էրկուսը: Հմի մի տուլու դինի պըռտեպըռնդ լիքը, պտի դնես ծոցդ, նիլնես մեր բարդու դլուսը, վե դաս՝ որ մի պուտ էլ ա չթափի. կա՞րաս:

— Կա՛րամ, խի՞ չեմ կարա,— ասում ա:

Թագավորն. էթում ա մի տուլու լիքը գինի լցնում, բերում տալի տղին, տանում բարդու կուշտը:

— Դե ա՛ռ,— ասում ա,— դի՛ր ծոցդ, նի՛լ տենամ:

Տղեն էն սհաթը Մարիամ աստոծածնա մատանիքը հանում ա, քցում տուլուն, դնում ծոցը՝ նիլնում, վե գալի, որ ասես մի պուտ էլ ա չի թափում:

Թագավորը, նրա նազիր-վեզիրը քոմմքով մնում են մաթ էլած տղի վրեն, թե էս ի՞նչ իսան ա, ի՞նչքամ հունար ո՛նի, որ ըս էլ էրկու հետ թագավորի ասածն արեց, շունքի քա՛նի-քա՛նի մենծ-մենծ մարդիկ՝ է՛լ թագավորի տղա, է՛լ նազրի տղա, է՛լ վեզրի տղա, ես ինչ գիտամ՝ բեզրգյանի տղա, մախլա՛ս էլ ով ասես էկել էր, շէր կարացե էդ իրեքից մինն էլա անի. թագավորը քոմմքի գլուխն էլ կտրիլ էր տվե, թողի:

— Դե գնացե՛ք,— ասեց թագավորը իրա նոքարներին,— իրեք օրավար տեղ վարեք, կորեկ ցանեք, լավ փոցխեք, թող էս տղեն մին-մին հավաքի: Հավաքեց՝ հավաքեց, աղջիկս մոր կաթի նման հալալ ա սրան. թե չէ հո սրա արինն ա ինձ հալալ: Տղա՛, ոա՛ղի ես:

— Ռա՛ղի եմ,— ասում ա:

Նոքարներն էթում են իրեք օրավար տեղ վարում, ցանում, լավ-լազաթին փոցխում, թողում գալի, որ տղեն հավաքի:

Տղեն հավաքեց, Հավաքեց, հավաքեց, հավաքեց, ընչանք ճաշ հավաքեց՝ դեռ հլա հարիր կորեկ անշախ էր հավաքե: Բերնով ասիլը հեշտ ա, ախար իրեք օրավարեն տեղ կորեկ, ըն էլ մի օրումը հավաքել կըլնի՛:

— Բանա բուրդ ա,— ասեց ինքն իրան,— էս հետ որ թագավորը ինձ քյալլա կանի:

Մնացել էր խեղճը գլխի վրեն մոլորած, չէր իմանում ինչ անի.
մեկ էլ՝ աղունկի բմբուլը միտն ընկավ:

«Սրանից էլ նեղ տեղ,— ասեց,— արի՛ մի փորձեմ էս բըմ-
բուլը կրակ տամ, տենամ. բալի հավարիս հասնում ա»:

Էն սհաթը հանում ա կրակ տալի: Կենում ա մի սհաթ, էրկու
սհաթ, իրեք սհաթ՝ տենում ա էկավ, աղո՛ւնիկ էկավ, աղո՛ւնիկ
էկավ, աղո՛ւնիկ էկավ, ոնց որ մի սելավ. սաղ կորկի արտը աղուն-
կով լցվեց, որ ասեղ քցելի՞ր՝ գետինը չէր ընկնի՞՝ էնքամ լցվել էր:
է՛, էսքամ աղունկին էլ կո՛րեկ կղիմանար: Կես սհաթումը քոմմա
հավաքեցին, դրաղին կիտեցին, էլ եղ թուան, զնացին: Տղեն ուրա-
խացավ, աշխարով մին էլավ:

«Ջա՛ն,— ասեց,— էս հետ էլ պրծա, հմի որ թագավորի աղ-
ջիկը տարա»:

Իրիկունը նոքարներն էկան տենան տղեն ինչ հալի ա, հա-
վաքե՛լ ա, թե չէ: Տեհան քոմմա հավաքել, է՛, եքա ամբար ա արե,
արտի կողքին կիտե: Խաբարը տարան թագավորին:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասեցին,— էն տղեն իրեք օրա-
վար կորեկը քոմմա հավաքել ա, պրծե. որ ասես մի հատ էլ չի
թողե:

— Գնացե՛ք, կանչեք գա,— ասեց:

Գնացին կանչեցին, բերին:

— Տղա՛,— ասեց թագավորը,— դու իմ ուղած իրեք բանն էլ
արիր. հմի էլ խոսք չունեմ. աղջիկս քեզ մորդ կաթի նման հալալ
ա, տա՛ր: Համա մի բան էլ որ ասեմ, անկաջ կա՛նես,— հարցրեց:

— Ասա՛, թագավորն ապրած կենա, խելքս կկտրի, անկաջ
կանեմ, թե չէ՛, հո չէ:

— Տղա՛,— ասեց,— ես քեզ շատ սիրեցի, ուզում եմ որ ըս-
տիան էլ չէթառ. չե՛ս գա քեզ ինձ տղա շինեմ:

— Չէ՛, թագավորն ապրած կենա, չեմ կարա. ես դեռ հլա մու-
րաղ ունեմ, պտի էթամ:

Շատ զոռեց որ կենա, տղեն չկացավ, ասեց.— Պտի էթամ, որ
պտի էթամ:

— Լա՛վ, որ մուրազ ունես, գնա՛, աստոծ քեզ հետ:

¹ Տպագիր տեքստում՝ դաֆիլ տեղը, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Բերեց աղջկա հեննա լավ բաժինք դրեց, լավ մալ ու դուլմա-
թով, լավ-լավ փեշքաշներով ճամփու դրեց:

— Գնացե՛ք, ո՛րդիրք, — ասեց, — աստոժ էրկսիդ մի բարձի ծե-
րացնի, ծլե՛ք, ծա՛ղկեք, ճղքճղքնոտեք. առջնեկներդ տղա ըլնի:

Խեղճ թագավորը հենց գիտար աղջկանը իրա հմար ա տա-
նում. չէր գիտա, որ Զան-Փռլատի հմար ա:

Տղա, աղջիկ գնացին թագավորի ձեռը պաշեցին, էկան բեռ-
ները բարձեցին, ընկան ճամփա:

Գնացին, գնացին, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, գշերը մի տեղ
վեր էկան, չադիր տվին, կացան: Մի քիչ հաց-մաց կերան, բերին
տեղները քցեցին, որ քնեն: Տղեն էն սհաթը թուրը հանեց, դրեց
արանքները:

— Էլ թո՛ւրն ինչ ա, — հարցրեց աղջիկը, — չէ՞ մենք մարդ ու
կնիկ ենք:

— Չէ՛, — ասեց, — մենք մարդ ու կնիկ չենք, քիր-աղպեր ենք:

— Ո՞նց թե քիր-աղպեր. բա ես քու կնիկը չե՞մ:

— Չէ՛:

— Բա ո՞ւմ:

— Զան-Փռլատի: Քեզ նրա հմար եմ տանում:

— Պա՛հ քու տունը հրեղեն սուր մենի, — ասեց աղջիկը, —
ինձ տանում ես էն արենխում ջանավարի ձեռը քցես, ֆողեց-ֆողի
կորցնե՞ս:

— Չէ՛, թագավորի աղջիկ, դարդ մի անի. մի գլուխ ունեմ՝
քեզ ղուրբան կանեմ, Զան-Փռլատի ձեռիցը կպրճացնեմ. համա
հմի որ խոսք եմ տվե, չեմ կարա, պտի տանեմ:

— Դու քու աստոժը, — ասեց աղջիկը, — ես որ ոտով-գլխով
քունն եմ, ի՛նչ կուզես, արա՛:

— Մի՛ վախի, — ասեց, — խոսքը խոսք ա:

Առավոտը որ լիսը բացվեց, ըստիան վե կացան, չադիրը հա-
վաքեցին, էլ եդ գնացին իրանց ճամփեն: Գնացին, գնացին, շատն
ու քիչն աստոժ գիտա, գշեր-ցերեկ գնացին, մի ամիս, էրկու ամիս,
իրեք ամիս՝ հասան Զան-Փռլատի ամարաթը: Զան-Փռլատը հեռ-
վանց աղջկանը որ տեհավ՝ ուրախացավ, աշխարով մին էլավ: Վա-
զեմազ էկավ աղաքները:

— Ա՛ֆարիմ, տղա, — ասեց, — Զինումաչինա թագավորի աղ-
ջիկը որ բերիր, հմի մուրախաս ես. գնա՛ արևիդ ձենն ածա:

Աղջիկը տալիս ա Ջան-Փուլատին, հեննեն մնաս բարով անում, ձիու գլուխը բաց թողում, էթում: էթում ա, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի սհաթվա, էրկու սհաթվա, իրեք սհաթվա ճամփա էթում ա, էլ եդ դառնում:

— Խոսքը խոսք ա,— ասում ա,— պտի էթամ:

Գալիս ա Ջան-Փուլատի ամարաթի կշտին մի տեղ տափ կենում: Որ լավ մութը գետինը կոխում ա, Ջան-Փուլատը գալիս հաց ուտում, մենում տեղը, խռըմփալեն շնթկում՝ տղեն ուտուղով ամարաթի դուռը բաց ա անում, մենում նեքսե, աղջկա գլխավերևը կաննում: Նրան էլ աղաքուց ասել էր հաղիր կենա, որ էդ գշեր պտի գա: փախցնի, տանի:

— Հը՛, — ասում ա,— էթա՞նք, թե չէ:

— էթա՞նք, — ասում ա:

Աղջկանը դուս ա բերում, քաշում ձիու թարքը՝ յա՛լա:

Թող նա էթա, դանք խաբար տանք Ջան-Փուլատիցը՝ Առավոտը վեր ա կենում, տենում աղջիկ չկա:

— Կա չկա, — ասում ա, — էն քյաֆուր տղեն ա փախցրե:

Էլ մաշալ չի տալի, թռնում ա ձին, ընկնում հենուցը: Քշում ա, քշում ա, ո՛նց ա քշում, ո՛նց ա քշում, որ էրկու սհաթվա ճամփեն մի սհաթումն ա էթում: էթում ա, էթում, ճամփի կիսին տղին հասնում ա, աղջիկը ձեռիցը խլում:

— Հը՛, տղա՛, — ասում ա, — ո՛նց ես մենծ թիքեն անկաջոթ թողամ:

— Ամա՛ն գիտաս, Ջան-Փուլատ, — ասում ա տղեն, — քու ոտնեմ ընկե, էս հետ բաշխա՛, էլ չեմ անի:

— Կա՛վ, — ասում ա, — էս հետ բաշխում եմ, չունքի դու չըլնեիր՝ հաղար տարի ճգնեի, Չինումաչինա թագավորի աղջիկը չէի կարա բերի: Գնա՛, տղա, գնա՛. դեռ ջահել-ջիվան ես, գնա արևիդ ձենն ածա՛:

Եդ ա դառնում, գալի:

Համա տղեն ո՛նց կարար կաշվումը սթրի, չունքի մի հետ աղջրկանը խոսք էր տվե: Մի քիչ կենում ա, էլի ձիու գլուխը շուտ ա տալի, գալի Ջան-Փուլատի ամարաթը:

«Խոսքը խոսք ա,— ասում ա,— պտի էթամ»:

Ըտերանք մի տեղ տափ ա կենում, ընչանք լավ մթնում ա,

Ջան-Փռլատը ավից դալիս ա, հաց ուտում, շնթուկում՝ ուսուլով ամարաթի դուռը բաց ա անում, մենում նեքսե, էթում աղջկա գըլ-խավիրը կաննում:

— Հը՛, — ասում ա, — էթա՛նք, թե չէ:

— էթա՛նք, — ասում ա:

Աղջկանը դուս ա բերում, ձին դաթի ամարաթի դռանը կապած՝ նիւնում, նրան էլ քաշում թարթը՝ յա՛լլա:

Թո՛ղ նա էթա, դա՛նք Ջան-Փռլատիցը խարար տանք: Առավո-տը որ լիսը բացվում ա, վեր ա կենում տենում էլի աղջիկ չկա: Դե՛ս աղջիկ, դե՛ն աղջիկ՝ չկա, որ չկա:

— Կա չկա, — ասում ա, — էլի էն քյաֆուր տղեն ա փախցրե:

էն սհաթը նիւնում ա ձին, ընկնում եննուցը: Տղեն հենց էն ա՝ քիչ էր մնացե սնուռն անց կենար, եղևիցը հասնում ա, աղջկը ձե-ռիցը խլում:

— Հը՛, տղա, — ասում ա, — է՛ս հետ ոնց ես. մենծ թիքեն ան-կաջդ թողա՛մ, թե չէ՛:

— Ամա՛ն, ասսու սիրուն, Ջան-Փռլատ, — ասում ա, — քու ոտն ևմ ընկե, մե՛ղա, ես արեցի՛ դու մի անի. ջահել-ջիւլան եմ, թող էթամ մուրաղիս հասնեմ:

— Կա՛վ, — ասում ա Ջան-Փռլատը, — զնա՛, էս հետ էլ եմ բաշ-խում, զնա՛ մուրաղիդ հասի:

Եդ ա դառնում, գալի:

Համա բե, որ տղեն էլի դինջ չի մնո՛ւմ:

«Ջըհա՛նդամ, — ասում ա, — ի՛նչ ուղում ա ըլնի, խոսքը խոսք ա՛ պտի էթամ»:

Ձիու գլուխը ծռում ա՝ դպա Ջան-Փռլատի ամարաթը: Էլի ըտե-րանք մի տեղ տափ ա կենում, ընչանք մութը գետինը կոխում ա, Ջան-Փռլատը ավից եդ ա գալի, շնթուկում՝ ուսուլով ամարաթի դու-ռը բաց ա անում, մենում նեքսե, էթում աղջկանը զարթացնում:

— Ա՛ղջի, — ասում ա, — բա ո՞նց անենք. ըս էլ էրկու հետ ուղեցա քեզ փախցնեմ՝ չէլավ, Ջան-Փռլատի ձեռիցը չպրծա, իմա-ցավ, էկավ եղևիցս հասավ: Վրա իրեքն էլ որ բռնեւ ա՝ իմաց կաց էրկսիս էլ քանֆոգի կանի. մեր մենծ թիքեն անկաջը կթողա: Արի՛ դու էլի բալբի մի-ֆանդով հարցնես, իմանաս նրա ֆոգին ո՞րդի ա. թե չէ ըսենցով բան չի դառնա. դրան էլ սըպանելու ճար, իլ-լաջ չկա:

— Ո՞նց հարցնեմ,— ասում ա աղջիկը:

— Ա՛յ ոնց. էգուց իրիկունը որ նա ավիցը կգա, դու դառը-տխուր, նոթերդ կիտած տանը նստի. որ կհարցնի՝ խի՞ ես ըտենց, ասա. «Բա՛ ինչ անեմ, դու էթում ես քեզ հմար սեհրն անում, ինձ թողում բուբուկ նման տանը նստած»: Որ կասի. «Բա ո՞նց անեմ, որ մենակ չըլնես», ասա. «Թու ֆոգին ո՞րդի ա, տեղն ասա, էթամ բերեմ, դնեմ կողքս, հեննեն խոսամ, զրից անեմ. էն վախտը ոնչ մենակ կըլնեմ, ոնչ էլ»: Փանի նա շեմ ու չում կանի՝ դու հենց էրե-սիցը կախ իլ, հա՛ ասա, ընչանք ղահլեն տանես: Իմացա՞ր:

— Իմացա,— ասում ա,— դե բաս դու գնա, քանի Զան-Փոլա-տը չի վե կացե, թե չէ մահնեբս կտա:

Տղեն դուռ ա գալի, էլի ըտերանք մի տեղ տալի կենում: Իրի-կունը Զան-Փոլատը ավից գալիս ա տուն, տենում աղջիկը դառը-տխուր, նոթերդ կիտած նստել ա, որ ասես չի խոսում:

— Հը՛, ի՞նչ ա էլե,— հարցնում ա,— խի՞ ես ունքերդ վե թո-ղե. չըլնի՞ քեֆ չունես:

— Բա՛ ինչ անեմ,— ասում ա,— դու քեզ հմար էթում ես ման գալի, սեհրն անում, ինձ թողում ըստե սաղ օրը մեն-մենակ: Ոնչ մարդ կա, ոնչ մարդաթ, որ հեննես զրից էլա անի. բուբուկ նման մնում եմ նստած. հա թամաշ արա, թե պտի իրիկունը դաս:

— Բա՛ ոնց անեմ, ա՛յ կնիկ. ես էլ որ ավի չէթամ, ի՞նչ պտի ուտենք. սոված հո չե՞նք կոտորվի:

— Ա՛յ ոնց արա,— ասում ա աղջիկը,— ասու իրան օրը, ավի էթալիս՝ ֆոգիդ թող ըստե, հեննեն զրից անեմ, մենակ չմնամ:

— Հա՛վ,— ասում ա,— իմ ֆոգին հրես էս ավի միջին ա, որ ըստիան դուս կէթամ, բե դի կողքդ, ինչքամ ուզում ես հեննեն խո-սա, որ մենակություն չքաշես:

— Հա՛վ,— ըտենց կանեմ:

էդ գշերն ըտենց անց ա կենում: Առավոտը լիսը բացվում ա թե չէ, Զան-Փոլատը վե՛ր ա կենում, էթում ավղուշ: Աղջիկն էն սհաթն էթում ա ավիլը բերում, մարդի շորերը նրան հագցնում, դնում կողքը, որ հեննեն զրից անի: Ինչ խոսում ա՝ ձեն չի հանում, ինչ խոսում ա՝ ձեն չի հանում:

«էս ի՞նչ թավուր ֆոգի ա,— ասում ա,— որ ոնչ խոսում ա, ոնչ էլ. էն յաղին նա ինձ խարեց»:

Իրիկունը Ջան-Փուլատը եդ ա գալի, տենում ավլին հագցրել ա իրա շորերը, դրե կողքը, հեննեն զրից անում:

— Ա՛յ անխելք կնիկ,— ասում ա,— ավլի միջին ֆոգի կըլնի, քսկի ավատալու բա՛ն ա:

— Բա ո՞րդի ա,— հարցնում ա:

— Ա՛յ էս կօի միջին,— ասում ա,— բե՛ դի կողքդ, ինչքամ ուզում ես հեննեն խոսա:

— Կա՛վ, ըտենց կանեմ:

էդ գշերն էլ ա ըտենց անց կենում: Առավոտը լիսը բացվում ա, Ջան-Փուլատը վեր ա կենում, էթում ավղուշ: Աղջիկն էն սհաթն էթում ա կուժը բերում, մարդի շորերը լավ-լազաթին հագցնում նրան, դնում կողքը՝ Համա ինչ անում ա, չի անում՝ չի խոսում. մնում ա արմացած:

— Յաղին, էն քյաֆուրն էս հետ էլ խաբեց. նրա ֆոգին էս կօի միջին էլ չի, ուրիշ տեղ ա:

Ջան-Փուլատը իրիկունը ավիցը գալիս ա տենում՝ իրա շորերը հագցրել ա կօին, լավ սիրունիկ զուգե, զարդարե, դրե կողքը, հեննեն խոսում:

— Ա՛յ անխելք կնիկ,— ասում ա,— էդ ինչ ես անում. ես ասեցի, դու էլ ավատացիր. կօի միջին ֆո՞գի կըլնի:

— Բա ո՞րդի ա,— հարցնում ա,— դե դրուստն ասա՛, տե՛նամ:

— Դրուստը կասեմ,— ասում ա,— համա իսանաորդի չի կալա էթա ընդե:

— Բան չկա, դու ապա՛, բերիլ տալը իմ շինքին:

— Բաս ըտենց ա, կասեմ: Իմ ֆոգին հրե հա՛ ֆլան մեշումը, ֆլան ասլանի փորին. ըն էլ ի՛նչ՝ իրեք ծիտ ա, մի զուլթի միջի դրած. իմ ֆոգին էդ ա: Դե բերիլ տո՛ւ, տե՛նամ:

— Կա՛վ, բերիլ կտամ,— ասում ա:

էդ գշերն ըտենց անց ա կենում: Առավոտը որ լիսը բացվում ա թե չէ, Ջան-Փուլատը վեր ա կենում, էթում ավղուշ:

Աղջիկն էթում ա տղին մին-մին նաղլ անում.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան,— ասում ա,— ֆլան մեշումը, ֆլան ասլանի փորին մի զուլթի կա, միջին իրեք ծիտ, Ջան-Փուլատի ֆոգին հենց էդ իրեք ծիտն ա. որ դրանց սըպանեցիր, իմաց կաց նրա բանը պրծած ա:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՛րթ. Զան-Փռլատը իրա բերնով ըսենց մին-մին, տեղը-տեղին նաղլ արեց:

— Բա՛ս լավ,—ասում ա տղեն,—ես էթում եմ. մնաս բա՛րին:

— էթաս բա՛րին, աստոժ բարի ճամփա տա. բարո՛ւ էթաս, բարո՛ւ դաս:

Տղեն ա՛ էն սհաթը Սե ձին նիլնում ա ու յա՛լլա՝ աղջկա ասած մեշեն: էթում ա, էթում ա, շատն ու քիշն աստոժ դիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, չորս օր, մախլասի մի շարաթ¹, սա՛ր, քա՛ր, քո՛ւ ոտի տակ տալի՝ անշախ որ հասնում ա մի եքա ծովի դրաղ: Սե ձին գալիս ա գալի՝ ըստե կաննում. դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, մի կուլոլ քարի կշտի տղին լին բերում:

— Վե՛ր արի,—ասում ա,—էդ քարը շուտ տու. դրա տակին ա սուրբ Սարգսի ձիու գյամը, վե կալ թաթխա ծովը, ձին էն սհաթը ընդիան դուս կգա: Դուս գալու բաշտան, էլ մի՛ թողա հանք քաշի՝ գյամը դի բերանը, քշա՛: Մի քիշ տեղ որ կքշես. «Տղա,—կասի ձին,—մուրազդ առա՛, կատարենա՛: Կասես. «Իմ մուրազն էն ա, որ ինձ անց կացնես ծովի էն դիհը, ընդե մի մեշա կա, մեշի միջին մի ասլան, էդ ասլանին սըպանես» էլ զադ չէ:

Տղեն իրա իմաստուն ձիու խոսքին անկաջ ա անում. էն սհաթը վեր ա գալի, քարը բանձրացնում, տենում ըհը՛, դորթ որ տակին մի գյամ: Տանում ա թաթխում ծովը թե չէ՝ ալրիալը սուրբ Սարգսի ձին Ֆըռընշացնելոն ծովիցը դուս ա գալի: էն սհաթը գյամը տալիս ա բերանը, նիլնում, քշում: Քշում ա, քշում ա, մի քիշ տեղ քշում ա, տենում ա ձին կաննեց, էլ երբմիշ շիլնում:

— Չը՛, սուրբ Սարգսի ձի,—ասում ա,—խի՛ կաննեցիր:

— Ասա՛ մուրազդ՝ կատարենմ,—ասում ա ձին:

— Իմ մուրազն էն ա,—ասում ա,—որ ինձ անց կացնես ծովի էն դիհը. ընդե մի մեշա կա, մեշի միջին մի ասլան, էդ ասլանին սըպանես, էլ զադ չէ:

— Աչքիս վրա,—ասում ա ու գլուխը բաց թողում, էթում:

էթում ա, էթում ա, հե՛նց ա էթում, հե՛նց ա էթում՝ ոնց որ մի քամի: Մի օր, էրկու օր, իրեք օր էթում ա, ծովը կտրում, տալիս դուս գալի դրաղը. ըտեղ էլ զաթի մեշեն էր, իրան քցում ա

¹ Տպագիր տեքստում «Մախլասի մի շարաթ» արտահայտությունը բանահավաքի ձեռքով շնչված է. թողնում ենք այնպես, ինչպես տպագիր տեքստում է (Մ. Կ.):

մեղեք: Ասլանը հեռվանց տղին որ տենում ա ձիու վրեն՝ ուրախա-
նում, աշխարով մին ա ընում:

«Աստոծ ըսօր ինձ ջուխտ ձեռով ա տվե, — ասում ա, — թա-
մամ օխտը տարի խանաորդու մսի համ չեմ տեհե, անջախ մի
ըսօր պտի ուտեմ, հասրաթս հանեմ»:

Ասում ա ու ասամենբըր դրճտացնելուն վրա հասնում, որ էրկ-
սին էլ մի հանքի կուլ տա: Համա սուրբ Սարգսի ձին ո՞ր վրա չի
քշում, ասլանին ոտատակ տալի, ջարդ ու խուրթ ա անում, խժը-
ռում, թիքա-թիքա անում, թողում: ասլանը հենց տեղն ու տեղը
սատկում ա, մնում: Տղեն էն սհաթը ձիուցը վեր ա գալի, թուրը
քաշում, ասլանի փորը ճղում, դուժիկը ընդհան հանում: Բաց ա
անում, տենում՝ դո՞րթ որ իրեք ծիտ միջին ծվլում են. էն սհաթը
իրեքի ճիտն էլ քաշում ա: Զան-Փռլատի ֆողին զաթի էս իրեք ծիտն
ին, սրանց ճիտը քաշում ա թե չէ՝ արիալը նա ընդե բանից պըրծ-
նում ա:

— Տղա՛, — ասում ա ձին, — դե հմի նի՛լ վրես, տանեմ ծովն
անց կացնեմ:

Տղեն նիլնում ա: Ծովն անց կենում են էրեսը: Ընտե ձիու գյա-
մը հանում ա, իրան բաց թողում ծովը, գյամն էլ եդ տանում,
դնում քարի տակը: Սև ձին էլ հո ծովի դրաղին էր, նիլնում ա,
ընկնում ճամփա դպա Զան-Փռլատի ամարաթը: Գալիս ա, գալիս
ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախ-
չասի մի շարաթ¹, հասնում ա ամարաթը:

Աղջիկն էն սհաթը դուա ա գալի, ճտովը փաթթվում: — Տղա՛, —
ասում ա, — էս հետ որ ես քոնն եմ, դու իմը: արի՛ որ Զան-Փռ-
լատի ձեռիցը լավ պրծանը:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՞րթ: Չես ավատում, արի՛ տես:

Էթում ա տենում՝ դրուստ որ Զան-Փռլատը էրկեն մեկնվել ա,
ո՛նչ սասը կա, ոնչ սամուրը: Նո՞ր ըստե քոչ ու բարխանա են կա-
պում, ինչ կար-չկար Զան-Փռլատի ամարաթում՝ մալ, դուվաթ,
խաղինա, էրծաթ, ոսկի, բուլիանդ քոմմա բարձում են ձիանիքը,
ընկնում ճամփա:

¹ Տպագիր տեքստում «մի օր, երկու օր, իրեք օր, մախչասի մի շարաթ»
արտահայտությունը բանահավաքի ձեռքով ջնջված է. թողնում ենք այնպես, ինչ-
պես տպագիր տեքստում է (Մ. Կ.):

էթում են, էթում են, էթում են՝ մի օր, էրկու օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, մի ամիս՝ հասնում են էն աղջկա ամառաթը, որ տղի հեննա կոխ էր պրծե, տղեն նրան տվել էր գեննովը: Ըստիան էլ էդ աղջկանն ա վեր ունում, էլ եդ էթում իրա ճամփեն: Գալիս ա, գալիս ա, գալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա հոր քաղաքը: Խաբարը տանում են թագավորին, թե պուճուր տղեդ, էրկու սի՛րուն, նա՛շխուն, արեգակի կտոր աղջիկ էլ հետը՝ հրեն գալիս ա:

— Ղո՛րթ:

— Ղո՛րթ:

— Ո՞րդի ա:

— Հրե՞ ֆլան տեղը:

Թագավորը ուրախանում, աշխարով մին ա ընում, իրա նազիր-վեզիրով, մենծ հեծելով դուս ա գալի աղաքը: Տղեն հորը տենալու բաշտան՝ ձիուցը վեր ա գալի, էթում ձեռը պաշում: Հեր ու տղա ըստե իրար փաթթվում են, լաց ընում, ուրախությունից ըսկի չեն էլ կարում խոսա. վեր են կենում գալի տուն: Մեկել աղպրտինքը իրանց սևէրեսությունից ամանշում, քիչ ա մնում գետինը մնենն. ըսկի պուճուր աղպոր աչքին էլա չեն էրևում:

— Դե՛, ասա՛ տենանք, ո՛րդի,— հարցնում ա թագավորը,— ախա՛ր էս տ՛նց էլավ, որ դու սաղ-սալամաթ եդ էկար. էսքամ տարի մեռանք քու ճամփեն պահելոն:

Նոր ըստե պուճուր տղեն նստում ա, մին-մին հորը նաղլ անում աղպորտանց արարմունքը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

Թագավորը ըստոնք որ չի լսում՝ կատաղում ա.— Ջա՛նլաթ,— ձեն ա տալի:

Ջանլաթները գալիս են թագավորին զուլա տալի.— Ինչ կհրամայես,— ասում են,— թագավորն ապրած կենա:

— Կէթա՛ք,— ասում ա,— է՛ս սհաթը իմ վեց տղին էլ կբերեք աղաքիս քյալլա կանեք:

Պուճուր տղեն նոր աղաչանք, պաղատանք, թե.— Թագավորն ապրած կենա, աղպրտինքս ինչ մուխանաթություն՝ արին՝ արի՛ն, բան չկա, նրանք էլ մերն են՝ յադ չեն, բաշխա՛:— Նոր որ թագավորը նրանց բաշխում ա:

Պուճուր աղպոր նշանածն էլ հո ուրախությունից չէր գիտա ինչ

¹ Տպագիր տեքստում՝ բերախառնություն. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

անի. էսքամ տարի խեղճի աչքը ջուր-կտրեց նրա ճամփեն պահե-
լուն: Թագավորը նոր բերում ա սրանց պսակում. օխտն օր, օխտը
գշեր՝ էլ ի՞նչ հարսանիք, էլ ի՞նչ դափ-զուռնա, էլ ի՞նչ քեֆ, ուրա-
խութիւն, որ էլ հալ ու հասաբ չկար:

Տղեն հետը բերած էրկու աղջիկն էլ՝ մինը տալիս ա թագա-
վորի նազրի տղին, մինը՝ վեզրի:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ. մինն՝ ասողին, մինն՝ ան-
կաշ դնողին, մինն էլ՝ արսուն:





4. ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՀԱՐԱՄԻ

Այլալ ժամանակին ընում ա շինում մի մարդ, մի կնիկ։ Սրանք շատ քյասիր, դառն-աղքատ են ընում։ Սրանք ունենում են մի միսուճար տղա։ Էդ տղին ինչ փեշակի տալիս ին, ինչ գործի դնում ին, ոնչ մի տեղ էլ ա չէր բնակալում. մի քանի օր մնում էր, էլ եդ թողում, գալի իրանց տունը։

Վերջը էդ տղեն գալիս ա հորնըմերը ասում.— Հմի էլ բե՛րեք ինձ տվե՛ք դերձկի աշկերտ։ Բալքի էդ փեշակը սիրտս վեր ա ունում, հավանում եմ, մնում եմ, մարդ դառնում։

— Կա՛վ,— ասում են հերնըմերը,— ա՛րի ըտ էլ փորձենք, տե-
նանք ի՛նչ կդուս գա։

Վեր են ունում դրան տալի դերձկի աշկերտ։ Էդ դերձիկն էլ թագավորի դերձիկն ա ընում։

Անց ա կենում մի օր, էրկու օր, իրեք օր, օրեն մի օրը թագավորը իրա դերձիկին կանչում ա, մի խաս կտոր տալի, ասում.— Տա՛ր ինձ հմար մի կապա կարա՛. համա որ խարար ես արե, իմաց կաց գլուխդ կֆը՛ռտա։

— Ա՛չքիս վրեն,— ասում ա դերձիկը։

Թագավորին գլուխ ա տալի, կտորը վեր ունում, թողում գալի։ Գալիս ա դուքան, կտորը դնում դազգյահի վրեն ու ինքը էթում

տուն հաց ուտելու Հենց ուտեն ոտը դուքանիցը դուստ ա դնում թե չէ, էդ աշկերտն ա՝ վեր ա ունում մկրատը, ընկնում էդ կտորի-
ջանին, մանդր-մանդր կոտորում, վեր ածում, յանի թե ձեռում ա։
Անց ա կենում մի սհաթ, ուստեն գալիս ա. ո՛ր չի տենում աշ-
կերտի արարմունքը, մաղերը գլխին բիզ-բիզ ա կաննում։

— Ա՛յ քու եդ քցողի ըսե՛նց, ընե՛նցը...։

Ասում ա ու փետը վեր ունում, վրա պրծնում, որ նրան մի լավ
սալջարդ անի թողա։ Ընչանք նրա փետ վեր ունիլը, աշկերտը ծըկ-
վում ա, յա՛լա դպա դուզ տուն։ Որ գալիս ա տուն, հերներմերը
բարկանում են տղի վրեն։

— Ա՛յ որդի,— ասում են,— բա՛ ի՛նչ անենք. ո՛րդե տալիս
ենք, բանդ չես ըլնում, թողում ես, փախնում։ Զէ՛ որ մընք էլ մեղք
ենք. խի՞ ես մեր սիրտը մաշում, թողում։

— Բաս որ ըտենց ա, ա՛յ հեր,— ասում ա տղեն,— էգուց մի-
րոլ չամիչ ա՛ռ, լցրա՛ արխալիս ջուխտ ջեբը, իրար հեննա էթանք.
որդե չամիչը հատնի, ընդե ինձ աշկերտ տո՛ւ։

— Լա՛վ,— ասում ա հերը,— ըտ էլ փորձենք, տենանք։

Էգսի օրը, առավոտը գշերով-գշերհանա հերը ճամփի պաշար-
ա վեր ունում, տղին աղաք անում, տանում բազար, մի քանի գրո-
վանքա չամիչ ա առնում, լցնում տղի ջուխտ ջեբը, ընկնում ճամ-
փա։ Էթում են, էթում են, մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մախ-
լասի՝ մի օր, իրիկունը հասնում են մի շուղ, յարանի տեղ։ Ըտե չա-
միչը հատնում ա։

— Ա՛յ հեր,— ասում ա,— ես ըստե աշկերտ կըլնեմ։

— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— ըստե ո՛ւմ կշտին ես աշկերտ ըլ-
նում; ըստե ո՛նչ մարդ կա, ո՛նչ մաղաթ։

Հենց էդ խոսքի վրեն տենում են էն դճիցը մի մարդ ա գալի։

— Ա՛յ հեր,— ասում ա,— հրեն էն դճիցը մի մարդ ա գալի.
ինձ տո՛ւ նրան աշկերտ։

Էդ մարդն ա՝ գալիս ա, հասնում դրանց կուշտը։

— Բա՛րով,— ասում ա էդ մարդը։

— Բա՛րով, աստու հաղար բարին, խերին,— ասում ա հերը։

— Ի՛նչ մարդ եք, ի՛նչ եք շինում ըստերանք,— հարցնում ա
էդ մարդը։— Օձն իրա պորտովը, դուշն իրա թևովը ընչանք օրս ըս-
տերանք ոտ չի դրե, դուք ո՛նց էք սիրտ արե, էկե։

— Քու սե՛րն ա՛ բերե,— ասում ա հերը,— բերել եմ տղիս՝ քու

կուշտը աշկերտ տամ: Ի՞նչ փեշակի ես, ա՛ղպեր,— հարցնում ա:

— Մենք որ կանք,— ասում ա,— քառասուն Հարամի ենք: գշերները գալիս ենք գեղարենքը, թալանում, տուն կտրում, մախլասի՝ ի՞նչ ձեռներս ընկնում ա, թոցնում ենք, գալի ըստե: Հմի դոս գիտաս,— ասում ա,— որ տղիդ տաս մեր կուշտը աշկերտ, ըստոնք պտի սարվացնենք. կտաս՝ դու գիտաս, չես տա՝ էլի դու գիտաս:

— Ա՛յ հեր,— ասում ա բեղովլաթ տղեն,— էս հենց իմ բանն ա, սրանից էլ լավ փեշակ չիլնի. աշխարքի հարստություն, խաղինա, մալ ու դովլաթ թոփ կանեմ:

— Դո՛ւ գիտաս, ա՛յ որդի,— ասում ա,— մեղքն ու վարձքը քու շլինքը:

Ասում ա, տղի ջովստ թուշը պաշում, տղի կուռը բռնում, տալի էդ մարդին, նրա հեննա մնաս բարով անում, վե կենում, եդ դառնում դպա տուն:

էդ Հարամին ա, տղին աղաք ա անում, տանում: Գալիս են գալի, շատն ու քիչն աստոծ՝ գիտա, հասնում են մի մենծ քարի կուշտ:

— էս քարը տե՛նում ես,— ասում ա Հարամին,— մեր տունը սրա տակին ա, որ կէթանք կմենենք նեքսե, մեր Հարամաշին քոմքի վիրեը նստած ա, կէթաս նրան գլուխ կտաս, եննա կդաս, քոմքի ներքեը, դուան տակին կնստես:

— Հա՛վ,— ասում ա տղեն վախլությունիցը դողալուն,— ըտենց կանեմ:

Հարամին էդ քարը բանձրացնում ա. էդ քարի տակին մի ծակ ա բաց ըլնում, էդ ծակովը վեր են գալի ներքե, էլ եդ քարը ղնում ծակի բերնին: Էթում են էթում, հասնում են դրանց ամարաթը: Մննում են ամարաթը, տղեն տենում ա հրեն քառասուն Հարամին, յարադ, ասպարի միջի կորած, նստոտած են: Էթում ա Հարամաշուն գլուխ ա տալի, դուան տակին նստում:

Անց ա կենում մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, Հարամաշին ձեն ա տալի.— Ո՛րդի ա մի ղոշաղ տղա, էթա համամումը հալվա անի, բերի, ուտեմ, հա՛:

էդ տղեն մնում ա արմացած, որ տենում ա՝ ընկորտանցից ոչ մինն էլ ա ձեն-ծպտոն չի հանում: Վեր ա կենում տեղիցը, կաննում:

— Աղա՛ս,— ասում ա,— ես կէթամ, կանեմ, կբերեմ:

— Սո՛ւ, — ասում աւ Հարամբաշին, — Լսքամ խալիսը ձեն շհանեցին, դու բիրադնիցը ղոշա՞ղ էլար՝

Տղեն էլ եդ նստում ա իրա տեղը, տաղ անում։ Անց ա կենում մի սհաթ, Հարամբաշին թաղադան հարցնում ա. — Ո՞րդի ա մի ղոշաղ տղա, էթա համամումը հալվա անի, բերի, ուտեմ, հա՛ :

Ընկերտինքը էլի ձեն շհանեցին։ Տղեն էս որ տեհալ, էլի տեղիցը վե կացալ։

— Աղա՛, — ասեց, — ես կէթամ, կէփեմ, կբերեմ։

— Ձենդ կտրա՛, — ասեց Հարամբաշին, — շա՛տ պտի դահլես տանես։

էլի խեղճ տղեն սուս կացալ, տեղը նստեց։

Անց կացալ մի վախտ, էլի Հարամբաշին ձեն տվեց. — Ա՛յ մի ղոշաղ տղա, էթա համամումը հալվա անի, բերի, ուտեմ, հա՛ :

Ընկերտինքը էլի տաղ են անում։ Տղեն էս որ տենում ա, էլի չի համբերում, վեր ա կենում, կաննում։

— Աղա՛, — ասում ա, — դրանում ի՛նչ կա. թող ես էթամ, անեմ, բերեմ, է՛լի։

— Կա՛վ, — ասում ա Հարամբաշին ընկորտանցը, — տարե՛ք սրան համամը շա՛նց տվեք, թող էփի՛ տենանք, որ ըսենց ղուզուզանում ա։

Հարամիքը վեր են ունում ինչ որ պետքն ա՛ եղ, ալիւր, շաքար, ցախ, տանում են համամը հեռվից շանց տալի, իրանք թողում գալի։

էդ տղեն ա՛ զադ-մադերը վեր ա ունում, մննում համամը. տենում ա՛ մարդ, մադաթ չկա, էն սհաթը բերում ա օջաղը սարքում ա, կրակ անում, թավեն դնում վրեն։

Հալվեն էփում ա պրծնում, թավի պոչը բռնում ա, հենց ուզում ա դուս գա, էն սհաթը հերդկիցը մի կնիկ, փետե գդալը ձեռին, ձեն ա տալի. — Ա՛յ տղա, ա՛յ տղա, — ասում ա, — ի՛նչ կըլնի մի գդալ հալվա տաա՛ ուտեմ։

— Բե՛, նա՛նի ջան, — ասում ա տղեն, — բե՛ տամ։

Տղեն գդալը ձեռիցն առնում ա, տալի հալվի մեջը, վեր ունում, տալի էն կնկանը։ Էդ կնիկը հալվեն ալուստի ուտում ա, պրծնում, էլի ա ուզում։ Տղեն էլի ա տալի։ Ըսենց մին, էրկու, իրեք, էն կնիկը քանի ուզում ա՛ տղեն տալիս ա։

Վերջը որ շատ զահլեն տանում ա, թավեն վեր ա ունում, հենց ուզում ա դուա գա, կնիկը ձեն ա տալի.— Ա՛յ տղա, ա՛յ տղա, քեզ վարձք ա, ի՛նչ կըլնի կանենս, ոտս դնեմ ուսիդ, վե գամ, լեղանամ:

Տղեն էն սհաթը թավեն վեր ա դնում, կաննում, կնիկը ոտը դնում ա տղի ուսին, վե գալի ներքե: Հենց վեր ա գալի թե չէ, վրա ա հասնում տղին, որ վեր ունի, զեննովը տա. տղեն էլ կնկա յախամախեն ա հավաքում, ըստե էրկսով կոխ են պրծնում: Կոխ են պրծնում, կոխ են պրծնում, տղեն կնկանը տալիս ա զեննովը: Կնիկը ամոթու վեր ա կենում, փախնում, մաշկի թայն էլ թողում ա ընդե:

Տղեն մաշկը վեր ա ունում, ի՛նչ տենում՝ շուտես, չիմես, էդ մարգարտաշար մաշկին թամաշ անես, էնքա՛մ մի սիրունիկ զադ էր: Էդ մաշկը վեր ա ունում, բերում, տանում հալվի հեննա դնում Հարամբաշու աղաքը: Հարամբաշին էս որ չի տենում, մնում ա բերանը բաց. վեր ա կենում, տղի ճակատը պաշում:

— Աֆֆա՛րիմ,— ասում ա,— էսքամ տարի սրտիս ուզածն էս էր, ընկորտանցիցս ոչ մինն էլ ա սիրտ չէր անում, էթա, բերի. քոմթից դռաղը դու էլար, որ սիրտ արիր, գնացիր, սրտաուզելիքս բերիր:

Ասում ա ու տղին իրա կշտին նստացնում: Անց ա կենում մի քանի վախտ՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, օրեն մի օրը Հարամբաշին ասում ա.— Մեկն ու մեկդ էս մաշկի թայը վե կալեք, տարեք բաղար ծախեք, հալբաթ մի քանի շալի կտան, հաց-մաց առե՛ք, ի՛նչ որ պետքն ա՝ առե՛ք, բերե՛ք:

Ո՛վ կտանի, ո՛վ չի տանի, Հարամբաշանցից ոչ մինն էլ ա սիրտ չի անում տանի: Վերջը էլի գալիս են, կանում մեր դռաղ տղի յախեն:

— Թե տանես,— ասում են,— էլի դու կտանես, կծախես, մարդ չէ:

— Շա՛տ լավ,— ասում ա տղեն,— որ ասում եք՝ կտանեմ:

Վեր ա ունում մաշկի թայը, էթում դպա բաղար: Էթում ա, ո՛ւմ տենում ա, շանց ա տալի, շեն առնում, թե. «Մի թայ մաշկն առնենք, ի՛նչ անենք»: Վերջը որ շատ ման ա գալի, տենում ա, ըհը՛, հրես թագավորի նազիրը մոտացավ դրան:

— Ա՛յ տղա,— հարցրեց նազիրը,— էդ մաշկի թայը քեզ ո՞ր-դիան ա, որ ծախում ես:

— Քե՛ղ ինչ,— ասեց տղեն,— ծախում եմ, ուզում ես՝ ա՛ռ, չես ուզում՝ մի՛ առնի։

— Էս թագավորի կնկա մաշիկն ա,— ասեց նազիրը,— արի էթանք թագավորի կուշտը։

Ասում ա ու դրան քաշ տալի դպա թագավորի ամարաթը։ Տա-
նում ա դուզ թագավորի կուշտը։

— Ա՛յ տղա,— ասում ա թագավորը,— էս իմ կնկա մաշիկն ա, ո՛րդիան ա ընկե քու ձեռը. դրուստն ա՛սա, թե չէ գլուխդ թոցնիլ կտամ։

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— էս մաշիկ թայը ես ֆլա՛ն վախտը, ֆլա՛ն համամումն եմ գտե։

Նստում ա ըստե երկեն ու բարակ, մին-մին, տեղը-տեղին նաղը ա անում իրա գլխով անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի։

— Տղա՛,— ասում ա թագավորը,— բաս որ ըտենց ա, քեզ բաց չեմ թողա, ընչանք սրա թայն էլ չբերես։

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— որ ինձ բռ-
նես, ո՛նց բերեմ, ֆլա՛ն տեղը քառասուն ընկեր ունեմ, մարդ տո՛ւ, էթամ նրանց բերեմ, թողամ կշտիդ գրավ, ես էթամ մաշիկ թայը բերեմ. քառասուն օր էլ ինձ մհուլ տու. չբերեցի՝ մեր արինը քեզ հալալ ա, ինչ ուզում ես ա՛րա։

— Լա՛վ,— ասում ա թագավորը,— թո՛ղ ըտենց լլնի։

Տղի հեննա ղոշուն ա դնում, էթում են էն քառասուն Հարա-
մուն բերում իրա կուշտը։ Թագավորը հրամայում ա սրանց քցեն մի օթախ, դուռը վրենբը դալիմ շինեն, ընչանք տղի գալը։

Էդ տղեն ա՝ ճամփի թաղարեք ա տենում, վե կենում, ընկնում ճամփա։ Էթում ա, էթում ա, էթում ա, մի օր, էրկու օր, մախլասի՝ իրեք օր, հասնում ա մի գեղի կուշտ։ Տենում ա ըտե մի պառավ կնիկ ճիպտոր ձեռին կաննել ա մի գերեզմանի վրա, ճիպտտով տալիս ա ֆողին, ասում. «Յո՛ղ, եդ զնա՛», ֆողը եդ ա էթում, տա-
լիս ա մեռլին, ասում. «Մե՛ռել, սաղա՛ցի», մեռելը սաղանում ա։ Էդ տղեն էս որ տենում ա, մնում ա արմացած։

«Ա՛րի,— ասում ա ինքն իրան,— մի ճիպտոր ձեռիցն առնեմ, տենամ հունարը ճիպտտումն ա, թե պառավումը»։

Ասում ա ու վրա հասնում պառավին։ Սա՛ նրան, նա՛ սրան, սա՛ նրան, նա՛ սրան, վերջը տղեն զոռում ա, պառավի ձեռիցը ճի-
պտտն առնում ա ու պո՛ւկ։

էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա մի քաղաք: Տենում ա սաղ քաղաքը տխուր-տրտում, որ ասես, սաս ու սամուր չկա: Մի մարդ ընդիան տենում ա էդ դարիւ պ տղին, մտտանում ա դրան:

— Ղա'րիւ պ աղպեր,— ասում ա էդ մարդը,— օձն իրա պորտովը, դուշն իրա թևովը ընչանք օրս սիրտ չի արե ըստերանք ոտ դնի, դու ո՞նց ես սիրտ արե, էկե. որ թագավորը իմացել ա, մենծ թիքեն անկաջդ կթողա:

— Խի՞, ի՞նչ ա պատահե,— հարցնում ա տղեն:

— Է՛լ ի՞նչ պտի պատահի,— ասում ա էն մարդը,— մեր խեղճ թագավորն էր՝ մի միտուճար տղա, էս ա մի տարի ա՝ մեռել ա. հիվանդ վախտը աշխարհումը ի՞նչքամ գլուխ հեքիմ կար՝ բերին, ի՞նչ դեղ, դարման ասես՝ արին, ճար, իլլաճ չէլավ, չլավացավ, հմի էլ մի պոլոլիկ տարի սաղ քաղաքը սուգ ա պահում թագավորի տղի հմար. անումը դարիւ մեր քաղաքը չի կարում ոտ դնի, թագավորը քոմմքի գլուխն էլ, սրտի հերսիցը, կտրիլ ա տալի:

— Ո՞րդի ա ձեր թագավորի տղի գերեզմանը,— ասում ա,— ես կսաղացնեմ:

— Ա՛յ տղա, մի՛ անի, մի՛ ըլնի, ջահել-ջիւլան ես, աչքդ մուրազի ա, գնա՛ արևիդ ձենն ածա. խի՞ ես զուր տեղը անդալ գլուխդ դալմադալի մեջ քցում:

— Չէ՛, որ չէ,— ասում ա տղեն,— քու ի՞նչ բանն ա, դու ինձ տար թագավորի կուշտը:

— Լա՛վ,— ասում ա,— որ ուզում ես՝ է՛թանք:

էդ մարդն ա՝ տղի կուտը բռնում ա, տանում դուզ թագավորի ամարաթը: Նրան դռանը կաննացնում ա, ինքը մննում նեքսե, թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Հը՛, խի՞ ես էկե, ի՞նչ խնդիրք ունես,— հարցնում ա թագավորը հերստած:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— մի դարիւ տղա ա էկե մեր երկիրը, ասում ա. «Ես թագավորի տղին մեռած տեղիցը կվեկացնեմ»:

— Ո՞րդի ա էդ տղեն,— հարցնում ա թագավորը:

— Հըբն՝ դռանը կաննած ա. թագավորն ապրած կենա, թե կհրամայես, էթա՛մ կանչեմ, գա:

— Թո՛ղ դա,— ասում ա,— տենանք ի՞նչ մարդ ա:

էս մարդն ա՛ էթում ա տղին կանչում, բերում թագավորի կուշ-տը: Տղեն դալիս ա, թագավորին զուլս տալի, ընդե կաննում:

— Ի՞նչ մարդ ես,— հարցնում ա թագավորը,— ո՞րդիան ես դալի:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— ես ֆլա՛ն մարդն եմ, ֆլա՛ն երկրիցն եմ դալի:

— Բա ո՞նց ես սիրտ արե, էկե իմ քաղաքը. չես գիտա, որ սրտիս հերմիցը քոմմքի զլուխն էլ կտրիլ եմ տալի:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— էկե՛լ եմ տղիդ սաղացնեմ:

— Բերան չի, եկեղեցի ա,— ասում ա թագավորը,— էրե՛նակ չի՛ սաղացնես. սաղացրի՛ր՝ քաշողդ մին ոսկի կտամ. չսաղացրի՛ր՝ իմաց կաց զլուխդ կֆը՛ռռա: Ղա՛րուլ ես:

— Ղա՛րուլ եմ, թագա՛վորն ապրած կենա:

— Ղարո՞ւլ ես:

— Ղա՛րուլ եմ:

— Ղարո՞ւլ ես:

— Ղա՛րուլ եմ, թագա՛վորն ապրած կենա. չկարացի՛ արինս քեզ հալալ ա:

— Բաս որ ըտենց ա,— ասում ա,— սրան տա՛րեք տղիս գե-րեզմանը շա՛նց տվեք:

Նաղիր-վեզիրը սրան աղաք են անում, տանում թագավորի տղի գերեզմանի վրեն կաննացնում, որ ամարաթի կշտին էր: Թա-գավորն էլ էթում ա իրա փանջարի աղաքին կաննում, ասում ա. «Տենամ ոնց ա տղիս մեռած տեղիցը վե կացնում»:

էդ տղեն ա՛ պառավի ճիպոտը փեշի տակիցը հանում ա, տա-լիս ա գերեզմանի քարին. «Քար, դե՛ն գնա», ասում ա:

Ալքիալը բարը դեն ա էթում: Եննա ճիպոտովը ֆողին ա տա-լի. «Յո՛ղ, դե՛ն թափի» ասում ա:

էն սհաթը ֆողը դես, դեն ա ցվրվում, մեռելը էրեւում ա:

Ճիպոտովը մեռլին ա տալի. «Մեռե՛լ, սաղա՛ցի» ասում ա:

Մըն էլ տեհան ի՛նչ՝ թագավորի տղեն փռտաց, մեռած տե-ղիցը վե կացավ, դիք կաննեց: Թագավորը էս որ տեհավ, ուրա-խությունիցը իրան փանջարիցը քցեց ներքե. վազեց փաթթվեց տղի շնքովը:

— Տղա՛,— ձեն տվեց թագավորը,— լիզուդ ինչ պտտում ա,

ասա՛ տամ. սնդ թագաւորութլունս էլ ուզես, իմաց կաց կտամ, շեմ խնայի:

— Չէ՛, թագա՛ւորն ապրած կենա, — ասեց տղեն, — զադ շեմ ուզում, մենակ քո գյամշուն ա՛սա, որ ինձ ծովն անցկացնի էն էրեսը:

— Էդ ի՛նչ ա, որ ուզում ես, — ասեց թագաւորը զարմացած, — քաշովդ մին տ՛սկի ուզա, մա՛լ ուզա, դո՛ւ վաթ ուզա՛ տամ:

— Չէ՛, թագա՛ւորն ապրած կենա, — ասեց, — քու մալ ու դով-վաթը քեզ հալալ ըլնի, ինձ մենակ անցկացրա՛ ծովի էն ղրաղը-սրանից սավայի ուրիշ քան շեմ ուզում:

Թագաւորը տղին որ շատ զոռում ա, տենում ա ո՛նչ ոսկի ա ուզում, ո՛նչ մալ, ո՛նչ դովաթ, մախլասի՛ ըսկի զատ չի վեր ունում, կանշում ա իրա գյամշուն:

— Էս տղին, — ասում ա, — կղենս գյամին, կտանես սաղ-սա-լամաթ կանցկացնես ծովի էն ղրաղը, էլ եդ կթողաս, կգաս:

— Թագա՛ւորն ապրած կենա, — ասում ա գյամշին, — էս մի ամիս ա՛ գյամին չի բանում. հենց էթում ա, հասնում ծովի մեջ-տեղը, բիրդան ջուրը տակն ու վրա ա ըլնում, լափին տալի, գյա-մին քիչ ա մնում շուռ գա, շենք գիտա էս ի՛նչ բաս ա:

— Ի՛նչ ուզում ա ըլնի, — ասում ա տղեն, — որ իմանամ պտի ձկների փայ ըլնեմ, էլի պտի անցկենամ:

— Դո՛ւ գիտաս, — ասում ա գյամշին, — մեղքն ու վարձքը քո շլինքը, որ ասում ես՝ կտանեմ:

Էթում ա գյամին սարքում, տղին նստացնում, ընկնում ճամ-փա: Էթում են, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում են հենց ծովի մեջտեղը՝ ջուրը էլի տակն ու վրա ա ըլնում, քիչ ա մնում գյամին շուռ տա: Գիդիջըղ տղեն՝ ալբիալը շորերը հանում ա, իրան քցում ծովը, սըկվում ջրի տակը: Զրի տակին էթում ա, էթում, հասնում ա՝ ծովի անտակը, ի՛նչ տենում՝ մի պառավ կնիկ նստել ա, մատին էլ մի մատանիք կա, որ մատանքի ալը անում ա դպա ջուրը, էն սհաթը ծովը տակն ու վրա ա ըլնում, ալեկոր-ծումն ընկնում: Զանըմսան տղեն՝ էս որ-տենում ա, վրա ա հաս-նում պառավին, հեղտխտորում, մատանիք ձեռիցն առնում, էլ եդ դու գալի ջրի էրեսը: Ալբիալը ծովը հանդարտում ա: Գյամշին մնացել էր շիվարած, թե էս տղի միջին ի՛նչ հուճար կա, որ սըկվեց ջրի տակը, ծովը ալբիալը հանդարտեց: Էթում են, էթում, շատն ու

քիչն աստոծ զիտա՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, դուս են գալի ծովի ևն էրեսը։ Որ հասնում են ծովի դրադը, տղեն զյամշու հեննա մնաս բարով ա անում, մի ճամփա բռնում ա, էթում։

էթում ա, էթում ա, էթում ա, հասնում ա մի գյուլլի բաղ։ Բաղիցը վեր ա գալի ևն զիհը, տենում ա միջին մի ամա՛րաթ, մի ամա՛րաթ, մի ամա՛րաթ, որ շուտես, չխմես, չհաղնես, չմաշես, հենց էդ ամառաթին թամաշ անես՝ էնքա՛մ մի լավ շինած էր։ Դուռը բաց ա անում, մենում նեքսե, ի՛նչ տենում՝ մի սո՛ւփրա ա բաց արած, մի սո՛ւփրա ա բաց արած, որ ասսու ամեն բարիքը միջին կար։ Էդ տղեն էլ զաթի սոված, նխտից ընկած, վրա ա պրծնում, որ ուտի։ Հացին ձեռ ա տալի՝ ուզում ա կտրի, զնի բերանը, հացը դառնում ա մի բուռը ցորեն, շաղ անցնում գեննին. տապակած հավի վրեն ա ձեռը զնում՝ հավն ա սաղանում. խաշած ձկանն ա ձեռ տալի՝ ձուկն ա սաղանում, խըլպլտալեն ձեռիցը վեր ընկնում. մախլաս՝ զլսներդ ի՛նչ ցավացնեմ, ընչի ձեռ ա տալի՝ տեղիցը ժած ա գալի, դե՛ս, դե՛ս թափում, յա սաղանում, ձեռիցը դուս պրծնում, վեր ընկնում։

«Բա՛լի,—ասում ա ինքն իրան,—կա չկա, ըստե մի՛ բան կա։
Տենում ա դռան կշտին հրենիկ մի բուխարի, վրեն էլ սիպտակ սիպրդեն կախ արած։

Ասում ա. «Մենեմ էս բուխարին, տափ կենամ, տենամ սրա վերջն ի՛նչ ա ըլնում»։

Կենում ա մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մըն էլ տենում ա՝ հրենիկ իրեք նաշխուն, սիրուն աղունիկ թռան, էկան, վեր էկան, իրանց խրխիքը հանեցին, դռան իրեք ջա՛հել, ջի՛վան, ջե՛յրան, հուրի-մալաք աղջկեք, ընդե կաննեցին։ Ըննա մոտացան սուփրին, որ հաց ուտեն, տեհան ամանիքը ըստե-ընդե գեննին թափոտած, շաղ անցած, կիրակրները խառնըշտորած, վեր ածած, մախլասի՝ տնչ մի բան իրա տեղը չի։

— Կա չկա,— ասեցին,— ըստե իսանաորդի ա մտե, մեր սուփրին իսանաորդու ձեռ ա դիպե։ Տենաս ո՛վ ա էլե, ո՛վ չի էլե, որ սիրտ ա արե, մտե մեր ամառաթը։

Շատ միտք արին, խելք խելքի տվին, ման էկան՝ չգտան։

— Ա՛խ,— ասեց մենծ քիրը,— քաշկա էն տղեն ըլնեք, որ համա միջին հալվա էփեց, հեննես կոխ պրծավ, ինձ ախտեց, մաշ-

կիս թայլը վե կալավ, գնաց: Ըստե ելնեմ, ես պաշելի՝ քեզ տայի,
դու պաշելի՝ նրան տայիր, նա էլ պաշելի՝ ինձ տար:

— Ա՛խ,— ասեց միջեկ քիրը,— էրեկ էն տղեն ելնեմ, որ ես
ճիպտտով մեռելներ ի սաղացնում, էկավ գլխիս բամբալեց, ճի-
պտը ձեռիցս առավ, գնաց: Ըստե ելնեմ, ես պաշելի՝ քեզ տայի,
դու պաշելի՝ նրան տայիր, նա էլ պաշելի՝ ինձ տար:

— Ա՛խ,— ասեց պուճուր քիրը,— քաշկա էն տղեն ելնեմ, որ
սըկվեց ծովի անտակը, մատանիքը ձեռիցս խլեց, փախավ: Ըստե
ելնեմ, ես պաշելի՝ քեզ տայի, դու պաշելի՝ նրան տայիր, նա էլ
պաշելի՝ ինձ տար:

Էդ տղեն բովարու միջին ըստոնք որ քոմմա լսում ա, ալբիա-
լը մատը կծում ա:

«Բա՛լի,— ասում ա ինքն իրան,— կա չկա էս էն աղջկեքն
են, որ սար ու ձոր ընկած, քար ու քոլ ընկած սրանց հավարին ման
եմ գալի»:

Ասում ա ու փարդեն ետ ա տանում, բովարու միջիցը դուս
գալի, արշա ընկնում, ընդե կաննում: Էն իրեք քիրն էլ դրան որ
տենում են, ուրախանում, աշխարով մին են ըլնում. վրա են պըրծ-
նում ամեն մինը մի դճիցը տղին պաշում, պաշպշորում, պաշելուց
չեն կշտանում: Նո՛ր նստում են թազադան հացի. ուտում են, խմում,
քեֆ անում, ասում, խոսում, ջան ասում, ջան լսում:

— Հը՛,— ասում են աղջկեքը,— օձն իրա պորտովը, դուռն իրա
թևովը, ընշանք օրս սիրտ չի արե ըստեբանք ոտ դնի, դու ո՛նց սիրտ
արիր էկար:

— Զեր սերն ա բերե,— ասում ա տղեն:

— Սերում կենաս,— ասում են աղջկեքը:— Արի դուստն ասա,
դու մի փորացավ կունենաս, որ ըսենց չոլե-չոլ ես ընկե:

— Հա՛,— ասում ա տղեն,— ձեզանից պահեմ, ասսանից ի՛նչ
պահեմ. հալ նաղլ՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:— Նստում ա մին-
մին իրա գլխով անցկացածը նաղլ անում, ոնց որ ես ձեզ նաղլ
արի:— Էգուց էլ,— ասում ա,— վաղեն թամմում ա, մաշկի թայլը
հասցրի՛ հասցրի, չհասցրի՛ ընկորտանցս գլխները պտի ֆը՛ռուա:

— Արխեին կա՛ց,— ասում են քվերտինքը,— հլա վաղա շաւ
ունես. մենք իրա վախտին քեզ ընենց կտանենք, կհասցենք է՛:
Թազավորի երկիրը, որ դու էլ չես իմանա:

— Դուք գիտաք,— ասում ա տղեն,— ինչ ուզում եք արեք,

ձեր արած լավությունը հուր հավիտենական մտիցս չեմ քցի, շունքի դուր չըլնեիք, ես էլ ի կորած, իմ քառասուն ընկերտինքն էլ, որ թագավորի կշտին թողել եմ գրավ, վե կացե, էկե:

— Դարտ մի՛ անի,— ասում են,— էն մաշկիցը ինչքամ ուզում ես՝ էս գշեր կգործենք, հաղիր կանենք, էգուց վե կունես, կտանես: Հմի դու էն ա՛սա, որ էթաս, ե՞ր կգաս: Սրանից դենը դու գիտաս, որ մենք քունն ենք, դու մերը:

— Իրեք օր ինձ մհո՛ւլ տվեք,— ասում ա տղին, էկա՛ հո էկա, չէկա՛ իմաց կացե՛ք գլուխս փորձանք ա էկե:

— Լա՛վ,— ասում են աղջկեքը,— իրեք օր քեզ մհոու:

էդ գշեր իրեք քիբը նստում են, հայդե հա՛յ, էն մաշկիցը գործում են. մի էրկու, իրեք հարիր ջովստ գործում են, հաղիր անում: Առավոտը գշերով-գշերհանա վեր են կենում, ճամփի թագարեք տենում, ոսկե մաշկները լցնում են մի խուրջնի մեջ, բերանը դալիմ կապում, եննա էդ աղջկեքը իրանց խրխիքը հագնում են՝ դառնում իրեք սիրուն, նաշխուն աղունիկ, էդ տղին սրով նստացնում իրանց թևերի վրեն ու թռնում: Էդ իրեք աղունիկը թռնում են, թռնում են, թռնում են. ընչանք իրիկունը հասնում են էն թագավորի երկիրը. գալիս են դուդ թագավորի ամարաթի կշտին վե գալի: Տղեն խուրջինը վեր ա ունում, քցում շալակը, էթում մննում. դուդ թագավորի ամարաթը, Հենց ընդե ա հասնում, որ ջանլաթները հազըվել են, պտի նրա ընկորտանց գլխները թռցնեն: Տղեն խուրջինը ուսին գալիս ա թագավորին գլուխ տալի, խուրջինը դնում թագավորի աղաքը, ինքը ընդե կաննում: Թագավորը մնում ա զարմացած տղին մտիկ անելոն, թե ալուստի էս ո՛րդիան դուս էկավ, ընդե կաննեց:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— մի մաշկի տեղակ հրես խուրջինը լիքը մաշիկ եմ բերե:

Ասում ա, խուրջնի բերանը բաց անում, մին-մին մաշկները հանում, թագավորին շանց տալի, նրա աղաքին կիտում: Թագավորը մնում ա բերանը բաց տղի էրեսին մտիկ անելոն: Ալբիալը հրամայում ա՝ նրա ընկորտանցը բաց թողան, նրանց լավ-լավ փեշքաշներ տան, ճամփու դնեն:

Քառասուն Հարամին հո ուրախություններիցը չին իմանում՝ ի՛նչ անեն, ո՛նց էդ տղի լավությունի տակիցը դուս գան:

Տղեն ըստե ընկորտանց հեննա մնաս բարով ա անում, ասում ա.— Ես մուրազ ունեմ, պտի էթամ:

Դու ա գալի չուլք, էն աղունկներին ման գալի, գտնում:

— Հմի ո՞ւր ես էթում,— հարցնում են աղունկները:

— Հորնըմորս կուշտը,— ասում ա տղեն,— ընդիան էլ նրանց վեր ունենք: է՛թանք ձեր երկիրը:

— Լա՛վ,— ասում են աղունկները,— է՛թանք:

Սրան դնում են սրով էլ եդ իրանց թեկերի վրեն, թռնում: Թռնում են, թռնում, հասնում են տղի երկիրը, տանում են նրանց տան կշտին վե բերում: Տղեն էթում ա իրենց տունը: Հերըմերը որ իրանց տղին տենում են, ուրախանում, աշխարով մին են ըլնում:

— Ա՛յ որդի,— ասում են,— էս ո՞ւր իր էսքամ վախտ, էլ իդ ու թողդ չէրեաց. մի խաբար էլ ա չես ղրկում, որ իմանանք սաղ-սալամաթ ես, մընք էլ միամտվենք:

Նո՛ր տղեն ըստե նստում ա մին-մին իրա զխով անցկացածը նաղլ անում հորնըմորը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի: Էդ գշեր իրանց զադ-մադերը, ունեցած-չունեցածը քոմմա հավաքում են, հարեան-ներին, բարեկամներին բաշխում, սրա՛ն, նրա՛ն տալի, իրանք դափ-դարտակ վե կենում, տանիցը դուս գալի: Նո՛ր ամեն մինը մի աղունկի վրեն նստում են, ընկնում ճամփա դպա աղունկների ամարաթը:

Էթում են, էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոծ դիտա, հասնում են էն գյուլլի բաղը: Աղունկները դրանց ըտե վեր են բերում, ամարաթի դռները բաց են անում, մննում նեքսե: Աղունկները իրանց խրխիքը հանում են, դառնում ամեն մինը մի մի հուրի-մալաք աղջիկ, որ չուտես, չսմես, հենց սրանց գյուլ-ջամալին թամաշ անես՝ էնքա՛մ մի սիրունիկ զադեր ին:

Նո՛ր հարսանքի թադարեք են տենում: Էդ տղեն էդ իրեք աղջկա հեննա պսակվում ա, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք են անում: Ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախությո՛ւն, ինչ դափ ու զուռնա՛, որ էլ հալ ու հեսար չկար:

Նրանք հասան իրա՛նց մուրաղին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մուրաղին:





5. ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Ժամանակով մի թագավոր կար, էդ թագավորին ուներ եռեսուն տղա: Էդ եռեսուն տղեն երոր մենծացան, յաշներն աճան, թագավորը կանչեց իրա վեզրին, ասեց.— Իմ տղերքանց յաշները հասել են, պտի պսակվեն, պտի էթաս, ման գաս, եռեսուն աղջիկ մի տանից գտնես, որ առնենք մեր տղերքանցը, որ մեջները խորթութուն չըլնի, չբաժանվեն:

Վեզիրը թագարեք ա տենում, վեր ա կենում էթում: Ման գալով, ման գալով էթում ա մի գեղ, դոնաղ ա ըլնում տերտերի տանը: Տերտերին հարցնում ա.— Մի բանի եմ ման գալի, եռեսուն աղջիկ մի տանից պտի գտնեմ, ուղեմ թագավորի տղեքանցը:

Տերտերն ասեց.— Մտածեմ, կարելի ա գտնել էլ:

Տերտերը երկար ժամանակ մտածում ա, ասում ա.— Հլա ուշս վրես չի, մինչև լիսը բացվի, մտածենք՝ տենանք:

Երոր լիսը բացվեց, վեզիրը վե կացավ, գնաց քաղաքի դրաղը ման գալու. տեհավ գեղի դրաղին մի առու կա, գնաց առվի վրա կաննեց, թամաշ էր անում: Մի հինգ հրուպպից եղը տեհավ մի մարդ էկավ ըտի՝ կաննեց՝ մի քիչ եղը տավարը սկսեցին բերիլը. տավարի հետ տեհավ մի քանի աղջկերք էլ էկան կաննեցին գրա կըշտին: Վեզիրը մոտ գնաց, բարեց. տեհավ աղջկերքը ոտաբորիկ, գլուխ բաց են, ասեց.— Ըստոնք քու աղջկե՞րքն են:

Ասեց.— Հա՛:

Ասեց.— Քանի՞ աղջիկ ունեմ:

Ասեց.— Փա՛ռք աստու, եռեսուն աղջիկ ունեմ:

Ասեց.— Բիրադի եռեսուն աղջիկ ա՛:

Ասեց.— Ծռեսուն ա:

Ասեց.— Եբոր եռեսուն ա, էլ ըսօր նախիրը մի էթա, ես քեզ հետ գործ ունեմ:

Նախրչին ասեց.— Չեմ կարա եդ ընկնի, տավարը կկորչի:

Ասեց.— Տավարը դու ղրկա էթա, հինգ շահի ա, տասը շահի կտամ՝ դու բանդ ի՛լ¹:

Ասեց.— Չեմ կարա, ես պտի էթամ նախիրս:

Տեհամլ՝ չի լսում, հանեց հինգ մանեթ տվեց նախրչուն, թե.— Դու մի էթա՛, ուրչին ղրկա:

Նախրչին, որ տեհամլ հինգ մանեթը, ուրախացավ, ասեց.— Լա՛վ, ես չեմ էթա, ուրիշ մարդ կղրկեմ:

Եբոր նախրչին նախիրը ճամփու քցեց, վեզրի հետ էկան իրանց տուն: Վեզիրը տեհամլ՝ գրուտ եռեսուն աղջիկ են, մեկ մեկուց անդալաթ սիրուն են:

Վեզիրն ասեց.— Նախրչի աղպեր, քու աղջկերքը պտի տաս թագավորի տղերքին:

Նախրչին ասեց.— Թագավո՞րն էլ ունի եռեսուն տղա:

Ասեց.— Ըտենց ա, եռեսուն տղա թագավորինն ա, եռեսուն աղջիկ էլ քունն ա, տանք իրար:

Նախրչին ասեց.— Բախտավորուն կըլի, որ թագավորին խնամի ըլնեմ, էլ նախիր խի՞ եմ էթում:

Վեզիրն ասեց.— Ըստեղ անմով դերձիկ կա՛:

Նախրչին ասեց.— Կա՛:

Ասեց.— Դե դնա՛, կանչա գա՛:

Նախրչին վե կացավ, գնաց, կանչեց:

Վեզիրը դերձիկն հրամայեց, ասեց.— Սրանց ոտից գլուխ թամուզ շոր պտի հագցնես:

Դերձիկն ասեց.— Շա՛տ լավ, փողը ձեզանից, առնիլն ու կարիլն ինձանից:

Դերձիկը շափաներն առավ, մի շաբթիվ մեջ կարեց, հաղրեց:

¹ Սպասիր (Մ. Բ.):

Աղշկերբը դնացին համամ, թաղա շորերը հագան, էլան մի մի լսի կտոր: Վեղիրը որ տեհավ, խելքը դնաց, ասեց.—Նո՛ր որ թագավորի լայաղ են:

Մի օրինավոր տուն էլ ճարեց, տարավ դրեց մեջը, մի գլադա բռնեց, ամեն պետքը հոգաց:

Վեղիրը խարար դրկեց թագավորին, թե.—Քու թագարեքդ տե՛ս, ա՛րի, աղշկերբը ճարել եմ:

Թագավորը իրա եռեսուն տղեն ու հինգ հարուր շան ղոշունը վե կալավ՝ էկավ:

Վեղիրը դնաց թագավորի առաջ, վե կալավ, բերեց: Թագավորն էկավ, տեհավ որ շատ սիրուն աղշկերք են, շատ հավանեց: Հարսանիք արին, օխտն օր, օխտը դշեր, օխտը ձեռք դափ ու զուռնա ածեցին, կերան, խմեցին, քե՛ֆ արին: Երոր օխտն օրը թամամեց, էկավ վրա ութ օրը, թագավորը կանչեց վեղրին, ասեց.— Թագարեք տե՛ս, է՛թանք:

Վեղիրը թագարեք տեհավ էթալու Թագավորը կանչեց խնամուն, ասեց.— Կուղես էթանք մեր քաղաքը, կուղես ըստի կաց, ես քու ապրուստդ կտամ:

Նախըջին ասեց.— Չէ՛, թագա՛վորն ապրած կենա, ես ըստեղ կմնամ:

Թագավորը տեհավ, որ չի դալի, ասեց.— Գնա՛, ըսօրվանից Թիֆլիս քաղաքի խարջը ժողովա, կե՛:

Նոր «մնաս բարի» ասեց, առավ իրա հարսներն ու տղեքը դնաց:

Մեկ օր դնացին, էրկու օր դնացին, վրա իրեք օրը շադիր տվեցին, որ մի քիչ դինջանան: Հաց կերան, պառկեցին քնեցին: Վե կացան, տեհան որ մի Վիշապ շադրների շորս ղոռաղը փաթըթվել ա, ղլուխը դրքել ա ու կաննել ա: Թագավորը որ տեհավ, շատ վախեցավ, թուրը քաշեց, հասավ, որ ղլուխը կտրի:

Վիշապն ասեց.— Ի՛նչ բանի վրա ես, քե՛ղ էլ, քո՛ւ սաղ ղոշունդ էլ կփաթըթեմ պոչիս, կհանեմ երկինք, կէրեմ, կթափեմ գետինը:

Թագավորը լաց էլավ, խնդրվեց, ասեց.— Ուղում ես թագավորությունս տամ, ուղում ես սաղ երկիրս տամ, թո՛ղ տղեքս ու հարսներս առնեմ էթամ:

Վիշապն ասեց.— Զիլնի՛, քու պուճուր տղեն պտի ինձ տաս:

Թագավորը շատ տխրեց ըստեղ, լաց էլավ: Կանչեց վեզրին, ասեց.— Մեր հալը ի՞նչ պտի ըլնի:

Վեզրին ասեց.— Ո՛չ սուր կբանի դրա վրին, ո՛չ թուր, լավ ա մի տղեդ տաս՝ քսան իննը աղատես:

Թագավորը շատ լաց էլավ, տեհավ իլլաճ չկա, պուճուր տղին տվեց, Վիշապը վե կալավ, գնաց,

Վիշապը տղին տարավ մի ջոկ օթախի մեջ վե դրեց: Իրեք օրից եղը Վիշապը գնաց օթախի դուռը բաց արեց, մտավ նեքսե:

Ասեց.— Խի՞ ես լաց ըլնում:

Տղեն ասեց.— Ես հո բռնավոր չեմ, բերել քցել եք ըստեղ, ես Թագավորի տղա եմ, լավ կերել եմ, լավ խմել եմ, աղատ ման եմ էկե:

Վիշապը հարցրեց.— Անումդ ի՞նչ ա:

Ասեց.— Մարտիրոս ա:

Ասեց.— էգուց պտի քեզ ղրկեմ Սպահան:

Տղեն էլի լաց էլավ, ասեց.— Ես ճամփա չեմ դիտա, ո՞նց էթամ:

Ասեց.— Քեզ մի իմաստուն ձի կտամ, ձին նի՛լ, գնա՛:

Տղեն ասեց.— Ինչի՞ հմար էթամ:

Ասեց.— Պտի էթաս Զարգյարի կնկանը բերես:

Ասեց.— Ո՞նց բերեմ, Զարգյարի կնիկն ա ու չէկա՞վ:

— Ինչքա՛ն փուղ ուզում ես՝ կտամ, փողի դուռը քցա, վե կալ բե՛ր:

Էն էգսի օրը տղեն վե կացավ, ծախսի փողը վե կալավ, ձին նիլլավ, որ էթար, ասեց.— Բա որ ընտեղ փողս հատնի, ի՞նչ անեմ:

Ասեց.— Երոք իրիկունը տանից դուս գաս, ձեռով անես, ձեն տաս. «Վիշա՛պ», ես հազիր եմ ընտեղ, ինչ ուզես՝ կրերեմ:

Տղեն ընկավ ճամփա, գնաց: Համարյա հինգ օրվա ճամփեն մեկ օրը գնաց: Երոք տեհավ շատ ա հեռացել, ասեց.— Վիշապը էլ ինձ չի գտնի, հազիր լավ ա, էթամ հորս տունը:

Ճամփեն ծռեց, որ էթար՝ Վիշապն էկավ աղաքը փակեց, ասեց.— Ո՛ւր ես էթում:

Ասեց.— Դու ո՞րդիան էկար ինձ հասար, ես միտքս փոխել ի պտի էթայի մեր տուն:

Ասեց.— Զուր ա, հինգ ամսվա ճամփա էլ որ էթաս, ինչ որ մտքովդ անց կենա, ես քու մոտին եմ, չես կարա փախնի ինձանից:

Տղենն էլի տխրվեց, մտածեց, տեհալ որ իլլաջ շիլնի ազատ-
վելու, եդ դառաւ, Սպահանի ճամփեն բռնեց ու գնաց:

Շատ գնաց, քիչ գնաց, աստված գիտա, գնաց հասաւ Սպահան
քաղաքը: Գնաց, մի դուռ ծեծեց, մի պառաւ կնիկ դուռ էկաւ:

Ասեց.— Բարո՛ւ, նա՛նի, մի տեղ տաս, մի քանի օր մնամ:

Ասեց.— Քու լայաղին տեղ չկա:

Հանեց մի բուռ ոսկի տվեց, ասեց.— Կկառաւորվենք, մի տեղ
արա:

Պառաւր վե կացաւ, կոժ ու բժութ շարդեց, դուռ ածեց, ձին
քաշեց նեքսե, ասեց.— Քեղ էլ ղուրբան, քու ձիուն էլ ղուրբան, էս
սհաթին էթամ քաղար, ինչ հարկավոր ա բերեմ:

Իրիկունը տղեն դուռ էկաւ, տեհալ մի ընե՛նց լիս ա ընկել
քաղաքի վրին, որ վառվում ա, ասեց.— Ա՛յ նանի, հլա դուռ արի,
էս ի՛նչ լիս ա:

Պառաւր դուռ էկաւ, ասեց.— էս Զարգյարի կնիկն ա, գլու-
խը փանջարիցը հանել ա, շաֆաղը տվել ա քաղաքը:

Տղեն ասեց.— Նանի՛, Զարգյարի կնիկն ըդքան սիրուն ա՛:

— Հա՛, դադեդ առնեմ, ընքան սիրուն ա, որ Զարգյարը վա-
խենալուցը քառասուն օթախից նեքսե ա դրել, քառասուն դուռը
վրին փակել, մի-մին բաց ա անում, նեքսե ա մտնում:

Առավոտը տղեն վե կացաւ, գնաց Զարգյարին դտաւ, բարով
տվեց, բարովն առաւ, ասեց.— Ուտա՛, մի բան եմ շինիլ տալի,
կարա՞ս շինի:

Ասեց.— Ի՛նչ լիղուդ պըտըտի՝ կարամ:

Ասեց.— Մի չուխտ մաշիկ ա պետք, խալիս ոսկուց, կարա՞ս
շինի:

Ասեց.— Մի խուրշին ոսկի բերես, հինգ հարուր մանեթ էլ ձեռ-
նամուղդ¹ տաս, խի՞ չեմ շինի:

Ասեց.— Քանի՞ օրումը կարաս հաղրի՛:

Ասեց.— Էրկու օրումը կհաղրեմ:

Տղեն թողաց գնաց պառավի տունը. մնաց ընչանք իրիկուն.
իրիկունը որ ճրագնեբը կպաւ, քնելու հանգամ² տղեն դուռ էկաւ,
ձեն տվեց.— Վի՛շապ, Վի՛շապ, Վի՛շապ:

¹ Աշխատանքի վարձ (Մ. Բ.):

² Ժամանակ (Մ. Բ.):

Վիշապը ծոր տալով, ծոր տալով¹ էկավ, ասեց.— Հը՛, տղա՛,
ի՞նչ ես ուզում:

Տղեն ասեց.— Ինձ փող ա հարկավոր:

Ասեց.— Գնա՛ արխեին քնի, առավոտը կըլնի:

Տղեն գնաց քնեց: Առավոտը վե կացավ, տեհավ մի խուրչին
ոսկի հաղիր ա: Գնաց մի համբալ վե կալավ, էկավ, տվեց համբա-
լի շրլակը, տարավ Զարգյարի դուքանը՝ Հանեց մի ոսկի, տվեց
համբալին:

Զարգյարն ասեց.— Մի շահի տալու տեղակ մի ոսկի խի՞ տվիր:

Ասեց.— Բա՛ն չկա, քյասիր մարդ էր, տվեցի:

— Դե՛,— ասեց,— գնա՛, էրկու օրից եղբ արի, տա՛ր:

Տղեն վե կացավ, գնաց էլի պառավի տունը:

Էրկու օրից եղբ վե կացավ էկավ Զարգյարի դուքանը, բարով
տվեց:

Զարգյարը տեղիցը վե կացավ, բարեն առավ, ասեց.— Նըս-
տի՛:— Նստեց:

Ասեց.— Հաղի՞ր ա:

Ասեց.— Հա՛ղիր ա:

Գնաց բերեց. տղեն տեհավ, որ շատ լավ բան ա, համարյա
մի թամաշի բան. առավ հագավ, քսկսեց դուքանումը ման գալ: Նդո
հանեց, ասեց.— Ուստա՛, արի դու մի հաղի՛, տենանք:

Ասեց.— Ախար քեզ հմար եմ հաղրե, ոնց ես հագնեմ:

Ասեց.— Բա՛ն չկա, դու հագի, մի ես մտիկ տամ:

Ուստեն հագավ, տղեն ասեց.— Ուտիդ շատ լավ էկավ, քե՛զ
փեշքաշ:

Ասեց.— Ըդքան փող տվիր ու փեշքաշ ես անում:

Ասեց.— Բա՛ն չկա:

Ասեց.— Մնաս բարով,— ու գնաց:

Էգսի օրը էլի էկավ, ասեց.— Ուստա՛, կարա՞ս զարլամա ոս-
կուց մի շալվար կա՞րի:

Ասեց.— Շա՛տ լավ, շատ լավը կկարեմ: Էրկու խուրչին ոսկի
կտաս, հաղար մանեթ էլ ձեռնամուղդ: Իրեք օրից եղբ արի տա՛ր:

Տղեն վե կացավ, գնաց: Իրիկունը, քնելու հանգամին դուս
էկավ դուռը ձեն տվեց.— Վի՛շապ, Վի՛շապ, Վի՛շապ:

¹ Բարակել, երկարել (Մ. Ք.):

Վիշապը ծոր տալով, ծոր տալով էկավ, ասեց.— Ի՞նչ ուզում
ես, ուզա՛, առավոտը հագիր ա:

Տղեն ասեց.— էրկու խուրշին ոսկի:

Ասեց.— Գնա՛ տեղդ արխեին քնի, առավոտը հագիր կըլնի:

Տղեն թողաց, գնաց քնեց: Առավոտը վե կացավ, տեհավ էրկու
խուրշին ոսկին գլխի վիրեք դրած ա: Վե կացավ գնաց բազար, էրկու
համբալ կանչեց, տվեց շըլակները, տարավ Զարգյարի դուքանը:
Համբալներին ամեքին էրկու ոսկի տվեց:

Զարգյարն էլի նախանձեց, ասեց.— Մի մի շահի տո՛ւ, ընչի՞
հմար էրկու-էրկու ոսկի տվիր:

Ասեց.— Քյասիբ ին, տվեցի:

Իրեք օրից եղը վե կացավ, էկավ, ասեց.— Հագիր ա՛:

Ասեց.— Հա՛գիր ա:

Վե կացավ բերեց, տղեն տեհավ խելքը գլխիցը գնաց, ընքան
լավ բան էր կարել:

Հագավ, դուքանի մեջը ման էկավ, ասեց.— Ուստա՛, հլա արի
դո՛ւ հագի, տոնանք, վրովդ հա՞րմար ա:

Զարգյարը ասեց.— Քեզ հմար եմ կարե, ինձ հարմար չիլնի:

— Զէ՛, — ասեց, — հագի:

Զարգյարը հագավ, վե կացավ ման էկավ:

Տղեն ասեց.— Ուստա՛, քեզ շատ հարմար ա, քե՛զ փեշքաշ
ըլնի:

Ասեց.— Քեզ հմար եմ կարել, ինչ նեղություն ես քաշում:

Ասեց.— Բա՛ն չկա, քեզ փեշքաշ եմ անում:

Զարգյարը շատ շնորհակալ էլավ, տղեն վե կացավ գնաց:
Մնաց ընչանք իրիկուն, Զարգյարը էթալու վախտը դրեց աղլըխի
մեջը, տարավ տուն: Երբ քառասուն դուռը բաց արեց, մտավ կըն-
կա օթախը, դրեց ըստուրի վրա:

Կնիկն էկավ թամաշ արեց.— էս ի՞նչ անդին բան ա, ա՛յ մարդ:

Զարգյարն ասեց.— էլի էն թագավորի տղեն ա փեշքաշ արե:

— Բա ընչի՞ հմար չես կանչում գա, մի կտոր հաց ուտի մեր
տանը:

Ասեց.— Պտի կանչեի, չէլավ:

Ասեց.— Ըսքան բան փեշքաշ անելուց եղը պտի կանչեիր:

էգսի օրը տղեն էլի վե կացալ, էկալ Զարգյարի դուքանը ասեց.— Ուստա՛, մի լալ արա պտի կարես ոսկուց, որ գին շու-
նենա:

Ասեց.— Ա՛լքիս վրա. իրեք խորջին ոսկի բեր, հաղար հինգ հարուր մանեթ էլ շինելու փող տու, շորս օրից եղը արի, տա՛ր:

Տղեն վե կացալ գնաց. իրիկունը էլի կանչեց Վիշապին: Վի-
շապը ծոր տալով, ծոր տալով էկալ:

— Հը՛, — ասեց, — ի՞նչ ես ուզում:

Ասեց.— Իրեք խորջին ոսկի:

Ասեց.— Առավոտը հաղիր կըլնի:

Տղեն եդ դառալ, էկալ քնեց: Առավոտը վե կացալ, տեհալ գլխով իրեն ա, գնաց իրեք համբալ կանչեց, տվեց շաւկները, տա-
րալ Զարգյարի դուքանը: Հանեց ամեն մի համբալին իրեք ոսկի տվեց:

Զարգյարը նախանձեց.— էս ի՞նչ բան ա, — ասեց, — ամեքին մի-մի շահի տո՛ւր, ընչի՞ հմար ես իրեք-իրեք ոսկի տալի:

Ասեց.— Քյասիր են:

Տղեն թողաց, գնաց:

Չորս օրից եղը տղեն էկալ Զարգյարի դուքանը, ասեց.— Ուս-
տա՛, հաղիր ա՛:

Ասեց.— Հա՛ղիր ա:

Բերեց, տղեն հագալ, դուքանի մեջը ման էկալ: Հանեց, ասեց.— Ուստա՛, ա՛րի դու հագի, ես տենամ:

Ուստեն հագալ:

Տղեն ասեց.— Շա՛տ հարմար ա քեզ, քե՛զ փեշքաշ ա:

Ասեց.— Ախար քեզ հմար ի կարե, էդ խի՞ ես քեզ հմար կա-
րել տալի, փեշքաշ անում ինձ:

Տղեն ասեց.— Ոչինչ, քեզ ավելի հարմար ա գալի:

Տղեն վե կացալ գնալու, ասեց.— Մնա՛ս բարին:

Ասեց.— Էթա՛ս բարին, — էս անգամ էլ չկանչեց:

Զարգյարը ընչանք իրիկուն բանում ա, իրիկունը ոսկի աբէն
դնում ա աղլխի մեջը, տանում ա տուն. բաց ա անում, շանց ա
տալի կնկանը:

Կնիկը որ տենում ա՝ զարմանում ա, ասում ա.— էս ի՞նչ սի-
րուն բան ա, էլի էն թագավորի տղեն տվե՞ց:

— Հա՛, — ասեց:

— Բա խի՞ չի կանչեցիր տուն, մի կտոր հաց ուտեր:

Ասեց.— Պտի կանչի, շըշկլվեցի, չկանչեցի:

Տղեն տեհավ, որ Զարգյարը իրան տուն չկանչեց, ումուղը կըտրեց, մի քանի օրից եղբ ինքը հիվանդացավ մախսուս, պառավին չրկեց Զարգյարի դուքանը:

Պառավն ասեց.— Թագավորի տղեն շատ հիվանդ ա:

— Դրա հը՞մար էս քանի օրը չէր էրևում:

— Շատ դժար հիվանդ ա, քեզ կանչում ա:

Տղեն ասեց.— Հանքս կտրվում ա, ըստիան ինձ տար մի լավ տուն:

Զարգյարն ասեց.— Մեր տանիցը լավ տուն չկա, ա՛րի տանեմ մեր տունը:

Վե կալավ, տարավ իրա տունը: Զարգյարի կնիկը սկսեց դրան լավ մտիկ տալ: Երոր Զարգյարը գալիս էր, տղեն հոգու հետ էր ըլնում, երոր էթում էր, նստում կնկա հետ անուշ-անուշ զրից էր անում: Մեկ, էրկու, էդ կնկա կամքն առավ, ասեց.— Ես էկել եմ քեզ տանեմ, կգա՞ս:

Կնիկն ասեց.— Ես ուրախ կըլնեմ՝ էս բանտարկությունից պըրծես:

Տղեն ասեց.— Ես կէթամ պառավի տունը, ընտեղան լախում կտամ մինչև ըստեղ, դու էն վախտը կէթաս-կգաս, Զարգյարն էլ կարծիք չի անի:

Իրիկունը որ Զարգյարը տուն էկավ, տղեն վե կացավ նստեց, ասեց.— Զարգյա՛ր, ես ըսօր շատ լավ եմ, էգուց կէթամ իմ տունը:

Զարգյարն ասեց.— Քո՛ւ կամքն ա:

էգսի օրը տղեն վե կացավ, Զարգյարի հետ գնաց պառավի տունը:

էգսի օրը կանչեց լախմչի, ասեց.— Կարա՞ս վախտեց վախտ՝ լախում տաս ըստիան ընչանք Զարգյարի օթախները:

Լախում տվողն ասեց.— Ա՛չքիս վրին:

Լախումը տվեց, Զարգյարի կնիկը վե կացավ, էկավ տղի մոտը, կերան խմեցին, քեֆ արին, վե կացավ գնաց:

Մի հինգ օրից եղբ տղեն գնաց Զարգյարի մոտն, ասեց.— Ուստա՛, ա՛րի էթանք, որ ես նշան պտի դնեմ:

¹ Մի օրում (Մ. Բ.):

Զարգյարն ասեց.— Շա՛տ լաւ բան ես արեմ, է՛թանք:
Իրար հետ վե կացան, էկան պառաւլի տունը, Զարգյարը տե-
հաւ, որ իրա կնիկը ըտեղ ա՛, աչքերին չհաւատաց, ինքն իրան
ասեց.— Մի՛ էթամ տուն, տենամ:

Տղեն ասեց.— Զարգյա՛ր, գնա տերտերին կանչա:

Ասեց.— Չէ՛, ես էթամ տուն դիպնեմ, դա՛մ:

— Որ էթում ես տուն՝ ուստակնկանը բն՛ր:

Ասեց.— Լա՛վ:

Վե կացաւ գնաց տուն: Կնիկը ընչանք նրա տուն էթալը լա-
խըմով անցաւ, գնաց իրա օթախը, նստեց:

Զարգյարն էկաւ տուն, տեհաւ կնիկը ընտեղ ա, ասեց.— Ա՛յ
կնիկ, Թագավորի տղեն նշան ա գնում, վե կաց, էթանք:

Կնիկն ասեց.— Ես չեմ դա, էթում ես՝ գնա՛: Ես ըսքան վախտ
եք եմ ուրախացեմ, մարդամեջ մտեմ, որ հմի նոր ուրախանամ:

Զարգյարը վե կացաւ, գնաց: Գնաց տեհաւ էլի էդ կնիկը տղի
կշտին նստած ա: Վե կացաւ գնաց տերտերի քամակը, վե կալաւ
էկաւ: Տերտերն էկաւ նշան դրեց: Կերան, խմեցին, լաւ քեֆ արին:
Տերտերը վե կացաւ, գնաց իրա տունը, Զարգյարն էլ վե կացաւ
գնաց իրա տունը: Գնաց, տեհաւ որ կնիկը էլի տանն ա: Կնկանն
ասեց.— Ա՛յ կնիկ, կասես դու ընտեմ ըլնեիր՝

Կնիկն ասեց.— Դու կարծըքավոր՝ մարդ ես, ընտեղ ըլնեի,
սիրտդ կճաքեր:

Մի տասն օրից եղը տղեն վե կացաւ, գնաց Զարգյարի դու-
քանն, ասեց.— էթա՛նք, պտի պսակվեմ, էթամ. ըսօր հարսա-
նիքս ա:

Զարգյարը վե կացաւ, գնացին. գնաց, տեհաւ իրա կնիկը ըն-
տեղ նստած ա: Էլի աչքերին չհաւատաց, ասեց.— էթամ տուն դիպ-
նեմ, դա՛մ:

Տղեն ասեց.— Երբ որ տուն ես էթում, ուստակնկանը վե կալ,
արի՛:

Գնաց, տեհաւ կնիկը տանն ա:

Ասեց.— Ա՛յ կնիկ, Թագավորի տղեն պսակվում ա, վե կաց,
էթա՛նք:

¹ Կասկածոտ (Մ. Բ.):

Ասեց.— Բախտավոր ինձ, ե՞րբ եմ տանից դուս էկե, որ ըսօր դուս գամ, էթում ես՝ զնա՛:

Վե կացավ զնաց: Գնաց, տեհավ կնիկն էլի ընտեղ նստած ա: Նոր վե կացան, թաղարեք քաշեցին, զնացին դպա ժամը: Գնաց, պսակվեց, եդ դառան էկան տուն: էկան, լավ կերան, խմեցին, լավ քեֆ արին:

Լիսը բացվեց, Զարգյարը վե կացավ, զնաց իրանց տուն. զնաց, տեհավ, որ կնիկը անուշ քնած ա:

Ձեն տվեց, ասեց.— Վե՛ր, թագավորի տղեն էթում ա, էթանք ճամփու զնենք:

Ասեց.— էթում ես, դո՛ւ զնա, ես չեմ գա, ես ըսքան վախտ տանից դուս չեմ էկե, ո՞ւր պտի էթամ:

Զարգյարը վե կացավ, զնաց: Գնաց, տեհավ որ իրա կնիկն էլի ըտե նստած ա:

Թագավորի տղեն նիլլավ իրա ձին, Զարգյարն ու թագա հարսը նստեցին փայտոն, պառավին «մնաս բարով» արին, զնացին:

Գնացին, քաղաքից դուս եկան, թագավորի տղեն ասեց.— Դե՛, Զարգյար, դու եդ դա՛ն, շատ շնորհակալ եմ:

Թագա հարսը Զարգյարի հետ «մնաս բարով» արեց, նիլլավ իրա մարդի թարթը, քշեցին, զնացին:

Զարգյարը եդ դառավ, էկավ հասավ իրա տունը, քառասուն դուռը բաց արեց, մտավ կնկա օթախը, տեհավ, որ կնիկը չկա: Հասկացավ, որ էն իրա կնիկն էր, թագավորի տղեն տարավ: Վազեց, նիլլավ կտուրը, որ տենա թե տղեն հեռո՞ւ ա, թե մոտիկ ա: Տեհավ որ շատ հեռու ա, սրտի հերսիցը իրան քցեց կտրիցը՝ մեռավ:

Թագավորի տղեն վե կալավ կնկանը, զնաց դպա Վիշապը: Շատ զնաց, քիչ զնաց, հասավ Վիշապի տեղը, տեհավ Վիշապը դուս էկավ, ասեց.— Գալըդ բա՛րին, բերի՛ր:

Ասեց.— Բերի՛:

— Ե՛ս եմ սիրուն, թե Զարգյարի կնիկը,— ասեց Վիշապը:

Ասեց.— Դու օձ ես, ո՞րդիան սիրուն ըլնես, Զարգյարի կնիկը մի հուրի-փարի ա:

Վիշապը մտավ նեքսե, իրա օձի շապիքը թողաց, մի աղչկա շորեր հագավ, դուս էկավ, ասեց.— Թագավորի տղա, ե՛ս եմ սիրուն, թե Զարգյարի կնիկը:

Թագավորի տղենն որ տեհամ՝ դարմացամ, տասը դաթ Զարգյարի կնկանիցը սիրուն էր:

Ասեց.— Դու տասը դաթ Զարգյարի կնկանիցը սիրուն ես: Ի՞նչ էր պատճառը, որ դու դառել իր օձ:

Ասեց.— Էդ իմ քերնն ա, երոր տվեցի Զարգյարին, էդ օյինը հանեց իմ քվոր զուլսը, քառասուն օթախի մեջ գրեց, ո՛նչ լիս էր տեսում, ո՛նչ արեգակ, դրա հմար սրտիս հերսիցը ես դառա օձ: Շնորհակալ եմ քեզանից, դու ազատեցիր նրան, ես էլ ուրախությունիցս դառա աղջիկ. Զարգյարի կնիկն էլ քեզ զուրբան, ես էլ քեզ զուրբան:

Ասեց.— Էթամ Զարգյարի տունը, ինչքան ոսկի, արծաթ կա, հավաքեմ, բերեմ, էթանք:

Էրկու օրվա մեջ գնաց, ինչ կար շկար, վե կալավ բերեց: Վե կացան գնացին տղի հոր տունը. հերը դափ ու զուռնով դրանց առաջն էկավ, տարավ տուն, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց, էդ էրկու աղջկա հետ էլ պսակեց:

Նրանք հասան իրանց մուրաղին, ու՛ր որ կարոտ ա՛նա էլ հասնի իրա մուրաղին:

Աստանից իրեք խնձոր ընկավ, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ անկաջ դնողին:





6. ԽՈՋԱՐԱՄ

Կար չկար, ժամանակով մի Թագավոր կար: Էդ Թագավորը շատ զոռբա Թագավոր էր և մշտական էթում էր ավդուշ անելու: Մի օր շատ ման էկավ մեշեն, պատահեց մի ջանավարի. էդ ջանավարը արեգակի ղայդա պսպղում էր:

Թագավորը հրամայեց՝ վեղրին, թե.— Մի հնար գտի, բռնենք, ափսո՛ս ա, շարպանենք:

Բերին տուզաղ¹ դրին, բռնեցին, վե կալան բերին ամարաթ:

Թագավորը հրամայեց, թե.— Մի շուշաբանդ օթախ սարքե՛ք, դնենք մեջը, որ գալողը թամաշ անի:

Օթախը շինեցին, դրին մեջը, աշխարքն էկավ թամաշա: Տենողը զարմանում, արմանում էր:

Թագավորին ուներ մի մինուճար տղա. եբոր տղեն դառավ տապնիրեք տարեկան, նետվանեղն առավ, էթում էր ավի: Մեկ օր բիրդան նետվանեղը քցելուն պես նետը շուշեն ջարդեց, ընկավ ջանավարի առաջը:

Տղեն էկավ ջանավարից խնդրվեց, թե.— Տո՛ւ իմ նետը:

Ջանավարն ասեց.— Գնա՛ հորդ բարձի տակիցը բալանիքը հանա, բե՛, հա՛մ նետդ վե կալ, հա՛մ էլ ինձ բրախա՛, էթամ, մեղք եմ, ես քու լավությունի տակից դուա կգամ:

¹ Թակարդ (Մ. Բ.):

— Բա՛ որ իմ հերը ինձ սըպանի:

Ասեց.— Զի՛ սըպանի. դու մինուճար տղա ես:

Տղեն գնաց, բալանիքը վե կալավ, էկավ, դուռը բաց արեց, ջանավարն ասեց.— Թե որ քու հերը քեզ նեղացնի, ա՛րի ինձ գտի, ես մեշի մեշը, աղբրի կշտին կըլնեմ:

Ասեց ու փախավ գնաց:

Թագավորը որ իմացավ տղեն ջանավարին բրախել ա, ասեց.— Գլուխը կտրե՛ք:

Նազիր-վեզիրը խնդրեցին, թե.— Դո՛ւ ես, մինուճար մի տղա, մի ջանավարի հըմար խի՛ ես սըպանում, տանից դու ա՛րա, թո՛ղ էթա:

Թագավորը կանչեց վեզրի տղին, հանեց մի բոլ փող տվեց ճամփի ծախս, ասեց.— Ա՛ռ, էս տղին հետդ տա՛ր, կսըպանես՝ դո՛ւ գիտաս, սաղ կթողաս՝ դո՛ւ գիտաս, էլ իմ երկիրը ոտ չպըտի դնի:

Վեզրի տղեն թագավորի տղի հետ վե կացան գնացին:

Շատ գնացին, քիչ գնացին, հասան մեշեն. ըստեղ վեզրի տղեն ասեց.— Պաի սըպանեմ ըստեղ:

Թագավորի տղեն շատ լաց էլավ, մուննաթ արեց, որ չսըպանի:

Վեզրի տղեն ասեց.— Կռի՞դ բազմանդը ո՛ր տաս ինձ՝ չեմ սըպանի:

Ասեց.— Ա՛ռ բազմանդը, չեմ ուզում, քե՛ղ ըլնի:

Երոր վեզրի տղեն բազմանդը առավ, ասեց.— Ըսօրվանից թագավորի տղեն ես եմ, դու իմ գյաղեն ես:

— Գյաղեդ եմ, գյաղեդ եմ, ճա՛րս ինչ:

Ըտեղ ծառի տակին վեզրի տղեն քնեց: Թագավորի տղեն գնաց ման գալու. Ման գալով, ման գալով գնաց աղբրի կուշտը, տեհավ ջանավարը ըտեղ նստած ա: Լաց էլավ, իրա գլխի էկածը պատմեց ջանավարին:

Ջանավարն ասեց.— Բա՛ն չկա, ես քեզ ընենց կանեմ, որ դու շատ լավ կապրես: Գնա էդ աղբրի ջրիցը խմա:

Տղեն գնաց խմեց:

— էդ ծառը մի թափ տո՛ւ,— ասեց ջանավարը:

Տղեն թափ տվեց, քոքըհան էլավ:

Ասեց.— Գնա՛, մեկ էլ ջուր խմա:

Խմեց, էկավ:

Ասեց.— Էդ մենծ ծառը թափ տո՛ւ տենանք:

Թափ տալուն պես քոքիցը հանեց:

Ասեց.— Էդ ուժը բոլ ա քե՛զ, թե էլ տամ:

Ասեց.— Ձէ՛, մի քիչ էլ ըլնի, դ՛հա՛ լավ կըլնի:

Ասեց.— Գնա՛ էլի շուր խմա:

Գնաց խմեց. էկավ էրկու էն ծառի հաստությունից ծառ էլի
թափ տվեց ու քոքը հան արեց:

Ասեց.— Բո՛ւ ա՛

Ասեց.— Բո՛ւ ա, շնորհակալ եմ:

Տղեն թողաց, գնաց վեզրի տղի կուշտը, ճամփա ընկան գնա-
ցին: Շատ գնացին, քիչ գնացին, հասան մի թագավորի քաղաք:

Վեզրի տղեն խաբար դրկեց թագավորին, թե ես ֆլա՛ն թագա-
վորի տղեն եմ, գալիս եմ տեսություն:

Թագավորը մարդ դրկեց, պատվով ընդունեց:

Թագավորը շատ հավանեց էս էրկու տղին էլ, ասեց.— Դու իմ
փեսացուն ես, իմ աղջիկը ես պտի տամ քեզ: Քու նոքարին ի՞նչ
գործի դնենք:

Վեզրի տղեն ասեց.— Դո՛ւ գիտաս, ինչ գործի կդնես՝ դի՛:

Թագավորն ասեց.— Կէթա՞ս մեր խոզերը պահելու:

Տղեն ասեց.— Կէթա՛մ:

Գնաց խոզանոցը, տարավ խոզերը արածացնելու: Երոր իրի-
կունն էկավ, խոզերը բերեց, տեհավ ըտեղ մի գերան վեր ընկած ա:
Առավոտը էդ գերանը վե կալավ ձեռը, խոզերը քշեց, գնաց: Տա-
րավ մինչանք իրիկուն արածացրեց:

Էգսի օրը գերանն առավ գնաց թագավորի բալկոնին թըրը՛փ,
թըրը՛փ տվեց. զարթնեցին, էկան, ասին.— Ի՞նչ ես ուզում:

Ասեց.— Մի շահի տվեք, էթամ պոպոք առնեմ:

Թագավորն ասեց.— Ա՛ս մի մանեթ:

— Ինձ մանեթը հարկավոր չի՛, ես ո՞րդե տանեմ խուրդեմ, ինձ
մի շահի տվեք:

Շահին առավ, գերանովը էս դուքանի դուռը շարդեց, էն դու-
քանի դուռը շարդեց, մի շահու պոպոք առավ, խոզերը տարավ
արածացնելու:

Իրիկունը եդ դառավ էկավ, գնաց թագավորի առաջին կան-
նեց, ասեց.— Ինձ հմար մե կարգին էրկաթե դազանակ շինիլ տու:

Ասեց.— Եթա գերանը ձեռիդ ա, բոլ չի՛:

Ասեց.— Չէ՛, ճիպոտ ա, քսանհինգ փթանոց մի դադանակ շինիլ տու՛։

Քազավորը խոստացավ, որ շինիլ տա։

Առավոտը էլի էկավ՝ թըրը՛խկ, թըրը՛խկ, տվեց գերանով բալկոնին։

Երբ դուռն էկան, ասեց.— Մի շահի տվե՛ք, պոպոք առնեմ։

Մի շահին տվին, էլի հինգ-տասը դուքանի դուռ շարդելով պոպոք առավ, էկավ խողերն առավ գնաց։ Իրիկունը եգ էկավ, գնաց քնեց։

Առավոտը տեհավ իրա էրկաթե դադանակը շինած ա. գնաց վե կալավ, ծանդր ու թեթե արեց, ասեց.— Օ՛հ, էս իմ ուզած դադանակն ա,— դրեց ուսին, խողերը վե կալավ գնաց։

Խողերը քշեց տարավ Սև դևի սահմանը։ Տեհավ որ մի եքա դարվազա ա, ասեց.— Կարող ա ըստեղ տուն ըլնի, էթամ տենամ ի՛նչ կա։

Մոտացավ, տեհավ դուռը շինած ա, մի թիքա հեռու կաննեց, էգ դադանակով մի էրկու դըրը տվեց, կտորտանքը թռան Արևելք ու Արևմուտք, խողերն արեց նեքսե, տեհավ բաղ-բախշա, եմիշ, ձմերուկ, ամեն բարելիք կա։ Բրախ տվեց խողերին, ինքը գնաց ծառի տակին քնեց։

Ծառ էր դառն, Սև դևն էկավ. էկավ, տեհավ դարվազն շարդ ու փշուր ա էլած, խողերը բախշումը եմիշ, ձմերուկ են ուտում, քանդըրտել են։

Ասեց.— Յա՛րաք էս ո՛վ պտի ըլնի, որ սիրտ ա արե, էկել ա ըստի։

Գնաց ման էկավ, տեհավ ծառի տակին քնած ա։

Ձեն տվեց.— Հողածի՛ն, հողածի՛ն։

Տղեն էգ ձենը լսելու չվեկացավ։

Ասեց.— Ղո՛ւշն իրա թևովը, օ՛ձն իրա պորտովը սիրտ չէր անի դա ըստե, էս ո՛նց ա, որ դու էկել ես։

Տղեն ասեց.— Ընքան մարդկություն էլ չունես, որ համբերես, քնատեղիցս վե կենամ, նո՛ր կռիվ անես։

— Մենծ թիքեդ անգաշդ կթողամ,— ասեց դևը,— հլա խոսում էլ ե՛ս։

Տղեն վե կալավ, թե.— Մըխելի հեռու կա՛ց, նոր խոսա։

Տղեն վե կացավ, ոտի կաննեց։

Դէն ասեց.— Կովի նորաթն իմն ա՛, թե քունը՝

Տղեն ասեց.— Քո՛ւնն ա, քցա՛:

Դեւ, որ մի գուրզ քցեց, ընենց մի թող ու դուման էլավ, որ տղեն թողի միշին չէրկաց:

Դէն ասեց.— Իմ կուռը կոտրվի՛, մի քիչ ծանդր տված չըլնեի, մի էրկու մենծ թիքա մնացած ըլնեի՝ ուտեի:

Տղեն ասեց.— Հմի նորաթը ի՛մն ա, դու հենց գիտաս ես մեռե՛լ եմ:

Տղեն քաշեց դագանակը մի ընենց տվեց դևի շընքաքոքին, որ զլուխը կտրվեց ու գնա՛ց, հլա էթում ա՛:

Տղեն վե կացավ, դևի ամարաթը ման էկավ, գնաց տեհավ մի թախի միշի տասը հատ ձի, մարդիկը վրեն ասպաբավորված՝ հազիր:

Տղեն ասեց.— Ի՞նչ մարդիկ եք:

Ասեցին.— Մենք զոչաղ մարդիկ ենք, դւը մեզ բերել բռնավոր ա արեւ. ո՛ր մեզ բրախես, ժամանակին քու հավարին մենք կհասնենք:

Տղեն դևի ձին էլ քաշեց, մի ձեռք թամուզ շոր կապեց, ձիանոնց պոչերից մի-մի մազ քաշեց, քոմմըքին բրախեց: Գնացին: Ինքը խողերը վե կալավ, էկավ թագավորի տունը: Էկավ, տեհավ՝ դափ ու զուռնեն ածում են:

Ասեց.— Էս ի՞նչ խաբար ա:

Ասին.— Թագավորն իրա աղջիկը տալիս ա էդ նոր էկած թագավորի տղին:

Տարավ խողերն արեց նեքսե, գնաց իրա տեղը նստեց:

Թագավորի պուճուր աղջիկն էկավ, բարե տվեց, ասեց.— Բա՛րե քեզ:

Ասեց.— Ա՛սու բարին, ի՞նչ կա:

Ասեց.— Էկել եմ քեզ հետ մի քիչ խոսամ:

Ասեց.— Ծս խողարած մարդ եմ, ինձ հետ ի՞նչ պտի խոսաս, խողերի ֆո՛տին ես կարոտ, թո՛ղ գնա:

Ասեց.— Իմ սիրտն ուզում ա քեզ հետ մի քիչ խոսամ:

Ասեց.— Գնա՛, գնա՛, գնա՛, հարկավոր չես:

Աղջիկը լաց էլավ գնաց, համա ուշըմիտքը դպա տղեն էր՝ Գնաց հաց շինեց, վե կալավ էկավ, դուռը թըխկթըխկացրեց:

1 Զինված (Մ. Բ.):

Տղեն վե կացաւ, դուռը բաց արեց, տեհաւ էլի թագավորի աղ-
ջիկն ա, ասեց.— Ի՞նչ ա:

Ասեց.— Հաց եմ բերե, դուռը բաց արա՛, իրար հետ ուտենք:

Հացն առաւ ձեռիցը, իրան բրթեց, դուռը շինեց:

Աղջիկը վեր ընկաւ, վե կացաւ, լաց ընկելով գնաց:

էգսի օրը էլի վե կացաւ, էկաւ բալկոնի ճաղերին՝ թըրը՛խկ,
թըրը՛խկ, տվեց:

— Ի՞նչ ա, ա՛յ մարդ:

— Մի շահի տվե՛ք, էթամ պոպոք առնեմ:

Մի շահին տվին, գնաց: Իրիկունը ո՛ր ետ դառաւ, տեհաւ սառ
բաղաքը սուգ ա անում:

Հարցրեց.— Էս ի՞նչ ա պատահե:

Ասեցին.— Դեերն էկել են, ուզում են թագավորի մենծ աղջը-
կանը տանեն, թագավորը զորքը հավաքում ա, էթա կռիւ անի:

Տղեն խոզերն արեց նեքսե, տեհաւ թագավորի պուճուր աղ-
ջիկը էկաւ մտաւ նեքսե, շատ լաց էլաւ:

Տղեն ասեց.— Խի՞ ես լաց ընում:

Ասեց.— Ջանս դու գա՛, քվորս տանում են դեերը:

— Բա դու խի՞ էս էկե հմի:

— Էկել եմ քեզ խնդրվեմ, որ իմ քվորը էթաս ազատես:

— Շա, — ասեց, — խողարած մարդ եմ, ես անջախ իմ խոզերը
պահեմ, խի՞ չես էթում ձեր փեսին խնդրում, թագավորի տղա ա:

Ասեց.— Նրա բանը չի՛: Էդ դազանակը որ քու ձեռին ա, դու
ամեն բան կարաս անի:

Խողարածը բրթեց աղջկանը, թե.— Գնա՛, գնա՛, գլուխս մի՛
տանի:

Աղջիկը լաց ընկելով գնաց:

Առավոտը վե կացաւ, դազանակը դրեց ուսին, գնաց բալկո-
նը, թըրը՛խկ, թըրը՛խկ:

Ընդորանք լալիս են, մղկըտում, թե. «Դեերն էկե՛լ են, ի՞նչ
պտի անեն», սա թե. «Իմ շահին տվե՛ք, ես վռազ եմ, խոզերը
մնացին տանը»:

Մի շահի տվեցին, գնաց պոպոք առաւ, խոզերը վե կալաւ
գնաց: Տարաւ խոզերը հանդումը բրախեց, ծոցիցը Սե դեի ձիա-
նոնց մազերը հանեց, կրակեց, տեհաւ դեի ձին, տասը ձիավորի՛
հետ էկան: Դեի ձիու վրի շորերը վե կալաւ հագաւ, նիլաւ ձին,
քշեցին:

Թագավորը իրա ղոշունը առել էր, դուռ էկել դռերի աղաքը, հեռվանց տասներմին ձիավոր էկան, իրանց առաջովը տվեցին շափարխանի¹, զնացին: Գնացին հասան դռերի ղոշնին, տվին, էդ դռերին, ընենց շարդեցին, որ դռերից մնաց մի ֆոզի, էն էլ տղեն բռնեց, ատամները քաշեց, տվեց ճակատին, ասեց.— Գնա՛ քու տիրոնը խաբար տա՛ր:

Ետով ձիանոնց գլուխը եդ դարձրին ու եդ զնացին:

Թագավորը ձեն տվեց ղոշունին.— Բռնե՛ք, հա բռնե՛ք, բռնե՛ք, մի փեշքաշ տանք,— ձիավորները փախան, զնացին:

Տղեն վեր էկավ ձիուցը, շորերը փոխեց, ձիավորներին բռախեց, խոզերը վե կալավ, էկավ դպա տուն: Տեհավ սաղ քաղաքը քեֆի մեջ ա, դափ ու ղոտնեն ածում ա, հա՛ ածում: Ինքը զնաց, քաշվեց իրա խոզանոցը:

Թագավորի պուճուր աղջիկը մի լավ խոնշա շինեց, առավ զնաց խոզարածի կուշտը:

Տղեն դուռը բաց արեց, ասեց.— Հը՛, ի՞նչ կա ա՛ղջի:

Ասեց.— Ես քու կարոտը քաշում եմ, հաց եմ բերե, որ իրար հետ ուտենք:

— Զէ՛, չէ՛, հարկավոր չի, զնա՛ բանիդ,— ասեց տղեն,— խոնշեն ձեռիցն առավ ու իրան բրթեց դուռ, դուռը շինեց:

Աղջիկը լաց ըլնելուն զնաց տուն:

Տղեն առավոտը վե կացավ, իրա շահին առավ, պոպոքը լցրեց չեբը, քշեց խոզերը, զնաց դուռ էկավ Կարմիր դևի սահմանը:

Տեհավ մի դարվազա, ասեց. «Էրևում ա՛ էս էլ ա դևի տուն, տանեմ խոզերս մի կուշտ ուտացնեմ»:

Հասավ դարվազի կուշտը, էրկու դագանակ տվեց, դուռն ամեն մի կտորը ընկավ Հալեպ ու Զինիմաչին:

Խոզերը քշեց նեքսե, տեհավ բոստան ա, ասեց.— էս լավ էլավ, թո՛ղ մի կուշտ ուտեն:

Ինքը զնաց մի մենծ ծառի շվաքում պառկեց:

Ճաշվա դեմը Կարմիր դևն էկավ դպա տուն, տեհավ դարվազեն շարդված ա՛ արինը գլուխը տվեց. մտավ նեքսե, տեհավ խոզերը բոստանը քանդատում են, բարկացած դես ու դեն ընկավ, տեհավ տղեն ծառի տակին քնած ա, ձեն տվեց.— Հողածի՛ն, հողածի՛ն, վե կա՛ց:

¹ Արագ (Մ. Բ.):

Տղեն դարթնեց, տեհավ Կարմիր դեը գլխավորեը կաննած ա։
— Ի՞նչ ես ախմախի պես էկե գլխավորեիս կաննել, չե՞ս
թողում քնեմ, դինջանամ։

Դէն ասեց.— Մենծ թիքեդ անկաջդ կթողամ, ի՞նչքան ինձ
վնաս ես տվել, հմի էլ բերան ունես ըտենց խոսալու։ Ղուշն իրա
թևովը, օձն իրա պորտովը շէր սիրտ արե դալ ըստեղ, դու ո՞նց
ես էկե, հլա բարկանում էլ էս վրի՞ս։ Ատամներս եռ ու քոր ա
գալի, քու մենծ թիքեն կթողամ անկաջդ։

Տղեն դադանակն առավ ու վե կացավ կաննեց. դէին ասեց.—
Նորաթը քո՛ւնն ա, կռվա՛։

Դեը մի գուրդ քցեց դրան. թող ու դումանը վե կացավ, տղեն
միջին չէրեաց։

Դէն ասեց.— Ափսո՞ս, մի կտոր էլ ա շմնաց, ուտեի։

Երոր թողը սկսեց բարակիլը, տղեն ասեց.— Նորաթն ի՛մն
ա։— Տարավ բերեց դադանակը ո՛ր շտվեց շլնքաքոքին, գլուխը
պոկվեց ու գնաց. դնաց, դիպավ Մասսա սարին, Մասիսը տեղիցը
ժած էկավ։

Տղեն վե կացավ էդ դէի ամառաթի մեջ ման էկավ, տեհավ
մի օթախ, տասը ձիավոր միջին հաղիք կաննած։

Ասեց.— Ի՞նչ մարդ եք։

Ասեցին.— Բռնավոր ենք, Կարմիր դէն ա բերե. մեզ բաց
թո՛ղ, մենք քու հավարին կհասնենք։

Տղեն գնաց Կարմիր դէի Կարմիր ձին էլ բերեց, մի թամուզ
կարմիր շոր վրեն կապեց, էդ ձիանըքոնց պոչերիցը քաշեց, բի-
րադնին բրախեց։ Եդ դառավ, խողերը վե կալավ, էկավ տուն։

էկավ տեհավ սաղ քաղաքը քեֆի մեջ ա, ուրախություն էն
անում։

Խողերը տարավ տուն, թագավորի պուճուր աղջիկն էկավ
կուշտը, ասեց.— Վե՛, է՛թանք իմ օթախը, միջեկ քվորս նշան-
դրեքն ա, սաղ քաղաքը ուտում, խմում ա, ի՞նչ ա, դու ըստեղ
վեր էս ընկե։

Տղեն ասեց.— Գնա՛, գնա՛, ես ձեր լայաղին մարդ չեմ, ես
մի խոզարած եմ։

Ասեց.— Ես քեզ սիրում եմ, դու ինձ հմար թագավոր ես։

— Գնա՛, գնա՛, ես չե՛մ գա,— ասեց տղեն,— աղջկանը բըր-
թեց, դուը շինեց։

Աղջիկը գնաց մի լավ խոնշա շինեց, բերեց տղին. ինքը դուռը բաց արեց ու մտավ նեքսև:

Ասեց.— Հաց եմ բերե, վե կա՛ց, իրար հետ ուտենք:

Տղեն խոնշեն առավ ձեռիցը, աղջկանը բրթեց, թե.— էս քու տեղը չի՛, դու գնա՛:

Առավոտը վե կացավ, էլի թըրը՛խկ, թըրը՛խկ.— Իմ շահին տվե՛ք, պոպոք առնեմ,— ասեց:

Պոպոքն առավ գնաց: Իրիկունը էկավ, տեհավ որ սաղ քաղաքը էլի սուգ ա անում:

Հարցրեց, թե.— էս ի՞նչ խաբար ա:

Ասեցին.— Առավոտը դեբը պտի գան, որ թագավորի միջնեկ աղջկանը տանեն:

Խոզերը բերեց տուն. թագավորի պուճուր աղջիկը լաց ընկելով էկավ մտավ նեքսև, ասեց.— Վերև աստված, ներքև դու, ես գիտամ, որ իմ մենծ քվորը դու աղատեցիր, իմ միջնեկ քվորն էլ աղատա՛:

Ասեց.— Գնա՛, գնա՛, ձեր թագավորի տղին, վեզրի տղին ասա՛, էթան աղատեն, ես մի խոզարած եմ, ես ի՞նչ կարամ անի:

Ասեց.— Ձէ՛, նրանց բանը չի՛, աղատես՝ դո՛ւ կաղատես:

Տղեն վե կացավ, կռնիցը բռնեց, քեցեց դուռը, աղջիկը լաց ընկելով գնաց:

Առավոտը վե կացավ, խոզերը վե կալավ գնաց հանդը, մազերը կրակին տվեց, Կարմիր դեխի ձին, մեկ էլ քսան ձիավորն էկան: Հագավ կարմիր շորերը, նիլլավ ձին ու քշեց գնաց:

Թագավորը մտիկ տվեց տեհավ, որ մի թոզ ա բանձրացել, ասեց.— Աչքներդ լի՛ս, հրեա գալիս են, մեզ կաղատեն:

Երբ մոտացան, թագավորի ձեռ ու ոտը ուրախությունիցն իրար խառնվեց:— Տղե՛ք, ճամփա՛ տվեք:

Կրակի պես քշելով էկան անց կացան, ընկան դեբրի վրեն, չարդ ու խուրդ արեցին:

Բիրադնին շարդեցին, մնաց մի հոգի. տղեն բռնեց, անկաշները կտրեց, ասեց.— Դե գնա՛, խաբար տա՛ր:

Ձիավորները եղ դառան, թագավորը ձեն տվեց ղոշընին.— Բռնե՛ք, հա՛, բռնե՛ք, ընդրանց փեշքաշ տա՛նք:

Ընդրանք ձիանիքը շափարխանի քշեցին գնացին:

Թագավորն ասեց.—Վա՛յ, չէլա՛վ, մի՛ բռնեիրնք տենայինք՝
ըզոնք ի՛նչ մարդիկ ին։

Իրիկունը որ տղեն դալիս ա տուն, տենում ա սաղ քաղաքը
թնդում ա, քե՛ֆ, ուրախություն էն անում։ Ինքը գալիս ա իրա
խողանոցը, նստում։

Թագավորի պուճուր աղջիկը վեր ա կենում, վազելով դալիս
դրա կուշտը, ասում ա.—Վե՛ կաց, է՛թանք իմ օթախը, ուտե՛նք,
խմե՛նք, քեֆ անենք, տենում ես՝ սաղ քաղաքը ուտում, խմում,
քեֆ ա անում։

Տղեն ասում ա.—Ես խողարած մարդ, ես ի՛նչ գործ ունեմ
ձեր օթախումը, վե կաց զնա՛, վե՛ կաց։

Աղջիկն ասում ա.—Իմ սրտի սիրականը դու ես, ի՛նչ ես կեղ-
տոտ տեղը նստե, վե՛ կաց, վե՛ կաց, է՛թանք։

—Չէ՛, չէ՛, ես մի խողարած մարդ եմ, ձեզ չեմ սաղի։

Աղջիկը վե կացավ, փոր ու փոշման զնաց։

Գնաց, մի լավ խոնչա հաղրեց, վե կալավ բերեց, ասեց.—
Չես դալիս, չե՛ս, ըտեղ էլ ա նստենք իրար հետ հաց ուտենք։

Տղեն ասեց.—Վե՛ր, վե՛ր, վեր զնա՛, էս ֆոտին դու չես կա-
րա հաց ուտի։

—Քո՛ւ կշտին ըլնեմ, ջայնա՛մ թե ֆոտ կգա։

Տղեն վե կացավ, կուտը բռնեց.—Դե զնա՛, զնա՛,—ասեց,—
աղջկանը քցեց դուռը՝ դուռը եդ արեց։ Աղջիկը լաց ըլնելով զնաց։

Առավոտը տղեն էլի վե կացավ, խողերին վե կալավ զնաց։
Գնաց, հասավ Սիպտակ դեկ սահմանը, տեհավ մի դարվազա,
ասեց.—Կարող ա է՛ս էլ դեկ տուն ըլնի։

Քշեց, զնաց։ Գնաց հասավ դարվազին, տեհավ շինած ա, էդ իրա
քսանհինգ փթանոց դադանակովը ո՛ր մի անգամ տվեց, դուռ-մուռ
էլ չէրևաց։ Խողերը արեց նեքսե, տեհավ եմիշ, ձմերուկ, ամե՛ն
բան կա։ Խողերը բրախեց, ինքը զնաց աղբրի վրա լվացվեց,
ծառի տակին պառկեց, քնեց։ Ճաշվա՛ վախտը Սիպտակ դեկ էկավ
տեհավ՝ դարվազեն ջարդված ա. սրտի հերսիցը գլխի ղուղը ժած
էկավ։

Մտավ նեքսե, տեհավ խողերը ընենց են քանդրտում, ուտում,
ո՛ր պրծար. ման էկավ տեհավ՝ մի մարդ ծառի տակին պառկած
ա, ձեն տվեց.—Հողածի՛ն, հողածի՛ն, վե՛ր,—ասեց, ու ոտը տվեց
գեննին՝ ժած էկավ։

Տղեն դարթնեց, ասեց.— Ի՞նչ էլավ քեզ, չիր կարա մի քիչ համփերի, քնեի, դինջանայի:

— Օխտը տարի ա՛ իսանի միս չեմ կերե, ատամներս եռըքոր ա դալի, շատ մի խոսա՛, վե՛ կաց, քու մենե՛ թիքեն թողամ անկաջդ:

Տղեն դադանակն առավ կաննեց, ասեց.— Նոբաթը քունն ա, տո՛ւ:

Սիպտակ դէր եդ կաննեց ու մի գուրդ քցեց, ընե՛նց մի թող ու դուման էլավ, որ տղեն միշին կորավ:

Դէն ասեց.— Գնաց գեննի տակը, մի կտոր էլ ա չմնաց՝ ուտեի:

Երոր թողը քաշվեց, տղեն ասեց.— Ի՞նչ շատ էս պարծենում, ես տեղս կաննած եմ, դե հմի դու տես, նոբաթն իմն ա:

Ասեց, դադանակը պըտըտեց ու մի դըրբ տվեց շըլընքաքոքին:

Դէն ասեց.— Մին էլ տո՛ւ:

Տղեն ասեց.— Մորիցս մեկ եմ էլե, իմ դըրբը մեկ ա:

Դէի գլուխը պոկվեց ու գնաց, հլա էթում ա:

Տղեն մտավ դէի ամարաթը, տեհավ տասը սիպտակ ձիավոր, ասեց.— Ի՞նչ մարդ եք դուք:

Ասեցին.— Մենք բունավոր ենք, Սիպտակ դէր մեզ բերել ա ըստեղ բռնել ա. մեզ բաց թո՛ղ, ինչ նեղությունի մեջ ըլնես՝ մենք կազատենք քեզ:

Գնաց Սիպտակ դէի ձին էլ բերեց. մի ձեռք սիպտակ շոր ջուկեց ձիու վրին կապեց, ձիանքանց պոչերիցը մի-մին մազ քաշեց, դրեց ծոցը, ըտրանց բրախեց: Եդ դառավ, խոզերը քշեց, էկավ տուն:

Թագավորի պուճուր աղջիկն էլի վազելով էկավ, ասեց.— Վե՛ր, էթանք մեր օթախը:

Ասեց.— Խոսքը մի՛ հետ կասեն, չե՛մ գալի, ես մի խողարած մարդ, դու թագավորի աղջիկ, ո՛նց կսազենք:

Ասեց.— Ես էլ քե՛զ ղուրբան, իմ հերն էլ քե՛զ ղուրբան, իմ մերն էլ քե՛զ ղուրբան, դու ինձ հմար աշխարքի բարեբար ես:

— Գնա՛, գնա՛, գլուխս մի՛ տանի,— թւիցը բռնեց, տանիցը դուա արեց ու դուռը եդ արեց:

Աղջիկը լաց ըլնելով թողաց, գնաց:

Գնաց, մի լավ խոնշա շինեց բերեց, ասեց.— Ա՛րի իրար հետ նստենք, ուտենք:

Ասեց.— Էդ դի՛ ըստեղ, դու վե կաց գնա՛:

Աղջիկն ասեց.— Սըպանես էլ, չե՛մ էթա՛:

Վե կացավ, աղջկա կռնիցը բռնեց, քցեց դուռը:

Առավոտը էլի խողերը առավ, գնաց հանդը, մնաց ընշանք իրիկուն, իրիկունը եդ դառավ էկավ: Էկավ տեհավ վա՛յ-վա՛յը դրել են քաղաքի մեջը:

Էկավ խողանոցը, թագավորի պուճուր աղջիկը լաց ըննելով էկավ, դուռը բաց արեց ու ընկավ տղի ոննեքը, ասեց.— Ո՛նց որ ազատեցիր իմ էրկու քվորը, ինձ էլ պտի ազատես, հմի էլ դեքըր էկել են ինձ տանելու:

Տղեն ասեց.— Տանում են՝ տանեն, ե՛ս ինչ անեմ:

Աղջիկն ասեց.— Ես քու գլխին ղո՛ւրբան, ոնց որ քվորտանցս ազատեցիր, ի՛նձ էլ կազատես:

Ասեց.— Գնա՛ քու բանին, իմ ձեռիցը բան չի դա, ես խողաբաժ մարդ եմ, ես դիտամ՝ իմ խողերը, գնա՛, թագավորի տղեն, վեզրի տղեն կազատի քեզ:

— Ա՛յ ֆողեմ նրանց գլուխը, նրանց ձեռիցը ի՛նչ կգա:

Տղեն վե կացավ, աղջկա կռնիցը բռնեց, ասեց.— Գնա՛, գնա՛:

Աղջիկը վե կացավ, լաց ըննելով գնաց: Գնաց մի խոնշա հաց հաղրեց, առավ էկավ:

Ասեց.— Էլի էկա՞ր, քու էրեսը բոշի էրե՞ս ա:

Ասեց.— Հաց եմ բերե, քեզ սոված հո՛ չի թողա: Նստի՛, իրար հետ ուտենք:

Տղեն նստեց: Աղջիկը մի յանիցը ուտում էր, մի յանիցը աչքը քցում տղին՝ լաց ըննում:

Տղեն ասեց.— Խի՞ ես լաց ըննում:

Ասեց.— Ջանս դուս գա, լաց կըլնեմ, բա չե՛մ ըլնի, առավոտը դեքըր ինձ պտի տանեն:

— Ոնց որ քվորտանցդ տարա՞ն:

— Քվորտանցս ազատեցիր, ինձ չես ազատի:

Ասեց.— Քե՛զ էլ կազատեմ, համա մարդի բան չասես:

Գնաց, տեհավ մեքը իրա օթախումն ա:

Մեքը տեհավ, որ ախշիկը ծիծաղում ա, ասեց.— Ի՛նչ ա պատահել, առավոտը դեքըր քեզ պտի տանեն, դու ծիծաղում ես:

Ասեց.— Ա՛յ մե՛ր, իմ քվորտանց աղատողը ինձ էլ կազատի։
Ասեց.— Բախտավոր ես, քե՛զ էլ կազատեն։

— Ինձ խոսք տվեց։

— Ո՛վ։

— Իմ քվորտանցը աղատողը։

— Մի ասա՛, տենանք ո՞վ ա։

— Մարդի բան չես ասի՛ր։

— Չէ՛։

— Մեր Խոզարածը։

— Ի՛նչ ա ասում։

— Ա՛ստված վկա։

— Բա էթանք ես էլ խնդրվեմ։

Ասեց.— Որ իմանա թե քեզ ասել եմ, ինձ էլ կսրպանի, քեզ էլ։
Էգսի առավոտը թագավորը իրա ղոշունը հավաքեց, գնաց դե-
վերի աղաքը կաննեց, համա շատ երկուղ էր անում, հրոպպե-
հրոպպե թամաշ էր անում, թե էն սարիցը ձիավորներ զալիս են,
թե չէ։ Մըն էլ տեհավ մի սիպտակ ձիավոր եռեսուն ձիավորների
հետ էկավ։

— Տղե՛ք, աչքներդ լի՛ս,— ասեց,— ճա՛մփա, ճա՛մփա, ճամ-
փա բա՛ց արեք։

Ճամփա տվին, ձիավորներն էկան անցան, ընկան դեերի վրա,
քշի, հա՛ քշի, տուր հա՛ տուր, շարդա հա՛ շարդա, ընենց շարդե-
ցին, մնաց մի հոգի։

Ձիավորը բռնեց անկաշները կտրեց, պինչը կտրեց, ասեց.—
Դե՛ դնա, խաբար տա՛ր։

Եդ դառան։ Թագավորը իրա ղոշընին ասեց.— Ընենց արե՛ք,
որ կարենաք բռնի։

Ձիավորները ո՛ր մոտացան թագավորին, տղեն ասեց.— Դուք
քշե՛ք, գնացեք, ինձ բռնում են, թող բռնեն։

Ձիավորները քշեցին գնացին։ Տղեն հանեց դանակը, բիլակը
մի քիչ արնացրեց, կամաց քշելով գնաց։ Էկան տղին բռնեցին,
տարան թագավորի մոտը։

Թագավորը վաղեց, տղի ձիու ճակատը պաշեց, կռացրեց տղի
ճակատն էլ պաշեց, ասեց.— Իմ թագավորութունը քեզ ղուրբան։

Տեհավ կոխը արին ա գալի, այլուխը ջբբիցը հանեց, կապեց
կուռը, հենց որ կապեց, տղեն ձիուն էրկու օրզանգու տվեց՝ թռավ
գնաց։

Տղենն ձին բրախեց, խոզերն առավ, էկավ տուն: էկավ տուն, տեհավ դափ ու զուռնա, շրաղդան, ուտի՛լ, խմի՛լ, քեֆ անի՛լ: Թագավորի պուճուր աղջիկը մի լավ խոնշա շինեց, վե կալավ էկավ, նստեցին, իրար հետ անուշ արեցին:

Թագավորը կնկանը պատմեց, թե մի սիպտակ ձիավոր եռստուն ձիավորով էկավ դեերին ջարդեց, էդ ձիավորին բռնեցին, կուռը յարալու էր էլե, իրա ալլուվսը հանեց, կապեց. կապեց, ուզում էր բերի տուն, ձիուն օրդանգովով տվեց՝ փախավ:

Թագավորի կնիկը ծիծաղում ա:

Թագավորը հարցնում ա.— Ի՞նչ ես ծիծաղում:

Ասում ա.— Քու ասած ձիավորը մեր խոզարածն ա:

— Ի՞նչ ա ասում:

— Դրուստ եմ ասում, առավոտը կանչա՛, հարցրա՛:

Թագավորը ղրկեց էն հրոպպեին կանչեց, տեհավ թեք կապած ա, քանդեց՝ տեհավ իրա ալլուվսը, ասեց.— էս ի՞նչ բան ա:

Ասեց.— Եբոր Թագավորի տղենն կըլնի խոզարած, վեզրի տղենն կըլնի Թագավորի տղա, պարզ բան ա Թագավորի տղենն իրան կտա գժությունի: Չես հավատում՝ կանչա քու Թագավորի տղին, տե՛ս իմ բազմանդը նրա կուին ա՛, թե չէ:

Թագավորը կանչում ա փեսին, տենում ա, որ կռան բազմանդը դրանն ա, ձեռաց ձեն ա տալի.— Ջանլա՛թ:

Ջանլաթները գալիս են, գլուխը կտրում:

Բազմանդը հանըմ ա տալիս տղին, ասում.— Իմ պուճուր աղջիկն էլ քե՛զ փեշքաշ:

Օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք են անում, պսակում: Մի հինգ օրից եդը կնկանը առնում ա՝ էթում ա իրա երկիրը, տենում ա հերը մեռած ա ըլնում, ինքը նստում ա Թագավոր:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, ինչ մարդ էլ կարոտ ա՝ հասնի իրա մուրազին:

Ասասանից իրեք խնձոր ընկավ, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ անկաջ դնողին:





7. ԿՈՄԲԱԼ ՏՈՒ...

Ավալ ժամանակին ըլնում ա շիլնում մի մարդ, մի կնիկ:
Սրանք շատ դառն-աղքատ, օրեն հացի մուրացկան են ըլնում:

Աստու իրան օրը կնիկը կպնում էր մարդի յախեն.— Ա՛յ
մարդ,— ասում էր,— ընչանք ե՞ր պտի ըսենց աղքատ, օրվա հա-
ցի կարոտ մնանք. ըսենց հո շի՛լնի, մընք էլ մեղք ենք, սովից
կոտորվեցինք. վե՛հ՝ դնա մի աշխատանքի տուտ բռնա, փո՛ղ աշ-
խատա, բե սթար անենք, գլուխ պահենք, ընչանք տենանք վերջ-
ներս ի՞նչ ա ըլնում, ըսենց պարապ-սարապ ման գալոն ի՞նչ
կըլնի:

— Ի՛նչ անեմ, ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— փեշակ շու-
նեմ, որ բանացնեմ, ֆահլություն էլ չեմ կարա անի, ի՛նչ անեմ,
ո՛ր ջուրն ընկնեմ¹, հո շի՛լնի էթամ սրա, նրա դուռը ծեծեմ, ձեռս
մեկնեմ, ողորմություն ուզեմ, հաց հավաքեմ, յա թե չէ էթամ
գողություն անեմ, մարդ սըպանեմ, որ ինչ ա՛ պտի ապրենք:

— Նս ի՛նչ անեմ,— ասում ա,— որ կնիկ շիր կարա պահի,
խի՞ իր ուզում²:

¹ Գրառման ձեռագրում այս արտահայտության փոխարեն եղել է. «Գլուխս
ս՛ր ֆարին տամ», որը չնչիլ է բանահավաքը (Մ. Կ.):

² Գրառման ձեռագրում այս բառին հաջորդում է. «Բա նո մեմ սոված
չպտի մեռնենք», որը բանահավաքը չնչիլ է (Մ. Կ.):

Ըսենք, կնիկը դնում ա իրան անզգամությունը, մարդի յախից՝
ձեռը չի քաշում, ամեն օր կռիվ, դավի ա անում, թե.— Դնա՛, աշ-
խատանք արա՛, որ սոված չմնանք:

Խեղճ մարդի ամալ-աշալը ո՛ր կտրում ա, տենում ա կնկա
ձեռիցը չի կարում ազատվի, ասում ա. «Գլուխ առնեմ, վե կենամ
էթամ մի դժու, աշխարհ-աշխար, երկր-երկիր ման դամ, բալթի
աստոծ ինձ մի լիս ու ճար ա անում, մի աշխատանքի տուտ եմ
բռնում, մի քանի շալի աշխատեմ, բերեմ սեպեցեմ սրան, յախես
ազատեմ սրա ձեռիցը»:

Մի քանի օրվա ճամփի թաղարեք ա տենում, վե կենում ընկ-
նում ճամփա:

էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա,
մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, մի ամառաթի ա ռաստ դալի: Էթում
ա դուզ էդ ամառաթի դուռը ծեծում: Դալիս են դուռը բաց անում:

— Ի՛նչ մարդ ես,— հարցնում են,— խի՛ ես էկե:

— Ղոնաղ շե՛ք ուղի,— ասում ա,— ճամփորդ եմ, մի քա-
նի օր ըստե մնամ, էլի վե կենամ, էթամ իմ բանին:

— Ղոնաղն աստուհն ա,— ասում են,— խի՛ շնք ուղի:

Դրան աղաք են անում, բերում ամառաթը:

Հացի վախար ո՛ր դալիս ա, բերում են դաստախունը բաց
անում, շորս բոլորը նստոտում: Էդ Ղոնաղը տենում ա դաստախնի
վրեն մի պուճուր Քարից սավալի, որ ասես, զադ չկա դրած. մնում
ա զարմացած նրանց էրեսին մտիկ անելուն:

Ծննա էդ ամառաթի տերը էդ Քարը վեր ա ունում, դնում լիզ-
վի տակը, ասում.— Ա՛յ Քար, սոված եմք, հա՛ցը քցա:

Ասելու բաշտան մըն էլ ի՛նչ ա տենում՝ է՛լ լալ-լալ էփած
կիրակրենք ասես, է՛լ տեսակ-տեսակ, լալ-լալ խաշած ձկներ
ասես, է՛լ տապակած հավեր ասես, է՛լ դադեր ասես, է՛լ ջուռա-
ջուռա ֆորսի մսեր ասես, մի խոսքով՝ ասսու ի՛նչ բար ու նուրար
ասես, ի՛նչ խորակ ասես՝ էկավ լցվեց դաստախունը: Քոմմքով կե-
րան, կշտացան, բերանները սրբեցին, ասսուն փառք տվին, էն
դիհը կաննեցին:

Ամառաթի տերը էլի Քարը դրեց լիզվի տակը, ասեց.— Ա՛յ
Քար, հացը հավաքա՛:— Էն սհաթը դաստախունը դարտեկվեց, որ
ասես, մի զադ էլա չմնաց դաստախնի միջին: Դաստախունը ծա-
լեցին, վե կալան, էն Քարն էլ տարան մի տեղ պահեցին:

էդ ղոնաղը ըստոնք որ տեհավ, աչքը մնաց էդ Քարի վրեն, միտքը բիրդան փոխվեց. «Ո՛նց անեմ, ո՛նց շանեմ,— ասեց,— որ էս Քարը մի ֆանդով գողանամ, ըստիան ծկվեմ, էթամ»:

Էդ գշեր, որ բիրադի մննում են տեղերը քնում, ոտքը¹ հան-դարտվում ա, էդ ղոնաղը վեր ա կենում, ուսուլով էթում, ման գալի, էն հունարով Քարը գտնում, վեր ունում, դնում ջերը, մո-տանում ա դռանը, որ բաց անի, փախնի, բիրդան դուռը ձեն ա տալի. «Ա՛յ հարա՛յ, է՛կեք, հա՛սեք, բռնե՛ք, որ ղոնաղը Քարը տարա՛վ»:

Էս ձենի վրա ղոնաղը ափալ-թափալ Քարը էլ եդ տանում ա դնում իրա տեղը, ինքն էլ սուս ու փուս էթում մննում տեղերը, դաստաքուն տալի:

Ամարաթի տերը ձենը որ լսում ա, ալբիալը քնատեղիցը վեր ա թռնում, ճրագ վառում, էթում ա տենում, որ Քարը իրա տեղին ա, եննա գալիս ա ղոնաղին ա ակը տալի, տենում ա, ղոնաղն էլ իրա տեղերումը քնած ա:

— Բա՛ս կա, չկա,— ասում ա,— մեր դուռն ա սուտ ասե, զուր տեղը մեղ դիվաղաթար արեւ: Գալիս ա թեք ընկնում, քնում:

Անց ա կենում մի վախտ, էդ ղոնաղը տենում ա ամարաթի տերը քնեց, էլի վեր ա կենում, ուսուլով էթում Քարը վեր ունում, հենց ուզում ա դուռը բաց անի, դուռը էլի ձեն ա տալի. «Ա՛յ հա-րա՛յ, է՛կեք, հա՛սեք, ղոնաղը Քարը փախցնում ա»:

Ղոնաղը էլի վաղ-վաղ Քարը տանում ա դնում իրա տեղը, ինքն էլ ափալ-թափալ էթում ա մննում տեղերը՝ տազ անում, սարի թն քնած ա:

Ամարաթի տերը էս ձենի վրեն վե թռավ տեղիցը, էլի ճրագ վառեց, գնաց տեհավ Քարը ընդե ա. գնաց ղոնաղի կուշտը, տե-հավ ղոնաղն էլ իրա տեղերումն ա քնած: Ինքն իրան շատ հերսո-տեց, որ ըս էլ էրկու հետ դուռը զուր տեղը իրան վեր ա կացնում. եննա փոր ու փոշման գնաց մտավ իրա տեղերը, քնեց:

Չանցկացավ մի սհաթ, ամարաթի տերը որ աչքը կայցրեց, ղոնաղը էլի վե կացավ, ուսուլով գնաց դպա Քարը. էլի ուղեց դու-

¹ Գրառման ձևագրում այս բառին նախորդում է. «Գշերվա մի վախտ որ...», որը բանահավաքը ջնջել է (Մ. Կ.):

որ բաց անի, դուռը էլի ձեն տվեց. «Ա՛յ հարա՛յ, հա՛սեք, ղոնաղը Քարը տանում ա՛ռ»:

Ղոնաղը էլի տարավ Քարը դրեց իրա տեղը, ինքն էլ գնաց իրա տեղերը մտավ, տաղ արեց:

Ամարաթի տերը դռան ձենի վրեն էլի զարթնեց. համա էն սրտի էր էս հետ, որ դրուստ էր էլե՛՛ղ ղոնաղին պտի փարչա-փարչա աներ թողար, էնքա՛մ հերսոտել էր: էլի տեսավ զագ չկա՝ ղոնաղն ընդե՛ ա քնած, Քարն էլ իրա տեղումն ա: Բարկացած վրա ա հասնում դռանը, կրնկահան ա անում, քցում էն դիհը:

— Բա՛ էս գշեր,— ասում ա,— մեզ չպտի թողա աչքներս կպցնե՛նք, ըս էլ իրեք հետ վե կացրի՛ր, թե՛ Քարը տանում են. Քարս որն ա, զագս որն ա, էն խեղճ ղոնաղն հրեն իրա հմար սուս ու փուս քնած ա. ես էլ քեզ էս օրը կքցեմ, տենանք հմի ո՛նց ես ձեն հանում:— էթում ա արխեին թեք ընկնում՝ քնում:

Ղոնաղը էդ խոսքերը որ լսում ա, ուրախությունից քիչ ա մնում գծվի: Ամարաթի տերը քնում ա թե չէ, վեր ա կենում կամաց-կամաց էթում, ման ա դալի՝ Քարը գտնում, վեր ունում ղնում ջերը ու յա՛լլա, դռնե դուս: Դուռը էս հետ ձեն-ծպտոն չի հանում:

Հունարով Քարը էս հետ գնա՛ց, «վա՛յ տեր» կանչելոն:

Լիսանում ա: Ամարաթի տերը վեր ա կենում, ի՛նչ տենում՝ ո՛նչ ղոնաղ կա, ո՛նչ Քար: Շատ ա գլխին վա՛յ տալի, մղկտում, վշվշում, սուգ ու շիվան անում, համա էլ ո՛րդե՛՛ բանը բանից անց էր կացե:

էս մարդն էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, ճամփին սրան մի մարդ ա ուսստ գալի:

— Բա՛ր՝ աջողում, ա՛ղպեր,— ասում ա:

— Բարո՛վ, ասսու հաղա՛ր բարին,— ասում ա էն մարդը:

— Խե՛ր ըլնի, էդ ո՛ւր ես էթում:

— էթում եմ զարբություն, աշխատանքի: Ա՛ղպեր,— ասում ա,— ըսկի հացից-մացից չե՛ս ունենա, տառ ուտեմ, սոված եմ:

— Խի՛ չեմ ունենա,— ասում ա,— ա՛րի ըստե մի տեղ նըստենք, զաթի ես էլ եմ սոված, իրար հեննա ուտենք¹:

¹ Գրառման ձևագրում այս բառին հաջորդում է. «Աղ ու հաց, սիրտը բաց», որը բանահավաքը չնշել է (Մ. Կ.):

Գալիս են մի ծառի տակի նստում: Էս մարդը խորշնիցը դաստախտումը հանում ա, բաց անում. եննա Քարը շիբիցը հանում ա, դնում լիզվի տակը:

— Սո՛ւփրա, բա՛ցվի,— ասում ա:

Ասելու բաշտան կիրակուր ասես, ի՞նչ խորակ ասես, գինի, արաղ ասես, սուփրեն լցվում ա: Էրկսով ուտում են, խմում, կըշտանում: Եննա Քարը թաղադան դնում ա լիզվի տակը, ասում.— Սո՛ւփրա, խփվի՛:— Ալբիալը սուփրեն ինքն իրան հավաքվում ա:

Էդ ճամփորդի աչքը մնում ա էդ Քարի վրեն:

— Ա՛ղպեր,— հարցնում ա,— էդ ինչ հունարով Քար ա. չէ՞ս ծախի առնեմ:

— Ի՞նչ ունես, որ հարցնում ես. եննա կա՞րաս սրա գինը տա:

— Զա՛դ շունեմ,— ասում ա,— ես եմ, էս Կոմբալը. արի՛ սրա հեննա փոխենք:

— Էդ Կոմբալի հունարն ի՞նչ ա, որ փոխեմ:

— Որ ասեմ. «Կոմբալ տո՛ւ», ինչքամ մարդ ըլնի, քոմմքին էլ կկոտորի, ջարդ ու փշուր կանի, կթողա. սաղ ղոշուն էլ որ աղաքը գա, էլի սրա հախիցը չի կարա գա:

— Լա՛վ,— ասում ա,— որ էդ հունարն ունի, ա՛րի փոխենք:

Քարը տալիս ա դրան, Կոմբալն առնում: Էթում ա դրանից մի քիչ հեռու կաննում, ասում. «Կոմբալ տո՛ւ»: Ասելու բաշտան էդ Կոմբալը վրա ա հասնում իրա տիրոնը՝ տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, մի լավ ծեծում ա, սալջարդ անում, թողում:

— Ամա՛ն, ա՛ստու սիրուն,— ձեն ա տալի էդ ճամփորդը,— ա՛րի, էս Կոմբալի ձեռիցը ինձ աղա՛տա, Քա՛րն էլ քեզ, Կո՛մբալն էլ քեզ, տա՛ր, մորդ ծծի նման քեզ հալալ ըլնի, ես զադ շեմ ուզում:

Էթում ա նրան Կոմբալի ձեռիցը աղատում ա, Քարը ձեռիցն առնում, Կոմբալը վեր ունում, նրան թողում ըտե, մի ուրիշ ճամփա բռնում, էթում:

Էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, սրան մի ուրիշ մարդ ա ռաստ գալի:

— Բա՛ր՝ աշողում, ա՛ղպեր,— ասում ա:

— Բարին ա՛րեդ,— ասում ա էդ ճամփորդը:

— Էդ ո՞ւր ես էթում,— հարցնում ա:

— Էթում եմ աշխատանքի, ա՛ղպեր,— ասում ա,— հացից-

մացից ըսկի ի՞նչ ունես. հացս հատել ա, ըստերանք էլ մոտիկ գեղ չկա, որ էթամ առնեմ, սաղ օրը նշխարք չեմ դրե բերանս:

— Ունե՛մ, խի՞ չոռնեմ,— ասում ա— Արի մի տեղ նստենք, զաթի ես էլ եմ սոված, հաց ուտենք. մի քիչ դիւնջանանք, էլի վեկենանք, էթանք մեր ճամփեն:

Հստե եմ տեղ նստում են. էդ մարդը խուրչնիցը դաստախուսը հանում ա, փռում:

Եննա Քարը ջիբիցը հանում ա, դնում լիզվի տակը, ասում.— Սո՛ւփրա, բա՛ցվի:

Ասելու բաշտան դաստախուսը ամեն տեսակ խորակով լըցվում ա: Էրկսով ուտում են, կշտանում: Էդ ճամփորդի աչքն էլ ամնում էդ Քարի վրեն:

— Ա՛ղպեր,— ասում ա,— ես աշխարքումը ի՞նչ հունար ա— սես՝ տեհել եմ, համա քու Քարի հունարը ամեն բանից անցկացավ: Ա՛ղպեր,— հարցնում ա,— էդ Քարը չե՞ս ծախի, առնեմ:

— Լավ,— ասում ա էդ մարդը,— որ ծախեմ՝ ի՞նչ ունես, էս Քարի գինը կա՞րաս տա:

— Էս խանչալից սավալի զագ չոռնեմ. ո՛ւզում ես՝ արի՛ սրա հեննա փոխենք:

— Էդ խանչալի հունարն ի՞նչ ա, որ փոխեմ:

— Իմ խանչալի հունարն էն ա, որ ասեմ. «խա՛նչալ, կոտորա՛ճ, ինչքամ մարդ ընի՛՝ քոմմքին էլ սոխի նման կկոտորի, կփրթի, վե կածի. տասը թագավոր որ իրա ղոշնովը աղաքը դա, սրան ախտելու ճար, իլլաջ չկա՝ բիրագնին էլ դիմա-դիմա կկոտորի, կթողա:

— Դե որ էդ հունարն ունի, ա՛րի փոխենք:

Քարը տալիս ա սրան, խանչալն առնում:

Եննա հրամայում ա Կոմբալին.— Կո՛մբալ, տո՛ւ:

Ասելու բաշտան Կոմբալը վրա ա հասնում էդ խանչալի տիրոնչը՝ տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, մի լավ, քու հավան կացած սըխկում ա թողում:

— Ամա՛ն, ա՛սսու սիրուն,— գոռում ա էդ ճամփորդը,— ինձ սրա ձեռիցը ա՛ղատա, խա՛նչալն էլ քեզ, Քա՛րն էլ քեզ, ես զագ չեմ ուզում:

Էթում ա նրան Կոմբալի ձեռիցն աղատում ա, իրա Քարն էլ

նրանից եղ ա առնում, նրան թողում ըտե, ինքը մի ուրիշ ճամփա ա բռնում, էթում:

էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, ճամփին մի մարդի էլ ա ռաստ գալի:

— Բա՛ր՝ աշողում, ա՛ղպեր,— ասում ա:

— Բարին որդկերանցդ ա՛րևը,— ասում ա էդ մարդը:

— Առաջ բարի, էդ ո՞ւր ես էթում:

— Էթում եմ աշխատանքի: Բա դո՞ւ:

— Նս էլ եմ էթում աշխատանքի. ի՞նչ անեմ, ա՛ղպեր, մեր ևրկրումը փող չկա, փարա չկա, աշխատանք չկա, որ մարդ մի բանի կենա, սթար անի, զլուս պահի: Հմի էթում եմ, տենանք աստոժ ի՞նչ ա ողորմում:

— Ա՛ղպեր,— վրա ա բերում էդ ճամփորդը,— հաց չո՞ւնես, մի կտոր տաս՝ ուտեմ, սաղ օրը զադ չեմ դրե բերանս:

— Ունեմ, խի՛ շտենեմ,— ասում ա,— զաթի ես էլ եմ սոված, նստենք հաց ուտենք, փորենբոս պնդենք, մի պուճուր էլ դինջանանք, էլի վե կենանք էթանք մեր ճամփեն:

Էրկուան ըտե մի տեղ վեր են գալի, նստում: Էդ մարդը դաստախոունը խուրջնիցը հանում ա, փռում. եննա Քարը շիրիցը հանում ա դնում լիզվի տակը, ասում.— Սո՛ւփրա, բացվի՛:

Ալբիալը զաստախոունը լցվում ա. ի՞նչ կիրակուր ասես, որ ընտե չկար: Էս մարդը, որ իրա օրումը ըտենց բան ո՛նչ տեհել էր, ո՛նչ լսե, մնում ա՝ զարմացած դրա էրեսին մտիկ տալոն:

Էրկսով կուշտ ու կուռ ուտում են, կշտանում:

Որ հաց են ուտում, պրծնում, էն ճամփորդը հարցնում ա.— Ա՛ղպեր, էդ ի՞նչ հունարով Քար ունես. չե՞ս ծախի, առնեմ:

— Կծախեմ, խի՛ չեմ ծախի,— ասում ա,— որ ծախեմ, դու մի խեղճ մարդ ես, ի՞նչ ունես, որ ի՞նչ տաս:

— Սուտ չկա. ա՛ղպեր,— ասում ա,— ալեյի-մալեյի էս Յափընջին ա, էլ, որ ասես, զադ շտենեմ. ուղո՞ւմ ես սրա հեննա փոխենք:

— Շա՛տ լավ, փոխենք. դե ասա՛ տենամ քու Յափնջու հունարն ի՞նչ ա:

— Իմ Յափնջու հունարն էս ա, որ ինչքամ մեռած մարդ ըլնի, որ քցես վրեն ալբիալը կսաղանա:

— Դե որ էդ հունարն ունի, զա՛բուլ եմ, բե՛ փոխենք:

Քարը տալիս աս, Յափնջին առնում: Սննա մի քիչ էթում աս, ձեն աս տալի.— Կո՛մբալ, տո՛ւ

էն սհաթը Կոմբալը վրա աս պրծնում էդ մարդին մի գո՛րսա աս տալի, մի գո՛րսա աս տալի, որ աստոծ փրկի, աղատի:

— Ա՛սսու սիրուն,— գոռում աս էդ մարդը,— Քա՛րն էլ քեզ, Յա՛փնջին էլ քեզ, էս Կոմբալի ձեռիցը ինձ մի ա՛ղատա, ես զադ չեմ ուզում:

Ջաթի նա էլ էդ էր ուզում. էթում աս նրան Կոմբալի ձեռիցն աղատում աս, Քարը նրանից եդ առնում, թողում նրան ըտե մղկըտալոն, ինքը գլուխ առնում էթում:

Ա՛ղպեր,— միտք աս անում էդ մարդը,— աշխարքում էլ հուճար չմնաց՝ ձեռք բերի, էլ ուրիշ երկիր էթալը հարամ աս. հմի վե կենամ, էթամ մեր երկիրը, կնկանս հավարին հասնեմ. սրանից դենը քանի սաղ կենդանի ենք, գլխներս դինշ կապրենք, թոփի գյուլեն էլ մեզ քյար չի անի՞ս:

Իրանց երկրի ճամփեն բռնում աս, էթում: էթում աս, էթում աս, էթում աս՝ մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, մի՛ շաբաթ, է՛րկու շաբաթ, ի՛րեք շաբաթ, մախլասի՛ մի ամիս, հասնում աս իրանց երկիրը:

էթում աս դուդ իրանց տունը: Կնիկը, որ տենում աս մարդին, ուրախանում աս, աշխարով մին աս ըլնում, վազում աս փաթըթվում ճտովը. ուրախությունիցը քիչ աս մնում լաց ըլնի:

Մարդը խուրջինը վեր աս դնում, Կոմբալը, Խանչալը վեր աս ունում. կնիկը գալիս աս շոքում, շաքմեքը քաշում. տախտի վրեն դռշակ աս քցում, որ նստի: Մարդ ու կնիկ իրար կողքի նստում են, ասում, խոսում, մասլահաթ անում:

— Հա՛, ա՛յ մարդ,— հարցնում աս կնիկը,— էսքամ վախտ զնացել ես, ըսկի զադ-մադ աշխատել ես, թե չէ. բե՛ տենամ ի՞նչ աս քու բերածը:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում աս,— հենա ինչ ասես՝ բերել եմ. դու բե մի հաց քցա, ուտեմ, սաղ օրը զադ չեմ կերե, վերջը կիմանաս ինչ աշխատանք եմ արե:

Կնիկն էթում աս, որ հաց թրջի, կիրակուր էփի, ձու խաշի, կողակ խաշի, պանիր բերի, մախլասի՛ ինչ աստոծ տվել էր, բերի՝ մարդը չի թողնում:

— Ա՛յ մարդ,— ասում աս,— ճամփից բեզարած, շարդլած էկել ես, սոված-ծարավ էկել ես, բա զադ չպտե՞ս ուտի:

— Ա՛յ կնիկ, ես քեզ ի՛նչ ասում եմ՝ դու ինձ ականջ արա. դարտակ դաստախունը բե՛, ուրիշ բան պետքը չի:

Սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, վերջը կնիկը տենում ա մարդի հախիցը չի կարում զա, էթում դարտակ դաստախունը բերում ա դնում աղաքը, բաց անում, ինքն էլ կըշտին նստում, տենա մարդը դարտակ դաստախունին թամաշ անելուն ո՛նց պտի կշտանա:

Մարդը Քարը ջիրիցը հանում ա, դնում լիզվի տակը, — Սո՛ւփրա, բացվի՛, — ասում ա:

Բացում ա, ի՛նչ բացում. էփած, հազիր տեսակ-տեսակ կիրակուրներ ասես, ձկնեղեն ասես՝ ո՛րը տապակած, ո՛րը խաշած, փլավ ասես՝ ճուտը տապակած, վրեն դրած, զարլու փլավ ասես՝ գլխին չամիչ, բադամը դրած, ֆոքսի միս ասես՝ ջոռա-ջոռա էփած, հաղրած. մի խոսքով՝ ասսու ի՛նչ բար ու նուբար ասես սուփրի միջին կար: Ըստոնք կնիկը որ չի տենում, բերանը մնում ա բաց. ուրախությունիցը քիչ ա մնում գո՛վի:

— Ա՛յ մարդ, — ասում ա, — էս ի՛նչ հրաշք ա, էս ի՛նչ բաս ա. էս քոմմա հո էրազո՞ւմ չեմ տենում:

— Է՞րազս որն ա, զա՞դս որը, ա՛յ կնիկ, դարթուն վախտն էլ էրազ կըլնի, չէ՞ս տենում, որ ես էլ հրես կշտիդ նստած եմ:

— Ա՛յ մարդ, բա էս ի՛նչ նաղլ ա. մի ասա տենամ էս հունարով Քարը որդիան ես ճարեմ:

— Բա չե՛ս ասի, — ասում ա, — ա՛յ կնիկ, ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. ճամփին գնացի մի տուն դոնազ. գշերը ըտե մնացի, էս հունարով Քարը նրանց տանիցը գողացա. սրանից ի՛նչ ուզեմ, ի՛նչ որ լիզուս պտտի՝ ալբիալը կրերի, կհազրի: Էս հո, — ասում ա, — էս. ճամփին մի Կոմբալ, մի խանչալ, մըն էլ մի Յափնջի եմ ճարեմ, որ սրանից դհա հունարով են: Ըսկի մի՛ ասի, ա՛յ կնիկ, սրանից դենը էլ դարտ շունենք, աստոծ մեզ ձախու ձեռով ա տվե, քանի սաղ ու կենդանի ենք, թագավորի պես գլխներս դինջ կապրենք: — Նստում ա ըստե մին-մին, տեղը-տեղին կնկանը նաղլ անում իրա գլխով անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

Նենա, թագադան Քարը դնում ա լիզվի տակը, ասում. — Քեզանից ընենց մի ձեռք տներ եմ ուղում իրա սարք ու կարգով, ընե՛նց մի ձեռք տներ, որ տենողի խելքն էթա:

Առավոտը մարդ ու կնիկ վեր են կենում, տենում իրանց ուզած

տները հազիր ա. տնե՛ր, տնե՛ր, տնե՛ր եմ ասում, որ շուտեա, շիմեա, չհազնեա, շմաշեա՝ հենց էդ տներին թամաշ անես: Կնիկը, հո, խելքամաղ էր էլն մնացե, քիչ էր մնում բերնի շուրը էթա: Աղաքվա դառն-աղքատ, օրեն հացի կարոտ մարդ ու կնիկը հմի դառան հարուստ, էդ թագա տների միջին կացան:

Հարևանները մնացել ին դարմացած, թե էդ մարդը էսքամ հարստութունը, մալ ու դովաթը ո՞րդիան աշխատեց, բերեց:

Անց ա կենում ըսենց մի քանի վախտ, օրեն մի օրը կնիկը կպնում ա մարդի յախեն:

— Ա՛յ մարդ,— ասում ա,— էսթավուր լավ տներ ունենք, լավ սարք ու կարգ ունենք, ա՛րի մի օր թագավորին կանչենք ղոնաղ. աստոծ մեզ տվել ա՛ չի խնայն, մենք հմի ը՛նչով ենք նրանից պակաս:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— շեա թողա մեր քյասիպ հալովը վեր ընկնենք, ախա՛ր մենք թագավորի լայաղ մարդիկ ե՛նք, որ նրան ղոնաղ կանչենք:

— Խի՞,— ասում ա կնիկը,— քու ի՛նչն ա պակաս, քու դովա՛թն ա պակաս, քու հարստութունն ա պակաս, թե քու նիստ ու կացը. դու պակաս անըմով մարդ ե՛ս, որ թագավորին շեա կարա ղոնաղ կանչի:

Սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛. մարդը ո՛ր տենում ա կնիկը իրանից ձեռը չի քաշում, ասում ա.— Տե՛ս, ա՛յ կնիկ, կկանչեմ, համա վերջը կփռո՞մանես, հա՛:

— Չե՛մ փռո՞մանի,— ասում ա,— դու կանչա:

— Լա՛վ, թող քու ասածն ըլի, կկանչեմ:

Օրեն մի օրը էս մարդը վեր ա կենում, էթում թագավորի ամարաթները: էթում ա դուզ թագավորի խնամաքարի վրեն նըստում:

Թագավորի նազիր-վեզիրը սրան որ վարավուրդ են անում, դուա են գալի հարցնում.— Ի՛նչ մարդ ես, ի՛նչ բանի հմար ես էկե:

— Յլա՛ն մարդն եմ,— ասում ա,— էկել եմ թագավորի կուշ-տը, խնդիրք ունեմ ասելու:

Թագավորի նազիր-վեզիրը գալիս են, թագավորին հարցնում.— Թագա՛վորն ապրած կենա, Ֆլա՛ն մարդն էկել ա, ուզում ա քեզ տենա, թո՞ղանք գա, թե չէ:

— Թո՛ղեք դա, տենանք ի՞նչ ա ուզում,— ասում ա Թագավորը:

Նազիր-վեզիրն էթում են էն մարդին աղաք անում, բերում Թագավորի կուշտը: Էդ մարդը ձեռները դռշին դրած, Թագավորին գլուխ ա տալի, ընտե կաննում:

— Ի՞նչ մարդ ես,— հարցնում ա Թագավորը,— ասա տենամ խնդիրդ ի՞նչ ա:

— Ֆլա՛ն մարդն եմ,— ասում ա,— էկել եմ քեզ, քու կնկանը, քու նազիր-վեզիրին կանչեմ մեր տունը դռնադ:

Թագավորը մնում ա զարմացած՝ էս ի՞նչ մարդ ա, որ իրան դռնադ ա կանչում. աղաք ուզում ա չէթա, համա որ տենում ա՝ շատ ա դեմ ընկնում.— Լա՛վ,— ասում ա,— ֆլա՛ն օրը, ֆլա՛ն սհաթին կգամ:

Էս մարդն ա՝ Թագավորին Թագադան գլուխ ա տալի, թողում, էթում: Էթում ա տուն, կնկանը իմաց տալի, որ Թագավորը, նրա կնիկը, նրա նազիր-վեզիրը ֆլա՛ն օրը, ֆլա՛ն սհաթին պտի գան դռնադ, որ ինքն էլ էնու գյորա Թագարեք տենա. որ ո՛նց որ կարգն ա՝ Թագավորին պատիվ տան:

Թագավորը էդ մարդի խոսքը չի կոտրում. իրա ասած օրը վեր ա կենում իրա կնկա, իրա նազիր-վեզիրի հեննա գալիս ա դրա տունը դռնադ: Էդ մարդը դուա ա գալի Թագավորի աղաքը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, իմ տունը քեզ փե՛շքաշ, բա՛րով, աստու հա՛ղար բարին ես էկե, ի՛մ գլխի, ի՛մ աչքի վրեն ես էկե:

Թագավորը որ մննում ա նեքսե, մնում ա զարմացած, թե էս լավ տները, էս լավ սարք ու կարգը դրան ո՞րդիան ա: Նստում են դեսից, դենից խոսում, զրից անում: Հացի վախտը գալիս ա. էդ մարդը դարտակ դաստախունը բերում ա, դրանց աղաքին բաց անում: Սա էն Քարը դնում ա լիզվի տակը:

— Սո՛ւիրա, բացվի՛,— ասում ա:

Արիալը դաստախունը ամեն տեսակ, Թագավորի լայեղ կիրակուրներով լցվում ա: Թագավորը էս որ տենում ա, աչքը մնում ա էդ Քարի վրեն:

«Ես Թագավոր ըլնեմ,— ասում ա ինքն իրան,— էս Թավոր զադ շունենա՞մ, էս քյասիր մարդը ո՞նենա. ուզում ա խաթրով ըլնի, ուզում ա զոռով՝ սրա ձեռիցը էդ Քարը պտի առնեմ»:

Հացը որ ուտում են, պրծնում, թագավորը հարցնում ա.—
Ա՛յ մարդ, էդ հոնարով Քարը շե՛ս ծախի, առնեմ. ի՛նչ ուզես,
լիզուդ հենց ի՛նչ պտտի՝ կտամ, քաշովդ մին ոսկի էլ որ ուզես՝
իմաց կաց շեմ խնայի, կտամ, թաքիլան էդ Քարը տաս ինձ:

— Չէ՛, թագա՛վորն անպրած կենա,— ասում ա,— շեմ ծախի,
ես էլ էդ Քարովն եմ ապրում, ո՛նց ծախեմ:

— Չե՛ս ծախի,— ասում ա թագավորը բարկացած,— զոռով
կառնեմ:

— Թագա՛վորն անպրած կենա,— ասում ա,— խաթրով շե՛մ
տա, զոռով կառնես՝ ի՛նչ կարամ ասի:

— Ա՛յ մարդ,— էլի ասում ա թագավորը,— բե՛ տո՛ւ, թե չէ՛
տե՛ս, կփռշմանես:

— Չե՛մ տա,— ասում ա,— ի՛նչ ուզում ես ա՛րա, արինս քեզ
հալալ ա:

— Չէ՛ս տա:

— Չե՛մ տա:

— Չէ՛ս տա:

— Չե՛մ տա:

Թագավորը տենում ա՝ խաթրով չի տալի, բարկացած վեր ա
կենում իրա կնկա, իրա նաղիւր-վեզրի հեննա գալիս ա իրա ամա-
րաթը:

Թագավորը որ էթում ա, էդ մարդը կայնում ա կնկա յախեն:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— բա որ ասում ի՛ մեզ ի՛նչ կսազի
թագավորին զոնաղ կանչենք, զու հենց քեզ դնում իր անզգամու-
թյունը. տեհա՞ր վերջը ինչ դուս էկավ. հմի որ թագավորը մար-
դիկ դրկի, գան զոռով էս Քարը խլեն ձեռներիցս, տանեն, ի՛նչ
կանես:

Կնիկը տենում ա, որ մեղավոր ա, ամոթու ձեն, ծպտոն չի
հանում:

Անց ա կենում ըսենց մի վախտ՝ մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր,
մի՛ շաբաթ, օրեն մի օրը էդ թագավորը եքա զոռուն ա վեր ու-
նում, գալի էդ մարդի վրեն կռիվ, որ ինչ ա՝ զոռով էն Քարն առնի:

էս մարդն ա՝ որ տենում ա զոռունը գալիս ա, խանչալը զնիցը
հանում ա, Կոմբալն էլ բերում ընդե վե դնում, ասում.— խա՛նչալ
կտրա՛, Կո՛մբալ տո՛ւ:

Ասելու բաշտան էս խանչալն ու Կոմբալը վրա են հասնում,

ընկնում թագավորի ղոշնի մեջը. հանշալը մի դհիցն էր փրթում, կոտորում, Կոմբալը մի դհիցը. եննա քոմմքին էլ շարդուխուրթ են անում թողում, մի մարդ էլա սաղ շի պրծնում նրանց ձեռիցը:

Թագավորը էս որ տենում ա, գալիս ա ընկնում էդ մարդի ոտները:

— Ամա՛ն,— գոռում ա,— քեզ էլ մեղա, քու աստուն էլ մեղա, սաղ ղոշունս կոտորիլ տվիր, հերիք ա, ինձ էլա բա՛շխա. Քարն էլ քեզ ըլնի, հլա ի՛նչքամ մալ ու դուլվաթ էլ ուզում ես՝ տամ, մենակ հանշալիդ ու Կոմբալիդ ասա, որ եդ գան:

Նո՛ր էդ մարդը հրամայում ա, հանշալն ու Կոմբալը թողում են, գալի տուն: Եննա էթում ա տանիցը Յափնջին վեր ունում, գալի. բերում ա Յափնջին մին-մին թագավորի ղոշնի վրեն փռում. փռում ա թե չէ՝ սաղանում են, ընտե կաննում, ըլում ո՛նց որ մորեն մին: Թագավորը բերում ա էդ մարդին լավ-լավ փեշքաշներ տալի, բոլ մալ ու դուլվաթ տալի՝ ճամփու դնում, ինքն էլ փորփողման թողնում ա, էթում իրա ամարաթը:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ, մինն՝ ասողին, մինը՝ ասիլ տվողին, մինն էլ՝ անկաջ դնողին:





8. ՂԱՄԲԱՐ

Կըլնի չիլնի մի կնիկ: Էս կնիկը մի մինուճար տղա ա ունենում՝ անումը ըլնում ա Ղամբար: Սրանք շատ դառն-աղքատ, անճար են ըլնում: Տղեն աստու իրան օրը պարանը վեր էր ունում, էթում հանդը, փուշ թոփ անում, թիթեն-միթեն կիտում, բերում բազար՝ ծախում, մի քանի շալի աշխատում տալիս ին հացի, ուտում, դլովս պահում:

Օրեն մի օրը էդ Ղամբարը կիտած փուշը-մուշը բերում ա բազար՝ թագավորի ամարաթի աղաքը, մեյդանումը ծախում ա:

Թագավորի աղջիկը, որ Ղամբարի քրոջ ու փալասը, քրքըրված շորերը տննում ա, էթում ա հորն ասում.— Խն՝ղճ տղա, որ կնիկ ունենար հո՛ր ըսենց քրչոտ ճղճղված չէր ման գա:

Թագավորը էս որ լսում ա, էլ ձեն ծպտոն չի հանում. կանչում ա իրա նազիր-վեզիրին.— Գնացե՛ք,— ասում ա,— էն փուշ ծախող տղին կա՛նչեք գա:

Նազիր-վեզիրն էթում են Ղամբարին կանչում:

Ղամբարը էս որ լսում ա, շատ ա վախենում, մնում ա մոլորած, թե յարաբ թագավորն ինձ խի՞ պտի կանչի:

Վեր ա կենում գալի թագավորի ամարաթը, թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Տղա՛, — ասում ա թագավորը, — քեզ կանչել եմ, որ իմ աղջիկը տամ քեզ, կա՞ռնես:

— Է՛հ, աղի ջան,— կասի տղեն,— աչքս բաց եմ արեմ, հենց քեզանից էդ եմ լսում. բա ե՞րբ պտի դա, ախար աչքնեքս ջուր կըտրեց նրա ճամփին պահելուն:

— Ա՛յ որդի, աստոծ ողորմած ա, մըն էլ տեհար՝ էկավ, ջանը սաղ ըլնի, եր դալիս ա, թող դա:

Էդ խոսքի վրեն Ղամբարը էլ չի կարում իրան պահի, էլ չի համբերում, մենում ա նեքսե: Միղաֆիլ որ նեքսե ա մենում, մեր ու տղա սառում են, իրար էրեսի մտիկ տալի:

— Բա՛ ինձ չե՞ք ճանանշում,— հարցնում ա Ղամբարը,— ախր ես Ղամբարն եմ:

Որ էս չի ասում, մեր ու տղա վրա են պրծնում, փաթթվում նրա ճատվը: Կնկա վրեն հո՛ էլ հալ չմնաց, էնքա՛մ ուրախությունիցը լաց էլավ: Նոր նստում են ըստե ասում, խոսում, մասլահաթ անում, ջան ասում, ջան լսում: Եննա կնիկը բերում ա հաց ա քցում, ուտում են, խմում, կշտանում, ասսուն փառք տալի:

— Ա՛յ կնիկ,— հարցնում ա Ղամբարը,— էսքամ մալ ու դուլվաթը ո՞րդիան ա, որ ըսենց լավ տներ ես շինեմ, սուրճի, նախրի, իլիսու տեր ես դառն:

— Բա՛ չե՞ս ասի,— ասում ա,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսեն՛ց բան: Էն իրեք նուռը, որ դու դրկել իր, մի հատ բերի ճղեցի, ի՛նչ տենամ՝ մեջը լիքը ակն ու մարգարիտ, բուխանդ ու հաղար ու մի տեսակ թանկագին քարեր: Դրկեցի բաղար սարաֆի կուշտը, ծախեցի, էն փողովը մեր տուն ու տեղը սարքեցի:

Էթում ա Ղամբարի դրկած նռներից մինը բերում ա տալի Ղամբարին: Ղամբարը նուռը վեր ա ունում, ճղում, ի՛նչ տենա, դրուստ որ մեջը լիքը սաղ ակն ու մարգարիտ, անգին քարեր. ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում: Նոր նստում ա ըստե իրա գըլխով անցկացածը մին-մին նաղլ ա անում կնկանը, ո՛նց որ ես ձեզ նաղլ արի:

— Բա՛ս որ ըսենց ա, ա՛յ կնիկ, սրանից դենը էլ խի՞ եմ նոթարություն անում. էթամ բեզդոգյանին իմաց տամ, թող իրա համար նոքար գտնի:

— Ե՛մ տ լավ կանես,— ասում ա կնիկը,— բոլ ա ինչքամ նեղ օրի դիմացանք. բոլ ա ինչքամ գշեր-ցերեկ մալուլ-մուշկուլ անց կացրի, սե օրեր տեհա. մի քիչ էլ մեղ հմար ապրենք, օր տենանք, դովրան քաշենք, քանի սաղ ու կենդանի ենք գլխներս դինջ ապրենք:

Ղամբարը վեր ա կենում, էթում բեղրգյանի կուշտը:

— Բեղրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասում ա,— ինձ մուրախաս արա էթամ իմ բանին, բոլ ա ինչքամ նոքարություն արի:

— Դու գիտաս,— ասում ա բեղրգյանը,— էսքամ տարի կշտիս նոքարություն ես արեմ, քեզանից զանգատավոր չեմ, համա հմի որ էլ չես ուզում կենա, ըն էլ դու գիտաս. զնա՛, աստոժ քեզ հետ:

Բեղրգյանը բերում ա ինչ որ նրա հախն էր տալիս ա, ճամփու գնում: Ղամբարը բեղրգյանի հեննա մնաս բարով ա անում, վեր ա կենում ուրախ-ուրախ գալի տուն:

Որ տուն ա գալի թե չէ, կնկանը հարցնում ա.— Ղորթ իմ զնա-լուց եղբ թագավորը ըսկի քեզ հարցրեի ա՛ ի՞նչ ես անում, ո՞նց ես ապրում, սա՞ղ ես, մեռած ես:

— Չէ՛,— ասում ա կնիկը,— որ ասես, չի հարցրեմ. էրևում ա թունդ ա ինադ արեմ: Համա ես միտք եմ արեմ,— ասում ա,— որ դու սաղ-սալամաթ գաս, մի օր հորս կանչենք իրա նաղիր-վեղրի հեննա մեզ ղոնաղ. ո՞վ գիտա, նա ընենց ա իմանում՝ մենք սովածությունից մեռել ենք, պրծեմ:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա Ղամբարը,— էդ լավ ես միտք արեմ, բաս որ ըտենց ա, թագարեք տե՛ս, հենց էգուց. թագավորին կանչենք ղոնաղ:

— Կանչե՛նք,— ասում ա կնիկը,— ո՞վ գիտա. մեզ որ տենա, ըսկի չի էլ ճանանչի:

Է՛հ, Ղամբարի կնիկն ա՛ փա՛ռք աստու, տունուտեղը լիքը, դու-ռը լիքը, վեր ա կենում թագարեք տենում, մի լավ ղոնաղլը սարքում:

Էգսի օրը Ղամբարն էթում ա թագավորին կանչում ղոնաղ: Թագավորը վեր ա կենում իրա նաղիր-վեղրի հեննա գալիս ա սրանց տունը: Թագավորին լավ պատիվ են տալի. ուտում են, խմում, քեֆ անում:

Հենց էն թունդ քեֆի վախտը Ղամբարի կնիկը թագավորին հարցնում ա.— Թագա՛վորը սաղ ըլնի, դու մի աղջիկ ունեիր, ի՞նչ էլավ:

— Ի՞նչ ասեմ,— ասում ա թագավորը,— մի փուշ ծախող կար. աղջիկս աչքը քցեց նրան, ես էլ ինադ արի, վե կալա տվի, համա, հմի որ միտա ա ընկնում, լերդ ու ջիգյարս էրվում ա, փոթոթվում մնում: Արեւ եմ ձեռներովս, լաց եմ ըլնում աչքերովս,— ասում ա

Թագավորը:— Հմի շատ եմ փոշմանե, շատ եմ գլխիս վա՛յ տալի, ձեռս դադ չի ընկնում. տենաս սա՞ղ ա, Թե սովածությունից մեռել ա: Ա՛խ, նրան մի տենայի, էլ դարդ չէի ունենա:

Էդ խոսքի վրեն Ղամբարի կնիկը էլ չի կարում համբերի. վրա ա պրծնում, փաթթվում հոր ճտովը:

— Ես քու աղջիկն եմ,— ասում ա,— բա չե՞ս ճանանչում, ըս էլ իմ տղեն ա, ըս էլ դաթի իմ փուշ ծախող մարդն ա. բաս որ ասում ի՛նչ էս փուշ ծախողի միջին մի հունար կա, դու չի՞ր ավատում: Հմի տե՛նում ես իրա հալալ քրտնքովը ինչքամ մալ ու դոլ՝ վաթ ա կիտե:

Թագավորը մնացել էր սառած նրանց էրեսին մտիկ անելոն, իրա աչքերին չէր ուղում ավատա, հենց իմանում էր՝ էրազում ա:

Նոր Թագադան ի՛նչ քեֆ, ի՛նչ ուրախություն, ի՛նչ դափ ու զուռնա, որ էլ հալ ու հասաբ չկար:

Նրանք հասան իրանց մուրադին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրադին:







9. ՂԱՀՐԱՄԱՆ-ԲԼՈՒԹ

Ավալ ժամանակին մի թագավոր ա ըլնում, ունենում ա իրեք տղա: Էդ թագավորն ա՝ որ շատ ծերանում ա, ձեռ ու ոտից ընկնում, ասում ա. «Կանչեմ տղեքանցս, խրատ տամ. մարդ ա՝ բա՛լի մի զաֆիլ մեռնում հմ»:

Օրեն մի օրը տղեքանցը կանչում ա:

— Ա՛յ որդիք,— ասում ա,— տենում եք ծերացե, դեն հմ ընկե, ըսօր կամ էգուց չկամ. ձեզ ուղում հմ,— ասում ա,— մի վասիաթ անի. ինձանից եղը կլսեք՝ դո՛ւք գիտաք, չեք լսի՝ է՛լի դուք գիտաք, մեղքն ու վարձքը ձեր շլինքը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում են տղեքը,— ասա՛, կլսենք, խի՛ չենք լսի:

— Լա՛վ,— ասում ա թագավորը,— որ կլսեք, կասեմ: Ա՛յ որդիք,— ասում ա,— ինձանից ձեզ ամանաթ. ո՛ր ճամփովն ուղում եք՝ գնացեք, համա չըլնեմ-չիմանամ է՛ս մի ճամփովն էթաք հա՛, թե չէ, դո՛ւք գիտաք, նհախ տեղը գլխներդ շառի մեջ կքցեք:

— Լա՛վ, թագավորն ապրած կենա,— ասում են տղեքը,— որ ասում ես՝ չենք էթա:

Անց ա կենում մի վախտ՝ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս,

մախլասի՝ վեց ամիս¹, էդ թագավորը օրեն մի օրը հիվանդանում
ա, տեղով-բարձով թեք ընկնում, էլ չի վե կենում, տղեքանց շարը
տանում ա: է՛հ, էդ տղեքն են՝ վեր են ունում իրանց հորը, ոնց որ
կարգն ա, տանում են առոք-փառք թաղում, թողում՝ գալի տուն:

Հոր մահից եղը թագավորությունը մնում ա էդ իրեք աղպորը,
որ դորե-դոր պտի թագավոր նստին: Ի՛նչ ասիլ կուզի, որ քոմմըքից
աղաք մենծ աղպերն ա թագավոր ըլնում:

Անց ա կենում մի վախտ. էս մենծ աղպերն ա՝ օրեն մի օրը
ինքն իրան միտք ա անում. «Աղպեր,— ասում ա,— ախար մեր
հերը խի պտի վասիաթ աներ, թե որ ճամփովն ուզում եք զնացեք,
էն մի ճամփովը չէթաք. կա չկա՝ ըստե մի բան կա. պտի հազար
մարդ վեր ունեմ,— ասում ա,— էթամ տենամ՝ ընդերանք ի՛նչ կա,
ի՛նչ չկա»:

Կա՛վ: էս մենծ աղպերն ա՝ թագավորությունը թողում ա միջ-
եկեկ աղպորը, ճամփի թաղարեք տենում, հազար ձիավոր վեր ունում,
ինքն էլ ասպարավորում, յարաղ-ասպարը կապում, նիւնում ձին,
ընկնում աղաք, էդ ճամփեն բռնում՝ էթում:

էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու
օր, իրեք օր, մախլասի՝ քանի էթում ա, տենում ա լավ-լավ շայիր-
չիման, կանանչ տեղեր, որ վրեն նստիլ, մի կտոր հաց ուտիլը՝ հենց
ի՛նչ ասես աժի. հազար մի ռանգ ծաղկներ, որ նրանց ֆոտը չէր
դիպնում մարդի պնչի², խելքամաղ էր անում, թողում. լավ-լավ
անմահական աղբրներ, լավ-լավ ջրեր, էնքա՛մ զուլալ, էնքա՛մ զու-
լալ, որ ասեղը քցեիր մեջը՝ տակին կերևար, էնքա՛մ զուլալ էր.
ավին հո՛ էլ հալ ու հնաք չկար, ասսու ստեղծած ի՛նչ թավուր դուշ
ասես, ի՛նչ ջուռա ջանավար ասես՝ լիքը: Մախլաս, գլխներդ ինչ
ցավացնեմ, մենծ աղպերը ըտերանք որ չի տենում՝ բերանը մնում
ա բաց:

— Հե՛յ գիդի աշխարք,— ասում ա ինքն իրան,— էսթավուր
շայիր-չիման տեղերը, էս լավ-լավ անմահական աղբրները հալ-
բաթ հերս միջեկեկ աղպորս հմար էր պահում, չէր ուղում, որ ես էլ
գամ ըստերանք, ման գամ, քեֆ անեմ, իմ աչքն էլ բաց ընի, ասեմ՝
աշխարումը ես էլ եմ բան տեհե, մարդկերանց ջերկ ընկե:

¹ Տպագիր տեքստում «մախլասի վեց ամիս» արտահայտությունը բանա-
հավաքի ձևերով ընշված է (Մ. 4.):

² Տպագիր տեքստում Բբի, ուղղումը բանահավաքին է (Մ. 4.):

Մենք աղպերն ա՛ն էս ասելու բաշտան, էն սհաթը վեր էկաւ,
ըտե շաղիր տվեց, ասեց. «Մի քիչ հաց-մաց ուտենք, դինջանանք.
էս լավ-լավ տեղերը ման գամ, սեհր անեմ, մի քանի օր կենամ, էլի
վե կենամ, էթամ մեր երկիրը»:

Նոքարներին հրամայեց հացի թաղարեք տենան, մենին էլ ղրկեց,
որ էթա ալ անի, բալթի ղշից-մշից վե քցի բերի, խորովեն, ուտեն:

էդ մի նոքարն ա՛ն նետուանեղը վեր ա ունում, էթում ավղուշ:
Դե՛ս ա էթում, դե՛ն ա էթում, որ շատ ման ա գալի, տենում ա՛ հրե-
նիկ հա՛, երկնքի էրեսին մի մենք Սև ղուշ. նետուանեղը որ չի քա-
շում տալի, էդ ղուշը բանձրանում ա, կրակ դառնում, ընկնում ներ-
քե, թագավորին իրա ղոշնով, նոքարներով, շաղրներով, բանով
քոմմա էրում, քուլ շինում թողում:

Անց ա կենում մի վախտ, միջնեկ աղպերը տենում ա՛ մենք
աղպերը եղացաւ, չէկաւ:

— Կա չկա,— ասում ա,— ըստե մի բան կա. մի հարիր մարդ
վեր ունեմ, էթամ աղպորս հավարին:

Թագավորութլունը թողում ա պուճուր աղպորը, ճամփի թա-
ղարեք ա տենում, հարիր մարդ վեր ունում, յարադ-ասպարը կա-
պում, ասպարավորվում, նիլնում ձին, ընկնում աղաք, աղպոր զնա-
ցած ճամփեն բռնում, էթում:

էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի
օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ քանի էթում ա, տենում ա լավ-
լավ շայիր-չիման, կանանչ տեղեր, լավ-լավ անմահական աղբըր-
ներ: Ըստոնք որ չի տենում, քեֆը գալիս ա:

— Հե՛յ գիդի աշխարք,— ասում ա,— էս շայիր-չիման, կա-
նանչ տեղերը, էս սիրուն աղբրները հերս հալբաթ պուճուր աղպորս
հմար էր պահում. չէր ուզում, որ ես էլ մի օր գամ ըստերանք սեհր
անեմ, քեֆ քաշեմ, սիրտս մի քիչ բացվի, ուրախանամ, էլի վե կե-
նամ էթամ մեր երկիրը:

էս ասում ա թե չէ, նոքարներին հրամայում ա՛ ը-ոն վե գան,
շաղիր տան, մի քիչ դինջանան, էթա էդ շայիր-չիման տեղերը մխե-
լի ման դա, սեհր անի, մի քանի օր մնա, նո՛ր վե կենա էթա իրանց
երկիրը:

Նոքարներն էն սհաթը վեր են գալի, շաղիր տալի, զադ-մադերը
տեղավորում, ձիանիքն էլ էդ կանանչ խոտերի միջին օրըգում, որ
արածեն:

Եննա միջնեկ աղպերն ասում ա՝ հացի թաղարեք տենան, նոքարներից մնին էլ ղրկում ա ավի, ասում ա՝ բա՛լի ղշից-մշից վեքցի, բերի, խորովեն ուտեն:

էդ նոքարն ա՝ նետուանեղը վեր ա ունում, էթում: Դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, է՛ս դիհն էթում, է՛ն դիհն էթում, զադ շի ռաստ գալի. վերը որ շատ պտտվում ա, տենում ա երկնքի էրեսին հրենիկ մի մենծ Սև ղուշ. ասում ա.—Ա՛րի վեքցեմ, տենամ էդ ի՛նչ ղուշ ա:

Ըտերանք մի քարափ ա ըլնում, մենում ա էդ քարափի տալ-դեն, նետուանեղը քաշում, ո՛ր շի տալի, ղուշը բանձրանում ա, կրակ դառնում, ընկնում գետինը, թագավորին իրա ղոշնով, ձիանըբանցով, չադրենբրով, մախլաս՝ ինչ ունեին-շունեին էրում, քուլ շինում թողում: Համա էդ ավշին շունքի քարափի տալդեն էր մտե՛ մնում ա սաղ-սալամաթ, որ ասես, նրա մի մազն էլ ա շի թեքվում: Ըստոնք որ շի տենում, ավալ-թափալ դուա ա գալի քարափի տալդիցը ու ղո՛ւղ՝ դպա իրանց երկիրը:

Գալիս ա գալի, շատն ու քիշն աստոծ գիտա, հասնում ա իրանց երկիրը, էթում թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում: Պուճուր աղպերը մնում ա արմացած:

— Բա մեկեկներն ո՛ւր են,— հարցնում ա,— բա միջնեկ աղպերս խի՞ չէկավ:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— բա չես ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. էն ճամփեն բռնեցինք գնացինք, տեհանք՝ լավ-լավ շայիր-չիման, կանանչ տեղեր, լավ-լավ անմահական աղբրներ, որ տենողի խելք էր էթում. ըտե վեր էկանք, չադիր տվինք, կացանք: Թագավորն ասեց՝ նետուանեղը վեր ունեմ, էթամ ավի. ես էլ վե կալա, գնացի: Գնացի, գնացի, տեհա երկնքի էրեսին հրենիկ մի Սև ղուշ: Ասեցի՝ վեքցեմ տենամ էդ ի՛նչ ղուշ ա: Տալու քաշտան ղուշը բանձրացավ, կրակ դառավ, ընկավ գետինը, թագավորին իրա ղոշնով, ունեցած-շունեցածովը՝² էրեց, քուլ շինեց, թողաց: Աստոծ խնայեց, քարափի տալդեն ի մտե, թե չէ ես էլ պտի էն ղազարին գալի, ֆողեց-ֆողի կորչի:

Պուճուր աղպերն էս որ լսում ա, ձեն ա տալի.— Ա՛յ հարա՛յ,—

¹ Տպագիր տեքստում՝ պուկ, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ զադ-մաղով, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

ասում ա,— կա չկա մենժ աղպերս էլ ա էդ ճամփեն բռնե գնացե,
էդ քլաֆուր ղշին ռաստ էկե, քուզ դառն մնացե:

Շատ ա սուգ ու շիվան անում, գլխին վա՛յ տալի, մղկտում,
լաց ընում, համա էլ որդե՝ բանը բանից անց էր կացե:

— Ի՛նչ ուզում ա ընի,— ասում ա,— մի օր էլեւ եմ, մի օր
էլ պտի մեռնեմ. հարիր ձիավոր պտի վեր ունեմ, էդ ճամփեն բռնեմ
էթամ, գլուխս մահի տամ, աղպորտանցս ինաղը հանեմ էդ ղշիցը՝
նո՛ր որ սիրտս հովանա:

Ջա՛նքմասն տղեն, թագավորութլունը թողում ա մորը, ճամփի
թաղարեք տենում, հարիր ձիավոր վեր ունում, յարադ-ասպարը կա-
պում, ասպարավորվում, ասսու անումը տալի, թռնում ձին, աղպոր-
տանց գնացած ճամփեն բռնում, էթում: Էն ավչուն էլ ա հեննեն
վեր ունում, որ ճամփեն շանց տա:

Գալիս ա, գալի, շատն ու քիչն աստոժ ա խարար, մի օր, էրկու
օր, իրեք օր, տենում ա՝ ղո՛րթ որ լավ-լավ շալիր-չիման, կանանչ
տեղեր, լավ-լավ անմահական աղբրներ, որ տենողի խելք էր էթում:
Գալիս ա հասնում աղպորտանց վեր էկած տեղը, ըտե վե գալի,
շաղիր տալի, նստում են հաց-մաց ուտում, դինջանում, նո՛ր պու-
ճուր աղպերը ըտե ղոշունը թողում ա, էն ավչու հեննա վե կենում,
էթում Սև ղշի հավարին:

Դե՛ս ա էթում, դե՛ն ա էթում, բո՛ւ յան, օ՛ յան¹, մախլաս՝ շատ
որ ման ա գալի, տենում ա Սև ղուշը հրենիկ երկնքի էրեսին էրե-
վաց: Ավչու հեննա քաշվում ա քարափի տալդեն, որ փորձանք չպա-
տահի, նո՛ր նետով տալիս ա. տալու բաշտան ղուշը էլի բանձրանում
ա, կրակ դառնում, ընկնում ներքե, թագավորի մարդկերանցը քոմ-
մըքին էրում, քուզ շինում, թողում: Պուճուր աղպերը ո՛ր ամեն բան
իրա աչքովը տենում ա, էս հետ ավատում ա ավչուն:

— Ի՛նչ անենք, ի՛նչ շանենք,— ասում ա,— որ իմանանք էդ
ղուշը ի՛նչ շանավար ա, որ էս ղուլումը բերեց մեր գլուխը:
է՛թանք,— ասում ա,— էս մոտիկ գեղարենքը, սրանից, նրանից սա-
լըղ առնենք, հարց ու փորձ անենք, բալի ասեն:

Լա՛վ: Զիանիքը նիլնում են՝ յա՛լլա:

Գալիք են գալի, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, է՛ս գեղը, է՛ն գե-
ղը, սրա՛ն են հարցնում, նրա՛ն են հարցնում, թե.— Ֆլա՛ն տեղը մեզ

¹ Է՛ս կողմ, է՛ն կողմ (Մ. Կ.):

մի Սեղ դուռ ռաստ էկավ. էդ դուռը ըսե՛նց, ըսե՛նց հունար ունի ու էս օյիներ բերեց մեր գլուխը. ա՛ստու սիրում, մի ա՛սեք, տենանք՝ էդ դուռը ի՛նչ ա, ջի՛նչ ա, ջանա՛վար ա, թե՛ ուրիշ դադ ա:

— Էդ դուռը որ կա,— ասում են,— հողածին ա, ինքը աղջիկ, անուան էլ Ղահրաման-Բլութ: Էդ աղջիկը էնքա՛մ դուռաղ ա, էնքա՛մ հունարով, որ սաղ աշխարքը ձեռին դողում ա. ձեզանից դուռաղ, ջահել-ջիվան տղամարդիկ են էկե դրա հավարին, համա ձեռները դադ շի ընկե, քոմմըքին էլ էրեւ ա, քուլ շինե թողե, ընե՛նց մի դուլում-քյար զադ ա: Մեղդ եք,— ասում են,— ջահել-ջիվան եք, էկեք ետ դառեք, դնացեք ձեր արևի ձենն ածեք:

— Չէ՛ որ չէ,— ասում են,— ի՛նչ ուղում ա ըլնի, պտի էթանք, ո՛ր պտի էթանք: Զըհանդա՛մը գյոռը, մի օր էլել ենք, մի օր էլ պտի մեռնենք: Բա էդ աղջկա ամարաթը ո՛րդի ա,— հարցնում են:

— Էդ աղջկա ամարաթը,— ասում են,— ըստիան շատ հեռու ա. էս ճամփեն կրոնեք, կէթաք, կէթաք, կէթաք՝ դուս կգաք դո՛ւզ էդ աղջկա ամարաթի կուշտը: Նրա երկրի սնուռը հասնեք թե չէ, դուք էլ կքոռանաք, ձեր ձիանիքն էլ, ո՛ր ասես, դադ չեք տենա. համա չվախենաք, ըտենց քոռե-քոռ կէթաք ընչանք ամարաթը հասնիլը. հասաք թե չէ, արիալը ձեր աչքն էլ կրացվի, ձեր ձիանոնցն էլ. կտենաք ամարաթի աջ ու ձախ դիհը հրենիկ ասլան, դափլանը նըստոտած՝ մուղաթ են կենում, որ մարդ-մադաթ, անումը իւանորդի շմննի նեքսե. էն սհաթը կրեռեք ձեր ձիանոնցից մինը վե կքցեք. կմորթեք, կես կանեք, կեսը ասլանի աղաքը կքցեք, կեսը դափլանի, նոր ուսուլով ամարաթի դուռը բաց կանեք, կմննեք նեքսե, կտենաք՝ Ղահրաման-Բլութը աչքերը բաց քնած ա, իրա թլսմի շուշեն էլ հրենիկ գլխավիրեը՝ թարեքի վրեն դրած. ինչքամ թլիսմ ունի, քիրադի էդ շուշի միջին ա. որ կարենաք էդ շուշեն ձեռ քցի, իմաց կացե՛ք Ղահրաման-Բլութը ոտով գլխով ձերն ա, որ ձերն ա:

Պուճուր աղպերն էս որ լսում ա, էլ մաջալ չի տալի, արիալը նիլնում ա ձին, էն ավշու հեննա ընկնում ճամփա՝ դո՛ւզ դպա Ղահրաման-Բլթի ամարաթը:

էթում են, էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ հինգ օր¹, դուս են դալի Ղահ-

¹ Տպագիր տեքստում «հինգ օր» արտահայտությունը բանահավաքի ձեռքով շնչված է (Մ. Կ.):

բաման-Բլթի երկիրը. սնուող հասնելու բաշտան, ոնց որ ասել ին, իրանք էլ են քոռանում, իրանց ձիանիքն էլ, որ ասես, զադ շեն տենում: Ասում են. «Եթանք աղաք, տենանք, բա՛լքի աչքներս բացվում ա, թե չէ ըստերանք դուրդողուշի փայլ կրլնենք, կմնանք»: Ըսենց էփեշա տեղ որ էթում են, մի դաֆիլ աչքները բացվում ա, տենում են՝ դորթ որ, հրենիկ աղաքներին մի ամա՛րաթ, մի ամա՛րաթ, մի ամա՛րաթ, էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ նաշխուն շինած, որ բերանները մնում ա բաց նրան մտիկ անելուն. տենում են ամարաթի դռանը հրենիկ ասլան, դափլան՝ նստոտած, որ ասես իսանորդի շեն թողում մոտանա: Ալրիալը բերում են ձիանոնցից մինը վե քցում, մորթում, կես անում, կեսը ասլանի աղաքը քցում, կեսը դափլանի՝ իրանք ուսուցով մննում նեքսե: Մննում են ի՛նչ տենում՝ մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ նաշխուն, որ արեվին ասում ա՝ դու մեր մտի, ես դուս եմ գալի, աչքերը բաց խռմ֊փալեն ընտե քնած ա: Սրան որ շտեհան՝ խեղքամաղ էլան, մնացին, ինադն էլ մտներիցն ընկավ, զադն էլ: Պուճուր աղպերը դե՛ս աչք ածեց, դե՛ն աչք ածեց, տեհավ, ըհ՛ը՛, հրենիկ թլսմի շուշեն թարեքի վրեն դրած ա: Ալրիալը վե կալավ, ծովն էլ զաթի մոտիկ, վազեվազ տարավ, քցեց ծովը, վե կացավ էկավ: Քցելու բաշտան, էն սհաթը Ղահրաման-Բլութը տեղիցը՝ վե կացավ, նստեց:

— Ա՛յ հողածին, — ասեց, — էդ ի՛նչ արիր. էլ թլսմիս շո՛ւշեն խի քցեցիր ծովը, էն ա ես քունն եմ, դու իմը:

— էդ հո ըտենց ա, — ասեց տղեն, — համա ի՛նչ անեմ, աչքս քեղանից շատ ա վախեցե. ընդուր հմար էլ տարա քցեցի ծովը, որ դհա արխելին ըլնեմ:

Դե՛, Ղահրաման-Բլութն էլ ինչ պտի աներ, կշտին թլսմի շուշա չկար, զադ չկար, որ էլ եղ իրա հունարը շանց տար, ձեն, ծպտոն չհանեց, ասեց. «Տենամ՝ վերջն ի՛նչ ա ըլնում»:

Ըստե էրկսով էլան մարդ ու կնիկ, էդ ամարաթումը կացան: Էն ավչուն էլ ամարաթի միջին շոկ օթախ տվին, որ էթա իրա հմար ընդե կենա: Լա՛վ:

Մի ուրիշ թագավորի աչքն էլ էր ընկե Ղահրաման-Բլթի վրեն: Էդ թագավորը շատ դե՛ս ընկավ, դե՛ն ընկավ, եթա դոշուն վե կալավ՝ դնաց վրեն կոփ, ինչ արեց, չարեց՝ ձեռը զադ շընկավ. փոր֊փոշման թողաց, վե կացավ, էկավ:

Օրեն մի օրը խաբարը բերին էդ թագավորին թե. — Բա՛ չես

ասի՝ Ղահրաման-Բլութը հրեն ֆլա՛ն թագավորի տղին առել ա, իրա ամարաթի միջին նստե:

էս որ իմացավ, իրա նոքարներին հրամայեց.— Կէթա՛ք,— ասեց,— որդիան որ ըլնի, ման կգաք, մի պառավ կնիկ կգտնեք, կրեբք իմ կուշտը:

Նոքարներն էթում են, դե՛ս ման գալի, դե՛ն ման գալի, մի գզըզված պառավ գտնում, կանչում, բերում թագավորի կուշտը:

— Ա՛յ պառավ,— ասում ա թագավորը,— քեզ մի բան պտի ասեմ, կարա՞ս անի:

— Խի՞ չեմ կարա, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց պառավը,— ասա՛, տեսամ. չկարացի՝ արինս քեզ հալալ ա:

— Լա՛վ, որ կարաս՝ կասեմ: Ֆլա՛ն երկրումը,— ասում ա,— մի աղջիկ կա, անումը՝ Ղահրաման-Բլութ: Էդ աղջիկը սաղ աշխարքը զվիր ա բերե: Էլ թագա՛վոր ասես, էլ թագավորի ցե՛ղ ասես, մախլասի՝ աշխարքում ինչքամ ղոչաղ տղամարդիկ կան՝ գնացել են նրա հավարին, ձեռները զադ շի ընկե, քոմմըքին էլ էրել ա, ֆող ու մոխիր շինե, թողե: Հմի քեզ տենամ, ա՛յ պառավ, թե կարացիր մի ֆանդով էդ աղջկանը բերի, իմաց կաց՝ քաշովդ մին ոսկի կտամ քեզ:

— Ա՛չքիս վրեն, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց պառավը,— դրանից էլ հեշտ բա՛ն:

— Բաս որ ըտենց ա, առ ըս էլ քե ճամփի խարջըդ:

Թագավորը բերում ա դրան մի գոգ ոսկի տալի, ճամփու դնում: Էս պառավն ա՝ ճղված, ճոթած, հին-մին, քնձրոտ-մնձրոտ շորեր ա հագնում, բերում մի խնոցի քցում ծովի էրեսը, խնոցու բերանը շորով դայիմ կալնում, որ մեջը ջուր չլքցվի, վրեն նստում ու գլամու դայդա քշում դպա Ղահրաման-Բլթի ամարաթը:

Գալիս ա գալի, շատն ու քիչն՝ աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, հինգ օր, մախլասի՝ մի շաբաթ¹, դուա ա գալի ծովի էն մի էրեսը: Պառավը խնոցին ըտե. ծովի դրաղին մի թաքուն տեղ պահում ա, էթում Ղահրաման-Բլթի ամարաթի պատի տակին թեք ընկնում, դաստահիվանդ տալի:

— Խե՛ղճ, անտեր, անտիրական կնիկ եմ,— ասում ա,— ա՛սսու սիրուն մի տեղ տա՞ք սթար անեմ:

¹ Տպագիր տեքստում «մի շաբաթ» արտահայտությունը բանահավաքի ձեռքով չնշված է (Մ. Կ.):

Դե՛, Ղահրաման-Բլուժը իմաստուն էր, է՛լի, տենալու բաշտան արիալը գլխի ա ընկնում, որ էդ պառավի միջին մի սատանութլուն կա. էթում ա քաշում դրան՝ տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, մի լավ, ձեր հավան կացած, գորսում, սալշարդ անում, ընդիան դուս անում:

Մարդը սրան ղնամիշ ա անում.— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— էդ խեղճ, դառն-աղքատ պառավը քեզ ի՞նչ ա արե. խի՞ ես ծեծում: Հաղիւր ա՛րի, բերենք հաց տանք պահենք, թո՛ղ մեր տան բանն անի, էփի, թափի, լվանա, ալիլ անի, մախլաս՝ ինչ որ ձեռիցը դա՛ կանի էլի. խեթ չտված՝ հո վնաս չի՞ տա մեզ:

— Ա՛յ մարդ,— ասում ա Ղահրաման-Բլուժը,— տե՛ս դրանից շառ կգա մեզ, հա՛. եննա շասես, թե՛ ըսենց չի, ընենց ա:

— Է՛հ, ա՛յ կնիկ, դա ի՞նչ ա, որ դրա շառն ի՞նչ ըլնի. դու էլ ընենց բան ես ասում ո՛ր...

— Դո՛ւ դիտաս, ա՛յ մարդ, ես մի բան էր՝ ասեցի. սրանից դե՛նը մեղքն ու վարձքը քու շլինքը:

Բերում են, վարձք դեին էդ պառավին վեր ունում, ամարաթու՛ւնը պահում:

էդ պառավն ա՛ մնում ա ըտե, դրանց աղաքին ղոպլուղ անում, էփում, թափում, լվանում, ալում. մախլաս՝ կնիկ ա, էլի՛, ի՞նչ որ ձեռիցը դալիս ա՛ անում ա: Անց ա կենում ըսենց մի վախտ՝ մի շարաթ, էրկու շարաթ, իրեք շարաթ, մի ամիս, էդ պառավը ընե՛նց մի ղոպլուղ ա անում դրանց աղաքին, ընե՛նց մի նստում, վե կենում, ժած գալի, որ մարդ ու կնիկ դրան էնքա՛մ սիրում են, էնքա՛մ ուզում, ոնց որ իրանց հալալ մորը: Էդ պառավը հեննեն քնացնելու դեղ էր բերե. օրեն մի օրը որ խովաթ ա քցում, դեղը մոտացնում ա մարդ՝ ու կնկա պնչին, արիալը նրանք քնում են:

Պա՛ռավ, դու պառավ, էլ մաջալ մի՛ տա, էն սհաթը շալակա Ղահրաման-Բլթին, լա՛լա դպա ծովի դրաղը: Խնոցին պահած տեղիցը հանում ա, Ղահրաման-Բլթին կոխում մեջը, եննա խնոցին քցում ծովի էրեսը, ինքն էլ շեք անում, վրեն նստում ու դո՛ւզ դպա էն թաղավորի երկիրը:

Գալիս ա, գալիս ա, գալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ մի շարաթ, դուս ա դալի ծովի էն մի էրեսը:

Խարարը տանում են Թագավորին թե.—Պառավը հրեն Ղահրաման-Բլթին բերում աս:

Թագավորը ուրախանում, աշխարով մին ա ընում, էն սհաթը քաղաքում ա վեր ունում, դուս գալի պառավի աղաքը:

— Ա՛յ դու բարո՛ւ, հազա՛ր բարին ես էկե, — ասում ա Թագավորը, — ամեն ճամփից՝ սալամա՛թ, ո՞նց ես, լա՛ւ ես:

— Բարին ա՛րեղ, Թագա՛վորն ապրած կենա, — ասում ա պառավը:

Ասում ա ու խնոցու բերանը բաց անում, Ղահրաման-Բլթին ընդիան հանում՝ մի աղջիկ, մի աղջիկ, մի աղջիկ, էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ նաշխուն, որ շուտես, շիմես, չհագնես, չմաշես՝ հենց նրա բամբակի նման սիպտակ, շարմաղ էրեսին Թամաշ անես, հայիլ-մայիլ ընես մնաս. աղջիկ մի ասի, մի ակն ու արեգակ, մի մարալ, մի ջելրան, մի հուրի-մալաք ասա:

Թագավորը Ղահրաման-Բլթին որ շտեհավ, խելքամաղ էլավ, մնաց: Պառավը նստեց ըստե մին-մին իրա գլխով անցկացածը նաղլ արեց, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

Նո՛ր ըստիան Ղահրաման-Բլթին առոթ-փառոթ վե կալան, բերին Թագավորի ամարաթը: Պառավը ջիբիցը մի ուրիշ դեղ հանեց, մոտացրեց Ղահրաման-Բլթի պնչին թե չէ, Ղահրաման-Բլթը ալ-բիալը վե կացավ նստեց:

Խեղճ աղջիկը՝ որ աչքերը բաց չարեց, տեհավ էդ Թագավորի ամարաթի միջին, մնաց սառած սրա, նրա էրեսին մտիկ անելոն, թե՛ ես ով, էս Թագավորն ով, որ էկել եմ սրա կուշտը:

Միտք արեց, միտք արեց, միտք արեց, նո՛ր գլխի ընկավ, թե բանն ընշումն աս:

— Բա՛լի, — ասեց, — կա չկա ըստոնք քոմմա էն ջադուրյար պառավի բաներն ա, էլ մարդի չէ:

Շատ գլխին վա՛յ տվեց, լաց էլավ, համա էլ որդե՛ բանը բանից անց էր կացել: Տհհավ, որ պրծնելու ճար, իլլաճ չկա, միտք արեց ֆանդով ժաժ գա, ընշանք տենա՝ վերջն ինչ ա ընում:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, — ասեց, — ես գիտամ խի՛ ես ինձ բերիլ տվե. միտքդ էն ա, որ քեզ առնեմ, ընենց չի՛:

¹ Տպագիր տեքստում՝ «ամեն ճամփից սալամաթ», ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

— Հա՛,— ասեց թագավորը,— էդ չէլած, բա ի՞նչ պտի ընի։
— Բաս որ ըտենց ա, ինձ մի տասներհինգ օր մհուլ տու, նրա-
նից դենը ես քունն եմ, դու իմը։ Ռա՞ղի ես։

— Ռաղի եմ,— ասեց թագավորը,— թող քու ասածն ընի՝
տասներհինգ օր քեզ մհուլ։

Բերեց զբան իրա ամարաթի միջին շոկ օթախ տվեց, որ իրա
հմար կենա, ընչանք պսակվիլը։

Էն ջադուքյար պառավը գիտար, որ Ղահրաման-Բլթի թլսմի
շուշեն ծովի միջին ա. էկավ թագավորին ասեց.— Թագա՛վորն ապ-
րած կենա, Ղահրաման-Բլթի թլսմի շուշեն հրեն ծովի միջին ա,
կարաս՝ հանիլ տու. որ հանիլ տաս, իմաց կաց նրա ֆոզին քու ձե-
ռին ա, էլ բան չի կարա անի։

— Կա՛վ,— ասեց թագավորը,— դրանից էլ հեշտ բա՛ն։

Էն սհաթը շառ գոռալ տվեց սաղ իրա երկրումը, որ ինչքամ
թոռչի կա, քոմմա հավաքվեն ծովի դրաղը, թոռ քցեն, բալի էդ թլսմի
շուշեն հանեն։ Թագավորի հրամանն էր՝ ի՛նչ պտի ասեին, չգա-
լին։ Սաղ նրա երկրի թոռչիքը հավաքվեցին ծովի դրաղը, թոռ
քցեցին։

Քցեցին՝ հանեցին, քցեցին՝ հանեցին, քցեցին՝ հանեցին, մի օր,
երկու օր, իրեք օր, մալալասի՝ մի սաղ շաբաթ քցեցին, անշախ ինչ
հալոն հանեցին, բերին տվին թագավորին։ Թագավորը վե կալավ
պահեց։ Եննա էն պառավին, ոնց որ խոստացել էր, բերեց իրա քա-
շովը ոսկի տվեց, ճամփու դրեց։

Ղահրաման-Բլթին թողանք էդ թագավորի կշտին, գանք խա-
քար տանք նրա մարդիցը։

Խեղճ տղեն մնաց ընենց քնած ամարաթի միջին։ Ավչին էլ բե-
խաբար, ի՛նչ իմանար ինչ ա էլէ, ինչ չէ, որ գար հավարին հաս-
ներ։ Դե՛, ախար ո՛ւմ մտքովը կանցկենար, թե էն ջադուքյար պա-
ռավը էդ օյինը կգա նրանց գլուխը։ Էդ պուճուր աղպերն էլ, որ թա-
գավորությունը թողել էր մորը, ինքը վե կացե էկե Ղահրաման-Բլթի
հավարին, դրա մերը մի դհից, երկրի խալսը մի դհից միտք ին
անում. «Ա՛ղպեր,— ասում ին,— ըսենց բան չիլնի, մեր թագավորը
գնաց, էլ չէկավ, ո՛նչ իզն ա էրևում, ո՛նչ թողը. էկե՛ք մեր միջիցը
մի իրեք մարդ ջոկենք, էթան աշխարհ-աշխար, երկրե-երկիր ման
գան, հարց ու փորձ անեն, սալըդ առնեն, տենանք՝ ի՛նչ էլավ՝ դուշ

կերավ նրան, ղուրդ կերավ, ջանավար կերավ, թե ընչանք հմի սաղ առ:

Բերում են իրեք մարդ ջոկում, որ էթան իրանց թագավորի են-նուցը:

էդ մարդիկն են՝ մի քանի ամսվա ճամփի պաշար են վեր ու-նում, ասպարավորվում, նիլնում ձիանիքը, պուճուր աղպոր գնա-ցած ճամփեն բռնում էթում:

էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ քանի էթում են, տենում են լավ-լավ շա-լիր-շիման, կանանչ տեղարենք, լավ-լավ անմահական աղբրներ: Ասում են. «Ըստեմ վե գանք, մի քիչ հաց-մաց ուտենք, դինջանանք, էլ վե կենանք, մեր ճամփեն էթանք»: Վեր են գալի, ձիանիքը կա-նանչ խոտերի միջին: օրըգում են՝ արածեն, իրանք նստում են, խուրջինները բաց անում, հացները դնում աղաքները, կուշտ ու կուռ ուտում, էն անմահական աղբրների ջրիցն էլ վրեն խմում, մի քիչ դինջանում, եննա վե կենում, նիլնում ձիանիքը՝ էթում իրանց ճամ-փեն: Դե՛ս են էթում, դե՛ն են էթում, մախլաս՝ ո՛ւր էթում են, հարց-նում են, թե. «Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց նշանով մարդիկ հո չե՛ն էկե, դեսը անցկացեն»:

Որը «հա՛» ասում, որը «չէ՛», մախլաս՝ մի դրուստ ջուղաբ շեն իմանում:

Վերջը գալիս են մի գեղ հարցնում.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց նշանով մարդիկ հո չե՛ք տեհե:

— Ո՛նց չէ,— ասում են,— ֆլա՛ն վախտը ըտենց էրկու ձիա-վոր էկան, դեսը անցկացան:

— Բա չիմացա՞ք՝ ուր ին էթում,— հարցնում են:

— էթում ին Ղահրաման-Բլթի հավարին. ի՛նչ արինք, շարինք, չկարացինք եդ դարձնի՝ վե կացան գնացին. աստոծ գիտա՝ ընչանք հմի սա՞ղ են, թե էն անիսաֆ աղջկա ձեռն են ընկե, նրանց մենծ թիգեն անկաջն ա թողե:

— էդ աղջկա ամարաթը ո՞րդի ա,— հարցնում են,— մընք էլ էդ էրկու ձիավորի մարդիկն ենք, էկե՛լ ենք նրանց եննուցը, աշխարե-աշխար, երկրե-երկիր ման ենք գալի, բալի գտնենք:

— էս ճամփեն կրճնեք,— ասում են,— կէթաք, կէթաք, կէթաք՝ դուս կդաք դո՛ւզ էդ աղջկա ամարաթի կուշտը: Հենց որ հասաք էդ աղջկա երկրի սնուտը, դուք էլ կքոռանաք, ձեր ձիա-

նիրքն էլ. ըստնց քոռե-քոռ կէթաք, ընշանք ամարաթը հասնիլը. հենց որ հասաք, ալբիալը աշքնեդ կբացվի, կտենաք՝ հրեն նրա ամարաթի դռանը ասլան, դափլան նստոտած՝ իսանորդի շեն թողում ներսև մենի. ալբիալը ձեր ձիանոնցից մինը վե կքցեք, կմորթեք, կես կանեք, կեսը ասլանի աղաքը կքցեք, կեսը դափլանի, նո՛ր անսաս կմենեք ներսև:

էդ իրեք ձիալորը նրանց շանց տված ճամփին բռնեցին, գնացին. Գնացին, գնացին, շատն ու քիչն աստոժ ա խաբար, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ հինգ օր, հասան Ղահրաման-Բլթի երկրի սնուռը: Սնուռը հասան թե չէ, իրանք էլ քոռացան, իրանց ձիանիրքն էլ: Ըստնց քոռե-քոռ գնացին, գնացին, գնացին, մի վախտ աշքնեքը բացվեց, տեհան ղորթ որ աղաքներին մի ամարաթ՝ ասլան, դափլանն էլ հրենիկ ամարաթի դռանը նստոտած են: Ալբիալը բերին ձիանոնցից մինը վե քցեցին, մորթեցին, կես արին, կեսը ասլանի աղաքը քցեցին, կեսը՝ դափլանի, իրանք մտան ներսև: Դե՛ս ման էկան, դե՛ն ման էկան, է՛ս օթախը, է՛ն օթախը, տեհան մարդմաղաթ չկա: Վերջը մի օթախ մտան, տեհան՝ մի մարդ հրենիկ ընդե քնած ա: Մոտացան, ի՛նչ տենան՝ իրանց թագավորը: Ուղեցան վե կացնի, ինչ արին, չարին՝ չկարացին. բռնեցին, ձեն տվին, տեհան՝ չէ, ըսկի նրա ալնումն էլ չի: Թագավորը ընենց շէր քնե, որ հեշտ ու հանգիստ վե կենար:

Վերջը տեհան, որ նրան վե կացնելու ճար, իլլաջ չկա, ընենց թողացին, դուռ էկան, գնացին մեկել օթախները, տենան ընդերա՞նք ով կա, ով չկա: Ամարաթի միջին դե՛ս ման էկան, դե՛ն ման էկան, է՛ս օթախը մտան, է՛ն օթախը մտան, վերջը մի օթախի դուռ էլ բաց արին, տեհան, ըհը՛, էն ավչին ընդե: Տենալու բաշտան ալբիալը ճանանչեցին:

— Ա՛յ դու բարո՛վ, հազա՛ր բարին, — ասեցին, — ո՞նց ես, լա՞վ ես: Ախար ըսենց բան չիլնի. էսքամ վախտ մեռանք մեր թագավորին ման գալոն՝ անշախ գտանք, ըն էլ քնած ա. ինչ անում ենք, չենք անում՝ վե չի կենում:

— Ո՞նց թե քնած ա, — ասում ա ավչին:

— Քնածը ո՞նց կըլնի, քնած ա էլի. էնքամ ձեն տվինք, բռնեցինք, ըսկի ալնումն էլ չի:

— Ղո՛րթ:

— Ղո՛րթ: Չես ավատում, ա՛րի տես:

Ավլին նրանց հեննա գալիս ա տենում, դորթ որ թագավորը հրենիկ քնած ա, կնիկն էլ կշտին շի: Դե՛ս կնիկ, դե՛ն կնիկ, է՛ս օթախը, է՛ն օթախը, որդի էթում ա՝ չկա, ո՛ր չկա:

— Բա՛լի,— ասում ա,— կա չկա՝ ըստե մի բան կա:

Բերում ա ալբիալը մի դեղ ա մոտացնում պնչին, թագավորը վեր ա կենում նստում:

— Ուվե՛, էս ի՛նչ շատ եմ քնե,— ասում ա թագավորը:

Եննա որ դե՛ս, դե՛ն ա մտիկ տալի, տենում ա կնիկը կշտին շի, ալբիալը մատը կծում ա.— Բա՛լի,— ասում ա,— կա չկա՝ էս էն ջադուքյար պառավի բաներն ա, էլ մարդի չէ՛:

Նո՛ր նստում են դեսից, դենից, դադդան, դաշդան ասում, խոսում, մասլահաթ անում, իրար հալ հարցնում, ջա՛ն ասում, ջա՛ն լսում, ընչանք դառը կես-գշեր: Եննա բերում են հացը քցում, նըստում հացի: Հաց են ուտում պրծնում, պառկում են քնում:

Առավոտը լիսը բացվում ա թե չէ, խարարը բերում են պուճուր աղպորը, թե՛ աՄովի էն էրեսին մի թագավոր կա, էդ թագավորն ա Ղահրաման-Բլթին փախցնիլ տվել ու ըսօր ա, յա էգուց պտի պսակվի. ճար ունեա՛ ճարդ տե՛սա:

Պուճուր աղպերը էս լսում ա թե չէ, ալբիալը գեյմը փոխում ա, աղքատի շորեր հագնում, մեն-մենակ վե կենում, ճամփա ընկնում դպա ծովի էն էրեսը՝ կնկա հավարին: Որ հասնում ա էն թագավորի երկիրը, էթում ա մի պառավի դուռ ծեծում: Պառավը դուս ա գալի:

— Ա՛յ նանի,— ասում ա,— դոնաղ շե՛ք ուղի. դարիք մարդ եմ, մի քանի օր ձեր տանը սըթար անեմ, էլի վե կենամ, էթամ իմ բանին:

— Խի՞ շենք ուղի,— ասում ա պառավը.— դոնաղն ասսունն ա:

Դրան աղաք ա անում, բերում տուն, հաց դնում աղաքը, մախլաս, ո՛նց որ կարգն ա, պատվում: Էդ պառավը թագավորի տունը գնալ-գալ ա ունենում:

— Ա՛յ նանի, ըսկի ի՛նչ թազա խաբար կա ձեր երկրումը,— հարցնում ա պուճուր աղպերը:

— Ըսկի, ի՛նչ պտի ըլնի ո՛րդի,— ասում ա պառավը,— թազա խաբարն էն ա, որ էգուց մեր թագավորը պսակվում ա:

Տղեն էս որ իմացավ, էլ չկարաց իրան պահի, սիրտը պառավի աղաքին բաց արեց:

— Ա՛յ նանի,— ասեց,— բա չես ասի՝ ես ֆլա՛ն մարդն եմ,

լսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բանի հմար եմ էկե: Քու ֆողոն վարձք ա, նա՛նի, ի՛նչ կըլնի մի ֆանդով Ղահրաման-Բլթին իմաց տաս իմ գալը:

— Լա՛վ, ա՛յ որդի,— ասեց պառավը,— հենց էգուց պտի թագավորի ամարաթն էթամ, կասեմ:

էդսի օրը պառավը վե կացավ, գնաց թագավորի ամարաթը: Տեհավ խովաթ ա, մարդ-մաղաթ չկա, ուսովով մտավ Ղահրաման-Բլթի օթախը:

— Խա՛նումը սաղ ըլնի,— ասեց,— բա չես ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսենց բան:

— Ա՛յ պառավ, դո՛րթ ես ասում, թե սուտ:

— Ղո՛րթ եմ ասում, խա՛նում ջան, չես ավատում, էթանք քու աչքովը տես:

— Բաս որ ըտենց ա,— ասեց,— կէթաս կասես՝ արխելին կենա. ըսօր ա, յա էգուց, ոնց որ ըլնի, գլուխ կառնեմ, կէթամ ըստիան: էդ օրն էլ հենց Ղահրաման-Բլթի հարսանիքն էր:

— Ո՛նց անեմ, ո՛նց լանեմ,— միտք ա անում Ղահրաման-Բլութը,— որ թլսմիս շուշեն ձեռ քցեմ:

Մարդ ա դրկում թագավորին կանչիլ տալի:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա,— քեզ մի բան եմ ուզում ասի:

— էրկուն ասա,— ասում ա թագավորը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— հմի հո ես քունն եմ, դու իմը. էս իրիկուն էլ զաթի պտի պսակվենք. ինչ կըլնի՝ թլսմիս շուշեն տաս ինձ:

— Աչքիս վրեն,— ասում ա թագավորը,— ես քեզանից զա՛տ կխնայեմ:

էն սոհաթն էթում ա բերում, տալի նրան. նա էլ վեր ա ունում, գնում ջերը:

Դե՛, էդ իրիկուն նրանց հարսանիքն էր, էլ լի: Հարս ու փեսա, զուգված, զարգարված, կուռ-կոի տված, թագավորի նազիր-վեզիրը եններուցը, էթում ին ժամ: Հենց էդ վախտը Ղահրաման-Բլութը միզաֆիլ ընենց աներեւութ էլավ, էլ չէրեաց, որ սաղ հարսանքավորը մնաց բերանը բաց մտիկ անելուն, թե էս աղջիկը սատանա՛ էր, ի՛նչ էր, ընենց աներեւութ էլավ, որ ո՛նչ իղն էրեաց, ո՛նչ թողը:

Դե՛ս ընկան, դե՛ն ընկան, ինչ արին շարին՝ չգտան, ո՛ր չգտան:

Ղազրաման-Բլութը փախաւ մտաւ էն պառաւի տունը, նո՛ր ընդիւն մարդի հեննա ճամփա ընկաւ դպա իրա ամարաթը: Մարդ ու կնիկ էկան, էկան՝ հասան ամարաթը. ըտե մի քանի վախտ կացան, եննա ինչ կար չկար ամարաթի միջին՝ մա՛լ, դո՛ւլա՛թ, հարըստությո՛ւն, խաղինա՛, քոմմա կիտեցին, բարձեցին ձիանիքը, ալ-չուն ու էն իրեք ձիավորին էլ հեննեքը վե կալան, ընկան ճամփա՝ դպա պուճուր աղպոր երկիրը:

Գալիս են գալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, էրկու շաբաթ՝, հասնում են պուճուր աղպոր երկիրը: Նո՛ր ըստե Ղազրաման-Բլութն ու պուճուր աղպերը թաղադան պսակվում են, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք ըլնում: Ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախությո՛ւն, ինչ դափ ու զուռնա՛, որ էլ հալ ու հեսաք չկար:

Նրանք հասան իրա՛նց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մուրազին:

1 Տպագիր տեքստում «մի շաբաթ, էրկու շաբաթ» արտահայտությունը բանահավաքի ձեռքով շեշված է (Մ. 4.):





10. ՉՈՓՁԻ

Ավալ ժամանակին ընում ա շինում մի Չոփչի: էս Չոփչին հենց ինքն ա ընում, մի կնիկ. ո՛նչ տղա, ո՛նչ աղջիկ, ո՛նչ մեր, ո՛նչ քիւր, ո՛նչ աղպեր, մախլաս ըսկի զադ շի ունենում՝ մարդ ու կնիկ են ընում, իրանց շոր գլուխը:

էս մեր Չոփչու բան ու փեշակը հենց էս էր. ասու իրան-օրը, դեռ լիսն ու մութը շրաժանված, վե կկենար, պարանը վե կուներ, կէթար հանդը շոփ կիտելու, իրիկունը կգար տուն: Ընենց էլ մի զուլում շոփ կիտող էր, որ հանդումը մի շոփի կտոր էլա շէր թողա, որ ղշերը տանեն իրանց հմար բուն շինեն, յա՛ մի ճամփորդ ուստ գալիս, ցուրտ վախտը մի քանի շոփ էլա հավաքեր, բերեր վառեր, տաքանար:

Օրեն մի օրը էս Չոփչին էլի վեր ա կենում, պարանը քցում ուտը, էթում հանդը, ճամփին սրան մի Օձ ա ուստ գալի:

— Բարո՛վ, Չո՛փչի աղպեր,— ասում ա:

— Բարո՛վ, հաղա՛ր բարին,— ասում ա,— Օձ աղպեր:

— Ախար ըսենց բա՛ն կըլնի,— ասում ա Օձը,— էլ աշխարհումը շոփ չես թողում՝ հավաքում ես. ջանավա՛ր ասես, ղո՛ւշ ասես՝ բոմմա քեզանից գանգատավոր են:

— Ի՛նչ անեմ, Օձ աղպեր,— ասում ա,— քյասիր մարդ եմ, իմ ապրուստն էլ դրանից ա. էթում եմ հավաքում, բերում ծախում, տուն, տեղ, օղլուշաղ պահում: Ուրիշ փեշակ էլ չունեմ, որ ասեմ հա՛:

— Հա՛վ,— ասում ա Օձը,— որ քյասիր ես՝ մի բան ասեմ անկաջ կա՛նես:

— Խի՞ չեմ անի, Օ՛ձ աղպեր. ասա՛ տենամ:

— Հրեդ վե կալ դագանակդ,— ասեց,— տո՛ւ, գլուխս ջընջխա՛. նենա մի քիչ գլխիս դհիցը կտրա՛, մի քիչ պոչիս դհիցը, դեն քցա՛, մնացածը վե կալ տա՛ր ձեր հայաթումը մի դրադ տեղ ֆորա՛, վրեն էլ մի լավ մատուտ կապա՛: Մի քանի ամսեն վրա,— ասեց,— էդ մատուի միջին մի նռան ծառ դուս կգա, եքա-եքա նռներ կտա. հենց որ նուռը պոկես, բերես տապակ անես՝ կտենաս միջին ակն ու մարգարիտ¹, մարջան ու հաղար մի ջուռա անգին քարեր: Կտանես քեզ հմար կծախես, կհարստանաս, մըկ էլ չես գա ըստերանք բյասիր-քյուսուրի ռուզղը կտրի:

— Չէ՛, Օ՛ձ աղպեր,— ասաց Չոփչին,— էդ գլուխ գալու բան չի, ի՛նչ ասես՝ կանեմ, էդ՝ չէ՛: Քյասիր եմ, քյասիր՝ դո՛ւ ինչ անես:

— Քե՛զ ինչ, ա՛ղպեր,— ասեց Օձը,— ի՛նչ ասում եմ՝ արա՛. դու հո իմ գլխի վեքիլը չե՛ս:

Չոփչին աղաք չէր հավատում, վախում էր չըլնի՞ թե շանթի. համա տեհավ որ չէ՛, շատ ա զոռում, էլ թամաշ չարեց. վե կալավ դագանակը, տվեց Օձի գլուխը ջընջխեց, մի քիչ գլխի դհիցը կրտեց, մի քիչ պոչի դհիցը դեն քցեց, մնացածը բերեց տուն, հայաթումը մի դրադ տեղ ֆորեց, ոնց որ ասել էր՝ վրեն էլ բերեց մի լավ մատուտ կապեց:

Անց կացավ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, օրեն մի օրը վե կացավ գնաց ակը տալու Գնաց ի՛նչ տեհավ՝ դո՛րթ որ, մատուի միջին հրեն մի նռան ծառ. վրի նռանն էլ հո՛ հալ ու հեսար չկա:

Ասեց.— Տենամ միջին դագ կա՞ թե չէ:

Մի հատ քաղեց, տապակ արեց՝ ի՛նչ նուռը, քոմմա ակն ու մարգարիտ, մարջան ու հաղար մի ջուռա անգին քարեր:

— Փա՛ռքդ շատ ըլնի,— ասեց,— աստո՛ժ, էս հետ ինձ հասցըրի՛ր՝ լա՛վ հասցրի՛ր. ախար ես մեռա էսքամ տարի չոփչություն անելոն, ձեռս դա՛դ չընկավ:

Ուրախությունիցը էդ գշեր Չոփչու քունը չի տարե, սաղ գշեր խեղճը բաց աչքով ա լիսացրե:

Առավոտը գշերով-գշերհանա վե կացավ, նուռը վե կալավ, դրեց ջերը, տարավ բաղար, որ ծախի: Է՛ս վարգյարի կուշտը, է՛ն

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ Բուխանտ, որը բանահավաքի ձեռքով լնջված է (Մ. Կ.):

զարգյարի կուշտը, դե՛ս տարավ, դե՛ն տարավ՝ առնող չէլավ: Վեր-
ջը որ շատ ման էկավ, մի Զհուդ զարգյար ռաստ էկավ:

— Ա՛ղպեր,— հարցրեց,— էդ ի՞նչ ես ծախում:

— Ակն ու մարգարիտ,— ասեց:

— Հատը ո՞նց ես տալի:

— Հենց ո՞նց որ ուզում ես:

— Հատին հազար մանեթ տա՞մ:

— Տո՛ւ,— ասեց,— տա՛ր խերը տես:— Համա ինքն իրա միջին
ընկնց էր իմանում, թե վրեն ծիծաղում ա:

Զհուդն անխոս հանեց, հատին հազար մանեթ համբրեց, ձե-
ռիցն առավ:

— Սրանից է՛լ ունեա,— հարցրեց,— թե հենց էս ա:

— Հենց ի՞նչքամ ուզում ես,— ասեց,— որ բերեմ կա՞ռնես:

— Կառնեմ,— ասեց Զհուդը,— խի՞ չեմ առնի:

Զոփշին ուրախ-ուրախ տուն ա գալի, մնացած նռններից մի
քանի հատ էլա պոկում, տապակ անում, քարերը հանում, բերում
էդ Զհդի վրեն հատը հազար մանեթով սաղացնում: Մի՛ն, է՛րկու,
հի՛նգ, տա՛սը՝ ըսենց հարստանում ա, եքա փողի,՝ մըլքի տեր
դառնում:

Խալիսը մնացել ին միտք անելոն, թե էս խեղճ, քյասիր, ան-
ճար, օրեն հացի մուրացկան Զոփշին ոնց հարստացավ, էսքամ մալ
ու դովաթի տեր էլավ:

էդ քաղաքումը մի շատ հարուստ բեղրգյան ա ըլնում:

էս բեղրգյանը ինքն իրան միտքն ա անում. «Ա՛ղպեր,— ասում
ա,— էս մարդը էրեկվա Զոփշին չէ՞ր, որ պարանը վեր էր ունում,
էթում հանգը չոփ կիտելու. հմի էսքամ մալ ու դովաթը, հարստու-
թյունը ո՞վ տվեց սրան, չոփչությունով հո չաշխա՞տեց: Կա չկա,—
ասում ա,— ըստե՛ն մի բան կա. ո՞նց որ ըլնի, ես պտի իմանամ:
կա՛վա:

Մարդ ա զրկում, մի պառավ կնիկ ա կանչիլ տալի կուշտը:

— Ա՛յ բաշի,— ասում ա,— էն Զոփշուն հո ճանա՞նչում ես, որ
հմի էնքամ հարստությունի, մալ ու դովաթի տեր ա դառն:

— կա՛վ, շատ լա՛վ եմ ճանանչում, բեղրգյա՛նը սաղ ըլնի,—
ասում ա պառավը:— Խի՞ որ, ի՞նչ ես անում:

— Զե՛ս կարա մի ֆանդով իմանա, տեսանք էսքամ հարստու-
թյունը, մալ ու դովաթը նրան ո՞վ ա տվե:

— Խի՞ չեմ կարա,— ասում ա,— դրանից էլ հեշտ բան:

— Քեզ տենամ, հը՛, բա՛շի, որ իմացել ես, հենց ինչ ուզես՝ կտամ:

էս ջադուբյար պառաւին ա՝ քնձրոտ-մնձրոտ, ճղված-ճոթած շորեր ա հագնում, վե կենում, էթում դուզ Զոփշու տունը:

— Ի՞նչ բանի հմար ես էկե,— հարցնում ա Զոփշին:

— Խեղճ անտեր, անտիրական կնիկ եմ,— ասում ա,— ի՞նչ կըլնի ձեր արեւի սաղաղին մի կտոր հաց տաք՝ պահեք. ես էլ աղաք-ներիդ դուլլուզ կանեմ՝ ջուր կբերեմ, ավիլ կանեմ, մախլաս, ինչ որ ձեռիցս կգա՝ կանեմ:

— Լա՛վ,— ասում են մարդ ու կնիկ,— զաթի մընք էլ քեզ նման կնկա ինք ման դալի, որ էփի, թափի, լվանա, մեր տան բանն անի:— Վեր են ունում, վարձքի խաթեր իրանց տանը պահում:

Անց ա կենում մի վախտ, մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, էս պառաւը ընե՛նց մի լավ դուլլուզ ա անում, ընե՛նց մի ժաժ գալի, նստում, վե կենում, որ Զոփշին, իրա կնիկը սրան շատ սիրում են. մի խոսքով, իրանց հալալ մորը էնքամ շին ուզի, ինչքամ սրան ին ուզում: Ըսենց նրանց աչքը մնենկուց եղը, օրեն մի օրը, Զոփշու կնկանը որ մենակ ա քցում, կայնում ա յախեն:

— Խա՛նում ջան,— ասում ա,— քեզ ուզում եմ մի բան հարցնի, համա քաշվում եմ:

— Խի՞ ես քաշվում, ա՛յ բաշի, ասա՛. ասա՛ տենամ ի՞նչ ես ուզում:

— Խա՛նումը սաղ ըլնի,— ասում ա պառաւը,— ես ուզում ի հարցնեմ, տենամ՝ էսքամ հարստությունը, մալ ու դուլվաթը ձեզ որդիան ա. ի՞նչքամ միտք եմ անում, միտք եմ անում, խելքս չի հասնում, թե ասեմ էսքամն էլ աշխատել եք, ըսկի ավատալու բան չի. ասեմ՝ գտել եք, ըտ էլ չիլնի: Մախլա՛ս. կա՛, չկա՛՝ ըստե մի բան կա. դու արի՛, խա՛նում ջան, դրուստն ասա՛: Սա էլ գիտաք, որ ձեր մերն եմ, չեմ էթա մեր սըռը խալխին ասի:

Զոփշու կնիկը աղաք չեմ ու չում արեց, ուզեցավ շասի, համա տեհավ, որ շատ ա դեմ ընկնում, նստեց մին-մին, տեղը-տեղին նաղլ արեց:

— Ա՛յ բաշի,— ասեց,— բա չե՞ս ասի, մեր քյասիր վախտը, մի օր մարդս էթում ա հանդը շոփ կիտելու, ճամփին նրան մի Օձ ա ռաստ գալի. «Զոփշի աղպեր,— ասում ա,— ըտենց հո չի՛լնի,

հանդումն էլ չոփ շես թողում՝ հավաքում ես. խեղճ դշերի ոռոգին էլ ես կտրում: Եթե՛նչ անեմ, Օ՛ձ աղպեր,— ասում ա մարդս,— ես էլ խեղճ եմ, անճար եմ, դրանով եմ ապրուստ անում: «Բայ որ րտենց ա,— ասում ա Օձը,— տո՛ւ, ինձ սըպանա. մի քիչ գլխիս դճիցը կտրա՛, մի քիչ պոչիս դճիցը, մնացածը տար ձեր հայաթումը ֆորա՛, վրեն մատուռ կապա՛: Մի քանի ամսեն վրա,— ասում ա,— կգաս, կտենաս էդ մատուի միջին նռան ծառ ա դուս էկե, եքա-եքա նոներ ա տվե: Հենց որ նուռը քաղես, տապակ անես, կտենաս մեջը լիքը ակն ու մարգարիտ, մարջան ու հազար մի ջուռա անգին քարեր: Կտանես,— ասում ա,— կծախես, մըն էլ շես դա րստերանք չոփ կիտի»: Մարդս էլ քաշում ա դազանակը, տալի Օձին սըպանում, մի քիչ գլխի դճիցը կտրում, մի քիչ պոչի դճիցը՝ դեն քցում, մնացածը բերում մեր հայաթումը ֆորում, վրեն էլ մի լավ մատուռ կապում: Անց կացավ մի վախտ, բա շե՛ս ասի, ա՛յ բաջի, ինչ որ Օձն ասել էր՝ մին-մին, տեղը-տեղին կատարվեց: Հրենիկ տե՛նում ես էն մատուռը,— մատուով շանց ա տալի,— նռան ծառը էդ մատուի միջին ա. վրի նռանն էլ հո՛ հալ ու հեսար չկա. ինչքամ քաղել ենք ծախե, քսան էնքամ էլ դեռ կենում ա՛: Հմի տե՛հար, ա՛յ բաջի, ո՛նց ենք հարստացե:

— Տեհա՛, խա՛նում ջան, տեհա՛. աստոծ ձեր մինը հազար անի, ո՛վ չի ուզի:

— Համա չըլնեմ-չիմանամ, ա՛յ բաջի, էթաս սրան, նրան ասես, հա՛, թե չէ էլ մարդիս ձեռիցը շեմ պըծնի՝ մահս կտա՛:

— Զե՛, խա՛նում ջան, ես հո էրեխա շեմ, էթամ մեր սըռը խալխին ասեմ:

Համա ո՛րդե. հենց հեգսի օրը, ինչ որ լսել էր, փեշումը կոլոնց, գնաց բեղրգյանին խաբար տվեց:

— Բեղրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասեց,— բա շե՛ս ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:— Նստեց մին-մին, տեղը-տեղին նաղլ արեց՝

— Լա՛վ,— ասեց բեղրգյանը,— հմի ե՛ս գիտամ, նա՛:— Հանեց պառավին մի գոգ ոսկի տվեց՝ ճամփու դրեց:

Անց կացավ մի քանի վախտ, օրեն մի օրը, վե կացավ գնաց Զոփշու կուշտը:

¹ Տպագիր տեքստում՝ կրուհացնի, կրողա. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

— Բարո՛վ, Չո՛փշի աղպեր,— ասեց բեղրգյանը:

— Բարո՛վ, հազա՛ր բարին:

— Չո՛փշի աղպեր, քեզ մի բան եմ ուզում հարցնի, համա պտի դրուստն ասես, հա՛:

— էրկուսը հարցրա՛, բեղրգյա՛նը սաղ ընի:

— Դու արի՛ դրուստ ասա՛: Չոփշի աղպեր, էսքամ հարստու-
թյունը, մալ ու դովլաթը քեզ ո՞րդիան ա:

— Ո՞րդիան պտի ընի,— ասեց Չոփշին,— ճակատիս հալալ
քրտնքովն եմ աշխատե:

— Չէ՛, սո՛ւտ ես ասում. ուզո՞ւմ ես մարդ գանք:

— Լա՛վ, մարդ գանք. ընշի՞ վրեն:

— Հե՛նց ընշի վրեն ուզում ես:

— Թե գտար,— ասեց,— ես իմ տուն ու տեղը, մալ ու դո-
վաթը քոմմա քեզ տամ. թե չէ հո՛, դո՛ւ քունը ինձ տաս: Ռա՞ղի ես:

— Ռա՞ղի եմ, ա՛ղպեր, ուղի եմ: Դե արի էթանք մի քանի
մարդ էլ կանչենք շահդ, որ մարջը մարջ ընի, ո՛նչ ես խոսքիցս
եդ դառնամ, ո՛նչ դու:

— Լա՛վ, էթա՛նք:

Վեր են կենում, էթում մի քանի մարդ էլ կանչում, բերում ընդե
շահդ կաննացնում:

— Դե հմի ասա՛, բեղրգյա՛նը սաղ ընի, տենանք իմ հարս-
տությունը ո՞րդիան ա:

— Ձեր հայաթումը,— ասում ա,— մի մատուռ կա, մատուռի
միջին՝ մի նռան ծառ...

— Լա՛վ, լա՛վ, լա՛վ. էլ մի՛ ասի,— խոսքը կտրում ա Չոփ-
շին,— տա՛րար: Ինչ ունեմ-չունեմ՝ տո՛ւն, տե՛ղ, մա՛լ, դովա՛թ
քոմմա քեզ. տա՛ր, մորդ կաթի նման քեզ հալալ ընի. ես կէթամ
էլի աղաքվա նման շոփշություն կանեմ: Փա՛ռք ասսու ողորմու-
թյունին, ոնց որ տվեց, ընենց էլ պռավ:

Ասում ա ու կնկա կուռը բռնում, տանիցը լափ դարտակ դուս
գալի, էթում մի քնձրոտ-մնձրոտ տուն, քրհում, միջին կենում:

Էլ էն Չոփշին, էլ էն Չոփշին: Առավոտը լիսը բացվում էր թե
չէ, պարանը քցում էր ուսը, էթում հանդը շոփ կիտեղու, իրիկունը
գալի տուն: Ասենք կնիկը եննա զլխի ա ընկնում, որ ըստոնք քոմ-
մա էն քավթառ պառավի բաներն ա, համա վախությունիցը մար-
դին չի ասում, անսաս իրա հմար տաղ ա անում, մնում:

Հսկնց անց ա կենում մի շարաթ, էրկու շարաթ, մի ամիս, էրկու ամիս՝ օրեն մի օրը էս մեր Զոփշին ինքն իրան միտքն ա անում. «Ա՛ղպեր,— ասում ա,— ըսկնց բան չիլնի. ես պտի վե կենամ էթամ ասսու կուշտը գանգատ, մի տենամ ես ի՞նչ մեղքի տեր ի. որ էսքամ մալ ու դովաթը տվեց՝ էլ եղ ձեռիցս առաւլա:

էթում ա կնկա հեննա ա մասլահաթ տենում: Կնիկն էլ, ըե.— Դու գիտաս, ա՛յ մարդ, էթում ես՝ գնա՛:

Զոփշին ա՛ մի քանի ամսվա պաշար ա վեր ունում, փետն առնում ձեռը, ընկնում ճամփա՝ դպա ասսու կուշտը: էթում ա էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի մեշի միջի սրան էրկու վերունի դաթիր ա ռաստ դալի: Տենում ա էրկսի մեջքն էլ յարա-փարեն կոխել ա:

— Բարո՛վ,— ասում ա Զոփշին:

— Բարո՛վ, հաղա՛ր բարին: Ի՞նչ մարդ ես,— հարցնում են դաթրները:

— Ես ֆլա՛ն Զոփշին եմ,— ասում ա:

— Բա էդ ո՞ւր ես էթում:

— էթում եմ ասսու կուշտը գանգատ:

— Որ էթում ես, ի՞նչ կրլնի մեր դճիցն էլ գանգատ անես: Էս տասը տարի՛ մեր մեջքը յարա-փարեն կոխել ա. ի՞նչ դեղ, դարման անում ենք, լավանալու ճար, իլլաճ չիլնում: Մի հարցրա՛, տես մենք ի՞նչ մեղքի տեր ենք, որ աստոծ մեզ ըսկնց պատճել ա:

— Աչքիս վրեն,— ասում ա,— կասեմ:

— Աչքդ վարդի վրեն,— ասում են դաթրները:

էս մեր Զոփշին ա, սրանց տալիս ա անց կենում, թողում էթում էլ եղ իրա ճամփեն: էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա մի քաղաք: էս քաղաքի միջովը անց կենալիս տենում ա էրկու սի՛րուն, նա՛շխուն, արեգակի կտոր աղջիկ:

— Բարո՛վ,— ասում ա Զոփշին:

— Ա՛յ բարո՛վ, ասսու հաղա՛ր բարին, խերին: Ի՞նչ մարդ ես,— հարցնում են աղջկեքը:

— Ես ֆլա՛ն Զոփշին եմ,— ասում ա:

— Բա էդ ո՞ւր ես էթում:

— էթում եմ ասսու կուշտը գանգատ:

— Որ էթում ես,— ասում են,— ի՞նչ կրլնի մեր դճիցն էլ գա:

գատ անհա: Մեր հերը լավ հարստութունի, լավ մալ ու դուլաթի տեր ա. մընք էլ, տենում ես, էսքամ սիրուն, էսքամ նաշխուն, ի՞նչ անհա՝ մեզանից գեշերը մարդի են էթում, մենք ըսենց մնացել ենք տանը: Մի հարցրա՛ տես մե՛ր ճարն ինչ պտի ընի:

— Լա՛վ, — ասում ա, — ձեր գանգատն էլ տեղ կհասցնեմ:

Ասում ա, տալի անց կենում, էթում: էթում ա, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի եքա անտուտ, անտակ ծովի ա ռասո գալի: Տենում ա էդ ծովի միջին մի դուշ կաննել ա, սաղ ծովը փորն ա քաշում էլի շի կշտանում, հարա՛յ-մադաթը քցում ա. — Ամա՛ն, աստ՛ւ սիրուն, ես ծարավ մեռա՛ մի պուտ ջո՛ւր:

— Բարո՛վ, — ասում ա Չոփչին:

— Բարո՛վ, հազա՛ր բարին, հողածին: Ի՞նչ մարդ ես, — հարցնում ա դուշը:

— Ես Ֆլա՛ն Չոփչին եմ, — ասում ա:

— Բա էդ ո՛ւր ես էթում:

— էթում եմ աստու կուշտը գանգատ:

— Որ էթում ես, — ասում ա, — ի՞նչ կընի իմ դհիցն էլ գանգատ անհա: Ես էսքամ տարի էս ծովի միջին կաննած՝ սաղ ծովը փորս եմ քաշում, էլի շեմ կշտանում. մի հարցրա՛ տե՛ս իմ ճարն ի՞նչ պտի ընի:

— Զո՛ւփստ աչքիս վրեն, — ասում ա, — քու գանգատն էլ տեղ կհասցնեմ:

Տալիս ա անց կենում, էթում էլ եդ իրա ճամփեն: էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, վերջը դուս ա գալի՝ աշխարքի անծերը: Տենում ա ընդե սիպտակ միրքով մի ծեր, գզզված մարդ հրեն թախտի վրեն բաղմել ա: էթում ա դրան գլուխ տալի:

— Բարո՛վ, ա՛յ բարի, — ասում ա Չոփչին:

— Բարո՛վ, հազա՛ր բարին: Ի՞նչ մարդ ես, — հարցնում ա հալիվորը:

— Ես Ֆլա՛ն Չոփչին եմ, — ասում ա:

— Բա էդ ո՛ւր ես էթում:

— էթում եմ աստու կուշտը գանգատ:

¹ Տպագիր տեքստում՝ «...մի օր, երկու օր, իրեք օր, մախլասի մի շաբաթ, աալիս ա դուս գալի...»։ Խմբագրումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

— Աստուծո՛հ ենց ես եմ, որ տենում ես. ասա՛ տենամ զանգատդ ի՞նչ ա:

Չոփշին էս լսեց թե չէ, էն սհաթը ընկավ աստու ոնները:

— Տե՛ր աստուծո՛, — ասեց, — ես մի խեղճ, դառն աղքատ ի, ամեն օր պարանը վեր ի ունում, էթում հանդը շոփ կիտելու, իրիկունը դալի տուն: Ըսենց մարդ ու կնիկ քարի հեննա քաղվելոն, ավազի հեննա մաղվելոն, դունդ-դունդ անելոն յուր ինք էթում: Օրեն մի օրն էլ, վեր ի կացե գնացե ցախի, ճամփին մի Օձ ռաստ էկավ: «Չոփշի աղպեր, — ասեց, — հերթք չի՞ դու էս հանդի շոփերը կիտես. տնա՛շեն, խեղճ դշերի ռուզդն էլ ես կտրում, որ տանեն իրանց հմար բուն շինեն»: Ի՞նչ անեմ, — ասեցի, — քյասիր մարդ եմ, ես էլ դրանով եմ ապրում: Քիսս որ ըտենց ա, — ասեց Օձը, — դազանակդ վե կալ, տո՛ւ գլուխս ջընջիա. եննա մի քիչ զլխիս դհիցը կտրա՛, մի քիչ պոշիս դհիցը՝ դեն քցա՛, մնացողը՝ տար ձեր հայաթումը մի դրադ տեղ ֆորա՛, վրեն էլ մի լավ մատուռ կապա՛: Մի քանի ամսեն վրա, — ասեց, — էդ մատուռի միջին մի նռան ծառ դուս կգա, եքա-եքա նռներ կտա. հենց ո՛րը քաղես, տապակ անես՝ կտենաս մեջը լիբը ակն ու մարգարիտ, հաղար մի շուտա անգին քարեր: Կտանես կծախես, — ասեց, — կհարստանաս, մըկ էլ չես զա ըստերանք շոփ կիտի: Ես էլ նրան անկաջ արի, դազանակով տվի գլուխը ջընջխեցի. ոնց որ ասել էր, ընենց էլ արի, տարա մեր հայաթումը ֆորեցի, վրեն էլ մի լավ մատուռ կապեցի: Ղո՛րթ որ, Օձը ոնց որ ասել էր, մին-մին, տեղը-տեղին կատարվեց: Հարըստացա, լավ մալ ու դուլվաթի տեր դառա. համա վերջը չեմ գիտա ոնց էր էլի, մեր քաղաքումը մի բիլրդյան կա, էս բանը իմացել էր. էկավ հեննես մարջ էկավ՝ տարավ: Ինչ ունեի, շունեի՝ տո՛ւն, տե՛ղ, մա՛լ, դուլվա՛թ, քոմմա տվի նրան, կնկանս կուռը բռնեցի, թողի տանիցս լա՛փ դարտակ դուս էկա: Էլա էլ էն Չոփշին, էլ էն Չոփշին, ամեն օր պարանը վեր ի ունում, էթում հանդը շոփ կիտում, բերում՝ սըթար ինք անում: Ըսենց մի քանի վախտ անց կացավ, օրեն մի օրը միտք արի, ասեցի՝ էթամ աստու փեշը բռնեմ, հարցնեմ տենամ ես ի՞նչ մեղքի տեր ի, որ էսքամ հարստությունը, մալ ու դուլվաթը տվեց՝ էլ եդ ձեռիցս խլեց: Հմի էկել եմ ընկե քու ոնները: Տե՛ր աստուծո՛, բալի էլի դու մի լիս ու ճար անես:

¹ Տպագիր տեքստում՝ մեղղը, ուղղումը մեր կողմից է (Մ. Կ.):

— Կէթաս էլ եդ ձեր քաղաքը,— ասեց աստոծ,— էն բեղրդյանի հեննա մարջ կգաս: Կասես. «Արևը ո՞րդիան ա դուս գալի»: Կասի. «Հալըա՛թ որ է՛ս դհիցը»: Կասես. «Չէ՛, է՛ն մի դհիցը. ուզո՞ւմ ես, արի մարջ գանք»: Որ մարջ էկար, էն վախտը՝ ես արևը քու ասած դհիցը կհանեմ: Մարջը կտանես, մալ ու դուլվաթդ էլ եդ կգա քու ձեռը:

— Փա՛ռքդ շատ ըլնի,— ասեց,— տե՛ր աստոծ, ոնց որ հրամայեցիր՝ ըսենց էլ կէթամ կանեմ: Էդ հո էդ: Մի ուրիշ գանգատ էլ ունեմ: Ծամփին մի մեշի միջի ինձ էրկու ղաթիր ռաստ էկան:— Ո՛ւր ես էթում,—հարցրին: Ասեցի.— էթում եմ ասսու կուշտը գանգատ:— Որ էթում ես,— ասեցին,— ի՛նչ կըլնի մեր դհիցն էլ գանգատ անես: Էս տասը տարի՝ մեր մեջքը յարա-փարեն կոխել ա. ի՛նչ անում ենք, չենք անում՝ լավանալու ճար, իլլաճ չիլնում: Մի հարցրա՛ տես մեր ճարն ինչ պտի ըլնի:

— Ծա նրանց ստեղծել եմ,— ասեց աստոծ,— որ մարդկերանցը պետքը գան, բեռ շալակեն, բան անեն, չէ թե տարեն տասնէրկու ամիս պարապ-սարապ մեշեքը շափչփեն: Ուզո՞ւմ են,— ասեց,— աղաք արա՛, տա՛ր ձեր քաղաքը, վրենբը փալան դի, բանացրա՛ ալբիալը մեջքենբի յարեն կլավանա:

— Էդ հո էդ: Էկա, էկա, էկա՛ հասա մի քաղաք. ըտե էրկու սի՛րուն, նա՛շխուն, ակն ու արեգակ աղջիկ ռաստ էկան: Հարցրին. «Էդ ո՞ւր ես էթում»: Ասեցի.— էթում եմ ասսու կուշտը գանգատ: «Որ էթում ես,— ասեցին,— ի՛նչ կըլնի, մեր դհիցն էլ գանգատ անես: Մենք ըսենց լավ օջախից ենք, ըսենց էլ սիրուն, ոնց որ տենում եզ, համա ինչ անես, մի հետ մեր բախտը կապվել ա, մնացել ենք տանը: Մի հարցրա՛, տես մեր ախրն ի՛նչ պտի ըլնի:

— Էդ էրկու սիրուն աղջիկն էլ քո՛ւ ղսմաթն ա,— ասեց աստոծ,— վե կունես, կտանես ձեր քաղաքը, ընդե մարդի կտաս:

— Էդ էլ հո էդ,— վրա բերեց Զոփիին:— Գալիս ճամփին մի անտակ ծովի ռաստ էկա. տեհա մի ղուշ էդ ծովի միջին կաննել ա, սաղ ծովը փորն ա քաշում, էլի՛ չի կշտանում՝ ձեն ա տալի. «Ամա՛ն, ասսո՛ւ սիրուն, էրվեցի, խորովեցի, տապակվեցի՝ մի պուտ ջո՛ւր»: Էս ղուշն էլ իրա գանգատն արեց. «Էսքամ տարի ա, էս ծովի ջուրը սաղ փորս եմ քաշում, էլի ինձ կշտում չկա: Մի հարցրա՛ ասսուն,— ասեց,— տենանք ես ի՛նչ մեղքի տեր եմ, յա իմ ճարն ի՛նչ պտի ըլնի»:

— Էդ դշի տեղը,— ասեց աստոծ,— հենց էդ ծովն ա, որ կա. որ ընդիան բաց թողամ՝ արար աշխարհը քար ու քանդ, բրիշակ կանի: Ըսենց էլ կէթաս կասես իրան:

— Տեր աստոծ,— ասեց Չոփշին,— պրծա. էլ զանգատ չունեմ: Եննա ասսու ձեռը պաշեց, թողաց եդ դառավ էլ էն ճամփովը, որ ճամփով որ էկել էր:

Էկավ, էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասավ էն անտակ ծովի դրադը:

— Չոփշի աղպեր,— հարցրեց դուշը,— ասսուն տե՛հար, իմ գանդատն արե՞ցիր:

— Հա՛, դո՛ւշ աղպեր, տեհա. զանգատդ արեցի: Աստոծ ասեց, ռնրա տեղը հենց էդ ծովն ա, որ կա, ընդիան որ թողամ՝ արար աշխարհը քար ու քանդ կանի:

Ասեց, տվեց անց կացավ: Էկավ, էկավ, էկավ, հասավ էն աղջըկերանց քաղաքը: Հարց ու փորձ արեց, նրանց գտավ:

— Աստոծ լսեց ձեր զանգատը,— ասեց,— հրամայեց որ էրկրսիդ էլ տանեմ մեր քաղաքը ընդե մարդի տամ: Հմի ի՞նչ եք ասում. կգա՞ք էթանք:

— Կգանք, խի՞ չենք գա,— ասեցին,— ասսու հրամանն ա՛ ինչ կարանք ասի:

Վե կացան հենեհն էկան: Էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մեշի միշին էն էրկու դաթիրը ռաստ էկան:

— Չոփշի աղպեր,— հարցրին,— ասսուն տե՛հար. մեր գանդատն արե՞ցիր:

— Հա՛, տեհա,— ասեց:

— Բա ի՞նչ ասեց:

— Սս նրանց ստեղծել եմ,— ասեց,— որ մարդկերանցը պետքը գան, բեռ շալակեն, բան անեն: Ուղում են,— ասաց,— աղաք արա՛, տա՛ր բանացրա՛ մեջքների յարեն ալրիալը կլավանա: Է՛, կգա՞ք տանեմ:

— Կգա՛նք, խի՞ չենք գա,— ասեցին:

Չոփշին էն սհաթը դաթրների բերանը գյամ դրեց, մինը մի աղջկանը, տվեց, մինը մեկեկին, նստեցին՝ ընկան ճամբա: Նստելու բաշտան՝ էրկու դաթրի յարեն էլ ալրիալը սաղացավ:

Էս մեր Չոփշին ա՛ էկա՛վ, էկա՛վ, էկա՛վ, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՛ մի

ամիս, հասաւ իրանց երկիրը: Սաղ քաղաքը չաւ էլաւ, թե Չոփչին էկել ա, հեննեն էլ էրկու սի՛րուն, նա՛շխուն, հուրի-մալաք աղջիկ ա բերե, որ տենողի խելքն ա էթում: Բեզրգյանը էս իմանում ա թե չէ, ալբիալը վեր ա կենում, էթում կուշտը:

— Բարո՛ւ վ ես էկե,— ասում ա,— Չո՛փչի աղպեր. ամեն ճամփեդ սալամա՛թ: Էդ էրկու սիրուն աղջիկը ո՞րդիան ա,— հարցնում ա,— չե՛ս ծախի առնեմ:

— Չէ՛,— ասում ա,— չե՛մ ծախի. որ քու սաղ մալ ու դոլվաթն էլ տաս՝ էլի չեմ ծախի: Ուզո՞ւմ ես, արի՛՛ էլի մարջ գանք:

— Լա՛ւ, մարջ գանք,— ասում ա բեզրգյանը:— Ընչի՞ վրեն:

— Դու ինձ մի աղաք ասա՝ արևը ո՞ր դհիցն ա դուս գալի:

Բեզրգյանը մատով շանց ա տալի.— Հալբա՛թ է՛ս դհիցը,— ասում ա:

— Չէ՛,— ասում ա Չոփչին,— մարջ գա՛լիս ես, որ էգուց էդ դհիցը չդուս դա:

— Հա՛, մարջ եմ գալի:

— Ընչի՞ վրեն:

— Թե Դո՛ւ տարար, իմ տուն ու տեղը, մալ ու դոլվաթը քոմ-մա քեզ. թե ես տարա՝ էդ էրկու աղջիկն ինձ: Լա՛ւ:

— Լա՛ւ,— ասում ա Չոփչին,— թող ըտենց ըլնի:

Հեգսի օրը, դեռ լիսն ու մութը չբաժանված մի քանի մարդի հեննա վեր են կենում, էթում են քաղաքիցը դուս:

— Բեզրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասում ա,— լաւ վարավուրդ արա, հա՛, տե՛ս արևը ո՞ր դհիցն ա դուս գալի:

Աստու հրամանով էդ օրը արևն էն դհիցն ա դուս գալի, որ դհիցը ամեն օր էր մննում: Քոմմա մնում են սառած, իրար էրեսի մտիկ անելոն: Բեզրգյանի հալը հո՛ էլ միք հարցնի՝ սփրթնել ա, դառե պատի ծեփ:

— Հը՛, բեզրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ձեն ա տալի Չոփչին,— տա՛րա, թե չէ:

— Տարա՛ր, ինչ կասեմ, տարա՛ր:

— Տարա՛:

— Տարա՛ր:

— Տարա՛:

— Տարա՛ր, աղպեր, տարա՛ր: Ինչ ունեմ, չունեմ՝ տո՛ւն, տե՛ղ, մա՛լ, դոլվա՛թ՝ քոմմա մորդ կաթի նման քեզ հալալ ըլնի:

— Զէ՛, բեղրդյա՛նը սաղ ըլնի,— ասում ա Զոփշին,— քու հարստութիւնը ինձ հարամ ա կացե. ինչ որ դու ինձանից աղաք տարիւ ես՝ վե կունեմ, քունը քեզ ըլնի, շեմ ուղում:

Ըտենց էլ անում ա. իրա հարստութիւնը, մալ ու դռլվաթը վեր ա ունում, բեղրդյանինը եդ տալի իրան: Զոփշին դառնում ա էլ էն հարուստը, էլ էն հարուստը:

Հեննեն բերած էրկու աղջիկն էլ՝ մինը թագավորի նաղրի տղին ա տալի, մինը՝ վեղրի. օխտն օր, օխտը գշեր դափո՛ւմ, զոռնո՛ւմ, չաւ քեֆո՛ւմ, ուրախութիւնով հարսանիք անում:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկաւ. մինն ասողին, մինն ասիւ ամողին, մինն էլ անկաշ դնողին:





կանչեց, էկան:

Տղեն էկավ կայնեց. թագավորը տեհավ, որ թամբալուքյունը էրեսիցը թափում ա, վեղրին հրամայեց, որ էրկու յասավուլ բերիլ տա. բերիլ տվեց:

Թագավորը հրամայեց, թե.— էս տղին ու էս աղջկան վե կալեք տարեք Օսմանցվի երկիրը, էլ իմ աչքին չէրևան:

Վե կալան տարան: Տարան Իգդիր, եկեղեցու պատի տակին նստեցին, դինջացան: Թագավորի աղջիկը լաց էլավ, ու յասավուլներին խնդրվեց, թե.— Մի՛ք տանի ինձ Օսմանցվի երկիրը, թողն՛ք մնամ ըստեղ, իմ մարդը թամբալ ա, չի կարա բան անի:

Շատ խնդրվեց, յասավուլի մինը խղճահարվեց, ասեց.— Թո՛ղ մնա ըստեղ, մե՛ղք ա:

էն մինը ասեց.— Թագավորը իմանա՝ մեզ քյալլա կանի, չի՛ կարելի:

Թագավորի աղջիկը է՛չ խնդրվեց, թե.— Իմ հերն ի՞նչ պտի իմանա, թե ինձ տարաք Բայազիթ, թե թողիք Իգդիր:

էդ յասավուլները թողացին, եդ դառան գնացին:

Եկեղեցու պատի էն դիհը մի հալիվոր էր նստած: Եբ որ էդ հալիվորը դրանց ձենը լսեց, վե կացավ էկավ դրանց կուշտը, հարցրեց.— Ո՛ւր էք էթում:

Թագավորի աղջիկն ասեց.— Իմ հերը բարկացել ա իմ վրին, տվել ա էս տղին, տանից դուս արել:

Հալիվորը ասեց.— Ինձ ո՛նչ տղա ունեմ, ո՛նչ աղջիկ, է՛կեք էթանք մեր տունը, մեկդ՝ ինձ աղջիկ, մեկդ՝ տղա:

Վե կացան, գնացին: Գնացին տեհան մի պուճուր հացատուն էր, ինքն էր ու պառավը:

Աղջիկն ասեց.— Հե՛ր, ընչո՞վ էս կառավարվում:

— Օրական մի շլակ ցախ եմ բերում, ծախում ենք, կառավարվում ենք:

— Առավոտը տղիդ էլ տա՛ր հետդ:

— Շա՛տ լավ, կգա՝ կտանեմ:

Իրիկունը քնելու վախտը պառավը տղի տեղը քցում ա դռան ետևը, աղջկանը առնում իրա ծոցը, պառկում ա:

Առավոտը, որ քնատեղիցը վեր են կենում, պապը պարանը վեր ա ունում, էթում ա ցախի: Տղեն էլ ա վե կենում, էթում հետը: էթում են հասնում մեշեն: Պապը ըսկսում ա ցախ-մախ հավաքիլը:

Տղեն ասում ա.— Ես ըստեղ ցախ չեմ հաւաքի, ըստիան ցախը մանդր ա:

Ասում ա.— Դո՛ւ գիդաս:

Տղեն էթում ա, էթում, տենում ա բաղի պատ. նիլում ա պատը, տենում ա պատի տակին ընքան ցախ կա կոտորած, օխտը տարի կրի՝ չի հատնի:

Վեր ա գալի պատը, ցախից վեր ունում, շարտում պատի էն դիհը: Եննա էթում ա բաղի մեջը ման գալու, տենում ա մառմառ քարից մի հաւուղ: Եբոր մխելի մոտանում ա, տենում ա մի ջովստադունիկ ծափ էն տալի, թռնում: Մոտանում ա հաւըղին, տենում ա ըտեղ մի ոսկե թաս. վեր ա ունում, դնում ծոցը: Եդ ա դառնում, ցախը շըլակում, գալի՝ Գալիս ա հասնում պապի կուշտը:

Տենում ա պապը նոր շըլակը կապում ա, ասում ա.— Դե՛ վեկալ է՛թանք:

Վեր ա ունում, էթում են: Եբոր հասնում են քաղաքը, Զհըդի մեկը գալիս ա տղի աղաքը, ասում ա.— էդ ցախը չե՞ս ծախի:

Ասում ա.— Կծախեմ:

Թե.— Գինն ի՞նչ ա:

— Դո՛ւ գիտաս, ինչ կտաս տո՛ւ:

Զհուղը ասում ա.— Տասը մանեթ տա՛մ:

Ասում ա.— Իմ վրա խի՞ ես ծիծաղում,— ասում ա,— վրես մի՞ ծիծաղա:

Ասում ա.— Հիթսուն մանեթ կտամ:

Ասում ա.— Դե՛ հանա, տո՛ւ:

Ասում ա.— Տանենք տուն, փողդ տա՛մ:

Տանում ա տուն, հանում ա հիթսուն մանեթը տալիս ա. տղեն աւնում ա, ուրախ-ուրախ էթում ա տուն:

Թագավորի աղջկանն ասում ա.— Աչքդ լի՛ս, մի շըլակ ցախ տվեցի հիթսուն մանեթի:

Թագավորի աղջիկն ասում ա.— Կարող ա մի կտորը հի՛թսուն մանեթ աժենա, էգուց մի կտոր բե՛, տենանք:

Տղեն ոսկու թասը ծոցիցը հանեց, տվեց աղջկանը, ասեց.— էս էլ գտել եմ:

Աղջիկը շատ ուրախացավ, ասեց.— էս թասն էլ կաժենա հաղար մանեթ:

Իրիկունը էկան, հաց կերան, քնեցին: Էլի առավոտը վե կացան զնացին ցախի: Տղեն եգին-եգին գնաց, ցախը շըլակեց էկավ:

Էկավ հասավ պապի կուշտը, մի կտոր էդ ցախիցը տվեց պապին, ասեց.— Պահա՛, տանենք տուն:

Երոր մտան քաղաքը, էլի Զհուդն էկավ, ասեց.— Հարուր մանեթ տա՛մ ըսօրվա ցախիդ:

Տղեն չհավատաց, ասեց.— Իմ վրին մի՛ ծիծաղա:

Ասեց.— Էրկու հարուր մանեթ տա՛մ:

Ասեց.— Իրեք հարուր մանեթ տաս, կտամ:

Ասեց.— Տանենք տուն, իրեք հարուր մանեթ տամ:

Գնաց տուն, իրեք հարուր մանեթը առավ, էկավ իրանց տուն:

Թագավորի աղջկանն ասեց.— Ըսօրվա մի շըլակ ցախը տվեցի իրեք հարուր մանեթի:

Երոր Թագավորի աղջիկը տեհավ պապի բերած մի կտոր ցախը, ասեց.— Էս մի կտորը կաժենա հազար մանեթ:

Սրանից եղը տղեն հա՛ բերեց, հա՛ էվելի գնով ծախեց:

Երոր հարստացան, տղեն ասեց պապին.— Պա՛պի, մի ձեռք տներ պտի շինեմ:

Ասեց.— Դո՛ւ գիտաս, ո՛րդի:

Սկսեց շինիլը: Երոր շինեց պրծավ, անումը դրին՝ Իգդիրա ամարաթի տերը:

Սրանք մնան ըստի, մենք խաբարը տանք էն ջուխտ աղունը-կիցը:

Ջուխտ աղունիկը որ ծափ տվին զնացին, Ըռեհան Թագավորի աղջիկն ին:

Մենծ աղջիկը գնաց հոր կուշտը, զանգատ արեց, ասեց.— Իգդիրա ամարաթի տերը էկավ մտավ իմ բախեն, ցախը տարավ, քլասիւր էր, հլա ջհա՛ննամ, էկավ հավըղի կուշտը, մենք լեղանում ինք, մենք թուանք, մեր թասը վե կալավ. բա՛ էդ օրենք ա, ա՛յ հեր, որ գա հա՛մ մեր ցախը տանի, հա՛մ թասը վեր ունի, հա՛մ էլ մեր տկլոր ջանը տենա, բա՛ ամոթ չի՛:

Թագավորը բարկացավ, կանչեց իրա Թուման դեին, ասեց.— Սհաթի տասնէրկըսին Իգդիրա ամարաթի տերը քեզանից կուզեմ: Թուման դեը վե կացավ զնաց դպա Իգդիր. էն վախտը գնաց,

որ շորսով նստած հաց ին ուտում, վեր էկավ բալկոնիցը, մտավ հաշտը, հաշտիցը ձեռը քցեց տղին ու քցեց շըլակը, առավ ու թռավ:

Դրանք՝ «վա՛յ, վա՛յ, տարա՛վ», լաց, արտասուներ՝ Թոմաս դեբ տարավ թագավորի պալատի տակին վե դրեց, ասեց.— Գնա՛, թագավորը կանչում ա:

Գնաց թագավորի կուշտը, գլուխ տվեց, ձեռները կապեց, կայնեց:

Թագավորն ասեց.— Իգդիրա՛մ ամարաթի տերը դո՛ւ ես:

Ասեց.— Ե՛ս եմ:

Ասեց.— Կանչե՛ք աղջկանս, գա՛:

Կանչեցին, աղջիկն էկավ:

Հերն ասեց.— Է՛ս ա տղեն:

Աղջիկն ասեց.— Էդ ա:

Ձեն տվեց.— Ջանլա՛թ:

Ջանլաթները թրերը քաշեցին մտան նեքսև, աղջիկն էկավ առաջ, խնդրվեց, ասեց.— Թագա՛վորն ապրած կենա, երոր դրան սրպանում ես, մենակ դրան չես սրպանում, Թարխուն թագավորի աղջկանն էլ հետն ես սրպանում: Թարխուն թագավորը բարկացել ա իրա աղջկա վրին, տվել ա էս տղին ու քաղաքիցը հեռացրել:

Թագավորը ասում ա.— Մեղքը քու շլինքը, դո՛ւ էկար գանգատ արի՛ր. որ ըտենց ա, իմ ախչիկն էլ տվեցի քեզ, ա՛յ տղա: Դու գնա՛, իրիկունը քառասուն զարավաշով ինքը կգա, գշերը կմնա կշտիդ, առավոտը զարավաշները եդ կգան:

Տղեն դուռ էկավ, մոլորվեց. տեհավ որ չի կարա էթա, մտավ նեքսև, թագավորին խնդրվեց, ասեց.— Յա գլուխս տո՛ւ, յա ո՛նց որ բերել ես, ընենց էլ ճամփու դի:

Թագավորը կանչեց Թոմաս դևին, ասեց.— Վե կալ տա՛ր էս տղին իրա տեղը:

Վե կալավ, տարավ: Տղեն որ բանձրացավ վրե, տեհան՝ շա՛տ ուրախացան: Մնաց մինչև արևմուտոց, մեկ էլ տեհան քառասուն զարավաշով Ըռեհան թագավորի աղջիկը վեր էկավ բալկոնը թրի-թրիալով:

Ըռեհան թագավորի աղջիկը մտավ նեքսև, բարև տվեց ու կաննեց. զարավաշները էկան մին-մին գլուխ տվեցին ու կաննեցին: Էկավ հացի վախտը, նստեցին հաց կերան: Վե կացավ պառավը, տեղ շինեց: Քառասուն զարավաշի հմար մի ձեռք տեղ:

քցեց, Ըոռհան թաքավորի ու Թարխուն թաքավորի աղջրկեքանցն առավ իրա ծոցը, բնեց: Տղի տեղն էլ դռան քամակին քցեց: Եբոր լիսը բացվեց, դարավաշները վե կացան գնացին, Ըոռհան թաքավորի աղջիկը մնաց ըտեղ:

Խաբարը տանք Թարխուն թաքավորիցը:

Թարխուն թաքավորը կանչեց վեզրին, թե.— Թաղարեք տե՛ս, է՛թանք ման գալու երկիրը:

Վե կացան գնացին: Շատ գնացին, քիչ գնացին, էկան հասան Իզդիր: Աղջիկը իմացավ որ հերը գալիս ա՛ գնաց համամ, իրա շորերը փոխեց, թաքավորական շորերը հագավ, զուգվեց, իրանց ամառաթի դռանը կաննեց: Հերն էկավ, ըտոնց դռան առաջովն անցկացավ: Անցկենալու վախտը տեհավ ըտեղ մի կնիկ կաննած ա, անդալաթ սիրուն էր. երոր թաքավորը տեհավ՝ ուշը գնաց: Եբոր ջուր բերին տվին էրեսովը, աչքերը բաց արեց, տեհավ էլի կայնած ա դռանը, էլի ուշը գնաց: Թաղադան որ ուշն էկավ վրեն, վե կացավ ու գնաց: Դնաց հասավ իրա քաղաքը:

Կանչեց իրա վեզրին, ասեց.— էն իմ տեհած կնիկը ո՛ր շքեքես ինձ հմար, ես կմեռնեմ:

Վեզիրն ասեց.— Ո՞նց բերեմ, նրա մարդը, հալբա՛թ, հարուստ մարդ ա, չի՛ տա. լավն էն ա՝ կանչե՛նք, մի ընենց տեղ ղըրկենք, որ էթա, չգա:

Թաքավորն ասեց.— Մտածա՛, գտի՛:

Մարդ ղրկեցին, էդ տղին կանչեցին: Տղեն էկավ, օխտը հետ ղլուխ տվեց, բարև բռնեց, կաննեց:

Թաքավորն ասեց.— Տղա՛, մենք փուշկ ենք գցե, ընկել ա քու վրա, դու պտի էթաս Մարջան թաքավորի քաղաքը, Անմահական ջուր ու խնձոր բերես:

Տղեն ասեց.— Ես ճամփեն չե՛մ գիտա, ո՞նց պտի էթամ:

Ասեց.— Անպատճառ պտի էթաս, մի հնար գտի, գնա՛, թե չէ՝ թաս՝ ղլուխդ կկտրենք:

Տղեն երկար ժամանակ մտածեց, ասեց.— Լա՛վ, կէ՛թամ:

Դուլիս տվեց, գնաց իրանց տուն: Եբոր հասավ իրանց տուն, Ըոռհան թաքավորի աղջիկը դուռ էկավ, տղին հարցրեց.— Ընչի՛ հմար էր թաքավորը քեզ կանչե:

Ասեց.— Կանչել էր, որ ղրկի Մարջան թագավորիցը Անմահական ջուր բերեմ ու խնձոր:

Աղջիկն ասեց.— էրնա՛կ քեզ, էրնա՛կ քու աչքի լսին, կէթաս ընտեղարենք ման կգաս, կտենաս՝ ինչքա՛ն լավ տեղ ա:

Ասեց.— Ես ճամփեն չեմ գիտա, ո՞նց էթամ:

Ասեց.— Բա իմ քիւրն ի՞նչ ա, իմ քիւրը վե կունի կտանի հերանցս տունը, Թուման դեռվը կըղրկի, կէթաս, էրնա՛կ քեզ, էրնա՛կ քու աչքի լսին:

Մի հինգ օրից եղը տղեն գնաց Ըռահան թագավորի աղջկա բախչեն: Գնաց համըղի վրա կաննեց, ձեն տվեց.— Քենի բա՛ջի, քենի բա՛ջի.— Քենին դուռ էկավ:

— Դո՛ւ էս էկե, փեսա, արի՛ նեքսե:

Ասեց.— Վազդ եմ, չի՛մ կարա: Ինձ պտի տանես հերանցս տունը:

Քենին առավ փեսին թևերի վրա ու թռավ, տարավ հերանց տունը: Տղեն գնաց թագավորի կուշտը, բարև տվեց, բարևն առավ:

Թագավորը շատ ուրախացավ, վե կացավ թշերը պաչեց, ասեց.— Ո՞նց ա, յա՛րար, մեր ախչիկը:

Ասեց.— Շա՛տ լավ ա, շա՛տ-շա՛տ բարեւում ա:

Երբ թագավորի կնիկը իմացավ, վե կացավ վազելով էկավ, ընկավ փեսի ճտովը.— Փեսա ջա՛ն, յա՛րար իմ ախչիկը ո՞նց ա:

— Շա՛տ լավ ա, շա՛տ էլ բարև ա անում:

Ասեց.— Խե՛ր ըլնի քու գալը:

Ասեց.— Փա՛ռք ասսու, խեր ա,— ասեց,— ես պտի էթամ Մարջան թագավորի աղջկա բաղիցը Անմահական ջուր ու խնձոր բերեմ:

Ասեց.— էրնա՛կ քեզ, էրնա՛կ քու աչքի լսին. կէթաս ընտեղարենք ման կգաս, կտենաս:

Ըստեղ հինգ օր դոնաղ էլավ, զանքաչը շթողաց էթա: Երբ հինգ օրը թամեց, վազեց, ասեց.— Ճամփեն չեմ գիտա, ո՞նց էթամ:

Թագավորը հրամայեց Թուման դեին.— Արի վե՛կալ ու դնա՛:

Թուման դեը վեկալավ ու գնաց: Գնաց հասավ Մարջան թագավորի աղջկա ամարաթի տակը, ասեց.— Վե կաց գնա՛, ես ըստեղ բանդ կըլնեմ, ի՛նչ պըտի վեր ունես՝ գնա վեկալ, արի՛ էթանք:

Տղեն մտավ բախշի մեջը, ման էկավ, Անմահական աղբուրը գտավ, ջրիցը վե կալավ, ման էկավ՝ Անմահական խնձորն էլ գտավ, քաղեց, էկավ մտավ Թագավորի աղջկա օթախը, տեհավ հացը հազիր դրած ա, նստեց, կերավ։ Տեհավ՝ ըտեղ մի պապիրոս էլ կար, կեսը քաշած էր, կեսը մնում էր, վե կալավ քաշեց։ Եննա Թագավորի աղջկա օթախի դուռը բաց արեց, մտավ նեքսե, տեհավ որ Թագավորի աղջկը քնած ա. ոնենրի տակը դրած շամադանները դրեց գլխավիրերը, գլխավիրերի շամադանները դրեց ոնենրի տակը, եդ դառավ՝ իրա մատանիքը դրեց աղջկա մատը, աղջկա մատանիքը դրեց իրա մատը, կոացավ էրկու թուշն էլ պաշեց, դուս էկավ։ էկավ, խնձորն ու Ջուրը վե կալավ, նիլլավ Թուման դեին. Թուման դեն էր՝ թռավ, գնաց։ Տասն օրվա ճամփեն համարյա մի սհաթումը տարավ։ Տարավ Ընեհան Թագավորի ամառաթի տակին վե դրեց։ Տղեն բանձրացավ վիրե, Թագավորն ու Թագուհին էկան ընկան շրլընթուր։

— Գալդ բա՛րի ըլնի,— ասեցին,— գնացիր, ման էկար, էկար։ Հինգ օր էլ պահեցին ըտեղ, լավ ուտացրեցին, խմացրին, հինգ օրից եդը թողին էթա։

— Շա՛տ բարե կտանես մեր աղջկանը,— ասեցին։

էի նստեց Թուման դեի վրա, Թուման դեը թռավ գնաց, տարավ իրա տանը վե դրեց։

էգսի օրը տղեն վե կացավ, նիլլավ ձին, գնաց Թարխուն Թագավորի ամարաթը, հանեց Անմահական ջուրն ու խնձորը տվեց Թագավորին։

Թագավորը տխրեց, մի խոսք էլ ա չպսեց։ Տղեն եդ դառավ, գնաց իրանց տուն։

Թագավորը շատ թունդ բարկացավ վեզրի վրա, ասեց.— Դու ասում իր՝ կէթա, էլ չի գա, բա խի՞ էկավ։

Վեզիրն ասեց.— Ընտեղ քոմմա սեհրբազ են, թե ո՞նց ա եդ դառն՝ չեմ իմանում։

Խարարը տանք Մարջան Թագավորի աղջկանիցը։

Թագավորի աղջկը երոր զարթնում ա, բիրդան տենում ա շամադանները փոխված ա. էթում ա լվացվելու, տենում ա՝ մատի մատանիքը փոխված է, իրա մատանիքը չի։ էթում ա հայլուն Թամաշ անում, տենում ա՝ էրկու էրեսին էլ խալ կա, բաց ա անում

էն մեկել օթախի դուռը, տենում ա՛ պապիրոսն էլ են քաշե: Ինքը շատ իմաստուն էր, ձեռաց իմացավ, որ Իգդիրա ամարաթի տերն էր արել:

Վե կացավ բարկացած գնաց հոր մոտն, ասեց.— Ա՛յ հեր, ո՛չ դու ըլնես, ո՛չ քու թագավորութունը:

Թագավորն ասեց.— Ա՛ղջի, հո՛ դու չես գժվել:

Ասեց.— Ի՞նչ անեմ, Իգդիրա ամարաթի տերը էկել ա մտել իմ բախշեն, հա՛մ Զուր, հա՛մ Խնձոր ա տարե, դե էն հլա դեղապետ ա, տանում էր՝ տաներ, բա բանձրանա իմ օթախի կողքը, հացը ուտի, պապիրոսը քաշի՝ էդ էլ բաշխենք, սոված ա էլել՝ կերել ա, բա ո՞նց ա սիրտ արե, մտել ա իմ օթախը, իմ քնած վախտը շամադաններս փոխել, մատանիքս փոխել և կոացել իմ էրեսիցն էրկու պաշ առել. մի մտիկ արա՛, տե՛ս էրեսիս ո՞նց խալ ա ընկե:

Ըտեղ թագավորը շատ բարկացավ, ասեց.— Կանչե՛ք իմ Թըռման դեխ:

Կանչեցին, էկավ:

Թագավորը հրամայեց, որ էթա Իգդիրա ամարաթի տիրոնը վեր ունի, բերի:

Թռման դեր թռավ, վեր էկավ Իգդիրա ամարաթի բալկոնը, ուսուլով մտավ հաշար, տեհավ, որ նստած հաց են ուտում, տղի թևիցը բռնեց ու քցեց շըլակը:

Հաց էլան. Վա՛յ, վա՛յ, տարա՛ն, հա տարա՛ն, ո՞նց պըտի ըլնի:

Ըռեհան թագավորի աղջիկը ասեց.— Բա՛ն չկա, տարան, էլի կգա, երկյուղ մի՛ք անի:

Թռման դեր տղին տարավ դրեց Մարջան թագավորի բալկոնը, ասեց.— Դե՛ վեր արի գնա՛, թագավորը կանչում ա:

Տղեն մտավ նեքսե, օխտը հետ գլուխ տվեց, ձեռները դրեց դռին, կաննեց:

Թագավորը հարցրեց, ասեց.— Իգդիրա ամարաթի տերը դո՞ւ ես:

Ասեց.— Ե՛ս եմ:

Ասեց.— Ձեն տվե՛ք իմ աղջկանը, գա՛:

Կանչեցին, էկավ:

Թագավորը ասեց.— Է՛ս ա:

Ասեց.— Է՛ս ա:

Բարկացած ձեն տվեց.— Ջանլա՛թ:

Ջանլաթները թրերը քաշեցին, մտան նեքսև:

Աղջիկը որ տղին տեհավ՝ սիրուն տղամա՛րդ, սիրտը կսլավ,
ասեց.— Ա՛յ հեր, մեղք ա, գլուխը մի կտրի, իրեքին էս սըպա-
նում, ո՛չ թե մնին:

Թագավորն ասեց.— Ո՞նց:

Ասեց.— Թարխուն թագավորը բարկացել ա, աղջիկը տվել ա
սրան, Հոեհան թագավորն էլ ա բարկացե՛ք՝ աղջիկը տվել սրան,
հմի երոր դրան սըպանես, էն էրկուան էլ հետը կսըպանվեն:

— Ախար չէ՞ որ դու էկար գանգատվեցիր:

Աղջիկն ասեց.— Տղա ա, սխալվել ա, բա՛ն չկա:

— Որ քոնե՛նց ա,— ասեց թագավորը բարկացած,— ես էլ քեզ
կտամ սրան: Տղա՛, թող գնա, իրիկունն իմ աղջիկը իրա քառասուն
ղարավաշովը կգա:

Տղեն դուռ էկավ, չորս յանը թամաշ արեց, մոլորվեց. եդ դա-
ռավ, թագավորին խնդրվեց, ասեց.— Տա գլուխս տո՛ւ, յա ինձ
Թուման դեռվը ճամփու քցա՛:

Թագավորը հրամայեց Թուման դեհին, վե կալավ, տարավ իրա
տունը, վե դրեց:

Տղեն որ մտավ նեքսև, քոմմեքը վե կացան կաննեցին, ուրա-
խացան ու բարոզեցին:

Իրիկունը, մին էլ տեհան, թը՛փ, թը՛փ, թը՛փ, էկան վեր էկան
քառասունըմեկ աղունիկ. դառան աղջիկ, մտան նեքսև: Թագավորի
աղջիկը գլուխ տվեց քոմմեքին, կաննեց. ղարավաշները էկան մի-
մին գլուխ տվին, կաննեցին: Հացի թաղարեք տեհան, նստեցին
հաց կերան: Պառավը վե կացավ, տղի տեղը դուռն քամակը քցեց,
քառասուն ղարավաշին մի ջոկ օթախ տվեց, իրեք աղջկանն առավ
իրա ծոցը, քնեցին:

Առավոտը ղարավաշները գնացին, աղջիկը մնաց ըտեղ:

Եդ դառնանք, խաբարը տանք ո՞ւմից՝ Թարխուն թագավորից:
Թարխուն թագավորը հրամայեց վեգրին.— Թաղարեք տե՛ս,
է՛թանք ման գալու:

էկան ման գալու, հասան Իգդիր: Աղջիկը երոր իմացավ, որ
իրա հերը գալիս ա, գնաց համամ, հագավ, զարդարվեց, էկավ

իրանց դռան միջին կաննեց: Երոր թագավորը էկավ անց կենալու, տեսավ հրես մի կնիկ ըտեղ կաննած ա, սիրո՛ւն, սիպտա՛կ, փրմ֊փո՛ւխ, արեգակին ասում էր՝ դու մի՛ դուս գա, ե՛ս դուս եմ գալի, բո՛լ ա:

Թագավորի ուշը գնաց. վեզիրը ձեն տվեց.— Զո՛ւր, հա ջո՛ւր: Զուր բերեցին, տվին էրեսովը. ուշն էկավ վրին: Վե կացավ, գնաց: Երոր հասավ իրա քաղաքը, թագավորը վեզրին ասեց.— Անպատճառ պտի բերես էն կնկանը, որ չբերես՝ ես կմեռնեմ:

Վեզիրն ասեց.— Ո՞նց բերենք, խի՞ պըտի տա, մի պատճառ պտի գտնենք, բալբի մարդին վնասենք, նո՛ր կնկանը բերենք:

Ասեց.— Ի՛նչ ուզում էս արա, կնկանը պտի բերես:

Վեզիրն ասեց.— Կանչե՛նք տղին, ասենք՝ մեր սաղ ղոշընին ու քաղաքի մարդկանց հաց տա, երոր մեկը գանգատավոր կըլնի՝ գլուխը կտանք:

Թագավորը մարդ դրկեց՝ կանչեց, ասեց.— Լսել եմ, շա՛տ հարուստ ես, իմ սաղ ղոշընին ու քաղաքի մարդկանցը պտի մի օր հաց տաս, թե որ չտվիր՝ գլուխդ կտա՛մ:

Տղեն ասեց.— Շա՛տ լավ, մի հինգ օր ժամանակ տվեք, էթա՛յ տուն, գամ՝ տա՛մ:

Ժամանակ տվին, գնաց տուն: Ըռեհան թագավորի աղջիկը գուս էկավ առաջը, ասեց.— Յա՛րաք ի՛նչ խաբար ա:

Ասեց.— Թագավորը ուզում ա, որ ղոշընին ու քաղաքին մի օրվա միջին հաց տամ. թե որ տալու չըլնեմ՝ գլուխս կտա: Հմի գողը ջանս առել ա, թե ո՛նց պտի հազրեմ:

Ըռեհան թագավորի աղջիկն ասեց.— Դրա հմար խի՞ ես երկյուղ անում, շատ հեշտ բան ա:

Տղեն ասեց.— Ո՞նց հեշտ բան ա, ըտքան պատրաստության տենալը հե՛շտ ա:

Աղջիկն ասեց.— Քանի՞ օր ժամանակ էս ուզե:

Ասեց.— Հինգ օր:

— Դե՛, — ասեց, — վե կաց գնա քվորս կուշտը. երոր կհասնես հավըզի վրա, ձեն տու, քիրս դուս կգա, նրան ասա, թե. «Քիրդ պուճուր էրկանքներն ուզում ա»:

Տղեն վե կացավ գնաց հավըզի դրաղը, ձեն տվեց.— Քե՛նի բա՛ջի, քե՛նի բա՛ջի:

Քենին դուս էկավ, ասեց.— Բարո՛ւկ ես էկե, փեսա, արի՛ նեք-
սե, արի՛ նեքսե:

Ասեց.— Չէ՛, վռազ եմ, պտի էթամ: Քիրդ, — ասեց, — պուճուր
էրկանքներն ուզում աս:

Մտավ նեքսե ու բերեց.— Ա՛ռ, — ասեց, — փեսա ջա՛ն:

Վե կալավ, էկավ տուն:

Երոր էկավ տուն, Թարխուն թագավորի աղջիկը, Ընեհան թա-
գավորի աղջիկը, Մարջան թագավորի աղջիկը պատրաստություն
տեհան, մի շադիր վե կալան գնացին թագավորի քաղաքի դրաղը,
մի շայիր-շիման տեղ վեր էկան:

Ընեհան թագավորի աղջիկն ասեց.— Դե՛ գնա, թագավորին
իմաց տո՛ւ, թող ղոշունն ու իրա ժողովուրդը վեր ունի գա հաց
ուտի:

Տղեն վե կացավ գնաց, կանչեց: Թագավորը հրամայեց՝ ղո-
շունն ու բիրադի քաղաքացիք, մենծ ու պուճուր վե կացան, գնա-
ցին:

Տղեն որ եդ դառավ, Ընեհան թագավորի աղջիկն ասեց.— էս
էրկանքները մի պըտըտի՛:

Տղեն պըտըտեց, վըզգալեն ամեն տեսակ եմակ միջիցը դուս-
էկավ: Ղոշունն էլ կերավ, ժողովուրդն էլ կերավ, հացն ու եմակը
էլ եդ մնաց կիտուկ:

Թագավորն ու վեզիրն ասեցին.— էթանք տենանք, հո՛ գան-
գատավոր չկա, տղի գլուխը կտրենք:

էկան տեհան, որ ինչքան որ կերել են, էնքամ էլ կիտած աս:

Տղեն գնաց առաջ, թագավորին գլուխ տվեց կաննեց, ասեց.—
Թագա՛վոր, էսքան եմակը պատրաստել եմ, ուտող չկա, բա ո՛ւր
ա ուտողը:

Թագավորն ասեց.— Բիրադի դրկել եմ, էկել աս:

էլի նիաթը կախեց, վեզրի հետ թողաց գնաց:

Ըտոնք էլ շադիրը քանդեցին, գնացին դպա իրանց տուն:

Մի քանի օրից եդը էլ եդ թագավորը վեզրին վե կալավ էկավ
դպա իգդիր: էլի աղջիկը գնաց համամ, ղուգվեց, զարդարվեց, էլի
իրանց դուռը կաննեց:

Թագավորը երոր էկավ անցկենալու, աչքը առավ, էլի ուշը
գնաց, նվաղեց:

— Ջո՛ւր հա, ջո՛ւր, — աղջիկը ջուրը վե կալավ ու գնաց:

Գնաց ջուրը տվեց հոր էրեսովը: Հերը բիրդան աչքերը բաց արեց, տեհավ, ըհը՛, իրա տեհած աղջիկն ա ջուրը էրեսին տվել: — Վա՛յ,— ասեց,— զլխիդ դո՛ւրբան, իմ ուշ-միտքս գշեր- ցերեկ դպա քեզ ա:

Ասեց.— Աչքերդ քոռ հո՛ չի, բա չե՛ս ճանանչում:

Ասեց.— Ո՛վ էս, չե՛մ ճանանչում:

Ասեց.— Ախար աղջիկդ եմ, Հնաղանդն եմ, որ տվեցիր թամ- լալ տղին: Հմի էս ամարաթը էն Թամբալ տղինն ա: Ա՛րի էթանք տուն:

Թագավորը փաթըթվում ա աղջկանը, լաց ա ընում:

Աղջիկը վեր ա ունում հորը, տանում ա տուն: Թագավորը թա- մաշ ա անում դրա օթախներին, տենում ա իրա օթախներիցը տա- սը անգամ լավ ա:

Ըռեհան Թագավորի աղջիկը գալիս ա՛ թագավորին բարևում ա, Մարջան Թագավորի աղջիկն էլ ա գալի, տղեն էլ ա գալի բա- րևում: Հալիվորն ու իրա կնիկն էլ են գալի բարևում:

Երոր ըտե նստում են, նո՛ր Թագավորը հարցնում ա.— Պսակ- վա՛ծ ես, տղա ունե՛ս:

Ասում ա.— Հլա պսակված չենք, աղապ ենք: Էս՝ էրկուսն էլ ճն իմ մարդինը, նրանք էլ են աղապ:

Թագավորն ասեց.— Հազիր ես ըստեղ եմ, պսակեմ քոմմքիդ, նո՛ր էթամ:

Գնացին հարսանքի թագարեք տեհան, օխտը օր, օխտը գշեր, օխտը ձեռք դափ ու զուռնեն ածեցին, կերա՛ն, խմեցի՛ն, քե՛ֆ արին, սֆթա Թարխուն թագավորի աղջկա հետ պսակեցին, էգսի օրը Ըռեհան թագավորի աղջկա հետ, երրորդ օրը՝ Մարջան թագավորի աղջկա հետ:

Ընտրանք հասան իրանց մուրաղին, ով որ կարոտ ա՛ նա էլ հասնի իրա մուրաղին:

Ասսանից իրեք հատ խնձոր ընկավ, մինը՝ ասողին, մինը՝ զսողին, մինն էլ անկաջ դնողին:







12. ՄՈԹԱԼԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Ընում ա շիւնում ավալ ժամանակին մի մարդ, մի կնիկ, արանք ըսկի պտուղ շեն ունենում: Էս խեղճերը մեռան սրբերի դուռը էթալո՛ւն, մատաղ անելո՛ւն, ողորմություն տալո՛ւն՝ չէ՛, չէ՛ Վալ: աստոծ սրանց պտուղ շտվեց:

Անց կացավ ըսենց հի՛նգ տարի, տա՛սը տարի, քսա՛ն տարի. վերջը մարդը միտք արեց՝ իրանց դուռն աղաքին մի նոր ֆոր փոփիլ տա. էրեսըհանց ընենց ֆողով ծածկի, որ մալում շանի:

Ասեց.— Ո՛վ կգա մի դաֆիլ էս ֆորի մեջը կընկնի՝ հենց նրա յախեն դայիմ բռնեմ, ասեմ. «Դո՛ւ կարաս իմ դարդին դարման անի, էլ մարդ չէ՛՞: Բերում ա ըտենց էլ անում ա՝ իրանց քուշի դուռն կշտին մի քառասուն զազանոց ֆոր ա փոփիլ տալի, էրեսըհանց էլ ֆողով ծածկում, կոկկացնում, դղում, որ վրովը անցկացողը ըսկի չէր ֆահմի, թե տակին¹ եքա ֆոր ա քանդած:

Առավոտը, դեռ լիս ու մութը չբաժանված, էս մարդը վեր ա վենում տենում՝ ֆորի միջիցը մի նվոցի ձեն ա գալի: Էթում ա ֆորի բերանը բաց անում, տենում քոռաղաղընա մի դարվիշ ա ընկե մեջը:

¹ Տպագիր տեքստում նախորդում է՝ նրա, որը բանահավաքի ձեռքով ջնջված է (Մ. Կ.):

— Ա՛ստու սիրուն,— ասում ա դարվիշը,— մի ինձ ըստիանա՜
ազատա, ի՛նչ ուզես՝ կտամ. թե կնիկդ էրեխա չի բերում՝ ընենց
կանեմ, որ էրեխա բերի. թե տանդ հիվանդ ունես՝ կլավացնեմ.
մախլաս, ի՛նչ հունար ասես՝ ձեռիցս կգա...

— Զա՛թի ես հենց քեզ ի ման գալի, դա՛րվիշ աղպեր, էդ լա՛վ
էլավ: Էսքամ տարի մեռա դեղ, դարման անելոն, սրբերի դուռը
մաշելոն՝ ճար, իլլաջ չէլավ, կնիկս պտուղ չբերեց. որ կարենաս
ըտենց մի բան անի՝ դեռ հլա քեզ բոլ փող էլ կբաշխեմ:

Դարվիշին հանում ա ֆորիցը, տանում իրանց տունը:

Դարվիշը մի խնձոր ա ուզում, կես անում, տալի էն մարդին:

— Ա՛ռ,— ասում ա,— խնձորի մի տապակը դո՛ւ կուտես, մի
տապակը կտաս կնկա՛նդ. վեց ամսեն վրա կնիկդ մի տղա կբերի:

Էն մարդը դարվիշին բոլ փող բաշխեց, ճամփու դրեց: Ուրախ
ուրախ խնձորի մի տապակը ինքը կերավ, կեսն էլ պահեց, որ կըն-
կանը տա՝ շունքի կնիկը տանը չէր, հարևանի տունն էր գնացել:
Շատ կա՛ցավ, կա՛ցավ՝ տեհավ եղանում ա. ասեց.— Արի՛ էս մի
տապակն էլ ես ուտեմ. ինչ պտի ըլնի. մին չի՞, ե՛ս կերած՝ կնի՛կս
կերած: Վեր ա ունում էն մի տապակն էլ ա ուտում:

Անց ա կենում մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, մախլասի վե՛ց ամիս՝
էս մարդը էրկըֆոգսանում ա, ազատվում. բերում ա ըն էլ ի՛նչ՝
մի մոթալի տիկ: Հենց ազատվելիս էլ ինքը մեռնում ա:

Խեղճ կնիկը մնում ա միտք անելոն, թե էս մոթալի տիկ մեջը
ի՛նչ զորություն պտի ըլնի, որ ո՛նչ բերան ունի, ո՛նչ ոտ, ո՛նչ
ձեռ, մախլաս, ո՛նչ մի մարդի նշան չկա վրեն: Վեր ա ունում էդ
տիկը տանում իրանց շիրախանում վե քցում. ասում ա. «Տենամ,
բա՛լի սրա միջին մի բան կա. թո՛ղ մնա մի քանի շաբաթ էլ, տե-
նանք ինչ կըլնի»:

Անց կացավ մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, տեհավ շիրախանում
մինը իրան ձեն ա տալի.— Ա՛ղի, ա՛ղի, արի՛ ըստե, բան եմ
ասում:

Մնում ա զարմացած. վեր ա կենում էթում տենում՝ էն մոթա-
լի տիկն ա ձեն տվողը: Հիսուս-Քրիստոս ա անում՝ մոտին կան-
նում:

— Ա՛ղի,— ասում ա Մոթալը,— էգուց կէթաս մեր թագավո-
րի կուշտը, նրա աղջիկը կուզես ինձ, կասես. «Թագավորն ապրած
կենա, իմ Մոթալ տղեն աղջկանդ ուզում ա»:

— Ի՛նչ ես ասում, ա՛յ որդի. գիժ ես, խե ես, ի՛նչ ա. քեզ ո՞վ աղջիկ կտա. ուզում ես իմ գլուխն էլ կտրիլ տաս, հենց էն ընի՛ր։

— Ա՛յ մեր, ես քեզ ասում եմ գնա՛ գնա՛. էդ քու բանը չի՛ փոան, շեն տա։

Խեղճ կնիկը չի իմանում ի՛նչ անի. ո՞նց էթա թագավորի աղ-
ջիկը ուղի Մոթալին։ Համա որ տենում ա Մոթալը շատ ա զո-
ռում՝ վեր ա կենում էթում թագավորի խնամաքարի վրա նստում։

Թագավորը դուս ա գալի, հարցնում.— Ա՛յ մերա, խի՞ ես
էկե. ի՛նչ խնդիրք ունես ասելու

— Թագավորն ապրած կենա, ի՛նչ ասեմ. մի տղա ունեմ,
ինձ զոռով-գյուղով դրկել ա, որ քու աղջիկը ուզեմ նրան։ Ես հա-
զար ասեցի, թե թագավորը քեզ աղջիկ չի տա՛ չլսեց. հմի էկել
եմ ոնենորդ եմ ընկե, դու քու աստոծը, ինչ ուզում ես արա՛։

— Կտամ, խի՞ չեմ տա. համա իրեք բան կուզեմ, թե տղեդ
փարաց բերի՛ հո աղջիկս իրանն ա ու իրանը. թե չէ՛ էրկսիդ գլուխն
էլ թռցնիլ կտամ։ Էս հետ կէթաս տղիդ կասես, թե՛ թագավորն
ուզում ա օխտը ընենց դե, որ հա՛մ քոռ ըլնեն, հա՛մ քառ, հա՛մ
լալ։ Իմ ուղած իրեք բանից մինն էս ա՛։

Խեղճ մերը վեր ա կենում, դառը, տխուր գալի տուն. հեննեն
ճամփին տղին անըծում. «Ժո՛ւտ ու մուռ ըլնես,— ասում ա,— ա՛յ
Մոթալ, որ ինձ ըսենց կրակի մեջ քցեցիր. հմի ո՞րդիան պտի ճա-
րենք օխտը էն թավուր դե, որ հա՛մ քառ ըլնեն, հա՛մ քոռ, հա՛մ
լալ»։

Գալիս ա Մոթալին ասում թագավորի ուղածը։

Մոթալն ասում ա.— Կէթաս գերեզմանատունը. ֆլան Մար-
մարե քարին իրեք հետ մատդ կքսես, կասես. «Մոթալը քեզանից
օխտը դե ա ուզում, որ հա՛մ քառ ըլնեն, հա՛մ քոռ, հա՛մ լալ»,
էլ եդ կգաս։

Մերը վեր ա կենում էթում գերեզմանատունը, ման գալի, էն
Մարմար քարը գտնում, մատը իրեք հետ քսում քարին, ասում.—
Մոթալը քեզանից օխտը էնթավուր դե ա ուզում, որ հա՛մ քոռ ըլ-
նեն, հա՛մ քառ, հա՛մ լալ,— էլ եդ գալի տուն։

Մոթալը հարցնում ա.— Ա՛զի, գնացի՞ր. գտա՞ր Մարմար քա-
րը. ասե՞ցիր։

— Հա՛, ա՛յ որդի. գտա, ասեցի. համա ըսկի բան չասեց։

— Լա՛վ, գնա՛. հմի դեւերը գնացած կըլնեն թագավորի կուշտը. ասա՛, տենանք՝ է՞լ ինչ ա ուզում:

Մերը վեր ա կենում էթում թագավորի խնամաքարի վրա նըստում: Թագավորը էն սհաթը դուս ա գալի:

— Հը՛, մերա. էս մինը տղեդ բերիլ տվեց. մնաց էրկուսը: էս հետ էլ կէթաս տղիդ կասես, որ աղջկանս հմար մի ձեռք էնթավուր շոր կարիլ տա, որ ո՛նչ մկրատ դիպած ըլնի, ո՛նչ ասեղ, ո՛նչ թել. ինքն էլ ակն ու մարգարտներով, բուլիանտներով զարդարած. որ աղջիկս հագնի թե չէ՝ դուզ վրեն գա, ո՛նչ ալիլ ըլնի, ո՛նչ պակաս:

Մերը վեր ա կենում գալի տղին ասում թագավորի ուզածը:

Մոթալը ասում ա.— Գնա էլի էն Մարմար քարին իրեք հետ՝ մատդ քսա՛, իմ անումը տո՛ւ, ասա. «Մոթալը քեզանից էնթավուր մի ձեռք աղջկա շոր ա ուզում, որ վրեն ո՛նչ մկրատ բանած ըլնի, ո՛նչ ասեղ, ո՛նչ թել»:

Մերը վեր ա կենում էթում, էն Մարմար քարին իրեք հետ մատը քսում ա, ասում.— Մոթալը քեզանից մի ձեռք էնթավուր աղջրկա շոր ա ուզում, որ ո՛նչ մկրատ դիպած ըլնի, ո՛նչ թել, ո՛նչ ասեղ,— էլ եդ գալի տուն:

Մոթալը հարցնում ա.— Հը՛, ա՛գի. գնացի՞ր, Մարմար քարին ինչ ասել ի՞ ասե՞ցիր:

— Հա՛, որդի, գնացի, ասեցի. համա չեմ գիտա խոսքդ կլսի՞, թե չէ:

— Թե ասել ես, բա՛ս հմի ղրկած կըլնի. գնա՛ թագավորի կուշտը, հարցրա՛, տես էն մի ուզածն ի՞նչ ա. թեզ արի՛, ինձ խաբար բե՛:

Մերը վեր ա կենում էթում թագավորի խնամաքարի վրա նըստում: Թագավորը էն սհաթը դուս ա գալի:

— Հը՛, մերա. էլի էկել ե՞ս: Տղեդ իմ ուզած մի ձեռք շորն էլ ա ղրկե. մնաց մի բան. թէ որ ըս էլ կարաց անի՝ հո պրծած ա. աղջիկս ոտով-գլխով տղինդ ա՛: Իմ պալատիցը ընչանք ձեր տունը պտի էնթավուր շորս ատեծ տներ շինի, որ պատերը սաղ բուլիանտներով, մարջաններով, ակներով զարդարած ըլնի, որ ֆըրֆըրահար գա՝ մարդի խելք գլխիցը տանի. աղջիկս ըստիան օթախների:

¹ Տպագիր տեքստում՝ դաճ, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

միջով դա ձեր տունը, ընդհան դա ըստե: Հրե՛ս իմ մի ուզածն էլ էս ա. գնա տղիդ ասա՛. թե արեց՝ հո արեց. թե չէ՝ էրկսիդ էլ պտի բլալլա անեմ:

Մերը վեր ա կենում գալի տուն՝ Մոթալին ասում թագավորի ուզածը:

Մոթալն ասում ա.— էս հետ էլ գնա էն Մարմար քարի կուշտը, ասա. «Մոթալը քեզանից ուզում ա, որ թագավորի պալատիցը ընչանք մեր տները էնթավուր՝ չորս ատեժ տներ շինես, որ պատերը քոմմա ակների, բռլիանտների, մարջանների ձեռիցը ֆըրահար դա»:

Մերն էթում ա էլի էն Մարմար քարին իրեք հետ մատը քսում, ասում.— Մոթալը քեզանից էնթավուր չորս ատեժ տներ ա ուզում, որ թագավորի պալատիցը ընչանք մեր տները ձգվի. օթախների պատերն էլ քոմմա ակներով, մարգարտներով զարդարած ըլնի՛:

Ասում ա, եդ գալի տուն:

Մոթալը հարցնում ա.— Աղի՛, հը՛, ի՞նչ էլավ, գնացի՞ր. Մարմար քարին ասեցի՞ր:

— Հա՛, ա՛յ որդի. դնացի, ինչ որ թամբահ իր արե՛ ասեցի:

— Բաս լա՛վ. առավոտը թագավորի ուզած օթախները հազիր կըլնի. էս հետ էլ տենանք թագավորը ի՞նչ պտի մհանա բռնի՛ աղջիկը չտա:

Ղո՛րթ որ, թագավորը առավոտ վեր ա կենում տենում՝ իրա ուզած չորս ատեժ տները հազիր ա: Տնե՛ր, տնե՛ր եմ ասում, որ տենողի խելքն էր էթում: Թագավորը ասեց.— է՛ս հետ որ պառավի տղեն աղջկանս տարավ:

Մոթալի մերը վեր ա կենում, թագա շինած օթախների միջովը էթում դուդ թագավորի խնամաքարի վրա նստում: Թագավորը էն սհաթը դուս ա՛ գալի:

— Հը՛, մե՛րա. էկել ե՞ս. բա տղե՞դ ուր ա. դե գնա՛, բե տենանք. էս հետ որ աղջիկս նրան հալալ ա, էլ ասելու բան չունեմ:

Մերը գալիս ա Մոթալին ասում, թե.— Թագավորը կանչում ա: Մոթալն ա՛ թուլեթու ըլնելո՛ն, թուլեթու ըլնելո՛ն, օթախների միջովը գալիս ա թագավորի աղաքին կաննում: Թագավորը Մոթալին որ տենում ա, մնում ա զարմացած թե էս ի՞նչ թավուր իսան ա, որ ո՛նչ ոտ ունի, ո՛նչ ձեռ, ո՛նչ զագ:

Ուզում ա աղջիկը շտա Մոթալին, համա աղջիկը ինքը իրա բերնովն ա ասում.— Չէ՛, ա՛յ հեր. ինչ որիս ա, ինձ ղաբուլ ա. ես պտի դրան առնեմ. հալբաթ դրա միջին մի հունար կա:

Թագավորն էլ ի՛նչ պտի ասեր, որ աղջիկը ինքը ղաբուլ էր: Բերեց էրկաին էլ նշան դրեց՝ պսակեց, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց: Պսակից եղը Մոթալը Թագավորի աղջկանը վե կալավ, տարավ իրանց տունը:

Ասենք, Թագավորի աղջկին ու Մոթալը իրար հեննա խոսում ին, զրից անում՝ համա Թագավորի աղջիկը չէր իմանում, թե Մոթալի միջին ինչ Թավուր զագ կա: Մի օր էլ, որ մարդ ու կնիկ մենակ ին մնացե տանը, Մոթալը խրխու միջիցը դուս էկավ. դուս էկավ, ի՛նչ դուս էկավ. մի սի՛րուն, նա՛շխուն, բոյ ու բուսաթով տղամարդ, որ շուտեիր, շխմեիր՝ հենց նրան Թամաշ անեիր, ի՛նչ ասեմ, մի խոսքով Թագավորի աղջկանիցը սիրուն:

Թագավորի աղջիկը էս որ շտե՛հավ, էն սհաթը վաղեց փաթըթվեց Մոթալի ճտովը, լաց էլավ.— Տնաշեն,— ասեց,— դու որ էս Թավուր սիրուն տղամարդ իր, բա խի՞ իր մեզ ըսենց լեղաճաք անում, թողում. բաս արի՛, թե՛զ, էս սհաթին էթանք հորն ու մորս կուշտը՝ մի տենան, նրանք էլ ուրախանան:

— Չէ՛, ա՛յ կնիկ, չէ՛. ես ըսենց եմ ստեղծվե. աստոծ հրամայել ա, որ հուր-հավիտենական ես էս խրխու միջիցը դուս չգամ, խալխին չէրևամ: Ասենք դո՛ւ, հերն ու մերդ ինձ տենաք՝ բան չկա. համա ուրիշ մարդ չպտի տենա, թե չէ վերջը փիս կըլնի:

Թագավորի աղջիկը էն սհաթը զնաց հորն ու մորն ասեց իրա տեհածը: Հերն ու մերը ուրախացան, աշխարով մին էլան. համա խեղճերը չին իմանում ի՛նչ անեն, որ Մոթալը էլ խրխու մեջը շմննի:

Վերջը միտք արին, որ մի օր թունդիրը վառեն, Մոթալին բռթեն քցեն մեջը, բալի խրխին էրվի՝ պրծնի: Ըտենց էլ արին. թունդիրը լավ թեժ վառեցին ու Մոթալին բռնեցին քցեցին կրակի մեջը: Խրխին էրվեց, համա խեղճ Մոթալին չկարացին եղ կրակի միջիցը հանի. ինքն էլ խրխու հեննա էրվեց, մնձրվեց՝ քուլ դառավ: Շատ գլխներին վա՛յ տվին, համա էլ որդե՛՛ բանը բանից անց էր կացե:

Մի քիչ կացան՝ տեհան էն քլի միջիցը մի նա՛շխուն, սի՛րուն աղունիկ դուս էկավ, թռավ իրանց երգկի վրա նստեց:

¹ Տպագիր տեքստում՝ ուր, ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

— Թագավորի աղջիկ,— ասեց աղունիկը,— դու որ ինձ էս օրը քցեցիր՝ քեզ էլ չի մնա: Էրկաթե տրեխներ կհագնես, պողպատե դավազան կառնես ձեռք, լալով, լալաշկով կգաս եննուցս մայր կգաս: Էնքամ ման կգաս, որ տրեխներդ կծակվի, դավազանիդ կեսը կմաշվի, որ նոր ինձ կգտնես:

Էս ասեց թե չէ, աղունիկը թռավ գնաց: Խեղճ Թագավորի աղջիկը մնաց եննուցը սառած մտիկ անելուն:

Շատ միտք արեց, վերջը ասեց հորն ու մորը.— Պաի էրկաթե տրեխ հագնեմ, պողպատե դավազան առնեմ ձեռք՝ էթամ մարդիս եննուցը, աշխարհ աշխար, երկրե երկիր ման գամ. էնքամ ման գամ, որ գտնեմ:

Հերն ու մերը աղջկանը դադադա շարին, ասեցին.— էթում ես՝ գնա՝

Թագավորի աղջիկն ա՝ շորերը փոխեց, տղամարդի գելիմ մտավ, էրկաթե տրեխներ հագավ, պողպատե դավազան առավ ձեռք ու ընկավ ճամփա: Գնաց, գնաց, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, սարե-սար դիպավ, քոլե-քոլ դիպավ՝ վերջը մի անմահական բաղչի ռաստ էկավ: Պատույլը վեր էկավ՝ բաղչեն՝ տեհավ լա՛վ-լա՛վ անմահական խնձորներ, տանձեր, հավողներ ու հազար մի չեշուտ-չեշուտ բար ու նուրարներ, որ տենողի խելքն էթում էր: Համա ո՛ր բարին մոտացավ, ո՛ր պոկի ուտի՝ տեհավ ձեն տվեց. «Բաղ-մանչի՛, ինձ կերան, հասի»:

Վերջը տեհավ որ չէ՛, էս բաղն էլ իրան տեղ չի տալի, որ գշերը ընդե սթար անի՝ դուս էկավ ընդիան, գնաց: Գնաց, գնաց, շատ ու քիչը աստոծ գիտա, մի ուրիշ գյուլլի բաղի ռաստ էկավ: Նի մտավ մեջը՝ տեհավ լա՛վ-լա՛վ ամարաթներ, լա՛վ-լա՛վ շենքսեր. ասեց.— Հա՛լբաթ ըստե մարդ ա կենում. էթամ տե՛նամ:

Ուսուլով ամարաթի դուռը բաց արեց, տուն մտավ. տեհավ սուփրեն քցած՝ հազար ու մի տեսակ կերակրներ վրեն դրած. համա որ ասես մարդ չի էրևում: Է՛ս մի օթախը մտավ, է՛ն մի օթախը մտավ՝ տեհավ իսանորդի չկա, ինքն էլ զաթի սոված, նխտից ընկած՝ հենց էսթավուր բանի² էր ման գալի:

¹ Տպագիր տեքստում այս արտահայտության փոխարեն եղել է՝ աշմիշ էլավ, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ կերակրի, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Ասեց.— Նստեմ էս կերակրներիցը մի կուշտ ու կուռ էլա ուտեմ:

Համա խեղճը հենց ո՛ր կերակրի վրեն ձեռ դրեց՝ տեհավ ամանը շուտ էկավ, թափվեց: Մախլասի, ի՛նչ արեց, չարեց՝ չկարաց էն կերակրներիցը բերանը զադ դնի՝ մնաց էլ եդ սոված:

— Էրևում ա,— ասեց,— որ էս կերակրները մի մարդի հմար են հազրե. դու արի՛ ես մենեմ էս բովսարին, տափ կենամ. տենամ ո՞վ ա գալի էս կերակրներիցը ուտում:— Մտավ բովսարին՝ տափ կացավ:

Անցկացավ մի սհաթ, էրկու սհաթ՝ մըն էլ տեհավ էկան իրեք սիրուն, նաշխուն աղունիկ, խրխիքը հանեցին վըրներիցը՝ տեհավ իրեք ջահել-ջիվան տղերք: Նստեցին էդ սուպիրի վրեն, կերան, մեր Մոթալն էլ սրանց միջին էր, կերան պրծան, եննա իրար կենաց խմեցին:

Որ դորը Մոթալին էկավ՝ թամբ¹ գինի լցրեց, ասեց.— Ըս էլ խմենք է՛ն թագավորի ու նրա աղջկա կենացը, որ ինձ էս օրը քցեցին,— ասեց ու դարդկեց թասը: Թագավորի աղջիկը բովսարուց էս քոմմա տենում էր:

Աղջիկը էնքամ կենում ա, որ հացները ուտում են պրծնում, ուղում են էլ եդ իրանց խրխիքը հագնի, թռնի՝ էն սհաթը բովսարու միջիցը դուռ ա գալի, Մոթալի ձտովն ընկնում, փաթթվում:

— Քե՛զ էլ մեղա՛, քու ստեղծողին էլ մեղա՛. ի՛նչ էլավ՝ էլավ, բա՛ն չկա,— ասում ա ու աղբրի պես արտասունքը աչքերիցը թափում:

Մոթալը կնկանը բաշխում ա ու էրկսով աղունիկ են ըլնում՝ թռնում էլ եդ իրանց երկիրը:

Էս վախտերը էն Մարմար քարը աշըղ էր դառե, սաղն առե ձեռը՝ աշխարե-աշխար, երկրե-երկիր ընկե, որ Մոթալին գտնի, իրա ինաղը նրանից հանի, որ խրխուն լավ մոտլաթ չէր կացե՝ էրիլ էր տվել: Որդե էթում էր, ո՛ր մի սազին շէր տալի, հեննեն ձեն հանում՝ սա՛ր, քա՛ր, քո՛ւ լացացնում էր, թողում. մի խոսքով, հենց իմանաս բերնիցը կրակ էր թափում: Լսել էր, որ Մոթալը էն գյուլի բաղումն ա՝ վեր էր կացե էկե ընդե. համա ասել ին, որ իրա

¹ Տպագիր տեքստում այս բառի փոխարեն եղել է՝ քաս, ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

կնկա հեննա աղունիկ ա էլե, թո՛ւ ինքն էլ հա՛յդե-հա՛յդ ընկել էր սրանց հենուցը, որ հասնի:

է՛կավ, է՛կավ, հենց էն ա հասվեհաս էր՝ Մոթալը եդ մտիկ արեց, տեհավ Մարմար քարը հտեներիցը գալիս ա ու որդե որ ա՛ կհասնի, կնկանն ասեց.— Ա՛յ կնիկ, թե՛զ մեր գլխի ճարը տենանք. Մարմար քարը հտեներիցս գալիս ա, մեզ մի զիտն կտա. ես հրես բոստան կըլնեմ, դու էլ կըլնես բոստանչի: Կգա ինչքամ սաղ կածի, կասի. «Ձմերկից, եմշից տո՛ւ ուտեմ», շըլնեմ-չիմանամ տաս, հա՛, իմաց կա՛ց, որ ի՛նչ տաս՝ էն Ն՛ս եմ, վեր կոնի կտանի:

Մոթալն ըլնում ա բոստան, կնիկը՝ բոստանչի: Մարմար քարը գալիս ա, սաղը ածում, ածում՝ վերջը ասում.— Քու արևի սադաղին, ա՛յ բոստանչի. մի ձմերուկ յա մի եմիշ տա՛ս ուտեմ՝ սիրտս հովանա, շոքու լերթ ու ջիգյարս էրվում ա:

— Կորի՛, շա՛նորդի,— ասում ա աղջիկը,— քեզ ո՞վ էր ասում դաս սաղ ածես, որ հմի ձմերուկ ես ուզում. գնա՛, գնա՛, ես քեզ տալու ձմերուկ չունեմ:— Ասում ա ու դուս անում:

Մարդ ու կնիկ էլ եդ աղունիկ են ըլնում, թո՛ւնում: Մխելի տեղ թոնում են, թոնում՝ տենում են էլի Մարմար քարը հտեներիցը գալիս ա, գալիս ա, ո՛նց ա գալի՝ ո՛նց որ մի գլուլա:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա Մոթալը,— էս շէլավ. Մարմար քարը հրեն էլի հտեներիցս գալիս ա. պտի մի իլլաշ անենք: Ես կըլնեմ ջաղաց, դու ի՛լ ջաղացպան. կգա ինչքամ սաղ կածի, աղաչանք կանի, ալրից, յա կլոճից կուզի՝ չես տա, հա՛:

Մոթալն ըլնում ա ջաղաց, կնիկը՝ ջաղացպան: Մարմար քարը գալիս ա ջաղացի դռանը կաննում՝ սաղը քոքում:

Ածում ա ածում, վերջը ասում.— Ա՛սսու սիրուն, ջաղացպան աղպեր. մի բուռը ալիր, յա մի կլոճ տա՛ս, սոված մեռնում եմ, ուտեմ:

— Գնա՛, կորի՛, շա՛նորդի. շան էրես ունես, էլի էկա՞ր. գնա՛, ռադ ի՛լ գլխիցս. ես ո՛նչ ալիր ունեմ, ո՛նչ կլոճ:— Ասում ա ու ջուղաբ անում:

Մարմար քարը որ էթում ա, մարդ ու կնիկ էլ եդ աղունիկ են ըլնում, թո՛ւնում: Թոնում են, թոնում, շատն ու քիշը աստոժ գիտա, գալիս են հասնում իրանց երկիրը: Թոնում են էթում էրկսով էլ դուզ թագավորի պալատը մննում. տենում են թագավորը թախտի վրա նստած ա: Մինը թագավորի աջ թևի վրա ա նստում՝ մինը ձախ թևի:

Մարմար քարն էլ ա սրանց եննուցը գալի՝ սաղը ձեռին դուզ մենում թագավորի պալատը: Ո՛ր սաղին չէ՞ր տալի, հեննեն հաղասում՝ սաղ պալատը նրա ձեներ վեր էր ունում, դըմբղըմբում, զընգզընգահար գալի: Թագավորը իրա օրումը էս թավուր աշըղ չէր տես, մնացել էր հայիլ-մայիլ նրա ձենին, սաղ ածելուն:

— Ա՛յ հողածին, — ասում ա թագավորը, — շունքի դու էդքամ չավ սաղ ածող ես, ի՞նչ ես ուզում, ասա՛ տամ. որ թագավորությունիս կեսն էլ ուզես՝ կտամ, արխեյին կա՛ց:

— Թագավորը սաղ ըլնի, — ասում ա Մարմար քարը, — ըսկի զագ չեմ ուզում՝ մենակ ձախ թևիդ վրի նստած աղունիկը տո՛ւ ինձ:

Թագավորը, ասենք, չէր ուզում տա, համա ինչ աներ, մի հետ խոստացել էր. վե կալավ տվեց նրան: Էդ ձախ թևի աղունիկը թագավորի աղջիկն էր. ո՛ր տվեց Մարմար քարին թե չէ՝ էն սհաթը աղունիկը կորեկ էլավ, նրա ձեռիցը վեր ընկավ: Մարմար քարն էլ հավ էլավ, ուզեց կորեկը կտցի ուտի, է՛ն դհիցը Մոթալը աղվես էլավ, հավին կոխեց տակը հեղտեց, շթողաց որ ուտի: Մոթալը էլ եդ էլավ մարդ:

Թագավորը մնացել էր սառած կաննացծ. թէ էս ի՞նչ խարար ա. իրա աչքի աղաթին էս ի՞նչ թավուր բաներ են ըլնում: Նոր Մոթալը գեննիցը կորեկը վե կալավ, մոտացավ թագավորին:

— Թագավորն ապրած կենա, — ասեց, — ինձ ճանանչո՞ւմ ես, թե չէ՛. ես ձեր Մոթալ փեսեն եմ, որ քցեցիք թունդիրը՝ էրեցիք, հա՛. միտդ գա՛լիս ա: Բա՛ ո՞ւր ա աղջիկդ, չի էրևում:

Թագավորն ասում ա. — Էս թամա՛մ օխտը տարի ա, խեղճ աղջիկս էրկաթե տրեխներ ա հագե, պողպատե գավազան ա առե ձեռը՝ քու եննուցն էկե. չենք գիտա ի՞նչ էլավ՝ դո՛ւչ կերավ, դո՛ւրդ կերավ, ջանավա՛ր կերավ, թե ընչանք հմի՛ սաղ ա:

Նո՛ր Մոթալը կորեկը էլ եդ աղջիկ ա շինում, ընդե կաննացնում:

Ասում ա. — Հրե՛սիկ ըս էլ ձեր աղջիկը:

Էն սհաթը թագավորը իրա թախտիցը վեր ա գալի, Մոթալին իրա տեղը նստացնում: Էլ ի՞նչ մատաղներ անիլ, էլ ի՞նչ աղքատների ողորմություն տալ, էլ ի՞նչ ուրախություն անիլ:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրազին:





13. ՕԽԱՅ-ԲԱՐԻ

Ժամանակով մարդ ու կնիկ են ըլնում, ունենում են մի մինու-
ճար տղա: Իրանք էլ շատ դառն աղքատ, անճար են ըլնում: Աստու-
իրան օրը մարդը կացինը վեր ա ունում, էթում մեջեն, փետ կըտ-
րում, տանում ծախում, բերում օղլուշաղը պահում: Սրանց տղեն
որ մենծանում ա, տասը-տասնէրկու տարեկան դառնում, հերը միտք
ա անում տանի փեշակի տա, բալի մի զադ սարվի, մարդ դառնա,
աշխատանք անի, բերի իրանց պահի: Մերը սրան դաբուլ չիլնում:

— Ա՛յ մարդ,— ասում ա,— ի՛նչ դրա փեշակի վախտն ա, դեռ
հլա պուճուր ա: Մընք էլ, տեսնում ես, քյասիբ, անճար ենք. լավ
չի՞լնի տանես հեննեդ մեջեն, փետ կտրիլ սարվացնես, տղա ա,
է՛լի, ինչքամ չըլնի՝ մեզ պետք կգա:

— Լա՛վ, ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— որ ռազի չես՝ փե-
շակի չեմ տա. կկենամ՝ ընչանք մենծանա:

Անց ա կենում մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, էլի հոր
միտքը փոխվում ա:

Կանչում ա տղին.—Ա՛յ որդի,— ասում ա,— կուզե՞ս քեզ տա-
նեմ փեշակի տամ:

— Խի՞ չեմ ուզի, ա՛յ հեր,— ասում ա տղեն,— համա թե ու-
զում ես՝ բան սարվեմ, վերջը մի կտոր հացի տեր ըլնեմ, ինձ տա՛ր
մի ուրիշ քաղաք, ընդե փեշակի տո՛ւ, որ մորս աչքիցը հեռու ըլ-
նեմ, չգա էլ եդ վեր ունի, բերի:

Հերը դաբուլ ա ըննում էդ խոսքին. կնկանն ասում ա՝ մի քանի բոքոն թխի, որ առավոտը տղին պտի վեր ունի, տանի ուրիշ քաղաք՝ փեշակի տա: Կնիկը էս հետ բան չի ասում, հեգսի օրը բոքոնը թխում ա, դնում խուրջինը, տղի ջուկստ թուշը պաշում. հեր ու տղա փետնները վեր են ունում, ընկնում ճամփա: էթում են, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, ընչանք ճաշվա թեքվիլը հասնում են մի ջրի դրադ:

Հերը տենում ա շոքը շատ ա զոռում.— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— արի՛ նստենք մի քիչ հաց-մաց ուտենք, դինջանանք, կենանք ընչանք հովն ընկնի, նո՛ր վե կենանք, էթանք:

էդ ջրի դրադին նստում են, խուրջինը բաց անում, բոքոնները դնում աղաքները, ուտում: Տղեն մի քանի դուռում որ դնում ա բերանը՝ ծարավում ա. վեր ա կենում ջրի վրեն մոզի անում, խմում:

էս ջուրը շա՛տ դիր ա գալի տղին, գլուխը բանձրացնում ա, ասում.— Օխա՛յ¹, էս ի՞նչ լավ ջուր ա:

էս խոսքի վրեն էն սհաթը ջրի միջիցը մի գլուխ ա էրևում:

— Տղա՛,— ասում ա,— ի՞նչ ես ուղում. խի՞ ես ինձ կանչում:

— Քե՛զ ով ա կանչում, բա՛րի²,— ասում ա տղեն,— ես հորս ի ասում, քեզ հե՛ննա ով ա:

Օխայ-Բաբին էրեսը շուռ ա տալի, տենում դորթ որ մի մարդ հրենիկ էն դիհը նստե, հաց ա ուտում:

— Բա՛ր աջողում, ա՛ղպեր,— ասում ա,— էս տղեն քո՞ւնն ա. էդ ո՛ւր ես տանում:

— Բարո՛վ, ասսու հազար բարին,— ասում ա հերը:— Հա՛, էս իմ տղեն ա, տանում եմ տամ փեշակի:

— Ինձ աշկերտ չե՞ս տա. ես դրան ընենց լավ փեշակ սարվացնեմ, որ քեֆդ գա՛:

— Ի՛նչ փեշակ գիտաս, որ սարվացնես,— հարցնում ա հերը:

— Հենց ի՛նչ փեշակ ասես՝ գիտամ, կսարվացնեմ:

— Լա՛վ, բաս որ ըտենց ա՛կտամ. եննա քանի՞ տարով վե կունես:

— Չո՛րս տարով,— ասում ա Օխայ-Բաբին:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ բաբի, որը բանահավաքի ձեռագրով չընդված է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում բացակայում է. ավելացված է բանահավաքի ձեռագրով (Մ. Կ.):

— Չորս տարին շատ ա. արի՛ իմ խաթեր իրեք տարի ու կիսով վե կալ:

— Լա՛վ, որ ասում ես՝ քու խաթեր վե կունեմ:

— Բա ո՞րդի ա ձեր տունը, — հարցնում ա՝

— Էս ջրի միջին, — ասում ա:

— Ախար, իմ տղեն որ մենի ջուրը, կհեղտվի:

— Մի՛ վախի, — ասում ա, — ես ընենց կանեմ, որ տղիդ բան չիլնի:

— Դե լավ, որ ըտենց ա՝ տա՛ր: — Տղի թշերը պաշում ա, տալի տատին:

— Ա՛յ տղա, ձեռդ տո՛ւ ինձ, — ասում ա Օխայ-Բաբին:

Մի ձեռով նրա կուտն ա բռնում, մեկելը թաթխում ա ջուրը, ընենց թաց-թաց քսում տղի էրեսը:

— Աչքերդ խփա՛, — ասում ա: — Աչքերը խփելու բաշտան, Օխայ-Բաբին կուտը քաշում ա՝ երկսով էլ սկզում են ջրի տակը: Հենց որ հասնում են անտակը. — Տղա՛, — ասում ա, — աչքերդ քաց արա՛:

Տղեն աչքերը բաց ա անում, ի՞նչ տեսնում: Լավ-լավ ամարաթներ, լավ-լավ տներ, լավ-լավ շենքսեր՝ ջոմմա՜ ա կեներից, մարգարտներից, մարջաններից, ես ինչ գիտամ հազար մի ջուռա անգին քարերից շինտած, որ ամեն դհից չին ֆըրֆըրում, շողշողահար գալի՝ մարդի քեֆ ին բերում: Մտիկ ա տալի, տեսնում էն մի դիհն էլ՝ եքա գուլլի բաղ, որ աստու ինչ բար ու նուբար ասես մի չին լիքը. դշերին էլ հո՛ հալ ու հեսաբ չկա. ամեն դհից ո՞ր չին խոսում, ժըվըլում՝ մարդի խելք գլխիցը թոցնում ին, թողում. մի սի՛րուն, նա՛շխուն, ական ու արեգակ, հուրի-մալաք, ջահել-ջիվան աղջիկ էլ հրենիկ բաղի միջին սեհր ա անում:

Օխայ-Բաբին ձեն ա տալի աղջկանը. — Ա՛ղջի, — ասում ա, — ախար թազա աշկերտ եմ բերե, արի՛ տես կհավանե՞ս. լա՛վ ա, լավ չի:

Էս աղջիկը Օխայ-Բաբու աղջիկն ա ըլնում. գալիս ա տեսնում մի սի՛րուն, մի նա՛շխուն, բոյով, բուսաթով տղա. համա ափսո՛ս, հագինը քըրչ-մըրչ ա՝ Տենալու բաշտան էդ տղեն մի կաթ արին ա դառնում, կաթում աղջկա սիրտը:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ բոլիաեռներից. որը բանահավաքի ձեռքով շնչված է (Մ. Կ.):

Ծննա Օխայ-Բաբին ասում ա.— Ա՛ղջի, գնա՛ մի ձեռք թաղա շոր բե, հագցրա՛ դրան, ոնց որ գիտաս՝ զուգա՛, զարդարա՛:

Աղջիկն էթում ա ղութիկը բաց անում, մի ձեռք լավ շոր հանում, բերում տղին ոտից ընշանք զլուխ զարդարում, ընդե կաննացնում: Տղեն թաղա շորերը որ հագնում ա, դհա՛ ա սիրունանում, դհա՛ շնորք ընկնում, դհա՛ աղջկանը դիր գալի:

Անց ա կենում ըսենց մի վախտ, տղեն Օխայ-Բաբու կշտին մնում ա, նրանից թաղա բաներ, թաղա հունարներ սարվում՝ դշերի, ջանավարների լիզուն ա սարվում, հենները խոսում, հասկանում. եր ուզում էր՝ էշ, ձի, ուղտ, ալապաստրակ, մախլաս ինչ ուզենար, դառնում էր, եր չէ, հո էլ եղ ըլնում իսան: Նրա աղջիկը հո դհա շատ բան ա սարվացնում սրան, էնթավուր բաներ, որ հերը ըսկի չէր ուզենա սարվացնի: Ուտեն տանը չէլած վախտը, էրկսով էթում ին բաղումը նստում, ասում, խոսում, մասլահաթ անում, ջա՛ն ասում, ջա՛ն լսում, պեր անում:

Աղջիկը տղին խրատ ա տալի.— Ա՛յ տղա,— ասում ա,— հերս որ քեզ կհարցնի՝ էս բանը գի՛տաս, ասա՛ չէ՛. ֆլան բանը սա՛րվել ես, էլի ասա՛ չէ՛. մախլաս ի՛նչ կհարցնի, կասես՝ չե՛մ գիտա: Զըլնեմ-չիմանամ ասես՝ սարվել եմ, հա՛, թե չէ իմաց կա՛ց զլուխդ փորձանք կգա: Սրանից դենը դու գիտաս, մեղքն ու վարձքը քու շլինքը. ըս էլ ընդուր եմ ասում, շունքի ես քեզ սիրում եմ...

Սրանց թողանք ըստե սեր անեն, գանք խաբար տանք տղի հորիցը: Զրի դրաղին մի քիչ մնում, դինջանում ա, էլ եղ վե կենում, խորջինը քցում ուսը, փետն առնում ձեռը, ընկնում ճամփա՝ դպա իրանց գեղը: Իրիկունը մութն ընկնում ա, հասնում ա տուն:

Կնիկը հարցնում ա.— Ա՛յ մարդ, էրեխեն ի՛նչ արի:

— Տվի աշկերտ,— ասում ա:

— Ո՛ւմ:

— Զլա՛ն մարդին:

— Քանի՞ տարով:

— Իրեք տարի ու կիսով,— ասում ա:

Բերում են հաց ուտում, պրծնում, եննա մարդ ու կնիկ թեք են ընկնում, քնում: Կիսանում ա թե չէ, էլի մարդը պարանը քցում ա ուսը, կացինը վեր ունում, էթում մեշեն ցախի:

Հսենց անց կացավ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, վեց

ամիս, մախլասի մի տարի՝ օրեն մի օրը կնիկը կապվ մարդի յա-
խեն.— Ա՛յ մարդ,— ասեց,— ախար մենք սոված, ծարավ կոտոր-
վեցինք, է՛. հրեա մի տարին թամմեց. վե՛ կաց զնա՝ մեր տղին
էլա բե՛. ընչանք հմի ի՛նչ սարվել ա՛ ըն էլ բոլ ա իրան:

— Ա՛յ կնիկ,— ասեց մարդը,— ես ո՛նց էթամ բերեմ. ի՛նչ
ասեմ նրա ուստին. ախար հեննեն իրեք տարի ու կիսով եմ կապ-
նըվե, մի տարին հլա նոր ա թամմում:

— Ա՛յ մարդ,— ասեց կնիկը,— սւստեն հո մեր գլխի տե՛րը
չի, նրա՛ն ինչ. զնա ասա՛. թէլ չեմ ուզում տղես մնա կշտիդ, պըր-
ծավ զնաց. վե կալ հեննեդ բե՛: Ըստե էլ ի՛նչ կա, որ ասում ես՝
Գլա՛ն չի, բեհման ա:

Խեղճ մարդը տեհավ կնիկը շատ ա իրա ամալ-աջալը կտրե.—
Լա՛վ,— ասեց,— ա՛յ կնիկ, կէթամ. համա որ դարտակ եդ էկա,
մեղքը քու շլինքը, դու գիտաս: Դե որ ըտենց ա, մի քանի բոքոն
թխա՛, հազիր արա՛, առավոտը վե կենամ, ընկենեմ ճամփա:

Կնիկը բոքոնը թխում ա, զնում խուրջինը, հազիր անում: Առա-
վոտը, դեռ լիսն ու մուկը չբաժանված, մարդը վեր ա կենում,
խուրջինը քցում ուը, փետն առնում ձեռը՝ յա՛լլա:

էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա,
հասնում ա ջրի դրաղը՝ էդ ջրի դալդեն զաթի գիտար, մի բուռը վեր
ա ունում, խմում, ասում. «Օխա՛յ», ալբիալը ուստեն դուս ա գալի:

— Բարո՛վ, ա՛ղպեր,— ասում ա.— ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա, խեբ
ըլնի, յա՛ղուզ ես էկե:

— Բարո՛վ, ասսու հազա՛ր բարին, ուստա. էկել եմ տղիս
տանեմ:

— Ախար,— ասում ա,— ես քեզ հեննա իրեք տարի ու կիսով
եմ կապնըվե, մի տարին հլա նոր ա թամմում, ո՛նց կըլնի ըսենց:

— Դե ի՛նչ անենք, մենք էլ քյասիբ ենք, ապրուստ չունենք.
Կնիկս գոռում ա, թե. «Գնա տղես բե»: Հմի կտաս» դու գիտաս,
չես տա՛ էլի դու գիտաս:

— Բաս որ ըտենց ա, ասում ես՝ քյասիբ եք, անճար եք, մի
զադ կտամ, տարեք յուլա զնացեք, ընչանք տղիդ վաղեն թամմի:—
էս ասում ա թե չէ, սկզում ա ջրի տակը, մի քիչ կենում, դուս գա-
լի, հեննեն մի էշ բերում:— Ա՛ռ,— ասում ա,— էս էշը տա՛ր, քանի
սաղ ու կենդանի եք, սրա դատումը ձեզ հերիք ա. էլ չգաս, ընչանք
տղիդ վաղեն թամմի:

— Հալըաթ էս էշը մի հո՛ւնար կունենա, որ ասում ես՝ քանի սաղ ու կենդանի ենք, մեզ հերիք ա: Դե ասա՛ տենանք սրա հունարն ի՞նչ ա, որ մենք էլ էնու գյորա ժաժ գանք:

— Տե՛ս,— ասեց,— սրա հունարն էս ա: Որ ասես. «էշա՛կ, զը՛ռ», ալբիալը կզուա, պոշը կբանձրացնի, կփթրի, փթրի հեննա մի հատ ոսկի վե կքցի, վե կունես, կտանես կխարջես: Ըսենց մին, էրկու, հինգ, տասը, մախլաս՝ քանի զուացնես, ամեն հետ ոսկի վե կունես:

էս ասեց թե չէ, ալբիալը սըկվեց էլ եդ ջրի տակը:

էս մարդը ուրախ-ուրախ էշն աղաք արեց՝ շո՛շ հա շոշ, շո՛շ հա շոշ, շո՛շ հա շոշ՝ քշեց դպա իրանց գեղը: Էկավ, էկավ, էկավ, ճամփի կիսին միտք արեց՝ արի մի փորձեմ, ասեց, տենամ, բա՛լի ուտեն ինձ խաբել ա: Էն սհաթը էշը կաննացրեց. «էշա՛կ, զը՛ռ»,— ասեց: Ալբիալը էշը զուաց, փթրեց, փթրի հեննա մի ոսկի վե քցեց: Ոսկին վե կալավ, սրեց, դրեց ջերը, ուրախացավ՝ աշխարով մին էլավ:

էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, դեռ հլա ճրագվառոց չէր՝ հասավ իրանց գեղը: Էշը քշեց դուզ դպա բազարը, ոսկին խուրդեց, միս առավ, հաց առավ, պանիր առավ, մախլաս՝ տան հմար դադ-մադ առավ, բարձեց էշը, էկավ տուն, դուռը ծեծեց. կնիկը դուս էկավ:

— Ա՛յ մարդ,— ասեց,— բա ո՞ւր ա մեր էրեխեն:

— Ուտեն շտվեց, ասեց. «էս էշը տարեք, յուա գնացեք, ընչանք վաղեն թամմի»:

— Քու տունը չքանդվի, ո՛նց խեղճ ես,— ասեց,— էդ ինչ ա, որ դրանով յուա գնալն ինչ ըլնի:

— Չէ՛, ա՛յ կնիկ,— ասեց,— դու չես գիտա. էս էշը էնթավուր հունար ունի, որ քանի սաղ ու կենդանի ենք մեզ կպահի: Որ ասես. «էշա՛կ զը՛ռ», ալբիալը կզուա, կփթրի, կտենաս փթրի միջին մի ոսկի, մախլաս, որ օրը հազար հետ ըսենց ասես, իմաց կաց հազար ոսկի դուս կքցի, վե կունես: Հմի իմա՛ցար:

— Իմացա, ա՛յ մարդ, էդ լավ բան ա. հմի բոլ-բոլ կուտենք, կխմենք, քեֆ կանենք: Օրես դենը թե էլ ասեմ. «Գնա տղիս բե» ինչ կուզես արա. թո՛ղ կենա, ընչանք վաղեն թամմի:

էշը տարան գոմումը կապեցին, վրի զադ-մադը վե կալան, բե-

րին տուն, կնիկը օջաղ արեց, կերակուր էփեց, հաց շինեց, բերեց կերան, կշտացան, աստուն փառք տվին, պառկեցին քնեցին:

Առավոտը բարըլսի հեննա կնիկը վե կացավ, զնաց դոմը, ասեց՝ տենամ մարդիս ասածը դո՞րթ ա, թե սուտ: Շէշա՛կ, զը՛ռ,— ասեց: Ալբիալը էշը զուաց, փթրեց, փթրի հեննա մի ոսկի վե քցեց. մին, էրկու, իրեք, հինգ հետ զուացրեց, հինգ հետն էլ էշը ոսկի փթրեց: Կնիկը ուրախ-ուրախ ոսկիքը վե կալավ, սրբեց, դրեց շեքը, բերեց տվեց մարդին, ասեց. «Հըն՛ս, դու հաջաթ ա՛ռ, սարք ու կարգ ա՛ռ, բե՛, մընք էլ տնավորվենք: Քեզ հմար էլ, ինձ հմար էլ մի-մի ձեռք լավ շոր ա՛ռ, մախլաս ինչ կուզես ա՛ռ, բե՛»:

Մարդն ա՛ ոսկիքն առավ, զնաց բաղար, է՛ս առավ, է՛ն առավ տան հմար, իրանց հմար ինչ խելքը կտրեց առավ, բերեց բոլ-բոլ տունը լցրեց:

Անց կացավ ըսենց մի վախտ, մարդ ու կնիկ լավ ուտում ին, խմում, քեֆ անում. ըսկի տղեն մտնեռն էլ չէր ընկնում: Օրեն մի օրը կնկա սիրտն ուզեց էթա համամ: Բերեց իրանց էշը փալանեց, փոխնորդ-մոխնորդի բողչեն դրեց վրեն, նի էլավ, քշեց էկավ համամ: էկավ համամի հայաթումը վեր էկավ, համամչուն կանչեց.— Համա՛մչի,— ասեց,— էշս տար մի լավ տեղ կապա՛, ես էթամ լեղանամ:— Բողչեն վրիցը վե կալավ, նի մտավ համամ: Համամչին էլ էշը տարավ մի բհրից կապեց, որ չփախնի:

էս կնիկն ա՛ լեղացավ, պրծավ, շորերը հագավ, դուս էկավ:— Համա՛մչի,— ասեց,— էշըս բե էթամ:— Համամչին էշը բերեց, կընկանը նի հանեց վրեն, նոխտեն տվեց ձեռը:

— էշա՛կ, զը՛ռ,— ասեց կնիկը:— Ալբիալը էշը զուաց, փթրեց, փթրի հեննա մի ոսկի վե քցեց:

— Համա՛մչի,— ասեց,— վե՛ կալ, ըտ էլ քու համամի հախը:

Համամչին ուրախ-ուրախ ոսկին վե կալավ, սրբեց, դրեց շեքը: Խեղճի աչքը մնաց էդ իշի վրեն: Ո՛րնց ըլնի,— ասեց ինքն իրան,— ես պտի մի ֆանդուլ էդ էշը նրա ձեռիցը հանեմա:

Կնկա եննուցը զնաց, լավ մտիկ արեց, տենա էշը ինչ նշան ունի, ինչ չէ. մին-մին, տեղը-տեղին վարավուրդ արեց: Շէշա՛վ գտա ֆանդը,— ասեց,— կէթամ սրա նման մի էշ կառնեմ, կբերեմ ըստե կկապեմ, որ մըն էլ էկավ համամ, էն կկապեմ տեղը, կնկա էշը կտանեմ կպահեմ: Էն սհաթը զնաց բաղար, հենց դրա պես մի էշ

առաւ, կասեցաւ օխտն օր հենց էդ կնկա էշն ընենք. բերեց գոմու-
մը կապեց:

Անց կացաւ մի օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, էլի էս
կնկա սիրտն ուզեց էթա համամ: էշը փալանեց, բողշեն դրեց վրեն,
նի էլաւ, քշեց դպա համամ: էկաւ համամի հայաթումը կաննեց,
համամչուն կանչեց. «Համամ՛ձի,— ասեց,— տար էշս կապա՛, ես
էթամ լեղանամ»: Համամչին էլ զաթի էս էր ուզում, ուրախ-ուրախ
էշը նի էլաւ, քշեց իրանց գոմը: Ֆանդն էլ հո գիտար. «էշա՛կ, զը՛ռ»
ասեց: էշը ալբիալը զռաց, մի ոսկի փթրեց: Համամչին ոսկին
վա կալաւ, փթրի միշին կոլուեց, մի ֆանդով դրեց իրա իշի պոշի
տակը, բանդ արեց, նի էլաւ էկաւ համամ, որ շընի թե կնիկը
դուս դա, բան ֆահմի. կնկա էշն էլ հո թողաց իրանց գոմումը
կապած:

էկաւ տեհաւ կնիկը լեղացե, պրծե, համամիցը նո՛ր ա դուս
գալի:

— Համամ՛ձի,— ասեց կնիկը,— էշս բե էթամ:

Համամչին էշը տարաւ աղաքին կաննացրեց. կնիկը, որ ասեա,
բան չֆահմեց, հենց իմացաւ իրա էշն ա, նի էլաւ:— էշա՛կ, զը՛ռ,—
ասեց:

Սատանական էշը զռաց, պոշը բանձրացրեց, համամչու դրած
ոսկին փթրի հեննա վեր ընկաւ:

— Ըս էլ քու համամի հախը,— ասեց,— համամ՛ձի, վե՛ կալ:—
Ասեց ու էշը քշեց, էկաւ տուն:

Համամչին ուրախութլունիցը քիշ էր մնացե վեր-վեր թռնի, յա
կըլըխկոնձի տա, որ կնիկը բան չֆահմեց, թողաց գնաց, էշը ոտով-
գլխով մնաց իրան:

Անց կացաւ մի քանի վախտ, մարդ ու կնիկ իշին էլ չզուացրին,
շունքի դեռ հլա փող ունեին: Որ փողները հատաւ, մարդը գնաց իշի
կուշտը:

— էշա՛կ զը՛ռ,— ասեց:— Տեհաւ չի փթրում. էլի ասեց.—
էշա՛կ զը՛ռ:— էլի զադ դուս չէկաւ: Մին, էրկու, հինգ, տասը, ինչ
արեց, չարեց՝ չէկաւ:

Վազեց դպա կնիկը.— Ա՛յ կնիկ,— ասեց,— ա՛յ քու ըսենց-
ընենցը, էդ ի՞նչ օղիա ես բերե իշի գլովսը. ինչ արի- չարի՝
չփթրեց:

Կնիկն էլ էկաւ, նա էլ.— էշա՛կ, զը՛ռ,— ասեց՝ էլի բան չէկաւ:

— Զը՛ռ հա զըռ, զը՛ռ հա զըռ, զը՛ռ հա զըռ,— մեռան շարշար-
վելուն, իշին բզեւուն, պոշն օլորելուն՝ ըսկի նրա այնումն էլ չէր։

Նո՛ր կնիկը մատը կծեց.— Բալի,— ասեց,— կա չկա՝ էս էն հա-
մամշու բանն ա, էլ մարդի չէ՛։

Մարդ ու կնիկ վե կացան գնացին համամշու վրեն կռիւ։ Սրանք
նրան ասեցին, նա սրանց, կռիւ, դաւմադալ արին, իրար ուշունց
տվին, համամշին ո՛նչ էշ տվեց, ո՛նչ զադ, դեռ հլա գլադեքանցը
վրա արեց, նրանց մի լավ գորսոց տվին, համամիցը դուռ արին։
Մարդ ու կնիկ փոր-փոշման վե կացան էկան տուն։

Խեղճերն էլան էլի աղաքվա դառն աղքատը, էլի աղաքվա դառն
աղքատը։ Մարդը աստու իրան օրը էլի պարանը քցում էր ուսը,
կացինը վեր ունում, էթում մեշեն ցախի. բերում. ծախում, աշխա-
տանք անում, իրանց զուխը պահում։ Ըսենց յուր գնացին, ընչանք
էկավ էրկու տարին թամմեց։

Օրեն մի օրը, էլի կնիկը մարդին դանգ ու սար արեց.— Ա՛յ
մարդ,— ասեց,— ախար մենք սոված, ծարավ կոտորվեցինք. ըն-
չանք ե՛ր մեր էրեխեն ուտի կշտին կենա. հրես էրկու տարին էլ
թամմեց. վե՛, գնա՛ բե, բալի դա մեր հավարին հասնի, մեր զու-
խը պահի։

— Կա՛վ, ա՛յ կնիկ, որ ասում ես՝ ճարս ինչ, պտի էթամ։ Դե
մի քանի ըողոն թխա՛, առավոտը վե կենամ, ընկնեմ ճամփա։

Կնիկը բոքոնը թխում ա, գնում խուրջինը, հազիր անում, մար-
դը էն գլխեն վեր ա կենում, խուրջինը քցում ուսը, փետն առնում
ձեռը՝ յա՛լլա դպա ուտեն։

էթում ա, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա ջրի
դրադը, ջրիցը մի բուսը վեր ունում, խմում, ասում. «Օխա՛յ»։

Ուտեն ալբիալը դուռ ա գալի.— Հը՛, ա՛ղպեր,— ասում ա,—
է՛լի էկար դու. չէ՛ ես ասեցի՝ չգաս, ընչանք տղիդ վադեն թամմի։

Նա էլ վե կալավթե. — Ի՞նչ անեմ, ո՛ւտտա ջան, ախար մընք
էլ քյասիբ ենք, անճար ենք, սոված, ծարավ կոտորվում ենք։ Էկել
եմ աղաչանք անեմ, տղիս տաս՝ տանեմ. տղա ա, ինչքամ չընի,
մեր հավարին կհասնի։

— Ախար ես քեզ մի էշ տվի, որ քանի սաղ ու կենդանի իք,
նրա դատումն ուտեիք, չէր հատնի. բա ի՞նչ արիք։

— Բա չե՞ս ասի, ո՛ւտտա ջան, համամշին կնկանս գլուխը թը-
լըսորել ա, էշը ձեռիցն առե, ինչ անեմ, ոչ ու փո՛ւշ ընի փիս կնի-
կը, հը՛։

— Բայ որ ըտենց ա, սաբր արա, ես հրես գալիս եմ:— Ասեց ու սկսեց ջրի տակը, մի քիչ կացավ, էլ եդ դուս էկավ, հեննեն մի դաստախոուն բերեց:

— Ա՛ռ,— ասեց,— էս դաստախոունը տա՛ր, որ ձեր օխտը պորտն էլ սրա միջի հացն ուտի՝ էլի շի հատնի. համա լավ մուղաթ կացեք, որ ըս էլ ձեռներիցդ չէթա:

— Դարտակ դաստախոունը ախար ո՛նց ուտենք. հալբաթ սրան մի հո՛ւնար ունի՝ սարվացրա՛, որ մընք էլ էնու գյորա ժաժ գանք:

— Եք կսովածանաք,— ասեց,— էդ դաստախոունը կղնեք աղաք-ներդ. կասեք. «Բա՛ցվի»: Ալբիալը կբացվի, հենց ինչ կերակուր ուզեք, ինչ ուզեք միջին կըլնի: Որ կուտեք կպրծնեք, կասեք. «Խըփ-վի», էլ եդ կխփվի, վե կուտեք, կտանեք կպահեք: Դե գնա՛, էլ չըլ-նեմ-չիմանամ գաս իմ դուռը հա՛, ընչանք տղիդ վաղեն թամմի:— Ասեց, էն սհաթը էլ եդ սկսեց ջրի տակը:

էս մարդն ա՛ դաստախոունը դրեց կոնատակը, ուրախ-ուրախ ընկավ ճամփա՝ էլ եդ դպա իրանց գեղը: Մի էրկու մանգղիլ նոր էր անց կացե, բիրդան դաստախոունը միտն ընկավ. ասեց. «Արի՛ մի փորձեմ տենամ, բա՛լի ուտեն ինձ խաբել ա»: էկավ, էկավ, մի շախիր-չիման տեղ նստեց. դաստախոունը դրեց աղաքը, ասեց. «Բացվի՛»: էն սհաթը բացվեց, ի՛նչ բավեց. հաղար մի ջուռա կե-րակրներ, հաղար մի ջուռա գինանիք, ես ինչ գիտամ՝ ուտելու ուրիշ բաներ մեջը լիքը: Խեղճը շշկվեց, շէր իմանում ո՛րն ուտի, ո՛րը թողա. մի քիչ հարամ-գարամ կերավ, շկերավ, էլ եդ ափալ-թափալ ասեց. «Խփվի՛», խփվեց. դրեց կոնատակը վե կացավ գնաց իրա ճամփեն:

էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մութը գետինը կո-խել էր, հասավ գեղը, գնաց իրանց դուռը ծեծեց, կնիկն էկավ բաց արեց:

— Ա՛յ մարդ,— ո՛ւր ա, է՛լի մեր տղին չբերիր:

— Ի՛նչ անեմ, ա՛յ կնիկ, շտվեց. ասեց. «Շատը համբերե-լ եք, քիչն էլ համբերեք»: Հրես էս դաստախոունն էլ տվեց, որ սրա-նով յուր էթանք, ընչանք վաղեն թամմի:

— Լա՛վ, դրա հունարն ի՛նչ ա,— հարցրեց կնիկը:

— Տե՛ս,— ասեց,— սրա հունարն էս ա:— Բերեց իրա ու կնկա աղաքին փռեց. «Բա՛ցվի» ասեց, ալբիալը բացվեց: Ինչ ջու-ռա կերակրներ ասես, ի՛նչ ասես՝ որ միջին չկար. խեղճ կնիկը

մորից էլեւ էր, էսթավուր կերակրներ ո'նչ տեհել էր, ոնչ կերե-
ուրախութիւնիցը քիչ էր մնացե խելքը զլիսիցը թոցնի: Կուշտ ու
կուտ կերան, խմեցին, պրծան. մարդն ասեց. «Խփվի՛», խփվեց:
Կնիկը վե կալավ, տարավ դրեց դուրիկը, պահեց:

Ըսենց մի քանի վախտ էս դաստախոնով լուա գնացին. առա-
վոտ, իրիկուն ուտում ին, խմում, քեֆ անում, դամաղ, դովրան
քաշում:

Օրեն մի օրն էլ, որ մարդը մի քանի օրով ուրիշ տեղ էր գնա-
ցե, կնկա բեյինն ընկավ, թե պտի էթամ թագավորի կնկանը կան-
չեմ, բերեմ ղոնաղ: Վե կացավ գնաց թագավորի կնկա կուշտը:

— Խի՞ ես էկե, ինչ խնդիրք ունես,— հարցրեց թագավորի
կնիկը:

— Խա'նումը սաղ ըլնի,— ասեց,— եկել եմ քեզ, քու նազիր-
վեզրի կնկանը տանեմ ինձ ղոնաղ:

— Ախար դու ո'վ ես,— ասեց թագավորի կնիկը,— որ մեզ
ղոնաղ ես կանչում:

— Ես ձեր ուհաթի կնիկն եմ,— ասեց,— ի'նչ կըլնի որ մի
օր էլ ես ձեզ ղոնաղ արած ըլնեմ:

— Կա'վ, որ էդքամ մուննաթ ես անում, էգուց ֆլան վախտը
կդանք: Ձեր տունը ո'րդի ա,— հարցրեց թագավորի կնիկը:

— Ֆլա'ն տեղը,— ասեց:

— Կա'վ,— ասեց թագավորի կնիկը,— դու գնա՛. արխին
կաց, էգուց կգանք:

Թագավորի կնկանը գլուխ ա տալի, վե կենում գալի տուն:
էդ գշերը քնում ա, առավոտը գշերով-գշերհանա վեր ա կենում,
դուտ, դուա, օթախ, հայաթ քոմմա շըրշըրհանում, սըբոտում, թամ-
զացնում, հազիր անում, ղոնաղների ճամփեն պահում: Վախտին
թագավորի կնիկը, նազիր-վեզրի կնիկը վեր են կենում գալի դրա
տունը: Էն սհաթը դուա ա գալի աղաքները. «Համեցե՛ք, համեցե՛ք,
բարո'վ, հազա՛ր բարին էք էկե, իմ տունը ձեզ փեշքաշ ա»: Բե-
րում ա տակները դռակ քցում, վրեն նստացնում:

Նստում են, կնանիք են էլի, դեսից, դենից, ըստիան, ընդիան
զրից անում, մասլահաթ անում, ասում, խոսում, ծիծաղում, ըն-
չանք հացի վախտը գալիս ա. էդ կնիկը վեր ա կենում, դուրիկը
բաց անում, դաստախոնը հանում, բերում աղաքներին փռում,
ինքն էլ կողքներին նստում: «Բա'ցվի» ասում ա, էն սհաթը դաս-

տախտունը բացվում ա: Հազար մի ջուռա կերակրներ, լավ-լավ գինանիք, լավ-լավ ուտելու բաներ մեջը լիքը, որ, ու՛լ գիտա, թագավորի կնիկը ո'նչ տոհմ էր, ո'նչ կերե: Փռմամ մնում են բերանները բաց էս դաստախնին մտիկ անելուն: Ուտում են, խմում, քեֆ անում: Որ կշտանում են պրծնում՝ «նիվի» ասում ա, խըփվում ա. վեր ա ունում, տանում, պահում:

Հացից՝ եղբ մեր ղոնաղները վեր են կենում, էթում իրանց տները: Ճամփին թագավորի կնիկը ինքն իրան միտք ա անում. «Ես թագավորի կնիկ ըլնեմ,— ասում ա,— էնթավոր դաստախուն շունենամ, նա մի ուղշպարի կնիկ՝ ունենա». էս աստոծ վե՛ կունի: Ո'նց ըլնի, զոռով ա, յա փողով, պտի էդ դաստախունը նրա ձեռիցը խլեմ»: Սրանից դենը էդ կնկա հեննա լավ սըխ բարեկամանում ա. նրան իրա կուշտն ա ղոնաղ կանչում, ինքն էթում նրա կուշտը՝ մին, էրկու, հինգ, տասը, որ հեննեն լավ դաստանում ա, օրեն մի օրն էլ մեն-մենակ վեր ա կենում էթում նրա տունը:

— Համեցե՛ք, համեցե՛ք, ա՛յ խանում. ո'նց ես, լա՛վ ես, քե՛ֆդ, հա՛լդ:— Բերում ա դռշակ քցում տակը, վրեն նստացնում:

— Փա՛ռք ասու, լավ եմ, դո՛ւ ոնց ես, ինչ ես անում, ինչ չես անում:— Ըսենց նստում են, էրկեն ու բարակ ասում, խոսում, զրից անում, ընչանք հացի վախտը գալիս ա. էդ կնիկն էթում ա դաստախունը հանում, բերում փռում, բաց անում. ուտում են, խմում, քեֆ անում, ուրախանում, խնդում, ծիծաղում, ջա՛ն ասում, ջա՛ն լսում. էդ կնկա մարդն էլ էդ օրը տանը շիլնում:

Հացի վախտը թագավորի կնիկը դաստախնի վրեն խոսք ա բաց անում:

— Էդ դաստախունը,— ասում ա,— իմ քեֆը շատ ա բերե. ինչ կըլնի կըլնի՝ արի դու ծախա՛, առնեմ:

— Ձէ՛, խա՛նումը սաղ ըլնի,— ասում ա կնիկը,— ես չեմ կարա. դրա ծախիլը մարդիս ձեռին ա:

— Լա՛վ, որ չես ծախում՝ դու գիտաս:— Տեհավ որ կնկանը չկարաց խաբի, հեննեն քնացնելու դեղ էր բերե, հանեց մի ֆանդով մոտացրեց նրա պնչին թե չէ՝ ալբիալը կնկա քունը տարավ, քնեց: Թագավորի կնիկ, դու թագավորի կնիկ, դաստախունը անասա կոլուա, դի՛ կոնատակդ՝ յա՛լա դպա ամարաթը:

Էդ կնիկը ընչանք իրիկուն քնած ա մնում: Իրիկունը մթնով

մարդը գալիս ա, տննում կնիկը քնած: Կնկանը բռթում ա, որ վեկացնի:

— Ա՛յ կնիկ, ա՛յ կնիկ,— ձեն ա տալի,— էդ ի՞նչ խաբար ա. ի՞նչ վախտ ես գտե քնելու. չըլնի՞ հիվանդ ես:— Ի՞նչ հալով կընկանը զարթնացնում ա:

— Օվվե՛, էս ինչ շատ եմ քնե, — ասում ա կնիկը:

— Վե՛, ա՛յ կնիկ, դաստախոնը բե հաց ուտենք. ախար եօ սոված մեռա էսքամ վախտ, է՛:

Կնիկը վեր ա կենում, որ էթա դաստախոնը բերի. դե՛ս դաստախոն, դե՛ն դաստախոն, ման ա գալի՝ չի գտնում: Նո՛ր գըլխին, ոտին որ տալիս ա, մարդը գլխի ա ընկնում:

— Ա՛յ կնիկ, էս ի՞նչ խաբար ա. չըլնի՞ դաստախնի գլուխն էլ իշի օյինն ես հաղացի:

Նո՛ր կնիկը թե՛ հալ, նաղլ ըսենց, ըսենց, ըսենց բան: Մարդը շատ ա հեննեն կռիվ անում, ուշուց տալի, համա էլ ո՛ւր, բանը բանից անց էր կացե, ի՞նչ կարային անի. հո չի՞ն էթա թագավորի կնկա վրեն կռիվ. ճարները կտրած՝ տաղ են անում, մնում: Դառնում են էլ աղաքվա քլասիբը, էլ աղաքվա քլասիբը: Մարդը ամեն օր պարանը քցում էր ոււր, կացինը վեր ունում, էթում մեշեն ցախի, իրիկունը գալի տուն: Ըսենց մի քանի վախտ ապրում են, ընչանք դալիս ա իրեք-տարին թամսում, օրեն մի օրը կնիկը էլի կպնում ա մարդի յախեն:

— Ա՛յ մարդ,— ասում ա,— ախար սոված, ծարավ կոտորվեցինք. ընչանք ե՞ր մեր տղեն ուտի կշտին մնա, ինչ որ կացավ՝ բոլ ա. գնա՛ վե կալ բե, գա մեր հավարին էլա հասնի:

— Լա՛վ, ա՛յ կնիկ, որ ասում ես՝ կէթամ: Դե մի քանի հատ բոքոն թխա՛, առավոտը վե կենամ ընկնեմ ճամփա:

Կնիկը բոքոնը թխում ա, դնում խորջինը, հազիր անում, առավոտը սուրբ ծեփի հեննա մարդը վեր ա կենում, խորջինը քցում ոււր, փետն առնում ձեռը, յա՛լլա դպա ուտի կուշտը: Էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիշն աստոծ գիտա, հասնում ա էն ջրի դրաղը, մի բուռը ջուր ա վեր ունում, խմում, ասում. «Օխա՛ր»:

Ուտեն ալբիալը դուս ա գալի.— Հը՛, ա՛յ հայ,— ասում ա,— խե՛ր ըլնի. յա՛ղուզ ես էկե: Ախար ես քեզ ասեցի՝ չգաս, ընչանք տղիդ վաղեն թամսի:

— Ի՞նչ անեմ, ո՛ւստա ջան, քյասիբ ենք, անճար ենք. էկել Թմ մոռնեաթ անեմ՝ տղիս տաս, տանեմ:

— Ախար ես քեզ դաստախոուն տվի, որ քանի սաղ ու կենդանի իք՝ ձեզ հերիք էր, ի՞նչ արիք:

— Բա շեն ասի, ո՛ւստա ջան, ըն էլ թագավորի կնիկն ա էկե, կնկանս խաբե, ձեռիցը խլե տարե. հմի մնացել ենք քյաֆրի ֆոդոմը:

— Բաս որ ըտենց ա,— ասում ա,— կա՛ց, ես գալիս եմ:— Ասում ա ու ալբիալը սկզկում ջրի տակը, մի պոռճուր կենում, դու ա գալի մի դդում ձեռին:

— Ա՛ռ,— ասում ա,— սրանով համ քու էշը եդ կառնես, համ քու դաստախոունը:

— Հալբաթ,— ասում ա,— էս դրդումը մի հունար կունենա. ասա՛, որ մընք էլ էնու գյորա ժած դանք:

— Տե՛ս, սրա հունարն էս ա: Վե կունես կէթաս աղաք համամշու կուշտը, կասես. «Բե՛ էշս տո՛ւ: Տվեց՝ լա՛վ, շտվեց՝ դրդումին կասես. «Քո՛թակ տվեք». էն սհաթը նրա միջիցը էրկու ֆոգի դու կգան, մարդի ձեռին մի-մի դադանակ. կքաշեն դրան տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, էնքամ կտան, ալիւ-աղցան կշինեն, ընչանք կէթա ինքն իրա խոշովը էշդ կքերի կտա քեզ: Նոր կասես. «Բո՛լ ա», էլ եդ էն մարդիկը կմնեն դդումը: էշդ որ առար պրծար, եննա կէթաս թագավորի կնկա կուշտը, կասես. «Դաստախոունս տո՛ւ: Տվեց՝ հո լա՛վ, շտվեց՝ էլի դրդումին կհրամայես. «Քո՛թակ տվեք»: Միջի մարդիկը, դադանակները ձեռներին դու կգան, սրան էլ էնքամ դըրբոց կտան, ընչանք ինքն իրա խոշովը կէթա դաստախոունը կքերի կտա քեզ: Նոր կասես. «Բո՛լ ա», էլ եդ կմնեն դրդումը: Դե հմի գնա, էլ չգաս, ընչանք տղիդ վաղեն թամմի:— Ասեց ու ալբիալը սկզկեց ջրի տակը:

էս մարդն ա՛ դրդումն առավ, ուրախ-ուրախ ընկավ ճամփա, դպա իրանց գեղը: էկավ, էկավ, շատն ու քիշն աստոծ գիտա, ճամփին ինքն իրան միտք արեց. «Արի՛,— ասեց,— մի փորձեմ տենամ էս դրդմի միջին ի՞նչ կա. բալի ուստեն խաբել ա»: Կաննեց, դրդումը դրեց գետինը, ասեց. «Քո՛թակ տվեք»: Ասեց թե չէ, մըն էլ էն տեհավ դրդմի միջիցը էրկու ֆոգի դու էկան՝ մարդի ձեռին մի-մի դադանակ, դե՛ս մտիկ տվին, դե՛ն մտիկ տվին, տեհան նրանից սավայի ուրիշ մարդ չկա, քաշեցին դրան տո՛ւր

թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս՝ մին, էրկու, հինգ, տասը, մախլաս մի լավ ձեր հավան կացած սխկեցին։ Վախլությունիցը խեղճի մտիցն էլ էր ընկն թլիսմը, չէր գիտա ի՛նչ ասի, որ ձեռը վեր ունեն իրանից, նո՛ր ինչ հալով միտն ա քցե՛ ասե. «Բո՛լ ա», նոր որ էլ եդ մտել են դըդումը։ Դըդումը վե կալավ, իրա ճամփեն բռնեց՝ գնաց։ Էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասավ գեղը, գնաց իրանց դուռը ծեծեց, կնիկն էկավ բաց արեց։

— Ա՛յ մարդ,— ասեց,— էլի դու դարտակ էկա՞ր. խի՞ չի բերիր մեր էրեխին, ախար ընչանք ե՛ր։

— Դե ա՛յ կնիկ, ինչ անեմ, չտվեց, ասեց. «էս դդումն ա՛ռ, տա՛ր. սրանով համ ձեր էջը եդ կառնեք, համ ձեր դաստախունը. յուրա ղնացեք, ընչանք վաղեն թամմի»։

— Ա՛յ մարդ, դե շանց տո՛ւ տենանք ինչ ա դրա հունարը, որ պտի մեր էջը, մեր դաստախունը եդ առնի։

Մարդը բերնց դըդումը դրեց գետինը, ասեց. «Բո՛թակ տվեք»։ Ասելու բաշտան դըդումի միջիցը մարդիկը դուռ էկան, վրա հասն կնկանը՝ տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, սրան մի լավ ծեծեցին, ընչանք մարդն ասեց. «Բո՛լ ա», նո՛ր որ էլ եդ մտան դդումը։

— Ա՛յ մարդ,— ասեց կնիկը,— էս լավ էկավ. հմի՛ որ համամշու ու թագավորի կնկա հախիցը կգանք։

Մարդ ու կնիկ էդ գշերը քնեցին, առավոտը վե կացան, դըդումը վե կալան, գնացին համամշու կուշտը։ Գնացին տեհան համամը խուլվաթ ա, որ ասես մարդ-մաղաթ չկա. համամշին էլ ընդե մենակ նստել ա։

— Համամշի,— ասեց կնիկը,— ախար բո՞լ չի, ինչքամ մեր էջը պահեցիր. չէ՞ մընք էլ մեղք ենք, բե հմի էլ տո՛ւ մեզ։

— Ա՛յ կնիկ,— ասեց համամշին,— դեռ հլա ինձանից ձեռը չես վե կալե. կորի՛ գլխիցս ու՛ղ իլ, թե չէ որ վե կացա՛՝ ոտ ու գլուխդ ջարդ ու խուրդ կանեմ։

— Ոտ ու գլուխ ջարդիլը բանց չիլնի,— ասեց մարդը,— ա՛յ բանց կըլնի։ Դըդումը դրեց գետինը. «Բո՛թակ տվեք» ասեց։ Էն սհաթը դըդումի միջիցը մարդիկը դուռ էկան՝ ղաղանակները ձեռնեքին, վրա հասան համամշուն՝ տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, մին, էրկու, հինգ, տասը, ձեր հավան կացած մի լա՛վ դորսեցին։

— Ամա՛ն, աստու սիրուն,— ձեն տվեց համամշին,— ինձ պրծացրեք սրանց ձեռիցը, ինչ ուզում եք՝ տամ:

Նոր մարդն ասեց. «Բո՛լ ա». նրանք էլ եղ մտան դըդումը: Համամշին էն սհաթը գնաց էլը բերեց, տվեց նրանց: Մարդ ու կնիկ աղաք արին, բերին տուն:

Հեգսի օրը դըդումը վե կալան, գնացին դպա թագավորի կնիկը: Մարդը դուռը կաննեց, կնիկը դըդումն առավ մտավ թագավորի ամարաթը. գնաց տեհավ թագավորի կնիկը մեն-մենակ իրա օթախումը նստած:

— Խա՛նումը սաղ ըլնի,— ասեց,— իմ դաստախունը ինչքամ քանացրի՛ր՝ հերիք ա. չե՞ մընք էլ քյասիր, օրեն հացի կարոտ ենք, բե՛ հմի էլ տո՛ւ մենք բանացնենք:

— Ա՛յ կնիկ,— ասեց,— ինձ դաստախուն ե՛ր ես տվե. գըծ-վե՛ն ես, ինչ ա: Գնա կորի՛, թե չէ նոքարներիս վրա կանեմ էն-քամ կտաս, որ մենծ թիքեն անկաջդ կմնա:

էդ կնիկը տեհավ, որ խաթրով չիլնում, դըդումը հանեց, դրեց գետինը. «Թո՛թակ տվեք», ասեց: Էն սհաթը դըդմի միջիցը մարդիկը դուռ էկան, վրա հասան թագավորի կնկանը՝ տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, մի լավ սալջարդ արին, թողին:

— Ամա՛ն, աստու սիրուն,— ձեն տվեց թագավորի կնիկը,— ինձ ազատա սրանց ձեռիցը, էթամ դաստախունդ բերեմ տամ, ա՛ռ գնա՛, խաթեդ ինձանից քաշա՛:— Նոր ասեց. «Բո՛լ ա», մարդիկը մտան էլ եղ դըդումը:

Թագավորի կնիկը գնաց դաստախունը բերեց տվեց նրան, նա էլ կոլոկեց, դրեց կոնատակը, թողաց դուռ էկավ: Մարդ ու կնիկ ուրախ-ուրախ վե կացան էկան տուն:

Անց կացավ մի քանի վախտ, մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, վեց ամիս, մախլասի մի տարի, սրանք լավ ապրում ին, լավ ուտում, լավ խմում, ըսկի տղեն մտնեռն էլ չէր ընկնում:

Օրեն մի օրը էլի կնիկը կպավ՝ մարդի յախեն.— Ա՛յ մարդ,— ասեց,— ախար մեր տղեն մնաց, դեռ վագիցն էլ կես տարի անց ա կացե, վե գնա բե. բո՛լ չի ինչքամ կացավ ուտի կշտին:

— Լա՛վ ես ասում, ա՛յ կնիկ. ճամփի հմար բոքոն թխա՛, էգուց վե կենամ էթամ:

Կնիկը բոքոնը թխում ա, դնում խուրջինը, հազիր անում. առավոտը աղոթարանը բացվում ա թե չէ, մարդը վեր ա կենում,

խորշինը քցում ուսը, փետն առնում ձեռը, ընկնում ճամփա։
Օխայ-Բարու աղջիկը զաթի իմաստուն էր, ալբիալը իմանում ասրա դալը, տղին թաքուն կանչում աս, տանում իրանց բաղը։

— Տղա՛,— ասում աս,— ըսօր պտի հերդ գա քեզ տանի։ Ինչ որ քեզ սարվացրել եմ՝ գիտաս հո գիտաս, մնում աս մի էրկու բան՝ հրես ըն էլ կասեմ, որ անես՝ գլուխդ փորձանք չի գա։ Հորս ադաթն աս,— ասում աս,— ինչ աշկերտ ունենա, որ վադեն թամմեց, պրծավ՝ պտի վերջը նրան ըսպանի։ համա ինձ որ անկաջ անես, ինչ ասեմ՝ անես, քու մի մազն էլա չի թեքվի։ Մին՝ ո՛ր ինչ կդառնաս՝ ձի, ուղտ, ալապսորակ, մի խոսքով ինչ որ կըլնես, քեզ կտանեն ծախելու, թամբահ արա գլամդ, յա նոխտեդ հեննեդ չտան, թե չէ իմաց կաց՝ եննա ուղենաս իսան դառնա, ինչ անես՝ չանես, շես կարա, հուր-հավիտենական հենց ընենց կմնաս։ վրա էրկուսն էլ՝ որ քեզ ում ուզում են ծախեն՝ աչքերը ճղրիկ մարդի շծախեն։ Հրես էս էրկու բանն ի ուզում քեզ ասի։ մնացածն էլ հո քոմմա դու գիտաս, էլ ինչ ասեմ։

— Ա՛ղջի,— ասում ատղեն,— դու որ ինձ էսքամ փորձանքից պրծացրի, էսքամ լավություն արի, ո՞նց անեմ, որ տակիցը դուս գամ։

— Քու սիրուց սավայի զադ չեմ ուզում քեզանից,— ասում ատղջիկը։

— Աստու կշտին շարթ ըլնի,— ասում ատղեն,— թե սաղ մնացի՛ ես քո՛ւնն եմ, դու՛ ի՛մը։

Տղա ու աղջիկ ըստե իրար ճտով են փաթթվում, տղեն արտասունք թափում, իրար հեննա մնաս բարով անում, թողում գալի տուն։

Գանք խաբար տանք տղի հորիցը։

Գալիս ատգալի, հասնում ջրի դրաղը, ջրիցը մի բուռը վեր առնում խմում, ասում. «Օխա՛յ»։

Ալբիալը ուստեն դուս ատգալի.— Հը՛, խե՛ր ըլնի,— ասում ատ,— չըլնի՛ էկել ես տղիդ տանես։

— Հա՛, ո՛ւտա ջան,— ասում ատ,— վաղիցը դեռ հլա կես տարի էլ անց ատ կացե, էկել եմ տանեմ։

— Լա՛վ,— ասում ատ,— կա՛ց, էթամ բերեմ։— Կասի ու ալ-

բիաւը էլ եդ կսըկվի ջրի տակը, կէթա աշկերտին կկանչի:— Ո՛ր-
դի,— կասի,— հերդ էկել ա քեզ տանի, կէ՞թաս:

— Ո՛ւտա,— ասում ա աշկերտը,— որ մուրախաս անես՝
կէթամ, խի՞ չեմ էթա. մի բան որ վաղես թամմել ա, ըստե մնամ
ի՞նչ անեմ:

— Լա՛վ, որ էթում ես՝ էսքամ տարի ըստի ես, զադ սա՛րվել
ես, որ էթաս հորնըմորդ պետքը գաս:

— Չէ՛, ո՛ւտա,— կասի տղեն,— ըսկի զադ չեմ սարվել:

— Գնա՛, է՛,— կասի ուստեն,— իմ աշկերտների միջին քոմ-
մըթից քոռուդուկը դու իր, ըսկի բան էլա չկարացիր սարվի:—
Կասի ու տղի ճակատը կպաշի, տղեն էլ ուստի ձեռը կպաշի, դու
կգան ջրի էրեսը, կրերի կտա հորը:— Հրե՛ս,— կասի,— քու տղեն
սաղ-սալամաթ քեզ եմ տալի. վե կալ տա՛ր:

Հերը տղին որ կտենա, կվազի, կփաթթվի ճտովը, թշերը կպա-
շի, լաց կըլնի: Ինչքամ չըլնի, ջիգյար ա էլի, էս չորս տարի նրան
չէր տեհե: Հեր ու տղա մնաս բարով կանեն ուստի հեննա, կթո-
ղան կգան: Մի մանգզիլ որ կգան, տղեն կուզի իրա հոմարը հո-
րը շանց տա. հորիցը եդ կընկնի, ալապստրակ կդառնա, կվազի
հոր աղաքը: Հերը ինչքամ կշարշարվի, ինչ կանի, չի անի՝ չի կա-
րա կալնի. ալապստրակը կփախնի, կմննի մի քարի տակ, կդառ-
նա էլ եդ իսան, կգա հոր ենուցը կհասնի:

— Ա՛յ որդի,— կասի հերը,— խի՞ եղացար. նոր մի ալա-
պստրակ էկավ, կշտովս անց կացավ. ինչքամ արի՛ չկարացի
կալնի, թողաց փախավ: Որ ըստե ըլնեիր, հո՛ էրկսով կկալնեինք,
կտանեինք տուն, իրիկունը մերդ լավ-լազաթին կխորովեր, կու-
տեինք:

Տղեն չի խոսա, արշա չի ընկնի, թե էն ալապստրակը ինքն
ա էլե: Մխելի տեղ կգան, էլի տղեն հորիցը եդ կընկնի, մի լավ
դոշ կդառնա, կվազի հոր աղաքը՝ դե՛ս կթուշկոտա, դե՛ն կթուշկո-
տա, հերը ինչքամ կշարշարվի, էլի չի կարա կալնի: Ղոշը կփախ-
նի կէթա կմննի մի քարի տակ, կդառնա իսան, կգա հորը կհասնի:

— Ա՛յ որդի,— կասի հերը,— էլի դու գըմվեցի՞ր: Նոր մի լավ
դոշ էկավ կշտովս անց կացավ. ինչ արի, շարի՛ չկարացի կալնի.
որ ըստե ըլնեիր, հո՛ էրկսով կկալնեինք, կտանեինք տուն, դա-
վուրմա կանեինք:

Տղեն էլի լիս չի ընկնի: Մախլա՛ս, գլխներդ ինչ ցավացնեմ,

ընչանք տուն հասնիլը՝ տղեն ըսենց իրա հունարը կխարջի՝ մին ձի կդառնա, մին դաթիր կդառնա. ես ինչ գիտամ՝ ուրիշ ջանավար կդառնա, հերը ըսկի չի ֆահմի, թե ըտոնք քոմմա իրա տղեն ա։ Կգան, կգան, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, իրիկունը կհասնեն տուն։ Մերը տղի թշերը կպաշի, աչքերը կպաշի, կնստեն իրար հալ կհարցնեն, դե՛սից, դե՛նից կխոսան, մասլահաթ կանեն, մերը կեթա դաստախունը կբերի, բաց կանի, կուշտ ու կուռ կուտեն, կխմեն, կպառկեն կքնեն։

Առավոտը լիսը կբացվի՝ թե չէ, տղեն կկանչի հորը.— Ա՛յ հեր,— կասի,— էրեկ ճամփին ո՛ր մի ալապստրակ տեհար, եննա մի դոշ, եննա մի ձի, մախլա՛ս, ինչ որ տեհար՝ ըտոնք քոմմա ես ի. ուստիս կշտին է՛նթավուր հունար եմ սարվե, որ ինչ ուղենամ կըլնեմ, եր չէ, հո էլ եդ իսան կըլնեմ, ընդե կկաննեմ։
— Ղո՛րթ։

— Ղո՛րթ։ Չես ավատում, հրես կըլնեմ դաթիր, կտանես բազար, կծախես, որ կհարցնեն. «Ի՞նչ տամ, ինչ շտամ», կասես. «Հարիր մանեթից պակասով չեմ տա, ըն էլ առանց նոխտի»։ Չըլնեմ-չիմանամ նոխտես էլ հեննես տաս հա՛, թե չէ իմաց կաց՝ էլ ինձ պրծնում չկա, հուր-հավիտենական հենց ընենց դաթիր էլ կմնամ։ Էս հո էս. մըն էլ՝ ո՛ր ինձ աչքերը ճղրիկ մարդի չծախես. ինչ տա՝ չես տա, թեկուզ քաշովս մին ոսկի էլ տա՝ չես ծախի, թե չէ տե՛ս, գլուսս փորձանք կգա, դու գիտաս։

Տղեն էս կասի ու կըլնի մի լավ, մի՛րուն, նա՛շխուն դաթիր՝ ընդե կկաննի. հերը ուրախ-ուրախ կնիլնի, կտանի բազար, որ ծախի։ Բազարավորը քոմմա կմնան բերանները բաց էդ դաթրին մտիկ անելուն։

— Ա՛ղպեր, ի՞նչ աժի էդ դաթիրը,— կհարցնեն։

— Հա՛րիր մանեթ,— կասի,— առանց նոխտի։

Ընդիան մի մարդ դուս կգա, հարիր մանեթը նաղդ կհամբրի աղաքը, դաթիրը կառնի. ինչ կանի, չի անի՝ հերը նոխտեն չի ծախի, բերնիցը կհանի, կբերի տուն։ Վրիցը մի սհաթ չի անց կենա, էդ դաթիրը էլ եդ իսան կըլնի, կգա իրանց տունը։ Հեգսի օրը կդառնա մի ուղտ, հորը կասի. «Կտանես կծախես, իրեք հարիր մանեթից պակասով չես տա»։ Հերը ուղտը աղաք կանի, կտա՛ծի բազար, իրեք հարբրով կծախի, նոխտեն էլ վե կունի կբերի։

Հերը դեռ տուն հասած չիլինի, ուղտն էլ եդ իսան կդառնա, նրանից աղաք կգա տուն:

Օրեն մի օրն էլ կդառնա մի քյահլան ձի, հորը կասի.— Կտանես կծախես. ո՞ր կհարցնեն. «Ի՞նչ տանք», կասես. «Հինգ հարիր մանեթ». գյամն էլ մտիցդ շես քցի, վե՛ կունես կբերես:

Հերը ձին կնիլնի, կքշի դպա մեյդանը: Բաղարավորը քոմմա կկիտվեն, կմնան մաթ էլած էդ ձիուն մտիկ անելոն:

— Էդ ձին ի՞նչ աժի,— կհարցնեն:

— Հինգ հարիր մանեթ,— կասի:

Էն դհիցը մի ճղրիկ մարդ ա դուս գալի, ասում ա.— Էդ ձին ես առնում եմ:— Հանում ա էն սհաթը հինգ հարիր մանեթը նաղդ համբրում, ձին ձեռիցն առնում: Զիու աչքը որ ընկնում ա էդ առնողի էրեսին, ալբիալը լացը գալիս ա, ուքուր-ուքուր լաց ա ըլնում:

Հերը ուղում ա գյամը ձիու բերնիցը հանի, էդ մարդը չի թողում, ասում ա.— Ծս ձին առել եմ, գյամն էլ հենեն եմ առն:

Հերը որ շատ կռիվ, դալմաղալ ա անում, էդ մարդը հանում ա մի հինգ հարիր մանեթ էլ ա տալի:

— Ա՛ռ,— ասում ա,— ըս էլ քու գյամի գինը: Ռազի՞ ես:

— Զէ՛,— ասում ա հերը,— ռազի՛ չե՛մ. հինգ հարիր չէ, թեկուզ հազար մանեթ տաս, գյամը չեմ ծախի:

Ըտե թոփ էլած մարդիկը քոմմա հորը ղնամիշ են անում, թե գյամի մալիաթն ի՞նչ ա, որ չի ծախում, հազիր լավ գին ա տալի: Սա՛ ըստիան, նա՛ ընդիան, մախլա՛ս, մարդը մի դհից ո՞ր չեն ասում, վրա քցում՝ հոր բեյինը մննում ա, մարդ ա է՛լի, թամահ ա անում, բերում գյամն էլ ձիու վրեն ծախում, փողն առնում, դնում ջերը, թողում գալի տուն:

Էդ ճղրիկ մարդը Օխայ-Բաբին էր, որ էկել էր իրա աշկերտի հավարին: Հենց որ ձին առավ, պրծավ ալբիալը նի էլավ վրեն, գլուխը բաց թողաց: Դե՛ս քշեց, դե՛ն քշեց, մի քանի գլուխ ջղիր հաղաց, մախլասի՛ է՛նքամ քշեց, է՛նքամ քշեց, որ քրտինքը խեղճ ձիու պեղներովը վեր էր գալի: Է՛կավ, է՛կավ, հասավ էն ջրի դրաղը. քշեց նի մտավ ջուրը, սրկվեց՝ ձիու հեննա դուս էկավ իրա ամարաթը:

Աղչկանը ձեն տվեց.— Ա՛ղչի,— ասեց,— մեր էն մենծ դանակը հրեն պաղդհանումն ա, գնա՛ բե էս ձիուն մորթեմ:

Դե աղջիկը էս որ լսեց, էն սհաթը գլխի ընկավ, թե բանը ընչումն ա:

Դեաց պաղրհանը ման էկավ, տեհավ դանակը սրե, դրել ա ընդե, վե կալավ, տարավ պահեց, որ հերը ման գա՝ չգտնի:

Էկավ հորն ասեց, թե.— Սաղ պաղրհանը քար ու քանդ արի, ման էկա, ո՛նչ դանակ գտա, ո՛նչ զագ:

Հերը բերեց ձիու գլամը դալիմ կապեց սանիցը, գնաց որ դանակը բերի: Հերը որ էթում ա, աղջիկն էն սհաթը ձիու գլամը բերնիցը հանում ա. հանելու բաշտան ձին ծկվում ա՝ յա՛լլա:

— Ա՛յ հարա՛յ, ձին փախա՛վ,— ձեն ա տալի աղջիկը:

Ընչանք Օխայ-Բաբու գալը, տղեն իրա մանգղիլը կտրում ա: Օխայ-Բաբին գալիս ա տենում՝ ի՛նչ ձի, ի՛նչ զագ, ո՛նչ ժամ կա, ո՛նչ ժամատեղ. ալբիալը իրան քցում ա ջրի էրեսը, տենում հրենիկ տղեն դառել ա մի աղվես՝ ո՛նց ա փախնում, ո՛նց ա փախնում, ոնց որ մի գլուլլա. ալբիալը ինքն էլ դառնում ա թագի՝ ընկնում եննուցը: Տղեն մի վախտ եղ ա մտիկ տալի տենում ուստեն թագի ա դառե, եննուցը կրնկում, որդե որ ա՝ իրան հասվեհաս ա, դառնում ա մի սի՛րուն, նաշխուն աղունիկ՝ թռնում: Ուստեն տենում ա տղեն աղունիկ դառավ, թռավ՝ ինքն էլ դրդի ա դառնում, ընկնում եննուցը: Տղեն եղ ա մտիկ տալի, տենում ուստեն դրդի ա դառե հակալ-հակալ ա քցում, որ կալնի՝ հայդեհայդ թռնում ա, հասնում մի գեղ: Տենում ա մի տան երգկիցը ղալմաղալի ձեն ա գալի. երգկուլը մտիկ ա տալի, տենում էդ տանը քե՛ֆ, ուրախությո՛ւն, դա՛փ, զոտնա՛, դու մի՛ ասի, ըտե հարսանիք ա ըլնում. ալբիալը դառնում ա մի կարմիր խնձոր, ընկնում դո՛ւզ թաղափեսի գոգը՝ Թաղափեսեն մնում ա արմացած, թե ո՛րդիան վեր ընկավ էդ խնձորը. վեր ա ունում ֆոտ քաշում, ձեռին հաղացնում: Ուստի ամալ-աջալը որ կտրվում ա, ինքն էլ էն սհաթը աշըղ ա դառնում, սազը ձեռին մննում էդ հարսանքատունը:

— Աշըղ չե՞ք ուզում,— հարցնում ա:

— Խի՞ չենք ուզում,— ասում են,— արի՛ նստի մեզ հմար հա՛ղ ասա:

Աշըղը գալիս ա, քոմմքից վիրեը, թաղափեսի կողքին բազմում, սազը քոքում: Ո՛ր սաղին չէր տալի, հեննեն կլկլացնում, հաղ ասում, սաղ հարսանքատունը նրա ձենը վեր էր ունում,

դըմբդըմբում, զընգզընգահար գալի: Հարսանքավորը քոմմա մնացել ին հայիլ-մայիլ նրա ձենին, սաղ ածելուն. ամեն դհից փող էր, որ շպուտում ին նրա աղաքը, համա որ ասես ո՛նչ միևն էլա չէր վեր ունում:

— Բա ի՞նչ ես ուզում, ա՛շըղ,— հարցնում ա թազափեսեն,— յեզ էսքամ ուրախացրիր, քեֆ շանց տվիր, ասա՛ տենամ սիրտդ ինչ ա ուզում՝ բերեմ տա՛մ:

— Թազափեսեն սաղ ըլնի,— ասում ա աշըղը,— բաս որ ըտենց ա, դադ չեմ ուզում, էդ ձեռիդ խնձորը տո՛ւ ինձ, բո՛ւ ա: Թազափեսեն աշըղի խաթրը չի կոտրում, վեր ա ունում խընձորը տալի նրան. նա էլ ձեռիցն առնում ա, ուզում ա կոխի բերանը ուտի՝ խնձորը էն սհաթը դառնում ա մի բուռը կորեկ, շաղ անցնում գեննին: Աշըղը տենում ա խնձորը դառավ կորեկ, ինքն էլ ալքիալը դառնում ա աքլոր, վրա ա հասնում շաղ անցած կորեկը մին-մին կտկտալին հավաքում, ուտում: Դու մի՛ ասի, մի հատ կորեկ մնացած ա ըլնում մի մարդի մաշկի միջի. մաշկի միջիցը էդ կորեկը դու ա գալի դառնում կուղ, վրա հասնում աքլորին տեղն ու տեղը հեղտում, ըռխում՝ յա՛լա դռնե դու: Հարսանքավորը քոմմա մնացել ին սառած մտիկ անելոն, թե էս ինչ բաս ա, իրանց աչքի աղաքին էս ինչ թավուր բաներ են ըլնում:

Կուզը աքլորին որ ըռխում ա, տանում ա գեղիցը դու մի չուլ-յաբանի տեղ, ըտե մի խոր ֆոր ա քանդում, դրան քցում մեջը, ֆողը վրա տալի: Ինքն էլ եդ իսան ա ըլնում, ընկնում ճամփա դպա Օխայ-Բաբու ամարաթը: Գալիս ա հասնում էն ջրի դրաղը, սըկվում ջրի տակը, էթում Օխայ-Բաբու աղջկա կուշտը: Աղջիկը տենալու բաշտան վազում ա, փաթթվում տղի ճտովը:

— Տղա՛,— ասում ա,— նո՛ր որ ես քունն եմ, դու իմ:

Նո՛ր ըստե տղեն նստում ա աղջկանը մին-մին, տեղը-տեղին իրա գլխով անցկացածը նաղլ անում, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի: Ծննա քոչ, բարխանա ա անում, Օխայ-Բաբին ինչ ունեք, չուներ՝ մա՛լ, դոլվա՛թ, հարստությո՛ւն, խազինա՛, քոմմա կիտում ա, բարձում ձիանիքը, աղջկանը վեր ունում, ընկնում ճամփա՝ դպա իրանց գեղը:

Գալիս ա գալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա իրանց գեղը: Հերնըմերը տղին որ տենում են, ուրախանում, աշ-

խարով մին են ընում, տղի թշերը պաշում, պաշպշորում, ասում,
խոսում, ըստիան, ընդիան, էրկեն ու բարակ մասլահաթ անում:

Նո՛ր տղեն ըստե Օխայ-Բաբու աղշկա հեննա պսակվում ա,
օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք ընում: Ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախու-
թյո՛ւն, որ էլ հալ ու հեսար չկար:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մու-
րազին:





14. ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԻ՝

Ավալ ժամանակին ըննում ա շինում մի թագավոր: Էդ թագավորը էնքամ մալ ու դովաթի տեր ա ըննում, որ էլ չէլած. սաղ աշխարքի թագավորներից հարուստ ա ըննում, համա ընչին էր պետքը, խեղճի աչքին ոչ մի բան չէր գալի:

Խեղճը ըսքան մալ ու դովաթի միջին մի պտուղ չուներ, որ իրանից եղը իրա կարողութունը, իրա թագավորութունը վայելեր:

Ամեն օր ըսենց դառը-տխուր դուա էր գալի իրա ամարաթի աղաքի Անմահական բաղնումը ման գալի, էլի ըտենց դառը-տխուր եդ դառնում ամարաթը:

Մի դարվիշ ա ըննում, որ աչքը մի սարի վրա ա ըննում, չունքի էդ սարումը շատ մալ ու դովաթ կար, միջին էլ մի հունարով Ֆանառ. էդ Ֆանառը ինչ ուզենայիր՝ անիլ կտար քեզ հմար:

Էդ դարվիշը լավ ուսմ քցել ա իմանում:

Մի օր ասում ա. «Բերեմ ուսմ քցեմ, բալքի մինը գտնվի, որ կարենա մենի էդ սարը՝ Ֆանառը հանի տա ինձ»: Ուսմ կքցի՝ դուս կգա էդ թագավորի տղի վրա:

Էգսի օրը վե կկենա կընկնի ճամփա դպա էդ թագավորի երկիրը:

¹ Խուդավերդի թուրքերեն նշանակում է՝ Աստվածատուր (Մ. Բ.):

Ըսենց կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստոժ գիտա,
կհասնի էն թագավորի երկիրը:

Դուռ կէթա թագավորի ամարաթի աղաքի խնամաքարին կնըս-
տի. թագավորի նոքարները դուս կգան էս դարվիշին կհարցնեն.—
Հը՛, ի՞նչ ես ուզում, դարվիշ բաբա:

Դարվիշը կասի.— Նկեկ եմ թագավորի կուշտը, բան ունեմ:
Նոքարները կէթան թագավորին իմաց կտան, թե՛ ըսենց մի
դարվիշ էկել ա քեզ տենա:

Թագավորը կհրամայի մի բուռ ոսկի տան, ճամփու դնեն:
Կտանեն մի բուռը ոսկի կտան դարվիշին, որ էթա:

Դարվիշը շիրիցը կհանի էրկու բուռը կղրկի թագավորին, կա-
սի.— Ես աղքատ չեմ, ես էկել եմ թագավորին իրան տենամ, թա-
գավորի հեննա գործ ունեմ:

Նոքարները կէթան թագավորին կասեն դարվիշի ասածները:
Թագավորը էն սհաթը կհրամայի, որ նեքսե թողան՝ գա տենա
ի՛նչ ա ուզում էդ դարվիշը:

Կէթան դարվիշին կբերեն թագավորի կուշտը: Դարվիշը նեքսե
կմենի խոր գլուխ կտա, ձեռները կդնի դռին կկաննի:

— Հը՛, դարվիշ բաբա, ի՞նչ ես ուզում, խի՞ ես էկե,— հարց-
նում ա թագավորը:

— Զա՛դ չեմ ուզում, քու սաղո՛ւթյունն եմ ուզում,— ասում ա
դարվիշը,— էկել եմ, որ քու դարդին դարման անեմ:

— Է՛հ, դարվիշ բաբա, ուզա ուղածդ տամ, թող զնա՛ քու
բանին, դու ի՞նչ կարաս իմ դարդին դարման անի,— ասում ա
դառը-տխուր թագավորը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, ես փողի կարոտ չեմ. ո՛չ էլ
բանի հմար եմ էկե, հենց քու դարդի խաթեր էկել եմ դարդիդ
դարման անեմ,— ասում ա դարվիշը:

— Որ ըտքան դեմ ես ընկնում, ա՛յ դարվիշ, քեզ կասեմ իմ
դարդը, համա դու իմ դարդին դարման չես կարա անի: Ա՛յ, տե-
նո՞ւմ ես իմ ըսքան մալ ու դուլվաթը, իմ զոռքայությունը, որ ին-
ձանից զոռքա, ինձանից հարուստ թագավոր չկա սաղ աշխարհու-
մը, համա ի՛նչ անեմ, մի պտուղ չունեմ, որ իմ մահից եղը իմ
ըսքան մալ ու դուլվաթը վայելի, իմ երկրին թագավոր ըլնի. հենց
էդ դարդն ա, որ ինձ գշեր-ցերեկ էրում ա, փոթոթում,— ախ անե-
լոն ասում ա թագավորը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, ի՞նչ կտաս, որ ես մի ընենց դեղ անեմ, որ քեզ մի լավ տղա ըլնի,— ասում ա դարվիշը։

— Որ սաղ Թագա՛վորութլունս էլ ուզես կտամ, Թաքլա դուշմանահար չըլնեմ ես։

— Չէ՛, Թագա՛վորն ապրած կենա, սաղ Թագա՛վորութլունդ քեզ հալալ ըլնի. Թե որ խոսք կտաս տղեդ մենծացած վախտը տաս ինձ, էնա դարդիդ էս սհաթը դարման կանեմ, որ էլի սաղ-սալամաթ բերեմ տղեդ քեզ տամ. Թե դաբուլ ես՝ լավ, Թե չէ՛ հո դու գիտաս. ես հենց եկել եմ քու խաթեր, ոնց որ քեզ սրտացալ բարեկամ։

— Ղա՛բուլ եմ, աղպեր, բա՛ դաբուլ չե՛մ. Թո՛ղ ինձ տղա ըլնի՛ մի քանի տարի էլ Թո՛ղ քու կշտին ապրի. բան չկա, մինակ ընդար ըլնի, որ էլի տղիս սաղ-սալամաթ բերես տաս ինձ,— ասում ա ուրախ-ուրախ Թագա՛վորը։

էն սհաթը դարվիշը ջիբիցը մի խնձոր ա հանում տալի Թագա՛վորին, ասում ա.— Ա՛ռ, Թագա՛վորն ապրած կենա, էս խնձորը կես արա, կեսը դու կե, կեսն էլ տու Թագուհուն, որ նա ուտի. Թե քեզ տղա չէլավ՝ իմ արինը քեզ հալալ ա,— ասում ա դարվիշը ու խոր գլուխ տալի, ամարաթից դուս գալի, էթում իրա բանին։

Թող դարվիշն էթա, մենք գանք խաբարը տանք մեր Թագա՛վորիցը։

Թագա՛վորն ա՝ ուրախ-ուրախ խնձորը առնում ա մենում Թագուհու օթախը. խնձորը կես ա անում, կեսը տալիս ա Թագուհուն, կեսն էլ ինքն ա ուտում։ Անց ա կենում մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, մախլասի՛ ինն ամիս, մեր Թագուհին ծունկ ա չոքում մի նաշխուն, սիրուն տղա ա բերում. էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ սիրուն, որ էլ չէլած։ Թագա՛վորը, որ տղին չի տենում՝ ուրախութլունիցը խելքը էթում ա, էնքա՛մ ա ուրախանում. բերում են լավ կնուկք են անում, սաղ պալատականներովը օխտն օր, օխտը դշեր քեֆ են անում, տղի անումն էլ դնում են խուզավերդի։

Ըսենց ուրախ անց ա կենում մի տարի, էրկու տարի, տասը տարի, տասնհինգ տարի, ըսկի Թագա՛վորի միտը չի ընկնում դարվիշին տված խոսքը։ Հենց էդ վախտերքին օրեն մի օրը Թագա՛վորի նոքարները՝ դալիս են Թագա՛վորին ասում.— Թագա՛վորն ապրած կենա, մի դարվիշ ա էկե. ուզում ա քեզ տեսա։

Թագավորը հենց էս ա լսում՝ ուշը էթում ա, վեր ընկնում: Քոմ-մա նադիր-վեզիրը, քոմմա պալատի մարդիկը թոփ են ընկում Թագավորի ուշը վրա են բերում. նո՛ր Թագավորի խելքը, որ գլուխն ա դալի, կանչել ա տալի նեքսե դարվիշին:

Դարվիշը գալիս ա նեքսե, խոր գլուխ ա տալի Թագավորին, ասում.— Թագա՛վորն ապրած կենա, մի տղ ա, որ դու ինձ խոսք տվիր տղիդ հմար. հմի էկել եմ, խոսքիդ տե՛ր ես, թե չէ:

— Ամա՛ն, դարվիշ բաբա, վերե՛ առտոժ, ներքե՛ դու, ուզա ե՛րկիր, քա՛ղաք, մա՛լ, դո՛վաթ, հարստությո՛ւն՝ քոմմա տամ, Թաքլա տղիցս ձեռ քաշի, մեղք եմ, ումուդ-ապավենս մի՛ կտրի,— մղկտալուն ասում ա Թագավորը:

— Չէ՛, Թագա՛վորն ապրած կենա, մի զադի էլա փափազ չեմ, մենակ տղեդ եմ ուղում, դու գի՛տաս. իմացի, որ շտաա ախրը շատ փիս կըլնի,— ասում ա դարվիշը:

Թագավորն ա՛ դառը-տխուր լալով-լալաջով էթում ա տղի կուրը բռնում բերում տալի դարվիշին, ասում ա.— Դա՛րվիշ, դո՛ւ քու ասածը արիր, ասուու սիրուն, ամանաթ, ամանաթ տղես քեզ ամանաթ տա՛ր, համա էլի տղես բերես,— աղաչանք ա անում Թագավորը: Տղի գլուխը, թուշը սլաշում ա՛ ճամփու դնում:

Թագավորին թողանք ըստե, զանք խաբարը տանք դարվիշին ու Թագավորի տղիցը:

Դարվիշը Թագավորի տղին վեր ա ունում ընկնում ճամփա. էթում են, էթում են, էթում են՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, հասնում են մի մենձ սարի. դարվիշը շիբիցը էրկու թլամի գիրք ա հանում. մինը տալիս ա Թագավորի տղին, ասում ա.— Ա՛ռ էս գիրքը դու կարդա, էս մինն էլ ես կկարդամ, էնքա՛մ կկարդանք, որ էս մենձ սարը, տենում ես, էրկու փայլ կըլնի, հենց որ սարը կդացվի՛ դու անխոս նեքսե կմնես, ընտե մի Ֆանառ կա՛ վի կունես էլի անխոս դուս կգաս: Տե՛ս, ընտե լիքը ալնունք, անգին քարեր կա, չըլնի՛ թե Թամահ անես՝ վերեսս հա՛, թե չէ՛ սարը էլի եզ կխփվի, դու կմնաս ընտե, ես՝ ըստե: Հենց որ Ֆանառը դուս բերես էն քոմմա մերն ա ու մերը, չունքի էն Ֆանառը մենձ հունար ունի. իմացա՛ր: Էրկուսս էլ ֆողեց-ֆողի կկորչենք:— Էս քոմմա Թամահ ա անում դարվիշը Թագավորի տղին ու ասում.— Դե՛, կարդա՛. ես էլ եմ կարդում:

էրկուան էլ իրար հեննա կաննում են ու կարդում. ըսենց կարդում են, կարդում են. մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մին էլ ի՞նչ տեհան՝ հրես, դրուստ որ, սարը ճղվեց. էրկու կես էլավ, էն սհաթը թագավորի տղեն նի կմենի նեքսե, կէթա Յանաուր վե կունի, եդ կգա դպա դուա, համա դե իսանի թամահ էր էլի՝ շէլավ, որ էն անգին քարերը, էն կիտուկ-կիտուկ բռլիանտները շտեհա՛վ, խեղը մաղելուն միտք արեց, թե. «Շա՛տ էլ դարվիշը ասեց՝ մի՛ վեր-նի. ըստե ի՞նչ կա որ, հազիր վե՛ կունեմ, դրադին էլ մոտ եմ, էն սհաթը մի ոտ կքցեմ՝ դուա կթոնեմ էն էրեսը. ընչանք սարերը գան իրար կպնեն զաթի ես էլ դուա կթոնեմ»։ Կասի, կպպզի էդ կիտած-կիտած բռլիանտների կշտին՝ ծոցերը, քերերը կլցնի։

Էնքա՛մ դարվիշը ձեն կտա. «Ա՛ման, խուդավերդի, վեր ածա՛, վեր ածա՛, սարերը կխփվի», խուդավերդին շի լսի, քերերը կլցնի. հենց կուզենա, որ դուա գա՝ սարերը էլ եդ էն սհաթին կգան իրար կկպնին, թագավորի տղեն կմնա սարի միջին, դարվիշը՝ էս դիհը։

Դարվիշը էս որ կտենա՝ շատ վա՛յ կտա գլխին, համա դե էլ ի՞նչ կարար անի, ձեռին ճար չկար։

Վախլութլունիցը գլուխ կառնի էն թագավորի երկրիցը կկորչի, որ ինչ ա՝ թագավորը շիմանա իրա արածը, իրան քյալլա անել չտա։

Թող դարվիշը գլուխ առնի կորչի, մենք գանք խաբարը տանք էն խեղճ տղիցը։

Տղեն էս զուլումը որ տննում ա, շատ ա գլխին ոտին տալի, համա դե՛ ձեռին ի՞նչ կար, ի՞նչ կարար անի, ո՛նչ մի հնարք չէր գիտա՝ ո՛նց դուա գա էդ եքա սարի միջիցը. էնքան ըսենց միտք ա անում, լալիս ա, ընչանք լավ նղըղում ա, գլուխը դնում գեննին, ֆողի վրա քնում ա։

Շատ ա քնում, թե քիչ, աստոծ ա խաբար, բիրդան մի ջրի խշոցից զարթնում ա. զարթնում ա տենում ա՝ էլի էն սարի միջին ա. էս յան ա ման գալի, էն յան ա ման գալի. տննում ա հրեն մի փետի կտոր. էթում ա փետը վերնում գալի էն ջրի խըշոցի տեղը։ Փորփըրում ա ըսենց, էնքամ փորում ա՝ բիրդան մի եքա գետ ա բացվում, ընե՛նց վարար, ընե՛նց վարար, որ էլ չեմ կարա ասի։ Մին էլ տննում ա հրես մի մենծ տախտակի կտոր ջրի էրեսին գալիս ա. անխոս տախտակը կալնում ա, ինքը վրեն նստում, ասսոռ

անումը տալիս ա՛ ընկնում ճամփա. միտք ա անում, թե բալքի էս ջուրը տանի մի լիս աշխարհ հանի:

Ըսենց տղեն ջրի էրեսին տրմպտըմպալոն էթում ա. էթում ա մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մախլասի՝ մի օր, տենում ա յափաշ-յափաշ լիս ա էրևում: Մի թիքա էլ որ էթում ա՝ բիրդան տախտակը դեմ ա ըլնում մի ծառի քոքի, էլ չի էթում: Տղեն որ տենում ա տախտակը էկավ դրադ, ինքն էլ վեր ա գալի վրիցը է՛ս յան ա էթում, է՛ն յան ա էթում՝ տենում ա ըստերանք ըսկի իսանառոտ չի էրևում, լափ վիրունի տեղ ա: Նստում ա մի քարի վրա, մի կուշտ լաց ա ըլնում. սրա ձենին մի շորան ա գալի, տենում ա հրես մի սիրունիկ տղա նստած մեն-մենակ լաց ա ըլնո՞ւմ, լաց ա ըլնո՞ւմ, ո՞նց լաց, որ կողքի քարերն են մղկտում:

Մոտ ա գալի հարցնում.— Տղա՛, օձն իրա պորտովը, դուլն իրա թևովը ըստերանք չէր էկե, դու ո՞նց սիրտ էս արե էկե:

Տղեն ո՛ր գլուխը բանձրացնում ա շորանին տենում՝ ուրախանում, աշխարովը մին ա ըլնում, ասում ա.— Ա՛մի ջան, ա՛մի, սոված մեռա, ըսկի զագ շո՞ւնես ուտելու:

Չորանը ասում ա.— Ա՛ռ, այ որդի, ես եմ էս էրկու գարե ճաթը, ա՛ռ ըս էլ դու կե՛ր:

Տղեն ճաթը առնում ա ուրախ-ուրախ վրա պրծնում՝ ընե՛նց ա ուտում, կասես դառան խորոված ըլներ:

Չորանը վերնում ա տղին տանում իրա տունը, կնկանը ասում.— Ա՛ռ, ա՛յ կնիկ, աստո՞ծ մեղ մի թագա տղա էլ ա դրկե. թող օխտը տղա շունենաք, ութը ունենաք: Լա՛վ պահի, մուղալիթ կաց, քու էրեխեքանցիցը մի ջկի. ես էլ էն վիրունի տեղը կաթ, մածուն, դադ կշինեմ, կրերեմ յուլա կէթանք:

Կնիկը ուրախ-ուրախ ջուր ա դնում, թամուզ տղի շորերը վա՛նում, գլուխ-մլուխը թամզացնում ու իրա էրեխեքանց հեննա խառնում:

Ըսենց անց ա կենում մի տարի, էրկու տարի, օրենը մի օր էս տղի միտն ա ընկնում, որ իրա ջիբին անգին քարեր կա:

Մինը հանում ա տալի մորը, ասում ա.— Ա՛ռ, ա՛յ մեր, տար բազար էս անգին քարը ծախի, բե՛ յուլա էթանք, համա տես չխաբնըվես:

Մերը ուրախ-ուրախ քարը տղի ձեռիցը առնում ա, էթում բա՛-

դար. դուզ տանում ա մի սառաֆի կուշտ, հանում ա քարը սառաֆին շանց ա տալի ասում ա.— Չէ՞ս առնի էս քարը:

Սառաֆը որ չի տենում էդ անգին քարը, խելքը էթում ա՝ էնքան մ հալանում ա, ասում ա.— Խի՞ չեմ առնի, զաթի ես էլ ըդենց քարի ի ման գալի, գինն ի՞նչ ա:

— Ի՞նչ արժողությունն ա, էն տու,— ասում ա կնիկը:

— Հարի՛ր մանեթ կտամ,— ասում ա սառաֆը:

Կնիկը հենց իմանում ա իրա վրա ծիծաղում ա, ասում ա.— Ի՞նձ ես ձեռ առն:

— Հինգ հարի՛ր կտամ,— ասում ա սառաֆը ու ջիւրիցը փողը հանում ա, համբրում:

Կնիկը ուրախ-ուրախ փողը վերնում ա լցնում ջեբը, քարը տալի սառաֆին, էթում: Էթում ա բազար, է՛ս յան ա ման գալի, է՛ն յան ա ման գալի, ի՞նչ որ պետք ա առնում ա, էրեխեքանց հմար շորեր, իրա հմար մաշկներ, շորեր, մախլաւ՝ ի՞նչ որ պետքն էր, քոմմա առնում ա, էթում ա տաք. կիրակուր էփում, ուտում են, խմում, քեֆ քաշում, պառկում քնում:

Օրենը մի օր էս տղեն մորիցը թաքուն վեր ա կենում էթում բազար, դուզ մի սառաֆի կուշտ: Տղեն էթում ա մի էրկու քար ա ծախում՝ հատը էրկու-իրեք հազար մանեթով: Էթում ա բանահի, խառատի կուշտ, բարշում ա, որ էգաի օրը գան իրանց հմար մի ձեռք լավ տներ շինեն: Թողում ա գալի տուն:

Դրուստ որ, էգաի օրը էն բաշտեն ուստեքը իրանց ֆահլեքանց հեննա գալիս են սրանց տները շինում: Մի շարթումը մի էնթավուր տներ են կայնացնում, որ տենողի խելքը էթում էր: Տղեն բերում ա դրանց հաշիվ-մաշիվ վերջացնում, ուստեքանց ճամփու դնում:

Իրիկունը հերը գալիս ա, տղեն ասում ա հորը.— Ա՛յ հեր, բու ա շորանություն անես, մեզ ընքան մալ ու դուվաթ ունենք, որ քանի սաղ ու կենդանի ենք ուտենք չի հատնի. ուր մնաց, որ քոմմքս էլ հասել ենք. ա՛յ մի-մին ախպորտանցս պսակներ, մի-մի գործի դնենք, մեզ հմար էլ դինջ ապրենք, զաթի քու էլ դինջանալու վախտն ա:

Հերը տղի խոսքին շատ ա հավանում, վեր ա կենում տղի ճակատը պաշում, օրհնում, որ ըդենց բարի ժառանգ ա, ուրախանում, աշխարհովը մին ա ըլնում:

Բերում են ամեն ամիս մին-մին տղերքանցը նշան դնում,

պսակում, լավ-լավ աղջկերք ուզում իրանց հմար, մին-մին գործի կանում՝ գլուխ պահում:

Մի օր էլ հերը կանչում ա խուղավերդուն, ասում ա.— Որդի՛, սրեն հմի քունն ա, քեզ հմար պտի աղջիկ ջկենք, պսակենք:

Տղեն էս որ լսում ա՝ հորը, նստում ա, մին-մին նաղլ ա անում իրա գլխի անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի՛:

Հորը ասում ա.— Հմի պտի ես էթամ իմ հորնումոր կուշտը, հմի նրանք դարդավարամ են էլեւ. մեղք են, նրանց ծերության վախտը մի մխիթարեմ, նոր դինջ մեռնեմ:

Չորանը որ իմանում ա, թե խուղավերդին թագավորի տղա ա՝ շատ ա զարմանում, որ էսքան լավութուն ա արե իրանց, ըսքան տարի էլ իրան հնազանդ տղութուն ա արե: Շատ դեմ կընկնի, որ չէթա, համա դե, ինքն էլ էր շիզյարատեր, չէր կարա եզ քցի:

Կնկանը ասում ա.— Ա՛յ կնիկ, վե՛ր, լավ ճամփի թագարեք տես, որ մեր տղեն պտի ճամփա էթա, ճամփին նեղութուն չքաշի:

Կնիկն ա՝ վեր ա կենում, ոնց որ կարգն էր, լավ ճամփի թագարեք ա տենում: Մի էրկու հավ ա խաշում, քուֆթա ա էփում, դաթա ա թխում, ճամփի պաշար ա կապում, հաղրում, էզ դշերն էլ ընչանք լիս լավ քեֆ են անում, էն բաշտեն խուղավերդուն ճամփու դնում:

Թագավորի տղեն ա՝ աստու անումը տալիս ա, ընկնում ա ճամփա:

էթում ա, էթում ա, էթում ա՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, մի շուր յաբանի տեղ մութը վրա ա կոխում. տղի պաշարն էլ դաթի հատել էր, մտքումը ասում ա. «էս գշեր ըստե սթար անեմ, նո՛ր էն բաշտեն կընկնեմ ճամփա»: Դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի՝ մի մենծ քարի տալդի նստում ա դինջանա, որ ինչ ա ջանավար, դադ շմոտանա: Տղեն, որ ըստեց մենակ նստած կըլնի, բիրդան միտը կընկնի իրա Ֆանառը, կասի. «էլա մի վառեմ տենամ սրա հունարը ինչ էր, որ ես էսքան տարի Հուդի շարշարանքը քաշեցի էս Ֆանառի խաթրու: Ֆանառը կվառի, ի՛նչ տենա՝ հրեա չորս արար էկան աղաքին կաննեցին:

— Հը՛, թագավորի ցեղ, աշխարքը քանդենք, թե՛ շինենք,— կասեն արարները:

Տղեն էս որ կտենա շատ կզարմանա, կասի.— Ո՛նչ քանդե՞, ո՛նչ շինե՞ք, ես շատ սոված եմ, ինձ մի բան տվե՞ք ուտեմ, դուք գնացե՞ք ձեր բանին:

Արաքսները էն սհաթը մի՛ սուսիրա բաց կանեն թագավորի տղի աղաքին, մի՛ սուսիրա, որ էլ չեմ կարող ասի, աստու ստեղծած բարեքը լիքը կըլնի, ընե՛նց լավ-լավ կիրակրներ, ընե՛նց լավ-լավ կիրակրներ, որ սկի հուգավերդին իրա օրում չէր կերե, չէր տեհե:

Խուգավերդին ա՛ սոված վրա ա պրծնում, մի կուշտ գտում: Որ կշտանում ա, արարները հացը հավաքում են իրանք անէրե-վույթք ըլնում: Թագավորի տղեն էլ թինկն ա տալի էդ քարին, քնում ընշանք լիս:

Որ լիսը բացվում ա, Ֆանառը վառում ա, արաքները գալիս են հարցնում.

— Հը՛, թագա՛վորի ցեղ, աշխարքը քանդե՞նք, թե՞ շինենք:

Խուգավերդին ասում ա — Ո՛նչ քանդեք, ո՛նչ շինեք, ինձ մի Քյահլան ձի տվեք, էթամ մեր երկիրը:

Էն սհաթը արաքները մի Քյահլան ձի կրերեն, իրա լավ-լավ սարքերով, ընե՛նց ձի, ընե՛նց ձի, ընե՛նց ձի, որ էլ չեմ կարա ասի:

Էն սհաթը թագավորի տղեն կնստի ձին, կօրզանգի՝ ձին կթռնի կէթա: Շատ կէթա, քիչ կէթա, կհասնի մի գեղի դրաղի. կտենա հրե գերեզմաններ ա էրևում, մի բոլ մարդ էլ կիտվել են մի մեռլի գլխի, իրար ձեռից խլում են ու ջարդում. ո՛նց են ծեծում, ո՛նց են ծեծում, որ աստոծ ա խաբար:

Դուռ ձին քշում ա դրանց կուշտը. ձիուցը վեր ա գալի, դրանց հարցնում ա. — Էդ խեղճ մեռելը ձեզ ի՞նչ ա արե, որ ըդենց ծեծում, ջարդոտում եք. մեղքը չի՞:

Էն մարդիկը ասում են. — Դու չես խաբար, թե սա մեր գլուխը ի՞նչ օյին ա դրե: — Մինը ասում ա. «Ինձ քսան մանեթ ա տալու», մեկելն ասում ա, թե. «Ինձ հիսուն մանեթ», մինը՝ «Տաս», մախլաս՝ ի՞նչ գլխներդ ցավացնեմ, սրանց քոմմքին էլ պարտք ա էլե էս մեռելը. հենց ումից վեր ա կալե, եդ չի տվե:

Էն սհաթը Խուգավերդին ջիբիցը մի բոլ փող ա հանում, սրանց քոմմքի պարտքն էլ տալիս ա; ճամփու ա դնում իրանց բանին: Ծննա մի պոռճուր էրեխա ա ռաստ գալի, զրկում ա, տերտեր ա բերիլ տալի, մարդ ա բերում, ոնց որ կարգն ա, թագադան էս մեռլին թաղում են, էթում իրանց բանին. ինքն էլ ձին սարքում ա, էլ եդ նիլնում ընկնում ճամփա:

Էթում ա, էթում ա, էթում ա՝ մի սհաթ, էրկու սհաթ, բիրդան

եղ ա մտիկ անում, ի՞նչ տենա՝ էրկու ձիավոր ընկել են իրա են-
նուցը, ո՞նց են քշում, ո՞նց են քշում, ո՞նց որ գլուզա դիպած:
Աղաքի ձիավորի ձին սև ա ըլնում, ետնինը՝ կապիտ՝ խուղավեր-
դին սրանց որ տենում ա, վախլությունիցը շի իմանում, թե որդե
տափ կենա: Մին էլ ինչ ա տենում՝ եղի կապիտ ձիավորը էկավ
վրա հասավ աղաքի սև ձիավորին վե կալավ տվեց գեննովը,
բանֆոդի արեց:

Շատ դարմացաւ, թե էս ի՞նչ բան էր, էս կապիտ ձիավորը
ով էր, որ ըսենց իրան ազատեց. կայնում ա ընշանք էն կապիտ
ձիավորը գալիս ա թագավորի տղի կուշտը, ասում ա.— Սրանից
եղը դու արխեին գնա՛. էլ ոչ մի զիան չի գա քեզ:

էս ասում ա, ուղում ա, որ էթա, խուղավերդին ասում ա.—
Յավա՛շ, դու ո՞վ իր, որ էկար ինձ ըդենց փորձանքից ազատե-
ցիր, էդ լավությանդ տակիցը ընչով կարամ դու գա:

Կապիտ ձիավորն ասում ա.— Ես էն մեռլի Հրեշտակն եմ, որ
դու էն մարդկերանց ձեռիցը պրծացրիր, ընենց առք-փառք թա-
ղեցիր. էն սև ձիավորն էլ էն դարվիշն էր, որ քեզ ըդենց փորձան-
քի մեջ էր քցե. հմի որ իմացել ա, թե դու ես էկել լիս աշխարհ,
էկել էր, ուղում էր քեզ սպանի, որ Յանառը ձեռիցդ առնի. համա
ես նրան ընե՛նց տվի գեննովը, որ ո՞նչ տվեց, ո՞նչ առավ՝ հենց
տեղն ու տեղը մնաց մեռած:

Եննա մեռլի Հրեշտակը շիբիցը մի խնձոր ա տալի թագավորի
տղին, ասում ա.— Ա՛ռ էս խնձորը, հերոսներդ կուտեն կշահե-
լանան, աղլուխդ էլ տուր ձիու քրտինքը սրբեմ՝ տամ տար, հեր-
ոսներդ բու հմար էնքամ լաց են էլե, որ ջուխտն էլ քոռացել են՝
էս աղլուխը որ քսեն աչքներին, էն սհաթը կսաղանան:

Խուղավերդին ա՝ ուրախ-ուրախ աղլուխը տալիս ա մեռլի
Հրեշտակին, նա էլ ձիու քրտինքը սրում ա՝ էլի եղ տալի խուղա-
վերդուն, հեննեն մնաս բարով ա անում ու էն սհաթը անէրեւոյթք
ա ըլնում: Խուղավերդին շատ ա զարմանում, թե՛ էս ի՞նչ էր,
ըսենց էկավ ու գնաց. ասուն փառք ա տալի ընկնում ճամփա:

էթում ա, էթում ա, էթում ա՝ մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք
սհաթ, մի օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, հասնում ա իրա քաղաքի
սնուր. տենում ա հրե մի նախրչի նախիրը արածացնում ա, էթում
ա էդ նախրչու կուշտը հարցնում ա.— Բարո՛ւ նախրչի,— ասում
ա,— ըսկի ձեր քաղաքումը ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա:

— Աստու հա՛ղար բարին, ա՛յ ճամփորդ աղայեր,— ասում ա նախընդհին,— մեր քաղաքի մենծ ցավն էն ա, որ մի լավ թագավոր ունենք՝ նա մինուճար մի տղա ուներ, էդ տղեն խաբուլթյունով մի դարվիշ տարավ, էլ եդ շքերեց. մեր թագավորը ու իրա կնիկը էնքա՛մ լաց էլան, որ էս էրկու տարի ա ջուխտն էլ լավ քոռացել են, աշխարթի լիւցը գրկվել, մեր սաղ խալխն էլ էն խեղճերի հմար դարդի մեջ ա:

Տղեն էս որ լսում ա, նախընդհին ասում ա.— Որ րտենց ա՛ թեզ վազի խաբար տար ձեր թագավորին, ասա՛, որ տղեդ էկել ա, հմի, որդն որի ա կգա:

Նախընդհին, որ էս խաբարը չի լսում, ուրախությունիցը օխտը գազ ծլունկ ա ըլնում, ընկնում էդ տղի ոնները. ուզում ա, որ աղի պես լիզի, նոր որ ուշը վրա ա գալի, վազելուն էթում ա թագավորին խաբար տանում: Դուզ էթում ա թագավորի ամարաթի դուռը ծծո՛ւմ, նոքարները դուռ են գալի հարցնում.— էդ ո՞վ ա:

Նախընդհին ասում ա.— Նս եմ՝ ձեր գեղի նախընդհին, ուզում եմ թագավորին թեզ տեսամ, վազ գործ ունեմ հեննեն:

Նոքարները էթում են թագավորին իմաց անում. թագավորն ասում ա.— Դնացե՛ք կանչե՛ք, տենանք ո՞վ ա:

Նոքարները էթում են նախընդհին բերում ներս:

Նախընդհին ա՛ ուրախ-ուրախ էթում ա թագավորին գլուխ ա տալի ասում.— Թագա՛վորն ապրած կենա, տղեդ գալիս ա, հրե մեր սնոռումը դինջանում ա:

Թագավորը էս որ չի լսում՝ ուրախանում, աշխարովը մին ա ըլնում: էն սհաթը հրամայում ա նախընդհին լավ-լավ փեշքաշներ տան, ճամփու դնեն. ինքն էլ իրա կնկա հեննա, պալատականների հեննա վեր ա կենում էթում տղի աղաքը:

Տղեն հորն ու մորը տենալու բաշտան վազում ա փաթթվում նրանց ձտովը, պաշպում. էնքա՛մ ուրախանում են, որ էլ հալ ու հեսար չկար: Նո՛ր էն սհաթը տղեն մեռլի Հրեշտակի տված աղլուխը հանում ա հորնումոր աչքերը սրբում ա: էն սհաթը սրբելու բաշտան էրկսի աչքերն էլ բացվում ա: Եննա ջիբիցը հանում ա Հրեշտակի տված խնձորն էլ տալիս ա՝ հորնումորը, որ ուտեն: Ուտում են, էրկուսն էլ հենց ուտելու բաշտան դառնում են ջահիլ-ջիվան մարդ ու կնիկ: էլ ի՛նչ քեֆ, ի՛նչ ուրախություն, որ էլ շեմ կարող ասի:

Մի քանի օր, որ տղեն դինջանում ա պրծնում, հերն ասում ա.— Ա՛յ որդի, չե՛ս ասի Ֆլա՛ն թագավորը ղոշուն ա վե կալե, գալիս ա մեր վրեն կռիվ:

Տղեն ասում ա.— Ա՛յ հեր, դու ըսկի դարդ մի անի, էս Ֆա-նաորը ընենց հունար ունի, որ ի՛նչ ուզենանք՝ անիլ կտանք, դու արխսին կաց: Հենց էս Ֆանաուի խաթրու էր, որ էն դարվիշը ինձ տարավ ու ես էլ էսքամ չարչարվեցի:

Նոր տղեն նստում ա, հորը մին-մին նաղլ ա անում իրա գըլ-խով անց կացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի, ու էն սհաթը Ֆա-նաորը վառում ա:

Արարենբը դալիս են հարցնում.— Հը՛, թագա՛վորի ցեղ, աշ-խարքը քանդե՞նք, թե՛ շինենք:

Թագավորի տղեն ասում ա.— Ո՛նչ քանդեք, ո՛նչ շինեք, գնա-ցեք Ֆլա՛ն թագավորի ղոշնի վրա կռիվ,— ու հոր հեննա իրանք թաղարեք են քաշում, էթում ավի:

Անց ա կենում մի օր, էրկու օր, բիրդան նաղիր-վեզիրը գա-լիս են խարար բերում, թե.— էն թագավորի ղոշունը քոմմա կո-տորվել են, նրանցից մի էրկու մարդ անջախ սաղ-մնացին, որ խարար տանեն իրանց թագավորին:

Նո՛ր թագավորը հրամայում ա նազրի աղջիկը տան իրա տղին: Նազրի աչքը ղաթի վաղուց էր թագավորի տղի վրա: Բերում են աղջիկը տալի, նշան դնում, օխտը օր, օխտը գշեր հարսանիք անում: Հերն էլ իրա թախտիցը վեր ա գալի խուղավերդուն դնում իրա ձեռովը թագավոր:

Աստանից իրեք խնձոր ա վեր ընկնում. մինը՝ ասողին, մինը՝ ասիլ տվողին, մինն էլ՝ անկաշ դնողին:





15. ԳԵՂՑՈՒ ՏՂԵՆ ՈՒ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ԱՂԶԻԿԸ

Կըլնի չիլնի մի Գեղցի: Էդ Գեղցին ըսկի զադ չի ունենա, թաք մինուճար, մի պուճուր էրեխա կունենա:

Օրեն մի օր էս Գեղցին բաճը կդնի ուսին, կէթա իրանց արտը ջրելու: Կէթա կհասնի արտի դրաղին, ի՞նչ կտենա՝ հրես էրկու օձ իրար հեննա կոխվ են անում: Մի օձը էնքամ մի Սիրուն, նաշխուն ա ըլնում, որ մարդ հենց ուզում էր կաննի թամաշ անի, կասենաս ըսկի օձ չըլնեք: Համա մինը՝ Սև, մուրտառ օձ էր, որ մարդ զզվում էր թամաշ անի:

Էդ էրկու օձը ընե՛նց են իրար հեննա կովում, ընե՛նց են կըռվում, որ էլ չէլած: Քիչ էր մնում, որ Սև մուրտառ օձը էն նաշխուն Սիրուն օձին քրքրի իրա կատաղությունիցը: Էս որ Գեղցին չի տենո՛ւմ՝ վրա ա պրծնում էն Սև օձին ընենց բաճով տալիս զըլխին, որ հենց տեղնուտեղը ջնջւում ա թողում:

Սիրուն օձը ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում, որ էս Գեղցին իրան էն մուրտառ օձիցը ազատեց: Գալիս ա մոտ, Գեղցուն ասում.— Նս որ կամ օձերի թագավորի աղջիկն եմ, արի էթանք հորս կուշտը. որ քեզ կհարցնի, թե. «Ի՞նչ տամ, որ աղջրկանս ազատել ես», դու կասես. «Ձադ շնո՛ւ ուզում. ինձ տո՛ւր Զասը, Շվին ու Քիսեն»:

Մեր Գեղցին օձի ետևից էթում ա, էթում ա, էթում ա՝ տե-

նում ա հրեա մի մենծ օձի բուն. օձը մննում ա իրա բունը, Գեղ-
ցուն ասում ա.— Դու ըտե կա՛ց, ես հորս դուրս կղրկեմ:

Գեղցին մնում ա մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մին
էլ ի՞նչ ա տենում՝ հրեա էս օձի բնիցը մի եքա Շահմար, կարմիր
օձ ա դուս գալիս:

Դու ա գալի Գեղցուն բարով ա տալի, ասում.— Շնորհա-
կալ եմ, ա՛յ աղպեր, որ իմ աղջիկը պրծացրել ես էն օձիցը. ուզա՝
տամ, ինչ որ ուզում ես:

Գեղցին ասում ա.— Զառ չեմ ուզում քեզանից՝ մի Ֆաս, մի
Շվի, մին էլ մի Քիսա:

էն սհաթը օձը կէթա կբերի, կտա Գեղցու ուզածները ու էլի
կէթա կմնի իրա բունը:

Գեղցին էլ թողում ա էթում իրա արտի ջրի վրեն: Որ իրիկու-
նը պրծնում ա արտը ջրելուցը, էթում ա տուն. էն Քիսեն, Ֆասը
ու Շվին վերնում ա քցում՝ իրանց մի շախախ դութի ունեին, նրա
մեջը, մտրում ասում ա. «Թող մնա ըստոնք ըստե, հալբա՛թ մի
օր պետքը կգա»:

Ըսենց անց ա կենում մի վախտ: Գալիս ա օրին մի օր էս
Գեղցին հիվանդանում ա, վեր ընկնում տեղով-բարձով, երկար
հիվանդ ա դառնում՝ խեղճ կնկա գլխին:

Ըսենց պառկում ա մի վախտ, էրկու վախտ, վեր ա ընկնում
մեռնում:

Խեղճ կնիկը սե օրով էրեխան պահում ա մենծացնում:

Նր էրեխեն մի քիչ թափնովանում ա, խելքը գլուխն ա գալի,
մորը ասում ա.— Ա՛յ նանի, մեղք ենք մենք՝ ընենց դառը օրով
ապրենք, վե կենամ էթամ զարբոթյուն, բալի փող աշխատեմ, բե-
րեմ զուլս պահենք:

Մերն ասում ա.— Դու գիտաս, ա՛յ որդի, որ ուզում ես գնա:

Տղեն ա՝ ուրախ-ուրախ ճամփի թաղարեք ա տենում, որ ընկ-
նի ճամփա:

Բիրդան միտն ա ընկնում, մորը ասում ա.— Նանի ջա՛ն,
նանի, մի Ֆասից, զադից լկա տանը, տա՛ս համ ճամփին կղնեմ
զլուփս, համ էլ առու-մառու պատահելու ջուր կխմեմ:

Մերը ասում ա.— Նսի՛մ, ա՛յ որդի, հերդ քու քորփա վախտը
մի օր Ֆաս բերեց, ո՞վ ա գիտում ո՞ր պոճախներն ա ընկե, յա-
վաշ ման գամ գտնեմ, տա՛ր:

Մերն ա՛ է՛ս յան, է՛ն յան ա ման գալի, էն ջախլախ դութին բաց անում, տենում ա ընդի ա մարդի բերած Ֆասը. ուրախ- ուրախ տանում ա տալի տղին:

Տղեն մոր հեննա մնաս բարով ա անում դուս գալի, Ֆասը ճխտում ա գլուխը, ընկնում ճամփա:

էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչը աստոծ դիտա, հասնում ա մի պարզ գուլալ աղբրի, մտքումը ասում ա. «էս լավ էլավ, հա- ղիր ըստե նստեմ մի քիչ հաց-մաց ուտեմ, նոր ընկնեմ ճամփա»:

Նստում ա էդ աղբրի կշտին, հացի դաստախոունը բաց անում, որ ուտի՝ տենում ա էն դիհը, հրես, մի քանի գող նստած հաց են ուտում, էն դիհն էլ մի բոլ մալ-դոլվաթ էր կիտած: էդ գողերը, որ տենում են, ձեն են տալի.— Ա՛յ տղա, ա՛յ տղա, արի մի քիչ ցախ- մախ կիտի, բե կրակի վրեն ածա:

Տղեն էն սհաթը Ֆասը դնում ա գլուխը, էթում մի բոլ խու- րովսուշ, փետ ու փտուտ ա կիտում, բերում ա ածում ա կրակի վրա. մնացածն էլ կրակի կողքին կիտում ա:

Բիրդան գլուխը քոր ա գալի. Ֆասը վերնում ա, որ գլուխը քորի՝ էն դհիցը գողերը ձեն են տալի.— Տղա՛, քեզ շասեցի՞նք մի քիչ կրակի հմար խուրովսուշ կիտես:

Տղեն էն սհաթը մատը կծում ա, ասում ա. «Բալի էս Ֆասու- մը մի հունար կա, որ սրանք ինձ շտեսան»: Եղո ասում ա.— Էրե՛ս, տես ինչքան եմ կիտե:

— էդ եր բերեցիր, որ մենք քեզ շտեսանք, լա՛վ. դե գնա քո բանին:

Տղեն էթում ա դրադ, Ֆասը դնում ա գլուխը, գալի գողերի կշտին կայնում:

Հենց գողերը մի քիչ դինջանում են, բերում են իրենց գողա- ցած ապրանքը, փողերը բաժանում են: Ուսուլով էթում ա, նրանց կողքին կայնում ա, հենց որ փողերը բաժանում են իրար մեջ, որ տալիս են իրար՝ ձեռը քցում մի բուռը վերնում ա, ձեռը քցում ա՛ մի բո՛ւռը վերնում, ձեռը քցում ա՛ մի բո՛ւռը վերնում: Գո- ղերը տենում են, չէ՛, հընկերտինքը պակաս են տալի, կոխի դալ- մադալը ընկնում ա դրանց մեջը՝ Գողերը քոմմա տալիս են իրար արինչեղեղ անում, սպանում. մալ ու դոլվաթը մնում ա անտեր:

Գեղցու տղեն ա՛ դռադ-դռադ հավաքում ա, լցնում խուրջի- նը, ընկնում ճամփա: էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչը

աստոծ գիտա, հասնում ա էն երկրին, որտեղ որ պտի էթար աշխատանքի: էթում ա մի դրադ տեղ, մի պուճուր դուքան ա քրեհում իրա հմար, առուտուր ա անում, էժան, էժան ծախոտում ա՝ բոլ մուշտարի կիտում: Համա իրանից ըսկի մայա, յա փող չէր ծախսում, որ ապրանք, զադ առնի դուքանի համար:

Հա միալար են Ֆասը ճիտում էր զլուսը, էթում լավ-լավ հարուստ դուքաններից ապրանք գողանում, բերում էժան-էժան ծախոտում:

Մին, էրկու, հինգ, տասը, էդ երկրի վաճառականները քոմմա թուփ են ըլնում, էթում թաղավորի կուշտը գանգատ, թե.— Ա՛խր ըսենց բան չիլնի. մենք մեղք ենք, էլ շենք կարում օղլուշադ պահի, պահպանի. քասատացել ենք էն դարիւր վաճառականի արարմունքիցը: Մեր մալը օրը ցերեկով, կասես սատանա կա, սատանեքը քաշում են տանում, էլ ո՛նչ մուշտարի ա մոտ գալի, ո՛նչ դադ, ընդուր որ էն տղեն ընենց էժան ապրանք ա ծախում, որ մարդ մնում ա զարմացած: Աստու սիրուն, ճար ունես՝ տե՛ս, մեղք ենք. քու երկրի վաճառականները, սովորաբայարները քոմմա քասատույթունիցը կթողանք կփախենք:

էն դիցը թագավորի աղջիկը մեյտան ա գալի, ասում ա.— Դուք արխալին կացեք,՝ ես մի ֆանդուլ կէթամ դրա թլիսմը կիմանամ:

Քոմմենք էլ շնորհակալ կլնեն թագավորի աղջկանիցը, կէթան իրանց բանին:

էդ թագավորի աղջիկն ա՝ բոլ թագարեք ա տենում, լավ-լավ գինինիք, լավ-լավ ուտելիղեն՝ էլ փուռը տված դառը, հնդուշկա, լավ-լավ խորակներ վերնում ա, էթում դո՛ւզ դպա էն Գեղցու տղի դուքանը:

էթում ա հասնում դուքանը, դուզ մննում նեքսե:

— Բարո՛վ, բարո՛վ, ա՛յ աղպեր, ըսենց բան կըլի՝ դու ընչանք հմի ըստեղ առուտուր ես անում, ինձ ըսկի աչքիդ տակը չես առնում, չէ՞՝ մեղք եմ՝ մեռա քու ճամփին պահելոն:

Գեղցու տղեն, որ չի տենում թագավորի աղջկանը, ուրախանում, աշխարհովը մին ա ըլնում. որ ում գշերը ճրագով էր ման գալի, ցերեկն ա գտնում: Բերում ա լավ հաց սարքում. թագավորի աղջիկն էլ իրա բերած պաշարն ա բաց անում, էդ տղի հեննա լավ ուտում են, խմում:

Մի կուշտ գինի ա խմացնում, լավ հարբացնում ա, կպնում ա յախեն, թե.— Տենում ե՛ս, ես քեզ ըդենց սիրում եմ, իմ ոտովը՝ էկա քու կուշտը, համա դու ինձանից պահում ես, շես ասում, թե դու ո՛նց ես ըդենց էժան-էժան առուտուր անում, որ օգուտ էլ ես անում, ըդենց հարստացել ես:

Տղեն զաթի ընենց հարբած էր, որ էլ ըսկի հալ շկար վրեն-նստում ա մին-մին նաղլ անում, թե քոմմա հունարը էս Ֆասումն ա:

է՛հ, որ լավ քեֆ են անում, հարբում, խմում ա էդ տղեն, քնում: Զաթի քոռն ի՞նչ կուզի՝ ջուխտ աչք: Թագավորի աղջիկն ա՝ Ֆասը վերնում ա՝ յա՛լլա դպա իրա հոր ամարաթը:

Բեզրգյանները բերում են լավ-լավ փեշքաշներ տալիս թագավորի աղջկանը, որ իրանց պրծացրեց էն տղի ձեռիցը:

Թող սրանք մնան ըստե, գանք խաբար տանք Գեղցու տղիցը: Խեղճ տղեն ա՝ որ չի՝ զարթնում տենում գլխի էկածը, մոխը պնշերթիցը դու ա գալի. մտիկ անում է՛ս յան, է՛ն յան, է՛ս դիհը Ֆաս, էն դիհը Ֆա՛ս, Ֆաս շկա ու շկա: Նո՛ր գլխին վայ տալոն ապրանք-մապրանքը հավաքում ա, ընկնում ճամփա դպա իրա երկիրը: Գնաց, գնաց, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր՝ իրեք օր, մախլասի՛ մի շարաթ, հասավ իրանց երկիրը: Ուրախ ուրախ գնաց իրանց տուն, զաթի մոր ուրախությունը հո՛ էլ պատմելու չիլնում, էնքա՛մ ա ուրախանում խեղճ անճար մերը, որ իրա տղին տենում ա: Տղեն մի քանի օր մնում ա մոր կշտին, ընչանք ձեռի փողը քոմմա խարջում ա, մնում ա մի քանի մանեթ. դրանցից մի քանի մանեթը տալիս ա մորը, ձեռին խարջըղ, մի հինգ մանեթանոց էլ դնում ա էն հոր բերած Քիսիկի մեջը, դնում ա ջեբը, ընկնում ա ճամփա դպա էն թագավորի երկիրը, որ աղջիկը ընենց օյին դրեց խեղճի գլուխը:

Կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, կհասնի մի գեղ, կասի. «Մնենձ ձեռիս հնգանոցը խորդեմ, մի քիչ զագ-մագ առնեմ»: Զիրիցը Քիսեն հանում ա, բաց անում, որ փողը հանի, ի՞նչ տենա՝ հինգ մանեթը դռեւ ա տասը մանեթ: Մատը կծում ա. «Բալի, կա, շկա սրա միջին էլ մի հունար կա»: էլ ձեռ չի տալիս փողին, անխոս կոնի շեբը, կընկնի ճամփա. դուզ կէթա կհասնի էն երկիրը, որ աղաք դուքան էր դրե: Կէթա իրա հին դուքանի:

տեղը էլի դուքան կթրե՛ի, ընենց ֆանդուֆելով էլի առնուր կանի:

Մի քանի վախտ անց կկենա էդ երկրի բեզրգյանները, սով-դաքյարները կէթան թագավորի աղջկա ոնները կընկնեն, կասեն.— Աստու սիրուն, մեզ էն տղի ձեռիցը պրծացրա, էլի էկել ա մեր տունը քանդում ա:

Թագավորի աղջկին ա՝ էլի թագարեք ա տենում, հեննեն էլ քնացնելու դեղ ա վերնում, էթում դպա տղեն: Կէթա նի կմենի ներսե, աղաքվա պես զուլա կոնի, մի ֆանդով կիմանա տղի թլիսմը:

Խեղճ տղեն միամիտ մին-մին նաղլ կանի, թե.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց ըան, քոմմա հունարը էս Քիստմն ա:

Էն սհաթը աղջիկը դեղը մի ֆանդով կիմացնի տղին: Խմելու բաշտան ընենց խոր կքնի, որ ոտիցը վերենիւր քցեիր քուլեն չէր իմանա:

Թագավորի աղջկան էլ դաթի էդ էր պետք. անսաս Քիսեն վերնում ա ու յա՛լա դպա իրանց ամարաթը: Էն բեզրգյանները, սով-դաքյարները էլի լավ-լավ փեշքաշներ են բերում աղջկանը, որ ըս էլ էրկու հետ ա իրանց պրծացրեց էն տղի ձեռիցը:

Խեղճ տղեն ըսենց կքնի մի սհաթ, էրկու սհաթ, մի օր, էրկու օր, բիրդան կզարթնի, ի՛նչ զարթնի, կտենա լափ դառ-դարտակ, ո՛նչ Քիսա կա, ո՛նչ փող, ո՛նչ զագ:

Դառը-տխուր միտք անելոն կընկնի ճամփա դպա իրանց երկիրը, մտքումը կասի. «Յավա՛շ, թագավորի աղջիկ, քու հախիցը սեւա ո՛նց եմ գալի, ընենց օյին դենեմ գլուխդ, որ մնաս շշմած»: Միաք կանի, թե՛ բալի Շվին իրան սրա ձեռիցը պրծացնի, իրա էրեսը պարզ անի:

Էթում ա, էթում ա, էթում ա հասնում ա իրանց երկիրը:

Էթում ա տուն, մորը տենում ա, ասում ա.— Նա՛նի ջան, շատը գնաց, քիչը մնաց, մի քանի վախտից եդը տուն կգամ հա՛ միալար կմնամ քու կշտին, մեր տուն ու տեղը իրար հեննա յուլա կտանենք. էս անգամ բաշխի՛ թեզ պտի էթամ:

Կէթա Շվին վե կունի, մոր ծիծը կպաշի, կընկնի ճամփա:

Էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, հասնում ա մի սարի, ասում ա. «Յավա՛շ հլա Շվին փորձեմ տենամ ի՛նչ հու-նար ունի»: Դնում ա դնին ու փշում ա. փշելու բաշտան էնքամ

դոշուն ա լցվում սաղ հանգը, որ ասեղ քցելու տեղ չկար: Ասում ա-
ռէլա՝ Թաղա փչեմ, տենամ սրանք ի՞նչ են անում»: Թաղա փչելու
բաշտան սաղ դոշունը անէրևույթք են ըլնում, ասում ա. «էս լամ
էլամ, էս Շվին Թաղավորի աղջկա հախիցը կգա»: Թաղադան ընկ-
նում ա ճամփա էն Թաղավորի երկիրը:

էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչը աստոծ գիտա,
հասնում ա Թաղավորի երկիրը: Հանդումը կաննում ա ու Շվին
բռնում դուդ դալա Թաղավորի ամարաթն ու փշում ա:

Փչելու բաշտան սաղ Թաղավորի երկիրը ընե՛նց մի դոշնով
լցվում ա, որ ո՛նչ թե մի Թաղավորի դոշո՛ւն, տասը Թաղավորի
դոշուն էլ իրար գլխի հավաքեին, էնքամ չէր ըլնի:

Թաղավորը իրա նազիր-վեղիրի հեննա կմնա շշմած, թե էս
որդիան լցվեց էս դոշունը իրանց երկիրը. յա թե չէ ի՛նչ հնարք
անեն, որ դրանց ցրվեն:

Նո՛ր էն դժիցը աղջիկը կասի.— Դուք ըսկի դարդ մի՛ք անի,
կա՛ չկա՛, էս քոմմա էն Գեղցու բաներն ա: Նս էթամ աղաքը կառ-
նեմ, էլի մի ֆանդով թլիսմը կիմանամ:

Թաղարեք ա տենում, վե կենում էթում ա տղի հավարին:
Կէթա, կէթա կհասնի տղին. էլի քեֆ ուրախություն կսարքի, տղի
գլուխը կգլի, թլսմի հունարը կիմանա. տղի քեֆը որ լավ կշաղա-
նա, աղջկանը կասի իրա հունարը. կնստի մին-մին նաղ կանի,
ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի.— Թե չես ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց
բան, իմ քոմմա հունարը էս Շվին ա. էս դժիցը փշում եմ՝ դոշունը
թոփ ա ըլնում, Թարս դժիցը փշում եմ՝ քոմմա էլ եդ են էթում:

Աղջիկն ա՝ ուրախանում ա, աշխարհովը մին ա ըլնում. էն
սհաթը տղին մի ֆանդով դեղը խմացնում ա քնացնում, Շվին
վերնում ու յա՛լա դալա իրանց տուն: էթում ա Թարս ա փշում՝
քոմմա դոշունն էլ անէրևույթք են ըլնում:

Նո՛ր Թաղավորը է՛լ լավ-լավ փեշքաշներ, է՛լ լավ-լավ շորեր
առնիլ աղջկա համար, ընե՛նց զարգարում ա աղջկանը, ոնց որ մի
ոսկու ծառ:

Սրանց թողանք ըստե, դանք խաբար տանք Գեղցու տղիցը՝
Ըսենց քնում ա մի էրկու օր. բիրդան որ չի զարթնում տենում
ո՛նչ Շվի կա, ո՛նչ Թաղավորի աղջիկ, էն սհաթը մատը կծում ա,
թե. «Բալի ըս էլ իրեք հեննա Թաղավորի աղջիկը իմ գլուխը օլին

դրեց. յաժմա՛շ, տես թե ես քու գլուխը ի՛նչ օյին պտի դնեմ. բաս ես մարդ չեմ, որ թագավորի աղջկանը դին-դինի շխաղացնեմա: Խեղճ տղեն դառը-տխուր գլուխ կառնի մի ուրիշ երկիր կէթա, մտքումը կասի. լէթամ էս հետ մի ուրիշ երկիր, տենամ բալի մի քանի շահի աշխատեմ, էթամ մեր երկիրը, մեր տունը՝ իմ հոր օջախը շենացնեմա:

Ըսենց միտք անելոն կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստո՛ծ գիտա, կհասնի մի ծովի լրաղ: Էդ ծովի լրաղը կբռնա, դուզ կէթա:

Շատ ծարավացած կըլնի, հենց էդ վախտը աչքը կքցի ծովի էն լրաղը, կտենա ի՛նչ՝ մի լավ գյուլի բաղ, մեջն էլ լիքը Կարմիր ու Սիպտակ հավող, կասի. լէս լավ էլավ, հաղիր էթամ համ հավող կուտեմ ծարավս կկոտորի, համ էլ մի քիչ գյուլի բաղումը ման դամա:

Կէթա նի կմննի բաղը, վրա կպրծնի մի կուշտ էդ Կարմիր հավողիցը կուտի. հենց ուտելու բաշտան կդառնա մի եքա զոմեշ: Շատ զխին, ոտին կտա, համա էլ ո՛րդե՛ բանը բանիցը անց էր կացե: Միտք անելոն կէթա Սիպտակ հավողի կուշտը, հենց մի քիչ Սիպտակ հավող կուտի թե չէ՝ էլ եդ կդառնա իսան: Կասի. լէս լավ էլավ, հաղիր ճարը գտա:

Կվերնի էրկու քաղալակ լիքը հավող կքաղի. մինը Սիպտակ հավող կլցնի, մինը՝ Կարմիր, կընկնի ճամփա դպա թագավորի աղջկա հավարին:

Կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստո՛ծ գիտա, կհասնի թագավորի երկիրը: Նրկրի լրաղին մի տեղ թաքուն Սիպտակ հավողը կպահի, Կարմիր հավողի քաղալակը կդնի ուսին, դուզ կէթա թագավորի ամարաթի ակուշկեքանց աղաքին հա՛ կգոռա.— Ա՛յ լավ հա՛վող, զնաց, շմնաց:

Էս որ թագավորի աղջիկը կտենա, զարավաշներին կղրկի, թե. «Դնացե՛ք բոմմա հավողը դուք առեք բերեք, լավ հավող ա՛ մի քանի վախտ կուտենք»:

Ղարավաշները կէթան հավողը կառնեն կրերեն: Աղջիկը որ մի էրկու զիլա կդնի բերանը թե չէ՝ էն սհաթը կդառնա մի եքա սե զոմեշ, տուղալեն կէթա է՛ս յան, կգա է՛ն յան:

Էլ թագավորը սաղ աշխարքումը գլուխ հեքիմ չի թողա՝ կկանչի, ո՛նչ մինն էլա չեն կարա, որ ճար անեն:

դրեց. յաժմա՛շ, տես թե ես քու գլուխը ի՛նչ օյին պտի դնեմ. բաս ես մարդ չեմ, որ թագավորի աղջկանը դին-դինի շխաղացնեմա: Խեղճ տղեն դառը-տխուր գլուխ կառնի մի ուրիշ երկիր կէթա, մտքումը կասի. լէթամ էս հետ մի ուրիշ երկիր, տենամ բալի մի քանի շահի աշխատեմ, էթամ մեր երկիրը, մեր տունը՝ իմ հոր օջախը շենացնեմա:

Ըսենց միտք անելոն կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստո՛ծ գիտա, կհասնի մի ծովի լրաղ: Էդ ծովի լրաղը կբռնա, դուզ կէթա:

Շատ ծարավացած կըլնի, հենց էդ վախտը աչքը կքցի ծովի էն լրաղը, կտենա ի՛նչ՝ մի լավ գյուլի բաղ, մեջն էլ լիքը Կարմիր ու Սիպտակ հավող, կասի. լէս լավ էլավ, հաղիր էթամ համ հավող կուտեմ ծարավս կկոտորի, համ էլ մի քիչ գյուլի բաղումը ման դամա:

Կէթա նի կմննի բաղը, վրա կպրծնի մի կուշտ էդ Կարմիր հավողիցը կուտի. հենց ուտելու բաշտան կդառնա մի եքա զոմեշ: Շատ զխին, ոտին կտա, համա էլ ո՛րդե՛ բանը բանիցը անց էր կացե: Միտք անելոն կէթա Սիպտակ հավողի կուշտը, հենց մի քիչ Սիպտակ հավող կուտի թե չէ՝ էլ եդ կդառնա իսան: Կասի. լէս լավ էլավ, հաղիր ճարը գտա:

Կվերնի էրկու քաղալակ լիքը հավող կքաղի. մինը Սիպտակ հավող կլցնի, մինը՝ Կարմիր, կընկնի ճամփա դպա թագավորի աղջկա հավարին:

Կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստո՛ծ գիտա, կհասնի թագավորի երկիրը: Նրկրի լրաղին մի տեղ թաքուն Սիպտակ հավողը կպահի, Կարմիր հավողի քաղալակը կդնի ուսին, դուզ կէթա թագավորի ամարաթի ակուշկեքանց աղաքին հա՛ կգոռա.— Ա՛յ լավ հա՛վող, զնաց, շմնաց:

Էս որ թագավորի աղջիկը կտենա, զարավաշներին կղրկի, թե. «Դնացե՛ք բոմմա հավողը դուք առեք բերեք, լավ հավող ա՛ մի քանի վախտ կուտենք»:

Ղարավաշները կէթան հավողը կառնեն կրերեն: Աղջիկը որ մի էրկու զիլա կդնի բերանը թե չէ՝ էն սհաթը կդառնա մի եքա սե զոմեշ, տուղալեն կէթա է՛ս յան, կգա է՛ն յան:

Էլ թագավորը սաղ աշխարքումը գլուխ հեքիմ չի թողա՝ կկանչի, ո՛նչ մինն էլա չեն կարա, որ ճար անեն:

Մի օր էն Գեղցու տղեն կգա Թագավորի կուշտը, կասի.— Թագավորն ապրած կենա, ես քու աղջիկը կարամ լավացնի:

Թագավորը կասի.— Մեղք ես, ա՛յ որդի, ջահել-ջիվան ես, գնա քու արևի ձենն ածա, իմ աղջկանը էնքա՛մ գլուխ հեքիմները ի՞նչ արին, որ դու ի՞նչ անես:

— Ձէ՛,— կասի Գեղցու տղեն,— թե չլավացնեմ՝ արինս քեզ հալալ ա, ինչ կուզես արա՛:

էդ տղին կտանեն Թագավորի աղջկա օթախը: Տղեն Թաքուն պահած Սիպտակ հավողի հեննեն վե կունի մի լավ կակուղ ճիպոտ, կմենի աղջկա օթախը: Ծիպոտը վե կունի կրնկնի գոմշի շանին՝ տո՛ւր, թե կտաս, տո՛ւր, թե կտաս, տո՛ւր, թե կտաս, մի լավ սալջարդ կանի կթողա, կասի.— Իմ Ֆասի, Քիսի, Շվի տեղն ասա, թե չէ էնքամ կծեծեմ, որ կսատկես:

Գոմեշը կրնկնի տղի ոնները, կասի.— Ամա՛ն, ասսու սիրուն, ինձ պրծացրա՛ էթամ բերեմ:

— Ձէ՛,— կասի տղեն,— իմ այնոյինը բե՛, տու ինձ, նոր քեզ րնենց լավացնեմ, շինեմ մորե մին:

Աղջիկը, գոմեշ դառած, տղին կտանի տեղը շանց կտա. Ֆասը, Քիսեն, Շվին տղեն ուրախ-ուրախ վե կունի կզնի ջեբը, նո՛ր սալով Սիպտակ հավողը կզնի գոմշի աղաքը: Գոմեշը վրա կպրծնի էդ Սիպտակ հավողին, էն սհաթը կուտի կթամզացնի սաղ սալեն, կդառնա ոնց որ մորե մին: Ընե՛նց մի սիրուն, հուրի-մալաք աղջիկ կդառնա, որ էլ չեմ կարա ասի:

էն սհաթը խարարը կտանեն Թագավորին, որ աղջիկդ սաղացավ: Թագավորը ուրախ-ուրախ կէթա աղջկա ճակատը կպաշի, տղին կպաշի, տղին կասի.— Ա՛յ որդի, զաթի ես էլ տղա չունեմ, արի իմ աղջիկը տամ քեզ, դու էլ ինձանից եղբ կդառնաս Թագավոր, իմ երկիրը յուր կտանես:

Տղեն ա՛ ուրախանում ա, աշխարհովը մին ա ըլնում: Մարդ են ղրկում, տղի մորը բերում: Թագավորի աղջկանը ու Գեղցու տղին իրար հեննա պսակում են:

Օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք են անում. էլ ի՛նչ քեֆ, ի՛նչ ուրախություն, որ էլ հալ ու հեսար չկար:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրազին:



16. ՄԵՌԻ ՀՐԵՇՏԱԿԸ

Ավալ ժամանակին մի թագավոր ա ըլնում, ունենում ա իրեք տղա՝ իրեքն էլ մինը մնից բեթար ասսու էրեսիցը թափած, շար Հոսիանոս: Խեղճ հերը մեռնում էր նրանց խրատելուն:

— Ա՛յ որդիք,— ասում էր,— ախար ընչանք ե՞ր. չէ՞ դուք էլ մեղք էք, ես էլ. տենում էք ծերացել եմ, ըսօր կամ, էգուց չկամ՝ էն վա՛խտը: Խելք ունեք, քանի գլխներիդ սաղ եմ, ինձ լսեք, մի բանի, մի փեշակի կպեք, մի կտոր հացի տեր էլեք. թե չէ աստոծ չանի, աստոծ էն հավը շխոսացնի, որ գլուխս վե դրի, էն վախտը շատ ա՛խ ու վա՛խ կանեք՝ էլ ձեռներդ չեմ ընկնի:

Համա ո՞ւմ ես ասում. հո պա՛տին ասած, նրանց՝ մի՛ն էր:

Ըսենց անց կացավ մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, շորս տարի, ընչանք տղեքը մենծացան, բոյ արին, խելքները քիչ-միչ բան կտրեց, թագավորը միտք արեց, ասեց՝ ճիշտեմ սրանց առու-տուրի տամ տենամ, բա՛լի խելոքանում, մարդ են դառնում:

Կանչեց մենծ տղին. — Ո՛րդի,— ասեց,— ա՛ռ էս իրեք հարիբ մանեթը, տա՛ր քեզ հմար առուտուր արա, ինչ կանես՝ կանես, դու գիտաս:

Տղեն հոր ձեռը պաշեց, իրեք հարիբ մանեթն առավ, տարավ բազար, դե՛ս տվեց, դե՛ն տվեց, ինչ որ աչքն ընկավ՝ առավ. համա ի՛նչ առավ, ծախեց՝ զիան արեց, ի՛նչ առավ՝ զիան արեց,

ըսենց փողերը քոմմա ֆող ու մոխիր արեց, իրիկունը լափ դարտակ էկավ ընդե կաննեց:

— Ո՛րդի,— հարցրեց թագավորը,— ըսօր առուտուրդ ո՞նց անց կացավ. ըսկի զադ-մադ աշխատեցի՞ր:

— Զէ՛, ա՛յ հեր,— ասեց տղեն,— ի՛նչ առա՛ վնաս արի, ի՛նչ առա՛ վնաս արի, զադ էլա դատում շմնաց. սավայի աշխատանքը՝ մային էլ վրեն գրի:

— Գնա՛, ո՛րդի,— ասեց թագավորը,— դու մարդ դառնողը չես. մարդ դառնայիր, հմի վաղուց իր մարդ դառն:

Կանչեց միջենկ տղին, հանեց նրան էլ իրեք հարիր մանեթ տվեց:

— Ա՛ռ, ո՛րդի,— ասեց,— հմի էլ քեզ եմ իրեք հարիր մանեթ տալի. տար քեզ հմար առուտուր արա՛:

Միջենկ տղեն ա՛ հոր ձեռը պաշեց, իրեք հարիր մանեթն առավ, տարավ բաղար, է՛ս առավ, է՛ն առավ, սրա՛ն տվեց, նրա՛ն տվեց, ի՛նչ առավ, ծախեց՝ վնաս արեց, ի՛նչ առավ՝ վնաս արեց. փողերը քոմմա ֆող ու մոխիր արեց, իրիկունը դարտակ՝ ձեռով էկավ ընդե կաննեց:

— Հը՛, ո՛րդի,— հարցրեց թագավորը,— ի՛նչ արի, ինչ շարիր, զադ-մադ աշխատեցի՞ր, թե չէ:

— Զէ՛, ա՛յ հեր,— ասեց տղեն,— հենց ի՛նչ առա՛ վնաս արի, ի՛նչ առա՛ վնաս արի, սավայի աշխատանքը, դեռ հլա մային էլ քոռ ու փուշ արի, թողի:

— Գնա՛, ո՛րդի, դո՛ւ էլ աղպորդ նման մարդ դառնողը չես. մարդ դառնայիր, հմի վաղուց իր մարդ դառն:

Կանչեց պուճուր տղին.— Ո՛րդի,— ասեց,— հմի էլ քեզ եմ տալի իրեք հարիր մանեթ, տա՛ր առուտուր արա: Քեզ տենամ, ո՛րդի, աղպորտանցիցդ ճրագ չկպավ, բալի էլի քեզանից կպնի:

Պուճուր տղեն ա՛ հոր ձեռը կպալի, իրեք հարիր մանեթը կառնի, կէթա մեյդանը, կտենա էնքա՛մ խալիս են կիտվե, էնքա՛մ խալիս են կիտվե, որ ասեղ քցելու տեղ չկա: Կմոտանա, կտենա մի մեռել գեննին վեր են քցե, հենց ո՛վ հասնում ա՛ տալի, ո՛վ հասնում ա՛ տալի, էրես-մերես, քիթ, պուճուր չեն հարցնում, որդե ըլնում ա տալիս են:

¹ Տպագիր տեսքում այս բառից առաջ եղել է՝ լափ, որը ջնշել է բանահավաքը և հետո ավելացրել՝ ձեռով (Մ. Կ.):

— Ա՛յ աղայեր,— հարցնում ա թագավորի տղեն,— էդ խեղճ մեռելը ձեզ ի՞նչ ա արեւ. խի՞ էք տալի, բա դուք իսաֆ շունե՞ք:

— Թագավորի ցեղը սաղ ըլնի,— ասում են,— մեզ փող ա տալու. սաղ վախտը ինչ արինք-չարինք, չկարացինք առնի, հմի մեռել ա, ծեծում ենք, բալի մեր փողի ինազն՝ էլա հա՞նենք նրանից:

— Ո՞ւմ ի՛նչքամ ա տալու,— հարցնում ա թագավորի տղեն:

— Քսա՛ն մանեթ ինձ ա տալու,— էն դհից մինը ձեն ա տալի:

— Ա՛ռ էս քու քսան մանեթը,— ասում ա: Տալիս ա՝ ճամփու դնում:

— Երե՛սուն էլ ինձ ա տալու,— ձեն ա տալի մի ուրիշը:

— Ըս էլ քու երեսուն մանեթը:— Սրան էլա տալի, ճամփու դնում:

— Հի՛սուն էլ ինձ,— ձեն ա տալի մեկելը՝

— Ըս էլ քու հիսունը: Դե ասե՛ք տենամ էլ ո՞ւմ ինչքամ ա տալու:

— Հա՛րիր մանեթ էլ ինձ ա տալու,— ձեն ա տալի մի ուրիշ մարդ:

— Ա՛ռ, ըս էլ քու հարիրը:

Մախլաս՝ գլխներդ ինչ ցավացնեմ, հենց ո՛վ ինչքամ ուղեց՝ հանեց տվեց, ո՛վ ինչքամ ուղեց՝ հանեց տվեց, ընչանք պարտքը քոմմա պրծալ:

— Էս մեռելը էլ հո մարդի զադ չի՞ տալու,— հարցրեց թագավորի տղեն:

— Չէ՛,— ասեցին,— հմի ինչ ուղում ես՝ արա՛, տա՛ր, ոտով-գլխով քեզ:

Թագավորի տղեն էն սհաթն էթում ա տերտեր կանչում, բերում, մեռլին տանում ժամը, ընդիան էլ իրա ծախսովը տանում թաղի տալի: Ըսենց իրեք հարիր մանեթն էլ քոռ ու փուչ ա անում, իրիկունը լափ դարտակ գալի բնդե կաննում:

— Հը՛, ո՛րդի,— հարցնում ա թագավորը,— ըսօր դո՞ւ ինչ ես արեւ, ասա՛ տենամ:

— Ըսկի՛, ա՛յ հեր. տված փողերդ քոմմա ֆող ու մոխիր եմ արեւ, դրադին կաննեմ:

1 Տպագիր տեքստում՝ հարիֆն, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Նստում ա հորը մին-մին նաղլ անում՝ ո՛նց զնաց մեյդանը, տեհավ մի մեռել գեննին վեր են քցե՝ ամեն դհից ծեծում. հարց-բեց. «Խի՞ էք ծեծում». ասեցին. «Մեզ փող ա տալու, եննա հա-նեց քոմմա պարտքը տվեց, զնաց տերտեր կանչեց, տարավ թա-ղիլ տվեց»:

— Աֆա՛րիմ, ո՛րդի,— ձեն ա տալի թագավորը,— զորա՞նաս, շա՛տ լավ բան ես արե. էն մեռլի վարձքն էլ քեզ հերիք ա:

Ասում ա թե չէ, թախտիցը վեր ա գալի, տղի ճակատը պա-շում: Էն սհաթը հրամայում ա իրա նազիր-վեզիրին, որ էթան խա-ղինիցը մի զոգ ոսկի բերեն՝ տան տղին:

— Ո՛րդի,— ասում ա,— զնա՛ ուրիշ երկիր ապրանք ա՛ռ, բե՛րստե ծախա, աղպորտանցդ միջին բալի էլի դո՛ւ իմ էրեսը պարզ անես:

— Լա՛վ, ա՛յ հեր, որ հրամայում ես՝ կեթամ:

Թողում ա էթում մեյդանը, ասում ա՝ ինձ հմար մի նոքար բռնեմ, որ ճամփին աղաքիս ղուլլուղ անի, բան անի, յա ապ-րանքին մողաթ կենա: Դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, սրան հարցնում, նրան հարցնում նոքար չի գտնում: Վերջը որ շատ ման ա գալի, մի շեկ, ճղրիկ մարդ ա ռաստ գալի:

— Աղա՛, — ասում ա,— նոքար չե՛ս ուղի:

— Խի՞ չեմ ուղի,— ասում ա,— զաթի ես էլ նոքարի եմ ման գալի: Տարենը ի՞նչ տամ,— հարցնում ա:

— Ըսկի դագ չեմ ուղում,— ասում ա:

— Ո՞նց թե զագ չեմ ուղում:

— Չե՛մ ուղում, էլի. ես անփող պտի քեզ ղուլլուղ անեմ,— ասում ա:

— Լա՛վ, որ ուղում ես՝ դո՛ւ գիտաս. մեղքն ու վարձքը քու շլինքը:

— Էդ հո էդ՝ Մի բան էլ պտի ասեմ. թե ռազի էլար, հո ես քու նոքարն եմ, դու իմ աղեն. թե չէ՝ հո չէ, աստոծ քեզ էլ բարի տա, ինձ էլ:

— Ի՞նչ պտի ասես,— հարցնում ա թագավորի տղեն,— ասա՛ տենամ:

— Աղա՛, — ասում ա,— որ քու նոքարն ընեմ, ի՞նչ ասեմ, ի՞նչ անեմ, ո՛ւր տանեմ՝ ո՛ր ասես ձեն-ծպտուն չպտի հանես: Որ ճամփա դուս էկանք, ասեմ. «Ըստե վե գանք», պտի վե գաս, «է՛ս

անենք», պտի անես. մախլաս, հեռը քեզանից որ ասեմ՝ ջո՛ւրն ընկի, պտի ընկնես: Ղա՛րուկ ես, թե չէ:

— Ղա՛րուկ եմ,— ասում ա.— հենց ինչ ասես՝ անկաջ կանեմ:

— Թե դու դաբուկ ես, բաս ես էլ քու նոքարն եմ:

Թագավորի տղեն էս նոքարին աղաք արեց, բերեց տուն: Էդ գշեր ըստե կացան, ճամփի թաղարեք տեհան, մի քանի մամվա պաշար վե կալան, մախլասի՝ ճամփի հմար ինչ պետքն էր վե կալան, հեզսի օրը, էնգլխեն վե կացան, տղեն գնաց հոր ձեռը պաշեց, աստու անումը տվին՝ ընկան ճամփա:

Գնացին, գնացին, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, ցերեկ գնացին, գշեր գնացին, լիս գնացին, մութ գնացին էկան մի գեղի կշտի վեր էկան: Տեհան էդ գեղիցը մի ջահել-ջիվան, աչքը մուրաղի տղա տանում են թաղելու: Մեռլատերերն էլ ո՛նց են լաց ըլնում, ո՛նց են լաց ըլնում, ո՛նց սուգ ու շիվան անում, որ աստոժ փրկի, աղատի՝ մարդի լերդ ու ջիգլար էրում են, փոթոթում թողում:

Թագավորի տղի նոքարը էս որ տենում ա, տեղիցը վեր ա կենում, էթում եդ մեռլի աղաքն ընկնում, հաղ անելոն, ուրախանալոն, ծիծաղելոն էթում ընչանք գերեզմանները, եդ թողում, գալի տղի կուշտը: Մեռլավորը սաղ մնում ա սառած մտիկ անելոն, թե էս մարդը գիժ ա, ի՛նչ ա. էդ թավուր ջահել-ջիվան տղի վրեն լաց ըլնելու տեղակ՝ էկել ա ուրախանում, հաղ անում: Ընենց էլ թագավորի տղեն մնացել էր արմացած նոքարի վրեն. ուզում էր խոսա, հարցնի տենա՝ խի՞ ա ըտենց անում, համա ի՛նչ ասես՝ մի հետ խոսք էր տվե, որ ինչ անի՝ անի, ձեն-ծպտոն չհանի. սրա հմար էլ սուա կացավ, ասեց՝ տենամ վերջն ի՛նչ ա ըլնում:

Գշերն էդ գեղումը կացան, առավոտը լիսը բացվեց թե չէ, վեկացան գնացին իրանց ճամփեն: Էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, հասան մի ուրիշ տեղ, ըտե վեր էկան: Տեհան ըտե էլ մի ծեր, գզրզված մարդի հրեն տանում են թաղելու: Դե չունքի ծեր էր, մեռլավորը ըսկի լաց էլ չէր ըլնում: Նոքարն էս տեհավ թե չէ, էլի տեղիցը վե կացավ, գնաց ընկավ էդ մեռլի աղաքը, լաց ըլնելոն, գլխին ծծծելոն, սուգ ու շիվան անելոն էկավ ընչանք գերեզմանները. կացավ ընչանք թաղեցին, պրծան, նո՛ր ինքն էլ մեռլավորի հենա թողաց եդ էկավ: Խալխը մնացել ին մաթ էլած, թե էդ մարդն ո՛վ ա, որ քոմքից շատ ա մղկտում էդ ծեր, գզրզված

մարդի հմար: Ընենց էլ Թագավորի տղեն էս քոմմա տենում էր, համա չէր կարում խոսա, հարցնի տենա էս ի՞նչ բաս ա, խի՞ ա ըտենց անում:

«Աղպե՛ր,— միտք էր անում Թագավորի տղեն,— սրանից աղաք էն գեղումը մի ջահել-ջիվան տղա ին Թաղում, խալիսը քոմմա լաց ին ըլնում, գլխեներին վա՛յ տալի, սուգ ու շիվան անում՝ սա ուրախանում, ծիծաղում էր, ըսկի վեջն էլ չէր: Հմի էս ծեր, հարիր տարեկան մարդի հմար, որ հա՛յ-հա՛յը գնացե, վա՛յ-վա՛յն էր մնացե՝ էսքամ դարտ ա անում. մախլա՛ս, շեմ՝ գիտա էս ի՞նչ Թավոր մարդի ռաստ էկա: Խոսամ՝ շիլնի, շունքի մի հետ խոսք եմ տվե. լխոսամ՝ սիրտս ա ճաքում: Էլի լավն էն ա,—ասեց,—սուս կենամ, հենց ինչ ուզում ա անի. տենամ սրա տուտը ո՞րդի ա կտրվում»:

Առավոտը աղոթարանը բացվեց Թե չէ, էդ գեղիցը դուս էկան ընկան ճամփա: էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, գշեր, ցերեկ գնացին՝ հասան մի ուրիշ գեղ: էս գեղումը դրանց բախտիցը հարսանիք ա ըլնում: Հարսանքատերը գալիս ա սրանց էլա հարսանիք կանչում. ասում ա՝ դարիւր մարդիկ են, Թո՛ղ գան մի քիչ ուրախանան: Թագավորի տղեն իրա նոքարի հեննա վեր ա կենում, էթում հարսանիք: Հացի վախտը բերում են հացը քցում, ամանըքով կիրակրները իրար եննուց բերում դնում հարսանքավորի աղաքը: Ուտում են, խմում, քեֆ, ուրախություն անում: Հացը որ պրծնում ա, էդ նոքարը ուսուլով ամանըքանցից մինը վեր ա ունում, դնում փեշի տակը: Թագավորի տղեն էս տենում ա, համա չի խոսում. ասում ա՝ տենամ ի՞նչ պտի հանի էդ ամանի գլուխը: Գալիս են հացը հավաքում, աման-չաման կիտում, տանում. նոքարը փեշի տակիցը ամանը չի հանում, կենում ա ընչանք հարսանիքը պրծնում ա, ամեն մարդ վեր ա կենում էթում իրա տունը, նա էլ Թագավորի տղի հեննա Թողում ա հարսանքատունը, դուս գալի, էթում: Թագավորի տղեն էս հետ էլ ձեն-ծպտոն չի հանում. ասում ա՝ «Տենամ սրա վերջն ինչ ա ըլնում»: Որ լիսացավ Թե չէ, էս գեղիցն էլ դուս էկան, ընկան ճամփա:

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ մի շաբաթ, հասան էն քաղաքը, որդե Թագավորի տղեն պտի իրա խրիղն աներ:

Հենց քաղաքին հասվեհաս ին, նոքարն ասեց.— Աղա՛, հրես

մեննում ենք քաղաքը. ես դիտամ պտի էթաս ընդիան թագավորի կուշտը: Ընենց չի՞:

— Հա՛, — ասեց թագավորի տղեն, — հալըաթ պտի էթամ. աղաթ ա, ո՛նց կըլնի չէթամ:

— Բաս որ կէթաս թագավորի կուշտը, — ասեց նոքարը, — մարդ ա, որ կհարցնի. ռիմ քաղաքը ոնց ա, հավանո՞ւմ ես, թե չէ՞, դու կասես. թագավորն ապրած կենա, քաղաքդ շա՛տ լավ քաղաք ա, արար աշխարհքում հատը չի գտնվի, համա ափսո՞ս մի բանը փիս ա, որ ըստիան մի ծանդր ֆոտ ա գալի, որ թագա էկողի պնչին ալ-րիալը դիպնում առ:

— Լա՛վ, որ ասեմ, սրանից ի՞նչ դուս կգա:

— Սրանից էն դուս կգա, — ասեց նոքարը, — որ էդ թագավորը մի աղջիկ ունի, էս հրեասուն տարի տեղով, բարձով հիվանդ ա: Աշխարհումն էլ հեթիմ չեն թողն՝ բերել են, ինչ արել են, չեն արել՝ դրան լավանալու ճար, իլլա՞ն չի էլե: Էդ աղջկանից էլ ընե՛նց մի փիս ֆոտ ա գալի, ընե՛նց մի փիս ֆոտ ա գալի, որ ֆոտը մարդ ա վե քցում, սաղ երկիրը դրա ֆոտը վեր ա կալե, թողն: Ծարները կտրած, — ասեց, — բերել են քառասուն զազանոց ֆոր են քանդե, աղջկանը քցե ընդե, որ ֆոտը մարդ չըսպանի: Որ դու կհարցնես, — ասեց, — թագավորը կասի. Վո՛րթ ա, ըսե՛նց, ըսե՛նց մի աղջիկ ունե՞մ, դու կասես. թագավորն ապրած կենա, ես մի ընկեր ունեմ, նա կլավացնի: Նո՛ր կգաս, — ասեց, — ինձ կտանես, կէթամ կլավացնեմ: Էն վախտը թագավորից ի՛նչ ուղենք՝ չի խնալի, կտա:

— Լա՛վ, — ասեց թագավորի տղեն, — ըտե՛նց կանեմ:

Գալիս են մեննում քաղաքը, մի քարվանսարում վե գալի, օթախ քրեհում, կենում, իրանց առուտուրի հեննա ըլնում: Օրեն մի օրը, թագավորի տղեն լավ-լավ փեշքաշներ ա վեր ունում, վե կենում էթում ընդիան թագավորի կուշտը: Էթում ա դո՛ւզ մեննում թագավորի ամարաթը, թագավորին զուլա տալի, ընդե կաննում:

— Ո՞րդիան ես գալի. ի՛նչ մարդ ես, խի՞ ես էկե, — հարցնում ա թագավորը:

— Յլա՛ն երկրիցը, ֆլա՛ն թագավորի տղեն եմ, — ասում ա, — էկել եմ ապրանքի: Ասում ա ու բերած փեշքաշները հանում, գնում թագավորի աղաքը:

— Բարո՛վ, հաղա՛ր բարին ես էկե, — ասում ա թագավորը, —

զլխիս վրեն տեղ ունես. է՛, դու էն ասա՛ իմ քաղաքը ո՞նց ա, հա-
վանո՞ւմ ես:

— Թագավո՛րն ապրած կենա, — ասում ա տղեն, — խոսք չու-
նեմ, քաղաքդ շա՛տ լավ քաղաք ա, համա ափսո՞ս ըստիան մի-
ծանդր ֆոտ ա գալի՝ իսանի՞ ֆոտ ա, թե ջանավարի՞ չեմ գիտա:

— Քեզանից պահեմ՝ ասսանից ի՞նչ պահեմ, — ասում ա Թա-
գավորը, — մի աղջիկ ունեմ, էս Թամամ երեսուն տարի տեղով,
քարծով հիվանդ ա: Աշխարհումն էլ հեքիմ չմնաց, հեքիմքաշի-
չմնաց՝ բերինք, չկարացին լավացնի. ի՞նչ դեղ անիլ, ի՞նչ դարման-
անիլ՝ ճար, իլլաճ չէլավ, ընչանք հմի էլ յորդանին քացի ա տալի:
Վերջը որ շատ դեղ ու դիր արինք, տեհանք չիւնում, բերինք մի
քառասուն գազանոց ֆոր քանդիլ տվինք, նրան յորդան-դոշակով
տարանք դրինք ընդե, որ ֆոտը աշխար չվեր ունի. ընչանք աստոծ
հալքա՛թ յա դե՛ս կկտրի, յա դե՛ն:

— Թագավորն ապրած կենա, — ասում ա տղեն, — ես մի ըն-
կեր ունեմ, որ աղջկանդ տենա թե չէ՝ ալրիալը կլավացնի:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՞րթ. թե չլավացրեց՝ մեր արինը քեզ հալալ ա:

— Բա՛ս ըստեց ա, գնա՛ էս սհաթին կանչա՛ գա. Թե լավաց-
րեց, ի՞նչ ուզենա՛ կտամ. ընչանք Թագավորությունիս կեսն էլ ուզի-
իմաց կաց չեմ խնայի՝ կտամ:

— Ա՛լքիս վրեն, Թագավորն ապրած կենա. էթամ կանչեմ:

էթում ա նոքարին վեր ունում, բերում Թագավորի ամարաթը:

— Տղա՛, — հարցնում ա Թագավորը, — իմ աղջկանը կա՞րաս
լավացնի:

— Կա՛րամ, Թագավորն ապրած կենա, խի՞ չեմ կարա, —
ասում ա նոքարը:

— Նա՛զիր-վեզիր, — ձեն ա տալի Թագավորը, — գնացեք էս
սհաթին աղջկանս հանե՛ք, բերե՛ք ըստե:

Նազիր-վեզիրն էթում են ֆորի բերանը բաց անում, պարանը
կախ տալի, աղջկանը քաշում, հանում, բերում:

Նոքարն էթում ա աղջկա կունիցը բռնում ա թե չէ, էն սհաթը
աղջիկը տեղիցը վեր ա կենում, ընդե կաննում, սաղանում, ըլնում
ոնց որ մորեն մին: Թագավորը, նազիր-վեզիրը քոմմա մնում են
մաթ էլած մտիկ անելոն:

— Տղա՛, — ասում ա Թագավորը, — ուզա՛, տամ:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— դու սաղ ըլնես,
ինչ տաս՝ դա՛րուլ եմ:

— Դարո՞ւլ ես:

— Դա՛րուլ եմ:

— Բա՛ս իմ աղջիկը քեզ եմ տալի,— ասում ա Թագա՛վորը,—
հալրա՛թ աստոծ նրան քե՛զ էր ղսմաթ արեւ. տա՛ր, մորդ կաթի
նման հալալ ըլնի:

Թագա՛վորը բերում ա էն սհաթը նոքարի հեննա նշան դնում,
օխտն օր, օխտը դշեր հարսանիք անում: Ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախու-
թյո՛ւն, որ էլ հալ ու հեսար չկար: Աղջկա վրեն էլ լա՛ւլ բաժինք,
լա՛ւլ փող ա դնում, որ օխտը պորտով ուտեին՝ չէր հատնի:

— Տղա՛,— ասում ա Թագա՛վորը,— չե՛ս գա մնա իմ կշտին,
դաթի ես էլ տղա չունեմ, ինձանից եղը դո՛ւ կնստես Թագա՛վոր.
ինչ ունեմ, չունեմ՝ մա՛լ, դո՛ւվաթ, խաղինա՛, քոմմա քոնը կըլնի:

— Ձէ՛, Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— ես էլ մեր
երկրումը տո՛ւն, տե՛ղ, հերնըմեր ունեմ, որ աչքները ճամփի ա,
պտի էթամ նրանց հավարին հասնեմ:

— Դո՛ւ գիտաս,— ասում ա Թագա՛վորը,— որ շես կարա, գնա՛,
աստոծ քեզ հետ: Էրկսով մի բարձի ծերանաք, ո՛րդիք, ապրե՛ք,
դորանա՛ք. ծլե՛ք, ծաղկե՛ք, կանանչե՛ք, բարով որդկերանց, թոռ-
ների տեր դառնաք:

Թագա՛վորին ու հարսին ըստե մի լա՛ւլ օրհնանք ա տալի, ճամ-
փու դնում:

Թագա՛վորի տղեն էլ իրա առուտուրն անում ա, պրծնում, վե
կենում քոչ ու բարխանա են կապում, բարձում ձիանիքը, նոքարի
հեննա ընկնում ճամփա՝ դպա հոր քաղաքը: Գալիս են գալի, շատն
ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էր-
կու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, հենց հոր քաղաքին
հասվեհատ են ըլնում, ըստե Թագա՛վորի տղեն կայնում ա նոքարի
յախեն:

— Քեզ մի բան եմ ուզում հարցնի,— ասում ա,— համա պտի
դրուտոն ասես, հա՛:

— Կաւեմ, խի՞ չեմ ասի,— ասում ա նոքարը:

— Մի՛տդ ա, որ հորս քաղաքիցը նոր ինք ճամփա դուա էկե.
էկանք, էկանք՝ մի գեղի կշտի վեր էկանք: Ըտե մի ջահել-ջիվան
տղա ին տանում Թաղեւու, մեռլատերերը քոմմա լաց ին ըլնում, դու

գնացիր աղաք ընկար, ծիծաղելուն, ուրախանալուն տարար ընչանք գերեզմանները: Ասա տենամ՝ խի՞ իր ըտենց անում. լաց ըլնելու տեղակ՝ խի՞ իր էնքամ ուրախանում:

— Աղա՛ ջան,— ասում ա նոքարը.— ես ընդուր ի ուրախա-
նում, որ էդ տղի ֆոգին արդար էր, պտի էթար արքայությունի փայ-
լըներ: Խալիսը որ լաց ին ըլնում, անխելք ին, էսքամը շին հաս-
կանում:

— Լա՛վ, էդ էդ: Բա որ ըտիան գնացինք մի ուրիշ գեղ, ընդե-
կ էլ մի ծեր, գզըզված մարդ ին տանում թաղելու՝ նրա վրեն խի՞ իր-
էնքամ սուգ ու շիվան անում, լաց ըլնում. մի բան որ նրա հա՛յ-
հա՛յը գնացե, վա՛յ-վա՛յն էր մնացե՝ հենց նրա հալալ մեռնելու
վախտն էր:

— Աղա՛ ջան, էն ծեր մարդի հմար ես ընդուր ի լաց ըլնում,
որ նրա մեղքը շատ էր, հենց ոտով-գլխով պտի էթար դժոխքի կրա-
կի միջին էրվեր, փոթոթվեր: Խալիսը անխելք ին՝ շին հասկանում,
թե չէ նրանք էլ ինձ հեննա լաց կըլնեին:

— Շա՛տ լավ, ըս էլ դեն դնենք: Բա որ ընդիան գնացինք մի-
ուրիշ գեղ, ընդե էկան մեզ հարսանիք կանչեցին, վե կացանք գնա-
ցինք. որ հաց կերանք պրծանք, դու խի՞ նրանց մի ամանը զո-
ղացար:

— Աղա՛ ջան, էդ հարսանքատանը ինչ կար, չկար՝ քոմմա հա-
լալ աշխատանքով էր արած. համա էդ մի ամանը զողանովի էր-
Ընդուր հմար էլ ես վե կալա, բերի՝ որ հալալը հարամի հեննա
չխառնվի: Ըս էլ ըսենց: Դե ասա՛ տենամ, աղա՛ ջան, է՞լ բան ես
ուզում հարցնի, թե պրծար:

— Պրծա՛, — ասեց, — հենց ըստոնք ին, որ ասեցի:

— Դու պրծար, աղա՛ ջան, դե հմի էլ թո՛ղ ե՛ս ասեմ:

— Ասա՛, — ասեց թագավորի տղեն:

— Աղա ջան, — ասեց, — քու էլ մի՛տն ա, որ մի օր էկար մեյ-
դանը, տեհար մի մեռել քցել են գետինը, հենց ով հասնում ա՝
տալիս ա շարցրիր. թխի՞ էք տալիս: Ասեցին. չմեզ փող ա տալու,
սաղ վախտը շկարացինք առնի, հմի մեռել ա, ծեծում ենք, որ մեր-
փողի ինաղը նրանից հանենք: Դու էն սհաթը հանեցիր քոմմքի
պարտքը տվիր, գնացիր տերտեր կանչեցիր, տարար քու ծախսովը
թաղի տվիր: Ես որ կամ, — ասեց, — էն մեռլի Հրեշտակն եմ. աս-
տու հրամանովը ես էկա քեզ նոքար էլա, որ քու արած լավությունի-

տեղակ ես էլ քեզ մի ուրիշ լավութիւն անեմ: Հրեա ա՛ռ,— ասեց,—
էս աղջիկն էլ քեզ, էսքամ մալ ու գովաթն էլ քեզ, տա՛ր, մորդ
կաթի նման հալալ ըլնի: Դե մնա՛ս բարին. ես էթում եմ էլ եդ
իմ տեղը:

Հրեշտակն էս ասեց թե չէ՝ տղի աչքին էլ շէրեաց: Խեղճը մնաց
ճննուցը մտիկ անելոն: Շատ որ մտիկ տվեց, տեհաւ չէ՝ չկա, Հրեշ-
տակն անէրեութք էլաւ, վե կացաւ էկաւ հոր քաղաքը, ինչ որ
գլխովը անց էր կացն՝ նստեց հորը մին-մին նաղլ արեց, ոնց որ
ես ձեզ նաղլ արի: Հերը էն սհաթը էդ բերած աղջիկը տվեց տղին՝
օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց: Նո՛ր թաղաղան դա՛փ, զուռ-
նա՛, քե՛ֆ, ուրախութիւն, որ, ով գիտա, ընչանք հմի էլ շի պրծե:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկաւ, մինն՝ ասողին, մինն՝ ասիլ
տվողին, մինն էլ՝ անկաշ ղնողին:





17. ԱՂՎԵՍԸ, ԳԵԼԸ, ԱՐՋԸ ՈՒ ԶՄՌՈՒՑ-ՂՈՒՇԸ

Ավալ ժամանակին ըլնում ա շիլնում մի թագավոր. էս թագավորը հայ ա ըլնում: Սա ունենում ա ալեյի-մալեյի մի տղա՝ ըն էլ մի բեքյարա, անպետք տղա, որ ամեն աստու օրը, առավոտը լիսը բացվում էր թե չէ՝ նետուանեղը վեր էր ունում, էթում ավզուշ, իրիկունը գալի տուն: Խեղճ հերը ինչ բանի դնում էր՝ չէր կենում, մի հետ բեղովաթ սովորել էր:

Հոր սիրտը չը վե կալավ, որ իրա տղեն ըսենց ավարա ման գա. մի օր ասեց, որ գլուխը վեր ունի, մի գհով էթա՝ իրա հմար ապրուստ գտնի: Նրան մի լավ նետուանեղ տվեց, ճամփի հմար պաշար ու տանից դուս արեց:

Տղեն ա՝ հոր ձեռը պաշեց, վե կացավ, գնաց: Գնա՛ց, գնա՛ց, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասավ մի մեշա. ըստե իրա հմար տուն շինեց, միջին կացավ: Ոնց որ աղաք, հմի էլ ավչություն էր անում, իրա գլուխը պահում: Բերած ավից ի՛նչ ուտում էր՝ ուտում, ինչ չէ՝ լա՛վ աղ էր անում, տանում իրա զերզամբում կախ տալի, որ չֆոտի, խարաք ըլնի:

Ըսենց մի տարի կացավ էս մեշումը: Մի տարի էլ սա՛ղ աշխարհը սով ընկավ. սո՛վ եմ ասում, էնթավուր սով, որ աստոծ փրկի, ազատի. հերը որդուն էր ուտում, աղպիրը՝ աղպորը, բարեկամը՝ բարեկամին. մի խոսքով, ո՛վ ում ձեռն էր ընկնում՝ նրա

էլ պրծնում չկար, սաղ-սաղ պտի ուտեր: Սովածությունից ջանա-
վարները ընկել ին մեշերը շափշփում, բալի ձեռները զադ-մադ ընկ-
նի՝ ուտեն, սովից չսատկոտեն:

Մի օր Աղվեսը սոված, փորը վեց-վեց անելուն էս ավշու մեշի
միջովը անց էր կենում: Տեհավ մեշումը մի տուն ա շինած, ինքն
իրան ասեց. «Հայրա՛թ ըստե մարդ ա կենում, էթամ տենամ. բալքի
կարենամ փորս նութ-մութ քցի»: Աղվեսը կամաց-կամաց մոտա-
ցավ տանը. ֆոտ քաշեց, տեհավ մսի ֆոտ ա դալի: Դե՛ս ընկավ,
դե՛ն ընկավ՝ մի պուճուր ծակ գտավ. էդ ծակովը ուսուղով սլաց
զերզամբին: Ի՛նչ տենա՝ լա՛վ-լա՛վ մարալներ, շնրաւներ մորթո-
ւած՝ պատիցը կախ արած: Զաթի նա էլ էսթավուր զադի էր ման
դալի. վրա պրծավ, մի լավ կուշտ, կուտ կերավ. հենց էն ա ուղում
էր էն ծակովը էլ եդ դուս դա՝ ավշին, որդիան որ էր, զերզամբու
դուռը բաց արեց, տեհավ Աղվեսն ընդե: Նետուանեղը քաշեց որ
տա, տեղն ու տեղը շորացնի՝ Աղվեսն էկավ ընկավ նրա ոնները:

— Ամմա՛ն, — ասեց, — ա՛սու սիրուն, թադավորի ցեղ. ինձ
մի՛ սըպանի. աշխարը սով ա ընկե, քու արևի սադաղին ըլնի, ինձ
մի ճար արա՛: Ինչ դուլլուղ ուղում ես կանեմ, թաքիւան օրական
ինձ մի կտոր միս տաս, կշտիդ պահես. մի՛ վախի, ես զիան տվող
ջանավարներիցը չեմ:

— Լա՛վ, — ասեց ավշին, — թե որ դու զիան տվող ջանավար
չե՛ս, կենում ես՝ կա՛ց, համա պտի տանս լա՛վ մուղաթ կենաս, հա՛:

— Զո՛ւլստ աչքիս վրեն, թադավորի ցեղը սաղ ըլնի, լա՛վ մու-
ղաթ կկենամ, — ասեց Աղվեսը:

Աղվեսի բախտը լավ էր բանե. ամեն օր կուշտ, կուտ ավի միսը
ուտում էր, դուս դալի արևի տակին իրա քեֆին թոնթոխ տալի, էն
ի՛նչ մեկել ջանավարները սաղ շաբաթներով ման ին դալի՝ ձեռները
զադ շէր ընկնում:

Մի օր էլ, Աղվեսը ըսենց փորը կուշտ, արևի տակին թոնթոխ
էր տալի, Գելը էն դ՛ից տեհավ: — Ա՛յ հարա՛յ, — ասաց, — էս ինչ
բաս ա. սա՛ղ աշխարքը սով ա ընկե, մենք սովածությունից կո-
տորվում ենք՝ սա էնքամ կուշտ ա, որ դեռ հլա իրա քեֆին թոնթոխ
էլ ա տալի: Հրե՛ս հաղիր ձեռս ա ընկե, էթամ բռնեմ, ուտեմ՝ մի
փորս կշտանա, է՛:

էս ասեց թե չէ՝ մոտացավ Աղվեսին. ուղում էր սաղ-սաղ կու
տա, Աղվեսն ասեց. — էլ ի՛նձ խի ես ուտում, Գե՛լ աղպեր, հազիր

արի՛ ես քեզ էնթալուր տեղ տանեմ, որ ուտելուն չկարենաս հա-
տացնի:

Գեւը դարու էլավ, նրան էլ ձեռ չտվեց: Գեւին տարավ դուռ
թագավորի տղի գերզամբին:

— Հրե՛սիկ,— ասեց Աղվեսը,— ինչքամ ուզում ես՝ կե՛. թե
կուռդ բռնող ընի, էն վախտն ասա:

Գեւը ուրախ-ուրախ վրա պրծավ մսերին: Էլ ի՛նչ ասիլ կուզի,
սոված, նխտից ընկած՝ ոսկոռ-մոսկոռ չէր հարցնում, հենց սաղ-
սաղ էր կուլ տալի: Համա խեղճի բախտիցը, մի քիչ շանցկացավ՝
թագավորի տղեն գերզամբու դուռը բաց արեց, տեհավ մի Գեւ ա
ղոնաղ էկե: Նետուանեղը քաշեց, որ տա Գեւին տեղն ու տեղը չըղ-
նամիշ անի, սատկացնի, Աղվեսը չթողաց:

— Բա՛ն չկա,— ասեց,— թո՛ղ սա էլ մնա քու տանը. սա էլ
գիտն տվող ջանավարներից չի, հազիր դհա լավ, հենեես տանդ
մուղաթ կկենա:

— Լա՛վ,— ասեց թագավորի տղեն,— թե որ դա էլ գիտն տվող
ջանավար չի՝ մնում ա, թո՛ղ մնա:

Աղվեսն ու Գեւը ընենց սիրով ին ապրում, ոնց որ հալալ աղ-
պըրտինք: Փորները կուշտ, ամեն օր դուս ին գալի արևի տակը,
իրար քըլմստորում, հաղ անում, էլի իրիկունը էթում տուն: Մի օր
էլ էրկսով ըսենց արևի տակին հաղ ին անում, որդիան օր էր՝ մի
սոված Արշ էն դհիցը ատամները զրծաացնելուն դուս էկավ: Սրանց
տեհավ թե չէ՝ վրա վաղեց, որ էրկսին էլ մի հանքի ուտի՝ Աղ-
վեսը մոռնաթ, աղաչանք, պաղատանք.— Ա՛րշ աղսիւր,— ասեց,—
դու մեզ խի՛ ես ուտում. հազիր արի մենք քեզ էնթալուր տեղ տա-
նենք, որ միս ուտելուն լեթվես:

— Լա՛վ,— ասեց Արշը,— թե որ ինձ ըտենց մի լավություն
անեք, ձեզ էլ խի եմ ուտում:

Արշին տարան թագավորի տղի գերզամբումը կաննացրին:
Խեղճը սաղ շաքաթ սոված՝ ըսկի մսի էրես չէր տեհե. վրա պրծավ
մսերի ջանին: Մի դհիցը ուտում էր, մի դհիցը ասում. «Օխա՛յ, ան-
ջախ մի փորս նութ ընկավ. ախա՛ր ես մեռա էսթալուր զադի ման
գալուն, է՛»:

Մի դաֆիլ, էն դհիցը թագավորի տղեն գերզամբու դուռը բաց
արեց, նի մտավ. տեհավ ըսօր էլ ա մի թաղաղոնաղ ավելացե:
Նետուանեղը քաշեց, որ տա Արշին տեղն ու տեղը սըպանի, Աղվե-
սը չթողաց:

արի՛ ես քեզ էնթալուր տեղ տանեմ, որ ուտելուն չկարենաս հա-
տացնի:

Գեւը դարու էլավ, նրան էլ ձեռ չտվեց: Գեւին տարավ դուռ
թագավորի տղի գերզամբին:

— Հրե՛սիկ,— ասեց Աղվեսը,— ինչքամ ուզում ես՝ կե՛. թե
կուռդ բռնող ընի, էն վախտն ասա:

Գեւը ուրախ-ուրախ վրա պրծավ մսերին: Էլ ի՛նչ ասիլ կուզի,
սոված, նխտից ընկած՝ ոսկոռ-մոսկոռ չէր հարցնում, հենց սաղ-
սաղ էր կուլ տալի: Համա խեղճի բախտիցը, մի քիչ շանցկացավ՝
թագավորի տղեն գերզամբու դուռը բաց արեց, տեհավ մի Գեւ ա
ղոնաղ էկե: Նետուանեղը քաշեց, որ տա Գեւին տեղն ու տեղը չըղ-
նամիշ անի, սատկացնի, Աղվեսը չթողաց:

— Բա՛ն չկա,— ասեց,— թո՛ղ սա էլ մնա քու տանը. սա էլ
գիտն տվող ջանավարներից չի, հազիր դհա լավ, հենեես տանդ
մուղաթ կկենա:

— Լա՛վ,— ասեց թագավորի տղեն,— թե որ դա էլ գիտն տվող
ջանավար չի՝ մնում ա, թո՛ղ մնա:

Աղվեսն ու Գեւը ընենց սիրով ին ապրում, ոնց որ հալալ աղ-
պըրտինք: Փորնեքը կուշտ, ամեն օր դուս ին գալի արևի տակը,
իրար քըլմստորում, հաղ անում, էլի իրիկունը էթում տուն: Մի օր
էլ էրկսով ըսենց արևի տակին հաղ ին անում, որդիան օր էր՝ մի
սոված Արշ էն դհիցը ատամները զրծաացնելուն դուս էկավ: Սրանց
տեհավ թե չէ՝ վրա վաղեց, որ էրկսին էլ մի հանքի ուտի՝ Աղ-
վեսը մոռննաթ, աղաչանք, պաղատանք.— Ա՛րշ աղսիք,— ասեց,—
դու մեզ խի՛ ես ուտում. հազիր արի մենք քեզ էնթալուր տեղ տա-
նենք, որ միս ուտելուն լեթվես:

— Լա՛վ,— ասեց Արշը,— թե որ ինձ ըտենց մի լավություն
անեք, ձեզ էլ խի եմ ուտում:

Արշին տարան թագավորի տղի գերզամբումը կաննացրին:
Խեղճը սաղ շաքաթ սոված՝ ըսկի մսի էրես չէր տեհե. վրա պրծավ
մսերի ջանին: Մի դհիցը ուտում էր, մի դհիցը ասում. «Օխա՛յ, ան-
ջախ մի փորս նութ ընկավ. ախա՛ր ես մեռա էսթալուր զադի ման
գալուն, է՛»:

Մի դաֆիլ, էն դհիցը թագավորի տղեն գերզամբու դուռը բաց
արեց, նի մտավ. տեհավ ըսօր էլ ա մի թաղաղոնաղ ավելացե:
Նետուանեղը քաշեց, որ տա Արշին տեղն ու տեղը սըպանի, Աղվե-
սը չթողաց:

— Թագաւորի ցեղն ապրած կենա, — ասեց, — սա էլ զիան տվող շանավար չի, թո՛ղ քու արևի սագաղին ըստե կենա, սովածութիւնից չսատկի. իրեքով տանդ դ՛հա՛ լավ մուղաթ կկենանք:

— Լա՛վ, — ասեց Թագաւորի տղեն, — թե որ զիան տվող շանավար չի՝ մնում ա, թո՛ղ մնա:

էս հետ իրեք ֆոգի էլան: Իրար հեննա ուտում ին, խմում, էթում արևի տակին տրոճնկի տալի, հաղ անում, օր մթնացնում, քսկի վեշները շէր, թե աշխարհումը սով կա:

Ձմռուտ-ղուշը՝ դշերի Թագաւորը, էն դ՛հիցը էկավ՝ դռաւո՛ն, ծվաւո՛ն, դադ-ընդադ քցելո՛ն, տեհավ էս իրեքով արևի տակին հրեն թոնթոի են տալի: Վրա պրծավ, որ իրեքին էլ մի կտցեւումը վեր ունի տանի՝ Աղվեսը էլի աղաչանք, պաղատանքն ընկավ:

— Ձմռո՛ւտ-ղուշ, — ասեց, — դու արի՛ մեզ ձեռը մի տա, մեղք ենք. հաղիր արի մենք քեզ էնթավուր մսի տեղ շանց տանք, որ հա՛ ուտես, հա՛ ուտես՝ քսկի չհատնի:

— Լա՛վ, — ասեց Ձմռուտ-ղուշը, — շանց տվեք, տենա՛մ:

Սրան էլ վե կալան, տարան դուղ Թագաւորի տղի զերզամբին:

Ձմռուտ-ղուշը, քանի իշտահը տալիս էր՝ կերավ, կշտացավ հենց էն ա ուղում էր դուս դա, էթա՝ Թագաւորի տղեն զերզամբու դուռը բաց արեց, նի մտավ. տեհավ ըսօր էլ ա մի թագա ղոնաղ ավելացի: Նետտանեղը քաշեց, որ տա Ձմռուտ-ղշին տեղն ու տեղը սատկացնի, էլի Աղվեսը մեջ ընկավ, աղաչանք արեց:

— Աստ՛ու սիրուն, — ասեց, — Թագաւորի ցեղ. քու արևի սագաղին թո՛ղ էս սոված ղուշն էլ մնա մեր կշտին. սա էլ քու ասած զիան տվող շանավարներից չի. չորս ֆոգով տանդ դ՛հա՛ լավ մուղաթ կկենանք:

— Լա՛վ, — ասեց Թագաւորի տղեն, — թե որ զիան տվող շանավար չի՝ կենում ա, թո՛ղ կենա:

Աղվեսը, Գիւլը, Արջը ու Ձմռուտ-ղուշը սա՛ղ օխտը տարի կացան Թագաւորի տղի կշտին: Սովը որ անցկացավ, աշխարը հանդարտեց՝ միտք արին, որ էթան Թագաւորի տղիցը իզին առնեն, էթան իրանց բանին:

Ամա Աղվեսն ասեց. — էսքամ տարի էն մարդը մեզ պահել, պահպանել ա, սովից պրծացրե. բա՛ մենք դրան մի լավութիւն էլ ա չա՛նենք: Հաղիր կնիկ շունի, էկե՛ք էթանք Տրապիզոնա թա-

գաւորի աղջիկը բերենք սրան կնիկ. շունքի լսել եմ՝ նրա աղջիկը շատ սիրուն, գովական աղջիկ ա:

— Լա՛վ, — ձեն տվին քոմմըով էլ, — է՛թանք: — Խոսքերը մին արին, վե կացան գնացին:

Գնա՛ցին, գնա՛ցին, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասան Տրապիզոնա քաղաքը՝ Ընդիան թագաւորը իրա ամարաթից մխելի հետու վար ու ցանք ունեւր. նրա նոքարները ընդե վար ին անում: Ճաշվա էն ճոճուան շոքին, որ գութանը բաց ին թողե, Աղվեսը տարավ իրա ընկորտանցը լծեց գութանը. Գելին՝ հորի, Արջին՝ ամբու, ինքն էլ գութանի մաջը բռնեց: Զմուտ-ղուշն էլ երկնքի էրեսին թևերը բաց արած՝ կացել էր: Թագաւորի նոքարները որ եդ թամաշ արին, տեհան էս ջանավարները մի դհիցը վար են անում, մի դհիցն էլ, «Հոռովելե» ձեն տալի՝ լեղինները ջուր կտրեց. թողին, գնացին թագաւորին իմաց արին, թե՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:

Թագաւորը, նրա կնիկը, աղջիկը դուս էկան բալկոնը թամաշա՝ տենան էս ջանավարները ո՞նց ին վար անում: Զմուտ-ղուշը էն սհաթը բանձրից վեր էկավ. թագաւորի աղջկանը վե կալավ, դրեց մեջքին ու թռավ: Հազար ձեն տվին ենուցը թե՛ «Տարա՛վ, տարա՛վ. բռնե՛ք հա, բռնե՛ք», համա էլ ո՛ւր՝ տանողը տարավ, պոծավ: Աղվեսը, Արջն ու Գելը տեհան, որ Զմուտ-ղուշը աղջկանը թուցրեց, իրանք էլ թողին գութանը ու պուկ էլան: Տարան, տարան դուզ իրանց թագաւորի կշտին վե դրին:

— Թագաւորի տղեն՝ ապրած կենա, — ասեցին, — քեզ հմար կնիկ ենք բերե՛:

Թագաւորի տղեն մնաց զարմացած, թե նրանք ո՞րդիան գնացին բերին էս հուրի-փարի աղջիկը: Նոր Աղվեսը նաղլ արեց, ո՞նց գնացին Տրապիզոն, ի՞նչ ֆանդ ու ֆելուլ փախցրին թագաւորի աղջկանը:

— Բա՛ առանց տերտերի ո՞նց պտի անենք, — ասեց թագաւորի տղեն, — շունքի մեր մեջը աղաթ կա, որ տղին ու աղջկանը տերտերը պտի պսակի, որ նոր հալալ մարդ ու կնիկ ըլնեն:

— Թե բա՛ս ըսենց ա, — ասեց Աղվեսը, — էթանք մի տեղան մի տերտեր բերենք՝ պսակի:

Չորսով վե կացան գնացին մոտիկ գեղերանցից մի տերտեր փախցրին՝ բերին նրանց պսակիլ տվին, էլ եդ բաց թողին, գնաց իրա բանին:

Չեմ դիտում ո՞նց ա ըլնում, Տրապիզոնա թագավորի անկաջն ա ընկնում, թե նրա աղջկանը ֆլան թագավորի տղեն ա փախցնիլ տվե, շինե իրան կնիկ ու ինքն էլ ֆլան մեշումն ա կենում: Մենծ ղոշումն ա վեր ունում՝ դալի սրա վրեն կռիվ:

Թագավորի տղեն Տրապիզոնա թագավորի ղոշումը որ տենում ա՝ վախությունից չի իմանում ո՞ր ծակը մննի:

Համա Աղվեսը նրան սիրտ ա տալի.— Թագավորի տղե՛ն ապարած կենա,— ասում ա,— դու ըսկի կուլի մի խառնըվի, մենք գիտանք՝ ո՞նց կանենք:

Արջը մի դժիցը, Գելը՝ մի, Աղվեսն ու Ձմռուտ-ղուշն էլ մի դժիցը, որ շթափեցին Տրապիզոնա թագավորի ղոշնի վրեն՝ սաղ ջարդ ու փշուր արին, հազար մի դիժ քշեցին: Ընչանք նո՛ր Տրապիզոնա թագավորը մարդ ա ղրկե, աղաչանք արե, թե աստ՛ւ սիրուն, ինչ էլավ՝ էլավ, հերիք ա, աղջիկը նրան հալալ ըլնի, թաքիլան իրան դինջ թողա: Նոր որ նրանք կուլիցը դրաղ են քաշվե:

Սրանից եղը, չունթի էլ սուլը չկար, աշխարը լիություն էր ընկե, Աղվեսը, Գելը, Արջը ու Ձմռուտ-ղուշը զնացին թագավորի տղին գլուխ տվին, ասեցին.— Թագավորի տղե՛ն սաղ ըլնի, հմի էլ հո աշխարը սուվ չի, ղուր տեղը վրեդ ծանրություն ենք ըլնում, ի՛նչ, մուրախաս արա՝ էթա՛նք մեր բանին:

Թագավորի տղեն սրանց մուրախաս արեց, զնացին:

Թագավորի տղեն սրանից եղը մեշի միջին մի քանի տարի էլ կացավ: Համա վերջը տեհավ, որ մարդ ու կնիկ դառը, տխուր են անցկացնում իրանց օրը, ասեց՝ վե կենա էթա հոր կուշտը, ընդե իրանց հմար դեա՛ լավ կըլնի:

Ըսենց էլ արեց. կնկանը վե կալավ, էկավ իրանց երկիրը, հոր հեննա լարշեց ու ընչանք վերջը նրա կշտին կացավ:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրազին:





18. ԳԱՌՆԻԿ—ԱՂՊԵՐ

Կըլնի շիւնի մի մարդ, մի կնիկ. սրանք ունենում են էրկու էրեխա: Համա էս էրեխեքը աղաքվա կնկանից են ըլնում. ընդուր հմար էլ էս եդի կնիկը դրանց ըսկի օր չէր տալի: Ասենք կնիկը շատ էր զոռում մարդին, որ էդ էրեխեքանցը տանի մի դհով կորցնի, համա մարդը չէր լսում:

Մի օր էլ, աշունքը¹, մարդը սերմի ցորենը հազրում ա, որ առավոտը տանի արտը՝ ցանի: Կնիկ դու կնիկ, գշերը վե կաց, սերմացու ցորենը աղանձա, էլ եդ լցրա ջվալը, որ մարդը տանի ցանի՝ դուա չգա:

Մարդը առավոտը թեզ վեր ա կենում, սելը լծում, սերմացուն դնում վրեն, էթում արտը ցանում, եդ գալի. խեղճը ինչ ա իմանում կնկա սատանութլունը՝ ինքը բխաբար:

Անց ա կենում մի ամիս, էրկու ամիս՝ խալխի արտերը կանանչում ա, էս մարդինը՝ չէ:

— Ա՛յ կնիկ,— կասի,— բաս էս ոնց պտի անենք. խալխի ցորենները կանանչել ա, դեռ մի թզաչանք էլ գեննիցը բանձրացե՝ մերոնքը ըսկի ծկթել էլ չեն. էս ի՞նչ բաս պտի ըլնի:

Կնիկը կասի.— Ա՛յ մարդ. ես դրա դեղը գիտամ, թե արիր՝ իմաց կաց ցորենդ կկանանչի. թե չէ՝ հո չէ, էս տարի անհաց

¹ Տպագիր տեքստում՝ աշունքին, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

կմնանք: Տար էդ էրկու էրեխիդ՝ մինը արտի էս գլխին մորթա, մինը՝ էն. տես ո՞նց ա կանանչում. թե չկանանչի՝ ես տամ:

Մարդը կասի.— Ա՛յ քյաֆուր, ա՛յ անաստոծ, ես ո՞նց կղմըշեմ իմ աղիդ բալեքը տանեմ մորթոտեմ, որ ինչ ա՝ արտս պտի կանանչի: Զըհանդամի՛ն կանանչի, սե խավարի՛ն. որդկերանցիցս ձեռը վեր ունեմ, թե պտի ցորենս կանանչի՞:

— Դու գիտաս, ա՛յ մարդ, ես մի բան էր ասեցի: սրանից դենը քեֆը քունն ա, ի՛նչ կուզես արա՛. կուզես մորթա՛, կուզես չէ՛. դո՛ւ անհաց կմնաս, ի՛նձ ինչ:

Խեղճ մարդը մնացել էր էրկու կրակի միջին. էրեխեքանցը տաներ մորթե՛ր՝ ձեռը չէր զորում. չմորթե՛ր՝ ի՞նչ աներ, պտի սոված մեռնեին: Վերջը միտք արեց, որ շարպանի. հենց տանի շուր, ընդհ բաց թողա, գա. ի՞նչ կըլնեն՝ կըլնեն:

Հտենց էլ անում ա: Մի օր վեր ա ունում էրեխեքանցը, հեննեն տանում շուր:

Ասում ա.— Ա՛յ որդիք, դուք ըտե կացեք, ես հրես գալիս եմ: Ասում ա ու ինքը մի ուրիշ ճամփով եդ գալի տուն, նրանց թողում ընդհ:

Քիր ու աղպեր մնում են մտիկ անելոն, թե էս ա՝ որդե որ ա իրանց հերը կզա: Մնում են մի սհաթ, էրկու սհաթ՝ տենում են ո՞նչ հեր կա, ո՞նչ զադ: Քիրը աղպորիցը մի պուճուր մենծ ա ըլնում. գլխի ա ընկնում, որ հերը բերել ա իրանց ըստե բաց թողե, ինքը գնացե տուն: Աղպորը վեր ա ունում, մի ճամփա բռնում, էթում:

Քիր ու աղպեր սոված, ծարավ մի քանի օր իրար վրա ճամփա են էթում: Ճամփեքին էլ, որ ասես, առու, դադ չի ռաստ գալի, որ մի պուճուր ջուր էլ ա խմեն՝ ծարավու խեղճերը պատումում ին: Քիրը ասենք մենծ էր, ոնց որ ըլներ էլի կդիմանար, համա աղպերը չէր կարում դիմանա. ծարավու խեղճ աղպոր բերանը պապանձվել էր:

Գալիս են գալի, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, աղպերը տենում ա ճամփին մի կովի պճղի տեղ՝ լիքը ջուր:

— Քո՛ւրիկ,— ասում ա,— էս պճղիցը մի քիչ ջուր չխմե՛մ. ախա՛ր ես ծարավ մեռա, է՛:

— Զէ՛, չէ՛, չէ՛, ա՛ղպեր ջան, մի՛ խմի, կով կդառնաս: Մի քիչ էլ կա՛ց, էս ա որդե որ ա աղբուր ռաստ կզա՝ կխմես:

Մի քիչ գալիս են, գալի, աղպերը տենում ա մի ուղտի ոտի տեղ, մեջը լիքը ջուր: Ուզում ա խմի, քիբը չի թողում, ասում ա.— Ուղտ կդառնաս:

Մի քիչ էլ գալիս են, տենում են մի ձիու ոտի տեղ՝ լիքը ջուր ա: Աղպերն էլի ուզում ա խմի, քիբը էլի չի թողում, ասում ա.— Զի կդառնաս:

Մա'խլաս, ըսենց աղպերը որդե մի պուտ ջուր ա տենում, ուզում ա խմի՝ քիբը չի թողում:

Վերջը որ աղպոր ճարը կտրվում ա, ծարավու թուք ու մուքը կպչում, քվորիցը թաքուն մի գառան ոտի տեղից ջուր ա խմում, ըլնում մի սիրուն, նաշխուն գառ: Քիբը եդ ա թամաշ անում, տենում ի'նչ՝ աղպերը մի սիպտակ գառն ա դառն՝ եննուցը վազում. շատ ա լաց ըլնում, մըխկտում, համա էլ որդե՝ բանը բանից անց էր կացե:

Ըսենց սուված, ծարավ գալիս են գալի, շատ ու քիչն աստոծ գիտա, տենում են ճամփին մի աղբուր, կողքին էլ մի եքա շինարի ծառ: Էս աղբուրում մի կուշտ ջուր են խմում, ծարավները կոտրում. եննա քիբը նի'լնում ա էդ շինարու գլուխը, Գառնիկ-աղպերն էլ շինարու տակին արածում ա:

Էդ իրիկունը, թագավորի նոքարները ձիանիքը բերում են էդ աղբուրը ջրելու: Ի'նչ անում են չեն անում՝ ձիանիքը ջուր չեն խմում: Դու մի ասի՝ աղջկա շողքը ընկնում ա աղբրի մեջը՝ ձիանիքը հուշտ են ըլնում, ջուր չեն խմում:

Թագավորի նոքարները դե'սն են մտիկ անում, դե'նն են մտիկ անում, տենում են զադ չկա. մըն էլ որ գլխները չեն բանձրացնում, շինարուն մտիկ տալի, տենում են ի'նչ՝ մի սիրուն, նաշխուն զադ ընդե ֆըրֆըրահար ա գալի. ձեն են տալի.— Ինս ես, ջինս ես, շանավար ես՝ վեր արի, տե'նանք:

Աղջիկը վի չի գալի:

Թագավորի նոքարները էթում են թագավորին իմաց անում, թե.— Թագավորն ապրած կենա, ձիանիքը տարանք աղբուրը ջրելու, ջուր չխմեցին՝ հուշտ ին ըլնում: Վերև մտիկ տվինք, տեհանք մի հրեշտակի նման սիրուն զադ շինարու վրեն. ինչքամ ձեն տվինք՝ վի չէկավ: Զինարու տակին էլ մի սիպտակ, նաշխուն գառն էր արածում:

Թագավորը հրամայում ա, որ էթան, ո'նց որ ընի, ծառիցը վե բերեն, բերեն իրա կուշտը: Էթում են, ինչքամ կանչում են. «Ինս ես, շինս ես, ջանավար ես, վե'ր արի», աղջիկը վե չի գալի:

Ասում են.— Զըհանդամը գյուռ, վե չի գալի. էս նաշխուն գառն էլ ա տա'նենք Թագավորին:

Գառը որ աղաք են անում տանեն՝ էն սհաթը աղջիկը ծառիցը իրան վեր ա քցում: Տենում են ի'նչ՝ մի նաշխուն, ակն ու արեգակ, հուրի-մալաք աղջիկ. էնքա'մ սիրուն, էնչա'մ սիրուն, էնքա'մ սիրուն, որ շուտես, շիմես, հենց նրա գյուզ-ջամալին Թամաշ անես: Նոր վեր են ունում էրկսին էլ՝ տանում Թագավորի կուշտը:

Թագավորը հարցնում ա.— Ի'նչ աղջիկ ես. մեն-մենակ էս դհերանք ի'նչ ես շինում:

Նոր աղջիկը նաղլ ա անում, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

Թագավորն էլ զաթի աղապ՝ բերում ա սրա հեննա՝ պսակվում, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք անում:

Թագավորի պալատումը մի պառավ կնիկ կար, որ նրա աղաքին քոճություն էր անում: Հարսանքից եղը, մի օր Թագավորիցը իղին ա ուզում, ասում ա. «Տանեմ խանըմիս ծովումը լեղացենեմ՝ էլի բերեմ»: Վեր ա ունում տանում. գառն էլ եննուցը վազ տալեն դալիս ա: Պառավը աղջկա շորերը հանում ա, որ լեղացնի՝ բռթում ա քցում ծովը:

Բա՛ դու հմի արի տես, պառավը ինչ անում ա չի անում՝ գառանը չի կարում՝ ծովի ղրաղիցը տուն բերի՝: Մովի էս գլխիցը բըղըղալեն էթում ա էն գլուխը, էն գլխիցը գալիս էս գլուխը: Նոր ի'նչ հալով, զոռով, գյուշով, ծեծելուն գառին քշում ա ընդիան՝ բերում:

Զաղուքյար պառավը Թագավորի կնկա շորերը վեր ա ունում տանում իրանց տունը. ինքը մի դարձրվորած, սև աղջիկ ա ունենում. նրա շորերը սրան ա հագցնում՝ տանում Թագավորի պալատը. ասում ա.— Թագավորն ապրած կենա, հրես խանըմիս լեղացրի, բերի:

Թագավորն էլ չի իմանում, որ իրա կնիկը չի:

Անց ա կենում մի օր, էրկու օր, էս պառավի աղջիկը դաստա-հիվանդ ա տալի՝ պառկում:

¹ Տպագիր տեքստում՝ վրա, ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

Թագավորը հարցնում աս.— Ա՛յ կնիկ, սիրտդ ի՞նչ ա ուզում, բերիւ տամ:

— Ըսկի զադ չէ՛. էն գառան մտիցը որ մի քանի թիքա ըլներ՝ կոտտի,— ասում ա պառավի աղջիկը:

— Բա՛ ասում ես քու հալալ աղպերն ա. հմի ղըմիշըդ ո՞նց ա գալի, որ ուզում ես մորթիլ տաս:

— Ի՞նչ անեմ, իմ ջանիցը հո՛ արգիզ չի. շատ էլ հալալ աղպերս ա, որ սիրտս նրա միսն ա ուզո՞ւմ:

Ասանք պառավի աղջիկը թագավորին շատ էր ղոռում, որ գառին մորթիլ տա, համա թագավորի հենց իրա ղըմիշը չէր գալի, որ էնթավուր նաշխուն, սիրուն գառին մորթի. իլլաքիմ որ գիտար՝ կնկա հալալ աղպերն ա:

Գառնիկ-աղպերը ըստե մնա՝ գանք խաբար տանք սրա քվորիցը՝

Պառավը որ նրան քցում ա ծովը՝ էն սհաթը մի Սիպտակ ձուկը վրա ա հասնում, կուլ տալի: Զկան սիրոմը որ իմանում ա, իրա Գառն-աղպորը ուզում են մորթի՝ ամեն օր, գշերվա ժամերի վախտին, որ ժամհարը ժամը արալիս ա ըլնում՝ ծովի միջիցը ձեն ա տալի. «Ժամհա՛ր, դու քու ժամը սիրես, թագավորին կասես»՝ իմ Գառնիկ-աղպորը սուրը չքաշի:

Ըսենց իրեք հետ, ժամհարը գշերվա ժամը տալիս լսում ա. «Ժամհա՛ր, դու քու ժամը սիրես, թագավորին կասես»՝ իմ Գառնիկ-աղպորը սուրը չքաշի:

Ժամհարը մնում ա զարմացած, թե էս ի՞նչ ձեն պտի ըլնի՝ վեր ա կենում էթում թագավորին նաղլ անում:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա,— ըս էլ իրեք հետ, գշերվա ժամը տալիս՝ ծովի միջիցը մի ձեն եմ լսում. «Ժամհա՛ր, դու քու ժամը կսիրես, թագավորին կասես»՝ իմ Գառնիկ-աղպորը սուրը չքաշի: Զեմ գիտա, էս ի՞նչ բաս ա:

— Լա՛վ,— ասում ա թագավորը,— էգուց գշերվա ժամը տալիս արի՝ ինձ էլ իմաց տու՝ զամ տենամ էդ ի՞նչ ձեն ա:

Ժամհարը գշերվա ժամը տալու վախտին, գալիս ա թագավորին կանչում: Թագավորը ժամհարի հեննա գալիս ա ժամը. հենց որ ժամհարը ժամը տալիս ա թե չէ, լսում ա՝ ղորթ որ մինը ձեն ա

տալի. «Ժամհա՛ր, դու քու ժամը կսիրես, Թագավորին կասես՝ իմ Գառնիկ-աղպորը սուրը չքաշի»:

Առավոտը որ կլիսանա, Թագավորը կհրամայի, որ իրա երկրումը ինչքամ թոռչի կա՝ հավաքվեն ծովի դրաղը թոռ քցեն: Ինչքամ թոռչի կային՝ հավաքվում են, ծովը թոռ քցում. քցում են քցում՝ դու ա գալի մի Սիպտակ ձուկ: Ձկան փորը ճղիլ ա տալի, տենում ի՞նչ՝ իրա կնիկը ձկան փորումը:

Գառը քվորը որ տենում ա թե չէ՝ էն սհաթը ճանանչում ա. վազում ա փաթթվում ճտովը: Փաթթվելու բաշտան՝ Գառը էլ եդ իսան ա դառնում¹:

Թագավորը կնկանը վեր ա ունում տանում իրա պալատը: Էն քաղաքյար պառավին ու նրա աղջկանն էլ կապիլ ա տալի դաթրի պոչիցը, որ տանի սա՛րուվ, քա՛րուվ, քո՛լուվ վե քցի, թիճա-թիճա անի՝ մենծ թիքեն անկաշը բերի:

Նրանք հասան իրա՛նց մուրաղին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մուրաղին:

¹ Տպագիր տեքստում՝ ըլնում, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):





19. ՀԱՐՍՆԵՐՆ ՈՒ ՏԱԼԸ

Ընում ա շիւնում մի թագավոր: Էդ թագավորին ունենում ա իրեք տղա, մի աղջիկ: Թագավորի ծերացած ժամանակն ա ընում, կանչում ա իրա իրեք տղին, ասում ա.— Ա՛յ որդիք, ես մեռնում եմ, ձեզ մի վասիաթ ունեմ անելու:

Տղեքն ասում են.— Արա՛, ա՛յ հեր:

Ասում ա.— Իմ վասիաթը ձեզ էս ա, որ դուք իրեք աղպեր եք, մի քիր, էդ քվորը ընենց պտի պահեք, որ մի թող էլա չվեզա վրին:

Տղեքն ասում են.— Շա՛տ լավ, ա՛յ հեր, մենք իրեք աղպեր՝ մի քիր ունենք, էն էլ լավ չպահե՛նք: Ընե՛նց պահենք, որ մեր աչքի լսիցն ավելի:

Հերն ասում ա.— Դե գնացե՛ք, աստված ձեզ օրշնի:

Հերը մեռնում ա: Տանում են լավ հանդեսով թաղում են, դալիս են տուն, իրանց մենծ աղպորը դնում են հոր տեղը թագավոր: Իրեք աղպերն էլ պսակված են ըլնում: Ըդոնց սովորությունը ըլնում ա ավի գնալ:

Ինչ որ անում են, քվորը հարցնում են.— Ա՛յ քիր, էս բանը պտի անենք, անե՞նք թե չէ: Քիրը հոժարանում էր՝ անում ին, հոժարանում չէր՝ չին անում:

Մի տարի, էրկու տարի, ըդոնց կնանիքը տեհան, որ իրանց

մարդիկը իրանց բանի տեղ չեն դնում, ուշը-մտքները քցել են քվոր վրա: Էդ կնանիքը բախլեցին էդ աղջկանը, ուղեցան մի հնար անեն, որ աղջիկը աղպորտանց աչքիցն ընկնի:

Գնացին մի պառավի մոտ, ասեցին.— Պառավ, քեզ կղնենք ղանթարի մի թայը, ոսկին կլցնենք մի թայը, մի հնար արա՛, էս աղջկանը քցենք իրա աղպորտանց աչքիցը:

Պառավն ասեց.— Գնացե՛ք, թագավորի տղերանցը իրեք հատ քյահլան ձի ունեն՝ գոմովը կապած, քարը վե կալեք, տվեք մեկի ոտը կոտրեք, դուք էլ նոթներդ կիտեք նստեք, ո՛նչ կիրակուր էփեք, ո՛նչ էլ տուն սրբեք, նոթներդ կկիտեք կնստեք: Կգան բա-րով կտան, բարովը չեք առնի: Ընդոնք կհարցնեն, թե. «Ի՞նչ ա էլե, մեր բարովը չեք առնում»: Ընդե դուք ասեք. «Դուք էլ չըլնեք, ձեր քիրն էլ. ընքան էրես եք տվե, որ չենք կարում մի բան ասի: Ասեցինք՝ էրեխեն ջուր ա ուզում, փառը լցրա տո՛ւ, նա ինադ արեց, քարը վե կալավ, զնաց մտավ գոմը, տվեց քյահլան ձիու ոտը կոտրեց»: Դրանով էլ էդ աղջիկը աղպորտանց աչքիցը կընկնի:

Կնանիքը եդ դառան տուն, զնացին քարը վե կալան, զնացին գոմը, տվեցին ձիու ոտը կոտրեցին, եդ դառան տուն, իրեքով էլ նոթները կիտեցին նստեցին, ո՛նչ տուն սրբեցին, ո՛նչ կիրակուր էփեցին:

Իրիկունը մարդիկն էկան տուն, տեհան, որ կնանիքը նոթները կիտած նստած են: Բարով տվեցին, բարովները շառան կնանիքը:

Տղեքը հարցրին.— Էդ ի՞նչ խաբար ա, որ ո՛նչ կիրակուր էք էփե, ո՛նչ տուն եք սրբե, բարով ենք տալի, մեր բարովն էլ չեք առնում, ի՞նչ ա էլե, ասե՛ք, տենանք:

Կնանիքը վե կալան ասեցին.— Ո՛նչ դուք ըլնեք, ո՛նչ ձեր քի-րը. չենք կարում մի բան ասի, ասեցինք. «Վե կաց էրեխեն ջուր ա ուզում, ջուր տո՛ւ, ինադ արեց, վե կացավ, քարը վե կալավ, տվեց ձեր քյահլան ձիու ոտը կոտրեց, վե քցեց գոմի միջին»:

Աղպերտինքն ասեցին.— Մի՛ ձի չի՛, տասը ձի էլ նրան դուր-բան ա:

Կնանոնց սիրտը պատռեց, առավոտը լիսը բացվեց, էլի վե կացան, իրեքն էլ զնացին պառավի մոտն, ասեցին.— Պառավ, չէլավ, հունար ունես՝ խարջա՛՛:

¹ Գործ դիր (Մ. Բ.):

Պառաւմն ասեց.— Վե կացեք, գնացեք թունդիրը վառե՛ք, մեկիդ էրեխան քցեք թունդիրը վառեք, էլի նոթներդ կկիտեք կներստեք. իրիկունը ձեր մարդիկը որ կգան տուն՝ էլի բարով կտան, չեք առնի, էլի կիրակուր չեք էփի, ո՛նչ էլ տուն կսրեք:

Եդ դառան կնանիքը էկան տուն, թունդիրը վառեցին, էրեխուն քցեցին թունդիրը վառեցին, իրանք գնացին, նոթները կիտեցին նստեցին:

Իրիկունը մարդիկն էկան տուն, տեհան էլի ո՛նչ տուն սըրբած, ո՛նչ կիրակուր էփած: Բարով տվին, բարովները չառան:

Ասեցին.— էս ի՞նչ ա էլե, էս էրկու օր ա դուք ըսենց եք անում:

Ասեցին.— Ո՛նչ դուք ըլնեք, ո՛նչ ձեր քիրը, ասինք. «Պղինձը ջուր լցրա տո՛ւ, դնենք թունդրի վրա բան էփենք», նա վե կալավ էրեխուն, քցեց թունդիրը՝ վառեց:

Աղպերտինքն ասեցին.— Տասը էրեխա էլ մեր քվորը դուրբան ա՛:

Հաց կերան, քնեցին: Էգսի առավոտը էլի մարդիկը գնացին ավի, կնանիքը վե կացան գնացին պառավի մօտը:

Ասեցին.— Պառա՛ւմ, ճար ունես՝ տե՛ս, ըդով էլ շէլավ, մենք կմեռնենք:

Պառաւմն ասեց.— Էլ ուրիշ հնար չկա. կէթաք իրեք հատ աղի բաղարջ կթխեք, էս պուճուր օձն էլ կտամ ձեզ, կտանեք կքցեք փարչի մեջը, աղի բաղարջը կտաք իրիկունը կուտի, կքնի, կծարավի, ջուր կուզի՝ ջուրը կտաք, կխմի, օձը կէթա փորը, կմենծանա, կճուտակալի, փորը կուտի, ըդով էլ իրա աղպորտանց աչքիցը կընկնի:

Կնանիքը եդ դառան էկան տուն, իրեք հատ աղի բաղարջ թխեցին: Իրիկունը մարդիկն էկան տուն, նստեցին հաց ուտելու, իրեք հատ աղի բաղարջը դրեցին աղջկա առաջը՝ կերավ: Հացը կերան պրծան, վեկացան քնեցին: Կնանիքը տարան փարչը ջուր լցրին, օձը քցեցին մեջը, տարան դրեցին աղջկա կուշտը:

Գշերվա մի վախտը աղջիկը զարթնեց, աղպորտանցը ձեն տվեց, թե.— Մարավ եմ, մի քիչ ջուր տվեք ինձ:

Աղպերտինքը ձեն տվեցին կնանոցը, թե.— Մեկդ վե կացեք, ջուր տվե՛ք քվորս՛:

Կնիկն ասեց.— Փարշը լցրած կողքին դրած ա, թող վեր ունի, խմի:

Աղջիկն էլ վե կալավ փարշը՝ միամիտ խմեց. օձը գնաց փորը: Քնեց աղջիկը. առավոտը վե կացավ, էլի իրանց հմար հաց կերան, գնացին ավի: Աղջիկը միամիտ նստած էր իրա բանին, օրեցօր էդ աղջկա փորը ուռեց. դառավ էրկու ֆոգիս կնիկ:

Իրիկունը ըդոնց մարդիկն էկան, ասեցին.— Ա՛յ ձեր լավ քիրը, տեսե՛ք ինչ օյին ա հանե, փորն ուռել ա:

Աղպերտինքը թամաշ արին, տեհան, որ քիրը օրերի վրա ա, մենե աղպերը վե կալավ թաքուն ասեց պուճուր աղպորը.— Մի ձի կնստես, կքաշես թարքդ, մի տասն օրեն ճամփա հեռու կտանես, կթողաս, կգաս. ընդուց դենը ինչ կուզի թո՛ղ ըլնի:

Քնեցին. լիսը բացվեց, պուճուր աղպերը հաց կերավ, քիրը հաց կերավ, իրանց հմար ճամփի պաշար վե կալան, քցեցին խուրշնի մեջը, կապեցին ձիու թարքը, նիլլան ձին, գնացին: Մեկ օր, հինգ օր գնացել ին, տասն օրը թամամեց, հասան մի վայրենի մեշի:

Ըտեղ աղջիկն ասեց.— Աղպեր, բեղարել եմ, վե գանք ձիուցը, հա՛մ ձին խոտ կուտի, հա՛մ մենք կդինջանանք:

Ձիուցը վեր էկան, ձին աղպերը օրեկեց¹, իրանք նստեցին, հաց կերան:

Աղջիկն ասեց.— Ա՛ղպեր ջան, նստի, գլուխս դնեմ ծնկանդ մի քիչ քնեմ, վե կենանք, էթանք:

Աղպերը նստեց, քիրը գլուխը դրեց ծնկանը քնեց: Շատ էր քնե, թե քիչ՝ աչքերը բաց արեց, տեհավ, որ ո՛նչ աղպեր կա, ո՛նչ ձի:

— Հե՛յ վա՛խ, — ասեց, — աղպերտինք, էս ի՛նչ օյին էր՝ հանեցիք իմ գլուխը:

Մնաց էդ վայրենի մեշի միշին: Կես գշեր էր, աղջիկը իլաշը կտրվեց, նիլլավ մի բանձր ծառի վրա նստեց մինչև լիս, ծառիցը վեր էկավ, մեշի մեջն ընկավ՝ սկսեց ծառապտուղ ուտի:

Մանգալոն, մանգալոն մեշիցը դուռ էկավ, տեհավ, որ հրես մի գետ կողքովն էթում ա, ասեց.— էս լավ էլավ, ջուր խմեմ, լվացվեմ, էթամ:

¹ Երկար պարանոմ կապեց (Մ. Բ.):

Կզացալ ջուր խմելու, գետիցը մի օձ ձեն տվեց էդ աղջկա փորի օձին, ասեց.— Ա՛յ ախմախ անասուն, էս լեն ու բոլ աշխարքը խի՞ ես թողն, մտե էդ զանաՀլու¹ աղջկա փորը, դո՛ւս արի, անուշ օդ ծծա, ման արի ըստեղարենք:

Օձը փորիցը ձեն տվեց, ասեց.— Խի՞ եմ դուս գալի, մի ի, էլե՛կ եմ քառասուն, սա էլ ինչ ուտում ա՝ նյութը ես եմ առնում:

Վերջը գետի օձը համոզեց էդ օձին, օձն էկալ աղջկա բերնովը վեր ընկալ: Աղջիկը դանակը հանեց, օձի գլուխը կտրեց: Նրա քամակից եռեսուն իննը ճուտերն էլ վեր ընկան, աղջիկը բիրադնի գլխներն էլ կտրեց, փաթրթեց մի տերեւի մեջ, դրեց ջեբը: Դառալ առաջիկա աղջիկը, փորը վեր էկալ: Փա՛ռք տվեց ասսուն, եդ դառալ մեշի մեջ, էլի սկսեց պտղներ քաղիլ, ուտել: Մանգալոն, մանգալոն էկալ հասալ մի մառմառ հավգի, դրա վրին էլ մի հատ շինարի ծառ կար: Աղջիկը ջուր խմեց, լվացվեց, նիլլալ էդ ծառի վրեն: Ամեն օր ըդենց էր անում, վեր էր գալի, մեշի մեջ ման էր գալի, պտղներ էր ուտում, նիլլում էր ծառի վրա նստում:

Օրվա մի օրը՝ մի ուրիշ թագավորի տղա իրա նազիր-վեզրի հետ նստեցին ամեքը մի ձի, ասեցին.— էթա՛նք մեշեն ալ անելու:

Ըդոնք դնացին մեշի մեջը, էս յանը ման էկան, էն յանը ման էկան, ալ չընկալ ձեռները. գնացին հասան էդ մառմառ հավգին:

Թագավորի տղեն ասեց.— Սրանից լալ տեղ չիլնի, վե գանք, հաց ուտենք, ջուր խմենք, ձիանիքը կշտացնենք, եդ դառնանք էթանք մեր տեղը:

Վեր էկան ձիանոցիցը, ձիանիքը օրեկեցին, իրանք նստեցին մառմառ հավգի կողքին՝ հաց կերան: Թագավորի տղեն կզացալ որ ջուր խմի, տեհալ, որ մի աղջկա պատկերք ջրի միջին շողշողըմ ա՝

Ասեց.— Հե՛յ վա՛խ, նազիր-վեզրի, էկեք տեհեք էս ի՛նչ պատկերք ա, էս ջրի միջին շողշողում ա:

էկան թամաշ արին, տեհան, որ արևի պես լիս ա տալի: Է՛ս յանը թամաշ արին, է՛ն յանը թամաշ արին, տեհան, որ զադ չի էրեվում: Բիրդան թագավորի տղեն աչքը բանձրացրեց, տեհալ էդ աղջիկը ծառի վրա նստած ա:

Ասեց.— Նազիր-վեզրի՛ր, ես իմ ալը գտա, մի նիլլե՛ք, վե բերե՛ք:

¹ Սիրուն (Մ. Բ.):

Նիլլան, աղջկանը ծառիցը վե բերին:

— Դե ձիանիբը թամբե՛ք, էթա՛նք,— ասեց թագավորի տղեն: Զիանիբը թամբեցին, նիլլան, աղջկանն էլ թագավորի տղեն քաշեց թարբը, գնացին: Դնացին հասան իրանց քաղաքը: Նաբար տարան թագավորին, թե՛ տղեդ մեշիցը մի հատ վայրենի աղջիկ ա բռնե, բերում ա:

էդ թագավորը գնաց տղի աղաքը, տղին վե կալավ տարավ տուն, ասեց.— Ա՛յ որդի, էդ ի՞նչ ա՝ դու բերել ես:

Տղեն ասեց.— Ա՛յ հեր, իմը կա՛ սա՛ ա, չկա սա՛ ա, որ երկընթիցը վեր էկած լուսեղեն աղջիկ ընի՛ ինձ պետքը չի՛:

Հերն ասեց.— Մեղքը քու շըլինքը, դո՛ւ գիտաս:

Բերեց էդ աղջկանը պսակեց տղի հետ: Մնաց էդ աղջիկը ըտեղ օխտը տարի, օխտը տարվա միջին մի անգամ էլ ա շնոսաց, լալ մնաց: Ըդրանից էրկու տղա էլավ, մինը հինգ տարեկան, մինը էրկու տարեկան: Թագավորի տղի ջանին հասավ:

— Սա պտի,— ասեց,— մի խնձոր տանեմ տամ մենձ տղիս, ես էլ տափ կենամ, տենամ կնիկս լիզու ունի՞, թե լալ ա:

Խնձորը տարավ տվեց մենձ տղին, ինքը գնաց տափ կացավ: Մենձ աղեն խնձորը հաղացնում էր, պուճուրը լաց էլավ:

Ասեց.— Մայրի՛կ, ես էլ եմ խնձոր ուզում:

Շատ լաց ընեցուց եղը, մերն ասեց.— Ա՛յ որդի, ի՞նչ անեմ, հերդ կուլի բուն էր բերե էդ մի խնձորը, բերում էր թո՛ղ էրկուը բերեր, ամեքիդ մեկը տար:

Թագավորի տղեն վազեց ընկավ կնկա շըընքովը, ասեց.— Գլխի՛դ, արևի՛դ մեռնեմ, էս օխտը տարի ա, ես քեզ բերել եմ, բա խի՞ չիր խոսում:

Աղջիկը վե կալավ ասեց.— էս օխտը տարի ա ես քու ձեռին եմ՝, դու մեկ օրից մեկ օր ինձ խի՞ չիր հարցնում, թե. «Ի՛նչ ես, ջի՛նս ես». ես հո՞ ծառից չի էլե, քուլից չի էլե, ես էլ թագավորի աղջիկ եմ, ինձ էլ ունեմ թագավորութուն, աղպերտինք՝

— Դե՛,— ասեց,— ի՞նչ անեմ, սխալվել եմ: Ուզում ես քեզ դրկեմ քու հերանց տունը, գնա՛ քու աղպորտանցը տե՛ս:

Կանչեց նաղիր-վեզրին.— Զորքերը հազրեք,— ասեց,— կառեթ հազրեք, իմ կնկանը վեր ունեք տանեք իրա հերանց տունը:

¹ Քո կինն եմ (Մ. Բ.):

է՛հ, նազիր-վեզիրը պատրաստութիւն տե՛հան, թագավորի հարսին վի կալան, էրեխեքանց հետ զնացին: Գնացին հասան էն մեշի մեշը, որ էդ աղջըկանը բերել ին: Ըտեղ մութն ընկավ: Վեր էկան ըտեղ, շաղըրներ տվեցին, մի շաղիր նազիր-վեզրի հմար, մի շաղիր թագավորի հարսի ու իրա էրկու էրեխու հմար, շորս դրաղն էլ զորքը շաղիր տվեց նստեց, իրանց հացը կերան, պրծան: Նազիր-վեզրի միտքը փոխվեց, զնացին թագավորի հարսի մոտ, բարև տվեցին, նստեցին:

Վի կալան, ասեցին.— Մենք էկել ենք, քու մոտ էս գշեր անց-կացնենք:

Կնիկն ասեց.— Մտքնեբրովդ մե՛ք անցկացնի, ըդենց բան չիլնի:

Ասեցին.— Զէ՛, պտի մնանք:

Թագավորի հարսն ասեց.— Անհնարին ա, վի կացեք, զնացե՛ք:

Ասեցին.— Զի՛նի, շես թողա, մենծ տղիդ կմորթենք:

Ասեց.— Մորթե՛ք, շմորթե՛ք, ըդենց բան չի՛լնի:

Նազիր-վեզիրը բռնեցին մենծ տղին, մոր աչքի աղաթին մորթեցին, ասեցին.— Հմի ի՞նչ ես ասում:

Ասեց.— Ինձ էլ մորթե՛ք՝ շե՛մ թողա:

Վի կացան պուճուր տղին էլ մորթեցին: Կնիկը տե՛հավ, որ էլ ճար չկա, ասեց.— Դուք ձեր աստվածը յավաշ դուա էթամ, դամ՝ ի՛նչ անում եք, արե՛ք:

Մի թել կապեցին կնկա ձեռիցը, կնիկը շարսափն առավ վրեն՝ զնաց: Գնաց մի վարդի քոլի տակ նստեց, թելը եդ արեց, կապեց վարդի քոլիցը. շարսափը քցեց վարդի քոլի վրեն, թողաց փախավ:

Նազիր-վեզիրը շատ թամաշ արին, տե՛հան որ կնիկը չէկավ, ասեցին.— Զանը՛մ, ի՛նչ էլավ դրա դրսև էթալը, վի կենանք, էթանք բերենք:

Վի կացան զնացին վարդի քոլի կուշտը, շարսափիցը քաշեցին, թե. «Վի կա՛ց, ի՛նչ ես նստե ըդքան», տե՛հան, որ դարտակ շարսափն էկավ: Հասկացան, որ կնիկը փախել ա, չկա: Է՛ս յանը, է՛ն յանը մանգալոն կնկանը չգտան, եդ դառան իրանց շաղըրները. իրար մեշ խոսացին, թե. «էթանք թագավորին ի՞նչ ասենք»:

Ասեցին.— Էթանք ասենք, որ քու հերն ասում էր՝ էդ վայրենի աղջիկ ա, դու ասում իր՝ չէ՛, հենց որ հասանք մեշի մեշ, շաղըր-

ները տվեցինք նստեցինք, գշերը վեր էր կացե, էրկու էրեխուն էլ մորթե, թողե փախե:

Քնեցին. լիսը բացվեց, վե կացան, ճամփա ընկան գնացին դպա իրանց թագավորի երկիրը:

Գնացին ներկայացան թագավորին, թագավորն ասեց.— Հը՛, սալամաթ տարա՞ք կնկանս իրա հերանց տունը:

Ասեցին.— Հերդ ասում էր՝ դա վայրենի աղջիկ ա, դու չիր հավատում. գնացինք էն մեշի՛ մեշ, որտեղ բռնել ինք, չադրները տվեցինք, նստեցինք, գշերը վեր էր կացե, էրկու էրեխուն էլ մորթե, թողե փախե: Է՛ս յանը, է՛ն յանը ընթան ման էկանք, հոգըք-ներս¹ դուս էկավ, թողացինք էկանք:

Թագավորի տղեն ասեց.— Անհնար ա, վե կաց, նազի՛ր, ընկ-նենք երկրե-երկիր, ման գանք, որտեղ ըլնի, պտի գտնեմ նրան:

Թագավորն ու նազիրը դարվշի շորեր հագան, ընկան ման գալու:

Գանք աղջկանից սալըդ տանք:

Էդ մեշիցը դուս էկավ, գնաց տեհավ հրես մի չոբան, ոչխար ա արածացնում:

Ասեց.— Բարո՛ւլ քեզ, չոբան ախպեր:

Չոբանն ասեց.— Հազար բարին էկար, ա՛յ քիր: Դու մի դա-նահլու աղջիկ, ինչ գործ ունես էս վերվերի տեղերում ման էս գա-լի մենակ:

Աղջիկն ասեց չոբանին.— Ախպեր ջա՛ն, իմ դարդերը շատ ա, մի հարցնի, հլա սոված եմ, մի կտոր հաց տու ուտեմ:

Չոբանը հանեց պարկիցը մի կտոր հաց, դրեց աղջկա աղա-բը. վե կալավ թասը գնաց մի ոչխար կթեց, բերեց տվեց աղջկա-նը: Աղջիկը կաթը փրթեց կերավ, վե կացավ:

Չոբանն ասեց.— Ինձ քիր չունեմ, ըստուց եղը դու ինձ՝ քիր, ես քեզ՝ ախպեր:

Մնաց չոբանի մոտ, իրիկունը վե կացան, չոբանի հետ գնա-ցին չոբանի տունը, ըտեղ մնաց աղջիկը մի իրեք ամիս:

Իրեք ամսից եղը աղջիկն ասեց.— Ախպեր ջա՛ն, ես պտի էթամ, ինձ մի ձեռք ձեր շորերից տվեք, տղամարդի, մի ոչխար մորթեք դրա փորը տվեք:

¹ Հոգիներս (Մ. Բ.):

Չորանն ասեց.— Ա՛յ քիր, չեմ թողա էթաս:

Ասեց.— Անկարելի բան ա, պտի էթամ:

— է՛, — ասեց, — մեղքը քու շքինքը:

Բերեց մի գառը մորթեց, դրա փորը հանեց, տվեց էդ աղջը-
կանը, մնացած միսն էլ՝ կնկանն, ասեց.— Կարմրացրա՛, դիր իմ
քվոր հետ, ճամփին կուտի:

Աղջիկը հագավ տղամարդի շորերը, մազերը հավաքեց, ոչ-
խարի փորը անցկացրեց գլուխը, կաննեց արևի տակին, փորը
կպավ գլխիցը, դառավ քաշալ: Դա շորանի հետ մնաս բարով ա-
րեց, գնաց:

Շատ էր գնացե, քիչ էր գնացե, աստված գիտա, գնաց հա-
սավ իրա հոր քաղաքը, գնաց իրանց տան աղաքը, նստեց քարի
վրա, տեհավ, որ հրես իրեք աղպերն էլ էկան:

Աղպերտինքն ասեցին.— Ա՛յ քաշալ, ի՞նչ մարդ ես:

Քաշալն ասեց.— Ղարիբ մարդ եմ, նոր եմ էկե էս քաղաքը.
մարդ չեմ ճանանչում, էկել եմ ըստեղ նստել եմ:

Աղպերտինքն ասեցին.— Կարա՞ս դադ պահի:

Ասեց.— Խի՞ չեմ կարա պահի:

Տարան քաշալին հետները, դազեր տվեցին իրան, ամեն օր
տանում էր արածացնում, իրիկունը բերում տուն:

Շատ ղոշաղ ու դալում տղա էլավ էդ քաշալը. աղպերտինքը
ասեցին, թե.— Զալում տղա ա էրևում, տանենք մեր ամարաթը,
թող ընտեղ ծառայի:

Տարան քաշալին ամարաթը, ընտեղ ծառայեց: Մի քանի ամ-
սից եղը իրա մարդն ու նազիրը դարվշի շորեր հագած, ձիանիքը
նիլած էդ թագավորի տունը ղոնաղ էկան: Քաշալը տեհավ, որ
մեկն իրա մարդն ա, մեկն էլ նազիրն ա: Ըդոնք հաց շինեցին,
նստեցին հաց ուտելու:

Թագավորի տղեն ասեց.— էրնակ ըստեղ մի առարկա ասող
ըլներ, անկաշ անեինք:

Քաշալն ասեց.— Ես կասեմ, համա պտի դռները շինեմ, բա-
լանըքները վեր ունեմ իմ մոտը, մի մարդ իրավունք չունի առանց
իմ հրամանի դուռն էթալու, թե ռազի եք էդ պայմանին, կասեմ:

Ասեցին.— Ռազի ենք, ասա՛:

Քաշալը դռները շինեց, բալանքները դրեց շեքը, նստեց իրա
տեղը, սկսեց ասիլը:

Ասեց.— Ժամանակով կար մի թագավոր, ըզրան ունեի իրեք տղա, մի աղջիկ: Էդ թագավորը ծերացել էր, կանչեց իրա իրեք տղին իրա մոտը, ասեց. «Ա՛յ որդիք, գիտա՞ք ընչի հմար եմ կանչեմ: Թե. «Ընչի՞» հմար ես կանչեմ: Ասեց. «Ձեզ մի վասխաթ ունեմ անելու, որ վրին՝ աստված, ներքև՝ դռք, ես մեռնում եմ, իմ աղջիկը հանձնում եմ ձեզ, ընենց թամաշ կանեք, որ էս աշքիցը էն աշքը չեք փոխի: Տղեքն,—ասում ա,— վե կալան ասեցին հորը. «Շա՛տ լավ էս ասում, ա՛յ հեր, ընենց պահենք ըզրան, որ թող էլ չվե գա վրին»: Էկավ հերը մեռավ, տարան հանդեսով թաղեցին. էկան տուն, մենե խապորը օծեցին, դրին թագավոր հոր տեղը: Ըստեղ հարսները բան ֆահմեցին¹, ասեցին.— Քաշա՛լ, ձենդ կտրա:

Քաշալն ասեց.— Ձե՛ք ուզում, չե՛մ ասի, վախա՞ցնում եք ինձ: Ընտեղան աղպերտինքն ասեցին.— Քաշալ, գլխիդ, արևիդ մեռնենք, դու ասա, օքմին իրավունք չունի քու վրա խոսալու:

Քաշալն սկսեց ասիլը.— Էդ թագավորի իրեք տղեն ընքան ին սիրում էդ աղջկանը, որ էս աշքից էն աշքը չին փոխում, իրանց կնանոցն էլ բանի տեղ չին դնում: Էկան դրանց կնանիքը ասեցին. «Բա ո՞նց անենք դրան աղպորտանց աշքիցը քցենք, գնացին մի պառավ կնկա մոտ»²:

— Քաշա՛լ, դուրը բաց արա, մենք էթում ենք դուրը:

Քաշալն ասեց.— Իրավունք չկա՛, մինչև նաղլը չվերջացնեմ:

Թագավորի տղեքն ասեցին.— Ասա՛, ասա՛, քաշալ ջա՛ն³:

— Էդ նոքարը ես եմ, ա՛յ էն օձերի գլխները, ա՛յ էդ աղջիկը.— ու հանում ա վրիցը տղի շորերը, տակից էրևում են աղջկա շորերը, քաշում ա հանում գլխի վրի փոստը, մազերը թափում ա ուսերին: Նոր ըստեղ աղպերտինքը վազում են ընկնում քվոր ուները, մարդն էլ էն յանիցն ա վազում:

Թագավորի տղեքը նոր ասում են իրանց փեսին.— Դու քու

¹ Հասկացան (Մ. Բ.):

² Ամենայն մանրամասնությամբ պատմում է պառավի խորհրդով կատարված խարդավանքը և երբ հասնում է այն կետին, թե հարսները օձը բերին քցեցին ջրի մեջ, որ տալը խմի, հարսներն ասում են. (Մ. Բ.):

³ Քաշալը շարունակում է պատմել և երբ նկարագրում է, թե ինչպես նա գիրն ու վեղիքը մորթում են երեխաներին, նազիրը ուզում է դուրս գնալ, բայց չեն թողնում: Շարունակում է պատմել մինչև վերջը և ապա ասում. (Մ. Բ.):

նազրի-վեզրի դատաստանն արա, մենք էլ մեր կնանկնց դատաստանը կանենք:

Թագավորի տղեն նազրին դնում ա տախտակի վրա՝ դիմադիմա կոտորում ա, ասում ա.— Տարն՝ք Թափեք շուր, Թող դուրդ ու ղուշը ջամդաքը ուտի:

Աղալրտինքը իրանց կնանքանցը կապում են ամեն մեկը մի ձիու պոչից ու բրախում հանգը. իրիկունը ձիանիքը դալիս են տուն, պոչներիցը մենակ մազներն ա մնում կապած:

Նո՛ր բերում են իրանց քվորը օխտն օր, օխտը դշեր հարսանիք են անում, էդ Թագավորի տղի հետ պսակում են, ճանապարհն դնում իրա երկիրը: Նա էթում ա ընտեղ իրա Թագավորությունն անում, իրեք աղպերը մնում են իրանց երկրումը իրանց Թագավորությունն են անում:

Ընդոնք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրազին:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ, մեկը՝ ասողին, մեկը՝ լսողին, մեկն էլ՝ անկաջ դնողին:





20. ԷՐԿՈՒ ԱՂՊԵՐ

Ժամանակով մի թագավոր կար, էրկու տղա ուներ: Օրերից մեկ օր թագավորն ու թագուհին, իրանց էրկու տղի հետ, իրանց բալկոնումը նստած ին, թամաշ ին անում դպա բախշին: Բախշումը մի բարդի ծառ կար, էդ ծառի վրեն լակլակի բուն կար, ամեն վախտ լակլակը ըտեղ էր ըլնում: Էկավ գարունքը լակլակը էրկու ճուտ հանեց, մի քանի օրից եղը էդ ճուտերի մերը սատկեց: Լակլակը մի քանի օրից եղը զնաց, մեկը բերեց: Էդ թագավորի, թագուհու թամաշ արած վախտը ըդրանց խորթ մերը ճուտերին ծեծեց, սատկացրեց, քցեց բնից ներքև:

Թագավորն ու թագուհին որ էս տեհան, մի թավուր էլան, թագուհին ասեց.— Նս էլ որ մեռնեմ, դու կէթաս ուրիշ կնիկ կբերես, քու տղեքանցդ էդ օրը կքցի:

Մարդ ու կնիկ իրար խոսք տվին, որ մարդը մեռնի՝ կնիկը չպսակվի, կնիկը մեռնի՝ մարդը չպսակվի:

Էկավ մի միջոց մնաց, թագավորի կնիկը մեռավ. էկան վեթիլ-վեղիրը կաննեցին, թե.— Պտի՛ պսակվես, թագավոր:

Թագավորն ասեց, թե.— Նս ուխտ եմ արե, որ չպսակվեմ:

Իլլաշ չէլավ, բերին զոռով պսակեցին: Պսակվելուց եղը մի քանի օր արանքը անց կացավ, վեղրի կնիկը, նազրի կնիկն էկան տեսություն ու հարցրին, թե.— Ըսկի քու տղեքը քու մոտը գալի՞ս են՝ քեզ տենալու:

Ասեց.— Ինձ տղա ո՞րդիան ա:

Ասեցին.— Ախար էրկու լավ տղա ունես:

Ասեց.— Հարցնում եմ թագավորին, ասում ա շունեմ:

— Ո՛նց շունի, էրկու տղա ունի, ուսումնարանումն են:

Հոռնք թողացին զնացին: Թագավորը, որ իրիկունը էկավ առն, թագուհին ասեց.— Բա՛ ասում ես՝ ինձ տղա շունեմ:

Թագավորն ասեց.— Տղա շունեմ:

Կնիկն ասեց.— Չէ՞ որ ուսումնարանումը կարդում են, ինձ խի՞ ես խաբում, ինձ խորթի տեղ ես դնում, հա՛, տղեքդ շես բերում՝ տենամ:

Թագավորը խոստացավ, որ տղեքանցը բերի, տենա:

էգսի օրը մենծ տղին թամբահ արեց, վե կացավ էկավ, ոնց որ իրա ծնող՝ զնաց ձեռը պաշեց:

Մերը տեհավ տղեն շատ սիրուն ա, երիտասարդ ժամանակը, սիրահարվեց, ասեց.— Ես քու հորդ շե՛մ առե, ես քեզ հմար եմ էկե:

Տղեն ասեց.— Չէ՛, դու իմ ծնող մերն ես:

Շատ ասելուց եղը, տեհավ որ տղեն կամք չտվեց, գլուխ-մուխը քանդոտեց, էրես-մերեսը ճանկտուտեց, վե կացավ յա՛լա թագավորի կուշտը, ասեց.— Ո՛չ դու ըլնես, ո՛չ քու թագավորութունը, ո՛չ քու տղեն, էս ի՞նչ ա իմ հալը, ինձ քե՞ղ հմար էս բերե, թե քու տղի՞ հմար:

Հերը բարկացած հրամայեց, որ տղին կանչեն, գլուխը տան:

Վեքիլ-վեզիրն ասեցին.— Թագա՛վոր, կարող ա սուտ ըլնի, եդի կնիկ ա, ընչի հմար ես առանց քննությունի գլուխը կտրում:

Վեզիրը թաքուն մարդ ա ղրկում, տղին իմաց ա տալի, որ հերը վրին բարկացել ա, գլուխը պտի կտրել տա, քանի թեզ ա, փախնի:

Տղեն էկավ խուրջընի էրկու աչքը ոսկի լցրեց ու ձին նիլլավ, փախավ զնաց: Գնաց, մի տեղ շաղիւր տվեց, նստեց:

Խաբարը տանք պուճուր աղպորիցը:

Պուճուր աղպերը երոր լսեց աղպոր գլխի էկածը, ասեց.— Քա՛նի թեզ ա, ես է՛լ փախնեմ, թե չէ իմ գլխին էլ էն օյինը կհաղա: Էկավ, մի խուրջին ոսկի վե կալավ, ձին նիլլավ, զնաց:

Գնաց, գնաց, հասավ աղպորը: Երոր հասավ աղպորը՝ աղպերն ասեց.— Դո՛ւ էլ էկա՛ր:

Ասեց.— էլ ես մնայի ի՛նչ անեի, էգուց էդ օյինը իմ գլուխը պտի հաներ:

Վե կացան, շողիրը քանդեցին, ձիանը նիլլան, գնացին: Շատ գնացին, քիչ գնացին, էդ պուճուր աղպերը շատ ծարավացավ, մենժ աղպորն ասեց.— Ես ծարավ մեռա:

Աղպերն ասեց.— Ի՛նչ անեմ, ըստեղ ջուր չկա:

Ասեց.— Ես մեռա, հմի ձիուցս վեր կընկնեմ, ուշս էթում ա:

Ասեց.— Մի քիչ էլ քեզ պահա՛, հրեն շայիր-չիման ա էրևում, կարելի ա ընտեղ ջուր ընի:

Գնացին, տեհան, որ աղպուր կա, պուճուր աղպերը իրան ձիուցը վե քցեց, հասավ ջրին:

Մենժ աղպերն ասեց.— Բո՛ւ ա խմես, քեզ կվնասի:

Ասեց.— Թո՛ղ մի կուշտ խմեմ, ես մեռա՛:

Մենժ աղպերը ըտեղ լվացվեց, դինջացավ, նոր ջուր խմեց:

Մին էլ տեհավ, որ պուճուր աղպերը վեր ընկավ ու «մեռա՛, հա՛, մեռա՛» բղավեց:

Մենժ աղպերը հասավ, աչքերը տրորեց, էրեսը տրորեց, տեհավ, իլլաջ չէլավ՝ պտի մեռնի, ասեց.— Աղպե՛ր, էթամ մի հեթիմ բերեմ քեզ հմար:

Բերեց աղպոր խուրջինը դրեց գլխատակը, ձին էլ մոտին կապեց, ինքն իրա ձին նիլլավ գնաց: Շատ գնաց, քիչ գնաց, հասավ մի քաղաք: Տեհավ Դուվաթ-դուշին բաց են թողե, թաղավոր են հընդրում. ինքն էլ գնաց մի դրաղ տեղ կաննեց, թամաշ ա անում: Դուվաթ-դուշին բրախ տվեցին, ման գալով, ման գալով էկավ, էդ տղի գլխին կաննեց: Ղուշը վե կալան, էլի բրախ տվին. էլի էկավ էդ տղի գլխին կաննեց: Երոր էկան Ղուշը տանելու, էդ տղի վրին բարկացան, տարան մի օթախ քցեցին, դուռը շինեցին: Ղուշը էլի գնաց բովսարովը մտավ՝ տղի գլխին կաննեց: էկան, վե կալան, տարան համամ, թագավորական շորերը հագցրին, դրին թագավոր:

Խաբարը տանք պուճուր աղպորիցը՝

Պուճուր աղպերը ըտեղ շատ պառկեց, մեկ էլ տեհավ մի բազըրգյան էկավ, դեթի գլխիցը տեհավ աղպրի կշտին մի ձիավոր պառկած ա:

Գյաղին ասեց.— Մի գնա տե՛ս, էն ի՞նչ մարդ ա, կարող ա գող ըլնի՝ մեզ վնասի:

Գնաց, էկավ, ասեց.— Մի մարդ կա՝ ընդի մեռած ա:

Բազրգյանն էկավ ձիուցը վեր էկավ, տեհավ տղի ուշը գնացի ա, ասեց.— Էրեւմ ա ջուր ա խմել, վնասել ա:

Բերեց սրան ֆոտ տվեց, մասնավոր ուշն էկավ վրեն, ջուր տվեցին էրեսին, լվացվեց, վե կացավ, նստեց ձին, բազրկյանը հաց տվեց, կերավ:

Բազրգյանն ասեց.— Արի՛ քեզ շինեմ ինձ տղա, ինձ ժառանգ չունեմ:

Ասեց.— Զէ՛, ես պտի էթամ իմ աղպորը ման գամ դռնեմ:

Վե կացավ, շնորհակալութիւն արեց էդ բազրգյանիցը, ձին նիւլավ՝ գնաց: Շատ գնաց, քիչ գնաց, հասավ էն քաղաքը, որ աղպերը ըտեղ էր: Նրոր հասավ՝ մութն ընկած էր, դռնապանը դարվաղեն շինում էր. շատ աղաչանք արեց, որ թողա, մննի քաղաքը, տեհավ շէլավ, խուրշնի բերանը բաց արեց, մի բուռ ոսկի տվեց, դռնապանը դուռը բաց արեց, տարավ իրան դռնաղ: Գշերվա կիսին դռնապանը կացինն առավ, ընկավ էդ տղի ջանին, ջարդեց, էլ հալ չթողաց, փախաւ մեջ կոլուեց, տարավ համամի դուռը վե քցեց, թողաց էկավ, մի խուրշին ոսկին ու ձին տիրապըտեց:

Առավոտը որ համամշին գնաց դպա համամը, տեհավ փախաւ միջին մի կոլուած բան կա. բաց արեց, տեհավ մի սիրուն տղա ա, անջաղ նվում ա:

Շըլակեց, տարավ իրանց տունը, կնկանը ասեց.— Ա՛յ կնիկ, էս լավ էլավ, մեզ տղա շունեինք, աստված տա՛ր՝ լավանար, կըլնիր մեզ տղա:

Պահեցին իրանց տանը, դեղ արեցին, հինգ վեց ամսվա մեջը անջախ դրա յարեքը սաղացան: Տղեն վե կացավ, յավաշ-յավաշ ման էր գալի: Մեկ օր դպա բազար գնաց, բիրդան էդ դռնապանը պատահեց:

Տենալուն քիմի դռնապանը ճանանչեց.— Ա՛յ հա՛յ, — ասեց, — կէթա Թագավորին գանգատ կանի, ինձ կկանչի, կսըպանի:

էդ օրերը Թագավորը գյամին ղրկելու էր, որ էթա ծովի էն ղրաղիցը իրա հմար մի աղջիկ բերի:

Դռնապանը գնաց գյամչու կուշտը, ասեց.— Ըսքան ոսկի

կտամ քեզ, ասա՛, թե. «Դյամին չի էթում, մատաղ ա ուզում», համամշու տղեն բալթի բերես քցես ծովը:

Դյամչին էթում ա թագավորի կուշտը, գլուխ ա տալի, կաննում ա:

Թագավորն ասում ա.— Հը՛, ի՞նչ կա:

Ասում ա.— Թագա՛վորն ապրած կենա, գյամին չի էթում: Օխտը տարին մի հետ մի տղա մատաղ ենք տալի ծովին, էս ա օխտը տարին թամմել ա, մի տղա պտի մատաղ տանք:

Ասեց.— Ախար մեղք ա, ըտենց բա՞ն կըլնի:

Ասեց.— Դո՛ւ գիտաս, առանց մատաղի գյամին չի էթա:

— Դե որ ըտենց ա,— ասեց թագավորը,— զնա մեկին տար, քցա ծովը:

Դյամչին էկավ համամշու տղին վե կալավ տարավ գյամու մեջ:

Տեհավ տղեն շատ սիրուն ա, դուրեկան, ասեց.— Մեղք ա, խի՞ քցեմ ծովի մեջ, կտանեմ, բրախ կտամ ծովի էն յանը:

Վեր ա ունում, տանում ա, գյամուցը հանում, բրախում: Տղեն էթում ա էդ քաղաքի մեջ ման ա գալի, տենում ա մի մարդ մի ղութի շըլակել ա, ման ա գալի, բղավում ա. «Առնո՞ղն էլ ա փոշման, ծախո՞ղն էլ ա փոշման»:

էդ տղեն մոտանում ա, ասում ա. «էդ ի՞նչ բան ա, որ առնողն էլ ա փոշման, ծախողն էլ»:

Ասում ա.— Ես էլ չեմ գիտում:

Թե.— Բա ի՞նչ ա դրա գինը:

Թե.— Ինչ կտաս, տո՛ւ:

Տղեն հանում ա մի քանի ոսկի ա տալի, առնում, բերում ա դնում գյամու մեջը: Թագավորի նազիր-վեզիրը թագավորի հմար աղջիկ են ջոկում, բերում գյամին դնում, քշում: Էդ տղեն էլ էթում ա մի քյոշա, նստում: Մնում ա մինչև իրիկուն, մութը ընկնում ա, էդ տղեն ղութու դուռը բաց ա անում, տենում ա՝ էս ա մի աղջիկ կա միջին, շուտես, լիմես, կաննես խադ ու խալին թամաշ անես: Նստում են իրար հետ հաց են ուտում: Բիրդան գյամչին գալիս ա տենում էդ աղջիկն ու տղեն իրար հետ հաց են ուտում, աղջկան տենալուն պես՝ խելքը գլխիցը էթում ա:

Կաննում թամաշ ա անում, տղին ճանախում ա, ասում ա.— Հէս էն տղեն ա, որ պտի քցեի ծովը, հմի կքցեմ, աղջիկը կառնեմ:

Թողում աս, էթում:

Աղջիկն ասում ատղին.— Դիտիդ ճարը տե՛ս, գյամշին քեզ պտի քցի ծովը: Ըտեղարենք ման արի տես, հաստ քոթով կա՛ գտի, բե՛ր, դի՛ քու տեղաշորի մեջը:

Տղեն ման ատալի, գտնում ատ, բերում ատ դնում տեղաշորի մեջը, ինքը մտնում ատ դութու մեջը, աղջկա հետ, նեքսեկցը դուռը շինում են: Գշերվա մի վախտը գյամշին գալիս ատ, տեղաշորով եգին-եգին վերնում, շրպուտում ատ ծովի մեջը:

Առավոտն աղջիկը դութուցը դուս ատ գալի, դութու մոտին նըստում ատ: Գյամշին գալիս, տենում ատ աղջիկը մենակ նստած ատ, էլ կարծիք չի տանում, որ ատղին քցել ատ ծովը:

Ծովից դուս գալու ժամանակը գյամշին աղջկանն ասում ատ.— Արի՛ էթանք մեր տուն, ես պտի քեզ առնեմ:

Աղջիկն ասում ատ.— Ծանոթ տեղդ մի թեթևացնի, ես քեզ առնելու կամք չունեմ:

Դե՛ս, դե՛ն, տեսավ որ աղջիկը խոսք չի տալի, վե կացավ, գնաց դուռ թագավորի մոտը, գլուխ տվեց, ասեց.— Թագավորն ապրած կենա, մի հատ աղջիկ կա գյամու միջին, շատ սիրուն ատ, համարյա քեզ հմար բերած աղջկանից տասը դաթ սիրուն ատ:

Թագավորը վեղրին ղրկեց, վե կալավ, բերեց:

Աղջիկը ետո մտավ նեքսե, գլուխ տվեց, բարե բռնեց, կաննեց. դութին էլ հետը բերել էր:

Թագավորը հրամայեց, թե՛ նստի: Գնաց իրա բերած դութու վրա նստեց, ասեց.— Խնդրեմ սրանց ճամփու դի՛ր, քեզ հետ խորուրդ ունեմ:

Թագավորը ճամփու դրեց դրանց, աղջիկը սկսեց պատմել միջի տղի գլխի էկածը, ասեց.— Թագավորի մեկին էրկու տղա ունեք, շալկոնում նստած միջոցին տեհավ՝ մի լակլակի բուն կար բարդի ծառի վրա, լակլակը ճուտերը հանել էր. մի վախտ անցկացավ, սրանց մերը սատկեց, գնաց մի ուրիշը բերեց, էն բերածը մի էրկու օրից եղը ճուտերին սըպանեց, բնիցը վե քցեց¹:

Թագավորը ետո լսում ատ էս բոլորը, թախտիցը վեր ատ թըռնում, ասում ատ.— Էդ իմ աղպերն ատ, ո՛ւր ատ:

Աղջիկն ասում ատ.— Էս ատ, դութու միջին:— Վեր ատ կենում,

¹ Այսպես կրկնում է ամբողջ հեթիաթը, փոքր-ինչ համառոտելով (Մ. Բ.):

դուռը բաց անում, պուճուր աղպորը հանում. փաթըթվում են
իրար:

Մի քանի օրից եղը թագավորը պսակվում ա, մի քանի օրից
եղն էլ պուճուր աղպորն են պսակում: Օխտն օր, օխտը գշեր հար-
սանիք են անում, ուտում են, խմում են:

Աստանից իրեք խնձոր ընկավ, մեկն՝ ասողին, մեկը՝ լսողին,
մեկն էլ՝ անկաշ դնողին:





21. ԱՆՁԻԳՅԱՐ ՄԵՐ

Կըլնի շինի մի մարդ, մի կնիկ: Սրանք ունենում են մի տղա, մի աղջիկ. համա մերը խորթ ա ըլնում, հերը հալալ: Խորթ մերը էս էրկու էրեխեքանցը ըսկի օր շէր տալի:

Մի հետ էլ մարդի յախեն ա կանում.— Ա՛յ մարդ,— ասում ա,— թե ուզում ես, որ ես քու կնիկն ըլնեմ ու քեզ աչքիս լսի պես սիրեմ՝ էս քու էրեխեքանցդ ոնց ըլնի յա պտի մորթես, յա թե չէ տանես մի դհով կորցնես, որ աչքս շտենա դրանց: Թե չէ իմաց կա՛ց, ես գլուխ վեր կունեմ, կէթամ:

Խեղճ հերը շէր իմանում ի՞նչ անի, որ ջուրն ընկնի, որ կնկա ձեռիցը պրծնի: Ճար չկար. եղի վերջը էլի պտի նրա ասածն աներ:

Մի օր, տղին կանչում ա, ասում ա.— Արի՛ գլուխդ վեր ա-նեմ,— ու բիրդան արծլով տալի՝ շլինքը թռցնում: Մերը տղի միսը էփում ա ու ինքը մեն-մենակ ուտում՝ անուշ անում, մնացածն էլ քվոր հմար պահում:

Քիրը իրիկունը տուն ա գալի, մորից հաց ուզում.— Ա՛գի, սո՛ված եմ. ըսկի ի՞նչ կա ուտելու:

Մերը թոնթորալին ասում ա.— Մա՛հեն դուտում ուտես դու. գնա՛ հրեն սալի միջին մի քանի թիքա միս կա՝ վե կալ, կե՛:

Խեղճ քիրը գնաց, ի՞նչ տենա՝ իրա աղպոր ձեռները: Նստեց ընդե մի կուշտ լաց էլավ. համա լաց ըլնելուն ի՞նչ պտի աներ, բա-

նում, իրա հին շորերիցը հագցնում, եննա հացի թաղարեք ա տենում. մի քանի ձուկն ա խաշում, կիրակուր էփում, մախլաս՝ ի՛նչ որ աստոծ տվել էր՝ բերում ա դնում աղաքը, որ ուտի: Խնդճ կնիկը զաթի սոված, նխտից ընկած՝ հացը որ տեհավ, գիլի նման վրա պրծավ հացին: Կերավ, կշտացավ, աստուն փառք տվեց, թոռուցը, նրա մորիցը շնորհակալ էլավ, դրաղ քաշվեց:

— Հմի ա՛սա տենանք,— հարցրեց թոռլին,— էս ի՛նչ բաս ա, քեզ ո՞վ բերեց քեցեց ծովը:

— Բա չե՞ս ասի,— ասեց էդ կնիկը,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:

Նո՛ր նստեց ըստե մին-մին նաղլ արեց նրանց իրա գլխով անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

— Ինձ չե՞ս առնի,— հարցրեց թոռլին,— զաթի ես էլ ազապ, մարդ ու կնիկ ըլնենք, ըստե իրար հեննա պարենք:

— Ձէ՛,— ասեց էդ կնիկը,— ես մարդ ունեմ, իմ հալալը ո՞նց հարամեմ: Ուզում ես,— ասեց,— ա՛րի քիր ու աղպեր ըլնենք:

— Ըլնե՛նք,— ասեց թոռլին,— թող քու ասածն ըլնի:

Ըսօրվանից դենը թոռլին քանի էթում էր ձկան, ասսու հրամանով, ամեն թռռի անհեսար ակն ու մարգարիտ էր հանում ծովիցը. համա խեղճը չէր իմանում ըտոնք թանգ բաներ ա, որ տանի ծախի, բոլ փող կտան: Ըսենց էնքամ ակն ու մարգարիտ հանեց ծովիցը, որ տանը էլ դնելու տեղ չկար՝ էնքա՛մ շատ էր:

Օրեն մի օրը միտք արեց, ասեց՝ արի մի քանի հատ տանեմ քաղաք, շանց տամ, տենամ կա՞ռնեն: Քաղաք հասավ թե չէ, գնաց մի զարգյարի դուքան, ակն ու մարգարտները հանեց, շանց տվեց:

— Հատին հիստուն մանեթ տա՞մ,— ասեց զարգյարը:

Թոռլին ծիծաղաց, հենց իմացավ տնազ ա անում:

— Դե՛ լավ, հարիր մանեթ տամ,— վրա բերեց զարգյարը:

Թոռլին էլի ծիծաղաց: Մախլաս՝ գլխներդ ինչ ցավացնեմ, զարգյարը ինչ գին ասում էր, թոռլին ծիծաղում էր: Էնքամ արեց, որ հատը հինգ հարիր մանեթով ծախեց:

— Ա՛յ ուստա,— ասեց թոռլին,— սրանցից որ էլ բերեմ՝ կա՞ռնես:

— Կառնեմ, խի՛ չեմ առնի,— ասեց զարգյարը:

— Բա՛ս որ ըտենց ա,— ասեց,— կբերեմ:

Թոռլին ուրախ-ուրախ փողերը դրեց ջեբը, եդ դառավ, էկավ

տուն: էկավ մի աղլուխ լիքը լցրեց էն ակն ու մարգարտներիցը, թազադան վե կացավ էկավ քաղաք. գնաց դո՛ւզ էն զարգյարի դուքանը:

— Բար՛աջողում, ո՛ւստա,— ասեց թոռչին:

— Ա՛յ բարո՛ւ, հազա՛ր բարին, խերին, թո՛ռչի աղպեր, ամեն ճամփեդ սալամաթ. ո՞նց ես, լա՞վ ես:

— Հրես բերել եմ, ո՛ւստա, տես կհավա՞նես:

Ասեց ու աղլխով լիքը մարգարտները դրեց աղաքը: Ջարգյա-
րը աղլուխը բաց արեց, համբրեց, հատը հինգ հարիր մանեթով
վե կալավ, հանեց փողը նաղդ տվեց, ձեռիցն առավ: Դե՛, թոռչի՛
ու էսքամ փո՛ղ. ուրախությունիցը քիչ էր մնացե գժվեր:

— Ի՛նչ առնեմ, ի՛նչ շառնեմ ըստիան տանեմ, որ լավ ըլ-
նի,— ասեց թոռչին:

Միտք արեց, միտք արեց, ասեց.— Արի բոլ ցորեն առնեմ,
տանեմ լցնեմ ամբարները, մի քանի տարվա պաշար հազրեմ, որ
մըն էլ վե չկենամ գամ ըստե ցորնի:

Ինչքամ փող ուներ ձեռին, բիրադի տվեց ցորնի: Առավ, լըց-
րեց ջվանները, բերանները դալիմ կապեց, քրհդարներ բռնեց, որ
տանեն: Քրհդարները տարան հասցրին ծովի դրաղը: Թոռչին բե-
րեց իրանց ամբարները քոմմա լցրեց. հա՛ կե, թե պտի հատնի:

Անցկացավ մի քանի վախտ, էդ Հալալը չհարամող կնկա եր-
կիրը սով ընկավ: Սո՞ւլ եմ ասում, էնթավո՛ւր սով, որ աստոծ
փրկի, ազատի, իմ միս կտրողին ռաստ չգա. հերը որդուն էր
ուտում, աղպերը՝ աղպորը, բարեկամը՝ բարեկամին. մախլասի՛
ո՛ւլ ո՛ւմ ձեռն ընկներ, նրան էլ պրծնում չկար, սաղ-սաղ պտի
ուտեր, կշտանար, դրաղին կաններ՝ ընե՛նց մի զուլում սով էր:
Թոռչու ի՛նչ վեջն էր, թե աշխարքը սով ա ընկե. ամբարները լի-
քը, թեկուզ տասը տարի էլ ուտեին չէր հատնի:

էդ սով ընկած երկրի մարդիքը իմացան, որ էդ թոռչու ամ-
բարները լիքը ցորեն ա, ամեն դ՛հից վեր ին կենում, գալի սրա
կուշտը. սա էլ քոմմքին տալիս էր, ճամփու դնում: Մի օր էլ էդ
Հալալը չհարամող կնկա մարդը ու էրկու բեզրգյան էկան ցորնի,
էդ էն էրկու բեզրգյանն ին, որ իրանց քարվանովը անցկենալիս՝
էդ կնկանը ռաստ էկան, ուզեցան վրեն պսակվի, նա դարուլ չէ-
լավ, ասեց. «Ես իմ հալալը չեմ հարամի». նրանք էլ բերին էն
օղիեքը հաղացին սրա գլուխը:

էդ կնիկը սրանց տենալու բաշտան ճանանչեց, համա լիս չընկալ, ասեց.— Տենամ սրա վերջն ի՞նչ ա ըլնում:

Նրանք հո, որ ասես, շճանանչեցին: Ախար ո՞րդիան որդե, ում մտքովը կանցկենար, թե էդ կնիկը սաղ կմնա, մի օր նրա էրեսը սրանց էրեսին կառնի:

էդ Հալալը Հհարամող կնիկը մի օր բերեց ղոնաղլըղ սարքեց, իրա մարդին ու էդ էրկու բեղրգյանին կանչեց իրա կուշտը ղոնաղ: Նրանք էլ վե կացան էկան: էդ կնիկը նրանց ընենց մի քեֆ շանց տվեց, ընենց մի ուրախությո՞ւն շանց տվեց, որ էլ չեմ կարա ասի: Քոմմքով էլ որ լուլ ու կուլ հարբեցին, էդ կնիկը վե կալալ թե.— է՛կեք,— ասեց,— ամեն մարդ իրա գլխով անցկացածը նաղլ անի, անկաջ անենք:

— Լա՛վ,— ասեցին էն էրկու բեղրգյանը ու էդ կնկա մարդը,— է՛կեք:

էդ կնիկը աղաք մի բեղրգյանին հարցրեց:

— Բեղրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասեց,— դե՛ նաղլ արա տենանք ի՞նչ ա անցկացե քու գլխովը:

— Սրանից մի քանի տարի աղաք,— ասեց էդ մի բեղրգյանը,— նոքարներիս հեննա ճամփա ի էթում: էկանք, էկանք, մի աղբրի կշտի մութը գետինը կոխեց: Վեր էկանք ըտե, չադիր տվինք, կացանք. վարավուրդ արինք, տեհանք էդ աղբրի կողքին հրենիկ մի կնիկ սըպանած, վե քցած: Բերինք էդ աղբրի ջրիցը շաղ տվինք կնկա վրեն, ալրիալը սաղացալ, ընդե կաննեց: Ուզեցա հեննեն պսակվի, դաբուլ չէլալ, ասեց. «Ես մարդ ունեմ, իմ հալալը չեմ հարամի»: Ես էլ, սրտիս հերսիցը, հրամայեցի նոքարներիս մի քառասուն գազանոց ֆոր փորեն, էդ կնկանը քցեն մեջը, մի քար էլ դնեն ֆորի բերնին: Եննա շատ էլ փոշմանեցի, համա էլ ո՛ւր, բանը բանից անց էր կացե: Հրես էս ա իմ գլխով անցկացածը, որ ընչանք օրս սրտիս միջին դարտ ա դառե, գշեր, ցերեկ ինձ էրում ա:

Եննա մեկել բեղրգյանին հարցրեց:

— Բեղրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասեց էդ կնիկը,— հմի դորը քունն ա. ասա տենանք քո՞ւ գլխովը ի՞նչ ա անց կացե, քո՞ւ դարտն ի՞նչ ա:

— Իմ դարտը նրանից շատ ա,— ասեց մեկել բեղրգյանը:— Ես էլ հենց էդ կնկանը ռաստ էկա, ֆորիցը հանեցի: Բինձ չե՞ս

առնին,— հարցրի. «Չէ՛,— ասեց,— չե՛մ առնի. ես մարդ ունեմ, իմ հալալը չեմ հարամի»։ Սա էլ հերսոտեցի էդ կնկա վրեն. նոքարներին հրամայեցի դրա ձեռ ու ոտը կապեն, դնեն մի ղութկի մեջ, տանեն քցեն ծովը։ Խեղճ կնիկ, ո՛վ գիտա հմի ծովի ձկների փայ ա էլե, պրծե։ Սննա ես էլ փոշմանեցի, գլխիս վա՛յ տվի, համա էլ ո՛ւր, բանը բանից անց էր կացե։

Դորը գալիս ա իրա մարդին։ Վերջը նրան ա հարցնում։

Նա էլ թե. — Զուճքի դուք էրկսով էլ ձեր մեղքը շինքներդ առաք, ես էլ իմ մեղքն եմ շլինքս առնում։ Էն կնիկը որ կար՝ իմ հալալ, թագն ու պսակ կնիկն էր. ե՛ս նրան խաբությունով տարա գեղիցը դուա, ընդե սըպանեցի, հենց իմացա իրա հալալը հարամել ա։ Ի՛նչ ասեմ, ես բիրադնիցդ էլ մեղավոր եմ։

— Պրծա՛ք,— հարցրեց էդ կնիկը։

— Հա՛, պրծանք,— ասեցին։

— Դե՛ հմի դորն իմն ա,— ձեն տվեց ընդիան կնիկը։ — Էդ Հալալը չհարամող կնիկը ես եմ, որ կամ։ Աստոծ ինձ ամեն փորձանքից ազատեց, սաղ-սալամաթ էս ծովի դրաղը հասցրեց, որ մի օր իմ դրստությունը էրեա, թե ես Հալալը հաճամող կնիկ չեմ։

Էս որ լսեցին, իրեքով էլ մնացին էշ կտրած, իրար էրեսի մտիկ անելուն։ Ամոթու պապանձվել ին, մնացե. չին կարում մի խոսք էլա ասի։ Էն սհաթը իրեքով էլ էկան, ընկան էդ կնկա ոնները, մեղա էկան։ Նա իրեքին էլ բաշխեց։

Սրանք մի քանի օր էլ կացան ըտե. նո՛ր ճամփի թաղարեք տեհան, էդ թողու ու նրա մոր հեննա մնաա բարով արին, չորսով վե կացան ընկան ճամփա դպա իրանց երկիրը։

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ. մինն՝ ասողին, մինն՝ ասիլ տվողին, մինն էլ՝ անկաջ դնողին։





23. ԱՍՍՈՒ ՊԱՀԱԾ ԳԱՌԸ ԳԵԼԸ ԶԻ ՈՒՏԻ

Ավալ ժամանակին ընում ա շինում մի թագավոր: Էս թագավորը ունենում ա մի կնիկ, էրկու էլ տղա՝ ամեն մինը ըսենց հինգ-վեց տարեկան: Էս թագավորը ընե՛նց մի խղճմտանքով մարդ ա ընում, ընե՛նց մի արդար դատաստան անող, աղքատներին, անճարներին ողորմող, որ քոմմա սրա անըմովն ին օրդում՝ ուտում՝ ընե՛նց մի հայ-քրիստոնյա մարդ ա ընում:

Օրեն մի օրը, մի դարվիշ վեր ա կենում գալի էդ թագավորի ամարաթը:

— Ի՛նչ մարդ ես,— հարցնում են նոքարները:

— Ես ֆլա՛ն դարվիշն եմ,— ասում ա,— էկել եմ թագավորին տենամ:

Էթում են թագավորին իմաց տալի.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում են,— ըսենց մի դարվիշ ա էկել, ուզում ա քեզ տենա, թո՞ղանք գա, թե չէ՛:

— Թո՞ղ գա,— ասում ա թագավորը,— մա՛րդ ա, բալի մի խնդիրք ունի ասելու:

Նոքարներն էթում են դարվիշին կանչում, բերում թագավորի կուշտը, իրանք թողում դուս գալի: Դարվիշը թագավորին զուժո ա տալի, ընդե կաննում:

¹ Տպագիր տեքստում՝ երդում. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ: Կ.):

— Ի՞նչ մարդ ես,— հարցնում և թագավորը,— ի՞նչ բանի համար ես էկե:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— ես ֆլա՛ն դարվիշն եմ, ֆլա՛ն երկրիցը՝ մի խնդիրք ունեմ քեզ ասելու:

— Ասա՛,— ասում ա թագավորը,— ասա՛ տենամ խնդիրքդ ի՞նչ ա:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, կասեմ, համա պտի օրդում ուտես, որ անխոս կկատարես:

— Ասա՛, մի՛ վախի. ինչ որ ձեռիցս գա՛ կանեմ:

Դարվիշը գալիս ա ընկնում թագավորի ոնենբըր.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— ես ուզում եմ, որ քու թագավորությունը իրեք օր տաս ինձ: Կտա՞ս, թե չէ:

Թագավորը միտք ա անում, միտք ա անում, միտք ա անում.— Լա՛վ,— ասում ա,— որ տամ, դու էլ խո՞սք ես տալի, որ իրեք օրը թամմի թե չէ՝ իմ թագավորությունը էլ եդ ինձ տաս:

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա, հա՛, խոսք եմ տալի: Զըտվի, ի՞նչ ուզում ես՝ արա՛:

— Որ ըտեհնց ա, տվի՛:

Կենում ա ընչանք լավ մովթը գետինը կոխում ա, ոտքը խաղաղվում, նոր իրա շորեքը հանում ա, տալի դարվիշին, դարվիշինը ինքը հագնում, թողում ամարաթը, դուս գալի: Էթալիս նոքարենբըր տենում են, ըսկի շեն էլ ճանանչում. ասում են՝ հալբաթ էն դարվիշն ա, թագավորին տեհա՛վ պրծավ, հմի էթում ա. դուռը բաց են անում՝ ճամփու դնում: Հա՛, ըս էլ պտի ասեմ, որ էս բանը թագավորից ու դարվիշից սավայի, որ ասես, մարդ չի իմանում, ընչանք իրա օղլուշաղն էլ խաբար չիլնում:

Թամամ իրեք օր դարվիշը թագավորություն ա անում: Իրեք օրը թամմում ա թե չէ, թագավորը վեր ա կենում գալի:

— Դա՛րվիշ աղպեր.— ասում ա,— իրեք օրը թամմեց, դե հմի վեր արի թախտիցը՝ ես նստեմ:

— Ի՞նչ ես դուս տալի,— ասում ա դարվիշը,— հո շե՞ս գժվե, ի՞նչ թախտ, ի՞նչ բան, էրա՞ղում ես, ի՞նչ ա:

— Լա՛վ, դարվիշ աղպեր, հանաքի վախտը չի. թեզ արա՛, քանի մարդ չի էկե:

¹ Տպագիր տեքստում՝ «Բաս ու ըտեհնց ա, կտամ». խմբագրումը բանահաս վաթիսն է (Մ. Կ.):

Խեղճը հենց իմանում էր հանաք ա անում: Համա մըն էլ էն տեհավ, որ նոքարներին ձեն տվեց. էկան վրա հասան, գլխին տալոն, բրոթրոթելոն, քաշքշելոն տարան ընչանք հայաթը, ընդիան էլ արեցին քուլեն՝ դուռը շինեցին: Խեղճը էլ չկարաց ամոթոս ձեն-ծալտոն հանի, փոր-փոշման թողաց՝ գնաց: Գնաց, հեգսի օրն էլ եդ էկավ, տեհավ ամարաթի դուռը բաց ա, ուսուլով նի մտավ, գնաց սուտ-թագավորի աղաքին կաննեց:

— Ա՛յ դարվիշ աղպեր, — ասեց, — ըսենց հանաք շինի, էրեկ էլ ընենց խաղկ ու խայտառակ անելոն ինձ դուս անիլ տվիր ըստիան: Թագավորութլունս քեզ իրեք օր ի տվե, ըսօր էլ հրես շորս օրը թամմում ա: Ի՛նչ կասես, աղպեր:

— Հանաք-մանաք չեմ գիտա, — ասեց դարվիշը, — էս սհաթը դուս կորի ըստիան, թե չէ նոքարներին ձեն կտամ, կգան, էլի քեզ էրեկվա օրը կքցեն:

Խեղճ թագավորը տեհավ, որ ճար, իլլաճ չկա, դարվիշն ուզում ա զոռ-զոռորա իրա թագավորութլունը զավթի. — Դո՛ւ քու աստոծը, — ասեց, — թագավորութլունը ձեռիցս խլեցիր, կնիկս ու էրեխեքս էլա տո՛ւ, տանեմ նրանցով մխիթարվեմ:

Դարվիշը գնաց բերեց տվեց իրան: Նա էլ կնկա ու էրեխեքանց կուռը բռնեց, լալով, լալաշկով ամարաթիցը դուս էկավ՝ գնաց:

— Փա՛ռք քեզ, աստոծ, — ասեց, — փառքդ շատ ըլնի. դո՛ւ տվիր՝ դու էլ առար: Հալրա՛թ ես մի մեղքի տեր ի, որ օր ծերութլուն էս զուլումը բերիր գլուխս: Փա՛ռք, փա՛ռք, հաղա՛ր հետ փառք քեզ, աստոծ:

Կնիկը, էրեխեքը աղաք արեց, ասեց. ճէթամ դարբութլուն, բալի մի աշխատանքի տուտ բռնեմ, տուն, տեղ, օղլուշաղ պահեմ: Մի քանի ամսվա ճամփի պաշար վե կալան, ասսու անումը տվին, ընկան ճամփա: էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մախլասի՝ ընչանք իրիկուն էկան, մի շու-յարանի տեղ գշերը վրա հասավ: էն սհաթը ըստե վեր էկան, ասեցին. Վեննանք ընչանք լիսանա, նոր վե կենանք էթանք:

Ըտե վեր են գալի, էթում՝ շոր շոփ, թիթեն-միթեն կիտում,

¹ Տպագիր տեքստում այս բառին հաջորդում է՝ ընդերաճից, որը շնչված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

բերում կրակ անում, կրակի շորս բոլորը ջերկուն նստոտում, եննա բերում հաց-մաց ուտում, թեք ընկնում՝ քնում: Գշերվա մի վախտը զընգզընգոցի ձեն ա գալի. թագավորը գլուխը բանձրացնում ա, տենում մի բեզրգյան իրա քոչ ու բարխանով, նոքարներով էկավ իրանցից մի մանգղաշանք տեղ հեռու վեր էկավ:

էս բեզրգյանը ըտե վեր ա գալի, շաղիւր տալի, նոքարներին հրամայում ա կրակ անեն, որ զադ-մադ էփեն ուտեն: Նոքարներն էթում են՝¹ ցախ-մախ, թիթեն-միթեն² հավաքում, բերում, որ կրակ անեն, բիրդան տենում են՝ հրենիկ հա՛, ֆլա՛ն տեղը կրակ ա էրե-վում:

— Էթա՛նք, — ասում են, — ընդիան կրակ բերենք՝ կպցնենք:

Վեր են կենում գալի ի՛նչ տենում՝ մի դարվիշ, էրկու էրեխա, մըն էլ մի կնիկ կրակի շորս բոլորը ջերկուն պառկոտել են: Կնիկ մի՛ ասի՝ մի ակն-արեգակ, հուրի-մալաք, մարալ, ջելրան, թառան դուշ ասա՛: Սրանց ոտի ձենիցը թագավորը ալբիալը զարթնում ա:

— Բար՛իրիկուն, — ասում են, — դա՛րվիշ աղպեր:

— Բարո՛վ, հազա՛ր բարին, — ասում ա:

— Զի՛նի մի քիչ կրակ տաս, տանենք մընք էլ կրակ անենք:

— Խի՛ շիւնի, — ասում ա, — հրենիկ՝ ինչքամ ուզում եք, վե՛ կալեք տարեք:

Նոքարներն էթում են մի քանի կրակ վեր ունում, թողում գալի իրանց շաղիւրը:

— Խի՛ էսքամ եղացաք, — հարցնում ա բեզրգյանը:

— Բեզրգյա՛նը սաղ ըլնի, — ասում են նոքարները, — էն ինչ մենք ենք տեհեն, դու տենայիր՝ ո՛վ գիտա՝ ընչանք լիս ընդե դուլ ըլնեիր, մնայիր:

— Խի՛, ի՛նչ կար, ի՛նչ եք տեհեն, — հարցնում ա բեզրգյանը, — ասե՛ք տե՛նեմ:

— Բեզրգյա՛նը սաղ ըլնի, — ասում են, — գնացինք տեհանք կրակի շորս բոլորը պառկոտել են՝ մի դարվիշ, էրկու էրեխա, մըն էլ մի սի՛րուն, մի նա՛շխուն կնիկ. էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ սի-

¹ Տպագիր տեքստում այս բառին հաջորդում է՝ ընգերաւեից, որը շնչված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ կոտակոռաւեւ. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

րուն, էնքա՛մ սիրուն՝ որ շուտես, շիմես, չհագնես, շմաշես, հենց նրա գլուխ-ջամալին թամաշ անես՝

— Բաս որ ըտենց ա,— ասում ա բեզրգյանը,— չե՞ք կարա էթա մի ֆանդով էդ կնկանը փախցնի բերի. որ բերեք՝ էլ փո՛ղ, էլ խաղինա՛, էլ մա՛լ, էլ դովա՛թ, մախլաս՝ հենց ի՛նչ ուղեք, իմա՛ց կացեք, կտամ:

— Կա՛րանք, խի՞ չենք կարա, բեզրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասում են:

Նոքարները կրակ են անում, պրծնում, եդ դառնում գալի դարձըլի կուշտը:

— Դա՛րվիշ աղպեր,— ասում են,— քեզ մի խնդիրք ունենք ասելու:

— Խեր ըլնի, ասեք տենամ ի՛նչ ա ձեր խնդիրքը,— ասում ա դարվիշը:

— Մեր բեզրգյանի կնիկը էրկուֆոգիս ա,— ասում են,— հրեն որդի որ ա կազատվի. սատանական էս շու, յարանի տեղը ո՛նչ տատմեր կա, ո՛նչ կնիկարմադ, որ ցավը բռնելիս՝ նրան մուղաթ կենա: Հմի էկել ենք մուռնաթ անենք քեզ, կնկանդ ասես՝ զա մեր խանըմին ազատի, էլի մենք նրան մեր քվոր պես կբերենք կհասցընենք ընչանք ըստի:

— Ա՛յ կնիկ, կէ՞թաս,— հարցնում ա դարվիշը կնկանը:

— Խի՞ չեմ էթա, ա՛յ մարդ,— ասում ա կնիկը,— էս շու, յարանի տեղը ծննդկանի հավարին հասնիլը ֆոգու էլ վարձք ա:

Վեր ա կենում նոքարների հեննա գալի, սաքի թե բեզրգյանի կնկանը պտի ազատի: Հենց որ հասնում ա շադիրը, բեզրգյանը հրամայում ա անսաս վեր ունեն կնկանը դնեն մի դութկի մեջ, բեռները կապոտեն՝ յա՛լլա: Նոքարներն էն սհաթը կնկանը բերում են դնում մի դութիկ, բերանը դայիմ կալնում, բեռները բարձում, ընկնում ճամփա:

Խեղճ դարվիշը կացավ մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ՝ տեհավ չէկավ:

— Հալրա՛թ,— ասեց,— բեզրգյանի կնիկը շատ դժար ա, պահում են ընչանք ազատվի, պրծնի, նո՛ր վեր ունեն, բերեն: Մխելի

1 Տպագիր տեքստում այս բառին հաջորդում է՝ «ընենց մի սիրունիկ գաղ էր», որը չնչված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

— Չո՛րան աղպեր,— ասում ա թագավորը,— մխելի կաթ բե՛րես՝ խմեմ:

— Ջո՛ւխտ աչքիս վրեն, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա շորանը:

Չորանը էն սհաթն էթում ա մննում սուրուի մեջը, մի ոշխար կալնում, կաննացնում, կթում, քերեղանը¹ պոտեպոտնկ կաթը լցնում, տալի իրա տղին, որ տանի տա թագավորին: Տղեն քերեղանը վեր ա ունում, վազացնում թագավորին: Էս էրեխեն էլ թագավորին շատ դիր ա գալի:

— Ա՛յ որդի,— հարցնում ա թագավորը,— ո՞ւմ տղեն ես:

— Չո՛րանի,— ասում ա:

— Գնա՛ հորդ կանչա՛ գա ըստե:— Տղեն էթում ա հորը կանչում, բերում թագավորի կուշտը:

— Ի՞նչ կհրամայես, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա շորանը:

— Էս տղեն քո՞ւնն ա,— հարցնում ա:

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա, իմն ա. ի՞նչ կա որ:

— Չի՞նի ինձ բաշխես:

— Խի՞ լինի, թագա՛վորն ապրած կենա, փե՛շքաշ ա. ես քեզանից տղա՞ կխնայեմ:— Տղի կոնիցը բռնում ա տալի թագավորին:

Թագավորը շորանին մի բուռը ոսկի ա տալի, տղին վեր ունում, բերում ամառաթը, սրան էլ ա իրա աղաքին նոքար շինում: Էս էրկու տղեն իրար հեննա սիրով ապրում են, մենծանում ամառաթումը, ոնց որ մի դռան էրկու շուն՝ ըսկի շեն էլ իմանում, թե աղպերտինք են:

Անց ա կենում մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, չորս տարի, հինգ տարի, մախլաս՝ տասը տարի, օրեն մի օրը էս թագավորի երկիրը մի բեզրգյան ա գալի առուտուրի: Էդ վախտերքը սովորովթք ա ըլնում, որ մի բեզրգյան էթում էր ուրիշ երկիր, պտի իրա ապրանքիցը փեշքաշ տաներ Էդ երկրի թագավորին: Էս բեզրգյանն էլ լավ-լավ փեշքաշներ ա վեր ունում, գալի թագավորին տենալու:

— Ո՞րդիանցի ես,— հարցնում ա թագավորը:

— Յլա՛ն երկրիցը,— ասում ա բեզրգյանը:

¹ Տպագիր տեքստում՝ կոտը. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

— Ի՞նչ բանի հմար ես էկե՛ս:

— Էկել եմ առուտուրի: Բերած փեղքաշները հանում ա ընդե՛ վե դնում, ասում ա.— Ըս էլ բերել եմ քու փայլը:

— Շա՛տ լավ ես արե՛ս,— ասում ա թագավորը,— գլխիս վրեն՝ ես էկե՛ս, Ինչքամ սիրտդ ուզում ա՝ իմ երկրումը կա՛ց, քու առուտուրն արա՛:

Էս բեզրգյանը թագավորին շատ դիր ա գալի. նստում ա նրա հեննա երկար ու բարակ ասում, խոսում, զրից անում, էթալիս էլ թամբահ ա անում, որ քանի ըստե՛ս ա՝ իրա կուշտն էթա, գա: Բեզրգյանն էլ հո՛ ուրախանում ա, աշխարով մին ըլնում. վեր ա կենում թագավորին գլուխ տալի, թողում էթում իրա բանին, էս բեզրգյանը է՛ն բեզրգյանն ա ըլնում, որ, է՛, սրանից քանի տարի առաջ չոլումը վեր ա գալի, շաղիր տալի, եննա ինչ խաբլությունով թագավորի կնիկն առնում՝ փախնում:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, օրեն մի օրը էլի էս բեզրգյանը վեր ա կենում, ասում ա. «Էթամ թագավորին տենամ»: Վեր ա կենում գալի թագավորի կուշտը: Իրար հեննա հաց են ուտում, պրծնում, նստում դե՛սից, դե՛նից ասում, խոսում, զրից անում, ընչանք դառը կես գշեր խոսում են: Եննա բեզրգյանը վեր ա կենում, որ էթա, թագավորը չի թողում:

— Էս բեվախտին էլ ո՞ւր ես էթում,— ասում ա,— հազիր ըստե կքնես, կլիսանա նոր վե կկենաս, կէթաս:

— Չէ՛, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա բեզրգյանը,— չե՛մ կարա, ես դուքանի տեր եմ, պտի էթամ. բալի գշերն էկան դուքանս կտրեցին, ինչ կա չկա տարան. էն վա՛խտը:

— Մի՛ վախենա,— ասում ա թագավորը,— դուքանիցդ մի չոփ էլա չի կորչի. նոքարներլս կղրկեմ, կէթան դուքանիդ մուղաթ կենան: Թե կորավ՝ ես տամ:

Բեզրգյանն էլ չի կարում թագավորի խաթրիցն անց կենա:

— Դո՛ւ գիտաս, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— որ ասում ես, կկենամ:— Էդ գշերը թագավորի ամարաթումն ա քնում:

Թագավորն էն սհաթը կանչում ա իրա էրկու նոքարին՝ ջաղացպանի՝ ու չորանի տղին:

— Կէթա՛ք,— ասում ա,— էս գշեր բեզրգյանի դուքանին դարավու կքաշեք, մուղաթ կկենաք, որ մարդ-մուրդ չմոտանա: Զրլենեմ չիմանամ քնեք, հա՛, թե չէ էլ ձեռիցս չեք պրծնի՝ Իմացա՞ք:

— Իմա՛ցանք, թագա՛վորն ապրած կենա,—ասում են նոքար-
աները,—ո՛նց կքնենք. հո մեր գլխիցը ձեռը շնք վե կալե:

Ասպարաժորժում են, յարաղ, ասպար կապում, բեզրգյանի
գուքանի բալանիքն առնում, էթում դուքանի դուռը բաց անում,
ճրագ վառում, նստում: Բեզրգյանի կնիկն էլ դուքանի միջին քնած
ա ըլնում:

— Բա՛ ո՞նց անենք,—ասում ա պուճուր աղպերը,—որ քըն-
աներս շտանի:

— Էլ ուրիշ ճար չկա,—ասում ա մենծ աղպերը,—արի՛ հե-
քաթ ասենք, բալի քններս փախնի:

— Լա՛վ, ասենք: Դե բաս ըտենց ա՛ աղաք դու ասա, եննա ես:

— Որ հեքաթի տեղակ իմ գլխով անցկացածը նաղլ անեմ՝
չի՛լնի:

— Խի՞ չիլնի: Ընենց արա՛, որ չքնենք՝ նրանից դենը դո՛ւ գի-
տաս, ի՛նչ ուզում ես՝ ասա՛:

Բեզրգյանի կնիկը սրանց ձենիցը զարթնում ա, համա վախ-
լությունիցը ձեն-ծպտոն չի հանում. խեղճը հենց իմանում ա գո-
ղեր են, ասում ա. «Տենամ ի՛նչ են մասլահաթ անում», տեղի մի-
ջին տազ ա անում, մնում:

— Դե՛ անկաջ դի, ասում եմ,— ձեն տվեց մենծ աղպերը՝

— Ասա՛, անկաջ եմ դնում:

— Ես,—ասեց մենծ աղպերը,—Ֆլա՛ն թագավորի տղեն եմ:
Օրեն մի օրը մի դարվիշ էկավ հորս ամարաթը, խաբությունով
հորս ձեռիցը թագավորությունը խլեց, մեզ ընդհան դուա արեց:
Խեղճ հերս ի՛նչ արեց, շարեց էլ չկարաց թագավորությունը եդ առ-
նի. ճարը կտրած, իմ ու պուճուր աղպորս կուշը բռնեց, մենք դեռ
հլա էրեխեք ինք, մորս հեննա դուա էկավ ղարբություն, որ մի աշ-
խատանքի տուտ բռնի, մեր գլուխը պահի: Էկանք, էկանք, էկանք,
շատն ու քիչն աստոծ ա խաբար, մի շուլ, յարանի տեղ գշերը վրա
հասավ: Գնացինք թիթեն-միթեն կիտեցինք, բերինք կրակ արինք.
Էնդե գշերը կացանք: Հաց-մաց կերանք, պրծանք, թեք ընկանք՝
քնեցինք: Հենց աչքներս նոր ինք կպցրե բիրզան հեռվից զընգզըն-
գոցի ձեն ընկավ անկաջներս: Ետ մտիկ արինք, տեհանք մի բե-
զրգյան իրա քարվանով, քոչ ու բարխանով էկավ, մեզնից մի
մանգդիլ հեռու վեր էկավ, ընդե շաղիր տվեց: Վրիցը մի սհաթ
շանցկացավ, մըն էլ տեհանք էդ բեզրգյանի նոքարներն էկան, թե

մի քանի կրակ տա՞ք, տանենք կրակ անենք: Հերս էլ վե կալավ, թե. «Հրե՛ն կրակը, հրե՛ն դուք. տանում եք՝ տարեք»: Նրանք էլ մի թիթեկների կտորի վրեն մի քանի կրակ դրին, վե կալան գնացին: Գնացին, էլեդ էն սհաթը ետ դառան:— Խի՞ էկաք,— հարցրեց հերս: «Մեր բեզըզյանի կնիկը էրկուֆոզիս ա,— ասեցին,— որդե որ ա կաղատվի. ասսու սիրուն, թող կնիկդ դա աղատի, էլ եդ նրան մեր ձեռովը վեր ունենք՝ բերենք»: Մերս էլ ավատաց նրանց խոսքին, վե կացավ գնաց. հլա էն գալն ա՝ որ պտի գա: Լիսացավ, վե կացանք, տեհանք՝ ո՛նչ քարվան կա, ո՛նչ դադ...:

Պուճուր աղպերը ընչանք ըստե որ լսեց, ալբիալը մատը կծեց. «Բալի,— ասեց ինքն իրան,— սա իմ աղպերն ա, որ իմ աղպերն ա»:

էլ չկարաց դիմանա, որ աղպերը քոմմա ասի, պրծնի, վե թռավ փաթթվեց ճտովը:

— Ա՛յ հարա՛յ,— ձեն տվեց,— բաս դու իմ աղպերն ես... — էլ չկարաց խոսա, արտասուները էն սհաթը բուռը-բուռը աչքերիցը վե թափեց:

Մերն էլ էն դհիցը վրա պրծավ՝, փաթըթվեց տղեքանց ճտովը, նրանց թշերը պաչեց, աչքերը պաչեց, պաչպշորեց, տասը բեռը արտասուներ չափեց:

— Ա՛յ իմ կորած աղիզ բալեք,— ասեց,— ես էլ ձեր մերն եմ. ախա՛ր մե՛ռա էսքամ տարի ձեր դարդովն էրվելուն, խորովելուն...

Իրեքով էլ մնացին մաթ էլած, իրար էրեսի մտիկ անելուն, հենց իմանում ին էրադ ա՝ ինչ որ տենում են: Ախա՛ր ո՛րդիա՞ն ո՛րդե. ըսկի ավատալու բա՛ն ա:

Նո՛ր նստում են ըստե թաղաղան խոսք ու զրըցի, մասլահա-թի սուտը բաց անում, ասում, խոսում, իրար հալ հարցնում, իրար քեֆ հարցնում, իրար զխոով անցկացածը նաղլ անում, լսում, իրար էրեսի մտիկ տալի, խնդում, ծիծաղում, ուրախանում՝ աշխարով մին ըլնում, ընչանք քնները տանում ա, բերում են թաղաղան տեղեր քցում դուքանի միջին, իրար ճիտ անում, անուշ քնում:

Առավոտը լիսը բացվում ա թե չէ, բեզըզյանը վեր ա կենում, թաղավորիցը իզին առնում, կրնկում դպա դուքանը: Գալիս ա ի՛նչ տենում՝ իրա կնիկը թաղավորի նոքարների հեննա ճիտ արած

¹ Տպագիր տեքստում՝ վազեց. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

քնած: էլ ձեն-ծպտոն շի հանում, թողում ա գալի թագավորին իմաց տալի:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— քո նոքարները, որ դրկել իր դուքանիս մուղաթ կենան, արի՛ աչքովդ տես ինչ հալի են:

— Խե՛ր ընի,— հարցնում ա թագավորը,— ասա տենամ ի՞նչ ա պատահե:

— Չէ՛, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— չեմ ասի. արի՛ քու աչքովդ տես, որ ավատաս:

Թագավորը իրա նազիր-վեզրի հեննա վեր ա կենում, գալի դուքանը, ամեն բան իրա աչքովը տեսնում: Թագավորը մնում ա օառած մտիկ անելոն:

— Էդ քո՛ւ կնիկն ա,— հարցնում ա թագավորը:

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա, ի՛մ կնիկն ա:

— Զա՛նլաթ, ջա՛նլաթ, ջա՛նլաթ,— ձեն ա տալի թագավորը: Զանլաթները գալիս են ընդե կաննում:

— Ի՛նչ կհրամայես, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում են:

— Սրանց վե կացրեք,— ասում ա թագավորը,— իրեքին էլ էս սհաթը իմ աղաքին քյալա արեք:

Զանլաթները բռթում են, վե կացնում: Մերը որ աչքը բաց ա անում, թագավորին, նազիր-վեզրին, բեզրգյանին տեսնում իրանց գլխավիրև՝ ալրիալը իմանում ա, թե բանը ինչումն ա:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա մերը,— էրկու խոսք ունեմ՝ թո՛ղ ասեմ, եննա ի՛նչ ուզում ես արա՛:

— Ասա՛,— ասում ա թագավորը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— որ մեր մի մազին էլա դիպենս՝ իմաց կա՛ց հուր հավիտենական մեզ պարտական կմնաս. շունքի սրանք որ կան՝ իմ տղեքն են, ես էլ սրանց մերը: Նստում ա ըստե մին-մին, տեղը-տեղին իրա գլխով անց-կացածը նաղլ անում, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

— Ա՛յ հարա՛յ,— ասում ա թագավորը,— բա՛ս դու էլ իմ վնիկն ես, դրանք էլ իմ տղեքը:

Ասում ա ու՛՛ փաթթվում նրանց ճտովը: Քոմմա մնացել ին

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ վազնց, որը շնչված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

սառած մտիկ անելոն: Բեղրգյանի հալը հո մի՛ք հարցնի. ռանգ-
մուսնզը քցել ա, սփրթնե, դառն պատի ծեփ:

— Ջա՛նլաթ, ջա՛նլաթ, ջա՛նլաթ,— ձեն ա տալի Թագավորը,—
էս սհաթին բեղրգյանին քյալլա արեք:

Թուրը շողշողալու բաշտան բեղրգյանի գլուխը ֆրոռում ա,
ընդե վեր ընկնում:

Թագավորը նո՛ր կնկա, տղեքաց կուռը բռնում ա, էթում ամա-
բաթը: Էլ ինչ քե՛ֆ, էլ ինչ ուրախությո՛ւն, էլ ի՛նչ մատաղներ մոր-
թոտիլ, էլ ի՛նչ աղքատներին փող բաժանիլ, որ էլ հալ ու հեսաբ-
չկար:

Սուտ չի ասած. «Աստու պահած գառը գելը չի ուտի»:

Նրանք հասան իրա՛նց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մու-
րազին:





24. ՄԱՐԴԻՍ ՃԱԿԱՏԻ ԳՐԱԾԸ ԶԻ ԶՆԶՎԻ

Կըլնի շիւնի մի թագավոր: Էս թագավորը ունենում ա հենց մի միհուճար տղա: Էդ տղեն մի օր վեր ա կենում էթում ավղուշ: Էթում ա, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, տենում ա մի ծեր, գզըզված մարդ հրեն ճամփի վրեն նստել ա, դաֆթարը բաց արեց ա՛¹ մի բան² ա գրում:

Մոտանում ա նրան, հարցնում.— Ա՛յ բարի, էդ ի՞նչ ես գրում:

— Ի՞նչ քու բան ա,— ասում ա,— հարցնում ես, թագավո՛րի ցեղ. ավի ես էկե՛մ գնա ավըդ արա:

Թագավորի տղեն որ շատ աղաչանք, պաղատանք ա անում³, էդ ծեր մարդը ասում ա.— Նս մարդկերանց մեղքն եմ գրում. թե ամեն մարդ ի՞նչ մեղքի տեր ա, յա ամեն մարդի ճակատի ի՞նչ ա գրած, նրա վերջը ի՞նչ պտի ընի:

— Ի՞նչ կըլնի բա՛րի, ասես տենանք իմ ճակատի՞ն ինչ ա գրած. իմ վերջը ի՞նչ պտի ընի,— հարցրեց թագավորի տղեն:

— Կասեմ, խի՞ չեմ ասի, թագավորի ցեղ. համա տե՛ս կփոշ-մանես:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ ինչ-որ, որը բանահավաքի ձեռքով ջրնշված է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ զաղ. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

³ Տպագիր տեքստում՝ գցում. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

ԴաՖթարը բաց արեց կարդաց:— Յլան քաղաքում,— ասեց,— մի նախընտրելի կա: Էդ նախընտրելի մի աղջիկ ունի. էս թամամ օխտը տարի ուտեցվորել ա, քոսոտե, բորոտե, յաման-յարա ընկե, որ սաղանալու էլ ճար, իլլաճ չիլնում: Էդ նախընտրելի աղջիկը եդի վերջը պտի քու ղսմաթն ըլնի. աստոժ քու ճակատին էս ա գրե, ըսենց էլ կըլնի:

Թագավորի տղեն էս որ լսում ա՝ թողում ա, դառը-տխուր վեկենում գալի տուն:

Հերն ու մերը հարցնում են.— Ա՛յ որդի, խի՞ ես ըտենց ունեցումանգդ քցե. չըլնի՞ գլխովդ բան ա անց կացե:

Նո՛ր տղեն մին-մին նաղլ ա անում, թե չեք ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:

— Ի՞նչ անենք,— ասում են հերն ու մերը,— փառք իրա ողորմությունին. մարդիս ճակատին ինչ գրել ա՝ գրե. ի՞նչ կարանք անի:

Մի քանի օրեն եղը թագավորի տղեն խուրջնի ջուխտ աչքը լիքը ոսկի ա լցնում, քցում ձիու վրեն, նիլնում, էթում էն քաղաքը, որդե՛ էն ծեր մարդը ասել էր, թե մի նախընտրելի կա, նրա աղջիկը պտի իրան ղսմաթ ըլնի: Որ հասնում ա քաղաքը, հարց ու փորձ ա անում, նախընտրելի տունը գտնում: Դուռը ծեծում ա, նախընտրելի կնիկը դուռ ա գալի:

— Ա՛յ մերա, ղոնաղ չե՞ք ուզի,— հարցնում ա թագավորի տղեն:

— Խի՞ չենք ուզի, թագավորի ցեղ, ղոնաղն աստուծոն ա, համա քու լայաղի տուն ու տեղ չունենք. նախընտրելի ի՛նչ ա, որ իրա տունն ինչ ըլնի:

— Բա՛ն չկա,— ասում ա թագավորի տղեն,— ինձ ձեռք կտա. տարով հո չպտի մնամ, էնքամ ըլնի, որ էս գշեր սթար անեմ՝ էգուց վեկ կենամ, էթամ իմ բանին:

Նախընտրելի կնկա հմար դհա ուրախություն էր, որ թագավորի տղեն լայաղ ա անում, իրանց տունը գալի: Տարավ տուն, գոշակ քցեց տակը, հացից-մացից, ինչ որ տանը գտնվում էր՝ բերեց աղաքը: Իրիկունը նախընտրելի էկավ տուն. թագավորի տղին որ տեհավ՝ մնաց զարմացած: Ախար ինքը մի քյասիք նախընտրելի, թագավորի տղի նման մենծ մարդը ո՛նց ա լայաղ արե՛ էկե իրա տունը:

— Բարո՛ւ, հաղար բարին ես էկե, թագավորի ցեղ,— ասեց Պախրչին,— ո՞նց եք, լա՛ւ եք: էս խե՛ր ըլնի ըստերանք:

— Խեր չէլած՝ ի՞նչ պտի ըլնի. ուրիշ տեղ եմ էթում, շատ վաղ բան ունեմ,— ասեց թագավորի տղեն:

Իրիկնահացի վախտը թագավորի տղեն նախըռն հարցրեց.— Ամոթ չըլնի հարցնիլը, քանի՞ տղա ունես:

— Է՛րկու տղա, է՛րկու աղջիկ,— ասեց նախըռն:

Մի քիչ կացան՝ մեկել օթախիցը մի ծանր տնքոցի ձեն էկավ:

— Բա է՛ն ինչ տնքոցի ձեն ա,— հարցրեց թագավորի տղեն:

— Քեզանից պահեմ, աստանի՞ց ինչ պահեմ,— ասեց նախըռնը.— մի հիվանդ աղջիկ ունեմ, էս օխտը տարի փորը ուռել ա, ինքը յարոտե-փարոտե, ո՛նչ մեռած ա, ո՛նչ սաղ: Էն օթախն ենք դրե, տենանք աստոծ նրա ֆոգին ե՛ր պտի առնի, որ դինջանա, սաքի մընք ենք մեղք, նա էլ՝ զուր մնում ա ի՛նչ:

Թագավորի տղեն լիզուն կծեց. «Բալի՛,— ասեց,— հենց էս էն աղջիկն ա, որ կա»: Հաց կերան պրծան՝ պառկեցին քնեցին:

Գշերով մի վախտը թագավորի տղեն վե կացավ, խուրջին ոսկին վե կալավ, ուսուլով մտավ էն հիվանդ աղջկա օթախը. Զե-
ռին մի մենծ դանակ կար, կոխեց հիվանդի փորը թե չէ՝ հիվանդը էն սհաթը դինջացավ:

— Դե՛ տենանք,— ասեց,— հմի ո՞նց իմ դամաթը կըլնես:

Թագավորի տղեն հենց իմացավ՝ է՛ն ա հիվանդը ֆոգին տվեց, պրծավ: Խուրջին ոսկին, մըկ էլ արնոտ դանակը դրեց հիվանդի գլխատակը, սաքի թե արնքի գինն ա տալի, ու ինքը նի էլավ ձին, էկավ էլ եղ իրանց երկիրը: Համա հիվանդի աղըքներին, որ ասես, զիան չէր դիպե, մենակ փորի ուռուցքն էր կտրվե, էլ զադ չէ:

Առավոտը մարդ ու կնիկ վե կացան, տեհան թագավորի տղեն չկա: Դե՛ս թագավորի տղա, դե՛ն թագավորի տղա՝ չգտան ու չգտան: Տեհան իրանց աղջկա սաս ու սամուրն էլ կտրվել ա: Ուրախացան. ասեցին՝ հալրաթ մեռել ա, էթան տերտեր կանչեն՝ գա տանի ժամը: Գնացին, ի՛նչ տենան՝ փորի ուռուցքը նստել ա, ինքն էլ խորամփալեն քնած ա: Գլխատակը բանձրացրին, տեհան մի խուրջին՝ էրկու թալը լիքը ոսկի, կշտին էլ մի արնոտ դանակ, էլ նոր ա՛ղջիկ կգար աչքները, ուրախ, ուրախ ոսկին վե կալան տա-
րան, նրան թողին ընենց քնած:

Աղջիկը քնեց, քնեց մի' օր, է'րկու օր, ի'րեք օր՝ անշախ որ քնատեղիցը վե կացա՛վ. ըն էլ ո'նց վե կացա՛վ՝ լափ սաղ-սալա-մաթ, հենց իմանաս ըսկի ցա՛վ չէր քաշե։ Մի քանի ամսեն վրա հո՛ւ լա՛վ-լա՛վացա՛վ, դառա՛վ ընենց մի սիրուն աղջիկ, որ արար աշ-խարք ման գայի՛ր՝ սրա հատը աղջիկ չէի գտնի. հենց իմանաս մի հուրի-փարի ըլնե՛ր. տենողի խելքը գլխիցը թռնում էր. ասում էր՝ շուտեմ, լիսմեմ, չհագնեմ, չմաշեմ, հենց նրա նաշխուն, սի'րուն էրեսին, շինարի բոյ ու բուսաթին թամաշ անեմ։

էս նախընթաց թագավորի տղի' մի խուրշին ոսկով հարստացա՛վ, չա՛վ փողի տեր դառա՛վ, լա՛վ-լա՛վ ալվան-օթախներ, լա՛վ-լա՛վ շենք-սեր շինիլ տվեց, որ խալիսը մնացել ին մաթ էլած, թե էս խեղճ, քյասիր, օրեն հացի մուրացկան նախընթաց ո'րդիան հա՛վաքեց էս-քամ փողը։

Մի օր էլ էն թագավորի տղեն վե կացա՛վ, գնաց ա՛վղուշ՝ իրանց երկրիցը մի քանի օրվա ճամփա դենը։

Դու մի ասի ինքը բեխարար գա'լոն, գա'լոն՝ էկել ա հասե էն քաղաքը, որդե նախընթաց աղջկանը ուզեցել էր սըպանի' Թուլեքանց միջովը անց էր կենում, մի դաֆիլ աչքը ընկա՛վ մի բալկոնի վրա՝ տեհա՛վ մի սիրուն, նաշխուն, շենքով, շնորքով աղջիկ ընդե պոլթի ա տալի։

Թագավորի տղի խելք ու միտքը գնաց, խելքամաղ էլա՛վ էս աղջկա վրեն. դառը-տխուր, գլուխը կախ քցած ալից էկա՛վ տուն։

Հերը տեհա՛վ ոանգ-մոանգը քցած՝ հարցրեց.— Ա՛յ որդի, խի' նս բտենց ոանգ-մոանգդ քցե, հալ ու մաշ էլե. չընի' սրտումդ մի զարդ կա, ասա՛, մի' ամանչի. ո'ր թագավորի, ո'ր բեզրգյանի աղ-ջիկն ես սիրե՛ էս սհաթը ուզեմ։

Տղեն մին-մին նաղլ արեց, ինչ որ գլխովը անց էր կացե.— Կա՛ նա՛ ա, չկա՛ նա՛ ա,— ասեց,— նրանից սալալի ուրիշ աղջիկ չեմ առնի, թեկուզ բեզրգյանի աղջիկ ըլնի, թեկուզ թագավորի. մի հետ էն աղջիկը մի կաթ արին ա էլե, կաթացե սիրտս։

— Լա՛վ, ա՛յ որդի,— ասեց թագավորը,— էլ դրանում ի'նչ կա, որ էդքամ միտք ես անում. էլի մի դժար բան ըլնի, որ գլուխ գալու չըլնի՝ ասեմ հա։ Ուզում ես հենց էս սհաթը մարդ ղրկեմ, էն աղջիկն ուզեմ քեզ։

— Դե ղրկա՛, ա՛յ հեր,— ասեց տղեն,— իմ դարդն էլ զա-թի էդ ա։

Թագավորն էն սհաթը մարդ ղրկեց էն հարստի կուշտը, ասեց՝
«Քու աղջիկը չե՞ս տա իմ տղին»։ Նա էլ ի՞նչ պտի ասեր. Թագա-
վորի տղից լա՞վի պտի տար։ Ասեց. «Կտամ, խի՛ չեմ տա»։ Բերին
նշան դրին, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արին։

Հարսանքից եղը, մարդ ու կնիկ մի օր գնացին համամ։ Մար-
դը տեհավ կնկա փորի վրեն՝ յարի տեղ ա էրևում։

— Ա՛յ կնիկ,— հարցրեց,— էդ ի՞նչ յարի տեղ ա։

Կնիկը նո՛ր մին-մին նաղլ արեց, ո՛նց որ ես ձեզ նաղլ արի։
Թագավորի տղեն էն սհաթը մատը կծեց. «Փառք քեզ, աստոծ,
փառքդ շատ ըլնի,— ասեց ինքն իրան,— ընդո՞ւր էր էն ծեր մարդը
ասում, թե իմ ճակատին գրած ա, որ եդի վերջը էս աղջիկը պտի
ինձ ղսմաթ ըլնի»։ Ինքն էլ նո՛ր կնկանը նաղլ արեց իրա գլխով
անցկացածը։ Մարդ ու կնիկ մնացել ին իրար էրեսի մտիկ
անելոն։

Աստոծ մարդիս ճակատի ի՞նչ գրել ա՝ ըն էլ պտի ըլնի,
ճա՛ր չկա։





25. ՖԱԼԱՔ

Կըլնի շիլնի մի մարդ, մի կնիկ: Սրանք իրանց յաշն առած
կըլնեն, պտուղ էլ, որ ասես, շեն ունենա:

Մարդը կնկանը կասի.— Ա՛յ կնիկ, ես միտք եմ արե՝ էթամ
Ֆրուսաղեմ՝ ուխտ. իմ ֆոգուն էլ ա վարձք, քու ֆոգուն էլ, ի՛նչ
կասես:

— Ա՛յ քա,— կասի կնիկը,— տենո՞ւմ ես իմ ոտը ծանդր ա՝
ըսօր, էգուց պտի աղատվեմ, իմ պահող-պահալանողն ով ա, որ
դու էլ թողում ես, էթում, անշախ ա ասսու աչքը քաղցրացե վըր-
ներս, մեզ պտուղ ա տալի, բա առանց քեզ ես ի՛նչ պտի անեմ:

էս մարդն ա՝ կնկա ասածը ըսկի աշնումը շի քցի, ճամփի թա-
ղարեք կտենա, կըլնկնի ճամփա դպա Նրուսաղեմ:

Թող սա էթա, գանք խաբարը տանք սրա կնկանիցը:

Մի օր սրանց գեղի շոբանը կմննի նեքսե, կտենա իրա խա-
նումը պառկած ա: Միտք կանի՝ շըլնի թե հիվանդ ա:

Աչքը է՛ս դիհը, է՛ն դիհը կքցի, կտենա խանմի կողքին մի
պուճուր, նոր էլած քորփա էրեխա: Նոր գլխի կըլնկնի, որ աղատ-
վել ա: Հենց ինքն էլ էկել էր մուշտուկուղ տալու, որ նրանց ոչ-
խարը ծնել ա: Էլ բան չի ասի, ուսուլով էդ էրեխեն վե կումի, կտա-
նի կղնի ոչխարի տակը, ոչխարի տակի գառը կբերի շորի մեջ կկո-
չուի, կղնի խանմի կողքը, սուս ու փուս կթողա կէթա իրա բանին:

Խեղճ ծննդկանը մի վախտ աչքը բաց կանի, ի՞նչ կտենա՝
իրանից մի սիրուն, նաշխուն գառ ա էլի. էլ ձեն ծպտոն լի հանի,
աստուն փառք կտա, էդ գառովը կխնդա, կուրախանա:

Սրան թողանք ըստե, գանք խաբար տանք էն խեղճ էրեխուցը:
էս շորանն ա՝ ամեն օր էրեխեն կտանի էն ծնած ուշաարի տա-
կը կդնի, ուշաարը կլիզի, ծիծ կտա, էլ եդ վե կունի կտանի տուն-
ըսենց կպահի ընշանք էրեխեն կդառնա մի տարեկան: Որ մի տա-
րեկան կըլնի, վե կունի, կտանի կքցի մի մութը օթախ, դուռը վրեն
կշինի, ընդե կպահի: Ըսենց անց կկենա թամամ օխտը տարի:

Մի օր իրիկունը էս շորանը իրա սուրուն աղաքն արած կգա
գեղը. էդ կնկա տան աղաքովը անց կկենա: Հենց էդ վախտը էդ
կնիկը իրա Գառն-էրեխու հեննա քուշի դռանը նստած կըլնի: Գա-
ռը սուրուի միջին իրա մորը կտենա, ալբիալը կվազի դպա մերը:
Խեղճ կնիկը կմնա մաթ էլած էդ Գառան վրեն մտիկ տալուն, լի
իմանա՝ էս ի՞նչ բաս ա: Նորը ըստե շորանը էդ կնկանը մին-մին
նաղլ կանի իրա արածը, թե բա շես ասի՝ ըսենց, ըսենց, ըսենց
բան: Էն սհաթը կէթա էրեխեն պահած տեղիցը կհանի, կբերի
կտա նրան¹: Մերը իրա էրեխուն որ տենում ա, ուրախությունիցը
լի իմանում ինչ անի. խտըտում ա, պաշաշորում ա, ուրախ-ուրախ
տանում ա տուն:

Խեղճ էրեխեն օխտը տարի ըսկի արևի էրես չէր տեհե. չէր գի-
տա, թե աշխարհումը ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա, մեռնիլ կա, ապրիլ կա:
Ըստոնք որ իմացավ՝ շատ տխրեց, դարտ արեց. միտք արեց գլուխ
առնի, էթա էն թավուր երկիր, որ մարդ ո՛նչ ծերանում ա, ո՛նչ
էլ մեռնում: Գնաց է՛ս դիհն ընկավ, սրա՛ն հարցրեց, նրա՛ն հարց-
րեց, վերջը որ շատ հարց ու փորձ արեց, ասեցին.—Ֆալաքի կուշտե
ո՛վ էթա, ընդե ո՛նչ կծերանա, ո՛նչ էլ կմեռնի:

«Բա՛ս որ ըտենց ա,—միտք արեց էս տղեն ինքն իրան,—ես
պտի էթամ Ֆալաքի կուշտը»:

Էկավ մորն ասեց: Խեղճ մերը շատ դեմ ընկավ, մղկտաց, որ
չէթա՝ չէլավ, տղեն անկաշ չարեց, ասեց.—Պտի էթամ, որ պտի

¹ Գրառման ձեռագրի սեագիր օրինակում այս բառի հայորդում է հետե-
յալ նախադասությունը. «է՛լ ինչ աչք պտե, որ դիմանա, է՛լ ինչ սիրտ պտե. որ
շմկտա»՝ էս մոտ ուրախությունը տեսնելու, որը ջնջված է Տ. նավասարդյանցի
ձեռքով (Մ. Կ.):

էթամ,— Տղեն ճամփի թաղարեք տեհալ, հեննեն մնաս բարով
արեց, վե կացալ, ընկալ ճամփա:

էթալիս մորն ասեց.— Ա՛յ մեր, սաղ քու տունը, դուռը, շեմը,
շեմակալը ոսկի դառնա:

Ասելու բաշտան էն սհաթը սաղ տունը ոսկի կըլնի:

էդ տղեն ա՛ կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստոժ գիտա, մի օր,
էրկու օր, իրեք օր, կհասնի մի մեծ ծովի դրաղ. կտենա անց կե-
նալու ճար-իլլաջ չկա: Կնստի ծովի դրաղին ուքուր-ուքուր լաց
կըլնի: Մըն էլ ի՛նչ կտենա, ըհ՛: Ծովի միջիցը մի եքա Ձուկ դուս
էկալ:

— Տղա՛,— հարցրեց Ձուկը,— խի՞ էս ըտենց ուքուր-ուքուր
լաց ըլնում:

— Բա ի՛նչ անեմ,— ասում ա տղեն,— ուզում եմ էս ծովը
անց կենամ, էթամ Ֆալաքի կուշտը, չեմ կարում. չեմ իմանում
ի՛նչ անեմ:

— Բաս որ ըտենց ա,— ասում ա Ձուկը,— քեզ կանց կացնեմ
ծովի էն էրեսը, համա որ հասնես Ֆալաքի կուշտը իմ դա՛րտն էլ
նրան ա՛սա. ասա, որ ինձ ծովի ջանավարները շատ են չարչա-
քում, ինչիմիշ անում, թո՛ղ ասի տենամ՝ իմ ճարն ի՛նչ պտի ըլնի:

Ձուկը տղին կղնի միջքին, մի սհաթումը կհանի ծովի էն էրե-
սը: Տղեն Ձկան հեննա մնաս բարով կանի, իրա ճամփեն կըրու-
նի, կէթա:

Կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստոժ գիտա, կհասնի մի
ուրիշ ծովի դրաղ: Կտենա ըստե մի պառաւ մի թաս ձեռին ծովի,
ջուրը կոճում ա:

— Էդ ի՛նչ ես անում, ա՛յ նանի,— հարցնում ա տղեն:

— Մովը ուզում եմ ցամաքացնեմ,— ասում ա պառաւը,— որ
ըստե թաղա քաղաք շինեմ, ես էլ էդ քաղաքի միջին մենծ դառնամ:

— Թահո՛ւ, էդ ծովը ե՛ր պտի կոճե՛ս, ցամաքացնե՛ս, որ
ըստե քաղաք քցես, դու էլ միջին մենծ ըլնես:— Ասում ա, թողում
էթում:

էթում ա, էթում տենում ա հրես մի կաղլագ մի շոր ծառի ծերի
նստել ա:

— Բա՛րով կա՛ղլագ աղպեր,— կասի տղեն,— էդ ծառի ծերին
խի՞ ես նստե:

— Նստե՛լ եմ,— կասի լազլագը,— որ ըստե քաղաք դառնա, ես էլ միջին մենծ ըլնեմ:

— Թահո՛ւ,— կասի տղեն,— ա՛շք պտի, որ տենա էդ չու, յաբանի տեղը քաղաք դառնա, որ դու էլ էդ քաղաքի միջին մենծ ըլնես:— Կասի, կտա, կանց կենա:

Կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, գշեր-ցերեկ կէթա, մի օր, էրկու օր, մախլասի՝ մի շաբաթ կհասնի մի գեղ-կտենա, հրեա հանդումը, մի տղա իրա մորը մի եղան հեննա լծեք ա գութանիցը, վար ա անում:

Մեր ու տղա էս տղին որ կտենան, ամոթու շեն իմանա ի՛նչ անեն:

— Բար՛աջողում,— կասի տղեն դրանց:

— Բա՛րո՜վ, ասսու հազար բարին,— կասեն:— էդ ո՛ւր էս էթում,— կհարցնեն:

— Էթում եմ Ֆալաքի կուշտը,— կասի տղեն:

— Որ էթում ես Ֆալաքի կուշտը՝ ի՛նչ կըլնի իմ գանգատն էջ տեղ հասցնես: Սս,— կասի,— մի խեղճ ուրշպար մարդ եմ, Ֆալաքին իմ տեղակ աղաշանք արա՝ յա թող ինձ մի եզն էլ տա, որ կարենամ գութան լծեմ, վար անեմ, յա թե չէ էս մի եզն էլ թող առնի, որ իմ մորը ըսենց չարշարեմ:

— Ի՛նչ պտի ըլնի,— կասի տղեն,— քու դարտը Ֆալաքին կասեմ:— Կասի, կտա, կանց կենա:

Կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, կհասնի մի ուրիշ ծովի դրաղ. կտենա մի մարդ էդ ծովի մեջտեղը նստել ա:

— Տղա՛, ո՛ւր ես էթում,— կհարցնի էդ մարդը:

— Էթում եմ Ֆալաքի կուշտը,— կասի տղեն:

— Տղա՛,— կասի էն մարդը,— որ էթում ես, գիտա՞ս, որ ըստե աշխարքի վերջն ա, արևի դուս գալու վախտը ամեն բան հալում ա. մե՛ղք ես, ջահել-ջիվան ես, ինձանից քեզ ամանաթ՝ արևի դուս գալու վախտը գետինը փորա, միջին տափ կաց, որ չհալես. եր մեր կմննի, նո՛ր դուս արի, գնա քու ճամփեն: Ֆալաքն էլ հրեն հա՛ էն սարի փեշին ա:

էս տղեն ա՛ռնց որ էն մարդը ասել էր, ընենց էլ կանի. արևի դուս գալու վախտը կբերի գետինը կփորի, կմննի մեջը, կկենա ընչանք արևը մեր կմննի, նոր ընդհան դուս կգա, կէթա իրա ճամփեն:

էդ ծովի ղրաղովը կէթա, կէթա, թամամ մի օր կէթա, կհասնի մի սարի, կտենա էդ սարի փեշին մի Ծեր գղղզված մարդ նստել ա, դավթարը աղանքին բաց արած դիր ա գրում:

էդ Ծեր մարդը տղին որ կտենա, կհարցնի.— Տղա՛, ո՞ւր ես էթում:

— Էթում եմ Ֆալաքի կուշտը,— կասի տղեն:

— Ֆալաքը հենց ես եմ,— կասի,— ա՛սա տենամ, ի՞նչ ես ուզում:

— Ֆա՛լաքը սաղ ըլնի,— կասի տղեն,— լսել եմ քու կշտին մեռնիլ չկա, դրո՞ւստ ա:

— Հա՛, դրուստ ա, ո՛վ ըստե ապրի, ո՛նչ կմեռնի, ոնչ էլ. հազար տարի էլ կկենա, չի իմանա՝ ծերութիւնը ի՞նչ զագ ա:

— Բա՛ս որ ըտենց ա, ես քու կշտին կկենամ. դարո՞ւզ ես:

— Ղա՛րուզ եմ,— կասի Ֆալաքը,— խի՛ չեմ ղարուզ. կենում ես՝ կա՛ց:

էս տղեն ա՝ մի քանի հազար տարի կացավ Ֆալաքի կշտին, ո՛նչ ծերանում էր, ո՛նչ էլ. ո՛նց որ էկել էր, ընենց էլ մնաց:

Համա իրա հերն ու մերը, իրա վաթանը ըսկի մտիցը չէր քցում: Մի օր էլ, որ շատ միտք արեց, միտք արեց. «Ջհա՛նդամը-գլոռը,— ասեց,— թե կմեռնեմ, հո՛ իմ վաթանումը կըլնի, մեռնեմ էլ, հորնը-մորս գերեզմանի կշտին կթաղեն. լավ էն ա՝ էլի վե կենամ էթամ մեր երկիրը»:

Օրեն մի օրը վե կկենա, կդա Ֆալաքին կասի.— Ֆալաքը սա՛ղ ըլնի, բո՛ւ ա ինչքամ քու կշտին կացա, հմի էլ ուզում եմ էթամ մեր երկիրը, ընդե ապրեմ. ի՞նչ կասես:

— Դու գիտաս,— կասի Ֆալաքը,— ուզում ես՝ գնա՛: Մեղքն ու վարձքը քու շլինքը՝

— Բաս որ ըտենց ա՝ կէթամ,— ասեց տղեն,— համա էրկու խնդիրք էլ ունեմ, չիլնի՞ ասեմ:

— Խի՞ չիլնի,— ասեց Ֆալաքը,— ա՛սա տենամ էդ էրկու խնդիրքդ ի՞նչ ա:

— Ֆա՛լաքը սաղ ըլնի, քու կուշտը գալիս, էկա, էկա՝ մի ծովի ոսստ էկա, էդ ծովի միջիցը մի Զուկ դուս էկավ, ինձ անցկացրեց ծովի էն ղրաղը. հարցրեց. ո՞ւր ես էթում,— ասեցի. «Էթում եմ Ֆալաքի կուշտը»: Որ էթում ես,— ասեց,— ի՞նչ կըլնի իմ դարտն էլ նրան ասես, բալքի մի ճար անի. ծովի ջանավարնեը ինձ շատ

են ինչիմիշ անում, քյոռլուղ տալի, մի Ֆալաքին հարցրա՛, տե՞ս իմ մեղքն ի՞նչ ա, որ էս ջանավարները ինձանից ձեռը շեն վեր ունում:

— Էդ Զկան գլխի միջին, — ասեց Ֆալաքը, — մի անգին քաբ կա. ո՛ր նրա գլուխը ճղես, էդ քարը հանես, ծովի ջանավարները էլ նրան ինչիմիշ շեն անի:

— Էդ հո՛ էդ. էկա, էկա, ճամփին մի գեղի ռաստ էկա, տեհա՛ հանդումը մի մարդ իրա մորը եզան հեննա լծել ա գութանիցը, վար ա անում: Էդ մարդը հարցրեց. ո՛ւր ես էթում: «Էթում եմ, — ասեցի, — Ֆալաքի կուշտը»: Որ էթում ես, — ասեց, — ինչ կըլնի իմ դարտն էլ Ֆալաքին ասես, յա թո՛ղ ինձ մի եզն էլ տա, որ վար անեմ, յա թե չէ՛ էս մի եզն էլ ինձանից առնի, որ խեղճ մորա լչարշարեմ:

— Էն մարդի դռան շեմքի տակին մենձ խազինա կա, — ասեց Ֆալաքը, — կէթաա կասես քանդի, հանի՛ հա՛մ իրա հմար եզ առնի, հա՛մ էլ մալ ու դովաթի տեր դառնա, գլուխը դինջ ապրի, ասսուն փառք տա:

Նսնա Ֆալաքը հանեց իրեք խնձոր տվեց տղին. թամրահ արեց, որ լավ պահի, մարդի շտա, թե չէ իրա ախրը խեր լիլնի:

Էս տղեն ա՛ խնձորներն առավ, դրեց ծոցը, Ֆալաքին գլուխ տվեց, ընկավ ճամփա դպա իրանց երկիրը:

Էկավ, էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ մի շաբաթ, հասավ էն գեղը, որ մի մարդ իրա մորը լծել էր գութանիցը, վար էր անում: Մտավ գեղը, հարցնելուն էն մարդին գտավ:

— Բար՛աջողում, ա՛ղպեր, — ասեց տղեն:

— Ա՛յ բարո՛ւ, ասսու հաղա՛ր բարին, — ասեց էն մարդը, — ամեն ճամփեդ սալա՛մաթ: Է՛, Ֆալաքին տե՛հար, խնդիրքս ասե՛ցիր, թե չէ:

— Տեհա, ո՛նց չէ, ասեցի:

— Բա ի՞նչ ասեց:

— Ասեց՝ նրանց դռան շեմքի տակին մենձ խազինա կա ֆորած, թող քանդեն, հանեն իրանց հմար եզն առնեն, հարստանան, մալ ու դովաթի տեր դառնան:

Էն մարդը էս որ լսում ա, ալբիալը բահն ու քլունգն առնում ա, իրանց դռան շեմ ու շեմակալը քանդում: Քանդում ա, քանդում

ա, տենում ա, ըհը՛, հրեա մի կարաս լիքը ոսկի ընդե ֆորած, հանում ա, ուրախանում, աշխարհով մին ա ըլնում: Խեղճ մարդը չէր իմանում ո՞նց շնորհակալ ըլնի էդ տղիցը, որ նրա ձեռովը էդքամ խաղիկնի տեր դառան:

էդ տղեն ա՛ էս մարդի հեննա մնաս բարով ա անում, իրա ճամփեն բռնում, էթում: էթում ա, էթում ա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, հասնում ա էն Լազլազի կուշտը: Հասնում ա ի՞նչ տենում՝ դորթ որ էն չոր, լեռ սարերը, ձորերը սաղ քաղաք ա դառն, էն Լազլազն էլ էդ քաղաքի միջին մենծ ա էլն: Կմնա արմացած, թե էս շու, յարանի տեղը ո՞րդիան քաղաք բհամ էկավ, էդ Լազլազն էլ էդ քաղաքի միջին մենծ դառավ: Ըստիան վեր ա կենում էթում էլ եդ իրա ճամփեն, էթում, հասնում ա էն պառավի կուշտը, որ ծովի դրաղին նստե, ջուրը կոճում էր: Տեհավ դրուստ որ էն պառավը սաղ ծովի ջուրը կոճել ա, ցամաքացրե, տեղն էլ մի մենծ քաղաք ա շինե, ինքն էլ ընդե մենծ դառն: Էս որ կտենա, էլի կմնա արմացած Ֆալաքի արարմունքների վրեն: Էլի կթողա, կէթա իրա ճամփեն: Կէթա, կէթա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, կհասնի էն ծովի դրաղը: Էն Ձուկը արիալը դուս ա գալի ջրի էրեսը:

— Բա՛րով, Ձուկ աղպեր,— ասում ա տղեն:

— Բա՛րով, աստու հաղա՛ր բարի,— ասում ա Ձուկը:— Իմ գանգատը տեղ հասցրի՞ր, թե չէ,— հարցնում ա Ձուկը:

— Հասցրի,— ասում ա,— Ֆալաքն ասեց. «Թու գլխի միջին մի անգին քար կա, որ էն քարը հանես, էլ ծովի ջանավարները քեզ ինչիմիշ չեն անի»:

Ձուկը էս որ կլսի, էն սհաթը քյալլեն բաց կանի, անգին քարը միջիցը կհանի, կտա տղին. հենա տղին կդնի միջքին, կտանի կանցկացնի ծովի էն էրեսը:

Տղեն ըստե Ձկան հեննա մնաս բարով կանի, կընկնի ճամփա դպա իրանց երկիրը: Կէթա, կէթա, կէթա՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, կհասնի իրանց գեղը, կմննի գեղը, է՛ս դիհը ման կգա, է՛ն դիհը ման կգա, դե՛ս կէթա, դե՛ն կէթա, սրա՛ն, նրա՛ն կհարցնի, իրանց տունը լի գտնի:

Վերջը որ շատ ման կգա, մի ծեր մարդ ուստ կգա, մոտ կէթա սրան, կհարցնի.— Բա՛րի, էս գեղում ոսկե տուն կար, ո՞ւր ա:

— Ա՛յ որդի,— կասի էդ ծեր մարդը,— էդ ոսկե տունը ըսկի իմ պապերը չեն տեհե, ես ո՞րդիան տենայի: Մենակ հեքաթներում

լսել եմ, որ ըստե՛ն մի տուն ա էլե՛՝ սա՛ղ ոսկուց, սրանից սավայի էլ զադից խաբար չեմ:

Էդ տղեն մի քանի վախտ մնաց իրանց գեղումը, շատ հարց ու փորձ արեց, համա իրանց տանիցը մի դրուստ ջուլար չիմացավ. վերջը միտք արեց՝ էլի էթա Ֆալաքի կուշտը, ընդե՛ն ապրի: Ծամփի թաղարեք տեհավ, վե՛ն կացավ փոր-փռշման, դառը-տխուր ընկավ ճամփա:

Գնաց, գնաց, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասավ է՛ն ծովի ղրաղը: Ծովիցը էլի է՛ն Ձուկը դուս էկավ, տղին անցկացրեց սաղ-սալամաթ ծովի է՛ն էրեսը:

Էս տղեն ա՛՝ կէթա, կէթա, կհասնի է՛ն պառավի քաղաքը: Կտենա է՛ն պառավը է՛ն օրին ա, է՛ն օրին ա, որ էլ չէլած, էնքա՛մ ա պառավե՛ն, էնքա՛մ ա ձեռից-ոտից ընկե՛ն, որ էլ չի կարում տեղիցը ժաժ գա, հենց միալար գոռում ա.— Ա՛ստոծ սիրողը ինձ մի զթալ ջուր տա, ես մեռա՛, էրվե՛ցի, փոթոթվե՛ցի:

Է՛ն սհաթը տղեն ջիբիցը մի Անմահական խնձոր ա հանում, տալի պառավին: Պառավը ուտելու բաշտան ջահելանում ա, ըլնում տասնըհինգ տարեկան աղջիկ, է՛ն դիհը կաննում: Տղեն թողում ա ըստե՛ն, իրա ճամփեն բռնում, էթում: էթում ա, էթում ա, էթում ա հասնում ա է՛ն Լազլագի քաղաքը: Տենում ա Լազլագը է՛նքա՛մ ա ծերացե՛ն, որ ծառիցը վեր ա ընկե՛ն, մի թեք կոտրել ա, վրեն ուժ չկա, որ վե՛ն կենա, եննա մի հանքի ծվում ա.— Ա՛ման, ա՛ստոծ սիրուն, ես մե՛ռա, մի կում ջո՛ւր:

Տղեն էս որ տենում ա, էլի ջիբիցը մի Անմահական խնձոր ա հանում, տալի Լազլագին: Ուտելու բաշտան Լազլագը ըլնում ա մի նոր ձվից դուս էկած Լազլագի ճուտ: Տղեն Լազլագին թողում ա, իրա ճամփեն բռնում, էթում:

Էթում ա, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա է՛ն մեր ու տղի կուշտը, որ հանդումը վար ին անում. տենում ա նրանք էնքա՛մ են ծերացե՛ն, էնքա՛մ են ծերացե՛ն, որ տեղնեթիցը չեն կարում ժաժ գա, հենց միալար գոռում են.— Ա՛ստոծ սիրողը մեզ մի կաթ ջուր տա, մենք մե՛ռանք, էրվե՛ցինք:

Տղեն էս որ տենում ա, սիրտը շատ ա մոմռում. ջիբիցը հանում ա մնացած խնձորն էլ, տապակ անում, տալի նրանց, որ բուտեն: Ուտելու բաշտան մեր ու տղա ջահելանում են, ըլնում ոնց

որ մորեն մին: Տղեն էլ է՛ն սհաթը ըստե վեր ա ընկնում, ֆողին
տալի: Ընդուր էր Զալաքը ասե. «Խնձորները ուրշի շտաս, թե չէ
ախրդ խեղ շի՛լնի»: Ղո՛րթ որ, ընենց էլ էլավ:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ, մինն՝ ասողին, մինը՝ ասիլ
ավողին, մինն էլ՝ անկաջ դնողին:





26. ԷՐԱԶ ՏԵՆՈՂ ԱՇԿԵՐՏԸ

Այլալ ժամանակին ըլնում ա շիլնում մի բեզրգյան: Էս բեզրգյանը մի մինուճար տղա ա ունենում, էլ զադ չէ: Ինքն էլ շատ ծերացած ա ըլնում, ընենց որ հա՛յ-հայը գնացն, վա՛յ-վայն էր մնացն: Օրեն մի օրը կանչում ա իրա բարեկամներին:

— Տենում եք,— ասում ա,— ես ծերացել եմ, դեն ընկե. տղես էլ հլա էրեխա ա, աշխարի խերն ու շառը չի գիտա. ձեզանից մեկնակ խնդիրքս էս ա, որ իմ մեռնելուց եղը ինչ ունեմ-չունեմ՝ տո՛ւն, տե՛ղ, մա՛լ, դո՛ւ վաթ, քոմմա ծախեք, նաղդ փող շինեք, կշտնե-րիդ պահեք, շահացնեք ընչանք տղիս մենծանալը: Որ մենծացավ,— ասում ա,— կտանեք նրան մի փեշակի կտաք, որ պարապ-սարապ չմանգա:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, էս բեզրգյանը հիվանդանում ա, տեղով-բարձով թեք ընկնում, էլ չի վե կենում՝ տղի շարը տա-նում ա: Բարեկամները, ոնց որ կարգն էր, տանում են դրան թա-ղում: Եննա բերում են, ոնց որ կտակն էր¹, դրա ունեցած-չունեցածը քոմմա ծախում են, նաղդ փող շինում, կշտներին շա-

¹ Տպագիր տեքստում այս արտահայտությունը եղել է՝ «...ոնց որ վասիաք էր արե», ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

հացնում: Տղեն էլ որ դառնում ա տասը-տասնէրկու տարեկան, ասում են. «Տասնենք մի փեշակի տանք»: Դրան աղաք են անում, տանում բաղար՝ է՛ս փեշաքյարի կուշտը, է՛ն փեշաքյարի կուշտը, դե՛ս են էթում, դե՛ն են էթում, մախլաս, որ շատ ման են գալի, ծանդր ու թեթեւ են անում, տալիս են թագաւորի զարգյարի կուշտը աշկերտ:

էս տղեն ա՝ առավոտները գշերով-գշերհանա վեր ա կենում էթում զարգյարի դուքանը, իրիկները՝ մըղըբըբը կոխելիս թողում ա գալի տուն:

Ըսենց անց ա կենում մի վախտ՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, օրեն մի օրը թագաւորը կանչում ա էդ զարգյարին իրա կուշտը: Զարգյարը գալիս ա թագաւորին զուլիս տալի, ընդե կաննում:

— Ո՛ւտա, — ասում ա թագաւորը, — առ էս տասը ոսկին ու էս էրկու անգին քարը. կտանես ինձ հմար էրկու լավ մատանիք կշինես, կրերես. մի շաբաթ էլ քեզ վադա եմ տալի:

— Աչքիս վրա, — ասում ա զարգյարը:

Թագաւորին զուլիս ա տալի, ոսկիքն ու անգին քարերը վեր ունում, դուռ գալի:

էթում ա դուքան, ոսկիքն ու անգին քարերը դնում դադգյահի վրեն, աշկերտին թամբահ ա անում, որ մոտլաթ կենա ու ինքը վե կենում, էթում տուն, ասում ա. «Հաց ուտեմ պրծնեմ, եննա կգամ կշինեմ: Կա՛վա»:

էս աշկերտն ա՝ ուստեն ոտը շեմքիցը դուռ ա դնում թե չէ՝ զուլիսը դնում ա դադգյահին, անսաս քնում:

Սատանական հենց էդ վախտը թագաւորը իրա նաղիր-վեղրի հեննա դարվշի գնյմ մտած, գալիս ա ըտերանք ման գալու՝ տենա ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա: Էդ զարգյարի դուքանի կշտովը անցկենալիս, վարաւորդ ա անում, տենում աշկերտը քնել ա, իրա տված ոսկիքն ու անգին քարերն էլ հրեն դադգյահի վրեն: Թագաւորը էս որ տենում ա, ուսուլով, ոտի մանների վրա մննում ա նեքսե, ա՛ռ հա դրան մի լա՛վ սիլլա: Տալիս ա ու դուռ գալի ծըլկւում:

Աշկերտը վախությունիցը վեր ա թոնում, տենում մարդ չկա:

— Ա՛յ անաստոծ, — ասում ա, — խի՞ չիր թողում իմ մուրազին հասնելի. ի՛նչ ասեմ, ինձ սիլլա տվող, ոնց որ դու մուրազս փորիս թողիր, բարով դու էլ քու մուրազին չհասնես:

էս խոսքը թագավորը լսում ա, համա, որ ասես, ձեն-ծպտոն չի հանում. թողում ա գալի ամարաթը: Կանչում ա իրա նոքար-ներին:

— Էս սհաթին, — ասում ա, — կէթաք Ֆլա՛ն զարգյարի աշ-կերտին կկանչեք, կբերեք իմ կուշտը:

Նոքարները գլուխ են տալի, էթում: Էթում են զարգյարի դու-քանը:

— Ուտա, — ասում են, — թագավորը քու աշկերտին կան-չում ա:

Զարգյարը մնում ա արմացած:

— Զա՛նըմ, գլո՛ղըմ, — ասում ա, — ախար թագավորը իմ աշ-կերտի հեննա ինչ բան ունի, յանդիշ ընկած կըլնեք, բալքի ինձ ա ուզե:

— Զէ՛, ո՛ւտա, — ասում են նոքարները, — հենց քո աշկեր-տին ա կանչե:

— Դուք գիտաք, — ասում ա զարգյարը, — հրեդ աշկերտը, հրեդ դուք. տանում եք՝ տա՛րեք:

Նոքարները աշկերտին աղաք են անում, բերում թագավորի կուշտը: Խեղճ աշկերտը մնացել էր գլխի վրեն մուրած, վախու-թյունիցը չէր իմանում ի՛նչ անի, ի՛նչ չանի. թագավորի ամարաթը մտաւ թե չէ, ձեռները դռին դրած օխտը հետ թագավորին գլուխ տվեց, ընդե կաննեց:

— Ֆլա՛ն զարգյարի աշկերտը դո՛ւ ես, — հարցրեց թագա-վորը՝

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա, ես եմ, — ասեց աշկերտը:

— Ա՛յ տղա, — ասեց, — ա՛սա տենամ ի՛նչ էր քու մուրազը, որ փորիդ թողի. ա՛սա, ես կատարեմ:

— Զէ՛, թա՛գավորն ապրած կենա, — ասեց աշկերտը, — իմ մուրազն ընենց բան ա, որ չեմ կարա ասի:

— Զե՛ս ասի, տե՛ս՝ կփռմանես:

— Թա՛գավորն ապրած կենա, ի՛նչ ուզում ես՝ ա՛րա, արինս քեզ հալալ ա:

Թագավորը տենում ա, որ չէ, աշկերտը մի հետ պպին ա կան-նե, չի ուզում ասի, հրամայում ա իրա նոքարներին՝ տանեն քցեն մի մութը ֆորի մեջ, ֆորի բերանն էլ զայիմ կալնեն, բալի վա-

խենա, ասի։ Նոքարները խեղճ տղին ծեծելուն, շարդելուն, բլրոթ-բլրոթելուն, քաշքշելուն¹ տանում են քցում մի մուլքը ֆորի մեջ։

էդ գշերը տղին մնում ա ֆորի միջին։ Հեզսի օրը Դազավորը հրամայում ա նոքարներին, որ էթան էն տղին հանեն, բերեն։ էթում են հանում, բերում Թազավորի կուշտը։

— Ա՛յ տղա,— ասում ա Թազավորը,— ասսանից վախեցի, ա՛րի ինձ էրադդ ա՛սա։ Որ ասես, իմաց կա՛ց՝ ի՛նչ ուզես, կտամ։

— Չէ՛, Թազա՛վորն տպրած կենա,— ասում ա աշկերտը,— չե՛մ ասի, ի՛նչ ուզում եմ ա՛րա։

— Տարեք դրան էլ եդ գցեք ֆորը,— հրամայում ա Թազավորը,— բալի ընդե խելքը գլուխը գա։

Նոքարները ծեծելուն, քաշքշելուն տանում են յա՛լլա՝ գրբում փալեն էլ եդ քցում ֆորի մեջ։

Խեղճ տղեն սոված, ծարավ մնում ա ֆորի միջին մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, տենում ա ֆորի բերանը բաց անող շկա։ Վերջը միտք ա անում՝ գետինը փորի, բալի մի ծակ գտնի, ընդիան դուռ դա, փախնի։ Մի փետի կտոր ա գտնում ֆորի միջին։ էդ փետի կտորը վեր ա ունում ու յավաշ-յավաշ ֆորի մի դհիցը քանդում։ Քանդում ա, քանդում ա, քանդում ա, մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, տենում ա ղամշներ էրեաց։ մի էրկու թիզ էլ քանդում ա, տենում, բհը՛, մի ծակ բաց էլավ աղաքին։

— էս լավ էլավ,— ասում ա,— հմի էս ծակը լենացնեմ, որ անցկենամ էն դիհը, տենամ ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա։

Քանդում ա, քանդում ա, էնքամ քանդում ա, որ տենում ա էդ ծակովը կարա անցկենա, նոր ղալիշը միջքիցը եդ ա անում, նրա մի տուտը ընդե մի տեղան բանդ անում, մեկել տուտը բռնում ա ու սրլլալեն վե գալի ներքե՛ վեր ա գալի ի՛նչ տենում՝ մի օթախ Թամուզ ավլած, սարքած, միջին մի տախտ դրած, տախտի վրեն մի ձեռք խաս տեղաշոր քցած, մի սի՛րուն, նա՛խշուն, հուրի-մալաք աղջիկ էլ էդ տեղաշորի միջին քնած ա. էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ նաշխուն, որ չուտես, չխմես, չհագնես, չմաշես, հենց նրա գլուկ-շամալին Թամաշ անես²։ Սրան որ չի տենում, խելքամաղ ա

¹ Տպագիր տեքստում այս բառը բանահավաքի ձևերով շնչված է (Մ. Կ.)։

² Տպագիր տեքստում հաշորդում է՝ «էնեմ մի սիրունիկ զազ էր», որը շնչված է բանահավաքի ձևերով (Մ. Կ.)։

ընում, մնում: Դե՛ս, դե՛ն ա մտիկ տալի, տենում մի պուճախին էլ մի ոսկե սինի՛ մեջը լիժը փլավ, մի դադ էլ տապակած, փլավի գլխին դրած: Նա էլ զաթի էսթավուր բանի էր ման գալի. վրա ա պրծնում, կուշտ ու կուռ փլավն ուտում, բերանը սրբում, էն դիճը կաննում: Եննա էթում ա աղջկա էրկու թուշը ղայիմ պաշում, նոր ղայլի տուտը բռնում, բանձրանում էլ եդ իրա տեղը: Դու մի ասի՛ էդ աղջիկը հենց թագավորի աղջիկն ա ընում:

էդ աղջիկն ա՝ մի վախտ զարթնում ա, վե կենում տենում իրա փայ փլավը կերել են. հայլու մեջն ա մտիկ տալի, տենում էրեսի վրեն լաքա կա:

— Կա չկա, — ասում ա, — ըստե մարդ ա մտե, համ իմ փայ փլավն ա կերե, համ էլ ինձ պաշե, թողե գնացե:

Դե՛ս ա ընկնում, դե՛ն ա ընկնում, է՛ս պուճախը, է՛ն պուճախը, տենում ա մարդ-մաղաթ չկա, դուռն էլ ղայիմ շինած ա: Մնում ա արմացած, չի իմանում էս ի՛նչ բաս ա:

էգսի օրը աշկերտն էլ էդ վախտին ֆորի միջիցը էն ծակը բաց ա անում, վե գալի թագավորի աղջկա օթախը, տենում ա էլի բնած ա. էթում ա նստում, անսաս նրա փայ փլավն ուտում, եննա մոտանում ա աղջկա ջուխտ թուշը պաշում, հենց ուզում ա էթա՝ աղջիկը նրա փեշը ղայիմ բռնում ա:

— Ա՛յ տղա, — ասում ա աղջիկը, — օձն իրա պորտովը, դուշն իրա թևովը ընչանք օրս սիրտ չի արե ըստե ոտ դնի, դու ո՞նց սիրտ արիւր մտար իմ օթախը: Ոնց ես՝ էթամ հորս ասեմ, էն սհաթին քեզ քյալլա անիլ տա:

— Թագա՛վորի աղջիկը սաղ ընի, — ասում ա տղեն, — քու սերն ա բերե: Քանց հորդ ես ասում, — ասում ա, — հաղիւր դու քու ձեռովը քյալլա ա՛րա, պրծի էլի:

էս խոսքը շատ ա դիր ղալի՛ աղջկանը:

— Բաս որ ըտենց ա, — ասում ա, — սրանից դենը ես քունն եմ, դու իմը՛: Ռադի՛ ես:

— Ռա՛դի եմ, — ասում ա տղեն:

Նոր թաղադան էրկսով նստում են հացի. ուտում են, խմում, քեֆ անում, ջա՛ն ասում, ջա՛ն լսում ընչանք դառը կեսգշեր: Եննա տղեն վեր ա կենում էթում էլ եդ իրա տեղը, ծակը ղայիմ կալնում, որ մարդ չիմանա:

Հսենց անցկացավ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս. էս

աղեն ամեն գշեր էն ժակովը վեր էր գալի թագավորի աղջկա օթախը, նրա հեննա ուտում, խմում, ասում, խոսում, մասլահաթ անում, նոր լիսադեմին էլ եղ գալի իրա տեղը:

Օրեն մի օրը թագավորը հրամայեց իրա նոքարներին՝ էթան տենան դարգյարի աշկերտը մեռել ա, թե դեռ հլա սաղ ա, հանեն, բերեն իրա կուշտը: Նոքարները զնացին ֆորի բերանը բաց արին, պարանը կախ տվին, էն տղին ֆորիցը հանեցին, բերին թագավորի կուշտը: Թագավորը տղին որ. տեհավ, մնաց արմացած: Չաղուխյունիցը տղի շլինքը էնքամ էր հաստացե, կասենաս գոմշի շլինք բլներ:

— Հը՛, — ասեց թագավորը, — էրադդ ասո՞ւմ ես, թե չէ:

— Չէ՛, թագա՛վորն ապրած կենա, — ասեց տղեն, — իրեք ամիս չէ, թեկուղ իրեք տարի էլ պահես ֆորի միջին, ես իմ էրազն ասողը չեմ:

— Ա՛յ տղա, — ասեց թագավորը, — մեղք ես, ջահել-ջիվան ես. տե՛ս՝ վերջը կփոշմանես:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, չեմ փոշմանի, ի՛նչ ուզում ես՝ ա՛րա:

Թագավորը հերսոտեց տղի վրեն, նոքարներին հրամայեց, տանեն էլ եղ քցեն ֆորի մեջը, որ ընդե սովածուխյունիցը մեռնի: Նոքարները ծեծելոն, ջարդելոն, քաշքշելոն ստանում են նրան էլ եղ քցում ֆորի մեջը, թողում գալի:

Ջարգյարի աշկերտն էլ զաթի էս էր ուզում: Աղաքվա պես ասսու իրան օրը գշերը կախ էր ըլնում աղջկա օթախը, ընչանք լիսադեմ կշտին մնում, ուտում, խմում, կշտանում, նոր լիսադեմին րանծրանում էլ եղ իրա տեղը:

Ըսենց անց ա կենում մի ժամանակ. օրեն մի օրը Ֆրանգըստունի թագավորը էդ երկրի թագավորին իրեք ձի ա ղրկում, հետն էլ թամբահ անում, թե. «Պտի իմանաս սրանց ամեն մնի յաշը՝ ո՛ր ձին քա՛նի տարեկան ա. չիմացար, իմաց կաց քու սաղ թագավորությունը քարուքանդ կանեմ, դու գիտասա»:

Խեղճ թագավորը էս որ լսում ա, թուք ու մուքը կպնում ա, վախուկանիցը չի իմանում ի՛նչ անի, ի՛նչ չանի, ի՛նչ ջուղաք տա նրան:

Միտք արեց, միտք արեց, վերջը ասեց. — Թե իմանա՛ իմ աղջիկը կիմանա էս բանը, էլ մարդ չէ՛:

էն սհաթը զարավաշների բերնովը խաբար ղրկեց աղջկանը, թե՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. Յրանգատունի թագավորը իրեք ձի ա ղրկե, պտի նրանց յաշը իմանաս: Դե նրա աղջիկը իմաստուն էր, է՛լի, ամեն բան գիտար, համա մախսուս շասեց. հորը ջուղար ղրկեց, թե իրա իմաստունութունը գնացել ա, թող ուրշին հարցնի: Ղարավաշները խաբար բերին թագավորին, թե աղջիկդ ըսենց ա ասում:

էդ իրիկուն զարգյարի աշկերտը, ոնց որ իրա դագեմն էր, էլի ֆորի միշիցը կախ ա ըլնում թագավորի աղջկա օթախը:

— Տղա՛, — ասում ա թագավորի աղջիկը, — բա շեա ասի՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան: Յրանգատունի թագավորը հորս իրեք ձի ա ղրկե, հետն էլ ապսպրե, թե՛ «Պտի իմանաս ո՞ր ձին քա՛նի տարեկան ա»: Նա էլ զարավաշների բերնովը իմաց էր տվե ինձ, որ էթամ մի ճար անեմ նրան: Ես էլ մախսուս խաբար ղրկեցի, թե իմ իմաստունութունը գնացել ա, թող ուրշին հարցնի, որ ինչ ա՛րե սարվացնեմ, էթաս գտնես, բալի էդ ֆորիցը քեզ աղատի:

— Էդ լավ էլավ, — ասում ա տղեն, — դե սարվացրա տե՛նա՛մ:

— Կէթաս, — ասում ա աղջիկը, — էդ ձիանքանցը աղաք կանես, քու ձեռովը կտանես աղբուրը, կշրես, եննա կբերես դոմը, կկապես, աղաքները զարի կածես, որ ուտեն. որը դունչը կոխեց մսուրքը, եմը կերավ՝ իմաց կա՛ց էն իրեք տարեկան ա. որը եմին դնչով տվեց ու ֆռնշացրեց՝ իմաց կա՛ց ըն էլ էրկու տարեկան ա. որն էլ տեհար դունչը կոխում ա մսուրքը ու ըսկի զարի չի ուտում, հենց դե՛ս, դե՛ն ծով ա ըլնում, տռճինկ տալի՛ իմաց կա՛ց, որ էն հլա խամ ա, եմին չի սարվե, ըն էլ մի տարեկան ա:

— Լա՛վ, — ասում ա տղեն, — ոնց որ ասեցիր, ընենց էլ կանեմ:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք թագավորիցը:

էդ թագավորն ա զարավաշներիցը որ իմանում ա աղջկա ջուղաբը, մնում ա շիվարած, գլխի վրեն մոլորած, չի իմանում՝ ի՛նչ անի, ի՛նչ խաբար ղրկի Յրանգատունի թագավորին: Կանչում ա իրա նազիր-վեզրին, պալատի մարդկերանցը քոմմըքին էլ հավաքում ա, բալի մի ճար անեն: Սրանք դե՛ս տվին, դե՛ն տվին, ինչքամ խելք-խելքի տվին, միտք արին՝ զադ դուս չէկավ, չկաթացին գտնի:

Բիրդան թագավորի միտն ընկավ զարգյարի աշկերտը, ասեց.— Մարդ ա, բալի նա գտնում ա:

Հրամայեց էթան ֆորիցը հանեն, բերեն իրա կուշտը: Էն սհաթը էթում են հանում, բերում: Տղեն գալիս ա թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Տղա՛,— ասում ա թագավորը,— քեզ մի բան եմ ուզում հարցնի. չեմ գիտա կգտնես, թե չէ:

— Հարցրա՛, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— բալբի գտնում եմ:

— Թե իմացար էս իրեք ձիու յաշը,— ասում ա,— ինչ ուղես՝ կտամ:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— դրանում ի՛նչ կա, որ չիմանամ:

— Դե իմացի տենա՛մ,— վրա ա բերում թագավորը ուրախացած:

Տղեն էրեկվա տված խրատը մտիցը չէր քցե: Էն սհաթը ձիանոնց նոխտեքն առավ ձեռը, քաշեց, տարավ դպա աղբուրը, լավ-լազաթին չրեց, լեղացրեց, եղ բերեց գոմումը կապեց: Ծննա դնաց դարի բերեց, ածեց աղաքները, որ ուտեն, ինքն էլ մխելի հեռու կաննեց, որ վարավորդ անի, տենա ոնց են ուտում: Տեհավ, որ ձիանոնցից մինը, աղջկա ասածի պես, գլուխը կոխեց մսուրքը ու արխելին իրա համ ուտում էր: Տեհավ էն մինն էլ մոտացավ գարուն, համա յա ուտում էր, յա չէ, յա թե չէ ֆոնչացնում էր: Համա վրա իրեք ձին, որ, ասես, դարի չէր ուտում՝ յա դե՛ս, դե՛ն էր ծով ըլնում, տոճինկ տալի, յա թե չէ քացի քցում, խալխին վախացնում: Ըստօնք որ լավ վարավորդ արեց, մոտացավ թագավորին:

— Թագա՛վորը սաղ ըլնի,— ասեց,— հրես էս ձին տենում ես, էս իրեք տարեկան ա. էս մինը էրկու տարեկան. էն մեկելն էլ՝ մի տարեկան ա:— Մին-մին մատով շանց տվեց:

Ֆրանգստունի թագավորի մարդիկը, թագավորի նաղիր-վեզիրը քոմմա մնացին մաթ էլած, բերանները բաց իրար էրեսի մտիկ անելուն: Թագավորի ուրախությունին հո հասար չկար. չէր իմանում ի՛նչ անի, ո՛նց աշկերտի լավությունի տակիցը դուս գա, որ լավ ըլնի: Համա բիրդան նրա էրազը միտն ընկավ: Թագավորը աղաչանք-պաղատանք արեց, որ ասի, նա էլի սատանի ձին նի էլավ, չասեց: Թագավորը հրամայեց, որ էլ եղ տանեն քցեն ֆորը:

ընդե կենա ընշանք խելքի գալը: Նոքարները տարան զարգյարի աշկերտին էլ եդ քցեցին ֆորը, թողին էկան:

Թագավորը Ֆրանգոստունի թագավորի մարդկերանց հեննա լալ-լալ փեշաշներ դրեց, ճամփու քցեց:

Անց ա կենում ըսենց մի վախտ, մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, օրեն մի օրը Ֆրանգոստունի թագավորը էս թագավորին իրեք խնձոր ա ղրկում, իրեքն էլ մի տեսակի, մի ռանգի ու մի մենծությունի. ապսպրում ա, թե. «Պտի իմանաս էս իրեք խնձորից ո՛րը քա՛նի տարվա ա. չիմացար՝ իմաց կա՛ց սաղ թագավորությունդ քարոքանդ կանեմ, քեզ էլ տնով-տեղով եսիր կտանեմ»:

Թագավորը էլի դարավաշներ ըբերնովը իմաց ա տալի իրա աղչկանը, թե.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. կարաս՝ մի իլլա՛ճ արա:— Աղչիկը էս հետ էլ ա խաբար ղրկում հորը, թե՝ իրա իմաստունությունը գնացել ա, թո՛ղ ուրիշ մարդ գտնի:

էդ իրիկուն զարգյարի աշկերտը, ամեն օրվա պես, էլի կախ ա ըլնում թագավորի աղչկա՛թախը: Աղչիկը սրան նաղլ ա անում:

— Բա չես ասի,— ասում ա,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան: Ֆրանգոստունի թագավորը հմի էլ իրեք խնձոր ա ղրկե հորս, որ իմանա նրանցից ամեն-մինը քա՛նի տարվա խնձոր ա. «Զիմացար,— ասել ա,— իմաց կա՛ց սաղ թագավորությունդ քարոքանդ կանեմ»: Հերս էս հետ էլ էր ինձ կանչե, որ էթամ մի ճար անեմ, համա ես ղաստի չգնացի, որ էլի քեզ կանչի, էթաս գտնես:

— Բա է՛դ ոնց պտի գտնեմ,— հարցնում ա տղեն:

— Խնձորները,— ասում ա,— վե կունես ձեռդ, կէթաս հավլի ղրաղին կկանես, մին-մին կքցես ջուրը. էն որ գնաց ջրի տակը ու եդի էլավ ջրի էրեսը, իմացի, որ մի տարվա ա. էն որ քցելու բռնտան մի քիչ տակն էլավ, էլ եդ դուս էկավ ջրի երեսը, իմացի, որ էրկու տարվա ա. համա էն որ ըսկի ջրի տակը չի էթա, հենց կմնա էրեսին, իմացի, որ ըն էլ իրեք տարվա ա:

— Լա՛վ,— ասում ա տղեն,— ոնց որ ասեցիր, ընենց էլ կանեմ:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք թագավորիցը:

Թագավորին որ խաբար են բերում, թե աղչիկդ ըսենց ա ասում, էն սհաթը հրամայում ա նոքարներին, էլի էթան զարգյարի աշկերտին ֆորիցը հանեն, բերեն: էթում են հանում, բերում թագավորի կուշտը: Տղեն թագավորին զուխ ա տալի, ընդե կաննում:

— Տղա՛,— ասում ա թագավորը,— քեզ մի բան էլ պտի հարց-
ւենմ, շեմ գիտա կգտնես, թե չէ:

— Ա՛սա, թագավորն ապրած կենա, բալքիմ գտնում եմ:

Թագավորը իրեք խնձորը բերում ա, տալի տղին:

— Կարա՛ս իմանա,— ասում ա,— էս խնձորներից ո՛րը քա՛նի
տարվա ա:

— Թագավորն ապրած կենա,— ասում ա,— դրանից էլ հեշտ
բա՛ն:

Տղեն դե աղջկա խրատը միտն էր պահե, է՛լի: Խնձորներն առ-
նում ա թագավորի ձեռիցը, էթում հավելի ղրաղին կաննում, մին-
մին քցում շուրք: Տենում ա, ոնց որ աղջիկն ասել էր, ընենց էլ
էլավ: Ըսենց մին-մին որ քցեց, իմացավ ո՛րը քա՛նի տարվա ա,
ջկեց, տվեց թագավորին:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց,— էս մի՛ տարվա խըն-
ձոր ա, էս՝ է՛րկու տարվա, ըս էլ՝ ի՛րեք տարվա:

Ֆրանգստունի մարդիկը, թագավորի նաղլը-վեղիքը մնացին
արմացած, թե՛ էս տղեն ի՛նչքամ իմաստուն, ի՛նչքամ խելոք ա,
որ ըս էլ էրկու հետ էսթավոր դժար բանը գտնում ա: Թագավորը
հո՛ ուրախացե, աշխարով մին էր էլե. ուզում էր դրան լավ-լավ
փեշքաշներ տա, մուրախաս անի, բիրդան էլի՝ նրա էրազը միտն
բնկավ:

— Տղա՛,— ասեց թագավորը,— քեզ ուզում եմ բաց թողամ
էթաս, քու արևի ձենն ածես. արի գոքիդ քարը վե՛ր ածա, ասա
տենամ էրազդ ի՛նչ ա:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց տղեն,— բան գիտաս՝
բան ա՛սա. ես էրազ ասողը չեմ:

Թագավորը տեհով, որ չէ, շիլնում, էրազը չի ասում, էլի կոշտ
ու կոպիտ ջուղար ա տալի, հրամայեց որ տանեն էլ եդ քցեն ֆորի
մեջը, բալքի ընդե խրատովի, խելքի գա: Նոքարները տղին քաշքշե-
լոն տանում են էլ եդ գցում ֆորի մեջը, վե կենում գալի:

Թագավորը Ֆրանգստունից էկած ղոնաղներին լավ-լավ փեշ-
քաշներ ա տալի, ճամփու դնում իրանց երկիրը:

Անց ա կենում ըսենց մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, վեց
ամիս, մախլասի՝ մի տարի, Ֆրանգստունի թագավորը էլ մարդ չի

¹ Տղադիր տեքստում այս բառը բացակայում է, ավելացված է բանա-
հավաքի ձևերով (Մ. Կ.):

դրկում էս մեր թագավորի կուշտը: Սա էլ ուրախանում ա, հենց իմանում ա՝ պրծավ նրա ձեռիցը: Համա ո՛րդէ. օրեն մի օրը մըն էլ ի՛նչ ա տենում՝ Յրանգստունի թագավորը հրես տասներկու էրեխա ա դրկե, տասներկուսն էլ մի բոյի, մի բուսաթի. էնքա՛մ իրար նման, էնքա՛մ իրար նման, կասենաս տասներկուսն էլ աղալոտինք ըլնեին, մի հորից, մի մորից. մի խոսքով՝ ոնց որ մի խնձորը տասներկու տապակ արած, ընդե դրած, էնքա՛մ իրար նման ին. թամբահ ա անում, թե. «Պտի իմանաս սրանից ո՛րն ա աղջիկ, ո՛րը տղա. չիմացար՝ իմաց կա՛ց դոշուն վե կունեմ, կգամ թախտդ տալի ու տարաղ կանեմ»:

Խեղճ թագավորի թուք ու մուքը կպավ: Զէր իմանում ի՛նչ անի. ի՛նչ վալ տա գլխին: Ծարը կտրած, էլի դարավաշներին դրկեց իրա աղջկա կուշտը, որ գա տենա ի՛նչ ա անում, Յրանգստունի թագավորի ջողաբը ո՛նց ա տալի:

Համա աղջիկը էլի գլուխը տակը շտվեց, խաբար դրկեց, թե. — էդ իմ բանը չի, քեզ հմար ուրիշ մարդ գտի:

Որ մթնում ա թե չէ, զարգյարի աշկերտը ֆորիցը քաշ ա ըլնում թագավորի աղջկա օթախը, աղջիկը դրան ասում ա. — Բա չես ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, Յրանգստունի թագավորը տասներկու էրեխա ա դրկե հորս, որ իմանա նրանցից ո՛րն ա աղջիկ, ո՛րը տղա: Հերս էլ դարավաշներին դրկել էր ինձ կանչե, որ էթամ Յրանգստունի թագավորի ջողաբը տամ. ես էլի մախսուս չգնացի, ասեցի. «Իմ բանը չի»:

— Բա է՞դ ոնց պտի գտնեմ, — հարցնում ա տղեն:

— Կէթաս, — ասում ա աղջիկը, — իբրուղը տաք ջուր կլցնես. գշերով-գշերհանա հաշտումը կկաննես: Էն տասներկու էրեխեն որ վե կկենան էրեսները լվանան, կէթաս ձեռներին ջուր կածես: Զուր ածելու վախտը ով տեհար տաքին չդիմացավ, ձեռը քաշեց ու «օֆօֆ» արեց, իմաց կա՛ց նա տղա ա. ով ձեռը չքաշեց, տաքին դիմացավ, իմաց կա՛ց նա աղջիկ ա: Ըսենց, — ասում ա, — մին-մին կշոկես, տղեքանցը ջոկ օթախ կանես, աղջկերանցը՝ ջոկ: Նոր Յրանգստունի թագավորի մարդկերանցը կկանչես, կասես. «էս վեցը տղա են, մեկել վեցը՝ աղջիկ»:

— Կա՛վ, — ասում ա տղեն, — ոնց որ ասեցիր՝ ընենց էլ կանեմ:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք թագավորիցը:

Ղարավաշները թագավորին որ խաբար բերին, թե՛ աղջիկդ բռնեց ա ասում, խեղճը մնաց գլխի վրեն մոլորած։ Ի՛նչ անեք, ի՛նչ շաներ. ո՛ւմ կանչեք, որ կարենաք իրա դարտին դարման անի։ Միտք ա անում, միտք ա անում, վերջը հրամայում ա՝ էթան էլի դարդարի աշկերտին կանչեն։ Էթում են ֆորիցը հանում, բերում թագավորի կուշտը։ Տղեն թագավորին գլուխ ա տալի, էն դիհը կաննում։

— Տղա՛,— ասում ա,— Ֆրանգստունի թագավորը հմի էլ ըսենց մի զուլում ա ապսպարե. տե՛ս կարա՞ս գտնի։

— Խի՞ չեմ կարա, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— դրանից էլ հեշտ բա՛ն։ Համա, թագա՛վորն ապրած կենա, ես էլ քեզանից մի բան պտի ուղեմ. չեմ գիտա՝ կտա՞ս, թե չէ։

— Ուղա՛,— ասում ա թագավորը,— մի՛ վախի, սաղ թագա-վորութլունս էլ ուղես, չեմ խնայի՝ կտամ։

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— լսել եմ մի սի՛րուն, մի նա՛շխուն, մի հուրի-մալաք աղջիկ ունես, որ Ֆրանգրստունի թագավորի ուղածը դանեմ, էդ աղջիկն էլ ինձ տա՛լիս ես։

— Տալիս եմ,— ասում ա թագավորը,— մորդ կաթի նման քեզ հալալ ա։

— Տա՛լիս ես։

— Տալիս եմ,— ասում ա թագավորը։

— Բաս որ ըստենց ա,— ասում ա տղեն,— Ֆրանգստունի թագավորի ուղածն էլ ջուխտ աչքիս վրեն։

Էդսի օրը, լիսանում ա թե չէ, տղեն իբրուղը տաք ջուր ա լըցնում, մի ձեռին բռնում, լազանն էլ մեկել ձեռն ա առնում, փեշկիրն էլ ուսովը քցում, գալի հաշտումը կաննում։ Թագավորի ղոնաղները վեր են կենում տեղներիցը, դուռ գալի հաշտը, որ էրեսները վառան, տղեն աղաք ա գալի, մին-մին ձեռներին ջուր ածում։ Ով որ տաքին չի դիմանում, ձեռը քաշում ա «օ՛ֆ-օ՛ֆ» անում, նրան ջոկ օթախ ա անում. ով որ չէ, տաքին դիմանում ա, թողում ա ընդե։ Ըսենց քոմմքի ձեռին ջուր ա ածում, իրարից ջոկում, եննա կանչում ա Ֆրանգստունի թագավորի մարդկերանցը։

— Է՛կեք,— ասում ա,— տեհեք դրո՞ւստ եմ ջոկե, թե չէ։

Ֆրանգստունի թագավորի մարդիկը գալիս են տենում՝ դրուստ ա ջոկե. մնում են մաթ էլած էս տղի խելքի վրեն։

— Ա'ֆֆարիմ, — ձեն են տալի Յրանգստունի մարդիկը, — դրուստ ես ջոկեի:

Թագավորը բերում ա դրանց լավ-լավ փեշքաշներով ճամփու դնում դպա Յրանգստուն: Եննա թագարեք ա տենում, բերում աղ-ջըկանը զարգյարի աշկերտի վրեն նշան դնում, պսակում, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք անում:

Ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախությո՞ւն, ինչ դափ ու զուռնա՞, որ էլ հալ ու հեսար չկար:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք Յրանգստունի թա-գավորի մարդկերանցիցը:

Նրանք էթում են, էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում են իրանց երկիրը: էթում են դուզ թագավորի ամարաթը, թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Հը՛, — հարցնում ա թագավորը, — ի՞նչ ջողար եք բերե էն երկրի թագավորիցը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, — ասում են, — նրա երկրում մի ջահել-ջիվան տղա կա, էնքա՛մ խելոք, էնքա՛մ իմաստուն, որ էլ չենք կարա ասի. ըս էլ իրեք հետ ինչ հարցնում ես՝ նա՛ ա գտնում:

— Բաս որ ըտենց ա, — ասում ա թագավորը, — կէթաք էլ եդ էն երկիրը, իմ անումը կտաք, էն տղին վե կունեք, կրերեք իմ կուշտը, կասեք. «Մեր թագավորը քեզ կանչում ա». մի տենամ էդ ի՞նչ թավուր իսան ա, որ ըս էլ իրեք հետ իմ ասածը գտնում ա:

— Մեր աչքի վրեն, թագա՛վորն ապրած կենա, — ասում են նրա մարդիկը:

Թագավորին գլուխ են տալի, դուս գալի, էթում ճամփի թա-գարեք տենում, հեգսի օրը, դեռ լիսն ու մութը չրաժանված, ընկ-նում ճամփա դպա էն թագավորի երկիրը:

էթում են, էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, գշեր, ցերեկ էթում են՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էր-կու շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, հասնում են էն թագավորի եր-կիրը: էթում են թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

Թագավորը սրանց որ շի տենում, թուք ու մուքը կայնում ա, ասում ա. «Հալըաթ Յրանգստունի թագավորը էլի թագա բան ա ապսպրեք»:

— Հը՛, խե՛ր ըլնի, — հարցնում ա թագավորը նրանց:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում են նրանք,— մեր Թագավորը քու էն իմաստուն մարդին կանչում ա:

Թագավորը էն սհաթը մարդ ա դրկում զարգյարի աշկերտի եննուցը, կանչիլ տալի: Զարգյարի աշկերտը դալիս ա Թագավորին զուլս տալի, ընդե կաննում:

— Տղա՛,— ասում ա Թագավորը,— Ֆրանգստունի Թագավորը քեզ կանչել ա, կէ՛թա:

Խեղճ տղի ջանը եռ ու քորն ընկնում ա. էթա՛ վա՛յ Թե մի բան հարցնի, չկարենա ջուղար տա, զուլսը Թոցնիլ տա. չէթա՛ վա՛յ Թե հերստի, դոշուն վեր ունի, դա վրենբը կռիվ: Ըսենց մնացել էր էրկու ջրի արանքին, չէր իմանում ի՛նչ անի, ի՛նչ շանի: Վերջը որ շատ միտք ա անում, միտք ա անում, տենում ա՝ ճար, իլլաճ չկա, պաի էթա:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— որ հրամայում ես՝ կէթամ, ի՛նչ անեմ:

Էս տղեն ա՝ մի քանի օր մնում ա, ճամփի հմար պաշար ա վեր ունում, վի կենում նրանց հեննա ճամփա ընկնում դպա Ֆրանգըստուն:

Գալիս են, դալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շարաթ, մախլասի՝ մի ամիս, հասնում են Ֆրանգըստուն: Թագավորի մարդիկը տղին աղաք են անում, տանում դուլ Թագավորի ամարաթը, Թագավորին զուլս տալի, ընդե կաննում:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում են,— հրեա էն իմաստուն տղին բերել ենք:

— Ֆլա՛ն տղեն դո՛ւ ես,— հարցնում ա Թագավորը:

— Հա՛, ես եմ, Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն:

— Դե, որ ըտենց իմաստուն ես,— ասում ա,— ա՛ռ էս պողպատի կտորը, ինձ հմար սրանից մի լավ ձեռք մախմուրի պես կալող շոր կարա՛, որ հագնեմ: Իրեք օր էլ քեզ վաղա եմ տալի,— ասում ա,— կարեցիր՝ աղջիկս քեզ կտամ, վրին էլ բոլ մալ ու դոլ վաթ. չկարեցիր՝ իմաց կա՛ց զուլսդ կֆը՛ռա:

Խեղճ տղեն էս որ լսեց, լեղին ջուր կտրեց: Ծարն ի՛նչ. մի հետ ընկել էր, պաի քաշեր: Պողպատի կտորը վե կալավ, դառը-տիսոր դուս էկավ, զնաց: Էդ Թագավորի աղչկա փանջարի կշտովը անց-

կենալիս, թագավորի աղջիկը դրան վարավորդ արեց. գլուխը փան-
ջարիցը հանեց, տղի հեննա խոսաց:

— Ֆլա՛ն իմաստուն տղեն դո՛ւ ես,— հարցրեց աղջիկը:

— Հա՛, ես եմ, թագա՛վորի աղջիկը սաղ ընի,— ասեց տղեն:

Տղեն որ գլուխը չի բանձրացնում, մտիկ տալի, տենում ա-
ի՛նչ, մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ
նաշխուն, որ շուտես, շիմես, շհագնես, շմաշես, հենց նրա գլու-
ջամալին թամաշ անես, էնքա՛մ մի սիրունիկ վագ էր: Դրան որ չի
տենում, խելքամաղ ա ըլնում, մնում:

— Բա խի՞ ես ըտենց դառը-տխուր,— հարցրեց աղջիկը:

— Ի՛նչ անեմ, տխուր չըլնեմ,— ասեց տղեն,— հերդ ինձ մի
պողպատի կտոր ա տվե, որ իրա հմար մի ձեռք շոր կարեմ. չկա-
քեցի՝ պտի գլուխս կտրիլ տա: Հմի մնացել եմ մոլորած, չեմ իմա-
նում ի՛նչ անեմ, ի՛նչ շանեմ:

— Տղա՛, — ասեց աղջիկը, — մի՛ վախի, ես ընենց կանեմ, որ
քու մի մազն էլա չի թեքվի: Կէթաս,— ասեց,— աղլուխդ լիքը ավազ
կլցնես, կտանես հորս կուշտը, կասես. «Թագա՛վորն ապրած կե-
նա, էս ավազիցը թել մանիլ տու, որ քու ուզած մի ձեռք շորը
կարեմ»: Որ կասի. «Ախար ավազիցը թել կմանվի՞»: Կասես.
«Ավազիցը որ թել չի մանվի, բա պողպատիցը շոր կկարվի՞»:

Տղեն էս որ լսում ա, ուրախանում, աշխարող մին ա ըլնում:
էն սհաթն էթում ա աղլուխը լիքը ավազ լցնում, եդ գալի թագա-
վորի ամարաթը, թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Հը՛, տղա՛, — հարցնում ա թագավորը, — խի՞ եդ էկար:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— էս ավազը բե-
րել եմ՝ մանիլ տաս, որ քու ուզած շորը սրանով կարեմ:

Թագավորը մնում ա սառած, տղի էրեսին մտիկ անելուն:

— Հը՛, թագա՛վորն ապրած կենա,— վրա ա բերում տղեն,—
խի՞ ես ըտենց էրկեն ու բարակ միտք անում:

— Ո՛նց միտք շանեմ,— ասում ա թագավորը, — ըսկի էդ ըլ-
նելու բա՛ն ա, որ ասում ես: Ավազիցը թել կմանվի՞:

— Ավազիցը որ թել չի մանվի,— ասում ա տղեն,— բա պող-
պատիցը շոր կկարվի՞:

Թագավորը տղի խելոք ջուղաբը որ լսում ա. — Տղա՛, — ասում
ա, — դու տարար. աղջիկա մորդ կաթի նման քեզ հալալ ա, զնա
քու արեի ձե՛նն ածա:

էն սհաթը բերեց աղջիկը տվեց տղին, աղջկա հեննա լավ բա-
ժինք դրեց, լավ մալ ու գոլվաթով, լավ-լավ փեշքաշնեքով ճամ-
փու դրեց իրա երկիրը:

Տղա, աղջիկ ճամփի թաղարեք տեհան, բեռները բարձեցին,
դնացին թաղավորի ձեռը պաշեցին, թաղավորի կնկա ծիծը պաշե-
ցին, ընկան ճամփա:

էս տղեն ա՛ էկավ, էկավ, էկավ, մի օր, էրկու օր, իրեք օր-
մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, հասավ իրանց
երկիրը:

Խաբարը տարան թաղավորին, թե.— Հրեն փեսեդ եքա քոչ ու
բարխանով գալիս ա, հեննեն էլ մի սի՛րուն, մի նա՛շխուն, մի հու-
րի-մալաք աղջիկ, որ տենողի խելք ա էթում:

Թաղավորը մենծ դռշուն՝ ա վեր ունում, իրա նազիր-վեզրի՝
հեննա դուս գալի փեսի աղաքը՝ Թաղավորն ու տղեն իրար որ տե-
նում են, ուրախանում, աշխարով մին են ընում. իրար հեննա վեր
են կենում, գալի թաղավորի ամարաթը: Նո՛ր ըստե ասում են,
խոսում, մասլահաթ անում, տղեն իրա գլխով անցկացածն ա նազը
անում, նրանք իրանց. ըսենց ուրախանում են, խնդում, ծիծաղում,
ջա՛ն ասում, ջա՛ն լսում:

— Թաղավորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— ընչանք օրս
իմ էրազը չի ասում, համա հմի պտի ասեմ:

— Ասա՛,— ասում ա թաղավորը,— ասա՛ տենամ էդ ի՛նչ էրազ
էր, որ ի՛նչ արի, շարի, ի՛նչ Հուդի շարշարանք տվի՝ շասեցիր:

— Էրադում,— ասում ա,— տեհա մի լավ գլուլի բաղում նըս-
տած եմ: Տեհա էդ բաղի միջիցը էրկու սի՛րուն, նա՛շխուն, հուրի-
մալաք աղջիկ դուս էկան ու դուզ՝ դուզ ինձ: Դրանցից մինը քու
աղջիկն էր, մեկելը՝ Ֆրանգստունի թաղավորի աղջիկը: Էդ էրկու
աղջիկը որ էկան իմ կուշտը. մինը մի ծնկանս նստեց, մինը՝ մեկել
ծնկանս: Դե ջահել տղա, ջահել աղջկեք, սիրտս չհամբերեց, ձեռս-
քցեցի Ֆրանգստունի թաղավորի աղջկա ճտովը, ջուլտ թուշը դա-
լիմ պաշեցի, եդ դառա, որ քու աղջկա թուշն էլ պաշեմ, մըն էլ էն
տեհա, շըրք՝ փ. մի սիլլա էրեսիս: Մուրազս փորիս վե թուա, տե-
հա՛ ո՛նչ թաս կա, ո՛նչ համամ: Ես էլ, թաղավորն ապրած կենա,
դրա հմար ասեցի. «Ինձ սիլլա տվող, ոնց որ իմ մուրազը փորիս
թողիր, բարով դու էլ քու մուրազին չհասնես»: Թաղավորն ապ-
րած կենա,— ասում ա,— հրես էս էր իմ տեհած էրազը, որ ի՛նչ-

քամ շարշարեցիր, ի՛նչ արիւր, շարիւր՝ շասեցի: Համա հմի ասում
եմ, շունքի ես իմ մուրազին հասել եմ:

Թագաւորն էս ուր լսում ա, իրա թախտիցը վեր ա գալի, տղին
նստացնում իրա տեղը Թագաւոր:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնե՛ք ձեր մու-
րազին:





27. ԶՈՒԹՁԻ

Այլալ ժամանակին ընում ա շիւնում մի մարդ, մի կնիկ: Էդ մարդը չութի ա ընում: Դրանք ունենում են մի մինուճար տղա:

Օրեն մի օրը էդ Չութին չութը վեր ա ունում, էթում հանդը չութ անելու: Չութ անելիս բիրդան չի սամիքը կոտրվում ա. մնում ա մաթալ, էլ չի կարում չութ անի, փոք-փոշման եդ ա դառնում, գալի տուն:

Էթում ա իրա ընկորտանցը իմաց ա տալի, թե.— Էգուց էկեք իրար հեննա էթանք մեշեն, սամու փետ բերենք:

Չութչու տղեն էս որ իմանում ա, գալիս ա, հորն ասում.— Ա՛յ հեր, մի՛ էթա, փորձանք կգա զլովսդ. ֆլա՛ն օրը, ֆլա՛ն վախտը ընե՛նց մի անձրև պտի գա, ընե՛նց մի բուք ու բորան պտի անի, որ աստոժ փրկի, աղատի:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա հերը,— ախար ո՞նց կըլնի, խալխին հ՛ս եմ իմաց տվե, զլխահան արե, ես որ չէթամ՝ ամոթ չի՛:

— Ա՛յ հեր,— ասում ա,— քու ի՞նչ բանն ա. ես նրանց ջուղարը կտամ, դու իրիկունը թեք ընկի, քնի՛:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա հերը,— որ ասում ես՝ էլ ի՛նչ ասեմ. թո՛ղ քու ասածն ըլնի:

Իրիկունը թեք ա ընկնում, քնում:

Էն զլխեն, չը՛խկ հա չը՛խկ, չը՛խկ հա չը՛խկ, թը՛խկ հա թը՛խկ:

դուռը ծեծում են: Տղեն սուս ու փուս վեր ա կենում, շուփսն քցում վրեն, դուս գալի:

— Ո՞վ եք,— ձեն ա տալի:

— Մենք ենք,— ասում են,— դուռը բա՛ց արա:

Տղեն դուռը բաց ա անում, տենում իրա հոր ընկերտինքը:

— Հերդ տա՞նն ա,— հարցնում են:

— Բա չե՞ք ասի,— ասում ա,— հերս էրեկ իրիկուն ամեն բան հաղրե, դրեկ էր խուրչինը, համա բիրդան հիվանդացավ. էս սհաթին էլ հրեն թեք ընկած ա, որ ասես ուշ չկա վրեն: Բան չկա,— ասում ա,— դուք էս հետ գնացեք, մըն էլ որ էթալու կըլնեք՝ կգա:

Տղեն դրանց ջուղաբ ա անում, ինքը թողում ա, գալի տուն:

Հերը հարցնում ա.— Հը՛, ա՛յ որդի, ընկորտանցս ճամփու դրի՞ր:

— Հա՛,— ասում ա,— ճամփու դրի. դու արխենն թեք ընկի, քնի՛:

Անց ա կենում մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, դրուստ որ էդ տղի ասած օրը ընե՛նց մի բուք ու բորան ա անում, ընե՛նց մի անձրև ա գալի, որ տանից դուս էկողի բերան-մերանը կալնում էր¹: Մի քանի օրեն հետը մեշա գնացողներից մինը ընդհան գալիս ա գեղը, ջուղաբ բերում, թե՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ֆլա՛ն օրը ընե՛նց մի բուք ու բորան արեց, ընե՛նց մի անձրև էկավ, ընենց մի ալեկործում արեց, որ իրա ընկերտինքը քոմմա փետացան. ինքն էլ մի հալով պրծեկ էր, վե կացե, էկե, անջախ իրան քցե գեղը: Էդ Զուլթին էս բանը որ իմանում ա, վեր ա կենում տղի ջուխտ թուշը պաշում:

— Զորա՞նաս, ա՛յ որդի,— ասում ա,— դու ինձ պրծացրիր էդ գուլումիցը. դու չըլնեիր, ես էլ նրանց հեննա ֆողեց-ֆոգի պտի կորչի:

Տղեն ըսենց մի քանի հետ հորը փորձանքից աղատում ա: Դրանց գեղի կշտին մի մենծ գետ կար. էդ գետի ղրաղին դրանք ֆող ունեին. օրեն մի օրը հեր ու տղա վե կացան գնացին էդ ֆողը վաբելու: Դրանց գեղիցը էդ օրը մի քանի ջահել-ջուհուկ վեր ին կացե, գնացե էդ գետը ձուկ կալնելու: Տենում են, ըհը՛, հրեն թագավորը

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ իբար, որը բանահավաքի ձեռքով չէջված է (Մ. Կ.):

իրա նազիր-վեզրի հեննա էկավ ըտերանք ման գալու էդ թողիքը՝
իրեք լավ ձուկն ին կալեւ. բերում են տալի թագավորին փեշքաշ։
Թագավորն էլ վեր ա ունում, տալի նազրին։

— Ա՛ռ,— ասում ա,— էս ձկները տա՛ր, տո՛ւ աղջկանս, դաթի
իւլանդ ա, բալի սիրտն ուղում ա, թո՛ղ խաշիլ տա՛ ուտի։

էս նազիրն ա՝ ձկները վեր ա ունում, բերում թագավորի ամա-
րաթը. դնում ա մի էրծաթե սինու մեջ, տանում ա տալի թագավորի
աղջկանը։

Աղջիկը որ տենում ա, հարցնում ա.— էդ ձկները է՞դ են, թե
որձ։

— Թագա՛վորի աղջիկը սաղ ըլնի, ո՛րձ են,— ասում ա նա-
զիրը։

— Դե՛ն տարեք, կորցրե՛ք,— ասում ա աղջիկը,— չե՞ք գիտա,
որ ես բսկի որձեղենի էրես շեմ ուղում տենամ, ուր մնաց ուտեմ։

Ձկները էս խոսքը որ լսում են, իրեքն էլ վեր են կենում, պոչ-
ների վրեն կաննում, ծիծաղում, էլ եդ շրջալենն վեր ընկնում։
Թագավորի աղջիկը, նազիրը քոմմա մնում են արմացած, թե՛ էս
ի՛նչ բաս ա։ Նազիրը վեր ա ունում էդ ձկները, տանում դնում մի
տուար, պահում. ինքն էլ վեր ա կենում, էթում թագավորին միմ-
մին նաղ անում, թե՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան։

Թագավորը էս որ լսում ա, բերանը մնում ա բաց։ Եննա նազ-
րին հրամայում ա.— Տա՛ր,— ասում ա,— էդ ձկները մի թաքո՞ւ
տեղ պահա՛. ես, ոնց ըլնի, պտի իմանամ էս ի՞նչ բաս ա, էդ ձըկ-
ները խի՞ ին ծիծաղում։

Թագավորը եննա եդ ա դառնում սուս ու փուս իրա ամարաթը։
Անց ա կենում մի վախտ՝ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս,
մախլասի՛ մի տարի, օրեն մի օրը թագավորի աղջիկը կանչում ա
նազրին։

— Կէթաս,— ասում ա,— սաղ մեր մշալը ման կգաս, կհարց-
նես, կտեսաս որդե իմ անումը չեն տալի, ինձ չեն ճանանչում,
կգաս կասես, որ ես ընդե մարդի էթամ։

— Լա՛վ,— ասում ա նազիրը։— Ծամփի թագարեք ա տենում,
վե կենում, ընկնում ճամփա։

էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա,
հասնում ա մի գեղ։ Դուս ա գալի հանդը, տենում հրես մի ծեք
մաքգ, մըն էլ մի ջահել տղա շուք են անում։

— Էթամ նրանց կուշտը,— ասում ա,— մի քիչ դինջանամ, հաց-մաց ուտեմ, էլ եդ վե կենամ էթամ իմ ճամփեն:

Էդ շուք անողն էլ էն Զուքչին ա ըլնում, որ մի իմաստուն տղա ա ունենում:

Էդ իմաստուն տղեն թագավորի նազրին որ տենում ա, հորն ասում ա.— Ա՛յ հեր, հրես տենում ես, թագավորի նազրըր գալիս ա. որ գա քեզ բան հարցնի՝ ջուղար տո՛ւ. մարդ ա, որ ինձ էլ բան հարցնի, ես ի՛նչ ասեմ՝ չրարկանաս:

— Լա՛վ,— ասում ա,— ա՛յ որդի, դու գիտաս, ի՛նչ ուզում ես ա՛սա:

Թագավորի նազրըր գալիս ա, հասնում դրանց:

— Բարի աջողում, բա՛րի,— ասում ա նազրըր,— ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա. քեֆնե՛րդ, հալե՛րդ. ո՛նց եք, ի՛նչ եք անում:

— Զանաաղությո՛ւն, թագավորի նազրըր սաղ ըլնի,— ասում ա Զուքչին,— կանք, ապրում ենք, է՛լի: Խեղ ըլնի, բա դո՛ւ էդ ուր ես էթում,— հարցնում ա:

— Էթում եմ մեր մհալը պտտեմ, տենամ ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա. թագավորիցը խալխը հո գանգատավոր չե՛ն:

— Թագավորի նա՛զրըր սաղ ըլնի,— ասում ա Զուքչու տղեն,— դուր ես չարաարվում. ինչքամ էկել ես՝ տասն էսքամ էլ էթաս հլա թագավորի աղջկա անումը կա. դուր տեղը մի՛ էթա, ե՛դ դառ, զնա՛քու բանին. դու էլ ես մեղք, ձիգ էլ:

Թագավորի նազրըր տղի էս ջուղարը որ լսում ա, մնում ա զարմացած. փոր-փոշման եդ ա դառնում, գալի Գալիս ա թագավորի աղջկանը մին-մին նաղլ անում թե՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ֆլա՛ն տեղը մի Զուքչի կար, նրա տղեն ըսենց ջուղար տվեց:

Թագավորի աղջիկը էս որ լսում ա, մնում ա միտք անելուն, թե էս ի՛նչ բաս ա, էն տղեն խի՛ պտի ընենց ասեր:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, էս թագավորի աղջիկը դաս-տահվանդ ա տալի: Աշխարքումը ինչքամ գլուխ հեթիմ ա ըլնում՝ թագավորը բերիլ ա տալի՝ աղջիկը շի լավանում: Օրեն մի օրը էս աղջիկը հորը կանչիլ տվեց իրա կուշտը:

— Թագա՛վորը սաղ ըլնի,— ասեց,— բա չես ասի՝ էս գշեր էրազումս տեհա՞ մեր տերտերն էկավ, ասեց. «Ա՛յ որդի, քու դեղ ու դարմանը ի՛նչ մենծ բան ա, որ չեք անում. քանի ամիս ա՛ հիվանդ, տեղ ու բարձով թեք ընկած ես. չէ՛ դու էլ մեղք ես, ջահել-

շիւման ես, աչքդ մութագլի ա: Ֆլա՛ն դեղումն,— ասեց,— մի Չուժի կա, էդ Չուժին մի մինուճար տղա ունի, պտի էն տղին մորթեք, արինը խմես, որ լավանաս:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա թագավորը:— արար ես ո՛նց բերիլ տամ էդ տղին. իլլաքիմ որ մինուճար ա:

— Թագա՛վորն արած կենա,— ասում ա աղջիկը,— թե ուզում ես սաղանամ՝ պտի բերիլ տաս, թե չէ հո՛ւ դո՛ւ գիտաս:

Թագավորը միտք ա անում, միտք ա անում, տենում ա, որ ճար չկա, պտի էն տղին բերիլ տա, բալի աղջիկը լավանա: Կանչում ա իրա նաղրին:

— Մի բեռը ոսկի վե կունես,— ասում ա,— կէթաս Ֆլա՛ն գեղը, ընդե մի Չուժի կա, նա մի տղա ունի, էդ բեռը ոսկին կտաս նրան, տղեն կառնես, կբերես, որ մորթենք, աղջիկս նրա արինը խմի, լավանա:

Նաղիրը մատը կծում ա: Թագավորին զլուխ ա տալի, դուս զալի: Էդսի օրը ճամփի թագարեք ա տենում, վե կենում, ընկնում ճամփա:

Չուժու տղեն դե իմաստուն էր, է՛լի, էս բանը իմանում ա: Դալիս ա հորը ասում.— Ա՛յ հեր, թագավորը իրա նաղրին զրկել ա, որ զա քեզ մի բեռը ոսկի տա, ինձ առնի, տանի թագավորի աղջկա հմար: Որ կզա,— ասում ա,— մի՛ վախի, ոսկին ա՛ռ, ինձ տո՛ւ, տանի: Արխին կա՛ց,— ասում ա,— որ ասես, ինձ բան չիլնի. ոնց ըլնի սաղ-սալամաթ էլ եդ կզամ:

Թագավորի նաղիրն ա՛ զալիս ա, զալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա թագավորի ասած գեղը: Սրան, նրան հարցնելոն էդ Չուժու տունը գտնում ա, էթում նրա կուշտը:

— Բարո՛վ, բարի՛,— ասում ա նաղիրը:

— Բարո՛վ, աստու հաղար բարին,— ասում ա Չուժին,— խեր քլնի, խի՞ ես էկե,— հարցնում ա:

— Էկել եմ,— ասում ա,— տղիդ տանեմ, թագավորը ուզել ա. հրես էս մի բեռը ոսկին էլ քեզ փեշքաշ ա զրկել:

— Տա՛ր, փե՛շքաշ ա,— ասում ա Չուժին,— տղի մալիաթն ինչ ա, որ թագավորիցը խնայեմ,— ասում ա, տղի կուռը բռնում, տալի նաղրին:

Նաղիրն ա՛ մի բեռը ոսկին տալիս ա Չուժուն, տղին քաշում թարբը՝ յա՛լա: Դալիս ա, զալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա,

հասնում ա թագավորի ամարաթը: Նազիրը չի զմշում, որ էդ թավուր գլոզալ տղին մորթեն. էլ չի տանում թագավորի կուշտը, բերում ա, իրանք տանը պահում: էդ նազիր կնիկը տենում ա՝ մարգը դառը-տխուր նստած ա՝

— Ա՛յ մարդ,— հարցնում ա,— խի՞ ես ըտենց մալուլ-մաշկուլ նստե, ասա տենամ դարտդ ի՞նչ ա:

— Տենո՞ւմ ես էս տղին, ա՛յ կնիկ,— ասում ա նազիրը,— պտի՞ մորթենք, որ ինչ ա թագավորի թաբառուկ աղջիկը սրա արինը խմի, լավանա:

— Տնա՛շեն,— ասում ա կնիկը,— էդ ի՞նչ ա, որ դրա հմար դարտոտե, վարամնոտե նստել ես. հրեն մեր հարևանի տղին էս մի սհաթ չիլնի, որ տարան թաղեցին, եդ դառան. էս գշեր զնա նրա գերեզմանը քանդա, հանա՛, գլուխը կտրա՛, բե՛, եննա մի ոշխար մորթա՛, արինը լցրա՛ մի ամանի մեջ, էս տղի շորերն էլ արնոտարա՛, տա՛ր թագավորի աղջկանը շանց տո՛ւ, ա՛սա. «Մորթել եմ, արինն էլ հրես բերեա. նրանք շատ գիտա՞ն, թե էդ ընչի արին ա՝

— Զորա՞նաս, ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— լավ խելք սարվացրիր. ըտենց էլ կանեմ:

էդ նազիրը կես գշերին վեր ա կենում էթում գերեզմանները, ման գալի, կնկա ասած էրեխի գերեզմանը դտնում, քանդում, հանում, գլուխը կտրում վրիցը, էլ եդ գնում տեղը, ֆորում ու յա՛լլա՝ դպա տուն ա կրնկում: Գալիս ա տուն, մի ոշխար ա մորթում, մի խոր աման լիքը էդ ոշխարի արնիցը վեր ունում, էդ տղի հին-մին շորերը հանում ա, թաթխում արնի մեջը, առավոտը գշերով-գշեր-հանա էդ շորերն ու գլուխը վեր ա ունում, տանում դուռ թագավորի աղջկա կուշտը:

— Թագա՛վորի աղջիկը սաղ ըլնի,— ասում ա,— էրեխուն ինչ-քամ բշտեցի, հեննեն կովեցի՝ ճար, իլլաճ չէլավ, չէկավ, ես էլ վեկալա ճամփին մորթեցի. հրես էս ա՛րինը, էս գլո՛ւխը, ըս էլ շո՛րերը:

Թագավորի աղջիկը վեր ա ունում արինը խմում, ասում.— Օխա՛յ, անջախ մի սիրտս հովացավ:

Անց ա կենում մի վախտ, օրեն մի օրը թագավորը կանչում ա իրա նազիրին:

— Մի շաբաթ քեզ մհուլ,— ասում ա,— պտի իմանաս՝ էն ձկները, որ բերիր տվիր աղջկանս, խի՞ ին ծիծաղում, դրանով ի՞նչ ին ուզում ասի:

— Աչքիս վրեն, թագա՛վորը սաղ ընի,— ասում ա նաղիրը։
Թագավորին զուլի ա տալի, թողում դուս գալի։ Էթում ա իրանց
տունը, էլի գառը-տխուր, նոթերը կիտած նստում ա։

Չութչու տղեն էս որ տենում ա, հարցնում ա.— Բի՛ձա,—
ասում ա,— խի՞ ես ըտենց նոթերդ կիտե, ա՛սա տենամ դարտդ
ի՞նչ ա։

— Է՛յ, ա՛յ որդի,— ասում ա,— էս քեզ ասեցի, իմ դարտին
ի՞նչ դարման պտի անես։

— Է՛լի հենց, ա՛սա տենամ, բալի իմ խելքն էլ ա մի բան
կարում։

Նաղիրը ըստե նստում ա մին-մին տղին նաղլ անում թագա-
վորի հրամանը։

Տղեն էս որ լսում ա, ասում ա.— Էդ ի՞նչ մի դժար բան ա,
որ դրա հմար դարտ ես անում. մի՛ վախի, ես դրա ջուղաբը կտամ։

— Ղո՛րթ,— հարցնում ա նաղիրը։

— Ղո՛րթ,— ասում ա տղեն.— Թագավորը թող ինձ կանչի, էն
ժ՛ս գիտամ ինչ որ կասեմ։

Նաղիրը էս որ լսում ա, ուրախանում, աշխարով մին ա ըլ-
նում։ Էզսի օրը էթում ա թագավորին զուլի տալի, ընդե կաննում։

— Հը՛, ի՞նչ խաբար ա,— հարցնում ա թագավորը,— ինչ որ
հարցրել ի՛ գտա՞ր, թե չէ։

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— գտա։

— Դե ա՛սա տենամ,— ասում ա թագավորը։

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— ես չեմ ասողը-
մեր տանը մի ջահել տղա կա, նա պտի ասի. թե կհրամայես, էթամ
քերեմ։

— Դնա կանչա՛ դա,— ասում ա թագավորը։

Նաղիրը էթում ա էն իմաստուն տղի կռնիցը բռնում, բերում
թագավորի ամարաթը։ Տղեն ջուլստ ձեռը դնում ա դռին, խորը
զուլի տալի, ընդե կաննում։

— Դե ա՛սա տենամ, իմ ջուղաբը դո՞ւ պտի տաս։

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա տղեն,— որ
ասեմ՝ հո չե՞ս փոշմանի։

— Չէ՛, չեմ փոշմանի,— ասում ա թագավորը։

— Ասե՛մ,— թագադան հարցնում ա։

— Ասա՛,— ասում ա թագավորը։

— Ասե՛մ:

— Ասա՛:

— Լա՛վ, թագա՛վորն ապրած կենա, հլա կա՛ց մի հեքաթ ասեմ, եன்னա քու ջուղարը կտամ:

— Ասա՛,— ասում ա թագա՛վորը:

«Կընի, չընի,— ասում ա,— մի թագա՛վոր: Էդ թագա՛վորը ո՛նչ տղա ա ունենում, ո՛նչ աղջիկ, մախլասի՛ ըսկի զադ չի ունենում. ինքն ա ընեում՝ մի Տուգի-ղուշ: Ո՛ր էթում ա, ի՛նչ անում ա՝ էդ Տուգի-ղջի հեննա ա մասլահաթ տենում: Օրեն մի օրը թագա՛վորը հաց ուտելիս ա ընում, էդ Տուգի-ղուշն էլ փանջարումը նստած ա ընում, մըն էլ տենում ա՝ մի ուրիշ Տուգի-ղուշ թռավ, էկավ իրա դշի կուշտը, կտուցը նրա կտցին քսեց, շլնքովը փաթթվեց, էրկտով էլ լաց էլան, եննա ծիծաղացին. էն նոր էկած Ղուշը մի քիչ կացավ, թռավ, գնաց: Թագա՛վորը էս որ տեհավ, մնաց արմացած:

— Էն ի՛նչ Ղուշ էր,— հարցրեց թագա՛վորը,— ընչի՞ վրեն լաց էլաք ու վերջը ընչի՞ վրեն ծիծաղացիք:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց Տուգի-ղուշը,— էն Ղուշը իմ աղպերն էր. էկավ ասեց. «Հերներս մեռել ա»: Է՛հ, սիրտ էր, չիգյար էր, մոմոաց, լաց էլանք: Եննա էլ ասեց. «Նշան եմ զովե, թագա՛վորիցը իզին ա՛ռ, ա՛րի հարսանիք»: Դե՛, աղպերս էր, էս որ իմացա՝ ուրախացա, խնդացինք, ծիծաղացինք. Թագա՛վորն ապրած կենա, հմի թե իզին կտաս՝ կէթամ, թե չէ հո՛ չէ:

— Գնա՛,— ասեց թագա՛վորը,— համա թե՛զ եդ դառ:

Տուգի-ղուշը թագա՛վորին գլուխ ա տալի, թոնում, էթում: Անց ա կենում մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ մի շաբաթ, օրեն մի օրը էդ Տուգի-ղուշը եդ ա դառնում, գալի: Գալիս ա թագա՛վորին գլուխ ա տալի, կտցիցը մի գունդ թուղթ ա վե քցում: Թագա՛վորը վեր ա ունում, բաց անում, տենում ի՛նչ՝ իրեք հատ խնձորի կորիզ: Կանչում ա իրա կատեպանին, թամրահ թամրահի վրեն անում, թե. «Էս իրեք կորիզը կտանես ընենց բելլու տեղ կցանես, որ դուշ, հավ, զադ չմոտանա»: Կատեպանը թագա՛վորին գլուխ ա տալի, կորզները վեր ունում, տանում մի տաղա, ոտից հեռու տեղ ցանում, ոնց որ պետքն էր՝ ջրում, մուղաթ կենում: Անց ա կենում մի քանի վախտ՝ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, էդ խնձորի կորզները դուրս են գալի, ամեն մինը մի-մի հքա ծառ դառնում, էնքա՛մ էլ խնձոր են տա-

վի, որ էլ հա՛լ ու հետաք չկար: Օրեն մի օրը թագավորի կատե-
պանն ասում ա. «Եթամ տենամ խնձորները հասել ա, թե չէ»: Վեր
ա կենում, էթում հ իջին. դե՛ս ա ման դալի, դե՛ն ա ման դալի,
վերջը գալիս ա էդ խնձորենքանց տակին կաննում. տենում ա կար-
մբրել են, էն ա հա՛ հասնելու վրա են. վարավորդ ա անում, տե-
նում գեննին մի մենծ կարմիր խնձոր վեր ընկած: Վեր ա ունում,
ասում ա. «Տանեմ թագավորին շանց տամ»: Դու մի՛ ասի էդ խըն-
ձորը օձը յաղել ա: Կատեպանը էթում ա թագավորի ամարաթը,
թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— խնձորները հաս-
նելու վրա են. էս մինը ծառի տակին գտա, վե կալա բերի, ա՛ո
տես լա՛վն ա:

Թագավորը խնձորը ձեռիցն առնում ա, տապակ անում, հենց
ուզում ա դնի բերանը, նաղիր-վեղիրը շեն թողում.

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում են,— բալի դեղած ա,
աղաք մի ուրշի տո՛ւ ուտի՝ եննա դու կե՛:

Նաղիր-վեղիրը մի ֆորթ են բերիլ տալի, էդ խնձորը քցում
աղաքը: Ֆորթը խնձորը ուտելու բաշտան միջիցը տրաքում ա, վեր
ընկնում: Թագավորը էս որ տենում ա, հերստտում ա. էն սհաթը
տեղիցը վեր ա կենում, Տուրի-ղշի ճիտը կտրում, քցում էն՝ դիհը.
եննա նաղիր-վեղրին հրամայում ա՝ իրա իքու շորս դիհը մենծ
հասար քաշեն, որ մարդ-մազաթ չմննի էն խնձորիցն ուտի:

էդ գեղումը մի նախըջի ա ըլնում, ունենում ա մի կնիկ: Էդ
նախըջին իրա կնկանը ըսկի օր չէր տալի: Աստու իրան օրը, գշե-
քով-գշերհանա վեր էր կենում, կնկանը լավ ջարդում, ծեծում, նոր
նախիրը տանում հանդը. ըննց էլ իրիկունը, որ եդ էր գալի, էլի
թաղաղան ծեծում, սալջարդ անում, նո՛ր հաց ուտում, թեք ընկ-
նում քնում: Էդ խեղճ կնկա ճարը կտրվում ա, գշեր, ցերեկ սուգ
ու շիվան ա անում, մնում ա գլխի վրեն մոլորած, թե էդ մարդի
ձեռիցը ո՛նց պրծնի: Մի օր էլ, որ դանակը ոսկորին ա հասնում,
ասում ա. «Ո՛նց անեմ, որ մեռնեմ, էս աշխարհիցը պրծնեմ», բիր-
դան միտն ա ընկնում, որ թագավորի բաղչի խնձորները յաղված
են, որ մարդ ուտի, ալբիալը կմեռնի: Մարդը որ էթում ա հանդը,
փնթն էլ վեր ա կենում, էթում դպա թագավորի բաղչեն: Բաղչի շորս
դիհը ման ա գալի, դե՛ս ա էթում, դե՛ն ա էթում, տենում ա՝ հրեա

մի խռվակ: Ուսուցում էր խռվակուլը մենում ա բաղնն. դե՛ս, դե՛ն ա մտիկ տալի, տենում ա մարդ-մադաթ չկա, վռազ-վռազ մի խրն-ձոր քաղում ա, էլ եդ դու ա գալի, էթում: էթում ա, շուրի մեջտեղը կաննում. ասում ա. «Ընտե ուտեմ, որ մարդ շիմանա»: Ուտում ա, պրծնում, տենում ա ի՞նչ՝ հրեա ջահելացավ, դառավ ոնց որ մի տասնըհինգ տարեկան աղջիկ՝ Խեղճ կնիկը մնաց մոլորած, գլխին վա՛յ տալոն:

— Ես կերա,— ասեց,— որ մեռնեմ, պրծնեմ էս աշխարթիցը՝ դ՛հա ջահելացա:

Սուս ու փուս գալիս ա, իրանց դռան աղաքին կաննում: Իրի-կունը մարդը տուն ա գալի, տենում ա՝ դռանը մի ջահել, սիրուն աղջիկ կաննած ա, կնկանը շի ճանանչում. մենում ա տուն, քունք ու պուճախ ա ընկնում, տենում ա կնիկը տանը շի էթում ա հա-րևանեքին ա հարցնում, նրանք էլ կնկա տեղը չեն իմանում. վեր-ջը ճարր կտրած, գալիս ա էդ աղջկանն ա հարցնում.

— Ա՛ղջի,— ասում ա,— էս տան կնկանը հո չե՞ս տես:

— Ե՛ս եմ,— ասում ա,— էս տան կնիկը. ի՞նչ ես ուզում:

— Զէ՛, ջա՛նըմ, ի՞նչ ես ասում. իմ կնիկը յաշն առած կնիկ էր, դու ջահել աղջիկ ես:

Աղջիկը երգում, կրակն ա ընկնում, թե. «Ես քու կնիկն եմ, որ քու կնիկն եմ», մարդը շի ավատում:

— Դե՛ որ իմ կնիկն ես,— ասում ա մարդը,— արի՛ էթանք տուն:

— Էթա՛նք,— ասում ա:

Կնկա կոնիցը բռնում ա, քաշ տալի նեքսե: Տանում ա տուն, տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս, մի լավ սրխկում ա, սալջարդ անում, վե քցում, նոր ինքր թեք ա ընկնում, քնում: Էս Խեղճ կնիկը մնում ա գլխին, ոտին տալոն:

— Ես յաշով կնիկ ի,— ասում ա,— մարդս ասու իրան օրը ծեծում էր, հմի ջահելացա, դ՛հա բեթար ա ծեծում, չեմ գիտա ինչ անեմ, ո՛ր ջուրն ընկնեմ, որ պրծնեմ նրա ձեռիցը:

Առավոտը որ լիսանում ա, մարդը նախիրն աղաքն ա անում, էթում հանդը, կնիկը մտքի հեննա ա ընկնում, միտք ա անում, միտք ա անում. վերջն ասում ա. «Էթամ. թագավորին գանդատ, աղաչանք անեմ, մարդիս կանչի, խրատի, բալի ինձ շծեծի»:

Դասը-տխուր վեր ա կենում, էթում դուզ Թագավորի ամարա-
թը: էթում ա Թագավորի խնամաքարի վրեն նստում:

Թագավորի նաղիր-վեզիրը դուա են գալի հարցնում.— Ա՛յ կը-
նիկ,— ասում են,— ի՞նչ ես ուզում, խի՞ ես էկե:

— էկել եմ Թագավորի կուշտը գանգատ,— ասում ա կնիկը:

Նաղիր-վեզիրն էթում են Թագավորին իմաց տալի, թե.— Մի
ջահել, սիրուն կնիկ էկել ա, ուզում ա քեզ տենա. թո՛ղանք գա,
թե չէ՛:

— Թողեք գա,— ասում ա Թագավորը,— տենամ ի՞նչ ա ուզում:
էթում են կնկանը բերում Թագավորի կուշտը: Կնիկը Թագա-
վորին գլուխ ա տալի ընդե կաննում:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա Թագավորը,— դարտդ ի՞նչ ա, ա՛սա
տենամ:

Խեղճ կնիկը նստում ա ըստե մին-մին, տեղը տեղին նաղլ ա
անում իրա գլխով անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի: Թագա-
վորը էս որ լսում ա, մնում ա զարմացած:

— Դրո՞ւստ ես ասում, որ իմ բաղչի խնձորիցը կերար, ջա-
հելացար,— հարցնում ա Թագավորը:

— Դրո՞ւստ, Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա կնիկը:

Թագավորը էն սհաթը նաղիր-վեզիրին ղրկում ա հանդը, որ
էթան էն նախըշուն կանչեն, բերեն: էթում են, գտնում, կանչում,
բերում Թագավորի կուշտը: Եննա մարդ ա ղրկում իրա բաղչի խըն-
ձորիցը բերիլ տալի. որ բերում են, տալիս ա նախըշուն, ասում ա՝
կե՛: Նախըշին աղաք չեմ ու չում ա անում, չի ուզում ուտի. համա
Թագավորը որ զոռում ա, վեր ա ունում, ուտում: Ուտում ա թե չէ՝
ջահեկանում ա, դառնում տասնըհինգ տարեկան տղա: Թագավորը
էս որ տեսում ա, մնում ա սառած նախըշու ու նրա կեկա էրեսին
մտիկ անելոն. շատ ա գլխին վա՛յ տալի, դարտ անում, համա էլ
ո՛ւր, բանը բանից անց էր կացե: Նախըշուն էլ մի լավ խրատում
ա, ասում ա՝ կնկանը շծեծի, սերով ապրի հեննեն ու էլ եդ ճամ-
փու դնում իրանց տունը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա իմաստուն տղեն,—
հմի տե՛ս, ոնց որ էդ Թագավորը փոշմանել ա, ընենց էլ դու կփոշ-
մանեա՛ որ ասեմ խի ին ծիծաղում էն ձկները:

— Զե՛,— ասում ա Թագավորը,— չեմ փոշմանի, ա՛սա:

— Ա՛սեմ,— հարցնում ա էլի տղեն:

— Ա՛սա,— ասում ա թագավորը:

— Ա՛սեմ,— հարցնում ա վրա իրեք հետը:

— Ա՛սա,— ասում ա թագավորը:

— Բա ս որ ըտենց ա, թագա՛վորն ապրած կենա, քու թագա-
վորությունը իրեք սհաթ պտի տաս ինձ:

— Քեզ փե՛շքաշ ա,— ասում ա թագավորը:

էն սհաթը թախտիցը վեր ա գալի, տղին նստացնում իրա տե-
ղը թագավոր: Էդ տղեն ա՛ թագավորին իրա կշտին նստացնում ա,
հրամայում ա նազիր-վեզիրը, ամարաթի մարդիքը քոմա թոփ
ըլնեն: Բիրադի կիտվում են, թագավորի շորս դիհը նստոտում: Են-
նա տղեն հրամայում ա, որ թագավորի աղջիկը իրա ղարավաշնե-
րին առնի, գա: Թագավորի աղջիկը ղարավաշներով վեր ա կենում,
գալի ամարաթի մեջտեղը կաննում:

— Ա՛ղջի,— ասում ա հերը,— մի՛տդ ա, որ ֆլա՛ն տարին հի-
վանդ իր, սիրտդ ձուկն ուղեց, իմ նազիրը գնաց իրեք ձուկը քե-
րեց, համա դու չկերար:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա աղջիկը,— դու շնա
գիտա, որ ես որձեղենի էրես շնմ ուզում տենամ, ուր մնաց թե
ուտեմ:

Իմաստուն տղեն էս որ լսում ա, հրամայում ա թագավորի
աղջկա ղարավաշներին տկտրացնեն:

Թագավորի աղջիկը աղաք ա գալի, չի թողում.— Ո՛նց կըլնի,—
ասում ա,— աղջիկ-խիզան են, էսքամի աղաքին ո՛նց շորները
հանեն:

— Էդ քու բանը չի,— ասում ա թագավորը:— Հանե՛ք շորնե-
րը,— հրամայում ա:

Հանում են ի՛նչ տենում՝ ղարավաշները քառասունն էլ տղա
են: Թագավորը, նազիր-վեզիրը քոմա մնում են սառած, իրար
էրեսի մտիկ անելոն:

— Դե հմի տե՛հար, թագավորն ապրած կենա,— ասում ա
իմաստուն տղեն,— հմի իմա՞ցար խի ին ծիծաղում էն ձկները:

— Զա՛նլաթ,— ձեն ա տալի թագավորը:

Զանլաթները էն սհաթը գալիս են ընդե կաննում:

— Էս սհաթին քառասնի գլուխն էլ կտրե՛ք,— հրամայում ա
թագավորը:

Ձանլաթները քառասնի զլուխն էլ թռցնում են: Եննա թագա-
վորը հրամայում ա՛ իրա աղջկանը տանեն քցեն մի հացատուն, օրը
մի կտոր հաց տան, քանի սաղ ու կենդանի ա՛ ընդե մնա, արևի
էրես շտենա: Թագավորը վեր ա կենում էդ իմաստուն տղի ճակա-
տը պաշում, մի քանի բեռը ոսկի ա տալի, էլ եդ ճամփու դնում
իրա հոր կուշտը:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ. մինն՝ ասողին, մինը՝ ասիլ
տվողին, մինն էլ՝ անկաշ դնողին:





28. ՄԱԽՈՒՆԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Ժամանակով մի մարդ կար, դրան ունեւ իրեք աղջիկ՝ իրեքն էլ հասած: Օրովս մեկ օրը էդ մարդը վե կացավ, ուզում էր էթա քաղաք աղջկերանց հմար բան առնելու: Վե կալավ աղջկերանցը հարցրեց, ասեց.— Ի՞նչ եք ուզում, որ քաղաքիցը բերեմ:

— Մինթանա բե՛ ինձ հմար, ոննաման բե՛,— ասեց մենծը:

Միջնեկ աղջիկն էլ ասեց.— Ի՞նձ հմար աղուկս բե՛, յաղմա բե՛:

Պուճուր աղջիկն ասեց.— Ա՛յ հեր, ես զադ չե՛մ ուզում քեզանից, թե բերում ես, մի մարգարտե շապիկ բե՛ ինձ հմար:

Հերն ասեց.— Ա՛յ որդի, ո՞րդիան գտնեմ մարգարտե շապիկ:

— Դե՛,— ասեց,— ա՛յ հեր, էդ ա իմ ուզածը, կըլնի՛ կրերես, չիլնի՛ զադ չե՛մ ուզում քեզանից:

էդ մարդը վե կացավ գնաց քաղաք, ինչ որ էն էրկու աղջկերանց ուզածն էր՝ առավ, էդ պուճուր աղջկա ուզածը ո՞րդի ման էկավ՝ չգտավ:

Շատ ման գալուց եղը, մի մարդ ընդիան ձեն տվեց.— Ա՛յ մարդ,— ասեց,— ընչի՞ ես ման գալի ըդքան քաղաքի մեջը:

Ասեց.— Ի՞նչ անեմ, աղպեր շա՛ն, իրեք աղջիկ ունեմ ինձ, գալիս ի քաղաքը, հարցրի. «Ի՞նչ եք ուզում ձեզ հմար բերեմ», մեկը մինթանա ուզեց, մեկը՝ աղուկս, յաղմա, դրանց ուզածները գտել եմ, առել, էն պուճուրը մարգարտե շապիկ ուզեց, չեմ կարում գտնի:

էդ մարդն ասեց.— Իմ կշտին կա մարգարտե շապիկ: Ա՛րի տամք քեզ,— ասեց:

Գնաց, տվեց իրան, ասեց.— Ես շապիկը տալիս եմ քեզ էն պալմանով, որ շապիկի տիրոնը դամ տանեմ:

Հերն ասեց.— Ե՛ր դաս տանես:

Ասեց.— Ո՛ր օրը որ ձեր տանը մախոխ էփեցին, էն օրը կգամ կտանեմ:

էդ մարդը մտածեց, թե.— Ի՞նչ կա, թամբահ կանեմ կնկանս՝ մախոխ չի էփի, ես էս շապիկը առնեմ, էթամ:

Վե կալավ մարգարտե շապիկը, եդ դառավ տուն: Տարավ տուն՝ ամեքի ուղածը տվեց իրան, մարգարտե շապիկն էլ հանեց տվեց պուճուր աղջկանը:

Ասեց.— Կնի՛կ, քեզ մի բան եմ թամբահ անում, որ մեր տանը անումը մախոխ չէփվի:

Կնիկն ասեց.— Խի՞, ա՛յ մարդ, խի՞ չպտի էփվի:

— Ըտրա հմար որ,— ասեց,— էդ շապիկ տվողը ասում էր, ո՛ր օրը մախոխ էփեք, պտի դամ՝ էդ շապիկի տիրոնը տանեմ:

Կնիկն ասեց.— Ա՛յ մարդ, խի՞ եմ էփում, ո՛ր ըտենց ա, չե՛նք էփի:

Կնիկը կանչեց աղջկերանցը ասեց.— Անումը մախոխ չէփեք մեր տանը:

էկավ երկար ժամանակ անց կացավ, մի օր ըդոնք լվասկ ին անում, լվասկից պրծան, օրն էլ շաբաթապա էր, մերն ասեց մենծ աղջկանը.— Ա՛յ որդի, զնա՛ մի բան էփա, ուտենք:

Աղջիկը զնաց թթուն լցրեց պղնձի մեջը, սկսեց մախոխ էփիլ՝ մտիցն ընկել էր:

Սկսեց էփիլը՝ էդ մարդը տանից մտավ նեքսե, ասեց.— Ա՛յ մարդ, իմ հախլուն տո՛ւր:

Մարդն ասեց.— Տե՛ր եմ պալմանիս, պտի տա՛մ:

Բերեց մենծ աղջկանը, շորերը հագցրեց ու տվեց էդ մարդին: Էդ մարդը լի կալավ էդ աղջկանն ու զնաց: Տարավ հասցրեց իրա ամարաթները:

Աղջիկը տեհավ էդ ամարաթները, ասեց.— Զհաննամը գլո՞ղը, որ հորից-մորից հեռու եմ, չէ՞ էս թավուր ամարաթների միջին կնստեմ:

Աղջկանը տարավ վիրե, եռեսուն իննը օթախ իրար միջից բաց արեց, վրա քառասունին աղջկանը տարավ նեքսև:

Աղջիկը տեհավ՝ բերանը բաց մնաց.— Հե՛յ վա՛խ,— ասեց,— ըսքան էլ ապրա՛նք, կարողութ՛յո՛ւն կըլնի՞ մարդի՛:

Քնեցին: Լիսը բացվեց, էդ մարդը բերեց քառասուն լիդր բամբակ, մի հատ անկաջ, դրեց էդ աղջկա մոտը, ասեց.— Տե՛ս, աղջի՛, ես էթում եմ, էս քառասուն լիդր բամբակը,— ասեց,— պտի մանես, քառասուն օրեն վրա, էս անկաջի տնքոցն էլ պտի կտրես, որ էկա տեսա շես արել, տենո՛ւմ ես էն շամփուրը, կճխտեմ շամփուրը, քաշ կանեմ օշորքիցը,— ասեց ու ինքը գնաց:

Էդ աղջիկը մնաց մոլորած, ի՞նչ աներ, ո՞նչ կարաց էդ բամբակը մանի, ո՞նչ էլ կարաց էդ անկաջի տնքոցը կտրի, ասեց.— Ա՛ստված ջան, ի՞նչ անեմ, էս ա վերջի օրն ա, որ գա, պտի ճխտի շամփուրը, կախ տա օշորքիցը:

Էկավ քառասուն օրը թամնեց, մարդն էկավ: Տեհավ ո՞նչ բամբակն ա մանե, ո՞նչ էլ անկաջի տնքոցն ա կտրե, վե կալավ շամփուրը՝ աղջկա բերնիցը խրեց, ոննեիցը դուս էկավ, տարավ ճըխտեց օշորքը:

Էլի եդ դառավ էն մարդի տունը, ասեց.— Ա՛յ մարդ, իմ կնիկը տո՛ւր, էն իմ կնիկը չէր:

Մարդը բերեց միջնեկ աղջկանը տվեց էդ մարդին:

Էդ մարդը սրան էլ տարավ իրա ամարաթը, նրա պես քառասուն լիդր բամբակ տվեց մանեիւ, մի հատ էլ անկաջ՝ տնքոցը կտրեիւ: Սա էլ ո՞նչ բամբակը կարաց մանի, ո՞նչ անկաջի տընքոցը կարաց կտրի:

Մարդն էկավ սրան էլ ճխտեց շամփուրը, քաշ արեց օշորքիցը, էլի եդ դառավ էն մարդի տունը, ասեց.— Ա՛յ մարդ, իմ հախլուն, իսկական հախլուն տո՛ւր, էդ տվածներդ իմ հախլուն չեն:

Մարդը վե կացավ գնաց աղջկա մոտը.— Վե՛ կաց,— ասեց,— ա՛յ որդի, հմի էլ քեզ ա էկե տանելու էդ անիրավը:

Էդ աղջիկը վե կացավ, մարգարտե շապիկը հագավ տակիցը, շորերը հագավ, ասեց.— Ա՛յ մեր, իմ դութին բեր, իմ կատուն բեր:— Բերեց կատուն դրեց դութու մեջը, էդ մարդը վե կալավ ոս գնաց: Տարավ հասցրեց իրա ամարաթը, նստեցին ընտեղ, քնեցին: Լիսը բացվեց, էդ մարդը բերեց քառասուն լիդր բամբակ և էդ անկաջը, ասեց.— էս քառասուն լիդր բամբակը տալիս եմ քեզ, քա-

ուստուն օրվա վրա պտի մանեա, էս անկաշի տնքոցը պտի կտրես մինչանք իմ գալը. ո՛ր էկա, տեսա շես արեւ, տե՛նում ես էն էրկուսը, որ կախ եմ արեւ ընտեղ, քեզ էլ ըտոնց կողքիցը կախ կանեմ:

Թողաց էդ մարդը զնաց. էդ խեղճ կնիկը մնաց ըտեղ մոլորված, թե.— Ա՛ստված, ես էս քառասուն լիդր բամբակը ո՛նց մանեմ քառասուն օրվա վրա:

Գշեր-ցերեկ մեկ արեց ու մանեց, տեհավ հնար չկա, բամբակը տեղն ու տեղն ա: Գալսւ օրերը մոտացել էր.— է՛, աստված,— ասեց,— ի՞նչ անեմ, չպրծա էս բամբակը, նստում եմ հաց եմ ուտում՝ եղանում եմ:

Մի պղինձ կիրակուր էփեց, թեւերը մինչև ուսագլխները բաց արեց, էդ կիրակուրը քսեց թեւերն ու շահրեն դրեց աղաքը, մի յանիցն էլ էդ կիրակուրը լիզվով լիզում էր: Տեհավ, որ հնար չկա:

Մոտիկ քաղաք կար, Թագավորի տղի բուկը ուռել էր, ինչ հնար անում ին՝ չէր լավանում, Թագավորը շառ էր ձեն տալի. «Ո՛վ որ իմ տղին լավացրեց, ոսկի, երկիր ուղի՝ կտամ, Թաքըլի իմ տղին լավացնենա: Ձենն ընկավ էդ աղջկա անկաշը, աղջիկն ասեց.— Յավա՛շ, ես էլ էթամ, Թամաշ անեմ, տենամ էդ ինչ Թավուր հիվանդ ա:

Թեւերը ընենց քշտած, կիրակուրը վրեն քսած վե կացավ զնաց Թագավորի տղի աղաքին կաննեց, Թամաշ էր անում Թագավորի տղին, մի յանիցն էլ հենց իմանում էր, թե շահրա էր մանում՝ ձեռները ժած էր տալի, լիզուն հանում, թեւերը լիզում: Թագավորի տղեն աչքը բաց արեց դրան տեհավ՝ ծիծաղաց. ծիծաղալու վախտը բուկն ուռած էր՝ բլեց. Թագավորի տղեն լավացավ: Խաբար տարան Թագավորին, որ մի աղջիկ քու տղին լավացրեց:

Թագավորն ասեց.— Էն աղջկանը բերե՛ք տենամ:

Աղջկանը տարան Թագավորի մոտը, աղջիկը գլուխ տվեց, կաննեց:

Թագավորն ասեց.— Ա՛ղջի, ի՞նչ ես ուզում՝ տա՛մ քեզ:

Ասեց.— Ձագ շեմ ուզում, մենակ քառասուն լիդր բամբակ ունեմ՝ տա՛ս մանելու:

Թագավորն ասեց.— Գնացե՛ք սրա բամբակը բերեք, ցրվեք քաղաքի վրա, թող մանեն մի օրվա միջին, տան իրան:

Սաղ տարան, մի օրվա միջին մանեցին, բերին տվին էդ աղ-

ընկանը: Աղջիկը վե կալավ տարավ իրա ամարաթը, էն անկաջն էլ քցեց իրա կատվին, կատուն կերավ, տնքոցը կտրվեց:

Քառասուն օրը թամմեց, մարդն էկավ տեհավ, որ բամբակը մանած ա, անկաջի տնքոցը կտրված ա, գնաց կնկա ճակատը պալեց, ասեց.— Ապրես դու, կնի՛կ, նո՛ր իմացա, որ դու իմ կնիկն ես:

Նստեցին հաց ուտելու, մարդը, տեհավ, որ մի թստան-բըլոջ դենն էթում ա, ասեց.— Կորի՛ դեն, մոռտառ անասուն, դու խի՞ ես ընկե ըստեղ:

Կնիկն ասեց.— Վա՛յ, ա՛յ մարդ, դրան բան մի՛ ասի, ախար դա իմ մոթիրն ա:

Մարդն ասեց.— Բա որ քու մոթիրն ա, խի՞ ա էլե թստան-բըլոջ:

Ասեց.— Իմ մոթոր մարդն էլ քեզ պես շար էր, ընքան բամբակ մանիլ տվեց, որ էլավ թստան-բըլոջ:

Ասեց.— Կնի՛կ, դու է՛լ որ շատ մանեա պտի ըլնես թստան-բըլո՞ջ:

Ասեց.— Բա ի՞նչ պտի անեմ:

Մարդն ասեց.— Որ ըտենց ա, էլ պետքը չի, մի՛ մանի:

Պառկեցին, քնեցին. լիսը բացվեց, մարդն ասեց.— Ա՛ռ էս իմ աւարաթների բալանըքները տամ քեզ, ես էլի էթում եմ:

Բերեց քաշեց դրա աղաքի էրկու ատամը, մինը վիրինը, մեկը ներքինը, արծաթից ատամներ շինեց, դրեց ըտոնց տեղը, ինքը թողաց, գնաց:

Մարդը որ գնաց, կնիկը բալանըքները առավ, ընկավ օթախները ման գալու. մի օթախ բաց արեց՝ տեհավ արծաթ էր կիտած, մի օթախ բաց արեց՝ տեհավ ոսկի էր կիտած, մի օթախ բաց արեց՝ բուխանտ էր կիտած. վերջը դրա կարողության չափ ու սահման չկար:

Մի օթախ էլ բաց արեց՝ տեհավ աղբուր ա դուս գալի, տարավ ճկութը թաթխեց մեջը՝ էլավ ոսկի:

— Օ՛հ,— ասեց,— էս ի՞նչ լավ բան էր,— մազերն էլ թաթխեց մեջը՝ դառավ ոսկե թելեր:

Մի օթախ էլ բաց արեց՝ տեհավ սաղ արհեստավոր աղեք են նստած, մեկը զարգլար ա, մեկը՝ կտավ գործող, մեկը՝ խառատ, վերջը ամեն արհեստավոր կար ըտեղ:

Աղջիկը վե կալավ ասեց.— Տղե՛ք, դո՛ւք ըստեղ ի՞նչ եք անում:

Ասեցին.— Էդ անիրավը մեզ բռնել ա քցե ըստեղ, հրեսի մի կողմը չամիշ ա, մի կողմը բաղամի մեշ ա, մի կողմը պնդուկ ա, ուտում ենք, իրա հմար բանում, ինքն էլ տանում ա ծախում:

Ասեց.— Ա՛յ տղեր, որ ըստիան ձեզ աղատեմ, ինձ հմար կա՞րաք բնենց մի դութի շինի, որ ո՛նչ շուր քաշի, ո՛նչ էլ բացվի:

Տղերն ասեցին.— Շա՛տ լավ, մեր բանն ա:

— Դե՛ որ ըտենց ա, մի ձեռք էլ ինձ հմար զառքաբից ընենց շորեր կարեք, որ աշխարթի մեշ շնարվի:

Ասեց ու գնաց: Մի օրվա միջին հա՛մ շորերը կարեցին, հա՛մ դութին շինեցին: Բերին տվին էդ աղջկանը: Էդ աղջիկը իրա հմար ուտելիք էր հաղրե՝ դրեց դութու մեջը, ինքն էլ մտավ դութին.— Դե՛, — ասեց, — էս բալանըքները ձեզ, ինչ կուզեք՝ արե՛ք, էս քոմմա կարողութունը ձե՛զ:

Ինքը մտավ դութին, գոտը նեքսեից շինեց.— Դե՛հ, — ասեց, — ինձ տարեք քցեք ծովի մեջը:

Աղջկանը տարան քցեցին ծովը, իրանք էկան տուն տեղ քարուքանդ արեցին ու տարան:

Էդ դութին ո՛ր քցեցին ծովը, ծովը տարավ: Տարավ հանեց մի թագավորանիստ քաղաք: Ըտեղ ավազի վրա բանդ էլավ դութին:

Թագավորի տղեն իրա նազիր-վեզրովը էկավ ծովի ղրաղը ման գալու:

Տեհավ հրես մի դութի բանդ էլած, ասեց.— Նազիր-վեզիր, մի լեզվոր բերեք՝ էս դութին հանի, մալ ըլնի, դուլվաթ ըլնի՝ ձե՛զ, թե խսան ըլնի՝ ի՛նձ:

Լեզվոր բերեցին, լեզվորն ընկավ ծովը, գնաց դութին բերեց: Դութին հանեց ղրաղը. ի՛նչ հնար արեցին՝ չբացվեց: Աղջիկը նեքսեիցը բաց արեց, դութին բաց անելուն քիմի թագավորի տղի աչքն առավ աղջկանը՝ խելը գլխիցը թռավ:

— Հե՛յ վա՛խ, — ասեց, — ըսենց էլ սիրուն աղջիկ կըլնի՞, իմը կա՛ սա՛ ա, չկա՛ սա՛ ա:

Վե կալան տարան էդ աղջիկը թագավորի ամարաթը, խաբար տարան տղի հորը:

— Աչքդ լի՛ս, տղեդ ծովիցը մի աղջիկ ա հանն:

Հերն էկավ, տեհավ, որ շատ աննման, սիրուն ա:

Տղեն ասեց.— Ա՛յ հեր, իմը կա՛ սա՛ ա, չկա՛ սա՛ ա, որ երկընքից վեր էկած լիսեղեն աղջիկ ըլնի՝ պետքը չի՛:

Թագավորը բերեց օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց,
իրա տղի հետ պսակեց:

Սալըղը տանք էն մարդիցը:

Էս մարդն էկավ տեհավ ո՛նչ մալ, ո՛նչ դովաթ, ո՛նչ կնիկ,
ո՛նչ տուն ու տեղ. քար ու քանդ արած, թալանած, տարած բի-
րադի:

Ասեց.— Կա՛վ, կնի՛կ, դու իմ ջանին վա՛յ տաս, տե՛ս քու գլու-
խը ի՞նչ կհանեմ:

Էդ մարդը սեհրբազ էր, քյանդրբազություն սարքեց: Ընկավ
գեղից-գեղ, քաղաք-քաղաք, մանգալոն, մանգալոն գնաց դուռ
էկավ էն քաղաքը, որտեղ որ կնիկը ընտել ա: Տարավ պարանը
կապեց թագավորի ամարաթի աղաքին ու սկսեց հաղալ: Ընենց
օլըններ էր հանում, սաղ էդ ժողովուրդը ծիծաղու թիլանում ին:
Համա էդ մարդի աչքը է՛ս կնկա էրեսին էր, է՛ն կնկա էրեսին էր,
իրա կնկանն էր ման գալի:

Թագավորի տղեն գնաց նեքսև, ասեց.— Ա՛յ կնիկ, դու էլ դուռ
արի, տես՝ ի՞նչ թավուր քյանդրբազ ա:

Կնիկն ասեց.— Նս շեմ սիրում քյանդրբազ հաղալը, ես շատ եմ
տեհեմ:

Մարդը շատ զոռեց, կնիկը դուռ էկավ բալկոնը թամաշ արեց
էդ քյանդրբազին, տեհավ, որ իրա մարդն ա: Էդ քյանդրբազը
ընենց օլըններ հանեց, էդ կնիկը բիրդան ծիծաղաց, որ ծիծաղաց
մարդի աչքն առավ էրծաթե ատամներին, ճանանչեց, որ իրա կնիկն
ա: Էն հրոպային պարանիցը վեր էկավ, քանդ ու քար արեց, տա-
րավ պահեց ըտոնք: Էկավ մութն ընկավ, ընենց մի գիր արեց, որ
խսանները բիրադի քնեցին, շները քնեցին, հավերը քնեցին, վերջը
ո՛նչ մի անասուն շմնաց զարթուն, մնացին էդ կնիկն ու մարդը
զարթուն: Նդո ընենց արեց, որ քաղաքի մեջ ո՛նչ մի ճրագ վառ
շմնաց, բիրադի հանգավ:

Էդ մարդը էկավ էդ կնկա մոտը, ասեց.— Հըմի էլ ո՛ւր պտի
փախնես իմ ձեռիցը:

Էդ կնիկը գնաց իրա մարդի միսը ճմկըթեց՝ չզարթնեց, ի՛նչ
արեց՝ չզարթնեց, ուղեցավ ճրագ վառի՝ չվառվեց, շիվարեց, մնաց:

Մարդն ասեց.— Արի՛, արի՛, քու վերջի օրն ա, զուր գե՛ս ոռ
դե՛ն մի ընկնի: Արի՛, էն մենծ պղինձը բե՛:

Աղջիկը ճարը կտրած դնաց պղինձը վե կալավ, բերեց:

Ասեց.— Դի՛ օջաղի վրա, շուրը լցրա՛, տակը վառա՛, որ քեզ սաղ-սաղ պտի կոխեմ պղինձը, խաշեմ:

Ասեց.— Դու քու աստոծը, էլ ճար շունեմ, ի՛նչ ուզում ես՝ արա՛: Մենակ թող մի էթամ դրսև, վերջի աղոթքս անեմ, գա՛մ:

Ասեց.— Գնա՛, ո՛ր ուզում ես, իմ ձեռիցն էլ չես ազատվի: Աղջիկը նիլավ կտուրը, տեհավ հեռու մի ճրագի լիս ա էրե-վում, սաղ քաղաքը մութը կոխել ա:

Վեր կավ կտրիցն ու վազեց դպա էդ ճրագի լիսը:

Գնաց տեհավ, որ հրես մի դևի կնիկ նստել ա, աշու ծիծը ձախ ուսն ա քցե, ձախու ծիծը աշ ուսն ա քցե, մի փութ էլ արճիճ քցել ա բերանը՝ ծամում ա, հետն էլ հաց ա թխում: Աղջիկը հա-սավ, քամակիցը ծծերը առավ բերանը՝ ծծեց:

Պառավը եղ թամաշ արեց, տեհավ մի հողածին, ասեց.— Ա՛յ աղջի, դուշն իրա թևովը, օձն իրա պորտովը ըստեղարենք չի էկե, դու ո՞նց ես էկե:

Ասեց.— Նա՛նի, վիրև՝ աստված, ներքև՝ դու, ճարս մնաց քեզ՝ մարդս բռնեց անիրավ ա, պղինձը շուր ա լցրե, էփացրե, որ ինձ ձխտի մեջը, էփի:

— Է՛,— ասեց,— էն անիրավը հլա կա՞, էն իմ աղպերն ա. ա՛յ որդի,— ասեց,— ի՛նչ կտաս, որ քեզ աղատեմ էդ անիրավիցը:

Ասեց.— Ի՛նչ որ լեզուդ պըտրտի՝ կտա՛մ:

Ասեց.— Էդ փորինդ կտա՞ս ինձ:

Ասեց.— Աստված միջնորդ ըլնի, դու ինձ աղատես էս անիրա-վիցը, տղա էլ ըլնի՝ տա՛մ քեզ, աղջիկն էլ ըլնի՝ տա՛մ քեզ:

Ասեց.— Դե՛, որդի, դնա՛, նա դիր ա արե քցե ժամի կտուրը՝ ո՛նչ քնողը զարթնի, ո՛նչ շուն հաշա, ո՛նչ էլ ճրագը վառվի, գնա՛ ժամի կտուրը, ման արի՛, էդ թուխտը քթի բե ներքև ճղա՛ լիսը կրացվի, մարդիքը կզարթնեն, շները կհաշան:

Էդ աղջիկը էթում ա նիւնում ժամի կտուրը, ձեռները ափը-փորելոն դիրը դտնում ա, վեր ա բերում, ճղում ա: Որ ճղում ա՝ լիսը բացվում ա, մարդիկ վեր են կենում, աքլորները կանչում են, շները հաչում: Էդ կնիկը վազում ա տուն, տենում ա, որ իրա մար-դը զարթնել ա, էն մարդն էլ չկա:

Մարդն ասում ա.— Ա՛յ կնիկ, էդ ի՛նչ ա էլե քեզ:

— Քու տունը չքանդվի՛, վե կա՛ց, էթանք տե՛ս:

էթում ա տենում, որ պղինձը լիքը ջուր էփում ա:

Թե.— Էս ո՞վ ա արե:

Թե.— Էրեկվա հաղող¹ փայլեանը:

Ասում ա.— Բա ի՞նչ էլավ:

Ասում ա.— Թողաց, փախավ, հլա ոններդ բաց արա տես. տե՛ս, ընքամ ճմկթել եմ, որ յարա ա էլե, չէիր ցարթնում. ո՛նչ շուն էր հաշում, ո՛նչ աքլոր էր կանչում, ո՛նչ էլ ճրագ էր վառւում: Նիլլա կտուրը, տեհա, որ հեռւանց մի ճրագի լիս ա էրևում, վեր էկա, վաղեցի էդ լըսին, տեհա մի դէի կնիկ, ծծերը ծծեցի, աղաչեցի, որ ազատի ինձ, նա ինձ ասեց, որ էդ մարդը գիր ա արել, քցել ժամի կտուրը, որ ո՛նչ մեկը չզարթնի, լիսն էլ չբացվի: Գնացի ժամի կտորիցը գիրը վե բերեցի, լիսը բացվեց, էկա տուն՝ դու զարթնել իր:

— Բա էն մարդն ի՞նչ էլավ,— հարցրեց Թագավորի տղեն:

— Որ լիսը բացվեց, ես տեսա, որ փախավ:

Թագավորի տղեն հրամայեց՝ քաղաքի չորս ղրաղը փակեցին, էդ փայլեանին բռնեցին. բերին ճխտեցին պղինձը, խաշեցին:

Տարին անցկացավ, էկավ էդ Թագավորին մի տղա էլավ: Էդ տղեն մենծացավ, դառավ էրկու տարեկան, մերը կուռը բռնեց, տարավ էն դէի կնկանը, ասեց.— Ա՛ռ, ես իմ խոսքը կատարեցի:

Պառաւն ասեց.— Տա՛ր, քեզ փեշքաշ ըլնի: Վե կա՛լ քու էրեխեն, զնա՛:

Առավ էկավ տուն: Ղրկեցին էդ աղջկա հորնումորը բերել տվին, իրար հետ ուրախ-զվարթ ապրեցին մինչանք իրանց մահը:

Դրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրազին:

Ասասնից իրեք խնձոր վեր ընկավ, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ անկաջ դնողին:

¹ հաղացող (Մ. Բ.):





29. ՔՈՍԵՆ ՈՒ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՏՂԵՆ

Կըլնի, շիլնի մի թագավոր: Էդ թագավորը կունենա թաք էրկու տղա, էլ դադ չէ: Օրեն մի օրը էդ թագավորը իրա տղեքանցը, իրա նաղիր-վեղրին կկանչի, կասի.— Ձեզ էլ ա ալան, ասստւն էլ, որ հա՛յ-հա՛յս զնացել ա, վա՛յ-վա՛յս ա մնացե, աջալս էկել ա, պտի մեռնեմ, էկե՛ք քանի սաղ ու կենդանի եմ, իմ ձեռովը կտակս անեմ: Իմ սաղ թագավորութլունը,—կասի,—տալիս եմ մենծ տղիս, մի Աքլտր ու մի Կատու ունեմ, էն էլ տալիս եմ պուճուր տղիս:

Կասի ու ֆողին կտա: Կտանեն թագավորին առք-փառք, ոնց որ կարգն ա, կթաղեն, կթողան կզան: Էդ մենծ տղին կշինեն թագավոր, կնստացնեն թախտին, որ հոր երկիրը կառավարի¹: Անց կկենա բսենց մի քանի վախտ. օրեն մի օրը պուճուր աղպերը կզա մենծ աղպոր կուշտը:

— Ա՛յ աղպեր,— կասի,— բոլ ա ինչքամ քու ումուղին մնացի, մեր հերը ոնց որ կտակ² ա արե, բե՛ իմ փայը տո՛ւ, էթամ իմ բանին:

— Ա՛յ աղպեր,— կասի մենծ աղպերը,— շատ էլ մեր հերը բտենց կտակ ա արե, ի՛նչ անենք. դու ա՛րի գործիդ քարը վե՛ր

¹ Գրառման ձևադրում բանահավաքը այս բառն ուղղել է, դարձրել՝ յոլա տանի (Մ. Կ.):

² Գրառման ձևադրում բանահավաքը այս բառն ուղղել է, դարձրել՝ վա-սիաք (Մ. Կ.):

ածա, ըտենց բան մի՛ անի, արի՛ իմ կշտին կա՛ց, մեր հոր երկիրը յուր տանենք, քանի սաղ ու կենդանի ենք. իրար հենա զըլսենքս դինջ ապրինք:

— Զէ՛, որ չէ,— կասի պուճուր աղպերը,— մեր հոր վասիսթը ես գետինը շեմ քցի. պտի էթամ, որ պտի էթամ:

Մենե՛ աղպերը, որ տենում ա էլ ուրիշ ճար չկա, բերում ա պուճուր աղպոր փայլ տալիս ա, հեննեն մնաս բարով ասում, ճամփու դնում:

Պուճուր աղպերն ա՛ Աքլորն ու Կատուն վեր ա ունում մի ճամփա բռնում, էթում: էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, մախլասի՛ մի ամիս. հասնում ա մի գեղ: էդ գեղի գլխին սրան մի Քոսա ա ռաստ գալի:

— Բա՛րով, Թագա՛վորի ցեղ,— ասում ա Քոսեն,— էդ ո՞ր խաչիցն ա մեր գեղն ես էկե:

— Ա՛ստու բարին, Քոսա աղպեր, էթում եմ ղարբություն,— ասում ա Թագավորի տղեն:

— Բա՛ս որ ըտե՛նց ա, ա՛րի էթանք մեր տունը ղոնաղ, մի քիչ հաց-մաց կուտես, կդինջանաս, էլ եդ վե կկենաս, կէթաս քու ճամփեն:

Թագավորի տղեն աղաք շեմ ու շում արեց, թե՛ չէ՛, չեմ գա, համա տեհավ Քոսեն շատ ա զոռում, դեմ ընկնում, վերջը կակղում ա՛:

— Կա՛վ,— ասեց,— որ ասում ես, էթանք:

Վեր ա կենում Քոսի հենա գալի նրանց տունը: Զունքի Քոսեն իմաստուն ա ըլնում, ալբիալը իմանում ա ի՛նչ հունար կա Թագավորի տղի Աքլորի միջին. միտք ա անում, բալի մի ֆանդով նրա Աքլորը մորթել տա, միջի թլիսմը վեր ունի, իրան պահի:

Տղին ղրաղ ա կանչում, ասում.— Տե՛ս, ա՛յ որդի, հացի վրեն ես քեզ մի մհանով կծեծեմ, ի՛նչ անենք, շանենք՝ ձենդ չես կտրի, ընչանք մեր ղոնաղի աքլորը շմորթեն, իմացա՞ր:

— Կա՛վ,— ասում ա, տղեն— ոնց ասացիր՝ ընենց էլ կանեմ: Ենա Քոսեն կանչում ա կնկանը.— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա,—

¹ Գրառման ձևագրում բանահավաքի ձեռքով այս արտահայտությունը շնչված է, վերականգնում ենք (Մ. Կ.):

Թե՛ղ արա հացի թագարեք տես, մընք էլ ենք սոված, մեր ղոնաղն էլ։ Խնդնը շատ ճամփա ա էկե՝ բեզարած կըլնի, հաց ուտենք, որ մի քիչ դինջանա, մե՛ղք ա։

Կնիկը սուփրեն՝ բերում ա քցում, հացից-մացից, մածնից-ղաղից, ինչ կա, չկա տանը՝ բերում ա սուփրի վրեն շարոտում։ Նստում են հացի։

Ուտելու վախտը Քոսի տղեն մածունը դաստի հա՛ վեր ա ունում, լողզում դռին, հա՛ վեր ունում, լողզում դռին։ Քոսեն էս որ շի տենում, վեր ա կենում տեղիցը, ա՛ռ հա մի սիլլա՝ տղի էրե-սին։ ո՛ր շի տալի, քիչ ա մնում աչքի պեծը թռչի։ Տղեն, որ գիտար բանը ընչումն ա, սիլլի վրեն մի զոռ՝ց ա քոքում, մի զոռ՝ց ա քոքում, որ աստոծ հեռու տանի։ Հերը, մերը ի՛նչ անում են, շեն անում, տղեն ձենը շի կտրում։

— Ա՛յ որդի,— հարցնում ա Քոսեն,— ի՛նչ ես ուզում, ասա տանք, թաքլի ձենդ կտրես, անկաշներս դինջանա։

— Հավի միս եմ ուզում,— ասում ա տղեն լացակրկնած։

Մերը վեր ա կենում, ինչքամ հավ ունեք՝ քոմմա մորթոտում ա, էլի տղեն ձենը շի կտրում։

— Ախար ի՛նչ ես ուզում,— թաղադան հարցնում ա հերը,— հավի միս իր ուզում, մեր հավերը սաղ մորթոտեցինք. հմի՞ ինչ ես ուզում։

— Էս մեր ղոնաղի Աքլորի միսը ընչանք չուտեմ, ձենս շեմ կտրի, ի՛նչ ուզում եք՝ ա՛րեք։

Վերջը ղոնաղի զահլեն որ էթում ա.— Ա՛յ ջանը՛մ,— ասում ա,— էդ էրեխեն մեռավ լաց ըլնելոն, մի Աքլորի մա՛լիաթն ինչ ա, վի կացեք իմ Աքլորը մորթեք, մե՛ղք ա, բալքի ձենը կտրի։

Ջաթի Քոսեն էլ դրան էր բանդ. էն սհաթը տեղիցը վեր ա կենում ղոնաղի Աքլորը մորթում ա, նո՛ր որ տղեն ձենը կտրում ա։

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— էս լավ էլավ, հաղիբ ըսենց աղիզ ղոնաղ ունենք, էդ հավերիցը մի լավ հարիսա դի՛, գշերով-գշեր-հանա մեր ղոնաղն ուտի, նոր ճամփա ընկնի։

Կնիկը վեր ա կենում իրանց մորթած հավերը, թաղավորի տղի աքլորը ղաշանդ թերուում ա, իստկում, լավ փորը-մորը լվանում, լցնում մենծ պղինձը, թուղիբը վառում, հարիսեն դնում վրեն։

¹ Գրական ձեռագրում՝ դաստախուներ. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.)։

էն բաշտեն ժամի ձենը որ Քոսի անկաջն ա ընկնում, վեր ա կենում էթում ժամ, շունքի Քոսեն աստու իրան օրը, ինչքամ էլ որ վռալ բան ունենար՝ առավոտ, իրիկուն պտի ժամ էթար: Քոսեն որ վե կացալ գնաց, թագավորի տղեն էլ վե կացալ, հագնվեց, որ էթա իրա ճամփին: Վե կացալ տեհալ Քոսեն տանը չի:

— Ա՛յ քեր,— ասեց Քոսի կնկանը,— դե ինձ ճա՛փու դի, էթամ իմ բանին, ես չեմ կարա կենամ, ընչանք Քոսի գալը:

Քոսի կնիկը շատ դեմ կընկնի, թե.— Կա՛ց հարիսա ուտենք, հմի որդիորի ա հագլի կըլնի:

Թագավորի տղեն անկաջ չի անի, կասի.— Պտի էթամ, որ պտի էթամ:

— Բաս որ ըտենց ա,— կասի Քոսի կնիկը,— էթամ մի հալ բերեմ, դի՛ հացիդ մեջը, ճամփին կուտես:

էթում ա, հենց քաֆթիրը հարբսի մեջը տալու բաշտան, սա-տանական հենց թագավորի տղի Աքլորն ա դուա գալի. հանում ա մի հացի մեջ կոլոլում, բերում տալի թագավորի տղին: Թագավորի տղեն Քոսի կնկա հեննա մնաս բարով ա անում, վե կենում ընկնում ճամփա:

Սրան թողանք էթա. գանք խաբար տանք Քոսիցը:

Ժամը որ դուա ա գալի, Քոսեն վեր ա կենում, գալի տուն: Գալիս ա տուն թե չէ, կնկանը հարցնում ա.— Ա՛յ կնիկ, մեր ղոնաղն ո՛ւր ա, չըլնի՞ գնացել ա:

— Բա ի՛նչ ա արե. ի՛նչ արի, շարի՝ շմնաց, թե՛ վռաղ եմ:

— Ծամփի պաշար հո չտվի՞ր:

— Բա ի՛նչ անեի, մեղքը չէ՛ր. էսքամ հալի, աքլորի միշիցը բա մի դադ չտա՞յի:

Քոսեն քաֆթիրը վեր ա ունում, վազում դպա հարբսի պղինձը: Դե՛ս ա քրքրում, դե՛ն ա քրքրում, դե՛ս ա տալի, դե՛ն ա տալի, շատ ա ման գալի, համա թագավորի Աքլորը չի գտնում: Փոր-փոշ-ման թողում ա գալի կնկա կուշտը:

— Վա՛յ, քու տունը չքանդվի, ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— դու էդ ի՛նչ օյին հանեցիր՝ իմ գլուխը,— ասում ա, ու յա՛լլա դռնե դուա գլուխն առնում կորչում:

¹ Գրառման ձևագրում՝ բերիք. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Թող Քոսեն էթա, զանք խաբար տանք Թագավորի տղիցը:

էս տղեն ա՝ էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, ճամփին մի սառը, քըջան աղբրի ա ռաստ գալի: «Ա՛րի,— ասում ա,— էս աղբրի կշտին նստեմ, մի քիչ հաց-մաց ուտեմ, դինջանամ, նոր վե կենամ ընկենմ ճամփա»:

էդ աղբրի դրաղին նստում ա, բերում ա դաստախունը բաց անում, որ հաց ուտի: Էն հավի մսիցը ուտում ա, ուտում ա, ուտում ա, ընչանք ճնաղը որ ուտում ա, տենում ա, ըհը՛, ճնաղի արանքին մի ժանգոտած Մատանիք: Վեր ա ունում, դնում մատը: Դնելու բաշտան տենում ա էրկու արաք, հրես էկան աղաքին կաննեցին:

— Հը՛, ի՛նչ ես հրամայում, Թագավորի ցեղ,— ասեցին արաքները:

Թագավորի տղեն մնաց արմացած, թե էս ի՛նչ բան ա, էս արաքները ո՞րդիան դուռ էկան, ըտե ցցվեցին. մի վախտ մնաց շշմած, գլխի վրեն մոլորած, համա բիրդան որ ուշը վրա էկավ՝, ասեց.— Ինձ տա՛րեք Ֆլա՛ն Թագավորի երկիրը:

էն սհաթը արաքները տղին վե կալան, դրին ուսների վրեն՝ յա՛լլա, տարան որդե ասել էր, ընդե վե դրեցին, թողին գնացին: Էդ տղեն էր՝ գնաց, գնաց՝ տեհավ, հրեն մի գեղ ա էրևում, զաթի մութն էլ գետինը կոխել էր: ասեց. «էթամ տենամ էն գեղումը ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա»:

Ճամփա ընկավ դպա էն գեղը: Հասավ էն գեղը, մի քոչա բռնեց, դուռ գնաց: Գնաց, գնաց, տեհավ՝ հրեն մի պառավ կնիկ քուշի դռանը նստած թեշին ձեռին թել ա մանում:

— Բա՛րով, նա՛նի,— ասում ա Թագավորի տղեն:

— Ա՛ստու բարին,— ա՛յ որդի,— ասում ա պառավը,— էս բե վախտին ո՞ւր ես էքում²,— հարցնում ա:

— Եսի՛մ, նա՛նի, դարիբ, անտեր տղա եմ, էթում եմ էլի: Նա՛նի, ինձ տղա չե՛ս շինի,— հարցնում ա Թագավորի տղեն:

— Խի՛ չեմ շինի,— ասում ա պառավը,— զաթի ես էլ տղա չունեմ, հրես պառավել եմ, մինը չունեմ, որ պահի ինձ, մուղաթ կենա, նեղ օրին հավարիս հասնի, մատիցս փուշ հանի:

¹ Գրառման ձեռագրում՝ խնիքը գլուխն էկավ. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Գրառման ձեռագրում՝ որդիա՞ն ես գալի. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

— Բաս որ ըտենց ա, ես քեզ տղա՛, դու ինձ՝ մե՛ր, դա-
րուկ ե՛ս:

— Ղա՛րուկ եմ,— ասում ա պառավը:

Թագավորի տղին աղաք ա անում, տանում տուն:

Անց ա կենում ըսենց մի վախտ, մեր ու տղա շատ սիրով
իրար հեննա յուր ին էթում:

Օրեն մի օրը տղեն գալիս ա, մորն ասում.— Նա՛նի շան, քեզ
մի բան եմ ուզում ասեմ, չեմ գիտա անկաջ կանես, թե չէ:

— Ա՛սա, ա՛յ որդի,— ասում ա պառավը,— ասա անկաջ կա-
նեմ, խի՞ չեմ անկաջ անի:

— Ուզում եմ էթաւ Թագավորի աղջիկն ուղես ինձ, ի՛նչ
կասես:

— Վա՛յ, ֆո՛ղն իմ գլխին, հո չէ՛ս գժվե, ըտենց բան ո՛նց
կըլնի, մենք քյասիպ, օրեն հացի կարոտ ենք, Թագավորը խելքը
հո հացի հետ չի կերե՛ քեզ աղջիկ տա, հլա վախում չէ՛ս մեր գըլխ-
ներն էլ կտրիլ տա, թե խի՞ չեք ձեր ոտը ձեր կարպետու գլորա-
մեկնում: Էն վախտը ի՛նչ կասես:

— Որ չուղես,— ասում ա տղեն,— ես էլ գլուխ կառնեմ,
կկորչեմ:

Սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, տղեն
մորը որ շատ զոռում ա, մերը վեր ա կենում էթում Թագավորի
կուշտը: Դառը-տխուր էթում ա Թագավորի խնամաքարի վրեն
նստում:

Նազիր-վեզիրը պառավին տենալու բաշտան, մոտ են գալի,
հարցնում.— Հը՛, նա՛նի, խե՛ր ըլնի, խի՞ ես էկե:

— Էկել եմ Թագավորի կուշտը,— ասում ա պառավը,— խըն-
դիրք ունեմ ասելու:

Նազիր-վեզիրը էթում են Թագավորին իմաց տալի, Թե.— Թա-
գա՛վորն ապրած կենա, ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց մի պառավ ա էկե,
ուզում ա քեզ տենա. Թողա՛նք գա, թե՛ չէ:

— Թողե՛ք գա,— ասում ա Թագավորը,— տենանք էդ պառա-
վը ի՛նչ ա ուզում:

Նազիր-վեզիրը էթում են պառավին աղաք անում, բերում Թա-
գա՛վորի կուշտը: Պառավը ձեռները դռնին դրած՝ Թագավորին գլուխ
ա տալի ընդե կաննում:

— Հը՛, ա՛յ պառաւ, ի՞նչ ես ուզում,— հարցնում ա թագա-
վորը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա պառաւը,— մի
խնդիրք ունեմ, համա էրեսս շի բռնում ասեմ:

— Ա՛սա, բան չկա, ա՛սա տենանք խնդիրքդ ի՞նչ ա:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, ես մի տղա ունեմ, էկել եմ
քու աղջիկը ուզեմ իմ տղին, հմի կտաս՝ դու գիտաս, չես տա՝ էլի
դու գիտաս, մեր արինը քեզ հալալ ա:

— Կտամ, խի՞ չեմ տա. համա մի բան պտի ուզեմ, թե արե-
ցիք՝ շատ լավ, թե չէ հո էրկսիդ գլուխն էլ կֆլճո՞ւն: Ղարո՞ւլ ես:

— Ղա՛րուլ եմ, ասա տենանք,— ասում ա պառաւը:

— Մի գշերվա միջին իմ ամարաթի նման պտի ընե՛նց մի
ամարաթ շինեք, ընե՛նց մի ամարաթ շինեք, որ տենողի բերնի
չուրն էթա, որ աղջիկս գա էդ ամարաթի միջին ապրի: Շինեցիք՝
լա՛վ, աղջիկս ձեզ հալալ ա, շինեցիք՝ իմաց կացեք, էրկսիդ գլուխն
էլ կտրիլ կտամ, իմացա՞ր:

— Իմացա, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա պառաւը:
Թագաւորին գլուխ ա տալի, թողում դուս գալի, էթում:

Դառը-տխուր, նոթերը կիտած գալիս ա տուն:

— Հը՛, նա՛նի,— հարցնում ա տղեն,— թագաւորի կուշտը
գնա՞ցիր:

— Գնացի, բա ի՞նչ արի,— ասում ա պառաւը:

— Է՛, ի՞նչ ասեց թագաւորը,— հարցնում ա թագաւորն տղեն:

— Ի՛նչ ասեմ, որդի, թագաւորը ընենց բան ա ուզում, որ
անելու ճար իլաջ չկա:

— Մի՛ վախի, նա՛նի, ասա տենանք ի՞նչ ա ուզե, որ դու
ըղենց դարտոտել ես:

— Ա՛յ որդի, ասելու բա՛ն ա, որ ասեմ. «Մի գշերվա միջին,
ասում ա, իմ ամարաթի պես մի ամարաթ պտի շինեք, որ իմ աղ-
ջիկը գա միջին ապրի»: Դե՛ ո՞նց շինենք, ա՛յ որդի, էս ավար ըսկի
ըլնելու բա՛ն ա:

— Ա՛յ նանի, դու ըսկի դարտ մի անի, դրանից էլ հեշտ բան
չկա, քնեց՝ օրն էգուց՝ թագաւորի ամարաթը հազիր կըլնի, դու գնա
արխին քու բա՛նին կաց:

1 Գրառման ձեռագրում այս արտահայտութիւնը դժվար ընթեռնելի է
(Մ. Կ.):

Տղեն կասի, կհանի Մատանիքը կզնի մատը, ալբիալը արար-
ները կզան:

— Ի՛նչ կհրամայես, թագա՛վորի ցեղ,— կասեն:

Տղեն կասի.— Ըստե՛ն էնթա՛վուր ամարաթներ պտի կաննաց-
նեք. էնթա՛վուր ամարաթներ, որ սաղ աշխարհը ման գաս՝ հատը
չգտնվի, մի խոսքով՝ ո՛վ տենա, խելքամաղ ընի մնա. մըն էլ որ
ամարաթներն ընչանք լիս պտի հազիր ընի, իմացա՛ք:

— Աչքներիս վրեն, թագա՛վորի ցեղ,— կասեն արարները ու
անէրևույթը կըլնեն:

Առավոտը գշերով-գշերհանա պառավը կզարթնի, աչքերը բաց
կանի, ի՛նչ կտենա՝ թագավորին լայաղ ամարաթների միջին թեք
ընկած ա. շորս դիհը մտիկ կտա, կմնա մոլորած, թե էս ո՛րդի ա.
խեղճը ըսկի էրազումն էլ շէր տեհն էսթավուր ամարաթներ, ուր
մնաց ինքն էլ միջին քնած ըլնեա: Բիրդան միտը կընկնի, որ էս
քոմմա իրա տղի հունարն ա, կուրախանա, աշխարով մին կըլնի:

— Հը՛, նա՛նի,— ձեն կտա էն դհիցը տղեն,— մեր ամարաթ-
ներին հավանո՞ւմ ես. դե՛, թե՛ղ արա, զնա՛ թագավորի աղջի-
կը բե՛:

— Էթամ, ա՛յ որդի,— կասի պառավը,— էս հետ ումուդ ու-
նեմ, որ թագավորն իրա աղջիկը կտա:

Թեղ հագնում ա, էրեսը լվանում, ցուխ-մլուխը կապում, կո-
կում, զուգում, վե կենում էթում դպա թագավորի ամարաթը: Էթում
ա դուզ թագավորի խնամաքարի վրեն նստում: Թագավորը փան-
ջարիցը պառավին վարաւորդ ա անում, ալբիալը գլխի ա ընկնում,
որ իրա աղջկա հավարին ա էկե, շունքի խաբարը բերել են, որ պա-
ռավի տղեն իրա ուզած ամարաթները շինել ա, հազրե. ամարաթ-
նե՛ր, ամարաթնե՛ր, ամարաթնե՛ր եմ ասում, որ տենողի խելք էր
էթում: Թագավորը իրա նազիր-վեղրին ղրկում ա, որ էթան պառա-
վին բերեն իրա կուշտը:

Նազիր-վեղրին էթում են պառավին աղաք անում, բերում թա-
գավորի կուշտը:

— Հը՛, պա՛ռավ, էկա՞ր,— ասում ա թագավորը,— իմ ուզած
ամարաթները տղեդ հազրել ա, համա մենակ էդ չի, էլ բան պտի
ուղեմ:

— Թագա՛վորը սաղ ըլնի,— ասում ա պառավը,— ասա տե-
նամ է՛լ ինչ ա ուզածդ:

— Մի ընենց մենծ խալիչա պտի հազրեք, որ իմ ամարաթիցը ընչանք ժամը, ժամիցը ընչանք ձեր տունը փռած ըլնի. էս դիհը, էն դիհն էլ կանաչ ուտի ծառեր տնկոտած, վրեն էլ բլբլները ծլվլան, աղջկանս քեֆը բերեն, իմացա՞ր:

— Իմացա, թագա՛վորն ասլրած կենա, խի՞ չիմացա,— ասում ա պառավը:

Թագավորին գլուխ ա տալի, թողում, դու ա գալի, էթում: Էս պառավն ա՝ էթում ա տուն, էլի դառը-տխուր նստում ա ընչանք տղի գալը: Տղեն գալիս ա տուն, տենում ա էլի մերը նոթերը կիտած նստել ա:

— Ի՞նչ կա, նա՛նի, էլի խի՞ ես ըտենց դարտոտե:

— Է՛հ, ա՛յ որդի, թագավորը հմի էլ ընենց բան ա ուզում, որ ըսկի ըլնելու բան չի:

— Ի՞նչ ա ուզում նա՛նի, ա՛սա տենանք:

— Ընենց մենծ խալիչա ա ուզում, որ իրա ամարաթիցը ընչանք ժամը, ժամիցը ընչանք մեր տունը փռած ըլնի. է՛ս դիհը, է՛ն դիհն էլ ուտի ծառեր տնկոտած, վրեն էլ բլբլները ծլվլան, աղջիկը գա էդ խալիչի վրովը անց կենա: Դե՛, քեզ եմ հարցնում, ա՛յ որդի. էս ըսկի ըլնելու բա՞ն ա:

— Դու դարտ մի անի, նա՛նի, էդ խալիչեն էլ հազիր կանեմ, տենանք սրանից եղը ինչ պտի ուզի:

Տղեն էս ասում ա թե չէ, Մատանիքը հանում ա դնում մատը: Դնելու բաշտան արարները ալուստի գալիս են ընտե կաննում:

— Ի՞նչ կհրամայես, թագա՛վորի ցեղ,— հարցնում են արարները:

— Ձեզանից ընենց մենծ խալիչա եմ ուզում, որ թագավորի ամարաթից ընչանք ժամը, ժամիցը ընչանք մեր տունը փռած ըլնի. է՛ս դիհը, է՛ն դիհն էլ ուտի ծառեր տնկոտած, վրեն էլ բլբլները ծլվլան. իմացա՞ք:

— Իմացանք, թագա՛վորի ցեղ,— ասում են արարները ու անէրևույթ են ըլնում:

Մթնում ա: Մեր ու տղա թեք են ընկնում արխեին քնում:

Լիսադեմին, բիրդան թագավորի անկաջը մի անուշ բլբլի ձեն ա ընկնում, որ մնում ա հայիլ-մայիլ էլած: Ասում ա. «Ա՛րի մի վե կենամ, տենամ բլբլները էս ո՞րդե են ծլվլացնում»:

Դու ա գալի, ի՞նչ տենա՞ իրա ամարաթի աղաքին ընե՛նց մի

ճամփա ա սարքած, ընենց մի ճամփա ա սարքած, եքա խալիչեն էլ վրեն. է՛ս դիհն, է՛ն դիհն էլ ուռի ծառեր տնկտած, վրեն էլ բլրլները ո՛ր շեն ծլվում, կլկլացնում, մարդի խելքամաղ են անում, թողում. մարդ ասում էր՝ չուտի, չխմի, չհագնի, չմաշի, հենց էդ խալիչի վրովը ման գա, բլրլների ձենին անկաշ դնի, էնքա՛մ մի սիրուն թամաշի բան էր:

«Ձէ,— ասում ա թագավորը ինքն իրան,— էս հետ պառավը պսի աղջիկս տանի, որ տանի, հմի էլ կաց ընենց մի բան ուղեմ, բալթի շկարենա գլուխ բերել:

Թագավորն ըստե, պառավն ու իրա տղեն էլ ընտե են զարթնում բլրլների անուշ ձենիցը:

— Հը՛, նա՛նի,— ձեն ա տալի տղեն,— թագավորի ուղած խալիչեն ու ճամփեն հաղիւր ա, դե՛ դնա թագավորի աղջիկը բն՛:

— Էթամ,— ասում ա պառավը ուրախացած:

Վառզ-վառզ հագնում ա, գլուխ-մլուխը կապում, զուգում ու յա՛լլա՝ դպա թագավորի ամարաթը: Էթում ա դուզ թագավորի խնամաքարի վրեն նստում: Նագիր-վեղիրը նրան որ տենում են, էթում են աղաք անում բերում թագավորի կուշտը: Պառավը թագավորին գլուխ ա տալի, ընտե կաննում:

— Հը՛, պա՛ռավ,— ասում ա թագավորը,— էկար, որ աղջիկը տանե՛ս:

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա պառավը:

— Իմ ուղած էրկու բանն էլ հաղրել եք, մնացել ա մինը. ըտ էլ որ բերեք, իմաց կացեք՝ աղջիկս ձերն ա ու ձերը:

— Ա՛սա, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասա տենանք վրա իրեքն ի՛նչ ա,— ասում ա պառավը:

— Էս հետ աղջկանս հմար մի ձեռք ընենց շոր պտի բերեք, որ ո՛նչ ասեղ կպած ըլնի, ո՛նչ թել, ո՛նչ մկրատ, որ աղջիկս հագնի էթա ժամ, ընտիան էլ դուզ ձեր տունը, իմացա՛ր:

— Իմացա, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա պառավը, թագավորին գլուխ ա տալի, ամարաթիցը դուս գալի, թողում, էթում: Պառավը դառը-տխուր գալիս ա տուն:

— Հը՛, նա՛նի,— հարցնում ա տղեն,— թագավորն ի՛նչ ասեց:

— Է՛հ, ա՛յ որդի,— ասում ա,— թագավորը էս հետ ընենց բան ա ուղում, որ ըսկի գլուխ գալու բան չի:

— Ասա տենամ ի՛նչ ա ուղում,— հարցնում ա տղեն:

— Աստու՛ ա. «Մի ձեռք էնթալուր շոր պտի բերեք աղջկանս հմար, որ ո՛նչ ասեղ դիպած ըլնի, ո՛նչ թել, ո՛նչ մկրատ, ո՛նչ զաղճ. դե՛ արի ու ըտենց շոր դտի:

— Դու դարտ մի անի, նա՛նի, էդ մի ձեռք շորն էլ կհաղրեմ, տենանք եննա ի՛նչ պտի ասի, շտա:

Տղեն կասի, Մատանիքը կհանի կղնի մատը, ալբիալը արաբ-ները կգան:

— Ի՛նչ կհրամայես, թագա՛վորի ցեղ,— կասեն արաբները:

— Մի ընենց ձեռք աղջկա շոր եմ ուզում ձեզանից, որ ո՛նչ ասեղ կպած ըլնի, ո՛նչ թել, ո՛նչ էլ մկրատ, իմացա՞ք:

— Աչքներիս վրեն,— կասեն արաբները ու էն սհաթին կըք-վեն. անէրեւոյթք կըլնեն:

Առավոտը լիսը կբացվի թե չէ, տղեն մորը կասի.— Նա՛նի, դե վե՛ գնա թագավորի ամարաթը. նրա ուզած մի ձեռք շորը հմի հա-սած կըլնի:

— Դա՛վ, որ ասում ես, կէթամ:

Պառավը էն սհաթը կհագնվի, գլուխ-մուկը կկապի, կզուգվի, կղարդարվի ու կկըրնկի դպա թագավորի ամարաթը: Կէթա դուռ թա-գավորի խնամաքարի վրեն կնստի: Նազիր-վեզիրը պառավին որ կտենան, կէթան, կկանչեն կբերեն թագավորի կուշտը: Պառավը թագավորին գլուխ կտա, ընտե կկաննի: Կտենա, թագավորի կշտին իրա աղջիկը նստել ա, հագին մի ընենց շոր կա, որ էլ ի՛նչ ասեմ, մարդ չտտի՛, չսմի՛, հենց նրան ու նրա շորերին մտիկ անի, էն-քա՛մ մի սիրունիկ զադ էր:

— Պա՛ռավ,— կասի թագավորը,— հմի որ աղջիկս տարաք, դե գնա՛ տղեդ բե՛, պսակենք:

Պառավը ուրախ-ուրախ վեր ա կենում գալի տուն:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— թեզ արա վե՛ կաց էթանք, թա-գավորը քեզ կանչում ա, ասում ա. «Թող գա, աղջիկս տամ նրան»:

— Ղո՛րթ,— հարցնում ա տղեն:

— Ղո՛րթ,— ասում ա մերը:

Մեր ու տղա վեր են կենում, գալի թագավորի ամարաթը: Թա-գավորը իրա աղջիկը տալիս ա նրան, օխտն օր, օխտը գշեր հար-սանիք են անում. ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախությո՛ւն, որ էլ հալ ու հե-սաբ չկար: Հարսանիքից եղը տղեն թագավորի աղջկանը վեր ա ունում, բերում իրա տունը:

Սրանց թողանք ըստեհ, դանք խաբար տանք մեր Քոսիցը:
Քոսեն, ախար, իմաստուն էր էլի: Թագավորի տղի գլխով անց-
կացածը քոմմա գիտար, ամեն բան գիտար ու միտք էր անում՝
ո՞նց անի, որ իրա ինադը նրանից հանի, էն հունարով Մատանիքը
նրա ձեռիցը խլի:

Օրեն մի օրը մի բոլ ռանգ-ռանգ ուլունքներ, մարջաններ, մար-
գարաններ ու շուշից շինած ջուլա-ջուլա զադեր ա վեր առնում գա-
լի Թագավորի տղի տան աղաքին մի պուճուր դուքան ա դնում, որ
ծախի: Թագավորի տղի կնիկը, դե ինչքամ չըլնի կնիկ էր էլի՝,
ամեն օր դարավուկներին փող էր տալի, էթում էն Քոսի դուքանից
ոսկունք-մոսկունք, մարջաններ առնում, բերում: Մի օր էլ աղուշ-
կիցը տենում ա՝ ըսօր դհա լավ-լավ մենծ-մենծ մարջաններ կա
Քոսի դուքանումը. ասում ա. «Ես էթամ, իմ ձեռովը լավերը ջկեմ,
առնեմ»:

Վեր ա կենում գալի Քոսի դուքանը: Քոսեն սրան որ տենում
ա, ուրախանում, աշխարհով մին ա ըլնում:

— Խա՛նում ջան, ի՞նչ ես ուզում,— հարցնում ա Քոսեն:

Թագավորի տղի կնիկը մի քանի հատ մարջան ա ջկում, վեր
առնում:

— Սրանց գինն ի՞նչ ա,— հարցնում ա Քոսին:

— Չէ՛, խա՛նում ջան,— ասում ա Քոսեն,— էս փողով չեմ
տալի:

— Բա ընչո՞վ ես տալի,— հարցում ա:

— Ժանգոտած մատանիքներով, վաղուցվա հին բաներով, թե
չէ փող չեմ ուզում,— ասում ա Քոսեն:

— Լա՛վ,— ասում ա Թագավորի տղի կնիկը,— զաթի մեր պա-
տըրհանումը մի ժանգոտած Մատանիք կա, յավաշ էթամ բերեմ:
էթում ա Մատանիքը բերում, տալի Քոսին, մարջաններն առ-
նում, թողում գալի տուն:

Դու մի՛ ասի էդ մատանիքը էն հունարով Մատանիքն ա ըլ-
նում: Քոսեն քիչ ա մնում ուրախությունիցը գժվի. ալբիալը մա-
տանիքը դնում ա մատը: Դնելու բաշտան արարները գալիս են:

— Հը՛, ի՞նչ ես ուզում, Քո՛սա,— հարցնում են արաբները:

— Էս սհաթը գնացեք Թագավորի տղին ու պառավին բերեք
վե գրեք ըստեհ, ինձ ու նրա կնկանը տարե՛ք ծովի միջի ցամաքը

Հանեք, իրա ամարաթներն էլ շալակեք տարեք էդ ցամաքի վրեն,
վե դրեք, որ մենք էրկսով նրանց միջին ապրենք:

է՛հ, արարենքի ձեռին էս հո դժար բան չէր: Աւրիալը թագա-
վորի տղի ամարաթնեը վեր են ունում, տանում ծովի միջի ցա-
մաքի վրեն վե դնում, Քոսին ու նրա կնկանը տանում էդ ամա-
րաթնեքի միջին նստացնում, թագավորի տղին ու պառավին էլ վե-
բերում Քոսի դուքանի միջին վե դնում ու թողում էթում իրանց
բանին:

Թագավորի տղեն մի վախտ աչքը բաց ա անում, ի՞նչ տենում՝
պառավի հեննա Քոսի դուքանի միջին, Թագավորի աղջիկն էլ կըշ-
տին չի:

Արիալը գլխի ա ընկնում, թե բանը ընչոմն ա. շատ ա գըլ-
խին վա՛յ տալի, լաց ըլնում՝ էլ ո՞ւր, բանը բանից անց էր կացն:

— Նա՛նի,— կասի թագավորի տղան,— սրանից դենը իմ ապրիլը հարամ ա. դու ըստե կա՛ց, ես էթամ երկրե-երկիր, աշխարհ-աշխարհ ման գամ, բալի մի ճար անեմ, իմ ինադը Քոսից հանեմ, նո՛ր որ սիրտս դնջանա: Սաղ եղ էկա՛ էլի մեր ու տղա ենք, թե չէ հո՛, աստուծ քեզ հետ:

Ճամփի թաղարեք կտենա, պառավի ձեռը կպաշի, իրա կա-
տուն վե կունի, կընկնի ճամփա: Կէթա, կէթա, կէթա, մի օր, էրկու
օր, իրեք օր, չորս օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, կհասնի մի գեղ,
մուկը գետինը կկոխի: Կմննի էդ գեղը, մի տան դուռ կօհծի: Տան-
տերը կգա, դուռը բաց կանի:

— Ո՞վ ես,— կհարցնի տանտերը,— էս բեկլախտին ո՞ւր ես էթում:

— Ճամփորդ եմ,— կասի թագավորի տղեն,— շի՛նի էս գշեր տեղ տաք՝ քնեմ, առավոտը էնբաշտեն էլի վե կենամ, էթամ իմ բանին:

— Խի՞ չիլնի, ղոնաղն ասստն ա,— կասի տանտերը ու նրան աղաք կանի, կտանի նեքսև:

Կբերեն դռակ կթցեն, ղոնաղին վրեն կնստացնեն: Մի քիչ վախտ կանցկենա, կբերեն հաց կթցեն, մի դաստա էլ դազանակ կբերեն. ամենքին մի-մի դազանակ կտան, մեծն էլ կտան ղոնաղին: Թագավորի տղեն շատ կզարմանա էս բանի վրեն, կհարցնի.— է՞ս ինչ բան ա, էս դազանակները խի՞ եթ բերե:

— Մի քիչ սա՛բր արա,— կասի տանտերը,— եննա կիմանաս, թե էս դազանակները ընչի հմար ա:

Թագավորի տղեն սուս կկենա: Հենց կնստեն հացի, մըն էլ ի՛նչ կտենա՝ ամեն զհից եքա-եքա՝ մկներ դուս էկան ու վրա տվեցին հացին: Նրանք էլ դազանակներով տալիս ին մկներին, որ կարենային մի քիչ հաց ուտի: Մի զհիցը դազանակներն ին վրա բերում, մի զհիցը հաց ուտում: Թագավորի տղեն էս որ կտենա, ալքիալը տեղիցը վե կկենա, կէթա իրա խուրջնի բերանը բաց կանի: Բաց կանի թե չէ, Կատուն՝ ընտիան դուս կգա: Մկները կատվին տենալու բաշտան, քոմմա կփախենն, մի-մի ծակ կմնենն. ինչ ա՝ իրանց Կատուն չուտի: Տանտերը կմնա զարմացած, թե՛ ի՛նչ թալուր դոնաղ ա, որ մկները նրանից վախեցան: Դու մի՛ ասի, սրանց երկրում, որ ասես, կատու՛ չիլնում: Մի քանի օր թագավորի տղեն սրանց տանը մնում ա, տանտերերը արխեին հաց ին ուտում, մի մուկ էլա չէր մոտանում Կատվի ահիցը: Վերջը մկների ճարը ո՛ր կտրվում ա, թուփ են ըլնում, էթում իրանց թագավորի կուշտը գանգատ, թե. «Բա չես ասի ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ֆլա՛ն թագավորի տղեն էկել ա մեր երկիրը, հետն էլ մի Կատու ա բերե, նրա ահիցը չենք կարում բններիցս դուս գանք: Մնացել ենք սոված, ձեռներս զադ չի ընկնում, որ ուտենք, քիչ ա մնում բիրադի սատկոտենք»:

Մկների թագավորը մի դռաղ մուկ ա ջոկում.— Կէթաս,— ասում ա,— թագավորի տղի կուշտը, կասես. «Ի՛նչ ուզում ես, ա՛սա տանք, թաքլի քու Կատուն առնես ըստիան էթաս»:

էդ դռաղ մուկը վեր ա կենում էթում թագավորի տղի կուշտը:

— Թագա՛վորի ցեղը սաղ ըլնի,— ասում ա մուկը,— մեր թագավորը ասում ա. «Ինչ լեզուդ կպտտի, ա՛սա տամ, թաքլի կատուդ վեր ունես, մեր երկրիցը քաշվես»:

Թագավորի տղեն ասում ա.— Ֆլա՛ն ծովի միջին մի ամարաթ կա, էդ ամարաթի միջին մի Քոսա ա կենում, նրա կշտին մի Մատանիք կա, թե կարաց էդ Մատանիքը բերել տա, Կատուս վե կուռնեմ ըստիան կէթամ, թե չէ՝ չեմ էթա:

¹ Այս բառի փոխարեն եղել է՝ մուկը, հավանաբար արտագրելիս բանասահավաթը վրիպել է (Մ. Կ.):

էդ մոռնալ խաբարը տանում ա իրանց թագավորին, թե թագավորի տղեն ասում ա. «Ֆլա՛ն ծովի միջին մի Քոսա ա ապրում, Քոսի կշախն մի Մատանիք կա, ընչանք էդ Մատանիքը բերել չտաս, էս երկրից չեմ էթա»:

Մկենրի թագավորը էս որ լսում ա, էն սհաթը մի ղոշաղ մոռնալ ա ղրկում էդ Քոսի ամարաթը, որ էթա, ո՛նց որ ընի մի ֆանդով էն Մատանիքը գողանա, վեր ունի բերի:

Էդ ղոշաղ մոռնալ ա՝ վեր ա կենում ընկնում ճամփա դաւ Քոսի ամարաթը: Էդ մոռնալ ա՝ ծովի տակովը փորիլոն, լաղում տալոն կէթա, կէթա՛ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, հասնի Քոսի ամարաթները, գշերը տակիցը կփորի, կնիլնի վիրե, կտենա Քոսեն քնած ա: Քոսեն քնելիս՝ հունարով Մատանիքը դնում էր բերանը ընենց էր քնում, որ չընի թե կնիկը գողանա, դնի մատը, արաբները գան, իրան վնասիլ տա: Մոռնալ դե՛ս, դե՛ն կընկնի, Մատանիքը չի գտնի, վերջը որ շատ ման կգա, վարավորդ կանի, կտենա, Քոսի բերանումը պահած ա: Ըտեղ մի շուշա թունդ քացախ կընի դրած, մըն էլ աղաթասով սև տաղտեղ. կէթա պուըր վթաթխի աղաք քացախի մեջը, եննա սև տաղտեղի մեջը, ա՛ն Տա Քոսի պինչը կկոխի: Կոխելու բաշտան Քոսեն կփռտա, Մատանիքը բերնիցը վե կընկնի: Մոռնալ էլ զաթի դրան էր բանդ. կվերունի ու յա՛լա իրա էկած ճամփովը կգա, կհասնի իրանց երկիրը, Մատանիքը կտանի կտա թագավորի տղին: Թագավորի տղեն իրա Կատուն վե կունի, էդ գեղիցը դուա կգա, կէթա, կէթա մի ղոշաղ տեղ, Մատանիքը կդնի մատը: Դնելու բաշտան արաբները կգան:

— Ի՛նչ կհրամայես, թագավորի ցեղ,— կասեն արաբները:

— Ինձ վե կալեք, տարեք մեր երկիրը:

Արաբները նրան վե կունեն, կտանեն իրա երկիրը. եննա թագավորի տղեն կասի.— էս սհաթը կէթաք ֆլա՛ն ծովի միջի ամարաթիցը Քոսին վե կունեք, կքցեք ծովը, ամարաթը իրա սարք ու կարգովը, թագավորի աղջկանովը կտանեք կղնեք էլի աղաքվա տեղը:

Արաբները ալբիալը թագավորի տղի հրամանը կկատարեն, Քոսին կքցեն ծովը, ամարաթը իրա սարք ու կարգովը, թագավորի աղջկանովը կտանեն կղնեն իրա աղաքվա տեղը:

Թագավորի տղեն կնկանը ո՛ր կտենա, կուրախանա, աշխարով մին կընի, ուրախություններիցը չեն իմանում ի՛նչ անեն: Նո՛ր

կնստեն ըստե դե՛սից, դե՛նից կխոսան, ջան կասեն, ջան կլսեն,
իրար գլխով անցկացածը իրար նաղլ կանեն: Պառավի ուրախու-
թյունին հո հալ ու հեսար չկար: Սրանից դենը մարդ ու կնիկ,
լավ-լազաթին իրար հեննա սիրով կապրեն ընչանք իրանց մահը:
Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մու-
րազին:





30. ԱՐՋԻ ՔՈԹՈԹԸ

Ըլնում ա, չի ըլնում մի տերտեր: էս տերտերը էնքամ ղվաթով ա ըլնում, որ ամեն օր գեղի ժամը շալակում ա, տանում մեշեն, ընդե աղոթք անում, էլ եդ բերում գեղը:

Մի օր էլ ըսենց ժամը շալակե տարել էր մեշեն¹, մի Արջի քոթոթ ռաստ էկավ. հարցրեց, թե էս ժամը խի² ա բերե:

Տերտերն ասեց.— Բերել եմ, միջին աղոթք անեմ:

— Բա՛ս ո՞ր բռնեց ա²,— ասեց Արջի քոթոթը,— որ դու էդքամ զոռով ես, արի իրար հեննա կոխ պրծնենք. ով ում գեննովը տա՝ նա նրան ուտի:

Տերտերն ասեց.— Լա՛վ, արի կոխ պրծնենք:

Արջի քոթոթն ու տերտերը կոխ պրծան: Արջի քոթոթը վե կալավ տերտերին գեննովը տվեց. ուղում էր նրան թիքա-թիքա անի՝ տերտերը աղաչանք-պաղատանք, թե.— Ա՛սսու սիրուն, ինձ մի՛ ուտի. ես քեզ կտանեմ մեր տունը՝ լավ կպահեմ, մուղաթ կկենամ:

Արջի քոթոթն էլ ռազի էլավ ու տերտերի հեննա էկավ գեղը: Արջի քոթոթը տերտերի տանը էլ հաց չթողաց՝ կերավ. խեղճ

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ նրան, որը շնչված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. 4.):

² Տպագիր տեքստում՝ «— քե բաս բռնեց ա...». ուղղումը բանահավաքին է (Մ. 4.):

տերտերը սրա ձեռիցը չէր իմանում ի՞նչ անի, դժո՞րն էթա: Վերջը միտք արեց, որ տանի իրանց թագավորին փեշքաշ անի, բալի նրա ձեռիցը պրծնի, թե չէ իրանց տաշտ ու մաղը կկապի, տանը էլ զադ չի թողա՝ կուտի, կհատացնի:

Տերտերը ըսեց էլ արեց. վե կալաւ Արշի քոթոթը տարաւ թագավորին փեշքաշ: Թագավորն էլ առավ, հալեսի խաթեր պահեց: Համա մի քանի օրեն եղը տեհամ, որ՝ չէ՛, էս արշի քոթոթը իրա տունը կքանդի, ինչքամ տալիս են, ասում ա. «Սոված եմ» միտք արեց, որ մի դհով կորցնիլ տա:

Թագավորը իրա նազիր-վեզրին ասեց, որ մի ջադուքյար պառավ կանչիլ տան, բալքի նա՛ սրան մի ճար անի: Գնացին մի պառավ կնիկ բերին: Թագավորը հարցրեց, թե էնթավուր տեղ չի՞ դիտա, որ էս Արշի քոթոթին ղրկեն, էլ եդ չգա:

Պառավն ասեց.— Թագավորն ապրած կենա, խի՞ չեմ գիտա. օխտը սարի քամակին մի մեշա կա, ղրան որ ղրկես էն մեշիցը ցախ բերի՝ էլ եդ չի գա. ընդե քառասուն աղպեր դեերը՝ ղրա մենծ թիքեն անկաջը կթողան:

— Լա՛վ,— ասեց թագավորը: Կանչիլ տվեց Արշի քոթոթին, ասեց.— Պտի էթաս, օխտը սարի քամակին մի մեշա կա, ինձ հմար ընդիան հարիր սեւ ցախ բերես՝ պետքն ա:

— Զո՛ւխտ աչքիս վրա,— ասեց Արշի քոթոթը,— ինձ հարիր սեւ տո՛ւ, իրա սեւվորներովը, ճամփի պաշար՝ նրանից դենը ցախ բերիլը իմ շլնքին:

Արշի քոթոթը ինչ ուզել էր ճամփի հմար, թագավորը տվեց ու ճամփու դրեց: Էս մեր Արշի քոթոթը հարիր սեւը աղաքն արած՝ հաղ ասելուն, քեֆ անելուն էր ճամփա էթում: Գշերը որդե մթնում էր՝ վեր էր գալի, կրակ անում, սելերի եղներից մինը մորթում, էփում՝ սեւվորների հեննա ուտում, սելն էլ մեկել սելերի քամակիցը կապում՝ էլի էթում: Ընենց որ ընչանք մեշի ղրաղը հասան, Արշի քոթոթը հարիր սելի եղներն էլ կերել, հատացրել էր. մնացել էր մի հատ, ըտ էլ ըստե մորթեց, կերակուր արեց՝ կերան:

Քառասուն դեւ տեհան, որ մեշի ղրաղին մի մուխ ա բանձրանում. մնացին զարմացած, թե էս ո՞վ պտի ընի, սիրտ ա արե էկե էս դհերանքը, որ ղուշն իրա թևովը, օձն իրա պորտովը ընչանք

¹ Տպագիր տեքստում՝ ղեր. ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

հմի չեն կարացէ ոտ դնի: Դեւերի մենծ աղպերը պուճուր աղպորը ղրկեց, տենա էն ի՞նչ ծուխ ա վեր ըլնում մեշի ղրաղին:

Պուճուր աղպերը գնաց, տեհալ մի Արշի քոթոթ, հարիւր մարդ՝ կրակի շորս բոլորը նստոտել են, կերակուր են ուտում: Հեռվից ձեն տվեց.— Ի՞նչ մարդ եք, որ էս բեվախտին էկել եք մեր մեշի ղրաղին կրակ արեւ. ինս եք, շինս եք, շանավար եք՝ թեզ ձեն հանեք, թե չէ ձեզանից միսն էլ ա սաղ չի պրծնի դե աղպորտանց ձեռիցը:

Արշի քոթոթը դհա կատաղեց.— Դեռ հլա դու մի աղաք արի, տենանք ի՞նչ ջանավար ես, որ հեռվից ըտենց մենծ-մենծ փրթում ես, եննա կիմանաս, թե մենք ի՞նչ մարդ ենք:

Դեւ մոտկացալ կրակին թե չէ, Արշի քոթոթը ձեռի դազանակովը մի դրբ որ չտվեց՝ էն սհաթին դեւ շշմեց վեր ընկալ: Արշի քոթոթը տարալ սրան սեւիցը պարանով կապեց, որ չըլի թե փախչի, ինքն էլ եղ էկալ իրա հացը կերալ:

Մենծ դեւ տեհալ, որ պուճուր աղպերը եղացալ, չէկալ՝ մեկել աղպորը ղրկեց, տենա խի՞ եղացալ:

Արշի քոթոթը սրա գլխին էլ էն օղինն հաղաց, տարալ աղպոր կողքին՝ սեւիցը կապեց: Մի խոսքով, գլխնեղ ինչ ցավացնեմ, ըսենց երեսունը իննը դէին էլ ջերկուն իրար կշտի կապոտեց:

Մենծ դեւ տեհալ, որ իրա աղպրտինքը գնացին, էլ եղ չէկան. վերջը ինքը վե կացալ, կատաղած, փրփրած գնաց տենա՝ էս ի՞նչ խաբար ա, որ նրանք էսքամ հտացան:

Գնաց տեհալ իրա աղպրտինքը՝ երեսունը ինն էլ սեւիցը ջերկուն կապոտած են. կրակի ղրաղին մի Արշի քոթոթ, հարիւր մարդ նստոտած՝ հաց են ուտում: Հարցրեց.— Ի՞նչ մարդ եք, էս վախտին ըստերանք ի՞նչ եք շինում:

Արշի քոթոթը ձեն, ծպտուն չհանեց, քաշեց դազանակը սրան էլ մեկել աղպորտանց հացին հասցրեց, տարալ նրանց կողքին կապեց:

Առավոտը որ լիսացալ թե չէ, Արշի քոթոթը հրամայեց քառասուն դէին էլ, որ էթան մեշիցը իրանց ձեռովը ցախ կտրեն՝ բերեն սեւերը բարձեն: Դեւերը վրա պրծան մեշին. մի սհաթումն էնքամ ցախ կտրատեցին, որ հարիւր սեւը բարձեցին՝ դեռ հլա ավելացալ էլ: Արշի քոթոթը հարիւր սեւն էլ իրար եննուց կապոտեց, քառասուն դէին աղաքի սեւիցը լծեց, ինքն էլ ճիպոտը ձեռն առալ,

նստեց սեւը՝ քշեց: Ըստիան ընչանք թագավորի երկիրը, որ վեց ամսեն ճամփա էր, դեերը մի ամսում էկան:

Խաբարը տարան թագավորին, որ Արշի քոթոթը գալիս ա: Թագավորը մնաց շվարած, թե էլի պտի դա, իրան դարգավարամ անի: Էն սհաթը հրամայեց էն շադուքյար պառավին քայլա անեն, որ սուտ գուա էկավ, Արշի քոթոթին էնթավուր տեղ ղրկիլ տվեց, որ էլ եդ էկավ:

Արշի քոթոթը բերեց սեւերը դարդկեց թագավորի ամարաթի աղաքին: Դեերին ըստիան ճամփու դրեց իրանց տեղը. ինքը գնաց թագավորին ասեց, որ իրա ուղած հարիր սեւ ցախը բերել ա: Թագավորը երեսհանց իրան ընենց էր շանց տալի, սաքի թե նրա ցախ բերելու վրա ուրախ ա. համա սրտովը, ո՛վ գիտա, ինչթավուր բաներ ին անցկենում:

Թագավորը կանչիլ ա տալի մի ուրիշ շադուքյար կնիկ, հարցնում, թե էնթավուր տեղ չի՞ գիտա, որ Արշի քոթոթին ղրկեն՝ էլ եդ չգա:

Պառավն ասում ա.— Ֆրանգստունի թագավորը մի սիրուն աղջիկ ունի, նրան քեզ հմար բերիլ տու. ընդե էթացողը ոտով-գլխով էլ եդ չի գա:

Թագավորը պառավին անկաշ արեց. կանչեց Արշի քոթոթին, ասեց, որ պտի էթա Ֆրանգստուն, ընդիան թագավորի աղջիկը իրան կնիկ բերի:

Արշի քոթոթն ասեց.— Լա՛վ, շուստ աչքիս վրա, թագավորն ապրած կենա:

Առավոտը որ լիսը բացվեց թե չէ, Արշի քոթոթը ճամփա ընկավ դպա Ֆրանգստուն: Գնա՛ց, գնա՛ց, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, տեհավ մի մարդ ամեն մի ոտիցը մի եքա շաղացաքար ա կապե ու ընենց ա եգին վազ տալի¹, որ ալափստրակը փախչելիս տեղը՝ եննուցը հասնում ա, կալնում: Էս մարդը Արշի քոթոթին որ տեհավ, հարցրեց.— Քոթոթ անպեր, էդ ո՛ւր էս էթում:

— Էթում եմ Ֆրանգստուն. ընդիան թագավորի աղջիկը մեր թագավորի հմար կնիկ բերեմ:

¹ Տպագիր տեքստում՝ «ընենց եգին վազ ա տալի, որ...». բանահավաքը փոխել է դարձրել է՝ «ընենց եգին վազում ա, որ...». ժողովրդական ոճը շաղավաղելու համար թողնում ենք տեքստում տպագրված ձևը՝ մասնակի ուղղմամբ (Մ. Կ.):

— Ի՞նչ կըլնի, ինձ էլ հետդ¹ տանես:

— Արի՛ էթանք. մին չըլնեմ՝ թող էրկու ըլնենք:

Էրկսով գնացին, գնացին՝ տեհան մի մարդ ծովի միջին կան-
նել ա. սաղ ծովը փորն ա քաշում՝ դեռ ասում ա. «Ամա՛ն, ես
ժարավ մեռա»: Էս ծով կով տվողը հարցրեց. — Էդ ո՛ւր եք էթում.
ընձ էլ ձեզ² ընկեր չե՞ք անի:

— Խի՛ չենք անի. էրկու չըլնենք, թո՛ղ իրեք ըլնենք. արի՛
էթանք:

Ըսենց իրեքով ընկեր էլան, գնացին: Գնացին, գնացին, շատն
ու քիչը աստոծ գիտա, մի օխտը աչքանի շաղացի ռաստ էկան:
Նեքսն մտան, տեհան մի շաղացական ընդե ավիր ա աղում. էլ մա-
ջալ չի տալի, որ ավիրը դուա գա, ունցի, հաց թխի, ուտի՝ հենց
ընենց ավիրը հում-հում ա նի տալի, դեռ հլա ասում ա. «Ամա՛ն,
մի ճար արեք, սոված մեռա»:

— Բա՛ր՝ աջողում, շաղացական աղպեր, — ասեցին մեր ճամ-
փորդները:

— Բարո՛ւ, ասսու բարին. տերն աջողա, գնալներդ ո՛ւր ա:

— Ֆրանգստո՛ւն, ընդիան թագավորի աղջիկը բերելու:

— Որ ես էլ դամ ձեր հեննա, չե՞ք տանի:

— Խի՛ չենք տանի, իրեք չըլնենք՝ թո՛ղ չորս ըլնենք. գալիս
ես, արի՛:

Չորս ֆոգով իրար հեննա ընկեր էլան՝ գնացին: Գնացին, գնա-
ցին, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, տեհան մի մարդ անկաջը գեն-
նին ա կպցրե՛լսում ա, հետը խոսում:

— Բարո՛ւ, իմաստուն աղպեր, — ասեցին մեր ճամփորդները:

— Բարին ձեր որդկերանց արևը. աստոծ աջողա, Էդ ո՛ւր եք
էթում:

— Էթում ենք Ֆրանգստուն, թագավորի աղջիկը բերենք:

— Զի՛լնի ես էլ դամ:

— Խի՛ չիլնի. գալիս ես, արի՛. չորս չըլնենք՝ թո՛ղ հինգ ըլ-
նենք:

Հնգով խելի տեղ գնացին, գնացին՝ տեհան մի մարդ սաղը
ձեռին ածում ա. էլ սա՛ր, էլ քո՛ւ, էլ քա՛ր իրանց տեղներիցը ժած

¹ Տպագիր տեքստում՝ քեզ հեննա. ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ հեննա, որը բանահավաքի ձեռքով
շեղված է (Մ. Կ.):

ին էկե սազի ձենիցը. ընշանք երկնքի ղշերն էլ էկել ին անկաջ ին անում նրա սազին¹:

Մեր ճամփորդները ասեցին.— Բա՛ր՝աջողում, սազ ածող աղ-պեր:

— Բարո՛վ, աստու հազար բարին, խերին. աստոժ աջողա, գնալներդ ո՞ւր ա:

— Ֆրանգստո՛ւն, թագավորի աղշիկը բերելու:

— Ի՞նչ կըլնի, ընձ էլ ձեր հեննա վե կալնեք:

— Ի՞նչ պտի ըլնի. գալիս ես, արի՛. հինգ չըլնենք, թո՛ղ վեց ըլնենք:

Վեցով գնացին, դնացին՝ տեհան մի մարդ Մասիսը շալակում ա տանում Հուսիս, Հուսիսը տանում Մասիս:

Մեր ճամփորդներն ասեցին.— Բա՛ր՝աջողում, ղոշաղ աղպեր, էդ ի՞նչ ես անում:

— Ըսկի՛, ղվաթս եմ փորձում. դուք էդ ո՞ւր եք էթում:

— Էթում ենք Ֆրանգստուն:

— Չիլնի՛, որ ընձ էլ ընկեր անեք:

— Գալիս ես, արի՛. վեց չըլնենք՝ թո՛ղ օխտն ըլնենք:

Էս օխտը ֆոգին՝ Արշի քոթոթը, Եգին վազողը, Անկշտում ջա-ղացպանը, Մով կուկ տվողը, Իմաստունը, Սազ ածողը ու Մասիս շալակողը էկան, էկան՝ հասան Ֆրանգստուն:

Գնացին դուզ թագավորի դուռը ծեծեցին. նոքարը դուս էկավ, հարցրեց, թե ո՞ւմն են ուզում:

Արշի քոթոթն ասեց.— Թագավորին:

Նոքարը գնաց թագավորին իմացում տվեց, թե օխտը չեշուտ-չեշուտ մարդիկ ուզում են նրան տենան. թողա՞ գան, թե չէ:

Թագավորն ասեց.— Գալիս են, թո՛ղ գան. տենանք էդ ի՞նչ մարդիկ են:

Թագավորի նոքարը գնաց նրանց կանչեց: Արշի քոթոթը իրա ընկերատանցովը էկավ թագավորի՝ աղաքին կաննեց, ասեց.— Թա-գավորն ապրած կենա. էկել ենք աղջկանդ տանենք. տալիս ես՝ քու խոշովը տո՛ւ. թե չէ, որ բանը մեզ մնա, իմաց կաց զոռով էլ կտա-նենք:

¹ Տպագիր՝ տեքստում՝ «... իրանց տեղներիցը ժաժ ին գալի սազի ձենիցը. ընշանք երկնքի ղշերն էլ ին գալիս անկաջ անում նրա սազին»։ ուղղումները բա-նահավաքին են (Մ. Կ.):

Թագավորն ասեց.— Տալը կտամ, համա իրեք բան կասեմ. թե արեցիր, հո աղջիկս ձերն ա ու ձերը, թե չէ՝ ձեր քոմմըքի գլուխն էլ թոցնիլ կտամ. դուք գիտաք:

Արջի քոթոթն ասեց.— Ղաբուլ ենք, թագավորն ապրած կենա, կանենք. թե չկարացինք, մեր արինը քեզ հալալ ա՝ ինչ ուզում ես, ա՛րա:

Թագավորը սաղ իրա երկրումը շառ գողալ տվեց, որ տունը մի մենծ բղուղ լիքը կերակուր բերի իրա ղոնաղների հմար: Ընենց էլ հացը՝ իրա երկրի ամեն փոնչքանցը թամբահ արեց, որ սաղ օրը հա՛ հաց թխեն, իրար եննուց հասցենեն, բալթի նրանք դեմ առնեն, չկարենան ուտի:

Ոնց որ թագավորը թամբահ էր արե, տունը մի բղուղ կերակուր բերեց. ընենց որ հազար մարդ ուտե՛ր՝ կկշտանար, դեռ հլա կավելնար էլ: Համա էս մեր ղոնաղները օխտը ֆոգով ընենց կերան՝ ամանները թամղացրին, որ թագավորը մնաց զարմացած. միտք արեց, որ էս չէլավ, պտի ուրիշ բան միտք անվի. թե չէ իրա աղջիկը էս արենխում ջանավարների ձեռը կզցի՝ ֆողեց ֆողի կկորցնի:

Արջի քոթոթին կանչեց, ասեց.— Ինձանից ես մի մարդ կղըրկեմ օխտը սարի քամակը, ընդի մի Անմահական աղբուր կա, էն աղբրիցը ջուր բերի. դու էլ թու մարդկերանցից ղրկի. ո՛ւմ մարդը թեզ գա, իմաց կաց՝ նա տարել ա:

Արջի քոթոթը ռազի էյավ. կանչեց էն Եգին վազ տվողին, ասեց, որ պտի էթա օխտը սարի քամակիցը Անմահական ջուր բերի:

Եգին վազողն ասեց.— Աչքիս վրա, Քոթոթ աղպեր. դրանից էլ հեշտ բա՞ն կա աշխարքումը:

Համա ըս էլ պտի ասեմ, որ թագավորը սրանից մի շաբաթ աղաք հրեղեն ձիավոր մարդ էր ղրկի Անմահական ջրի, որ նրանից թեզ գա. շունքի էդ ճամփեն շատ հեռու էր՝ էրկու, իրեք շաբթումը լավ քյահլան ձին անջախ էթար, գար:

Համա Եգին վազողը ընենց գնաց, որ թագավորի ղրկած ձիավորին ճամփին ռաստ էկավ, նրանից անց էլ կացավ, գնաց Անմահական աղբրիցը ջուր լցրեց, եդ էկավ՝ դեռ նա նո՛ր էր հասն աղբուրը: Տարավ Անմահական ջուրը թագավորին տվեց:

Թագավորն ասեց.— Աղպե՛ր, էս հետ էլ ախտեցիք. մնաց մի

բան, թե ըս էլ արիք՝ հո՛ աղջիկս ձերն ա, տարե՛ք, ձեզ հալալ ըլ-
նի։— Իմ համամը տաքացնիլ եմ տվի. գնացե՛ք թամուզ լեղացեք,
ընդիան էկեք հաց կերեք, հացից եզը աղջիկս վե կալեք՝ տարեք,
ոտով-գլխով ձեզ եմ տալի։

Արջի քոթոթը իրա ընկերտանցով գնաց թագավորի համամը։
Թագավորը աղաքուց թամբա՛ էր արե իրա նոքարներին, որ հա-
մամը էնքամ տաքացնեն, որ նրանք մեննիու բաշտան՝ տեղն ու
տեղը խաշվեն մնան։ Արջի քոթոթը գնաց համամ. տեհավ էնքամ
տաքացրել են, որ պատերն էլ ա կարմրե, հեռվից նրա գուր մարդի
էրուձ ա թողում. Ծով կուլ տվողին ասեց, որ փշի, համամը սառ-
ցրնի։ Ծով կուլ տվողը որ մին չփշեց՝ համամի պատերը, ջուրը
ընենց սառնացան, հենց իմանաս ըսկի տաքացրած շըլնիւր քոմմը-
քով էլ մտան հավուզը, շին-շին լեղացան, գուրս էկան գնացին
թագավորի կուշտը, որ հաց ուտեն՝ հենա նրա աղջկանը վեր ունեն,
տանեն։

Թագավորը տեհավ, որ ոնչ մի բանով էլա չկարաց Արջի քո-
թոթին գոռի, իրա նոքարներին հրամայեց, որ նրանց աղաքը կե-
րակուր բերելիս՝ ամանների մեջը դեղ քցեն, որ նրանք ուտեն թե
չէ, տեղն ու տեղը չորանան. բալթի սրանով պրծնի էս մարդակեր
ջանավարների ձեռիցը։

Որ հացի նստեցին, նրանց իմաստուն ընկերը անկաջը գեննին
դրեց՝ ալրիալը հասկացավ, որ իրանց ամանները դեղել են։ Ընկոր-
տանց անկաջին փսփսաց, թե իրանց աղաքի կերակրների մեջը
դեղ ա քցած, չուտեն։

Սազ ածող ընկերը էս որ իմացավ՝ իրա սաղն ածեց. թագա-
վորը, նրա կնիկը, աղջիկը, նոքարները՝ բիրադնով էլ սազի ձենիցը
խելքամաղ էլան, մնացին։ Ընչանք նրանց աղաքի ամասներն էլ
սազի ձենը որ լսեցին, իրանց տեղներիցը ժաժ էկան՝ դեղած ամա-
նիքը գնացին թագավորի ու նրա տանըցոնց աղաքը, նրանց ամա-
նիքը էկան սրանց աղաքը։ Սազ ածողը սազը ձեռիցը վե դրեց, որ
նրանք կարացին հաց ուտի։ Թագավորը իրա ամանիցը որ մի գդալ
չկերավ՝ էն սհաթը միջից տրաքեց, շաթմիշ էլավ։ Կնիկը էս որ
տեհավ՝ վախությունիցը նա էլ տեղն ու տեղը ընդե մեռավ¹։

¹ Տպագիր տեքստում՝ «էս որ տեհավ քե չէ, երա կնիկը վախությունից նա
էլ տեղն ու տեղը ընդե մեռավ»։ ուղղումները բանահավաքինն են (Մ. Կ.)։

Սրանից եղբ, հա՛լրաթ Արշի քոթոթի ձևուը էլ ո՛վ կարար բռնի.
Թագավորի աղջիկը նրանն էր ու նրանը. ուղենար վե կռնեեր, կտա-
նեեր իրանց Թագավորին: Համա մըկ էլ միտք արեց, թե խի՞ տանի
նրան. հաղիր իրան կնիկ կշինի:

Իրա ընկերտանցով Թագավորի ղոշնի հեննա կռիվ արեց՝ ախ-
տեց. ինքն էլ նստեց ընդե Թագավոր: Թագավորի աղջիկն էլ իրան
կնիկ առավ՝ օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ. մինն՝ ասողին, մինն՝ ասիլ
տվողին, մինն էլ՝ անկաջ դնողին:





31. ԽՄՈՐ ՈՒՏՈՂ ԷՐԵՆԵՆ

Ըլնում ա շիւնում մի կնիկ, էդ կնիկը ունենում ա մի տղա, մի աղջիկ. տղեն ըսենց տասը-տասը հինգ տարեկան, աղջիկն էլ հլա ծծի էրեխա ա ըլնում:

Օրեն մի օրը էդ կնիկը հաց թխելիս ա ըլնում: Բերում ա էդ ծծի էրեխին օրորոցումը քուն դնում, եննա իրա բանին կենում: Տղեն էլ դե՛ հքա տղա, մորը օգտում էր՝ գունտ էր կրում, ցախ էր բերում թունդիբը վառում, մախլասի՝ մոր աղաքին բան էր անում: Էս տղեն ա՝ մըն էլ որ էթում ա գունտ բերելու, տենում ա ի՛նչ՝ իրանց ծծի էրեխեն հրեն ուտուով օրորոցիցը վեր էկավ, գնաց խմորի գնտերից մինը կերավ, էլ եդ գնաց մտավ օրորոցը: Էս որ տենում ա, մնում ա զարմացած, թե էրեխեն էլ խմոր կուտի:

Գալիս ա մորը նաղլ անում. — Ա՛գի, — ասում ա, — բա շես ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, մեր էրեխեն օրորոցիցը վեր էկավ, խմորի գնտերից մինը կերավ, էլ եդ գնաց մտավ օրորոցը:

— Չէ՛, — ասում ա մերը, — դու էլ ընե՛նց սուտ ես ասում, որ չէ՛ն փառումը կզուա». ծծի էրեխեն էլ գո՛ւնտ կուտի:

— Չես ավատում, — ասում ա տղեն, — բո՛ւսուն քաշս, տե՛ս դրուտ եմ ասում, թե չէ:

Սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, սա՛ հա՛, նա՛ չէ՛, մախլաս՝ ի՛նչ անում ա, չի անում՝ մորը չի կարում ավատացնի: Տղեն էլի էթում ա գունտ

քերելու, էլի տենում ա էն էրեխեն օրորոցիցը վեր էկավ, զնաց խմորի գնտերից մինը կերավ, էլ եղ գնաց մտավ օրորոցը: Էլի գալիս ա մորն ասում, էլի մերը չի ավատում, հլա տղի վրեն բարկանում էլ ա: Մի՛ն, է՛րկու, հի՛նգ, տա՛սը, քանի տենում ա՝ դալիս ա մորն ասում ա, համա մերը տղին անկաջ չի անում:

Էդ տղեն ա՝ տենում ա, որ մերը իրա ասածը բանի տեղ չի դնում, ինքն իրան միտք ա անում. «Ա՛ղպեր,— ասում ա,— էս ծձի էրեխեն հմկուց որ խմոր ա ուտում, մենծանա, ո՛վ զիտա, մըղ էլ ուտի. պտի աղաքուց իս իմ զլխի ճարը տենամ»:

Էթում ա մի քանի հաց վեր ունում ու յա՛լլա՝ դռն դուս. զուրկ առնում, անսաս էթում: Էթում ա, էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, մախլասի՝ մի շարաթ. գշեր, ցերեկ գալիս ա՝ մի սարի ա ռաստ գալի վարուվորդ ա անում, տենում՝ էդ սարի դռշին հրենիկ մի սուրու ոշխար. դե՛ս ա մտիկ տալի, դե՛ն ա մտիկ տալի, տենում ա ո՛նչ չորան կա, ո՛նչ զադ: Մնում ա միտք՝ անելոն, թե էս ի՛նչ բաս ա, էս սուրու ոշխարը խի՛ ա անտեր-անտիրական ըստե աբածում:

«Կա, չկա,— ասում ա,— ըստե մի բան կա. պտի ընչանք իրիկուն ըստե կենամ, տենամ էս ոշխարը ռ՛ւր ա էթում, ես էլ հեննեն էթամ»:

Մնում ա ընչանք իրիկուն. մութը գետինը կոխում ա թե չէ, տենում ա հրես սարը ճղվեց, բաց էլավ ու եղ սուրու ոշխարը ինքն իրան գնաց, մտավ մեջը: Տղեն էս որ տենում ա, ինքն էլ ուսուլով ոշխարի հեննա մննում ա նեքսե: Ոշխարը որ քոմմա մննում ա, սարը էլ եղ խփվում ա, կալնվում:

Էս տղեն մննում ա սարի մեջը, ի՛նչ տենում՝ լա՛վ-լա՛վ տներ, լա՛վ-լա՛վ օթախներ, լա՛վ-լա՛վ ամարաթներ, տո՛ւն, տե՛ղ, զո՛մ, մա՛րազ, մախլաս՝ ի՛նչ ասես կա. մի մարդ, մի կնիկ էլ էդ օթախների միջին, որ էրկսի աչքերն էլ հանած ա, ո՛ր ասես, զադ չեն տենում: Էդ կնիկը դուս ա գալի ոշխարի աղաքը, քշում, տանում անում զոմը, եննա մաթրաթը վեր ա ունում, էթում ոշխարը կթում, մաթրաթը պըռտեպըռնգ լքցնում, բերում: Մարդ ու կնիկ էդ մաթրաթ կաթը լավ-լազաթին փրթում են, գթախներն առնում, ընկնում նրա ջանին: Տղեն էս որ տենում ա, ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում. զաթի ինքն էլ սոված, նըխտից ընկել էր, մի դհիցն էլ նա ա վրա պըծնում կաթին: Մարդ ու կնիկ սաղ մաթրաթը դարտը-

կում են, չեն կշտանում: Կնիկն էթում ա թաղադան կթում, բերում: Ըս էլ են ուտում, էլի չեն կշտանում: Մնում են արմացած. աղաք մի մաթրաթ ին ուտում, կշտանում ին, հմի էրկու մաթրաթ կերան, էլի ցոված մնացին: Ալբիալը սայմիշ են ըլնում:

— Կա, չկա,— ասում են,— ըստե իսանաորդի կա, որ մեր փայլիցն ուտում ա, չենք տեսնում: Ի՞նչ ես, ջի՞նս ես, ջանավար ես,— ասում են,— ձե՛ն հանա:

Տղեն էս որ լսում ա, նոր արշա ա ընկնում, ընդիան ձեն տալի.— Հողա՛ծին եմ,— ասում ա,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց էկել եմ, ընկե ըստե. ա՛սսու սիրուն,— ասում ա,— մի տեղ տվեք սթար անեմ, կշտենբրիք մնամ, ես ըլնեմ ձեզ ո՛րդի, դուք ինձ՝ հերնըմեր:

Նստում ա մին-մին, տեղը-տեղին նաղլ անում իրա գլխով անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

— Լա՛վ,— ասում են էդ քոռերը,— դա՛բուլ ենք: Դե որ ըտենց ա, էս ոչխարը քեզ ենք պահ տալի. առավոտները սարը կբացվի՝ կտանես հանդը, կարածացնես, իրիկները էլ եզ կքշես, կբերես: Մեղանից քեզ ամանաթ,— ասում են,— էս սարի վրեն ո՛ւր ուզում ես գնա, ի՛նչ ուզում ես արա՝ ձեն, ծպտոն հանող չիլնի, համա ֆլա՛ն սարը չէ՛թաս, ընդե սատանեք կան, գլուխդ փորձանք կգա. հրես տեսնում ես՝ մեր աչքերն էլ էն սատանեքն են հանե: էդ հո էդ. ֆլա՛ն տեղումը, ֆլա՛ն սարումն էլ մի Ասլան կա, ընդե էլ չէ՛թաս, թե չէ՛ Ասլանը քեզ կքրթի, մենժ թիքեն անկաջդ կթողա:

— Ա՛շքիս վրեն,— ասում ա տղեն,— որ ասում եք՝ չեմ էթա:

էս տղեն մնում ա դրանց կշտին. ասսու իրան օրը առավոտը գշերով-գշերհանա վեր էր կենում, ոչխարը աղաք անում, սարը բացվում էր, քշում էր հանդը, արածացնում, իրիկունը, որ մութը գետինը կոխում էր, էլ եզ քշում էր, բերում տուն:

Ըսենց մի՛ն, է՛րկու, հի՛նգ, տա՛սը, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, մի՛ շաբաթ, է՛րկու շաբաթ, ի՛րեք շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, օրեն մի օրը ինքն իրան միտք ա անում. «Շերնըմերս,— ասում ա,— ինձ թամբահ են արե, որ ֆլա՛ն սարը չէթամ, ընդե սատանեք կան, գլուխս փորձանք կգա: Ի՛նչ ըլնում ա ըլնի,— ասում ա,— պտի էթամ, տեսամ ընդե ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա»:

Ասում ա, ոչխարը քշում դպա էն սարը: Գալիս ա ի՛նչ տեսնում. հրենիկ սատանեքը կիտվել են, մի գերանի վրեն ջերկուն

նստոտեի: էս որ տենում ա՝ տղի թուք ու մուքը կպնում ա, քիչ ա մնում լեղաճաք ըլնի:

— Ա՛յ տղա,— ձեն են տալիս սատանեքը,— ա՛րի էս գերանը ճղա՛:

Տղեն մոտանում ա, տենում սատանեքը ուզում են էդ գերանը ճղի, համա շեն կարում:

— Ըտենց ո՞նց կըլնի,— ասում ա տղեն,— սեպ բերեք որ ճղեմ:

— Մեզ ո՞րդիան ա սեպ,— ասում են սատանեքը:

Տղեն բերում ա կացնով տալի, գերանը մխելի տեղ ճղում, եննա ասում ա.— Որ սեպ շունեք, բերեք ձեռքներդ դրեք էս գերանի արանքը, կացնով տամ, ալբիալը կճղվի:

— Լա՛վ,— ասում են սատանեքը:

Բերում են ձեռները դնում գերանի արանքը: Տղեն կացինը որ չի հանում, քոմմըքի ձեռն էլ մնում ա գերանի արանքին: Նոր քաշում ա կացինը էդ սատանեքանցը քոմմըքին էլ կոտորում, շանսատակ անում, թողում: Մենակ մի շուլախ սատանա ա պրծնում դրա ձեռիցը, էդ սատանեն որ տենում ա ընկերտինքը սատկեցին, գլուխն առնում ա փախնում: Տղեն կացինը վեր ա ունում, ընկնում դրա եղևիցը:

Վազում ա, վազում ա, վազում ա՝ հասնում ա էդ սատանին. ուզում ա կացնով տա, տեղն ու տեղը չըղնամիշ անի, սատկացնի, նա աղաչանք, պաղատանք ա անում.— Ա՛ղպեր,— ասում ա,— ինձ մի սըպանի, ես էլ քեզ մի լավություն կանեմ: Քու հորնըմոր աչքերը,— ասում ա,— մենք ենք հանե, հրես իմ ձեռին ա, ուզում ես տամ, թաքիլան ինձ ձեռը շտաս:

— Լա՛վ,— ասում ա տղեն,— բե տո՛ւ, ձեռը շեմ տա:

Էդ շուլախ սատանեն ձեռը տանում ա ջեբը, նրա հորնըմոր աչքերը հանում, տալի նրան:

— Ա՛ռ,— ասում ա,— էս հորդ աչքերը, ըս էլ մորդ աչքերը:

Բերում ա տղին մի բմբուլ տալի:— Ա՛ռ,— ասում ա,— էս բմբուլը. աչքերը որ կդնես իրանց տեղը, եննա էս բմբուլը ջրի միջին թաց կանես, կքսես աչքերին. քսելու բաշտան աչքերը կլավանան:

Էս տղեն ա՝ աչքերը առնում ա, դնում ջեբը, սատանի հեննա մնաս բարով անում, վե կենում ոչխարը աղաք անում, քշում: Քշում ա, քշում ա, մուկը որ կոխում ա գետինը, հասնում ա էն սարը:

Սարը բացվում ա, ոչխարը նեքսե ա անում, սարը էլ եղ կալնվում ա: էդ մայիֆ մարդ ու կնիկը որ իմանում են տղեն կկալ, ուրախանում, աշխարհվ մին են ըլնում:

— Հը՛, ա՛յ տղա,—ասում են,—ըսկի ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա, մենք բեզանից նիգլարան ինք, հո էն սարը չգնա՞ցիր:

— Ո՛նց չէ,—ասում ա տղեն,—գնացի, էն սատանեքանց հախիցը էկա, քոմմըքին էլ սատկացրի, ձեր ինաղը հանեցի նրանցից. հրես էրկսիդ աչքերն էլ բերել եմ:

Բերում ա աչքերը դնում իրանց տեղը. սաղացնում, ոնց որ պետքն ա դրստում, եննա հանում ա բմբուլը ջրի միջին թաց անում, քսում նրանց աչքերին: Քսում ա թե չէ, աչքները բացվում ա, տենում են:

— Զորա՛նաս, ա՛յ որդի,—ասում են,—դու որ մեզ էս լավությունը արիր, սրա տակիցը մենք ո՞նց պտի դուս գանք:

— Շա՛տ մենծ բան ա,—ասում ա տղեն,—էսքամ վախտ ձեր տանը կենում եմ, ձեր հացն ուտում, ձեր ջուրը խմում, ի՞նչ կըլնի, որ ես էլ մի օր ձեր հավարին հասնեմ:

— Ա՛յ որդի,—ասում են,—էս հետ որ անվորձանք էն սատանեքանց ձեռիցը պրծար, սաղ-սալամաթ եղ էկար, ըստուց դենը քեզ մուղաթ կաց, էն Ասլանի սարը չէթաս հա՛, թե չէ քեզ կթրթրի, ձվիդ-ձվիդ կանի, մենծ թիքեն անկաջդ կթողա:

— Լա՛վ,—ասում ա տղեն,—որ ասում եք՝ չեմ էթա:

Հաց են ուտում, պրծնում, թեք են ընկնում քնում: Առավոտը լիսը բացվում ա, տղեն էլի ոչխարը աղաք ա անում, քշում տանում հանդը արածացնելու:

Էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, ճամփին ինքն իրան միտք ա անում. «Ի՞նչ կըլնի, կըլնի,—ասում ա,—ա՛րի հմի էլ էթամ էն մի սարը, տենամ ընդե ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա»:

Ասում ա, տալի սնուռն անց կենում, ոչխարը քշում էն սարը: Էթում ա ի՞նչ տենում՝ Ասլանի ձենը սաղ աշխարքը վեր ա կալե, ընե՛նց մի ձեն ա հանում, ընե՛նց մի ձեն ա հանում, որ աստոծ փրկի, ազատի. դու մի ասի, էդ Ասլանը ցավում ա:

Ասլանը էս տղին որ տենում ա, ձեն ա տալի.—Ի՛նս ես, ջի՛նս ես, քանա՛վար ես՝ ձեն հանա, ինձ էս նեղ տեղիցը ազա՛տա. հրես ցավում եմ, քանի ճուտ բերեմ, հալալ կես անեմ հեննեդ. էրկուսը

ըլնի, մինը՝ ինձ, մինը՝ քեզ, շորսը ըլնի, էրկուսը՝ քեզ, էրկուսը՝ ինձ. դարձուցի ես:

— Ղաթուլ եմ,— ասում ա տղեն:

էթում ա Ասլանի աղաքին շորում, նրան ազատում: Էդ Ասլանը շորս ճոտ ա բերում: Ասլանը էրկուսը ինքն ա վեր ունում, էրկուսը տալի էդ տղին:

— Տա՛ր,— ասում ա Ասլանը,— դու որ ինձ էս նեղ տեղիցը ազատեցիր, տա՛ր, մորդ կաթի նման քեզ հալալ ա:

Էդ տղեն ա՝ Ասլանի ճոտերը վեր ա ունում, ոչխարը աղաք ունում, դալի տուն: Սարը ճղվում ա, բաց ըլնում, տղեն ոչխարը ունում ա նեքսե:

— Հը՛ր,— հարցնում են էն մարդ ու կնիկը,— խի՞ էսքամ եղացար:

— Բա՛ շեք ասի,— ասում ա,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ֆլա՛ն Ասլանին աղատեցի, էս էրկու ճոտն էլ ինձ փեշքաշ արեց:

Էդ տղեն ա՝ քերում ա Ասլանի ճոտերը իրա կշտին պահում: Բանի պոռճուր ին, դրանց կաթ ա դատացնում, որ մի քիչ մենժանում, զնջլով կապոտում ա, որ չփախնեն: Մնի անումը, Ասլան ա դնում, մեկելինը՝ Ղափլան:

Անց ա կենում ըսենց մի քանի վախտ՝ մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, ի՛րեք ամիս, մախլասի՛ վեց ամիս, օրեն մի օրը էս տղեն միտք ա անում. «էթամ մեր երկիրը,— ասում ա,— տենամ ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա, մերս ո՛նց ա, ի՛նչ ա անում, սաղ-սալամա՞թ ա, թե չէ»:

Գալիս ա էդ մարդ ու կնկա կուշտը:

— Ուզում եմ էթամ մեր երկիրը,— ասում ա,— ի՛նչ կասեք. իզին կտաք՝ կէթամ, թե չէ, հո չէ:

— Դո՛ւ գիտաս, ա՛յ որդի,— ասում են էն մարդ ու կնիկը,— սիրտդ ուզում ա՝ գնա՛, ի՛նչ քտի ասենք:

— Բա՛ս որ ըտենց ա,— ասում ա,— կէթամ: Ինձանից ձեզ ամանաթ, իմ Ասլան-Ղափլանին լավ մուղաթ կկենաք ընշանք իմ գալը. բան ա, թե տենաք շարշարվում են, տեղները դինչ չեն կենում, ուզում են փախնի՝ իմաց կացեք նեղ տեղ եմ, բաց թողեք դան, հավարիս հասնեն:

— Լա՛վ,— ասում են էն մարդ ու կնիկը,— արիսին կաց, ոնց որ ասեցիր, ընենց էլ կանենք:

Էս տղեն ա՝ ճամփի թաղարեք ա տենում, յարաղ-ասպարը

կապում, նիւնում ձին՝ յա՛լլա: Գալիս ա, գալիս ա, գալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, ճամփի կեսը որ գալիս ա, ըտե մի սարի զլխի մի ջովստ մում ա վառում, տալի անց կենում: Գալիս ա, գալի, հասնում ա իրանց երկիրը: Գալիս ա ի՛նչ տենում՝ իրանց երկիրը սաղ բրիշակ ա դառե, որ ասես, մարդ-մադաթ չկա: Էթում ա իրանց տունը. ձին դռանը կապում ա, ինքը մենում նեքսե, տենում ա ո՛նչ մեր կա, ո՛նչ դադ, մենակ քիրը ընդե նստել ա, աչքերն էլ ճրաքի նման լիս ա տալի: Էս որ շի տենում, մնում է սառած մտիկ անելոն:

Քիրը որ աղպորը տենում ա, վազում է փաթթվում ճտովը:

— Քի՛րը չարդ տանի, ա՛ղպեր ջան,— ասում ա,— բարո՛վ, հա՛ղար բարին ես էկե, ո՛նց ես, լա՛վ ես. էս ո՛ւր իր էսքամ վախտ:

— Ա՛ղպերը քեզ մատաղ,— ասում ա,— գնացել ի դարբու-թյուն. հմի էկել եմ քեզանից կարոտս առնեմ, էլի վե կենամ էթամ:

— Ա՛ղպեր ջան,— ասում ա,— ո՛տով ես էկե, թե ձիով:

— Զիով եմ էկե,— ասում ա:

Քիրը էս որ լսում ա, ալբիալը դուս ա գալի դուռը, տենում ձին ընդե կապած ա: Վրա ա պրծնում ձիու մի ոտը կուլ տալի:

Յննա գալիս ա հարցնում.— Ա՛ղպեր ջան, իրեք ոննանի ձիո՞վ ես էկե:

— Հա՛, — ասում ա,— իրեք ոննանի ձիով եմ էկե:

Քիրը դուս ա գալի ձիու մի ոտն էլ ա ուտում, գալի հարց-նում.— Ա՛ղպեր ջան, էրկու ոննանի ձիո՞վ ես էկե:

— Հա՛, — ասում ա,— էրկու ոննանի ձիով եմ էկե:

Քիրը դուս ա գալի ձիու մի ոտն էլ ա ուտում, գալի հարց-նում.— Ա՛ղպեր ջան, մի ոննանի ձիո՞վ ես էկե:

— Հա՛, — ասում ա,— մի ոննանի ձիով եմ էկե:

Քիրը դուս ա գալի ձիու մի ոտն էլ ա կուլ տալի, գալի հարց-նում.— Ա՛ղպեր ջան, քու ձին ո՞ննեք շուներ:

— Հա՛, — ասում ա,— շուներ, փորսող ա էկե:

Քիրը էս խոսքի վրեն էթում ա ձին սաղ ուտում, պրծնում, են-նա գալիս ա հարցնում.— Աղպեր ջան, փիադա՞ ես էկե:

— Հա՛, — ասում ա,— փիադա եմ էկե:

— Ա՛ղպեր ջան, բա՛ս որ ըտենց ա, կաց էթամ ձու բերեմ, ձվածեղ անեմ, կե՛:

Քիրը թողում ա դուս գալի: Էդ աղջիկը քոմմըքին կերել էր, մե-

նակ թողն մի դարբին, որ եր ուղենա՝ էթա նրա կուշտը, ատամ-
ները սրիւ տաւ: Սա որ ոտը դուս ա դնում թե չէ, աղպերը վեր ա
կենում, փախնում. գլխի ա ընկնում, որ պտի գա իրան էլ ուտի:
Մի քիչ մնում ա, քիրը գալիս ա տենում աղպեր չկա: Դե՛ս աղ-
պեր, դե՛ն աղպեր, ման ա գալի՝ չի գտնում. դուս ա գալի ընկնում
նրա քամակիցը: Աղպերը վազում ա, քիրը սրա եննուցը: Աղպերը
գալիս ա, գալի, հասնում ա էն սարի գլուխը, որդե մի ջուխտ մում
էր վառե. տենում ա էն մմերը դառել են, ասու հրամանով, էրկու
հաստ բարդու ծառ, տենում ա քիչ ա մնում քիրը նրան հասնի, ալ-
բիալը նիլնում ա մի բարդու գլուխը: Քիրը գալիս ա հասնում աղ-
պորը. տենում ա աղպերը նի ա էլե բարդու գլուխը, բերում ա էդ
բարդու քոքը կոծում ա, որ վե քցի. կոծում ա, կոծում ա, էնքամ
կոծում ա, որ բարդին բարակում ա, քիչ ա մնում վեր ընկնի: Տղեն
էս որ տենում ա, իրան քցում ա էն մի բարդու գլուխը: Քիրը գա-
լիս ա էդ բարդու քոքն էլ ա կոծում:

Տղեն տենում ա, որ քիչ ա մնում էդ բարդին էլ վե քցի՝ ձեն ա
տալի.— Հե՛յ գիդի իմ Ա՛սլան-Ղա՛փլան, ո՞րդի եք՝ հասե՛ք, ընե՛նց
հուպ տվեք, ընե՛նց կուլ տվեք, որ մի պուտ արին կաթա:

Ձեն ա տալի թե չէ, տենում ա հրենիկ գիդիջըղ Ասլան-Ղափ-
լանը էկան: Գալու բաշտան վրա են պրծնում էդ աղչկանը ընենց
հուպ տալի, ընենց կուլ տալի, որ մենակ մի պուտ արին ա կաթում:

Կաթալու բաշտան էդ մի պուտ արինը ասու հրամանով լիզու
էլավ, խոսաց.— Ա՛ղպեր,— ասեց,— ինձ վե կալ կշտիդ պահա,
մի նեղ տեղ քեղ պետքը կգամ:

Աղպերը մի պուտ արինը վե կալավ, դրեց թթակի ծալը, Աս-
լան-Ղափլանի հեննա ընկավ ճամփա:

էկավ, էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի՛ օր, է՛ր-
կու օր, ի՛րեք օր, ճամփին մի շորան ռաստ էկավ:

— Բա՛ր՝աջողում, ա՛ղպեր,— ասեց շորանը,— էդ ո՞ւր ես
էթում:

— Բարո՞վ, ասու հա՞ղար բարին,— ասեց տղեն,— էթում եմ
մեր երկիրը:

— Արի մի բանի վրեն մարջ դանք,— ասեց,— գտար՝ էս սու-
րու ոչխարը քեղ, չգտար՝ էդ Ասլան-Ղափլանը ինձ: Ղաբո՞ւ ես:

— Ղա՛բուլ եմ,— ասեց,— ա՛րի մարջ գանք:

— էս շըվու փետը ընչի՞ ա,— հարցրեց շորանը:

Տղեն միտք արեց, միտք արեց, միտք արեց, շատ գլխին զոռ տվեց՝ չգտավ:

Էն պուտ արինը քթակի ծալիցը ձեն տվեց.— Ճըռը-ճա՛պկի, ճըռը-ճա՛պկի, ճըռը-ճա՛պկի:

— Ա՛ղպեր, գտար,— ասեց շորանը,— էս սուրու ոչխարը մորդ կաթի նման քեզ հալալ ա, տա՛ր:

Տղեն էդ սուրու ոչխարը աղաք արեց, քշեց: Էկավ, էկավ, հաւավ էն սարը: Սարը ճղվեց, բաց էլավ, տղեն ոչխարը քշեց, արեց նեքսև: Էն մարդ ու կնիկը սրան որ տեհան, ուրախացան, աշխարով մին էլան: Նո՛ր տղեն նստեց ըստե մին-մին նաղլ արեց իրա գլխով անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

Ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախությո՛ւն, որ էլ հա՛լ ու հասար չկար:

Նրանք հասան իրա՛նց մուրաղին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մուրաղին:





32. ՕՁԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Ժամանակով մի ուրշպար մարդ կար, շորս-հինգ տղա ուներ. իրադի մանդր, խմորակեր, ինքն էլ քյասիբ, ողորմելի. աշխատում էր, աշխատում էր, էլի սո՛ված, սո՛ված:

Մի իրիկուն նստեց կնկա մոտը. ասեց.— Ա՛յ կնիկ, ես էզուց պտի էթամ զարբություն՝ աշխատելու:

— Էթում ես՝ զնա՛, ըստեղ մնում ես ի՞նչ օգուտ:

Տղեն առավոտը քնատեղիցը վե կացավ, հինգ օր զնաց, հասավ մի քաղաք: Էդ քաղաքի միջին ման էր գալի, տեհավ մի կնիկ բալկոնումը կաննած էր, եբոր մոտացավ, էդ կնիկը ձեն տվեց, ասեց.— Ա՛յ տղա, վի՛րև արի, վի՛րև արի:

Տղեն շատ ուրախացավ, ասեց.— Լա՛վ ա, հարուստ կնիկ ա, գործի կդնի:

Գնաց բանձրացավ բալկոնը, կնիկն ասեց.— Ա՛րի նեքս:

Տղեն ասեց.— Գո՞րծ կա, ասա անեմ, դամ նեքս ի՞նչ անեմ:

— Հլա ա՛րի նեքս, եդով:

Տղեն ամոթու մտավ նեքս, կուշ էկավ, կաննեց:

Ասեց.— Խի՞ ես կաննել, ա՛րի նստի:

Կնիցը բռնեց, նստացրեց: Սկսեց հացի պատրաստություն անալը: Եբոր հացը բերեց, իրար հետ նստեցին, կերան:

Հացը ուտելուց եդը տղեն ասեց.— Խանո՛ւմ, դե ի՛նչ անելու եմ, ասա՛, վե կենամ, անեմ:

Ասեց.— Նստի՛, խոսանք հլա:

Երբոր նստեցին, աղջիկն ասեց.— Ա՛յ տղա, ինձ կառնե՞ս:
Տղին սարսափը բռնեց, ասեց.— Խանո՛ւմ, էդ ի՞նչ ես ասում:
Վե կացա՛վ որ կաննի, փեշը բռնեց.— Խի՞ ես վե կենում,—
ասեց:

Ասեց.— Խանո՛ւմ, ես մի քյասիր մարդ, էս տների տիրոնը ես
ո՞նց առնեմ:

Ասեց.— Բա՛ն չկա, ես քեզ կառնեմ:

Տղեն ասեց.— Ձէ՛, չե՛մ առնի, ես երկուղ եմ անում քեզանից:

Ասեց.— Խի՞ ես երկուղ անում, ինձ չես հավանո՞ւմ:

Ասեց.— Հավանում եմ, համա էդ սիրունությունի, էդ հարըս-
տությունի տեր աղջիկը ո՞նց լայաղ կանի, ինձ կառնի:

Վե կացա՛վ, գնաց:

— Ա՛յ տղա, ո՞ւր ես էթում, ո՞ւր ես էթում:

Տղեն անկաշ շարեց, վեր էկավ գնաց: Գնաց մինչև իրիկուն
ման էկավ, իրիկունը գնաց խանը պառկեց, տեսավ լուն մի դհիցը,
ոչիլը մի դհիցը, մինչևնք լիս քունը շտարավ:

Ասեց. «Ափսո՞ս, նրան պտի առած ըլնեի, հմի փափուկ դո-
շակի վրա պառկած կըլնեի».— Ասեց.— Առավոտը վե կենամ, էթամ
էլի էն քուչեն, երբոր կանչեց, կէթամ, կառնեմ:

Առավոտը ուղշպարը վե կացավ, էլի ման գալով էկավ հասավ
էդ բալկոնի տակը: Էդ աղջիկը բալկոնումը կաննած էր, դրան տե-
նալուն քիմի, կանչեց.— Ա՛րի վիրե, ա՛րի վիրե,— ասեց:

Էդ տղեն գնաց վիրե: Երբոր գնաց վիրե, էլի ամանեց, ամոթու
կաննեց բալկոնումը, նեքսե շմտավ: Աղջիկը կոնիցը բռնեց, տա-
րավ նեքսե, էլի նստացրեց, բերեց հաց դրեց, նստեցին կերան:

Կերան, խմեցին, աղջիկն ասեց.— Ա՛յ տղա, ա՛րի ինձ առ,
չե՛ս փոշմանի:

Ասեց.— Ո՞նց անեմ, էս տների տերը, էս կարողության տերը
կարող ա մի ասկական ունենա, գա ինձ սըպանի:

Ասեց.— Ո՛չ ասկական, ո՛չ բարեկամ, ոչ մի բան չունեմ ես, ա՛ռ,
չես փոշմանի: Սավալի էս տները, տասը հատ էլ դուքան ունեմ
բազարումը, մեկումը դու նստի առնալու արա, իննը տու քրեհով:

— Ո՛ր ասում ես, կառնեմ,— ասեց տղեն:

Աղջիկն ուրախացավ, վե կացավ, շուր դրեց, տաքացրեց, դրեց
դրան թեշտը, լեղացրեց, բերեց մի թամուզ ձեռք շոր հագցրեց,
ասեց.— Դե գնա՛, տերտերին կանչա՛, թող գա մեզ պսակի:

Տղեն վե կացավ վաղեց, տերտերին վե կալավ, բերեց: Էկավ տերտերը պսակեց, թողաց զնաց:

Աղջիկն ասեց.— Հմի մենք էլանք մարդ ու կնիկ, մենակ մի բան եմ խնդրում. ես միս չեմ ուտում, միս մի բերի տուն, սիրտդ կուզի՝ բազարումը ա՛ռ, կե՛:

Տղեն ասեց.— Շա՛տ լավ, չե՛ս ուտի՝ չե՛մ բերի:

Վե կացան, իրար ճիտ արին ու քնեցին: Քե՛ֆը դրանց քեֆն էր: Ըտենց՝ ապրեցին իրեք տարի:

Իրեք տարուց եղը դուքանումը նստած վախտը խաբարն էկավ, թե Ստամբուլ յանիցը մի մենծ բազրկյան ա էկե, բերածը քոմմա խաս ապրանք ա: Վե կացավ, դուքանի դուռը շինեց, զնաց էդ բազրկյանի մոտը, որ տենա, թե ի՛նչ ապրանք ա բերե:

Բարե տվեց, նստեց, ասեց.— Ի՛նչ թանկագին բան ես բերե, ուզում եմ կնկանս հմար առնեմ:

Ասեց.— Մի շատ լավ մարգարտե շապիկ կա, տա՛ր թող տե՛նա, թե վրին կըլնի, կհավանի՝ վե կա՛լ, թե չէ՝ իմ մալը եդ բե՛:

Վե կալավ, տարավ: Տարավ կնկանն ասեց.— Մի լավ բան եմ բերե:

Ասեց.— Ի՛նչ ես բերե:

Ասեց.— Մարգարտե շապիկ, քու սիրուն շանին լայաղ:

Երր տեհավ, ասեց.— Էս ես չեմ հագնի:

Ասեց.— Խի՛, թանկ ա դրա հմար, ես էլ քեզ դուրբա՛ն, մեր կարողությո՛ւնն էլ:

— Զէ՛,— ասեց,— ա՛յ մարդ չե՛մ հագնի:

— Զէ՛, պտի հագնես:

— Որ հագնեմ, կմեռնեմ, ուզում ես մեռնեմ՝ հագնե՛մ:

— Էդ ի՛նչ ես ասում, ա՛յ կնիկ, կտանեմ կտամ տիրոնչը:

Վե կացավ, տարավ: Բազրկյանն ասեց.— Խի՛ բերեցիր, չհավանե՞ց, թե նեղ էկավ:

— Զէ՛,— ասեց,— չի ուզում,— ասում ա,— որ հագնեմ՝ կը՝ մեռնեմ:

— Ո՛ր ըտենց ա, քու կնիկը օձ ա:

— Ի՛նչ ես ասում, ա՛յ մարդ, կնիկն էլ օձ կըլնի՛:

— Միամի՛տ մարդ, էդ շապիկը ո՛ր չի հագնում, քու կնիկը օձ ա: Քու կնիկը միս ո՛ւտում ա:

Ասեց.— Զէ՛:

Ասեց.— Օձ ա, ո՛ր օձ: Ես ստամբուցի եմ, ես երկինք-գետինք քննել եմ, ես չեմ գիտում օձ ա՞: Քեզ վեց տարի ժամանակ ա գրել, իրեքը անց ա կացե, մնացել ա իրեքը, հըլա երկուդ մի՛ անի, իրեք տարուց եդը նոր կսրպանի քեզ: Ըտենց շատերին ա արել, սըպանել, էդ կարողութունը հավաքել ա:

Ասեց.— Վիրե աստված, ներքե դու, պտի ինձ աղատես էդ անիրավիքը:

— Երկուդ մի՛ անի, կաղատեմ: Էս իրեք տարի ա ըսկի միս տարե՞լ ես տուն:

— Չէ՛:

— Ես չեմ գիտե՞մ օձ ա քու կնիկը, միս չի ուտում:— Ասեց.— Իրիկունը իրան բան չասես, առավոտը կգաս ոչխարի մսի էն լավ տեղիցը կառնես, դուքանումը կպահես մինչանք իրիկուն, իրիկունը մախստես մթնով կէթաս, կասես. «Ա՛յ կնիկ, ըսօր մուշտարիս շատ-շատ էր, մաջալ շարի էփիլ տալի, առավոտվանից ստված եմ, վե կա՛ց, էս միսը խորոված արա՝ ուտենք»: Կնիկդ խորոված կանի, դու գոռա՝ թող մի թիքա ուտի, երոր կերավ, քնելու վախտը գնա դու գրսե, արի նեքսե. նա ո՛ր կէթա դուս՝ ինչքան տանը ջուր կա՝ թափա՛, մի փարշի միջի ջուր ածա, կխս տու, դու գնա քու տեղը մտի, քնի. երկուդ մի՛ անի. գշերվա մի վախտը երոր ծարավացավ, էն ուղղակի կդառնա օձ. էն ժամանակը քու շանը կսկսի սառիլը, դու երկուդ մի՛ անի, քեզ վնաս չի տա, թող վե կենա, էթա՛ կէթա, ջուր կխմի, կգա եդ, էլի կդառնա կնիկ, քու ժոցին կպառնի: Երոր լիսը բացվի, արի իմ մոտը:

Էդ տղեն իրիկունը կնկանը բան չասեց: Էգսի առավոտը էն գլխեն գնաց ոչխարի միսը առավ, բերեց դուքանումը պահեց, իրիկունը էկավ տուն, կնկանն ասեց.— Ըսօր մուշտարիս շատ-շատ էր, միսն առա, մաջալ չէլավ էփիլ տալի, մնաց. վե կա՛ց, խորոված արա՛, ուտենք:

Կնիկը վե կացավ, օջաղը վառեց, խորովածը արեց, դրեց մարդի առաջը, գնաց դրադ նստեց:

Ասեց.— Ա՛յ կնիկ, ես ուտեմ՝ բա դու ըտեղ նստե՞ս, ախար մեղք ա. սրա ֆոտը սաղ քաղաքը բռնել ա, դու մի կտոր էլ ա չես ուտում:

Ասեց.— Քեզ անուշ ընի՛ կե՛ր:

Ասեց.— Ա՛յ կնիկ, մի թիքա էլ ա կե՛ր:

Կնիկն ամոթու մի թիքա կերավ:

Հացը վե կալան, տեղերը քցեցին. մարդը գնաց դրսե, էկավ, կնիկը գնաց դրսե. մարդը տան միջի ջրերը քոմմա թափեց, մի փարչ ջուր լցրեց, պատիցը կախ արեց, էկավ պառկեց, քնեց: Կնիկն էլ դրսեից էկավ՝ քնեց: Կես գշերին մարդը տեհավ, որ ջանք սառեց, սառելուն քիմի դարթնեց, տեհավ կնիկը օձ դառավ, տեղաշարիցը դուռ էկավ, օթախի մեջը ֆշշալեն դե՛ս ման էկավ, դե՛ն ման էկավ, տեհավ փարչը կախ. տված ա՛ր բանձրացավ խմեց, էլի վեր էկավ, էկավ տեղաշարի մեջ մտավ, էլավ էլի կնիկ:

Առավոտը էդ մարդը վե կացավ, դո՛ւզ գնաց էն բաղրկյանի մոտը, ասեց.— Ո՛նց որ դու ասել իր, ընենց էլ էլավ:

Բաղրկյանն ասեց.— Ես չեմ գիտո՞ւմ, որ քու կնիկը օձ ա, ես ո՛վ եմ, ա՛յ հա՛յ:

Տղեն ասեց.— Վիրե աստված, ներքե դու, ինձ ազատա էդ անիրավի ձեռիցը:

Ասեց.— Երկուդ մի՛ անի, կաղատեմ: Էս իրեք տարվա միջին քեզ համար ըսկի գաթա թխե՛լ ա:

— Զէ՛:

— Էս իրիկուն, երոր կէթաս, կասես. «Ա՛յ կնիկ, էս ա իրեք տարի ա քեզ առել եմ, մեկ օրից մեկ օր շասեցիր՝ մի գաթա թխեմ, մարդս ուտի. սիրտս գաթա ա ուզում, վե կա՛ց, էրկու հատ էլ ա թխա»: Երոր թունդիրը կվառի, կսկսի էփիլը, ոտիցը բռնա, քցա թունդիրը, խուփը դի՛ բերնին: Կես սհաթից եզը խուփը վե կալ, կըլնի էրկու հատ կուտ: մինը բե ի՛նձ, մինը քե՛զ:

Էդ տղեն իրիկունը գնաց տուն, ասեց.— Ա՛յ կնիկ, սիրտս մի գաթա ա ուզում, էս ա իրեք տարի ա, գաթա չեմ կերե, վե կա՛ց՝ մի էրկու հատ էլ ա գաթա թխա՛, ուտենք:

— Շա՛տ լավ,— ասեց,— ա՛յ մարդ, ե՛ր ուզեցիր, որ ես չը թխեցի:

Կնիկը առավոտը վե կացավ, գաթեն ունցեց, թունդիրը վառեց, բաղիով ջուրը դրեց կողքը, ձեռը տվեց ջրին, տվեց գաթի քամակը, կռացավ, տվեց թունդրի կողին, երկրորդը տալու վախտը, մարդը դրա ոններից բանձրացրեց՝ քցեց թունդիրը, խուփն էլ դրեց բերնին: Մի կես սհաթ համբերեց: Կես սհաթից եզը խուփը վե կալավ, տեհավ բան չկա միջին, էրկու հատ կուտ ա: Կռացավ մեկը հանեց, ձեռները էրվեց՝ կուտը շրպուտեց, էլավ էրկու կտոր:

կոռացավ էն մեկը հանդարտ հանեց, հանեց դրեց կողքը: Տեհավ ձեռները կեղտոտել ա, էն բաղիի ջրի միջին ձեռները լվաց, տեհավ որ բաղիի ջուրը դառավ ոսկի, բաղիեն էլ դառավ ոսկի, եդ դառավ թամաշ արեց, որ կըտեհն էլ են դառել ոսկի: Կըտի կեսը վե կալավ, տարավ բազրկյանին:

Բազրկյանն ասեց.— Ախար դու մի հատ սաղը պտի բերեիր: Ասեց.— Ներողութո՛ւն, կեսն եմ բերի:

Ասեց.— էս էլ բո՛լ ա:

Տղեն բազրկյանից շնորհակալություն արեց, գնաց իրանց տոնը. մտածեց, ասեց.— էթամ իմ կնկանը, էրեխքանցս վեր ունեմ, բերեմ ըստեղ, մարդավարի ապրենք:

Առավոտը գնաց մի ձի առավ, մի ձեռք ասպար փռավ, տունն ու դուքանը շինեց, ձին նիլլավ՝ գնաց: Գնաց, մի իրիկուն մութն ընկավ, հասավ իրա տունը: Դուռը ծեծեց, կնիկը դուս էկավ, տեհավ, որ մի ձիավոր, ասպարի միջին կորած, դռանը կանանած ա, վախեցավ:

Ասեց.— Ա՛յ կնիկ, դուռը բաց արա՛:

Ասեց.— Դու ո՞վ ես:

Ասեց.— Չե՞ս ճանանչում, ես եմ էլի, չե՞ս ճանանչում:

Ասեց.— Չէ՛, ո՞վ ես:

Ասեց.— Քո՛ւ մարդն եմ,— ասեց ու ձիուցը վեր էկավ, մտավ նեքս:

Կնիկը տեհավ դրուստ իրա մարդն ա, ասեց.— Բարո՛վ ես էկե, էս ո՞ւր մնացիր:

Ասեց.— Եղացա, համա բո՛լ եմ աշխատե, էկել եմ քեզ տանեմ, էրեխքանցը տանեմ:

Ասեց.— Ա՛յ մարդ, մենք ընտեղ չենք կարա ապրի, քաղաք ա, ծախսներս շատ կըլնի, ըստեղ գեղ տեղ ա, ո՛նց ուզենք, ընե՛նց կկառավարվենք:

Ասեց.— Ա՛յ կնիկ, մի՛ վախի, ընքան աշխատել եմ, որ քու օխտը պորտն էլ ուտի՝ չի հատնի:

Առավոտը վե կացան, էլած-չէլածը բաշխեցին քյասիբ հաւրեաններին, իրանք գնացին իրանց թաղա տունն ու տեղը:

Նրանք հասան իրանց մուրաղին, ով որ կարոտ ա՝ նա էլ հասնի իրա մուրաղին:

Երկնքից իրեք հատ խնձոր ընկավ, մեկն՝ ասողին, մեկը՝ լսողին, մեկն էլ՝ անկաշ ղնողին:



33. ԻՐԵՔ ԱՂՊՐՏԻՆՔ

Կըլնի, շիլնի մի թագավոր: Էս թագավորի երկրումը մի գիժ կնիկ կար՝ ուներ իրեք տղա. նրանցից մինը ուրշպար էր, մինը՝ կատեպան, մեկելը՝ ջուհակ: Մի տարի էս թագավորի երկիրը սով ընկավ. սո՛վ, էն թավուր սո՛վ, որ իմ միս կտրողին ռաստ չգա. մի կտոր հացի հմար հազար գլուխ ին ջարդում, ըն էլ ձեռ չէր ընկնում: Մի օր, շեմ գիտա ոնց էլավ, թագավորի ուղտը կորավ: Էս գիժ կնկա տղեքը տեհան թե չէ՝ բռնեցին, տարան տուն: Գիտային, որ իրանց մերը գիժ ա, կէթա թագավորին խաբար կտա՝ բերին նրան հարսի շորեր հագցրին, լաշակ քցեցին էրեսին, տարան տան պուճախումը կաննացրին:

— Նա՛նի,— ասեցին,— քեզ պտի թաղադան պսակենք. էս ուղտն էլ քու հարսանքի ուղտն ա, մորթում ենք, որ հարսանքավորի հմար կերակուր էփենք:

Իրեք աղպրտիները ուղտը մորթեցին, քերթեցին. միսը դավորմա արին, լցրին աքաշները, տարան թաքուն տեղ պահեցին, որ չգտնեն՝ բալի ման ին գալի, թե չէ նրանք տնով, տեղով Սիրիրալան ին: Ըննա ամեն մարդ գնաց իրա բանին:

Թագավորը իրա նոքարներին դրկեց, որ էթան կորած ուղտին ման գան: Նոքարները շատ դե՛ս ընկան, դե՛ն ընկան՝ չգտան: Վերջը էկան, որ էս գիժ կնկա տղեքանցը հարցնեն: Աղաք ուրշպար աղպոր կուշտը գնացին, որ հանդումը վար ու ցանք էր անում:

Թագավորի նոքարները հարցրին.— Ա՛ղպեր, ըստերանք ուղտ հո չե՞ս տեհն:

— Չե՛ք տենում, որ վար եմ անում:— Սա իրան ընենց էր շանց տալի, սաքի թե գիժ ա:

— Մենք քեզ հարցնում ենք՝ ուղտ չես տեհն, դու ասում ես՝ վար եմ անում: Էդ հո մենք էլ ենք տենում. թե բան գիտաս՝ ասա՛:

— Չէ՛, ընենց օր ա ըլնում, որ մի՛ օրավար ենք վարում, ընենց օր ա ըլնում՝ է՛րկու օրավար:

— Ո՛ւղտ ենք ասում, ո՛ւղտ՝ շորս ոննանի, էրկու անկաջանի, շլինքը ծուռը:

— Էս հլա վարում ենք. վարից եղը պտի ցանենք, ընշարենք, վախտին ջրենք, որ մասիլը չորանա:

Թագավորի նոքարները իրար մեջ ասեցին. «Ա՛ղպեր, սա գիժ ա, սրանից բան չենք հասկանա. էթանք է՛ն մեկել աղպոր կուշտը, բալի մի դրուստ ջուշար տա»:

Գնացին կատեպան աղպոր կուշտը, տեհան պուպը ա թափ տալի. հարցրին.— Ա՛ղպեր, թագավորի ուղտը կորել ա, բալթի տեհա՞ծ ըլնես:

— Քո՞ն եք, ինչ ա. չե՛ք տենում, որ պուպը եմ թափ տալի.— Սա էլ իրան ընենց շանց տվեց, սաքի թե գիժ ա:

— Թագավորի ո՛ւղտն ենք ասում, թագավորի ո՛ւղտը. տեհել ես, ասա՛ տեհել եմ, թե չէ՛ պրծավ գնաց:

— Ընենց տարի ա ըլնում, որ պուպի հաղարը¹ մի մանեթով ենք ծախում. ընենց տարի էլ ա ըլնում, որ հաղարը² էրկու մանեթով ա էթում. տա՛րին գիտա:

— Ո՛ւղտ ենք ասում, ո՛ւղտ. քա՞ն ես, ինչ ա:

— Էս հլա դեռ պուճուր ծառն ա. մենծ ծառը հիքու գլխին ա. էն եննա պտի թափ տանք:

Նոքարները իրանց-իրանց միտք արին, թե սա նրանից դհա գիժ ա. էթան սրանց տունը, մեկել աղպորը հարցնեն. բալթի նա՛ թագավորի ուղտիցը խաբարովյուն ունենա:

Գնացին ջուհակ աղպոր կուշտը, հարցրին.— Թագավորի ուղտը կորել ա, ա՛ղպեր, հո չե՞ս տեհն, քեզ մուշտուպուղ կտանք:

— Աչքներդ լա՛վ բաց արեք, լա՛վ. չե՛ք տենում ինչ ա, որ

¹, ² Տպագիր տեքստում՝ հարիւր. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

կտավ եմ գործում:— Սա էլ մեկել աղպորտանց պես՝ իրան գիծ շանց տվեց:

— Քեզ ո՛ւրտ ենք հարցնում, դու ասում ես՝ ֆլան չի, բեհ-ման ա:

— Հա՛, ընենց օր ա ընում՝ մի թուփ եմ գործում. ընենց օր ա ընում՝ կես թուփ էլ ա չեմ կարում գործի. վա՛խտը դիտա:

— Գիժ հո չե՛ս, ա՛յ աղպեր. մենք քեզ թագավորի ուղտն ենք հարցնում՝ դու կտավիդ վրա ես խոսում:

— Էժան վախտը կտավի թուփը վեց աբասի ա, թանկ վախտը՝ ութ աբասի, յա էրկու մանեթ:

Թագավորի նոքարները ասեցին.— Ա՛ղպեր, սա էն էրկու աղպորից էլ գիժ ա էրնում. էթա՛նք սրանց մորը հարցնենք, բալքի նա՛ մեզ դրուատ ջուղաբ տա:

Գնացին սրանց գիժ մորը հարցրին, թե թագավորի ուղտը հո չի՞ տեհե:— Ո՛նց չէ,— ասեց,— տեհել եմ. իմ տղեքը բերին մոր-թեցին, դավուրմա արին՝ հրենիկ աքաջներում պահել են:

— Էդ ե՛ր:

— Եր որ ես թագա հարս ի, ինձ նոր պտի պսակեին:

Թագավորի նոքարները տեհան, որ էս կնիկը նրանցից գիժ ա՝ թողին գնացին թագավորին իմաց տվին, թե մեռան ման գալոն՝ ուղտը չկարացին գտնի:





34. ԱՂԴԻԼԱԿ

Ավալ ժամանակին ընում ա շինում մի մարդ, մի կնիկ: Սրանք ունենում են մի մինումար տղա: Էդ տղի անումը Աղդիլակ ա ընում: Իրանք էլ շատ դառն-աղքատ, քյասիւր, անճար են ընում. մի եզն են ունենում, մըն էլ մի էջ. դե ուրշպար մարդիկ ին, մի արտ էլ ունեին, վարում ին, ցանում, տան հացն էլ ընդիան էր գալի, սրանով գլուխ ին պահում: Հնձի վախտը էս մարդը էթում էր խալխի հմար փոխարա բանում, որ նրանք էլ իրա արտը հնձելիս գալին իրան օգտեին:

Անց ա կենում մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, հունձն ընկնում ա. էս մարդը էթում ա մի քանի օր խալխի հունձն ա անում. վերջը սրեն գալիս ա սրա արտին: Թոփ են ընում մի տասը-տասը հինգ հոգի, մնում են նրա արտը, որ հնձեն: Գալիս ա հացի վախտը, էդ մարդը Աղդիլակին ղրկում ա տուն, որ հաց բերի հնձվորի հմար:

Աղդիլակը վազեվազ էթում ա տուն, մորն ասում.— Նա՛նի, ափին ասում էր. «Մեր եզը մորթե՛ք, խորոված արեք, հնձվորին հաց բերե՛ք»:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա մերը,— գժվե՛լ ես, ցնդե՛լ ես, ինչ ա: մենք ենք՝ էս մի եզը, ըն էլ մորթե՛նք: Նս,— ասում ա,— հընձվորի հացը հազրել եմ, հրես վե՛ կալ, տա՛ր. էլ ե՛զը խի ես մորթում:

— Զէ՛ որ չէ,— ասում ա Աղդիլակը,— պտի մորթեմ, որ պտի՝ մորթեմ:

Մերը ինչքամ աղաչանք-պաղատանք ա անում, կովում ա, բշտում ա, ճար, իլլաճ չիլնում: Տղեն էթում ա եզը վե քցում, դանակը քաշում մորթում, քերթում, կաշին ջոկ ծալում՝ վե դնում, միսը մանդր կոտորում, եննա էթում ա շշերը բերում, շարում, տանում թունդիբը կախ անում, որ խորովի՝ էն սհաթը հերը գողգողալեն, անծելոն տուն ա մննում:

— Ո՛տդ կոտրի, հ՛տդ,— ասում ա հերը,— ես քեզ հացի դըրկեցի, էսքամ վախտ ի՞նչ էլար. էն խեղճ հնձվորները սոված կոտորվեցին քու ճամփեն պահելոն:

Տղեն էդ որ լսում ա, ձեռի շամփրները քցում ա թունդիբը, մաշեն թունդրի կշտին ա ըլնում, մաշովը թունդրիցը մի կրակ ա վեր ունում ու յա՛լլա դպա արտն ա կրնկում:

Հենց որ հասնում ա արտը, հնձվորներին ձեն ա տալի.— Դո՛ւս էկեք,— ասում ա,— որ արտը կրակում եմ. հրես թագավորը իրա դոշնովը գալիս ա, ձիանիքը պտի անեն մեր արտը ուտացնեն:

— Ա՛յ ջանըմ, ա՛յ գյոզըմ,— ասում են հնձվորները,— շատ էլ թագավորը պտի ձիանիքը անի ձեր արտը, արածացնի, հո սաղ արտը չեն ուտի, խի՞ ես կրակ տալի, բա քու հերը մերը մեղքը չեն:

— Զէ՛ որ չէ,— ասում ա,— պտի կրակ տամ, որ պտի կրակ տամ:

Ասում ա ու կրակը քցում արտի մեջը: Արտը ալբիալը վռթվռթում ա, կպնում: Տղեն էլ էթում ա, արտի գլխին էշը կապած ա ըլնում, նիլնում ա ու յա՛լլա:

Սրան թողանք ըստե, դանք խաբար տանք սրա հորիցը:

Խեղճ հերը որ տենում ա՝ տղեն եզը մորթել ա, մնում ա գլխի վրեն մոլորած: Ի՛նչ աներ, բանը բանից անց էր կացե. հնձվորի հացը վեր ա ունում, որ ինքը տանի: Հենց դուս ա գալի քուլեն, հնձվորները գալիս են աղաքը:

— Հը՛, խե՛ր ըլնի,— հարցնում ա,— էս վախտ խի՞ եք էկե:

Հնձվորները ասում են.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. տղեք էկավ արտը կրակ տվեց, թե թագավորը իրա դոշնովը գալիս ա, պտի ձիանիքը անեն արտը, արածացնեն: Էնքամ ասեցինք. «Ա՛յ ջանըմ, ա՛յ գյոզըմ, մի՛ անի, հերդ մեղք ա», չէլավ, անկաջ շարեց: Սաղ արտը

կրակ տվեց, ինքն էլ զլուսն առավ, կորավ: Մընք էլ մնայինք, ի՛նչ անեինք, վե կացանք էկանք:

— Ա՛յ գետինը մենի, ա՛յ ոչ ու փուշ ընի, ա՛յ գրողը տանի նրան,— ասեց հերը բարկացած:— է՛կեք,— ասեց,— էկե՛ք հաց կերե՛ք:

Հնձվորները գալիս են տուն, նստում, հաց ուտում: Հաց են ուտում, պրծնում, վեր են կենում, էթում իրանց տները:

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբար տանք Աղդիլակիցը:

Աղդիլակն ա՛ էթում ա, էթում ա, հասնում ա մի գեղ, ըտև մութը գետինը կոխում ա. մենում ա էդ գեղը, մի քուշա բռնում ա, էթում: էթում ա, էթում, մի բաց դուռ ա տնում, էդ դուռը ծեծում ա: Մի ջահել, սիրուն կնիկ ընդիան դուռ ա դալի:

— Հա՛րսի, դո՛ւրբան,— ասում ա Աղդիլակը,— ի՛նչ կըլնի տեղ տաս, էս գշեր սըթար անեմ, էն բաշտեն վե կկենամ, կէթամ իմ բանին:

— Չէ՛,— ասում ա հարսը,— չիլնի. ես ջահել օղլուշաղ, մարդս էլ գնացել ա առուտուրի, քեզ ո՛նց թողամ գաս մեր տանը քնես. խա՛լխն ինչ կասեն:

Ասում ա ու դուռը շրրըխկալեն քամակիցը հետ ա անում, թողում էթում իրա բանին: Աղդիլակը տնում ա կնիկը գնաց մտավ տուն, ինքն էլ եննուցը դուռը բաց ա անում, ուսուլով մենում հայաթը: Մենում ա, տնում շարդախումը թունդիրը վառած ա, թունդրի կշտին էլ մի մենծ աթարի դեզ կա: Ուսուլով էշը քաշում ա նեքսե, դիզի ետևը կապում, ինքն էլ մենում ա դիզի բունը, տափ կենում:

էդ կնիկն ա՛ գալիս ա թունդրի վրեն լավ-լավ կիրակրենք ա էփում, դազ ա տապակում, հալվա ա անում, տանում, դուռը մի փետե դութի ա ըլնում, դնում էդ դութու մեջը, պահում: Կիրակրենքը էփում ա պրծնում, եննա բերում ա մի մենծ պղինձ ջուր ա լցնում, տանում թունդրի բերնին ղափարթմիշ անում: Մի քիչ անց ա կենում, տնում ա, ըհ՛ր՛, թը՛խկ, թը՛խկ՛ քուշի դուռը ծեծեցին: Կնիկը ափալ-թափալ էթում ա դուռը բաց անում:

Աղդիլակը դիզի միջիցը վարավուրդ ա անում, տնում մի ջահել-չիվան, սիրուն տղա հրեն կնկա հեննա մտավ նեքսե: Դու մի ասի՛ էդ տղեն էդ կնկա սիրեկանն ա ըլնում: Կնիկը տղին աղաք ա

անում, տանում տուն. նստում են, իրար հեննա քաղցր մասլահաթ
հն անում: Հենց էդ մասլահաթի վախտը քուլի դուռը էլի ծածում
են. էդ կնիկը արիալը իմանում ա, որ իրա մարդն ա: Ի՛նչ աներ,
ի՛նչ չաներ, տղին որդե պահեր, որ մարդը բան չֆահմեր. բերում
ա պարանը կապում դրա միջքիցը, կախ անում ֆորը, մի քար էլ
դնում բերնին, նո՛ր էթում ա քուլի դուռը բաց անում: Բաց ա
անում, տենում՝ իրա մարդը: Փաթթվում ա մարդի ճտովը, ուրա-
խանում, աշխարով մին ըլնում: Գալիս են տուն, մարդ ու կնիկ
նստում են, իրար քեֆ հարցնում, իրար հալ հարցնում, ասում,
խոսում, ծիծաղում, խնդում, ջան ասում, ջան լսում:

— Ա՛յ կնիկ,— հարցնում ա մարդը,— բա է՛լքամ վախտ ո՛նց
իր յուր էթում. ի՛նչ իր ուտում, կիրակուր, զադ ընկնո՞ւմ էր ձե-
ռդ, թե չէ:

— Է՛հ, ա՛յ մարդ,— ասում ա,— ապրում ի, էլի, դե առանց
քեզ իմ օրը ի՛նչ պտի ըլնել: Օրը մի կտոր չոր հաց ի դնում աղա-
քու, ըն էլ կուլ չէր էթում:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— ես սոված եմ,— հացից-մացից
ի՛նչ կա տանը, բե՛ ուտենք, պառկենք քնենք. ես էլ ջարդված, բե-
զարած եմ:

Կնիկը էթում ա դաստախունը բերում քցում, մի էրկու հաց
թրջում, մաշկում, էրկու էլ սոխ ա ճղում, բերում դնում մարդի
աղաքը: Էս որ տենում ա Աղդիլակը, սիրտը մրմռում, մխկտում
ա. էն սհաթը էրեսը անում ա իշին, գտակը վեր ունում, պտտում.
պտտելու բաշտան էշը զոռում ա: Աղդիլակը իշին իրա գտակովն
էր գարի տալի. ընենց որ սարվել էր, հենց որ տերը գտակը ժած
էր տալի, հենց իմանում էր՝ գարի ա բերում, արիալը զոռում էր:

— Ա՛յ կնիկ,— հարցնում ա մարդը,— էս ի՛նչ էլի ձեն ա:

— Է՛հ, կրեմ դրա զուլսը. ժամեժամքի վախտն էր, մի տղա
փշուլ էկավ, թե. «Ղաբիբ եմ, մի տեղ տո՛ւ քնեմ», չտվեցի. հալրաթ
իմ եննուցը թաքուն մտել ա հայաթը, էշն էլ բերե, ընդե կապե:

— Ա՛յ կնիկ, մեղքը չէ՛ր, խի՛ չիր տեղ տալի. գնա՛ կանչա
զա, դոնաղն ասսունն ա:

Կնիկն էթում ա, տղին կանչում, բերում: Տղեն գալիս ա.
«Բար՛իրիկուն» ասում, ընդե նստում. էրեսն էլ իշի դիհն ա անում,
որ եր ուզենա՝ զուացնի: Նստում են հացի. Աղդիլակը էլի գտակը
պտտում ա: էշը արիալը զոռում ա:

— Զո՛ւ,— ասում ա Աղդիւակը,— շատ բան ունեն պահած, դու պտի խաբար տա՛ս:

— Ի՞նչ ա, խի՞ ես բարկանում իշիդ վրեն,— հարցնում ա տան տերը:

— Բա ի՞նչ անեմ. էջս ասում ա. «Ղութու միջին հալվա կա, զազ կա տապակած, խի՞ չեք բերում ուտում, խի՞ եք սոխ ու հաց ուտում»:

— Վա՛յ, քոռանամ ես,— ասում ա կնիկը,— ըսկի մտի՛ս էր, ուրախությունիցս գլուխս կորցրել եմ:

էթում ա ղութին բաց անում, ի՛նչ կար չկար բերում, դնում մարդի աղաքը:

Խեղճ կնիկը ըստոնք ո՛ւմ հմար էր պահե, ում ղսմաթ էլալ:

Հացը որ ուտում են, պրծնում, կնիկն ասում ա.— Քա՛, ջուր եմ դրե թունդրի վրեն. բերեմ գլուխդ, ոնենդդ լվանամ:

— Շա՛տ լավ կանես, ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— զաթի ջարդված, բեզարած եմ:

Կնիկն էթում ա տնքտնքալոն պղինձը բերում, ուղում ա ածիթ թեշտը, Աղդիւակը դտակը պտտում ա. պտտելու բաշտան էջը ալբիալը դռում ա:

— Զո՛ւ,— ասում ա Աղդիւակը,— ի՛նչ անում են՝ անեն, քո ի՛նչ բանն ա:

— Ի՞նչ ա, խի՞ ես բարկանում իշիդ վրեն,— հարցնում ա տան տերը:

— Բա ի՞նչ անեմ,— ասում ա Աղդիւակը,— էջս ասում ա. «էդ ջուրը դեղած ա, տա՛րեք ածեք ֆորը, թազադան ջուր դրեք տաքանա»:

— Ա՛յ ջանըմ, ա՛յ գյոզըմ,— ասում ա կնիկը,— դեղածս ո՛րն ա, զադս որն ա. ե՛ս եմ իմ ձեռովը պղինձը թամուզ լվացե, իմ ձեռովը ջուրն ածե, տարե զափարթմիշ արե:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— խի՞ ես հուջաթություն անում. բալի էդ էջը մի բան գիտա, որ ասում ա. տարե՛ք դեն ածեք է՛լի, դրանում ի՛նչ կա, որ խոսում ես:

էդ կնիկը Աղդիւակի հեննա պղինձը վեր ա ունում, տանում տաք, եւման ջուրը շրուալեն լցնում ֆորը՝ դո՛ւզ էն մարդի գլխին, որ ընդե տափ էր կացե: Էդ խեղճ մարդը տեղն ու տեղը ալբիալը դիք ա շորանում:

— Ա՛յ Աղղիլակ աղպեր,— ասում ա կնիկը,— որ էս օյինը հաղացիր իմ գլուխը, դե էգուց թեղ վե կկացնեմ, օլում դի իշիդ վրեն, տար դեղիցը դուս, մի դրադ տեղ ֆորա՛, որ սաղ աշխարքումը խաղկ ու խայտառակ չըլնենք:

— Ա՛շքիս վրեն,— ասում ա Աղղիլակը,— կտանեմ:

Հաց են ուտում, պրծնում, թեք են ընկնում, քնում: Բիրադի քնում են, համա կնիկ՝ քունդ ըսկի կտա՛նի: Որդիան կտաներ, մահապարտ էր էլե, մնացե: Կես-գշերին կնիկը տենում ա, որ մարդը քնել ա, սուս ու փուս էթում ա Աղղիլակին բռնթում, վե կացնում: Աղղիլակը վեր ա կենում, էլը դուս քաշում, փալանը դնում վրեն, եննա պարանը քաշում ա, խաշված մարդին ֆորիցը հանում, դնում իշի վրեն, պարանով դալիմ կապում: ՇՊ՛Ղ, հա չոշ, չո՛շ հա չոշ, չո՛շ հա չոշ, քշում ա էթում:

էթում ա, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, արևորականչին հասնում ա մի գեղ: էլը դուզ քշում ա դպա էդ գեղի կալերը: էթում ա մի կալում վե գալի, բհիրը վե տալի. իշի նոխտեն դալիմ կապում բհիրիցը, էթում մի խուրձ էլ ցորեն գողանում, բերում քցում իշի աղաքը, ինքն էլ կշտին թեք ընկնում, քնում: Էն բաշտեն էդ կալի տերը վեր ա կենում, շորերը հագնում, էթում, որ կալին ակը տա. համա մթնածեռ ա ըլնում, աշքը դադ չի շոկում, էթում ա՝ կպնում իշին, իշի վրիցը էն մեռելը գըրումփալեն վեր ա ընկնում Աղղիլակի վրեն: Աղղիլակը էն սհաթը վեր ա կենում տեղիցը, ի՛նչ տենում՝ մի մարդ կողքին շիվարած վաննած ա, մեռելն էլ էն դիհը վեր ընկած ա:

— Վա՛յ քու տունը չքանգվի, ա՛յ մարդ,— գոռում ա Աղղիլակը,— էս ի՛նչ օյին հանեցիր իմ գլուխը:— Ասում ա ու Վա՛յ, ա՛փի ջանա՝ գոռալեն ընկնում ա էդ մեռլի վրեն:

— էդ ո՞վ ա, ի՛նչ էլավ,— շիվարած հարցնում ա կալի տերը:

— Էլ ի՛նչ պտի ըլնի, տունս քանգվեց, գնաց. խեղճ հերս հիվանդ էր, ասեցի տանեմ հեքմի քցեմ: Էկանք, էկանք, մութը գետինը կոխեց, ասեցինք՝ ըստե վե գանք, մի քիչ քենեք, դնշանանք, առավոտը էլ եդ վե կենանք, էթանք մեր ճամփեն: Հմի ես ի՛նչ անեմ, ո՛ր շուրն ընկնեմ, խեղճ հորս վե քցեցիր, բանֆոգի արիր. էս ա ես էլ կէթամ տանուտերին կկանչեմ, թո՛ղ գա, մեր դատաստանն անի:

— Ամմա՛ն, աղպեր,— ասում ա էդ կալի տերը,— ես քու ոտի

տակին մեռնեմ. էս եղներս, ըս էլ ցո՛րենս,— քոմմա քեզ, թաքըլի տաւուտերի կուշտը մի՛ էթա, բե ըստե մի տեղ թաղենք, որ մարդ չիմանա:

Քոռն ի՞նչ կուզի՝ էրկու աչք: Աղդիլական էլ զաթի էս էր ուզում: — Կա՛վ,— ասում ա,— թող քու ասածն ընի:

Բերում են ըտե մի տեղ քանդում, մեռելը թաղում: Ծննա էդ կալի տերը բերում ա Աղդիլական քսան եղն ա տալի, քսան խալ-վար ցորեն. ցորենը լցնում ա ջվալները, բարձում եղները, ճամփու ղնում:

Աղդիլական ա՛ եղները աղաք ա անում, գալի: Գալիս ա, գալիս ա, ճալիս ա՛ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մուլթը գետինը կոխում ա՛ հասնում ա իրանց գեղը: Էթում ա դո՛ւզ իրանց դուռը ծեծում: Մե-րը դուս ա գալի, դուռը բաց անում, տենում՝ իրա տղեն: Վազում ա ճտովը փաթթվում, ջուլատ թուշը պաշում, աչքերը պաշում, ուրախաւում, աշխարով մին ընում:

— Վա՛յ, Ա՛ղդիլակ ջան,— ասում ա,— ես քու էկած ճա՛մփին մեռնեմ, արեւի՛դ մեռնեմ, աչքե՛րիդ դուրբան, զադեդ առնեմ, բա՛լա ջան. էսքամ վախտ էս ո՞րդի իր:

— Ա՛յ մեր,— ասում ա տղեն,— հլա դրա վախտը չի. կաց եղ-ները տուն անենք, բռները վե դնենք, եղները դինջանան, մեղք են:

Ասում ա ու քշում, եղները տանում նեքսե: Հերը էդ զալմաղալի վրեն տանիցը դուս ա թռնում, տենում՝ դո՛րթ որ հրեն իրա տղեն, եքա քոչ ու բարխանով էկել ա, հայաթի միջին վեր էկել:

— Ա՛յ հեր,— ասում ա Աղդիլակը,— ես քու մի եղն եմ մորթեմ, ա՛ռ հրես նրա տեղակ քսանը, քու էրկու խալվար ցորենն եմ կրակ տվեմ, փշացրեմ, ա՛ռ նրա տեղակ քսան խալվար:

— Է՛հ, Ա՛ղդիլակ ջան,— ասում ա հերը,— դո՛ւ սաղ ըլնես. քեզ որ սաղ-սալամաթ տեհանք, հենց իմացանք սաղ աշխարքը մեզ տվին:

Նո՛ր էթում են տուն, նստում, ասում-խոսում, մասլահաթ ա-նում, իրար հալ հարցնում, ջան ասում, ջան լսում, ուտում, խմում, քեֆ անում ընչանք դուռ կես-գշեր. նոր թեք են ընկնում, քնում, լավ-լավ էրազներ տենում:

Նրանք հասան իրա՛նց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մու-րազին:



35. ՄԱՐԴ ԻՐԱ ՅՈՐՂԱՆՆՈՒ ԳՅՈՐԱ ՊՏԻ ՈՏԸ ՄԵԿՆԻ

Մի թագավոր իրա երկրումը ինչքամ դերձիկ կար կանչիլ առաջի, հրամայում, որ իրա հմար մի է՛նթավոր յորդան կարեն, որ բոյովը մին ըլնի՝ ո՛նչ երկեն, ո՛նչ կարճ: Համա ոչ մի դերձիկ չի կարում նրա հրամանը կատարի. քոմքի գլխներն էլ կտրիլ ա տալի:

Եղի վերջը մի դերձիկ ա գալի.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— ես քու ուզած յորդանը կկարեմ, որ ոնչ երկեն ըլնի, ոնչ կարճ. թե կհրամայես՝ կարեմ:

— Լա՛վ, կարա՛,— ասում ա թագավորը,— համա որ մի պուճուր երկեն էլավ, յա՛՝ կարճ՝ իմաց կաց քեզ քյալլա կանեմ. տե՛ս, աղաքուց ասում եմ, հա՛:

— Ղա՛րուկ եմ, թագավորն ապրած կենա. թե չկարացի՝ գլուխըս կտրիլ տու:

Էս մեր խելոք դերձիկն ա՝ էթում ա մի լավ յորդան կարում, զաստի էլ յորդանը մի պուճուր կարճ ա անում: Վեր ա ունում տանում թագավորի աղաքին վե դնում. փեշի տակին էլ թաքուն մի զամշի ա պահած ըլնում:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա դերձիկը,— հրեսի քու ուզած յորդանը կարել եմ. տես հավան կկենա՞ս:

— Տենանք բոյովս մին ա, թե ավել-պակաս ա,— ասում ա թագավորը:

Թագավորը պառկում ա, յորդանը քաշում վրեն՝ ոնները բաց ա մնում։ Դերձիկը էն սհաթը փեշի տակիցը հանում ա դամշին, մի լավ շեպում ոններին թե չէ՝ արիալը Թագավորը ոնները իրան ա քաշում, յորդանի տակովն անում։

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա դերձիկը,— յորդանու գյորա ոտդ մեկնա։

Թագավորը որ լսում ա դերձիկի էս խելոք շուղաբը, էլ ըսկի՛ ձեն, ծպտուն չի հանում. դեռ հլա մենծ փող էլ ա բաշխում նրան ու ընենց ճամփու դնում։

Շատ դրուստ ա ասած, որ՝ մարդ իրա յորդաննու գյորա պտի՛ օտը մեկնի։





36. ՍՈՒՏԱՍԱՆ

Ըլնում ա շիլնում մի թագավոր: Էս թագավորը սաղ իրա երկ-
քումը ջառ ա գոռալ տալի, թե՛ ռո՛վ կարենա մի էնթավոր լավ
սուտ ասի, որ ինքը հավան կենա, նրան մի ոսկե խնձոր կտա:

Դալիս են, ամեն դէից վեր են կենում գալիս՝ է՛լ թագավորի
տղա, է՛լ նազրի տղա, է՛լ վեզրի տղա, մախլաս՝ ո՛վ ասես գալիս
ա սուտ ասում: Թագավորը ոչ միեին էլա չի հավանում:

Վերջը գալիս ա մի խեղճ քյասիր, օրեն հացի մուրուցկան. մի
ճքա բղուղ վեր ա ունում, գալի թագավորի կուշտը:

— Ա՛յ մարդ, խի՞ ես էկե,— հարցնում ա թագավորը:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— էկել եմ փողս
ուղեմ. էս բղղովը մին ոսկի ես պարտ՝ տո՛ւ:

— Սո՛ւտ ես ասում,— ասում ա թագավորը,— ես քեզ զատ
չեմ տալու:

— Սուտ եմ ասում՝ ոսկե խնձորը տո՛ւ, ոնց որ խոստացել ես:
Թագավորը նոր ա գլխի ընկնում, թե բանը ընշումն ա, խոսքը
փոխում ա.— Զէ՛, դո՛րթ ես ասում,— ասում ա:

— Դորթ եմ ասում՝ մի բղուղ ոսկիս տո՛ւ:

Թագավորը տենում ա, որ չէ՛, Սուտասանը տարավ, էլ ձեն-
ձպտուն չի հանում, սուտ ու փուս վեր ա ունում ոսկե խնձորը տալի
ճրան:



37. ԳԻԺ ԱՂՊՈՐ, ԽԵԼՈՔ ԱՂՊՈՐ ՆԱՂԼԸ

Ժամանակով էրկու աղպեր կային, մեկը խելոք էր, մեկը՝ գիժ։ Խելոքը պատկված էր, Գիժը աղապ էր։ Մի քանի տարուց եղբ Գիժն ասեց.— Իմ բաժինը տո՛ւ, ես բաժանվում եմ։

Խելոք աղպերն ասեց.— Ի՛նչ կա, որ ինչ տամ։

Ասեց.— Զինի՛, պտի բաժանվեմ ես։

Երոր շատ ղալմաղալ արեց, ասեց.— Ունեցած-չունեցածներս մի եղ ա, է՛ն էլ տար քե՛զ։

էգսի օրը Գիժ աղպերը պարանը դրեց հղան շինքը, վե կալալ տարալ։

Շատ տարալ, քիչ տարալ, տարալ տեսալ մի մենծ քար կա, տարալ եղը կապեց էդ քարիցը, ասեց.— Մենծ աղպե՛ր, իմ եղան գինը էրկու ոսկի ու կես ա, ըսօր, գիտամ, միջոց շունես, էգուց կգամ, կտանեմ փողը։— Եդ դառալ, էկալ տուն։

Աղպերը հարցրեց, ասեց.— Ընչի՞ տվիր եղը։

Ասեց.— Էրկու ոսկի ու կիսի։— Ասեց.— Էգուց կէթամ, կրեռեմ։

էն էգսի օրը գնաց, տեհալ, որ գիլանը, արջերը կաննած եղանը ուտում են, ասեց.— Իշխանալոր աղպրերտա՛նք, եղը որ փալ եք արեւ՝ ուտում եք, իմ փողը ե՞ր պտի տար։

Էլի ինքն իրան ասեց.— Բա՛ն չկա, ըսօր, գիտամ, մաջալ շունեք, էգուց կգամ, կտանեմ։

Թողաց զնաց տուն:

Աղպերը էլի հարցրեց.— Փողը բերի՞ր:

Ասեց.— Ի՞նչ բերեմ, փայ ու փուշկ են անում, ղոնախլըղ էր ինչ էր, մաշալ շունեին, մնաց էգուց էթամ բերեմ:

Էգսի օրը վն կացալ զնաց: Գնաց տեհալ ազոալ ա, ալափըս-տրակ ա, վրին կաննած ոսկոսներն են կոծում:

Ասեց.— Բա՛րե ձեզ, պոռճուր աղպերտինք, բա իմ փողը ե՛ք պտի տաք: Տննում եմ ձեզ մաշալ շունեք, թո՛ղ մնա, էգուց կգամ, կտանեմ:

Թողաց ու զնաց:

Գնաց տուն, էլի աղպերը հարցրեց, թե.— Փողը բերի՞ր:

Թե.— Ձե՛, պոռճուր աղպրտանքը մաշալ շունեին, թողի էկա, էգուց կէթամ, կբերեմ:

Էգսի օրը վն կացալ, զնաց: Գնաց տեհալ օթմին շկար, անց կացալ քարի էն յանը, տեհալ Աղվեսը տափ ա կացել: Աղվեսը որ դրան տեհալ, վն կացալ, փախալ:

Ձեն տվեց քամակիցը.— Քալո՛ր, քալո՛ր, կաննի, փողս տո՛ւ:

Աղվեսը փախալ, էդ էլ ընկալ քամակիցը: Շատ զնաց, քիչ զնաց, Աղվեսը զնաց հասալ իրա բունը: Էդ էլ քամակիցը մտալ ըդրա բունը:

Մտալ՝ տեհալ որ մի դիհը ոսկի ա կիտած, մի դիհը արծաթ ա կիտած, մի դիհը սև փող ա կիտած, ասեց.— Քալո՛ր, իմ փողը տո՛ւ, ես էթամ:

Քալորը բան չսոսաց: Մեկ, էրկու, իրեք հետ ասեց, տեհալ քալորը բան չսոսաց, զնաց իրա ձեռովը էրկու ոսկի վն կալալ, մեկն էլ վն կալալ ատամովը կիսեց, կեսը քցեց դեն, էրկու ոսկի ու կեսը դրեց ջերը, մի գունդ էլ էն արծաթիցը վն կալալ, ասեց.— Քալո՛ր, էս էլ շինեմ ինձ ծամոն,— կռացալ, մի գունդ էլ վն կալալ, ասեց,— էս էլ տանեմ իմ աղպորը: Դե, մնաս բարո՛ւ, քալո՛ր, ես զնացի:

Վն կացալ զնաց տուն:

Մենձ աղպերն ասեց.— Բերի՞ր:

Ասեց.— Հա՛, քալորս կոտս բռնեց, տարալ իրանց տունը:

Ասեց.— Փողը տենանք, հլա՛:

Հանեց, շանց տվեց, տեհալ էրկու ոսկին սաղ ա, մեկը ատամով կտրած ա:

Աղպերն ասեց.— էս խի՞ ես ջարդե ըսենց:

Ասեց.— Իմ հախը էրկու ոսկի ու կես էր, ես կիսեցի, վե կալա:

Ասեց.— Շա՞տ կար ընտեղ:

Ասեց.— Շա՞տ:

Ասեց.— Ա՛րի էթանք, էլի բերենք:

Ասեց.— Է՛թանք:

Վե կացան ամեն մեկը մի մի մեշոկ վե կալան, գնացին: Երոր հասան Աղվեսի բունը, տեհան Աղվեսը ընտեղ չի, իրանք լցրեցին չվալները ոսկով, վե կալան էկան:

Երոր իրանց գեղին մոտեցան, տեսան լիսը սկսում ա բաց-վիլը, խելոք աղպերը եգին-եգին գնաց տուն, որ մարդ չտենա, հա-մա Գիժ աղպերը ծանդր-ծանդր էթում էր:

Գնաց, մտավ գեղի մեջը, գլիրը պատահեց, ասեց.— էդ ի՞նչ ա:

Ասեց.— Ոսկի ա, ի՛նչ ա:

Ասեց.— Տո՛ գիժ, ըդքան ոսկի կըլնի՞:

Ասեց.— Քեզ ի՛նչ, ես իմ քավորի տանիցն եմ բերում:

Ասեց.— Մեկը տա՞ս էս իմ տղին:

Մեշոկը վե դրեց, ասեց.— Ա՛ն էս մեկը բու տղին:

Ասեց.— Մի՛նն էլ տա՞ս իմ աղջկանը:

Ասեց.— Ա՛ն:

Ասեց.— Մի՛նն էլ տա՞ս իմ կնկանը:

Ասեց.— Ա՛ն:

Ասեց.— Մի՛նն էլ տա՞ս ինձ:

— Շան որդի, — ասեց, — իմ փողը պտի հատացնես, հասավ մի ոտը դրեց մի ոտի վրեն, էն մեկեկ ոտիցը քաշեց՝ էրկու արեց, դեն քցեց:

Խելոք աղպերը փողը եգին-եգին տարավ տուն, վե դրեց ու լկավ:

Էկավ, տեհավ, որ աղպերը գեղի դրաղին կաննած ա, գլրի ջամդակն էլ ընտեղ ընկած ա, ասեց.— Խի՞ ես սըպանել սրան:

— Բա ի՞նչ անեմ, մեկը ուզեց՝ տվի, մեկն էլ ուզեց՝ տվի, մեկն էլ ուզեց՝ էլի տվի, չկտացավ, էլի ուզեց, տվի սըպանեցի:

Խելոք աղպերը ըտեղ ֆողը քանդում ա, գլրին ճխտում ա մե-ջը, որ չդտեն:

Թողում են, էթում տուն:

Էրկու, իրեք օրից եղը իմանում են, որ գլիրը սըպանվել ա,

ասում են.— Ո՛վ արած կըլնի, ով արած չիլնի. կա չկա, հեկոք աղպերն ու Գիժ աղպերը արած կըլնեն:

Գալիս են բռնում են, էրկսին էլ տանում են: Տանում են մի հոգի մեջ բռնում են, հեկոք աղպերը պարանով են կապում, Գիժ աղպերը ժնջըլով: Գալիս ա ճաշվա վախտը, սովածանում են:

Գիժ աղպերը ասում ա.— Սոված հմ հա:

հեկոք աղպերն ասում ա.— Ծա ի՞նչ անեմ, հաց ռ՞դդիան ա ըստեղ, դու հացի դարդն ես, չե՛ս դիդա, հրես կզան՝ մեղ կխեղդեն:

— Պտի խեղդե՞ն,— ասում ա Գիժ աղպերը ու թափ տալի ժընջիլը կտրում, ուղում ա փախնի:

հեկոք աղպերն ասում ա.— Ի՛նչ կըլնի, իմ պարանն էլ կտրես, իրար հետ փախչենք:

— Խի՞,— ասում ա,— ես իմ ժնջիլը կտրեցի, դու քու պարանը չես կարա կտրի՞:

— Չէ՛, չէ՛, ա՛րի ու կտրա:

Գիժ աղպերը քաշում ա կտրում, հեկոքը սկսում ա փախնիլ, Գիժը տենում ա ըտեղ մի պղինձ կա, էթում վեր ա ունում, քցում ա շալակը, ընկնում աղպոր ետևիցը էթում:

Աղպերն ասում ա.— էդ պղինձն ի՞նչ ես բեռ արել. վե քցա, փախնենք, էթանք:

— Խի՞ վե քցեմ, սոված հմ, տանեմ, կերակուր էփեմ, ուտեմ: Փախնում են, էթում ուրիշ երկիր: Արևը տալիս ա, մութն ընկնում ա էդ աղբրի կշտին, էդ աղբրի զլխին նստում են: Նստում են, տենում են զանգուակի ձեն ա դալի:

Մենձ աղպերն ասում ա.— Վե՛ կաց, նիլնենք ծառը, կարող ա մեր գեղից մարդ ըլնի, մեղ ճանանչեն:

Գիժ աղպերն էլ հեկոքի քամակիցը պղինձը քաշ տալո՞վ, քաշ տալո՞վ նիլնում ա ծառը:

հեկոքն ասում ա.— Ի՛նչ ես քաշ տալի էդ պղինձը, թող մնա ըտեղ:

— Չէ՛,— ասում ա,— դան տանե՞ն:

Նստում են ճղքերի վրեն, մի քիչ անց ա կենում, տենում են մի բաղրդյան էկավ, բեռները վե դրեց էդ ծառի տակը, կրակ արեցին, ըսկսեցին կիրակուր էփիլը:

Մի քիչ անցկացավ, Գիժ աղպերն ասեց.— Ուղում հմ դուս ըլնեմ:

Ասեց.— Ըտենց բան կըլնի՞ր, կթափի դրանց վրա. պղնձի միջին դուռ իլ, առավոտը կթափենք դեն:

— Ո՞նց թե,— ասում ա,— գիժ հո չե՞ս. պղնձի մեջը դուռ ըլնեմ, առավոտը կիրակուր էփեմ միջի՞ն:

Մի ոտը դրեց ծառի մի ճղքանը, պըպըզեց, սկսեց դուռ ըլնիլը, ոտը գնաց, ճոտքը կոտորվեց, ինքն էլ, պղինձն էլ էս ճղքից ընկավ էն ճոտքը, էն ճղքից ընկավ էս ճոտքը, շղշղկալով ընկավ ներքև: Բազրգյանները լեղապատառ ապրանքը թողին ու փախան: Խելոք աղպերը որ տեհավ՝ դրանք փախան, վեր էկավ, նստեցին կրակի կշտին, դրանց էփած կիրակուրը կերան:

Լիսը որ բացվեց, էդ բազրգյաններից մինն ասեց.— է՛թանք, տենանք էդ ի՞նչ էր յարար:

էկավ, տեհավ կրակի մոտին էրկու հոգի նստած են:

Աղպերն ասեց.— Ա՛րի, ա՛րի, ա՛րի տաքացի:

էկավ, նստեց:

Ասեց.— Քեզ ատամ ունե՞ս:

Ասեց.— Բա՛ չունեմ:

Ասեց.— Բա՛ց արա, տենանք:

Բաց արեց, Գիժը մի թեժ կրակ վե կալավ ու ճխտեց բերանը, դա վե կալավ, ռա՛փ, ա՛փ, ա՛փ՝ անելով փախավ: Եբոր հասավ հընկորտանց մոտը, հընկերտանքը հարցրին, թե.— Ի՞նչ կա:

Ասեց.— Հա՛պ, պա՛-պա՛:

Ասին.— Խեղճի լեզուն բռնվել ա, ո՛վ ա գիտում, ի՞նչ ա պատահե,— ասին ու վե կացան, փախան:

Զորս օր, հինգ օր ըտեղ մնացին, Խելոք աղպերն ասեց.— վե կենանք, ըստիան էթանք:

Գիժ աղպերը վե կացավ, բազրգյանների տեղաշորը վե կալավ դրեց պղնձի մեջ, շըլակեց:

Խելոք աղպերն ասեց.— Ա՛յ տղա, ի՞նչ բանի վրա ես, արե փողն ու ոսկեղենը ջոկի վե կալ, տեղաշորի եննուցը ի՞նչ ես ընկել:

Ասեց.— Փողն ու ոսկին քեզ ըլնի , չեմ ուզում, տեղաշորն ինձ: Պտի տանեմ, որ քենմ:

Խելոք աղպերը փողը, Գիժը տեղաշորը վե կալան, ընկան ճամփա, գնացին: Շատ գնացին, քիչ գնացին, օրվա մի օրը մութն ընկավ, սկսեց վարար անձրև գալ:

Գիժ աղպերը տեղաշորը քցեց, մտավ մեջը տաղ արեց, Խելոքը

մնաց անձրևի տակին թրշվեց, դողաց, աղպորը խնդրվեց, թե.—
նա էլ դա՞մ պառկեմ, տաքանամ:

— Զո՛ւլի, շո՛ւլի, գնա՛ քու փողի վրա պառկի, փողն իր վեր
ունում:

Շլինքը թեքեց, նստեց աղպերը, դողաց մինչև լիսը բացվեց:
Երոր լիսը բացվեց, ասեց.— Ա՛րի, ա՛րի, ա՛րի դու էլ պառկի:
Ասեց.— էլ ի՛նչ պառկեմ, վե կաց, է՛թանք:

Վե կացան էլի ընկան ճամփա, գնացին:

Գնացին, շատ գնացին, քիչ գնացին, աստված գիտա, մի օր
արևը տվեց, մուլճն առաւ, բանձրացան սարի գլուխը, տեհան մի
ճրագ ա էրևում: Գիժ աղպերն ասեց.— է՛թանք էնտեղ:

Խելոք աղպերն ասեց.— էթանք ընտեղ ի՞նչ անենք, ըստեղ
պառկենք, լիսը բացվի, էթանք:

Ասեց.— Մուլք տեղը խի՞ պառկեմ, հազիր էն ա ճրագ, կէթամ
ընտեղ կպառկեմ:

Ասեց, բշեց գնաց. Խելոքն էլ եննուցը գնաց:

Գնացին, տեհան մի դաղա, մտան նեքսե, տեհան դեկերը պառ-
կած են. Գիժը աղպոր կուռը բռնեց, տարավ քոմմըքի գլխավիրևը
պառկացրեց, իրա տեղն էլ ջոկ քցեց, համա Խելոքի քոմմը չտարավ:

Դեկերը մեկ-մեկ իրար դարձնացրին, էկան Խելոք աղպոր կուռ-
ուր, թոփ էկան, ասեցին.— Դուք ո՞նց սիրտ արիք, առանց մեզ իմաց
տալու էկաք ըստեղ պառկեցիք:

Խելոք աղպերն ասեց.— Երբոր դուք քնած իք, չըլմըշեցինք ձեզ
վե կացնենք:

Դեկերը երկյուղ արին, թե՛ էրևում ա ըստոնք շատ դոշաղ են,
որ իրանց բանի տեղ էլ չգրին:

Իրար մեջ խոսացին, ասեցին.— Լավն էն ա, մենք ըզրանց հետ
աղպեր ըլնենք, թե չէ մեզ կսրպանեն:

Խորուրդ արեցին պրծան, էկան Խելոք աղպոր մոտը, ասեցին.—
Մենք օխտը աղպեր ենք, ըլնենք իննը:

— Ըլնե՛նք,— ասեց Խելոք աղպերը,— մի տեղ աշխատենք,
մի տեղ ուտենք:

Քնեցին իրար հետ, առավոտը վե կացան, Գիժ աղպորն ա-
սին.— Գնա՛ էս սարի քամակը, չոբան կա, մի ոշխար ուզա՛, բե՛ր
ուտենք:

Գիժ աղպերը վե կացավ գնաց: Հասավ շորանի կուշտը, շորանին ասեց.— Մի շորս-հինգ հատ ոչխար լավերիցը ջկա՛, տո՛ւ:

Չորանն ասեց.— Գիժ ես, ո՛ւմ ոչխարը տամ:

— Տո՛ւր,— ասեց,— ո՛ւմն ըլնում ա, թող ըլնի:

— Ի՛նչ ես գիժ-դիժ խոսում,— ասեց,— վե կա՛ց ռադ ի՛լ¹:

Գիժը բարկացավ, վե քցեց շորանին, մի ոտը դրեց մի ոտին, էն մեկել ոտից քաշեց, արեց էրկու, քցեց էն յանը, սաղ սուրուն քշեց դպա դեերի տունը:

Դեերը տեհան, որ ոչխարը քոմմա վեր ա կալել, բերել ա, ասեցին.— էս ի՛նչ խարար ա, ասեցինք՝ մի հատ բեր, հմի սաղ գեղը թուփ կըլնի կգա:

Մի հինգ հատ ջկեցին, մնացածը տարան հեռու բրախ տվեցին, էկան:

Մի էրկու օր, իրեք օր արանքը անց կացավ, գոմշի տիկը տվեցին Գիժ աղպորը, ասեցին.— Գնա՛ սարիցը ջուր բի:

Գոմշի տիկը քցեց շըլակն ու գնաց դպա սարը: Հասավ ջրի կուշտը, ասեց.— Հազիր կկապեմ, էլ խի՞ եմ տկոլ տանում:

Քաշեց ջրի առաջի մենծ-մենծ քարերը պոկեց, ջուրը կապեց դպա դեերի տունը:

Ջուրն էկավ էրը² լցրեց:

Դեերը վե կացան, «Ա՛յ հարա՛յ» արին.— Վե կացե՛ք, էթանք ջուրը կտրենք:— Ջուրը կտրեցին, Գիժն ասին,— խի՞ կապեցիր ջուրը:

Ասեց.— Ես հո ձեր նոքարը չեմ՝ ամեն օր էթամ, ձեզ հմար տկոլ ջուր բերեմ. ջուր ա էլի, կապեցի, խմե՛ք:

Արանքը մի քանի օր անց կացավ, ասեցին.— Գնա՛ մեր բաղիցը մի շըլակ ցախ վե կալ, բե՛:

Վե կացավ, պարանը վե կալավ գնաց, շորս-հինգ տարվա տընկիքը քոքով հանեց, դրեց³ պարանի վրա, համարյա մի սել, շըլակեց, վե կալավ, էկավ:

Դեերը տեհան, որ բաղումը ծառ չի թողե, քոմմա քոքով հանել ա բերի:

¹ Կորի՛ր, դեա՛ (Մ. Բ.):

² Այր (Մ. Բ.):

³ Այս բառը մենք ենք ավելացրել (Մ. Կ.):

Խելոք աղպորն ասեցին.— Էս ի՞նչ օյին ա հանել քու աղպերը մեր գլխին. էլ ըստուց դենը տեղ չդրկենք, ո՛րդե էթում ա, մեղ վնաս ա տալի:

Էդսի օրը դեբըր վե կացան, տնկիքը վե կալան, տարան բաշը, որ թաղաղան տնկեն, էլ դրան շտարան: Դա մնաց տանը, տեհավ դեբրի կնանիքը, էրեխեքը դուա էկան արևումը նստեցին ջանները քորեցին:

Տեհավ որ ջանները քորում են, ասեց.— Խեղճերը շատ կեղտոտ են, ջուր դնեմ, ըդրանց լեղացնեմ:

Բերեց իրա բերած պղնձովը ջուր տաքացրեց, համարյա տաք նէրկու կուժ ջուր կտաներ պղինձը, ընթան վառեց, որ ջուրը եռաց, նոր մեկ-մեկ դրանց ունեիրիցը բռնեց, ճխտեց պղնձի մեջը, սաքի թե լեղացնում ա, տարավ դրեց տեղաշորի մեջը:

Խելոք աղպերը բաղիցը եդ դառավ էկավ տուն, ասեց.— Մի՛ տենամ ինչ ա անում աղպերա:

Էկավ տուն, Գիժն ասեց.— Թամաշ արա տե՛ս, դեբրի կնանոնցն ու էրեխեքանցը լեղացրել եմ, պառկացրել, տես ո՞նց են ծիծաղում:

Խելոք աղպերը տեհավ, որ քոմմա էլ խաշվել են, սատկել: Գիժը դեբրի տանը էլ բրի՛նձ, ձա՛վար, ե՛ղ լի թողե, բերել ա ածել էդ պղնձի մեջը, քաշովի ա էփում:

Խելոք աղպերը ասեց.— Վե կա՛ց, փախնենք, դեբը հրես կգան, մեղ կսրպանեն:

Ասեց.— Ո՞ւր փախնենք, քաշովի եմ էփե, ուտենք, նո՛ր էթանք:

Խելոքն ասեց.— Դու գիտաս, ես փախնում եմ, ուզում ես արի, ուզում ես մի դա, որդի որի ա՝ դեբը կգան, քեղ կսրպանեն:

Խելոք աղպերը փախավ, Գիժը պղինձը վե կալավ դրեց ուսին՝ տաք-տաք, ընկավ աղպոր եննուցը, դնաց:

Դեբըր էկան տուն, տեհտեհ որ քոմմա կնանիքն ու էրեխեքը սրպանած են, վե կացան օխտն աղպերներով ընկան դրանց քամակը: Խելոք աղպերը եդ թամաշ արեց, տեհավ էդ դեբը օխտն էլ ո՞նց են գալի, դուգումը կոտրվեց՝ նստեց: Գիժ աղպերն էլ նստեց, պղինձը դրեց առաջն ու կերավ: Դա ուտում ա, Խելոք աղպերը դողում ա: Դեբըն էկան հասան, Խելոք աղպոր յախեն բռնեցին, էն ա պտի սրպանեին: Գիժ աղպերը ըսկի տերը չէր ըլնում, նստած իրա հմար ուտում էր, Խելոքը վե կացավ, մի բուտ ֆող վե կալավ, քցեց պղնձի մեջը: Գիժը հենց իմացավ, թե դեբը վե կալան քցեցին ֆողը

պղնձի մեջը, գիժ-գիժ վե կացաւ՝ հասաւ դէերին, մի-մին սըպանեց, վե քցեց, օխտին էլ վե քցեց, նո՛ր աղպորն ասեց.— Ա՛րի հաց կե, սոված ես:

Աղպերը ուրախացաւ, նստեց հետը կերաւ:

Եբոր կերան պրծան, խելոք աղպերն ասեց.— էլ ո՛ւր էթանք, քոմմա դէերին սըպանեցիր, էթանք ընդոնց տանը նստենք:

Վե կացան էկան, հասան դրանց տունը, նստեցին ըտեղ, իրանց հմար ապրեցին:

Ըդրանք հասան իրանց մուրազին, ով որ կարոտ ա՛նա էլ հասնի իրա մուրազին:

Աստվածանից իրեք հատ խնձոր ընկաւ, մեկը՝ ասողին, մեկը՝ լսողին, մեկն էլ՝ անկաջ դնողին:





38. ՈՒՐԻՇԻ ՀՄԱՐ ՖՈՐ ՓՈՐՈՂԸ ԻՆՔԸ ԿԸՆԿՆԻ ՄԵՋԸ

Ըլնում ա չիլնում մի մարդ: Էս մարդը շատ հարուստ ա ըլնում. էլ մա՛լ, էլ դո՛ւլվաթ, էլ տա՛վար, էլ ոչխարի սո՛ւրու, էլ ձիու ի՛լլսիք, ես ինչ գիտամ մեղրի փեթակնե՛ր, ջաղացնե՛ր, մախլասի՝ էնքա՛մ հարուստ ա ըլնում, որ իրանց երկրումը սրան մատուվ ինչանց տալի:

Էս մարդը ավալ ախըր էրկու տղա ա ունենում, էրկուան էլ բե-դուլվաթ, ասսու էրեսիցը թափած. սաղ օրը պարապ-սարապ ման ին դալի, ըսկի միտք չին անում մի բանի, մի գործի կպնեն, մի աշխատանքի տուտ բռնեն: Սրանց հերն էլ ծերացե, հա՛յ-հա՛յը ղնացե, վա՛յ-վա՛յն էր մնացե: Օրեն մի օրը հիվանդանում ա, տեղով-բարձով թեք ընկնում, էլ չի վե կենում, տղեքանց շարը տանում ա:

Տղեքը բերում են իրանց հորը առոք-փառոք, ոնց որ կարգն ա, ժամով, պատարագով թաղում են: Ըսենց անց ա կենում մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, մի՛ շաբաթ, է՛րկու շաբաթ, մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, ի՛րեք ամիս, վե՛ց ամիս, մախլասի՝ մի տարի, օրեն մի օրը մենծ աղպերը պուճուր աղպորն ասում ա.— Ա՛յ աղպեր, հերիք ա քեզ պահեմ, վե կաց զնա քու բանին, սրանից դենը ո՛նց ուզում ես զուլս պահա:

— Ա՛յ աղպեր,— ասում ա պուճուր աղպերը,— չէ՞ որ ես էլ քու հալալ աղպերն եմ, մի հորից, մի մորից, խի՞ ես ինձ զրկում. էսքամ մալ ու դուլվաթիցը, էսքամ հարստությունիցը բա ինձ փայլի հասնի՞:

— Զէ՛,— ասում ա մենձ աղպերը,— ե՛ս եմ, ի՛նչ կա չկա՝ հերս ինձ ա թողե՛, դու ընչացու ես:

— Ա՛յ աղպեր,— ասում ա,— դու ա՛րի մի ըլնի, մի անի, չէ՞ ես մեղք եմ, ես էլ քեզ պես կնկատե՛ր, էրեխատե՛ր եմ:

Համա ո՞ւմ ես ասում, մենձ աղպերը ըսկի չէր էլ ուզում անկաջ դնի, աղպոր կուռը բռնեց, դափ-դարդակ տանիցը դուս արեց:

էս պուճուր աղպերն ա՝ էթում ա գեղի գլխին մի հացատու բռնում: իրա ճնգլաճուտերը անում մեջը, ապրում: Ինքն էլ էթում ա սրա-նրա կուշտը ֆահլություն անում, հոտաղություն անում, օրենը մի քանի շալի աշխատում, բերում օղուշաղ պահում:

է՛հ, փառք իրան, ըսենց կուշ ու ձիգ անելոն յուլա էր էթում, համա մենձ աղպոր էրեսը չէր էթում: «Ասսու ողորմությունը շատ ա,— ասում էր,— ամեն մարդի իրա սրտովը կտա»:

Համա մենձ աղպոր սիրտը ըտ էլ չէր վեր ունում, որ իրա աղպերը շատ թե քիչ ապրուստ ունի, մի կտոր հացի տեր ա, օր աշխատում ա, օր ուտում. հերսիցը սիրտը տրաքում էր, չէր իմանում ի՛նչ անի, ո՛նց անի, որ աղպոր գլուխը մի օղիա գա, մի փորձանք մեջ քցի, որ սիրտը հովանա:

— Ա՛րի,— ասում ա,— աղպորս դրկեմ ֆլա՛ն սարի գլուխը. խաբեմ, թե ընդե խաղինա կա, որ էթա՝ էլ եդ չի գա, ընդե ջանա-վարենրի փայլ կըլնի, կմնա:

Օրեն մի օրը վեր ա կենում, գալի պուճուր աղպոր տունը:

— Բա՛րով, ա՛ղպեր,— ասում ա,— ո՛նց ես, լա՛վ հս:

— Բա՛րով, ա՛սսու հազար բարին,— ասում ա պուճուր աղպերը,— կա՛մ էլի, յուլա եմ էթում:

— Ա՛յ աղպեր,— ասում ա,— ընչանք ե՞ր դու պտի ըտենց քյասիք, օրեն հացի մուրացկան մնաս, չէ դո՛ւ էլ ես մեղք, քու օղուշաղն էլ:

— Բա ի՛նչ անեմ, ա՛յ աղպեր,— ասում ա:

— Որ մի բան ասեմ, անկաջ կանե՞ս:

— Խի՛ չեմ անի,— ասում ա,— ասա:

— Բա՛ս որ ըտենց ա, մի ջվալ վե կալ, գնա ֆլա՛ն սարը: Ընդե-

ման կղաս, մի էր կգտնես, կմննես էդ էրը, կտենաս մեջը լիքը ոսկի, խաղինա, ակն ու մարգարիտ, բոլիանտ ու հազար մի ջուռա թանկագին քարեր։ Վե կունես, կբերես, կհարստանաս, քանի սաղ ու կենդանի ես, գլուխդ դինջ քեզ հմար դովրան կքաշես։

— Ղո՛րթ,— հարցնում ա պուճուր աղպերը։

— Ղո՛րթ,— ասում ա մենձ աղպերը։

— Բա՛ս որ ըտենց ա՝ հենց էդուց ճամփա կընկնեմ։

էդ պուճուր աղպերն ա՝ առավոտը լիսանում ա թե չէ, կնկանն ասում ա.— Ա՛յ կնիկ, թե՛ղ արա մի ջվալ բե՛, մի քիչ էլ հաց թրշա, կասկա՛ դաստախունը։

— Խի՛, ա՛յ մարդ, ի՞նչ կա, ո՞ւր ես էթում,— հարցնում ա կնիկը։

— Աղպերս ասում ա՝ ֆլա՛ն սարի կշտին մի էր կա, էդ էրը լիքը ոսկի ա, էթում եմ բերեմ։

— Բախտա՛վար գլխիդ,— ասում ա կնիկը,— աղպորդ լսեցիր, որ քու ձեռովը քու տունը քանդեցիր, է՛։

— Դե՛ շատ մի՛ խոսա,— բարկանում ա մարդը,— ի՛նչ քու խելքի բանն ա. քեզ ի՛նչ ասում եմ՝ է՛ն արա։

Կնիկը բերում ա մի քանի հաց թրշում, կապում դաստախունը, մի ջվալ էլ բերում տալի մարդին։ Էս պուճուր աղպերն ա՝ դաստախունը քցում ա ջվալի մեջը, վեր ունում, ընկնում ճամփա։ Էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, հասնում ա աղպոր ասած սարը։ Տենում ա մի շուլ, յաքանի տեղ, որ ըսկի իսանաֆոտ չի գալի։

— Վա՛յ քու տունը քանդվի, ա՛ղպեր,— ասում ա,— ինձ որդե ղրկեցիր. ի՛նչ անեմ, ի՛նչ գլուխս վա՛յ տամ, հմի ջանավարները կղան, ինձ կուտեն։

Դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, որ մի տեղ գտնի, ընդե սըթար անի։ Որ շատ ման ա գալի; տենում ա հրես մի էր, կողքին էլ մի մենձ քար, ընենց որ էդ քարը տալդա ա անում էդ էրին։ Մընում ա էդ քարի տակը, ջվալը քցում գլխին, կուչ գալի։ Անց ա կենում մի՛ սհաթ, է՛րկու սհաթ, ի՛րեք սհաթ, տենում ա հրես էկան՝ մի Մուկը, մի Գեւ, մի Աղվես, մըն էլ մի Արջ, էկան մտան էդ էրը, իրար կշտի նստոտեցին։ Պուճուր աղպերը էս ջանավարներին որ չի տենում, քիչ ա մնում ահալոր ընի, լեղաճաք ընի մնա։

— Օ՛ֆ, օ՛ֆ,— ասում ա Մուկը։

— Հը՛, խի՛ դարտոտեցիր,— հարցնում են ընկերտինքը։

— Բա ի՛նչ անեմ,— ասում ա,— իմ բունը մի մենծ, դարտակ տեղ ա. բնիս կշտին մի կարաս ոսկի ա ֆորած, մարդ էլ չըկա, որ վեր ունի, տանի. ընձ էլ պետքը չի, որ ուտեմ, յա բանացնեմ, մնացել եմ սոված զկռտալուն:

— Է՛հ,— ասում ա Արքը,— էկեք իմ դարտիցը խաբար տվեք. ֆլա՛ն տեղը մի ծառ կա, էդ ծառի քոքին մեղրի ճանճերը էկել են բուն դրե, էնքա՛մ մեղր ածե, էնքա՛մ մեղր ածե, որ էլ տեղ ու դար չկա,— էնքամ ա մեղրը դիզվե, կիտվե, թոփ էլե, մնացե: Համա ի՛նչ անեմ, որ շեմ կարում մոտանա, էն սհաթը ճանճերը վրա են տալի, կծոտում, դադողորիկ ածում:

Ըսենց ջանավարենբը մին-մին դարտամիշ են ըլնում: Էս մարդը ըստոնք որ լսում ա, ուրախանում, աշխարհով մին ա ըլնում:

— Իմ խեղճ աղպերը,— ասում ա,— ընդուր էր ինձ ղրկում ըստե. հալբաթ նա մի բան զիտար, որ ասում էր, հո իմ դո՛ւշմանը չէր:

Առավոտը բարիլսի հեննա ջանավարենբը վեր են կենում, էթում իրանց բանին: Էդ մարդն էլ ալուատի վեր ա կենում ըտիան ծըլկվում: Էթում ա աղաք Մկան ասածը տեղը: Ման ա գալի, ման ա գալի, Մկան բունը գտնում ա: Էթում ա մի տեղան մի քլունգ ա ճարում, բերում Մկան բնի կուշտը քանդում: Քանդում ա, քանդում ա, մի էրկու, իրեք արշին քանդում ա, տենում ա, ըհը՛, դրուստ որ մի կարաս էրեաց: Կարասի բերանը բաց ա անում, ի՛նչ տենում՝ մեջը լիքը ոսկի: Բերում ա էդ ոսկուցը մի բուտը վեր ա ունում, ածում ջերը, էլ եդ կարասի բերանը դալիմ ծեփում, ֆողը եդ վրա ա տալի, թողում, էթում: Ըտե մոտիկ մի գեղ ա ըլնում, էթում ա էդ գեղը, մի տասը, քսան ֆահլա բռնում, բաննահ բռնում, խառադ բռնում, մախլասի՝ տուն շինելու հմար ի՛նչ ուստա պետքն էր բռնում ա, հեննեբը բարշում, բերում էդ շու, յաբանի տեղը:

— Ըստե,— ասում ա,— ինձ հմար մի ձեռք տո՛ւն շինեք:

Ուտեքը բանում են, բանում՝ մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, ի՛րեք ամիս, վե՛ց ամիս ըտե մի ձեռք ընե՛նց տներ են շինում, ընե՛նց տներ են շինում, որ չուտես, չխմես՝ հենց դրան թամաշ անես, ընենց մի սիրունիկ զագ էր: Եննա դրա կշտին էլ մի քանի պուճուր օթախներ ա շինիլ տալի, մի քանի նոքար բռնում, որ ընդե կենան, իրա տներին մոտաթ կենան: Եննա բերում ա մի տասը, քսան փեթակ ա շինիլ տալի, իրա նոքարների հեննա վե կենում, էն փեթակ-

ները վեր ունում, գալի, էն Արշի ասած ծառը ման ա գալի, գըտ-
նում. տենում ա՝ դրուտ որ էնքա՛մ մեղր ա կիտվե, էնքա՛մ մեղր
ա կիտվե, որ էլ հասար չկա: Մեղրը բիրադի հաւաքիլ ա տալի, ածիլ
տալի ամանները, մեղրի ճանճերն էլ քշում, անում փեթակները, բե-
րում: Բերում ա փեթակները իրա հայաթումը շարոտում, մեղրն էլ
դնում ա մի-օթախ, դուռը շինում:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, օրեն մի օրը միտք ա անում՝
էթա իրանց գեղը: Տները նոքարներին պահ ա տալի, ինքը վե կե-
նում, ընկնում ճամփա: Գալիս ա, գալի, շատն ու քիչն աստոծ դի-
տա, հասնում ա իրանց գեղը. հասնելու բաշտան դուռ էթում ա
աղպոր տունը:

— Բա չես ասի,— ասում ա,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:

Նստում ա ըստե մին-մին նաղլ անում իրա գլխով անցկացածը,
ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի: Մենծ աղպերը էս որ լսում ա, մնում
ա մաթալ:

«Ա՛յ հարա՛յ,— ասում ա ինքն իրան,— ես աղպորս ղրկեցի,
որ ղուրդ ու ղշի, ջանավարների փայ ըլնի, նա գնացե, հարստու-
թյուն, մալ ու գողվաթ ա գտե: Բա՛ս որ ըտենց ա,— ասում ա,— ես
էլ կէթամ, բալի ես էլ եմ գտնում»:

էն մենծ աղպերն ա՝ առավոտը սուրբ ծեփի հեննա վեր ա կե-
նում, կնկանիցը թաքուն հաց-մաց կապում, մի ջվալ վեր ունում՝
ընկնում ճամփա: Էթում ա, էթում, հասնում ա էն սարը: Մննում
ա աղպոր ասած տեղը, տափ կենում: Տենում ա իրիկունը էլի էն
ջանավարներն էկան, էկան մտան էրը, իրար կշտի նստոտեցին:

— Ըսկի ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա,— հարցնում են իրար ջանավա-
րները:

— Էլ ինչ պտի ըլնի,— ասում ա Մուկը,— իմ բնի վրեն էկել
են ամարաթներ շինե, էն ոսկիքն էլ քոմմա հանե, տարե. կա,
չկա,— ասում ա,— էն օրը ըստե իսանաորդի ա տափ կացե, մեր
մասլահաթին անկաջ ա դրե:

— Էդ օյինը իմ գլուխն էլ են էկե,— վրա ա բերում Արշը,—
մեղրի թրիշա շեն թողե, քոմմա տարել են:

— Բաս որ ըտենց ա,— ասում են Աղվեսն ու Գելը,— էկեք վե
կենանք մա՛ն գանք:

— Էկե՛ք,— ասում են մեկերները:

Մենձ աղպեր, ըսօր ես մեռն թե էգուց, էս որ լսում ա, ջանք մահման դող ա ընկնում, դողմանի դիպնում:

Էդ ջանավարները վեր են կենում դե՛ս ընկնում, դե՛ն ընկնում, գալիս են էդ քարի տակը մննում, ի՛նչ տենում, ըհը՛, հրեսիկ մի մարդ ընդե կուչ ա էկե, մնացե: Վրա են պրծնում դրան փարշափարշա անում, ձվիգ-ձվիգ անում, մենձ թիքեն անկաջը թողում:

Սրան թողանք ըստե, դանք խաբար տանք պուճուր աղպորիցը:

Էս պուճուր աղպերը որ տենում ա մենձ աղպերը եղացավ, չէկավ, ալբիալը գլխի ա ընկնում, որ էն ջանաճարների ձեռն ա ընկե, նրա մենձ թիքեն անկաջն են թողե: Շատ ա դարտ անում, գլխին վա՛յ տալի, համա էլ ո՛ւր, բանը բանից անց էր կացե: Վեր ա կենում, էթում աղպոր տունը, աղպերակնկա՛նը մին-մին նաղլ անում աղպոր գլխով անցկացածը:

— Տե՛ղն ա,— ասում ա աղպերակինը,— «Ուրշի հմար ֆոր փորողը ինքը կընկնի մեջը»:

— Է՛հ, աղպերակին,— ասում ա,— բա՛ն չկա, ի՛նչ էլավ էլավ. դե՛ տուն ու տեղդ հավաքա, էն սարի գլխին լավ-լավ ամաբաթներ եմ շինե, էթանք ընտե ապրենք:

— Է՛թանք,— ասում ա աղպերակինը:

Էգսի օրը վեր են կենում, մի տասը սել քրեհում, այնոյինք բարձում, ընկնում ճամփա: Գալիս են, գալի, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, հասնում են պուճուր աղպոր ամաբաթը: Զատ-մատերը դարստում են, տեղավորում, օթախները լքցնում, սարքում՝ միջին կենում:

Ուրիշ դհարենքից էլ մարդիկ էս որ լսում են, վեր են կենում գալի ըտե տներ շինում, ապրում: Ընենց որ կամաց-կամաց ըտե եքա շենլիկ ա դառնում:

Ըսենց պուճուր աղպերը իրա հալալությունովը մենձ հարստությունի, մալ ու դովաթի տեր ա դառնում, մենձ աղպերը իրա չկամությունովը, խայիսությունովը շանավարների փայ ըլնում:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկավ. մինն՝ ասողին, մինը՝ ասիջ տվողին, մինն էլ՝ անկաջ դնողին:





39. ԲԵԴՈՒՎԱԹ ՏՂԵՆ

Ավալ ժամանակին ըլնում ա շիւնում մի թագավոր: Էս թագավորը ունենում ա իրեք տղա: Էս տղեքը քանի պուճուր՝ ին, գլխեն-րը դինջ ապրում ին, համա որ մենծանում են, իրանց յաշն առնում, էլ շըրենքը մի առվով շի էթում:

Աստու իրան օրը ուշունց, կռիվ, դաւմադալ, տուր ու դմփոց, մախլասի՝ էլ իրար հեննա յուլա շեն էթում:

Օրեն մի օրը զալիս են իրանց հորն ասում.— Թագա՛վորն ապ-րած կենա, շունքի իրար հեննա շենք կարում յուլա էթա, ուղում ենք բաժանվի, ի՞նչ կասես:

— Դո՛ւք զիտաք, ա՛յ որդիք,— ասում ա հերը,— որ յուլա շեք էթում, ամեն օր իրար «յախից ձաւար եք հաւաքում», լաւն էն ա բաժանվեք, ամեն մարդ իրա փայն առնի, էթա՛ իրա հմար տուն դնի, ո՛նց ուղում ա ապրի:

Էս թագավորն ա՛ բերում ա տղեքանցը ամեն մեկին իրա փայլը տալի, ճամփու դնում: Էս աղպորտանցից ամեն մեկը իրա փայն առնում ա, էթում ա իրա հմար ջոկ տուն դնում, պսակվում, տնա-վորվում, ասրում: Համա մենծ աղպիքը քոմմըքից բեղովաթ դուա էկաւ. իրա փայլը տարաւ սաղ կերաւ, փշացրեց, դրադին կաննեց: Գնաց էլ եդ հոր յախեն կաւալ, թե իրա փայլը աղպորտանց փայլիցը քիչ ա էլե. զոռով-դյոջով էնքամ արեց, որ հորիցը ինչքամ աղաք

էր առե, մի էնքամ էլ հմի առավ: Էլի տարավ կերավ, էն դիճը կան-
նեց: Էկավ հորիցը էլի թաղադան փայ ուզեց, տարավ ըն էլ խժռեց,
կունդ արեց, էլ եդ էկավ հոր յախեն կպավ, թաղադան փայ ուզեց:
Մախլաս՝ ըսենց չորս-հինգ հետ փայ ուզեց, տարավ կեր ու խումի
տվեց, փշացրեց, մնաց մատը լպստեղուն:

Վերջը էս մենծ աղպերը ինքն իրան միտք արեց. «Մի էթամ,—
ասեց,— ասսու կուշտը զանգատ, տենամ ես ինչ մեղքի տեր ի, որ
իմ մալ ու դուլվաթը ըս էլ քանի հետ ձեռիցս առավ, թողաց աղ-
քատ, քյաֆրի ֆողումը, է՛ն ինչ աղպորտանցս դհա հարստացրեց,
դհա մալ ու դուլվաթի տեր շինեց»:

Ճամփի թաղարեք տեհավ, մի քանի ամսվա սլաշար վե կալավ,
վե կացավ, ընկավ ճամփա՝ դպա ասսու կուշտը:

Էկավ, էկավ, էկավ, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, չորս օր, մախ-
լասի՝ մի շաբաթ, մի մեշի միջի սրան մի յարա-փարեն կոխած, ըո-
սոտ Արջ ռաստ էկավ:

Արջը սրան որ տեհավ, հարցրեց.— Թագա՛վորի ցեղ, էդ ո՞ւր
ես էթում:

— Էթում եմ,— ասեց,— ասսու կուշտը զանգատ. էնքա՛մ մալ
ու դուլվաթ, էնքա՛մ հարստություն ունեի, քոմմա ձեռիցս գնաց,
մնացի ըսենց աղքատ, օրեն հացի մուրացկան: Հմի էթում եմ,—
ասեց,— ասսու կուշտը, մի հարցնեմ, տենամ մեղքս ի՞նչ ա, որ ինձ
էս օրը քցեց:

— Բա՛ս որ ըտենց ա,— ասեց Արջը,— ես էլ իմ դարտը քեզ
ասեմ. որ ասսու կուշտը հասնես, իմ դհիցն էլ զանգատ ա՛րա: Էս-
քամ տարի ա,— ասեց,— յարա-փարի միջին կորել եմ, ի՛նչ անում
եմ, չեմ անում, լավանալու ճար, իլլաճ չիլնում. մի՛ հարցրա, տես
ի՞մ վերջը ի՛նչ պտի ըլնի:

— Ա՛չքիս վրեն,— ասեց,— կհարցնեմ. եդ դալիս քեզ մի շու-
ղաբ կրերեմ:

Ըսենց գնաց, գնաց, գնաց, շատն ու քիչն աստոծ դիտա, հա-
սավ մի մենծ քաղաք: Էս քաղաքի միջովն անց կենալիս սրան մի
մարդ ռաստ էկավ:

— Բարո՛վ, թագա՛վորի ցեղ,— ասեց էդ մարդը:

— Բարո՛վ, ասսու հա՛ղար բարին,— ասեց թագա՛վորի տղեն:

— Էդ ո՞ւր ես էթում,— հարցրեց:

— Էթում եմ ասսու կուշտը զանգատ:

— Որ էթում ես,— ասեց,— ի՞նչ կըլնի իմ դճիցն էլ գանգատ անես: Մի եքա գլուլի բաղ ունեմ,— ասեց,— որ աստու ինչ բար ու նուբար ասես միջին կա. համա որ դարունքը գալիս ա, ծառերը ծաղկում են, բար բռնում, դեռ չհասած բարը վեր ա տալի: Աստուն մի հարցրա՛, տես սրա ճարն ի՞նչ պտի ըլնի

— Կա՛վ,— ասեց թագավորի տղեն,— քու գանգատն էլ տեղ կհասցնեմ:

Ասեց, տվեց անցկացավ: Գնաց, գնաց, գնաց՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր դուռ էկավ մի ուրիշ թագավորի երկիր: Էդ երկրի թագավորը սրա գալը որ իմացավ, կանչեց իրա կուշտը:

— Ի՞նչ մարդ ես,— հարցրեց թագավորը,— Էդ ո՞ւր ես էթում:

— Յլա՛ն թագավորի տղեն եմ,— ասեց,— էթում եմ աստու կուշտը գանգատ:

— Որ էթում ես,— ասեց,— ի՞նչ կըլնի իմ գանգատն էլ տեղ հասցնես: Ես,— ասեց,— էսքամ տարի ա թագավորություն եմ անում, ի՞նչ անում եմ, չեմ անում, ի՞նչ պատիճ ասես տալիս եմ, չեմ կարում ընենց անի, որ իմ երկրումը գողություն, մարդասպանություն չպատահի: Աստուն իմ դճիցը գանգատ արա՛, տես ի՞մ ճարն ինչ պտի ըլնի, ո՞նց անեմ, որ կարենամ էս խալիսի հախիցը գա:

— Ձո՛վստ աչքիս վրեն, թագավորն ապրած կենա,— ասեց,— քու գանգատն էլ տեղ կհասցնեմ:

Ասեց, տվեց անցկացավ: Գնաց, գնաց, գնաց՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մասլապի՝ մի ամիս, գշեր գնաց, ցերեկ գնաց, լիս գնաց, մութ գնաց՝ հասավ աշխարհի վերջը. էն ա էթա պտի ծովն ընկներ, աստոծ իրա հրեշտակը դրկեց, որ էթա նրան ճամփից եդ դարձնի, հարցնի, տեսա նրա գանգատն ի՞նչ ա: Հրեշտակը գնաց թագավորի տղի աղաքը կտրեց:

— Ի՞նչ մարդ ես, Էդ ո՞ւր ես էթում,— հարցրեց հրեշտակը:

— Յլա՛ն թագավորի տղեն եմ,— ասեց,— էթում եմ աստու կուշտը գանգատ: Աղպորտանցիցս բաժանվեցի,— ասեց,— նրանք իրանց փայն առան, գնացին տուն ու տեղ դառան, հարստացան. ես ի՞նչ ունեի, չունեի՝ կերա, փչացրի, վերջը միտք արի գամ աստու կուշտը գանգատ, տենամ ի՞նչ մեղքի տեր ի, որ ինձ էս օրը քցեց:

— Ես որ քու շարթերը քոմմա կտրեմ,— ասեց հրեշտակը,— զա՞րուկ ես:

— Հա՛րուկ եմ,— ասեց,— զաթի ես էլ դրա հմար եմ աշխարհ-աշխար, երկրե-երկիր ընկե, որ իմանամ իմ ճար ի՞նչ պտի ըլնի:

— Ե՛ս,— ասեց,— աստու հրեշտակն եմ. աստոժ ինձ ղրկեց, որ քեզ ասեմ, էթաս էլ եդ քու երկիրը, ընդե կորցրած հարստութունդ էլ եդ քու ձեռը կընկնի:

— Աստու փառքը շա՛տ ըլնի,— ասեց թագավորի տղեն,— ոնց որ հրամայել ա, ընենց էլ կանեմ: Մի ուրիշ գանդատ էլ ունեմ,— ասեց,— ճամփին գալիս մի մեշի միջին մի յարա-փարեն կոխած Արջ ուստ էկավ: Ո՞ւր ես էթում,— հարցրեց: Ասեցի. «էթում եմ աստու կուշտը գանգատաւ: Որ էթում ես,— ասեց,— ինչ կըլնի իմ դհիցն էլ գանգատ անես. էսքամ տարի յարեն սաղ ջանս վեր ա կալե, ի՛նչ անում եմ, չեմ անում, չեմ կարում լավանա. մի հարց-րա՛, տես իմ ճարն ի՞նչ պտի ըլնի»:

— Էն Արջը,— ասեց հրեշտակը,— որ մի իսան բռնի ուտի, ալ-քիալը նրա յարեն կսաղանա:

— Էդ հո էդ,— վրա բերեց թագավորի տղեն.— ճամփին մի քաղաքի միջով անցկենալիս մի մարդ ուստ էկավ:— Ո՞ւր ես էթում,— հարցրեց: Ասեցի. «էթում եմ աստու կուշտը գանգատաւ:— Որ էթում ես,— ասեց,— ինչ կըլնի իմ գանգատն էլ տեղ հասցնես, ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց գլուկի բաղ ունեմ, որ ի՛նչ բար ու նութար ասես մեջը լիքն ա. համա գարունքը որ գալիս ա, ծառերը ծաղկում են, բարը խակ-խակ վեր ա տալի, մի լուրկ էլ ա չեմ կարում բե-րանս դնեմ. աստուն մի հարցրա՛, տես սրա ճարն ի՞նչ պտի ըլնի»:

— Էդ մարդի բաղի բարն էլ ընդուր ա վե տալի, որ նրա ամեն մի ծառի տակին մի գլուգլում ոսկի ա ֆորած, էն ոսկու ժանգը չի թողում բարը հասնի: Գնա՛, ասա՛ թող քանդի, էն գլուգլում ոսկիքը հանի, էն վախտը իրա բաղի բարին արժանի կըլնի:

— Էդ էլ հո էդ,— ասեց թագավորի տղեն:— Ճամփին մի ուրիշ թագավորութունի միջով անցկացա. էն երկրի թագավորը ինձ կան-չեց, հարց ու փորձ արեց.— ի՞նչ մարդ ես,— ասեց,— ո՞ւր ես էթում: «Յլան թագավորի տղեն եմ,— ասեցի,— էթում եմ աստու կուշտը գանգատաւ:— Որ էթում ես,— ասեց,— իմ գանգատն էլ տեղ հաս-ցըրա: Ես,— ասեց,— էսքամ տարի ա ըստե թագավոր եմ, ի՛նչ անում եմ, չեմ անում, ի՛նչ պատիճ ասես տալիս եմ, չեմ կարում

իմ երկրի գողութիւնը, մարդասպանութիւնը վերջացնի, մի աս-
տուն հարցրա՛, տես իմ ճարն ի՞նչ պտի ըլնի:

— Էդ երկրի թագավորը,— ասեց հրեշտակը,— կնիկ ա, ըն-
դուր նրա խոսքը կապի շէն դնում. նրա տեղակ ու տղամարդ ըլնի,
նրա մի խոսքն էլ ա գիննին շի մնա, արած դիմանն էլ կանցկենա-
ու մարդասպանութիւնը, գողութիւնն էլ կվերջանա:

Հրեշտակը էս կասի թե չէ, ալբիալը անէրևութք կըլնի:

Թագավորի տղեն աստուն փառք ա տալի, վե կենում, ուրախ-
ուրախ իրա էկած ճամփովը եդ դառնում: Գալիս ա, գալիս ա, գա-
լիս ա, հասնում ա էն թագավորի երկիրը: Էթում ա դրան մին-մին
նաղլ անում հրեշտակի ասածը:

— Դրո՛ւստ ա,— ասում ա էդ երկրի թագավորը,— ես կնիկ
եմ, դրա հմար էլ խոսքս շի անցկենում: Բաս ու ըտենց ա,— ասում
ա,— ա՛րի դու ինձ ա՛ռ, իմ տեղը նստի թագավոր, հաղլը աստոծ
քեզ ինձ դամաթ ա արե:

— Զէ՛,— ասում ա թագավորի տղեն,— ես պտի էթամ իմ եր-
կիրը, բալի իմ կորցրած հարստութիւնը, մալ ու գողլաթը էլ եդ
իմ ձեռը քցեմ:

Ասեց, տվեց անցկացալ: Էկալ, էկալ, էկալ, շատն ու քիչն
աստոծ դիտա, հասալ էն մի քաղաքը: Ման էկալ, էն մարդին
գտալ, ասեց, թե աստոծ նրա զանգատին ինչ դիման ա կտրե: Էն
հիքատիրոն շհենա գնաց, նրա ծառերի քոքերի տակը փորեց, տե-
հալ, դորթ ու, ամեն մի ծառի տակիցը հրես մի գլուգլում ոսկի գուս
էկալ: Հիքատիրը ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում:

— Թագա՛վորի ցեղ,— ասում ա հիքատերը,— քեզ մի բան
պտի ասեմ, շեմ դիտա անկաշ կանես, թե չէ:

— Ա՛սա,— ասում ա թագավորի տղեն,— խի՛ շեմ անկաշ անի:

— Զունքի դու ինձ ըսենց մի լավութիւն արիր, իմ զանգատը
տեղ հասցրիր, էս հարստութիւնի, էս խաղինի տեր դարձրիր, ես
էլ ուզում եմ քեզ մի լավութիւն անեմ: Սս եմ,— ասում ա,— մի
մինուճար աղչիկ, էլ զագ շունեմ. ա՛րի աղչկանս ա՛ռ, դառի ինձ
փեսա, ըստե կաց: Իմ էլ հա՛յ-հա՛յը գնացի, վա՛յ-վա՛յն ա մնացե.
Մեռնելուցս եդը էսքամ հարստութիւնը, մալ ու գողլաթն էլ կմնա
քեզ. քանի սաղ ու կենդանի եք՝ մարդ ու կնիկ կուտեք, կխմեք,
դուրան կքաշեք:

— Զէ՛,— ասում ա թագավորի տղեն,— ես ըստե շեմ կարա-

մնա, պտի էթամ էլ եդ իմ երկիրը, իմ կորցրած հարստութիւնը էլ եդ ձեռ քցեմ:

Հսենց թագավորի բեգովաթ տղեն իրա բախտին քացի տվեց, հիքատիրոնչ ասածին անկաջ շարեց, իրա ճամփեն բռնեց, գնաց: Գնաց, գնաց, գնաց, էն մեջի միջի յարալու Արշին ոստ էկավ:

— Հը՛, թագա՛վորի ցեղ, — ասեց Արշը, — ասսուն տեհա՞ր, իմ գանգատն արե՞ցիր:

— Հա՛, — ասեց թագավորի տղեն, — արեցի:

— Բա ի՞նչ ասեց, — հարցրեց Արշը:

— Ասեց՝ թո՛ղ մի իսան բռնի, ուտի, ջանի յարեն ալբիալը կսաղանա:

— Բա՛ս որ ըտենց ա, — ասեց Արշը, — ա՛րի քեզ ուտեմ, հա՛ւիր աստոծ քեզ ինձ ղսմաթ ա արե. մոտիկը թողած էլ խի՞ հեռու ման գամ:

էս ասեց թե չէ, վրա պրծավ, բեգովաթ տղին ձվիգ-ձվիգ արեց, կերավ: Ուտելու բաշտան յարա-փարեն սաղացավ: Ասսու հրամանն էր, որ թագավորի բեգովաթ տղեն էս յարա-փարեն կոխած Արշին փայ ըլնի:





40. ԾՆՈՂԱՍԵՐ ՏՂԵՆ

Ժամանակով մի բաղրկյան ա ընում. դրան ունենում ա էրկու տղա, մեկը պսակված, մեկը աղափ. պսակվածը էրեխու տեր: Պսակվածը առըտուր էր անում, պուճուրը հողագործություն էր անում:

Էկավ՝ որ էն մենծը, իրիկունը հացի իրա նստած վախտը, ասեց.— Ես պաի բաժանվեմ:

Պուճուր աղպերն ասեց.— Ա՛յ աղպեր, խի՞ ես բաժանվում, պսակվածը՝ դու, էրեխու տերը՝ դու, ինձ զադ շունեմ,— ասեց,— որ ես չեմ ուզում բաժանվեմ, դու խի՞ ես բաժանվում: Դու տենո՞ւմ ես, որ ես էս աչքիցը էն աչքը քեզ չեմ փոխում, էն տեսա՞կ քեզ զուլլուղ եմ անում. քարից քցում ես՝ էթում եմ, քոլից քցում ես՝ էթում եմ, ո՛ր ասես՝ դնա՛ ջուրն ընկի՛ կէթամ, դու խի՞ ես բաժանվում ինձանից:

Մենծն ասեց.— Չէ՛, պաի բաժանվեմ:

Պուճուրն ասեց.— Ես առաջինը ասում եմ՝ մի բաժանվի, եբոր բաժանվում ես, թագավորի բարեբար մեզ ապրանք ունենք, էդ ապրանքը մի յան, մեր հերը մի յան. ուզում ես՝ հերը վե կալ, ապրանքիցը զրկվի, ուզում ես՝ ապրանքը վե կալ՝ հորից զրկվի, զաթի մեզ մեր շունենք, էս մի հերն ա: Քեզ իրեք օր ժամանակ, մտածա՛, որը կուզես՝ էն արա:

Մենք տղեն սկսեց մտածիլ. ասեց.— Թե ապրանքը թողամ, հորս վերնե՛մ՝ ես էրեխատեր եմ, չեմ կարա ապրի, լավն էն ա թողամ հորս՝ վերնեմ ապրանքը:

Եկավ իրեք օրը թամսեց, պուճուր աղպերն ասեց մենք աղպուրը.— Ա՛սա տենանք ի՞նչ ես ասում:

Աղպերն ասեց.— Ես ապրանքը վե կունեմ:

— Է՛հ,— ասեց,— որ ապրանքը վե կունես, հերն էլ իմն ա: Քու շտին ինձ պետքը չի:

Գշերը քնեց, առավոտը վե կացավ, հորը վե կալավ՝ զնաց:

Գնացին, շատ ու քիչն աստոծ գիտա, հասան Ըստամբուլ քաղաքը: Գնաց մի պուճուր օթախ բռնեց, նստեցին ըտեղ:

Քնեցին գշերը ըտեղ, վիսը բացվեց, ասեց:— Ա՛յ հեր, ես էթում եմ բաղար բանելու.— Գնաց ֆահլեքանց մեջը կաննեց. եթմիշ իքի՝ միլլեթ կար էդ ֆահլեքանց մեջը, բիրադի բռնվեցին, զնացին բանելու, էդ տղին մի մարդ շհարցրեց, թե. «Ի՞նչ տղա ես, յա ի՞նչ ես ուղում»: Զեռնեը դրել էր ծոցը, կաննել էր: Էն յանիցը մի կարմիր ձիավոր էկավ, տեհավ էդ տղեն ըտեղ կաննած:

Ասեց.— Տղա՛, ի՞նչ տղա ես:

Ասեց.— Ղարիբ տղա եմ:

Ասեց.— Ի՞նչ ունես ըստեղ:

Ասեց.— Մի հեր:

— Բա ըստեղ ի՞նչ ես անում,— ասեց:

Ասեց.— Եկել եմ էթամ բանելու:

— Բա խի՞ չզնացիր բանելու,— ասեց:

Ասեց.— Ի՞նչ անեմ, ա՛ղա շան, եթմիշ իքի միլլեթ կար, բիրադի բռնվեցին զնացին, ինձ մեկը շհարցրեց, թե. «Ա՛յ տղա, որդիա՞նցի ես»:

Զիավորն ասեց.— Արի՛, էթանք ինձ մոտ բանի:

Տղեն ընկավ ձիու քամակը, զնաց: Գնաց հասավ մի բանձր ամարաթների, ձիուցը վեր էկավ, տղեն ձին տարավ նեքսև կապեց:

— Դե՛հ,— ասեց,— ա՛յ տղա, արի էթանք վիրև:

Տղեն բանձրացավ վիրև, տեհավ, որ մի սուփրա փռած ա, աստըծու մի հոգին միջին դրած՝:

¹ Յոթանասուներկու (Մ. Բ.),

² Ամեն բան կար մեջը (Մ. Բ.):

Ասեց.— Ա՛յ տղա, արի իմ կողքին նստի:

Տղեն զնաց էդ մարդի կողքին նստեց, մինչևնք իրիկուն կերան, խմեցին: Իրիկվա ժամերը տվեց:

— Դե՛հ,— ասեց,— ա՛յ որդի, վե կաց զնա՛:

Հանեց շիրիցը մի մանեթ, տվեց էդ տղին, ասեց.— Դե՛ էս էլ տար հորդ հմար բան ու ման կառնես, հերդ սոված կըլնի, համա,— ասեց,— էդո՛ւց առավոտ էլ ուրիշ տեղ չես էթա, կգաս դո՛ւլ ըստեղ:

Տղեն շնորհակալ էլալ էդ մարդիցը, դուս էկավ զնաց: Գնաց քաղար, տաս շահուն բանըման առավ հոր հմար, տարավ տուն:

Հերը հարցրեց.— Ա՛յ որդի, ըսօր ի՞նչ իր անում:

Ասեց.— Ա՛յի շան, զնացի քաղար, ինչքան ֆահլա կար՝ բռնեցին տարան, ինձ մի մարդ չհարցրեց, թե. «Ո՞րդիանցի ես»: էկավ ճաշ դառավ, մի կարմիր ձիավոր էն յանիցն էկավ, ասեց. «Ա՛յ տղա, ո՞րդիանցի ես, ասեցի. «Ղարիբ տղա եմ»: Ասեց. «Ըստեղ էլ ի՞նչ ունես», ասեցի. «Ծս եմ, մի հերա: Բ՛հ,— ասեց,— ա՛րի, էթանք ինձ հետ, ինչ որ կասեմ, էն արա»: Գնացի էդ Զիավորի քամակիցը, զնացինք հասանք մի բանձր ամարաթների, դարվաղի դռները բացվեց, մտանք ներս, ձին տարա կապեցի, նիլանք վիրև, տեհա՛, որ մի սուփրա փռած՝ աստծու մի հոգին միջին կար: Բ՛հ,— ասեց,— ա՛յ տղա, արի նստի կողքիս»: Նստեցի կողքին, մինչև հմի կերանք, խմեցինք, մի մանեթ էլ փող տվեց ինձ, ասեց. «Ա՛յ էս էլ կտանես՝ քու հոր հմար բան կառնես»: Շնորհակալութուն արի, դուս էկա, ինձ ասեց, թե. «Առավոտը էլի կգաս ըստեղ»:— Հորն ասեց.— Ա՛յ հեր, ամանչում եմ, չե՛մ էթա:

Քնեցին. լիսը բացվեց, տղեն վե կացավ էլի զնաց քաղար: էլի սաղ ֆահլեքը բռնվեցին, զնացին, էդ տղեն մնաց կաննած:

Տեհավ, որ էն յանիցը էն Զիավորը էլի եկավ, ասեց.— Ա՛յ տղա, քեզ էրեկ շասեցի՞, թե կգաս իմ մոտը:

Ասեց.— Ա՛ղա, քեզանից պահեմ, ասսանից չեմ կարա պահի, ամանչեցի՝ չէկա:

— Դե՛հ,— ասեց,— ընկի աղաք, է՛թանք:

Տղեն ընկավ աղաք, զնացին էլի էն ամարաթները, ձիուցը վեր էկավ, ձին տարավ կապեց, զնացին վիրև, տեհավ էլի էն սուփրեն փռած, աստծու մի հոգին միջին դրած. կերան խմեցին մինչև իրիկվա ժամերի վախտը:

Ժամերը որ տվին, էդ մարդն ասեց.— Ա՛յ տղա, դե վե կաց, գնա՛:

Հանեց մի մանեթ, տվեց էդ տղին, ասեց.— էս էլ քու հոր հմար բանըման կառնես: Առավոտը էլի կգաս ըստեղ:

Տղեն շնորհակալութիւն ա անում, էթում ա: էթում ա բազար, էլի իրա հոր հմար բանըման ա առնում, տանում ա տուն, տալիս ա հորը:

Հերը ասում ա.— Ըսօր որտեղ ի՞ր:

Ասեց.— էլի էն Զիւլփորը էկավ տարավ, էլի կերա, խմեցի, մինչանք ժամերը տվեց, ասեց. «Դե վե կաց գնա՛», հանեց մի մանեթ տվեց, ասեց. «էս էլ կտանես հորդ հմար բան կառնես»: Եղով ասեց. «էգուց առավոտ էլի կգաս ըստեղ»:

Պառկեցին, քնեցին: Կիսը բացվեց, տղեն վե կացավ, լվացվեց, աստված կանչեց ու գնաց: Գնաց դո՛ւղ էդ ամարաթները: Գնաց նիլլավ վիրե, տեհավ էն տղեն նստած սուփրի վրա, էդ տղի ճամփին էր պահում:

Ասեց.— Ա՛յ տղա, խի՞ եղացար ըսքան: Դե, արի՛, նստի կողքիս:

Տղեն նստեց կողքին, կերան խմեցին, մինչև իրիկվա ժամերը տալը: Ժամերը տվեց:

— Ա՛յ տղա,— ասեց,— դե վե կաց, գնա՛:

Տղեն վե կացավ տեղիցը՝ էդ մարդը հանեց շիբիցը մի հատ մենծ նուռ, ասեց.— Ա՛յ որդի, ա՛ռ, է՛ս ա, ըստուց դենը դու գիտաս:

Տղեն առավ նուռը, շնորհակալութիւն արեց էդ մարդիցն ու գնաց:

Ճամփին ասեց.— Ջանը՛մ,— ասեց,— հըլա էն էրկու օրը օրական մի մանեթ տալիս էր, իմ հոր հմար բանըման ի առնում, ըսօր էս մի նուռը տվեց, ես ի՞նչ անեմ:

Գնաց տուն, նուռը դրեց հոր աղաքը, ասեց.— Ա՛յ հեր, էս ա տվե ըսօր էլ:

Հերը նուռը տեհավ, խելքը գլխիցը թռավ, ճանանչեց, թե ինչ նուռ ա, ասեց.— Փա՛ռք քեզ, աստվա՛ծ, քու ստեղծած հոգին շես կորցնում դու:

Նուռը կտրեց հերը, տեհավ, որ մեջը սաղ թանկագին քարեր:

— Դե՛,— ասեց,— ա՛յ որդի, քնի՛, առավոտը վե կենանք, տանենք մի քարը ծախենք:

Քննեցին. լիսը բացվեց, վե կացան, հերը մի քար տվեց տղին, ասեց.— Կտանես ֆլա՛ն սառաֆին, դրա գինը օխտը քիսա ոսկի ա, կտա՛ կրեքես:

Տղեն տարավ տվեց, օխտը քիսա ոսկին առավ, էկավ տուն:

Հերը համբրեց, տեհավ վերջի քիսումը էն քարը դուռ էկավ, ասեց.— Ա՛յ որդի, էս ի՞նչ էս արե, խի՞ էս գողացե, բերե քարը:

Տղեն երդում կերավ, որ չի գողացե: Էգսի օրն էլ տարավ էլի էն քարը, էլի օխտը քիսա ոսկին բերեց, հերը համբրեց, էլի էն քարը միջից դուռ էկավ:

Հերն ասեց.— Ա՛յ որդի, էս չէլավ, դու գողություն ես սովորե:

Տղեն էլի երդում կերավ, թե՛ «ես խաբար չեմ», չճավատաց: Էգսի օրը ասեց.— Ա՛յ հեր, դու տա՛ր:

Հերը վե կալավ տարավ էլի էն քարը, տվեց սառաֆին, օխտը քիսա ոսկին առավ, էկավ տուն:

Տղեն ասեց.— Ա՛յ հեր, դե բե համբրե՛նք:

Համբրեցին, էլի վերջի քիսումը քարը դուռ էկավ:

Տղեն ասեց.— Ա՛յ հեր, ես հըլա ջահել ի, թամահություն ունեի, դու հալիվոր մարդ, դու խի՞ գողացար բերեցիր քարը:

Հերը երդում կերավ, ասեց.— Ա՛յ որդի, աստվա՛ծ, երկի՛նք, գետի՛նք, ես չեմ գողացե:

Տղեն ասեց.— Բա՛ որ ես քեզ ասում ի՛, բա դու խի՞ չիր հա-
վատում ինձ:

Ըզրանով ընթան ոսկի դիզեցին, չափ ու սահմանը կորավ:

Տղեն վե կալավ հորն ասեց.— Ա՛յ հեր, զնա թագավորի կուշ-
տը, քաղաքից դրսե մի ամալի տեղ առ, ընտեղ մեզ հմար շինենք
քարվանսըրա, դուքաններ, բախշա, տներ, էթանք ընտեղ ապրենք,
առըտուր անենք:

Հերը զնաց առավ գետինը, ֆահլա, ուստա բռնեցին, քարվան-
սըրեն, տները շինեցին, բաղ ու բախշա քցեցին:

Քաշվեցին էդ տները, տղեն զնաց ամեն տեսակ ապրանքներ
առավ, դուքանները լցրեց, պրիկաշչիկներ բռնեց, ասեց.— Ինչ որ
ուզում եք՝ ամսական տամ, թաքիլան իմ ապրանքի մեջ հարամու-
թյուն չլինի:

Ըզոնք էլ խոստացան: Ըսկըսեցին առըտուր անիլ: Ապրանքը ինչ
զնով որ առել էր, մի շահի պակասի ծախում էր. էկավ որ էդ սաղ
քաղաքը անցկացավ էդ տղի դիհը առըտուրի: Քաղաքի առըտուրա-

կանները հավաքվեցին, գնացին թագավորի կուշտը, ասեցին, թե.—
Մի մարդ ա էկե, մեր սաղ քաղաքի առտուրը փակել ա:

Թագավորը ասեց էդ մարդկանցը, թե.— էդ մարդը զոռով հա-
շի՝ տանում:

Ասեցին.— Չէ՛, ժողովուրդը իրանք են էթում:

Թագավորն ասեց.— Նս իրավունք չունեմ էդ բանի վրա խոսա-
լու, ապրանքն ինչ գնով որ առնում ա, մի շահի պակասով ծախում
ա, ես էլ ընեմ՝ կէթամ:

Ըդոնք թողացին գնացին: էդ վաճառականի անումը հրատա-
րակվեց երկրի մեջ: Օրվա մի օրը թագավորը մարդ դրկեց էդ դա-
րիբ առտուրականին կանչեց իրա տունը հացի: էդ մարդը վե կա-
ցավ գնաց:

էդ տղեն որ դռնից մտավ՝ թագավորի խելքը զխիցը թռավ.—
Հե՛յ վա՛խ,— ասեց,— ըսենց էլ տղա կըլնի աշխարքի էրեսին, քաշ-
կա՛ սա իմ աղջիկն ուզեմ, տայի սրան:

Նստեցին, հաց կերան, խմեցին, վերջը թագավորն ասեց էդ-
տղին.— Ա՛յ տղա,— ասեց,— ես քեզ շատ եմ սիրում, արի՛, ես եմ՝
մի աղջիկ, տամ քեզ, իմ թագավորությունն էլ տամ քեզ, կաց
ըստեզ:

Տղեն ասեց.— Թագա՛վոր, ինձ վրա ես ծիծաղո՞ւմ:

Թագավորն ասեց.— Դրուստ եմ ասում, տալիս եմ:

Տղեն վե կալավ ասեց.— Որ դրուստ ես ասում, յավաշ էթամ
իմ հոր միտքն էլ իմանամ, էդուց քեզ պատասխան կտամ:

Տղեն գնաց հոր կուշտը, ասեց թագավորի ասածները, հերե-
սեց.— Ա՛յ որդի, մեզ վրա ա ծիծաղացե:

Տղեն ասեց.— Չէ՛, խոսք ա տվե:

Հերս ասեց.— Ո՛ր խոսք ա տվե՝ դե գնա ա՛ռ:

էգսի օրը տղեն գնաց թագավորի մոտ, զլուխ տվեց, կանեց:

Թագավորն ասեց.— Ա՛րի նստի, տենամ հերդ ի՞նչ ասեց:

Գնաց նստեց թագավորի կշտին, ասեց.— Հերս հոժար ա:

— Որ ըդենց ա,— ասեց թագավորը,— տերտերներ կանչեք,
նշան դնենք:

Ղրկեցին տղի հորը կանչեցին. տղեն ասեց.— Նս քու աղջիկդ

¹ Երանի թե (Մ. Բ.):

կառնեմ էն պայմանով, որ ես պտի բաց անեմ աղքատանոց, հիվանդանոց, ճաշարան, փուռ, ուսումնարան, դուք շահակառակեք:

Թագավորն ասեց.— Շատ ուրախ եմ ես էդ բանին:

Տերտերներն էկան, նշանն օրշնեցին, մնաց մի քանի օր, հարսանիքն արեցին, օխտն օր, օխտը զշեր կերան խմեցին, դրանց պսակեցին:

Մի ժամանակ անցկացավ, էդ տղեն սկսեց շինիլ փուռ, հիվանդանոց, ճաշարան, աղքատանոց, ուսումնարան, ամենքը իրա կարգին:

Մի ժամանակ էլ անցկացավ Թագավորը ծերացավ, Թախտիցը վեր էկավ, փեսին օծեց Թագավոր՝ դրեց Թախտը:

էդ տղի սովորությունը ի՛նչ էր՝ ամեն օր կէթար էդ հիվանդանոցը, ճաշարանը, աղքատանոցը, ման կգար, կթողար կգար:

Գանք սալըղը տանք մենձ աղպորիցը:

Մենձ աղպերը ահագին կարողությունը կերավ, բիրադի փշացրեց, մնաց օրեն հացի կարոտ, վերջը հագին շոր էլ շունեք հագնելու, մի շվալ ծակել էր՝ քցել էր շինքը:

Խմացավ, որ Ըստամբուլումը Թագավորը անփող հաց ա բաժանում, կիրակուր ա բաժանում, շոր ա տալի, ասեց.— Ա՛յ կնիկ, դու հնարքով էրեխեքանցը պահա, ես էթամ ընտեղ տեսամ, մի կուշտ փորով հաց էլ ա կուտեմ, կկշտանամ, դորժ էլ կըլնի, փող կաշխատեմ, կդրկեմ, դուք կուտեք:

Թողաց էրեխանցը սոված տանը, ինքը վեր կացավ գնաց:

Շատ էր զնացե, թե քիչ, աստված զիտար, հասավ Ըստամբուլ. մանդալոն, մանդալոն է՛ս զիհը, է՛ն զիհը, հարց ու փորձ անելով գտավ էդ աղքատանոցը, գնաց կանեց դուռն աղաքին: Շորերը շատ հին էր, ամանշում էր, որ նեքսե մտներ, համա էդ վախտը Թագավորը ընտեղ էր, հեռվան Թամաշ արեց տեհավ, որ դուռն աղաքին մի մարդ կա կաննած, շատ Թամաշ արեց, տեհավ որ իրա մենձ աղպերն ա:

— Հե՛յ վախ, — ասեց, — աչքերս քոռանա, էս ի՛նչ օրն ա ընկել իմ աղպերը:

Թագավորը մոտացավ ըդրան, դա Թողաց փախավ. մարդկեքանց ասեց.— Գնացեք բռնե՛ք զրան:

Գնացին բռնեցին զրան, բերին Թագավորի կուշտը:

Թագավորն ասեց.— Ա՛յ մարդ, խի՞ իր փախում:

Ասեց.— Բա ի՞նչ անեմ, քեզ տեհա ընտել, ամանչեցի, թողա-
ցի, փախա:

Ասեց.— Դե տարեք սրան քցեք, իմ օթախի կողքին մի օթախ
կա, ընտել: Ինչ որ ես ուտում եմ, էն կիրակրներիցը տվեք ըզրան,
թող ուտի:

Թագավորը ման էկավ, ինչքան տելեր ուներ, եդ դառավ զնաց
իրա ամարաթները:

Առանց հաց ուտիլ զնաց աղպոր մոտն, ասեց.— Բարո՛ւ քեզ՝
ա՛յ մարդ:

Վե կացավ կաննեց, գլուխ տվեց, Թագավորի բարեն առավ:

— Ա՛յ մարդ,— ասեց,— ի՞նձ ճանանչում ե՞ս,— ասում ա,
համա մի դհիցն էլ լալիս ա, մի դհիցն էլ Թաքուն արտասուկն ա
սրբում, որ աղպերը շտենա:

էդ տղեն ասեց.— Թագավորն ապրած կենա, ես ի՞նչ ճանան-
չեմ քեզ, դու մի Թագավոր, ես մի աղքատ մարդ:

— Բա դու ո՞ր երկրիցն ես,— ասեց:

— Է՛հ,— ասեց,— էրևանու դրհիցն եմ:

— Բա քեզ ինչ ունես, ի՞նչ շունես ըսկի:

— Թագա՛վորը սաղ ընի, ինձ բան մի հարցնի, իմ դարդը շատ
ա,— ասեց:— Նս էլ մի Թագավորի բարերար մարդ ի, ունի հեր,
ունի աղպեր, էկավ որ օրվա մեկ օրը սատաննն մտավ իմ սիրտը,
ասեցի. «Աղպե՛ր, ես պտի բաժանվեմ»: Աղպերս ինձ ասեց. «Աղպեր
ջա՛ն, խի՞ ես բաժանվում, խի՞ ես մեր հալալ հացը հարամում»: Նա շատ ասեց, ես քիչ լսեցի. անկաջ շարի ես իմ աղպորը, ասեցի.
«Պտի բաժանվեմ»: Աղպերս ասեց. «Շա՛տ լավ, բաժանվում ես՝
բաժանվի,— ասեց,— մեր հերը մի յան, մեր ապրանքը մի յան.
ուզում ես՝ հերը վեկալ, ապրանքից զրկվի, ուզում ես՝ ապրանքը
վեկալ, հորից զրկվի, իրեք օր քեզ ժամանակա: Նս ապրանքը վե
կալա, պուճուր աղպերս հորս վե կալավ զնաց: էլ չեմ գիտա ո՞ւր
են զնացե, ուր չեն զնացե, իմ աչքերը քուռանա: Ընդոնք ոնները տա-
նից քաշեցին, ձախորդությունը ինձ վրա տվեց, հմի ընկել եմ էս
օրը. էրեխերս սոված տանն եմ թողե, էկել եմ ըստեղ:

— Ա՛յ տղա,— ասեց,— բա դու ինձ չե՞ս ճանանչում:

Ասեց.— Չէ՛, ընքան սոված եմ մնացե, որ աչքերիս լիս չի մնա-
ցե, որ ճանանչեմ:

Թագավորն ասեց.— Աչքերդ քոռանա՛, ես քու պուճուր աղ-
պերն եմ:

Հենց որ ասեց. «Քու պուճուր աղպերն եմ», աղպերը լաց էլավ,
բնկավ Թագավորի ոնները:

— Ա՛ղպեր,— ասեց,— վիրե՛ աստված, ներքե՛ դու, ես արել
եմ, դու մի՛ անի:

Ասեց.— Մի՛ վախի, աղպեր շա՛ն, մի՛ վախի, էլի դու ինձ մենծ
աղպեր, ես քեզ պուճուր աղպեր: Էն վախտը ոնց որ քեզ ղուլլուղ ի
անում, էլի ընենց քեզ ղուլլուղ կանամ:

Կանչիլ տվեց դերձիկ, ասեց.— Մինչև իրիկուն մի ձեռք լավ
Թագավորական շորեր կկարեք: Ոննման կարիլ տվեց, իրիկունը
ամեն բան հաղորեցին, վե կալան բերին տվին Թագավորին: Թագա-
վորը վե կալավ աղպորը դրկեց համամ¹, լավ լեղացնիլ տվեց, շո-
րերը քամակիցը դրկեց, հագցրին աղպորը, վե կալան բերին ամա-
րաթը:

Ասեց.— Աղպեր շա՛ն, ըստուց դենը Թագավորութունը քեզ ար-
ժանի ըլնի, ես էգուց վե կենամ էթամ իմ հարսին բերեմ, էրեխան-
ցը բերեմ, ըստեղ ապրենք իրար հետ:

Հարսի հմար շորեր կարիլ տվեց, էգսի օրը զորք վե կալավ,
դնաց: Գնաց հասավ իրանց քաղաքը, իրանց դուռը ծեծեց, տեհավ,
որ հրես հարսն էկավ, հագին շոր չկա, մի կտոր շոր աղաքին ա կա-
պած, մի կտոր շոր քամակին ա կապած:

— Հե՛յ վա՛խ,— ասեց,— աչքերս քոռանար, ըսենց շտենալի
իմ հարսին:

Հարսն էկավ դուռն մոտը կաննեց, ասեց.— Ո՞վ ես:

Ասեց.— Դուռը բաց արա՛, հարսի՛, դուռը բաց արա, ես եմ:
Հարսը դուռը բաց արեց ուսուլով, տեհավ, որ մի Թագավորի
պես մարդ, ամոթու փախավ մտավ դուռն քամակը:

Տեղը մտավ նեքսե, ասեց.— Հա՛րսի, ես քու տեղըն եմ, ա՛ռ
էս շորերը, տար դու էլ հագի, էրեխանցն էլ հագցըրա:

Հարսը տարավ շորերը, էրեխանցն էլ հագցըրեց, ինքն էլ հա-
գավ, էկավ դուռը բաց արեց, դորքերը նեքսե լցվեցին:

Դշերը մնացին ընտեղ, առավոտը լիսը բացվեց, կանչեց ինձ²

¹ Բազնիք (Մ. Բ.):

² Բանասացի հավելումն է, նկատի ունի իր անձնավորութունը (Մ. Կ.):

պես մի աղքատ մարդի, ասեց.— Էս տները քեզ ընի, մեզ պետ-
քը չի:

Վե կալա՛վ հարսին, էրեխանցը ու գնաց: Գնացին հասան Ըս-
տամբուլ, գնաց իրա ամարաթները, կանչեց իրա հորը, կանչեց իրա
անեք թագավորին, ասեց.— Ա՛յ հեր, ա՛յ թագավոր, մինչև հմի
թագավորը ես ի, ըստուց դենը թագավորութունը տալիս եմ իմ
մենծ աղպորը:

Ասեցին.— Դո՛ւ գիտաս, մենք չենք խառնվի:

Աղպերը բերեց մենծ աղպորն էլ, կնկանն էլ օծեց թագավոր,
ու դրեց թախտը: Կերան, խմեցին, կյանք վայելեցին մինչև իրանց
մեռնիլը:

Ընդոնք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մու-
րազին:

Աստանից իրեք խնձոր վեր ընկա՛վ, մեկը՝ ասողին, մեկը՝ լսո-
ղին, մեկն էլ՝ անկաջ դնողին:





41. ԶՈՒՏՈՂԻ ՄԱԼԸ ՈՒՏՈՂԻՆ ՀԱԼԱԼ Ա.

Մի հարուստ մարդ առավոտը դուռն անցավ և գալի էթում բազար՝ տան հմար դադ-մադ առնելու և մարդը ջերումը ունենում և մի ոսկի, մըն էլ մի կոպեկանոց: Ճամփին սրան մի աղքատ և ռաստ գալի, ողորմություն ուզում: Էս մարդը ձեռք ջերն և տանում, որ մի կոպեկանոցը հանի տա աղքատին՝ ոսկին և ձեռք ընկնում, ու շունքի վռազում էր, մըկ էլ մտիկ չի անում՝ տալիս և, անց կենում:

Բազարումը դադ առնելիս ձեռք տանում և ջերը, որ ոսկին հանի, խուրդա անի, տենում և՝ ոսկի չկա, մենակ մի կոպեկանոց և: Նոր գլխի և ընկնում, որ աղքատին և տվե:

Էն սհաթը գալիս և էն աղքատին գտնում, աղանչաք անում.— Ա՛յ բարի,— ասում և,— էն վախտը քեզ փող տալիս շըշկվեցի՝ մի կոպեկանոցի տեղակ ոսկի տվի. չի՞նի եդ տաս:

Աղքատը օրդում, կրակն և ընկնում, թե չէ՛, իրան ոսկի չի տվե. հրե՛ս, ուզում և գա, տենա իրա փողերը: Հարուստն էլ բան չի ասում. դրադ և քաշվում ու մի տեղ տափ կենում, որ տենա աղքատը ո՞րդի և էթում՝ ինքն էլ եննուցն էթա: Նրա բախտիցը՝ աղքատն էլ ջուխտ աչքով մայիֆ և ընում:

Իրիկունը աղքատն ուրախ-ուրախ էթում և տուն, հարուստն էլ նրա եննուցը: Աղքատը էթում և, էթում՝ մննում մի տուն, հարուստն էլ նրա եննուցն և մննում: Աղքատը տախտի տակիցը շորս բղուղ և

հանում՝ մեջները լիքը փող, որի մեջ սև փող, որինը՝ սիպտակ, որինը՝ մանեթանոց, որինն էլ՝ ոսկի ու սաղ օրվա հավաքած փողերը իրանց տեղերն ա ածում. սև փողը՝ սև փողի վրա, սիպտակը՝ սիպտակի, մանեթանոցը՝ մանեթանոցի: Էն նոր բերած ոսկին էլ ժրրնգալեն քցում ա ոսկըքանց վրեն:

«Ա՛ռեք,— ասում ա,— ո՛սկիք, ձեզ ըսօր մի թաղա ընկեր էլ եմ բերեմ»:

Աղքատն էլ եղ բըղըղները դնում ա տախտի տակը, ինքն էլ պառկում քնում: Հարուստը էլ վախտ չի կորցնում, տախտի տակիցը ուռուլով շորս շորս բղուղն էլ վեր ա ունում, դուռը բաց անում ու ծլկվում:

Առավոտը որ լիսանում ա թե չէ՝ աղքատը էլի դուս ա գալի աղքատություն անելու: Սաղ օրը ինչ որ հավաքում ա՝ հավաքում, իրիկունը էլ եդ տուն ա գալի: Տախտի տակիցը ուզում ա փողի բղըղները հանի, որ հավաքած փողերը իրանց տեղերն ածի՝ մնում ա սառած, որ տենում ա՝ ո՛նչ փող կա, ո՛նչ զադ: Շատ ա գլխին տալի, լաց ընում, համա ձեռը զադ չի ընկնում:

Մի օր էլ էս աղքատը բազարի դռանը ողորմություն էր կիտում: Էն սրա փող տանող հարուստ մարդը տեհավ թե չէ՝ ճանանչեց. կանչեց տարավ աշպաղխանեն, իրա փողովը կերակուր ածիլ տվեց նրա հմար, տվեց ուտի:

Աղքատը ի՛նչքամ զոռ էր անում¹, կերակուրը բողազովը կուլ չէր էթում:

Աղքատը ինքն իրան միտք արեց. «Բա՛լի էս իմ փողն ա, որ կուլ չի էթում. կա, չկա՝ էս մարդն ա փողերս գողացեմ»: Էթում ա դուռ էն հարստի յախեն դալիմ բռնում.— Աղպե՛ր,— ասում ա,— իմ փողերը դու ես գողացե՛ տո՛ւ:

— Զանը՛մ, գյո՛ղըմ,— ասում ա հարուստը,— ես քեզ լավություն արի, որ դու նրա տեղակ ինձ վրա հլա² շառ էլ քցե՛ս:

Աղքատը կռիվ, դալմադալ.— Չէ՛, իմ փողերը դո՛ւ ես տարեմ, որ դու ես տարեմ:

Հարստին քաշ տալոն տանում ա թագավորի կուշտը:

Թագավորը հարցնում ա.— Բա՛րի, ի՛նչ ես ուզում:

¹ Տպագիր տեքստում՝ զորում էր. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ դեռ. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

— Թագավորն ապրած կենա, էս մարդը փողերս գողացել ա, չի տալի:

— Ո՞րդիան գիտաս, որ սա՛ ա գողացե, — հարցնում ա Թագավորը:

— Չունքի ես իմ փողովը որ զադ ի առնում՝ ըսկի բողազովս կուլ չէր էթում: Հմի էս մարդը բազարումը ինձ կերակրի դոնադ արեց՝ չկարացի ուտեմ, կուլ չգնաց. էրեւում ա, որ գողացած փողերս էս մարդի կշտին ա:

— Թե որ քու փողը քեզ կուլ չի էթում, — ասում ա Թագավորը, — բա՛ էլ քու ընչի՞ն ա պետք. հազի՛ր թող նա՛ բանացնի՝ ում կուլ ա էթում: Գնա՛, բա՛րի, դնա՛ բանիդ. քու փողը էս մարդին իրա մոր ծծի կաթի նման հալալ ա, — ասում ա Թագավորը ու ջուղար անում:





42. ՓԱՀԼԵՎԱՆՆ ԷՆՐ ՈՒ ՏՂԱ՝

Ավալ ժամանակին ըլնում ա շիլնում մի բեզրգյան: Էս բեզրգյանը մի փահլեան նոքար ա ունենում, էնքա՛մ ղոչաղ, էնքա՛մ հունարով, որ արար աշխար տակն ու վրա անելի, ման գայիր՝ նրա հատը փահլեան շիր գտնի: Ի՛նչ ղվաթով փահլեանի հեննա ասես կոխ էր պրծե՛լ ընչանք օրս նրա մեջքը գեննին շէր դիպե, էնքա՛մ ղոչաղ էր:

Էս փահլեանը մի մի՛նուճար տղա ա ունենում, բերում ա սրան պսակում, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք անում: Սա էլ հոր նման ղոչաղ ա ըլնում:

Գալիս ա մի վախտ, էս փահլեանը ծերանում ա. կանչում ա տղին.— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— տենում ես իմ հա՛յ-հա՛յը գնացե, վա՛յ-վա՛յս ա մնացե. արի՛ հմի էլ ղո՛ւ գնա բեզրգյանին նոքար:

— Լա՛վ, ա՛յ հեր,— ասում ա տղեն,— ո՛ր ասում ես՝ կէթամ, խի՞ չեմ էթա:

Վեր ա կենում, էթում բեզրգյանին նոքար:

Անց ա կենում մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, օրեն մի օրը բեզրգյանը նոքարին կանչում ա:

¹ Տպագիր տեքստում հեթաթի վերնագիրը բանահավաքը շնչել և գրել է՝ «շալալը հարամող, հալալը շնաբամող կնանիք» (Մ. Կ.):

— Կէթաս,— ասում ա,— մի քանի ամսվա ճամփի թաղարեք
կտենաս, որ էգուց պտի էթամ Երուսաղեմ ուխտ:

— Աչքիս վրեն, բեղրգլա՛նը սաղ ըլնի,— ասում ա նոքարը:
էթում ա, ինչ որ ճամփի հմար պետքն էր՝ հաց-մաց, աման-
շաման, ես ինչ գիտամ, շաղիր, մախլաս՝ ինչ որ պետքն էր, բերում
ա կապտում, հաղիր անում: Էդ գշեր քնում են, հեգսի օրը, բա-
րըլսի հեննա բեղրգլանը, ինքը, իրա կնիկը վեր են կենում ընկ-
նում ճամփա:

էթում են, էթում, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, գշերը մի տեղ
վեր են գալի, շաղիր տալի, որ մի քիչ հաց-մաց ուտեն, գինջանան,
կենան ընչանք լիսանա, էլի վե կենան էթան իրանց ճամփեն: Լիսը
բացվում ա թե չէ նոքարը վեր ա կենում, տենում իրա կնիկը չկա:
Դե՛ս կնիկ, դե՛ն կնիկ, ման ա գալի՝ չի գտնում: Գալիս ա բեղրգ-
լանին իմաց տալի:

— Բեղրգլա՛նը սաղ ըլնի,— ասում ա,— բա չե՛ս ասի՝ ըսն՛նց,
ըսն՛նց բան. էս գշեր էկել են կնկանս փախցրե, տարե. իզի՛ն տո՛ւ
էթամ աշխարե աշխար, երկրե երկիր ման գամ բալի գտնեմ,
բերեմ:

— Դո՛ւ գիտաս,— ասում ա բեղրգլանը,— էթում ես՝ գնա՛,
մեղքն ու վարձքը քու շլինքը, համա ասսու կշտին շարթ ըլնի, թե
ե՛ս թեղ գնացի Երուսաղեմ էկա՝ ե՛ս իմ շաղիրը ըստե վե տամ, կե-
նամ ընչանք դաս, թե դո՛ւ ինձանից թեղ էկար՝ դո՛ւ կենաս, ընչանք
իմ գալը: Լա՛վ:

— Լա՛վ,— ասում ա,— բեղրգլա՛նը սաղ ըլնի:

— Դե հմի մուրախաս ես, գնա՛. աստոծ քեզ բարի ճամփա
տա, բարո՛վ էթաս, բարո՛վ գաս:

Տղեն ասպարավորվեց, նի էլավ ձին, բեղրգլանի հեննա մնաս
բարով արեց, մի ճամփա բռնեց՝ գնաց: Գնաց, գնաց, շա՛տ գնաց,
քի՛չ գնաց, տեհավ էդ ճամփի վրեն ձիու ոնների տեղեր ա մա-
լում անում:

— Էրեւում ա,— ասեց,— ըստիան ձիավոր ա անց կացե:

Էդ իզը բռնեց՝ գնաց. ասեց. «Տենամ ո՞րդի ա կտրվում»: Գնաց,
գնաց, գնաց, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք
օր, մախլասի՛ մի շաբաթ, էկավ հասավ մի շաղիր: Էն սհաթը ձիուցը
վեր էկավ, ձին շաղրի դռանը կապեց, մտավ շաղիրը, տեհավ մի
մարդ ընդե նստած:

— Բա՛ր՝ աջողում, ա՛ղպեր, — ասեց:

— Բարո՛ւ՛, հազա՛ր բարին, — ասեց շաղրատերը:

— Ղոնաղ չե՞ս ուզի:

— Խի՞ չեմ ուզի, ղոնաղն ասսու՛ն ա: էդ ո՞ւր ես էթում, — հարցրեց շաղրատերը:

— Բա՛ շեմ ապի՛ հալ նաղլ ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. ֆլա՛ն տեղը, ֆլա՛ն բեղրգյանի հեննա շաղիւր ինք տվե, գշերը կացե. լիսացավ թե չէ, վե կացա տեհա կնիկս շկա: Դե՛ս ման էկա, դե՛ն ման էկա, ի՛նչ արի, շարի՛ չգտա ո՛ր չգտա: Հմի էթում եմ կնկանս հավարին աշխարե աշխար, երկրե երկիր ման դամ, բալի դտնեմ, բերեմ:

— Տղա՛, — ասեց շաղրատերը, — էդ ճամփեն, որ էթում ես, շատ դժար ճամփա ա, էթողն էլ եդ չի գալի. գիտաս խի՞:

— Խի՞, — հարցրեց տղեն:

— Ա՛սեմ: Հերս աղաք մենծ՝ երկրի, թագավորութլունի տեր էր: Մենք մի Քոսա նոքար ունեինք. Քոսա մի՛ ասի, մի զուլում ասա՛՝ սաղ աշխարքը ձեռին դողում էր՝ ընե՛նց մի ազրեհիլ տղա-մարդ էր: էկավ մի վախտ, էդ Քոսեն մեզ մեր երկրիցը, տուն ու տեղիցը քշեց, ի՛նքը նստեց ընդե թագավոր: էդ Քոսեն, — ասեց, — մեր մհալումն էլ կնիկ չի թողե՛ էկել ա փախցրե, տարե շինե իրան կնիկ: Որ սուտ շասեմ, ով գիտա հմի նա թամամ հազար կնիկ կու-նենա. կա, չկա՝ կնկանդ փախցնողն էդ Քոսեն ա, էլ մարդ չէ: Քե-զանից դոշաղ, ջահեւ-ջիվան տղամարդիկ են էկե էս ճամփովն անց կացե, համա դեռ հլա էն ա, որ պտի եդ գան: Չունքի էդ Քոսեն մի ընենց քամու ձի ունի, որ մի տարվա ճամփեն մի օրումն ա էթում. է՛, էլ դրա ձեռիցը խսանաո՞րդի կպրծնի: Դու արի՛, — ասեց, — ա՛յ տղա, եդ դառ, մեղք ես, ջահեւ-ջիվան ես՝ գնա՛ քու արևի ձենն ածա:

— Չէ՛, որ չէ, — ասեց տղեն, — ինչ ուզում ա ըլնի՛ պտի էթամ, ո՛ր պտի էթամ: Ջրհանդա՛մը գյոռը, մի օր էլեւ եմ, մի օր էլ պտի միռնեմ:

Չաղրատերը տեհավ, որ չէ, տղեն մի հետ պպին ա կաննե, չի ուզում եդ դառնա. — Տղա՛, — ասեց, — մի բան ասեմ անկաջ կա՞նես:

— Խի՞ չեմ անի, ասա՛ տենամ:

— Մերս, — ասեց, — էդ Քոսի կնանոցը լեղացնող, մուղաթ կե-նողն ա. հրեա ա՛ռ էս մատանիքն ու աղլուխը նշանաբան. կտանես մորս, կասես. «Տղեդ ա ղրկե»: Թե անի, բալի էլի նա մի ճար անի քեզ, թե չէ իմաց կաց՝ էթալդ կըլնի, գալդ չիլնի:

եննա զնաց մի քլահլան ձի բերեց, տվեց իրան:

— Էս ձին որ կա,— ասեց,— էդ ճամփովը շատ ա զնացե էկե-
կնիրնես, հենց գլամը բաց կթողաս՝ քեզ կտանի դո՛ւզ Քոսի ամա-
րաթի աղաքին վե կբերի:

Տղեն մատանիքն ու աղուին առավ, դրեց շեբը, իրա ձին թո-
ղաց ընդե, նրա քլահլան ձին նի էլավ, ընկավ ճամփա: Գնաց,
զնաց, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, գշեր զնաց, ցերեկ զնաց՝ մի՛
օր, է՛րկու օր, ի՛րեք օր, մի՛ շաբաթ, է՛րկու շաբաթ, ի՛րեք շաբաթ,
մախլասի՝ մի ամիս՝ հասավ Քոսի ամարաթը: Ձիուցը վեր էկավ,
դուր ծեծեց, մի պառավ դուս էկավ:

— Ո՛ւմն ես ուղում,— հարցրեց պառավը:

— Ֆլա՛ն շաղրատիրոնչ մորը,— ասեց տղեն:

— Հենց ե՛ս եմ,— ասեց,— տենամ ինչ ես ուղում:

Տղեն հանեց նշանաբանը, տվեց պառավին, ասեց.— Քու տղեն
ա դրկե,— ու մին-մին նաղլ արեց, թե՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:

— Լա՛վ,— ասեց պառավը,— ինչ որ ձեռիցս կգա կանեմ, չեմ
խնայի. նրանից զենը դու գիտաս, դռաղ տղա ես՝ Քոսի ձեռիցը
կպրծնես, թե չէ հո՛ իմա՛ց կաց մենծ թիբեն անկաշդ կթողա: Հրես
էդուց,— ասեց,— հինգշաբթի ա, Քոսի կնանոնցը պաի տանեմ լե-
ղացնեմ, դու էլ մեր եննուցը վե կա՛ց արի: Ես մի մհանով,— աս-
եց,— կնկանդ դրադ կկանչեմ, կխոսացնեմ. դու էլ մտիկ չես տա,
կքաշես թարթո՛յա՛լա:

— Լա՛վ,— ասեց տղեն,— ոնց որ ասեցիր՝ ընենց կանեմ:

Հեզսի օրը, պառավը Քոսի կնանոնցը աղաք արեց, տարավ լե-
ղացնի: Ամարաթիցը մի քիչ հեռու լավ-լավ հավըղներ կային, ամեն
շաբաթ նրանց բերում էր ըտե շին-շին լեղացնում, եդ բերում ա-
մարաթը:

Ճամփին պառավը էն տղի կնկա հեննա եդ մնաց մեկկնեքի-
ցը, նրան խարեց, թե թաքուն բան ա ուղում ասի: Տղեն ձին նի
էլած, ետենեքիցը բուռուն էր պահում. հենց էս տեհավ թե չէ, ձին
վրա քշեց, կնկանը քաշեց թարթը, ձիու գլուխը բրախ տվեց ու
յա՛լա:

— Հարա՛յ, հարա՛յ, հարա՛յ, էկե՛ք, հասե՛ք. Քոսի կնկանը
փախցրին, տարա՛ն,— ձեն տվեց պառավը: Սաքի թե, որ ասես՝
ինքը բանից խաբար չի:

Կնանիքն ընչանք կիտվեցին տղեն իրա մանգղին առավ: Խեղ-

Ճերի համամենբը զլխնեբին հարամ էլալ։ Բիրադնով եդ դառան, էկան՝ ամարաթը։ Տղի բախտիցը Քոսեն մենծ քուն էր մտե, շնթուկե, մարդ սիրտ չէր անում էթա վե կացնի, շունքի քառասուն օրը դեռ հլա չէր թամմե։ Կացան ընչանք թամմեց, նոր որ Քոսեն քնիցը վե կացալ։

Պառավը գնաց ասեց.— Բա չե՞ս ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, կնկանդ փախցրին տարան, ճար ունես՝ տե՛ս։

— Ղո՛րթ։

— Ղո՛րթ։

— Ո՞ր դհովը տարան։

— է՛ս դհովն,— ասեց պառավը, դաստի ուրիշ դի՛հ շանց տվեց, որ տղի եննուցը չկարենա հասնի։

Քոսեն թռալ ձին, յա՛լլա։ Դե՛ս քշեց, դե՛ն քշեց, տեհալ մի ճամփի վրա հրեն մինթանի կտորտանք։ Տղեն կնկանը որ փախցրել էր, դու մի ասի՝ կնիկը թաքուն մինթանի փեշը ճղի, շաղ տա ճամփին, որ Քոսեն իմանա իրան դվո՛րն են տարե, գա հավարին հասնի։

— Բա՛ս,— ասեց Քոսեն,— դեսն են տարե։

էս ճամփեն բռնեց՝ գնաց։ Գնաց, գնաց, կես սհաթումը տղի եննուցը հասալ։

— Հո՛ղածին,— ասեց,— ո՛նց ես մենծ թիքեն անկաշդ թողամ։ Կնիկս տա՛լիս ես, թե չէ։

— Սեյը գողալու տեղ՝ սե՛լվորն ա գողում,— ասեց,— էկել ես կնկանս փախցրե հերիք չի, դեռ հլա դո՛ւ ես մենծ-մենծ խոսում։ Ուզո՞ւմ ես,— ասեց,— ա՛րի կուլենք, ով ում ախտեց՝ նա նրան սըպանի։

— Լա՛վ, արի՛ կուլենք։

էս ասեցին թե չէ, հասան իրար։ Տղի վրա պրծնիլն ու Քոսին ախտիլը՝ մին էլալ։

— էսթա՛վուր չի,— ասեց Քոսեն,— արի ձիանոնցից վե գանք, կոխ պրծենք։ Ով ում գեննովը տվեց, նրա արինը նրան հալալ ըլնի։ Ղա՛բուլ ես։

— Ղա՛բուլ եմ,— ասեց,— արի հմի էլ կոխ պրծենք։

Կոխ պրծան։ Զա՛նըմսան տղեն, Քոսին որ չվեկալալ բոյովը մին գեննովը տվեց՝ բըղկոնը բերնովը դուս էկալ։ Կնիկը տեհալ, որ Քոսի բանը բուրդ ա, ինքն էլ մի դհիցը վրա հասալ, ինչ հալով Քոսին տակիցը հանեց՝ քցեց տղի վրեն։ էս հետ էրկսով տղին

վն կոխեցին, ձեռ ու ոտը կապեցին: Ամառվա էն ճրոճըռան շոքին էր: Բերին եռման ավաղը քանդեցին, տղին ընշանք ճիտը միջին թաղեցին, իրանք գնացին ծառի հովք, որ մի քիչ քնեն, դինջանան:

Խեղճ տղեն շոքու պատռում էր, լերդ ու շիգլարը էրվում, փոթոթվում. մի պուտ շուր էր ուզում, տվող չկար, խմեր՝ սիրտը հովանար: Ասենք նրանց կշտին մի կուժ շուր կար, համա խեղճի ձեռ ու ոտը կապած ին, շէր կարում էթա, վեր ունի՝ խմի: Ըսենց կացավ մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրենք սհաթ՝ տեհավ էն դհիցը սարը ճղվեց, մի եքա վիշապ դուռ էկավ ընդին ու դո՛ւզ դպա իրան:

— Փա՛ռք քեզ, աստոծ, փառքդ շա՛տ ընի,— ասեց տղեն,— էս խաթիցը չպրծած՝ թաղա խաթի մեջ ընկա:

Համա մնաց արմացած, որ տեհավ վիշապը գնաց, կուժը բերեց տվեց իրան.— Խմա՛, ինչքամ ուզում ես,— ասեց:

Ջաթի ծարավ թուրը-մուրը կպել էր. առավ, քաշեց բերնին, մի կո՛ւշտ խմեց, եդ տվեց վիշապին: Վիշապը տարավ դրեց էլ եդ նրանց կուշտը, բերանը բաց արեց, մի էրկու կաթ լաղու ածեց կօի մեջը, էլ եդ գնաց քաշվեց սարը: Տղեն մնացել էր սառած մտիկ անելուն:

Մի վախտ Քոսեն քնատեղիցը վն կացավ, կուժը վն կալավ, տղին ճիճիկ տալուն դրեց բերնին՝ խմեց: Դե միջին յաղու կար, է՛լի խմելու բաշտան՝ տրաքվեց, մեջտեղիցը էրկու՝ էլավ: Կնիկն էս տեհավ թն շէ, վաղեց Քոսի թուրը հանեց, վրա հասավ, որ տղին սրպանի: Նո՛ր տղեն աղաչանք, պաղատանք:

— Ա՛յ կնիկ,— ասեց,— խի՞ ես ինձ մուխաննաթություն առնում, շէ՞ ես էլ ջու մարդն եմ: Արի՛, — ասեց,— ձեռ ու ոտս եդ արա, էլի ես քեզ մարդ, դու ինձ կնիկ. էթա՛նք գլխներս դինջ ապրենք:

Կնիկն ավատաց մարդի խոսքին, ձեռ ու ոտը եդ արեց, նի էլան ձիանիքը՝ էկան: էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ դիտա, հասան էն չաղրատիրոնչ կուշտը: Նի մտան չաղիրը, տեհան չաղրատերը ընդն նստած:

— Բա՛րով,— ասեց տղեն:

— Ա՛յ դու բարո՛ւ, ասսու հաղա՛ր բարին, խերին,— ասեց չաղրատերը.— ամեն ճամփեդ սալամա՛թ: Դու էն ասա՛ տղա՞ ես, թե աղջիկ:

¹ Տպագիր տեքստում այս բառի փոխարեն եղել է՝ երկու, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

— Տղա՛ եմ,— ասեց,— գնացի, Քոսի հեննա կռիվ արի, ախտեցի, կնիկս ձեռիցը խլեցի, բերի:

էդ գշեր դրա կշտին կացան, տղեն մին-մին նաղլ արեց՝ ո՛նց գնաց, ի՛նչ արեց, ի՛նչ չարեց, մախլաս՝ ամեն բան տեղը-տեղին ասեց: Նստեցին, էրկեն ու բարակ զրից արին, մասլահաթ արին, եննա թեք ընկան քնեցին: Լիսը բացվեց թե չէ, տղեն չադրատիրոնչ ձին տվեց նրան, իրա ձին նի էլավ, կնկանն էլ Քոսի ձին նի հանեց, ընկավ ճամփա:

էկավ, էկավ, էկավ, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, տեհավ, է՛, հրեն մի սարի դռնի մի շաղիր: Ալբիալը ճանանչեց, որ բեզրգյանի շաղիրն ա:

— Բա՛ս,— ասեց,— Ծրուսաղեմից եդ ա էկե, իմ ճամփեն ա պահում: Էկան հասան շաղիրը, ձիանոցից վեր էկան, բեզրգյանին գլուխ տվին, ընդե կաննեցին:

— Ամեն ճամփեդ սալամա՛թ,— ասեց բեզրգյանը,— դե ասա տենանք ի՛նչ արիր, ի՛նչ չարիր. ո՛ւր գնացիր, ո՛րդե գտար կնկանդ:

— Բեզրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասեց տղեն,— բա չե՛ս ասի՝ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:— Նստեց մին-մին նաղլ արեց, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

Բեզրգյանը էս որ իմացավ, բերեց կնկանը մի դաթրի պոչից կապեց, որ տանի սա՛րով, քա՛րով, քո՛լով տա՝ մենծ թիքեն անկաջը բերի:

Հեգսի օրը շաղիրը հավաքեցին, էկան իրանց երկիրը: Բեզրգյանը ըստե տղի հմար թազադան մի սի՛րուն, նա՛շխուն աղջիկ ուզեց, պսակեց, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց:

Գա՛նք հմի խաբար տանք նրա հորիցը:

Նրա հերը դեռ հլա սաղ էր, համա դառը-տխուր, ընչանք վերջը նոթերը կիտած, ըսկի մարդի հեննա չէր խոսում: Բեզրգյանը ի՛նչ անում էր, ինչքամ հարցնում. «Ախար ասա՛ տենամ՝ դարտդ ի՛նչ ա, է՛», չէր ասում: Մի օր էլ շատ որ զոռեց, էս հետ նրա խաթրիցը չկարաց անց կենա:

— Բեզրգյա՛նը սաղ ըլնի,— ասեց,— աղաք մի գյուղս բերիլ տո՛ւ, եննա կասեմ դարտս:

Բեզրգյանը էն սհաթը հրամայեց, որ էթան գյուղը բերեն տան իրան: Գնացին, իրեք, չորս ֆոգով անշախ ճըռնչալոն բերին՝ էն-

քամ' ծանդրն էր: Համա փահլեան հերը մի ձեռով գլուրզը վե կալով, մանենրի վրեն հաղացրեց.

— Բոշ ա,— ասեց,— ծերացել եմ. էլ հալ չի մնացե վրես: Ես,— ասեց,— աղաք շատ դռաղ ի. համա գլխովս մի բան անց կացալ, նրանից դեսը դուդումս կտրվել ա: Իմ հաբսը հո տեհար ո՞նց իրա հալալը հաբամեց, մարդին մովսաննաթություն արեց. էն օձը չըլներ, Քոսի հեննա պտի սրպանեին նրան, թողային ընդե, դուդ ու դուշի կիրակուր անեին, էն դիհը կաննեին: Համա կնանիքը ֆոմմա հո բտենց չեն. մի ֆանի տարի աղաք ես մի հալալ կաթնակերի ռաստ էկա, ու արաք աշխար ման գայիր՝ նրա հատը շի գրտեի: Հըմի բեգրգյանը սա՞ղ ըլնի, ֆեզ նաղլ անեմ՝ ո՞նց ռաստ էկա էդ քասըրով, դռաղ կնկանը 1:

Մի հետ,— ասեց,— ձիս նի էլած, ասպարաւորված, էս գլուրզն էլ ձեռիս ճամփա ի էթում: Մխնի տեղ գնացի, տեհա էն դհիցը մի ձիավոր դուս էկավ:— Բա՛ր՝ աջողում, աղպեր,— ասեցի:— Ձեն չհանեց, ո՞ր ասես հո էլա մտիկ շտվեց, տենա ո՞վ եմ, ո՞վ չեմ՝ հենց մի գլուխ ձին քշում էր: Ինձ ու ինձ միտք արի. «Ես,— ասեցի,— էսքամ դռաղ փահլեան ըլնեմ, ո՞նց թե նա ինձ մարդատեղ չդնի, բարովս էլա շաննի՞»։ Ասեցի ու գլուրզս հտեկիցը շպուտեցի. համա մնացի դարմացած, որ տեհա գլուրզս դիպավ՝ քյար շարեց. նա ըսկի տեղիցն էլ ժած չէկավ: Ասեցի՝ մի հետ էլ տամ տե՛նամ: Ձիուց վեր էկա, գլուրզս վե կալա, մի դրըր էլ հասցրի՝ էլի ժած չէկավ: Համա մըն էլ որ քցեցի, էս հետ նա ձիու գլուխը շուտ տվեց, քշեց դպա ինձ: էկավ անկաջիցս բռնեց, ընենց մի վիլ քաշեց, որ մնացի տեղն ու տեղս շըջմած, վախլությունից թուրը-մուրս կպավ՝ էլ ձեն, ծըպտուն չհանեցի:— Իմ հտեկցն արի,— ասեց ձիավորը: Գնացի: Գնաց, գնաց, գնաց՝ մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, էկավ, մի ամալաթի կշտի վեր էկավ:— Ձիուցդ վե՛ր արի,— ասեց: Վեր էկա: Ձիավորը շիրիցը հանեց տասը տասնէրկու թարլամեխ, տվեց ինձ:— Ա՛ռ ըստոնք,— ասեց,— վե տու էս ամալաթի պատին, որ ես նիլեմ վիրա:— Ճարս ինչ. ի՛նչ ասեր՝ պտի անեի, մի հետ աչքս վախեցել էր: Ձեռիցն առա, գնացի մի եքա քար բերի, որ վե տամ: Թըրը՛խկ հա թըրը՛խկ, թըրը՛խկ հա թըրը՛խկ, թըրը՛խկ հա թըրը՛խկ՝ ինչքամ

1 Եղատառով ապված ամբողջ պարբերությունը տպագիր տեքստում բացակայում է. ավելացված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

արի, չէլալ, չկարացի վե տամ: Տեհալ, որ չեմ կարում, էկալ եդ ձեռիցս առալ, դըմսկով մի դըրբ տալու բաշտան՝ վե տվեց պատին: Ըսենց դըմսկով մի դհիցը մեխն էր վե տալի, մի դհիցը նիլնում վիրե: Վե տվեց՝ նի էլալ, վե տվեց՝ նի էլալ, վե տվեց՝ նի էլալ, ընչանք հասալ ամարաթի անգլուխը: Մի դաֆիլ հարայ-հրոցի ձեռնկալ անկաջս. հենց իմանաս ընդե իրար կոտորում ին: Անց կացալ մի քանի վախտ, նա էլի էն մեխերովը վեր էկալ, նի էլալ ձին:— Հեննես արի՛,— ասեց: Գնացի: Էդ ձիավորը գնաց, գնաց, գնաց, մի գերեզմանի կողքի կաննեց, ձիուցը վեր էկալ, ձեռով էդ գերեզմանը քանդեց՝ տեհա միջին մի մեռել:

— Տե՛նում ես էս օլում,— ասեց ձիավորը,— սա իմ մարդն ա: Ասենք ես տղամարդի շորեր եմ հագե, համա ես տղամարդ չեմ՝ կնիկարմատ եմ: Սրանից մի ամիս աղաք,— ասեց,— մեր դուշմաններն էկան որ ինձ փախցնեն տանեն, մարդս չթողաց, հետները կռիլ արեց. նրանք տվին մարդիս սըպանեցին: Նրանից դեսը ես աստու՛ն աղաչանք արի՛ ինձ էնքամ դվաթ տա, որ մարդիս ինադը հանեմ՝ եննա ֆողիս առնի: Ըսօր որ էն ամարաթի գլուխը նի էլա՝ մարդիս սըպանողներին էլ ես սըպանեցի: Սրանից դենը,— ասեց,— ինձ ապրիլը հարամ ա կացե, ես էլ պտի էթամ մարդիս կուշտը: Քեզանից մենակ խնդիրքս էս ա, որ ինձ մարդիս կշտին թաղես: Զի՛ս, ասպա՛րներս քեզ եմ բաշխում, մնա՛ս բարով:

էս ասեց թե չէ, թուրը հանեց, կոխեց իրա սիրտը, ընկալ մարդի գերեզմանի վրեն, ընդե տեղն ու տեղը դինջացալ: Սա էլ ափալ-թափալ ֆողը վրա տվի, նրան ընդե թաղեցի: Թողի էկա: էն օրվանից դեսը աջքս շատ ա վախեցե. գշեր, ցերեկ էլ դնշում չունեմ՝ հենց սրա վրեն եմ միտը անում...:

Բեզրգյանը նո՛ր իմացալ, թե էսթավուր դուռը փահլեանը խի՛ պտի է՛սքամ դեն ընկնի:





43. ԱՄՈԹՈՎ ՀԱՐՍԸ

Կըլնի չիլնի մի աղջիկու էս աղջիկը զարիւ տեղ հարս գնացած ա ըլնում: Զատկի շաբթին էս հարսի աղպերը գալիս ա քվորը տանի հերանց, որ մի քանի օր ընդե կենա, հորնըմոր հեննա, բարեկամների հեննա, ես ինչ գիտամ՝ տես ու ճանանչի հեննա ուրախանա, էլ եդ դա կեսառանց գեղը: Զունքի հերանց գեղը մոտիկ ա ըլնում, ընդուր հմար էլ ձի չի նիլում, վեր ա կենում աղպոր հեննա ոտով ընկնում ճամփա: Ինքն էլ էդ վախտերքը էրկուֆոգիս ա ըլնում, որ ըսօր, էգուց պտի ազատվեր:

Գալիս են գալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, խելի տեղ դալիս են, մի դաֆիլ քվոր ցավը բռնում ա:

Ի՛նչ անի, ի՛նչ լանի, աղպորն ասում ա.— Դու աղաք-աղաք գնա՛, ես գալիս եմ:

Նրա բախտիցը ըտերանք մի էր ա ըլնում. էթում ա էդ էրի միջին ինքն իրան աղատվում, բերում մի սի՛րուն, նա՛շխուն, դըմբըռճիկ, լխտիկ-մխտիկ էրեխա: Դոգնոցը եդ ա անում, ճոճ կապում էրի միջին, էթում ծառի լեն տերևներ պոկոտում, բերում էրեխին սոտաշոր, թաթաշոր շինում, էրեխին լավ լազաթին փաթթում, դնում ճոճը: Ինքն իրան բերում ա էրեխի անումը դնում Օրսագլուկ, նըստում ըտե ճոճն օրորում, ասում.

Նանի՛կ, նանի՛կ, Օրսագլո՛ւ,
 Օրդ թամամ, Օրսագլո՛ւ:
 Լենատերև տոտաշոր,
 Նեղատերև թաթաշոր:
 Զեյրանը քեզ ծիծ կտա,
 Քամին կգա, կօրորա:

Ասում ա՛ն օրորում, ասում՝ օրորում, ընչանք էրեխի քունը տա-
 նում ա: Եննա էրեխի ջովստ թուշը պաշում ա, ըտե օխտը բեռը ար-
 տասունք չափում, լաց ըլնում, թողում գալի աղպոր եննուցը հաս-
 նում: Աղպորիցն էլ ամանշում ա, բան չի ասում նրան, ընչանք հաս-
 նում ա հերանց գեղը, մորը թաքուն անկաջին ասում, թե. «Ըսե՛նց,
 ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ֆլա՛ն էրումը ազատվել եմ, մի էրեխա բերե,
 ընդե ճոճ շինե, միջին քուն դրե, էկե»:

Նո՛ր մերը մարդ ա դրկում, էրը սալըղ տալի, որ էթան բերեն:
 էթում են ման գալի, էրը գտնում, նի մննում տենում՝ դո՛րթ որ էրե-
 խեն ճոճի միջին, մի ջեյրան էլ էկել ա, նրան ծիծ ա տալի: Վեր են
 ունում էրեխին սաղ-սալամաթ բերում տուն:

Էլ ի՛նչ ասիլ կուղի, մերը էրեխին որ տենում ա, ուրախանում,
 աշխարով մին ա ըլնում: Նո՛ր բերում են էրեխին կնքում, անում
 էլի դնում Օրսագլու, ոնց որ մերը դրել էր:





44. ԵՐՈՒՍԱՂԵՍ ԴՈՒ ԳՆԱՅԻՐ

Այլալ ժամանակին մարդ ու կնիկ են ըլնում, ունենում են մի տղա ու մի արուով-հայով, տնարար հարս, էնքա՛մ ժամասեր, էնքա՛մ աստվածապաշտ, էնքա՛մ աղքատներին ողորմություն տվող, որ էլ ասել չի ուղի:

Էդ հարսը օրեն մի օրը էթում ա իրանց հարևանի տունը, տենում ա հարևանի կնիկը թունդիւրը վառել ա, վրեն պղնձով բան ա դրել, էփում ա: Մոտանում ա պղնձին, խոսիւր վեր ունում, ի՛նչ տենում՝ միջին մի շան թուլա: Էս որ չի տենում, մազերը զլխին բիզբիւ ա ըլնում:

— Ա՛յ մաղխուլվածի կնիկ,— ասում ա,— էդ ի՛նչ ես էփում:

— Քեզանից պահեմ՝ աստա՛նից ինչ պահեմ,— ասում ա հարևանի կնիկը,— մտքափոխ ի, սիրտս դառան միս՝ ուղեց: Դե՛, ինձ փող ո՛րդիան ա, որ էթալի առնելի. բերի մեր շան թուլեն մորթեցի, որ էփեմ, ուտեմ:

Էդ հարսն ա՛ էն սհաթը պղինձը թունդրի վրիցը վեր ա ունում, տանում դարտկում, բերում լավ սիրունիկ լվանում, թամզացնում, թաղաղան ջուր դնում թունդրի վրեն. ինքն էլ վազ ա տալի իրանց սուրուի միջիցը մի լխտիկ-մխտիկ¹ դմբռճիկ զառը ջոկում, վեր ունում, բերում մորթում, քերթում, խտկում, եննա կոտորում ա,

¹ Տպագիր տեքստում բանահավաքի ձեռքով մխտիկ բառը ջնջված է (Մ. Կ.):

ածում պղինձը, լավ-լազաթին խաշում, հանում դնում մտքափոխ
կնկա աղաթը:

էդ կնիկը հո՛, ուրախությունից չէր իմանում ի՛նչ անի. նստում
ա կուշտ ու կուտ ուտում, կշտանում, էն դի՛հը կաննում: Էս բանը
էդ կնկանից ու հարսից սավայի մարդ չի իմանում:

Անց ա կենում մի վախտ. էդ հարսի կեսուրն ու կեսառը միտք
են անում էթան Երուսաղեմ ուխտ: Ճամփի թաղաբեք են տենում,
օրեն մի օրը էն գլխեն վե կենում, ընկնում ճամփա: Հարսին ու տղին
էլ թամբահ են անում, որ տանը մուղաթ կենան, ընչանք իրանց
գալը:

Գալիս են գալի, շատն ու քիչն աստոծ դիտա, մի օր, էրկու օր,
իրեք օր, հինգ օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, մի վախտ վարավորդ
են անում, տենում ի՛նչ՝ իրանց հարսը հրեն աղաքներին մեն-մե-
նակ էթում ա: Մնում են մարդ ու կնիկ իրար էրեսի մտիկ անելուն:

— Ա՛յ կնիկ, — ասում ա մարդը, — մեր հարսը ըստերանք ի՛նչ
ա շինում. չըլնի՞ սա էլ ա էթում Երուսաղեմ ուխտ:

— Բալի յանդիշ ենք, — ասում ա կնիկը, — ա՛րի մի քիչ եգին-
եգին էթանք, բալքի հասնենք, տենանք դրուստ մեր հարսն ա, թե չէ:

Մարդ ու կնիկ հարսի եննուցը կրընկնում են, ինչքամ ջաննե-
րումը ջան կար վազում են: Վազում են մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք
սհաթ, ի՛նչ անում են, չեն անում՝ չեն կարում հասնի:

Գա՛լիս են գալի, հասնում են Երուսաղեմ: Ըտե մի օթախ են
քրեհում, որ մի քանի վախտ կենան, ուխտներն անեն, պրծնեն, էլի
վե կենան դան իրանց երկիրը: Ոնց որ աղաթ էր, որ ուխտավորը
տեղ հասնեթ թե չէ՝ պտի էթար ժամ համբուրի, սրանք էլ օթախը
քրեհում, տեղավորվում են թե չէ՝ վեր են կենում գալի Երուսաղեմա-
ժամը: Մննում են ժամ, տենում էնքա՛մ խալի ա լքցվե, էնքա՛մ
խալի ա լքցվե, որ ասեղ քցելու տեղ չկա: Ժամի՛ միջին մի տեղ
կաննում են, էրեսները խաշըհանում, ծունդը դնում, ասսուռ աղոթք
անում: Մարդ ու կնիկ մի վախտ աչքները դես-դեն են ման ածում,
տենան ո՛վ կա, ո՛վ կա ժամումը, մի դաֆիլ տենում են ի՛նչ՝ իրանց
հարսը հրեն բեմի կշտին կաննած:

Մարդը կնկանը թաքուն բզում ա. — Ա՛յ կնիկ, — ասում ա, —
տենում ես մեր հարսը հմի էլ ո՛րդե ա էկե:

— Հա՛, — ասում ա կնիկը, — տենում եմ: Մարդ իմանա ո՛ւմ
հեննա ա էկե:

էլ ձեն-ծպտոն շեն հանում, կենում են ընշանք ժամը դուս ա
գալի, իրանք աղաք-աղաք էթում են դուս կշտին կաննում, բուսուն
քաշում, որ հարսը դուս գա թե չէ՝ բռնեն: Լա՛վ: Կենում են մի սհաթ,
էրկու սհաթ, ժամը դուս ա գալի, խալիսը քոմմա քաշվում են, իրանց
հարսը չկա ու չկա:

Փոր-փոշման թողում են գալի իրանց օթախը: Հեգսի օրը էլի
վեր են կենում, գալի ժամ: Պատարագը որ կաննում ա, մարդ ու
կնիկ աչք են ածում, տենում իրանց հարսը էլի էկել ա հրեն բեմի
աղաքին կաննե, աղոթք ա անում: Ժամը որ դուս ա գալի, մարդ ու
կնիկ էլ՛ դուս են գալի դուսնը կաննում, հարսի ճամփեն պահում:
Մտիկ են անում, մտիկ՝ տենում են խալիսը բիրադի քաշվեցին, էլի
իրանց հարսը չկա: Էլի փոր ու փոշման թողում են գալի իրանց
օթախը:

Մարդ ու կնիկ մի քանի վախտ ըտե կենում են, իրանց ուխտն
անում, մատաղ անում, աղքատներին բաժանում, էթում քաղաքի
լավ-լավ տեղարենքը ման գալի, թամաշ անում, նոր վե կենում,
ճամփա ընկնում դպա իրանց երկիրը:

էթում են, էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոծ գիտա՛,
վերջը՝ հասնում են իրանց երկիրը: Վաղ-վաղ էթում են տուն,
ասում են՝ տենանք մեր հարսն է՞կել ա, թե չէ: Որ գալիս են տե-
նում հարսը ընդե, մնում են արմացած, թե էս ե՛ր էկավ տեղ հա-
սավ, որ իրանք ճամփին շտեհան:

— Ա՛րի մի դրան թաքուն հարցնեմ,— ասում ա կեսուրը,—
տենամ ի՞նչ կասի:

Հարսի կռնիցը բռնում ա, դրադ քաշում:

— Ա՛ղջի,— ասում ա,— մի բան եմ ուզում հարցնի, դրուստը
կասե՞ս, թե չէ:

— Ա՛սա,— ասում ա հարսը,— կասեմ, խի՛ չեմ ասի:

— Դու ա՛րի դրուստն ա՛սա. էն ո՞ւմ հեննա իր գնացն Երու-
սաղեմ:

— Ա՛յ նանի,— ասում ա հարսը,— ա՛ստոծ, ե՛րկինք, դե՛տինք,
ծո՛վ, ցա՛մաք, ձեր գնալու օրից ընշանք հմի ոտս մեր շեմքիցը դուս
չեմ դրե: Ըտ էլ դեն կենա,— ասում ա,— առանց իմ մարդի ո՞նց
տեղ կէթամ:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ «մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, մախլասի մի ամիս», որը բանահավաքի ձեռքով չեղված է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում չի եղել, ավելացված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

Ըտենց նա հա՛ ա ասում, սա՛ չէ՛, նա՛ հա՛, սա՛ չէ՛, խեղճը օր-
թում-կրակն ա ընկնում, թե Երուսաղեմ չի գնացե՛ կեսուրը չի ավա-
տում: Կանչում ա իրանց տերտերին:

— Ա՛յ տերտեր,— ասում ա,— քեզ մի խնդիրք ունեմ ասելու:

— Ա՛սա,— ասում ա տերտերը:

— Սրանից մի ամիս աղաք,— ասում ա,— մարդ ու կնիկ գնա-
ցել ինք Երուսաղեմ ումտ: Գնացինք, գնացինք՝ տեհանք, ըհը՛, հրեն՝
մեր հարսը, մեն-մենակ, աղաքներիս էթում ա: Ինչ արինք-չարինք,
որ ենուցը հասնենք, չկարացինք: էկանք, էկանք, հասանք Երու-
սաղեմ: Գնացինք ժամ, որ աղոթք անենք, տեհանք մեր հարսը մե-
զանից աղաք ա էկե, բեմի կշտին կաննե, աղոթք ա անում: Ժամը որ
դու ա էկավ, գնացինք ժամի դռանը կաննեցինք, որ դու գա՛ բռնենք:
Ժամը դու ա էկավ, խալխը քոմմա իրանց տները քաշվեցին, մեռանք
մտիկ անելուն՝ ո՛նչ հարս էրեաց, ո՛նչ զադ: Հեգսի օրն էլ էկանք՝
էլի ըտենց: Ուխտներս արինք, պրծանք, վե կացանք եդ էկանք, տե-
հանք հարսը մեզանից աղաք ա էկե, տանը նստե: Հարցրի՛ օրթում-
կրակն ընկավ, թե՛ Երուսաղեմ չե՛մ գնացե: Ա՛յ տերտեր,— ասում
ա,— հմի դու կանչա՛ խոստովանացրա, բալքիմ քեզ ասի, տենանք
էս ի՛նչ բաս ա:

— Լա՛վ,— ասում ա տերտերը,— դրկա՛ դա տենամ:

Կեսուրն էթում ա հարսին դրկում տերտերի կուշտը: Հարսը
գալիս ա տերտերի աջն առնում, աղաքին շոքում:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա տերտերը,— լսել եմ դու մեն-մենակ
վիր ես կացե գնացե Երուսաղեմ. դրո՛ւստն ասա գնա՞ցել ես, թե չէ:

Հարսն էլի օրթում-կրակն ա ընկնում, թե ինքը ո՛նչ Երուսա-
ղեմ ա տեհե, ո՛նչ էլ գիտա Երուսաղեմա ճամփեն դվորն ա:

— Բաս որ էտենց ա, ա՛յ որդի,— վրա ա բերում տերտերը,—
մի վարձք արած կըլնես, որ գնացել ա ընչանք Երուսաղեմ հասե:

Հարսը տենում ա տերտերը շատ ա զոռում, նստում ա մին-
մին, տեղը-տեղին նաղլ անում իրա արած վարձքը, ոնց որ ես ձեզ
նաղլ արի:

Տերտերն էլ էթում ա կեսուրը, կեսառին նաղլ անում:

Կեսուրը, կեսառը, որ իմանում են բանն ընչու՞ն ա, վազում են
հարսի ճակատը պաշում:

— Զորանա՛ս,— ասում են,— ա՛յ որդի. Երուսաղեմ դո՛ւ գնա-
ցիր, չէ թե մենեմ:



45. ՀՈՐ ՏՎԱԾ ԻՐԵՔ ԽՐԱՏԸ

Ավալ ժամանակին¹ ըլնում ա շինում մի մարդ, ունենում ա մի մինուճար տղա: Էդ մարդը շունքի շատ էր ծերացե, դե՛ն ընկե, հա՛յ-հա՛յը գնացե՝ վա՛յ-վա՛յը մնացե, տղին ուղեց՝ քանի սաղ ու կենդանի ա, մի փեշակի տա, բա՛լի իրանից եղը մի կտոր հացի տեր բլնի, գլուխ պահի: Համա խեղճ հերը ի՛նչ բանի դրեց, ի՛նչ փեշակի տվեց՝ չէլավ, մի տեղ էլա շնակալեց, թողաց, սալախանի սրած ընկավ քուշերը:

— Զըհա՛նդամը գյուղը,— ասեց հերը,— ա՛րի դուքան դնեմ տենամ, բալի ընդե սթրում ա:— Բերեց տղին դուքան դրեց:

Անց ա կենում մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, վեց ամիս, մախլասի՝ մի տարի, էս մարդն ա՝ մի ղաֆիլ հիվանդանում ա, տեղով-բարձով թեք ընկնում. կանչում ա տղին:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— տենում ես հրեա մեռնում եմ. ինձանից եղը ինչ պտի անես. հլա ջահել ես, աշխարի խերն ու շառը շես գիտա: Ո՛րդի,— ասում ա,— քեզ ուզում եմ իրեք խրատ տա. կլսես՝ դո՛ւ գիտաս, շես լսի՛ էլի՛ դու գիտաս, մեղքն ու վարձքը քու շլինքը:

¹ Տպագիր տեքստում այս բառին հաջորդում է՝ էջմիածնում, որը շնչված է բանահավաքի ձեռքով: Զնչված է նաև այդ բառի մասին տողատակին գրված ծանոթությունը. «Վաղարշապատ գյուղը հաճախ այսպես է կոչվում տեղացիներից» (Մ. Կ.):

— Ա՛յ հեր,— ասում ա տղեն,— կլսեմ, խի՞ չեմ լսի:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— որդե ըլնես, ինչ բանի էլ որ դուռ-
չուռ անես, հենց որ ժամի ձենը լսեցիր՝ ձեռիդ ինչ վառվ բան ըլնի՝
թո՛ղ, գնա՛ ժամ, աստու՛ն աղոթք արա՛: Էս մի՛ն: Մարդ ա, ո՛րդի,
կպատահի ճամփա կէթաս, որ վարար ջուր ռաստ գա՛ առանց վա-
լադ մարդի չըմենես անց կենաս. մի քանի օր էլ եդ ինկ, բա՛ն չկա,
ընշանք սրա՛ն, նրա՛ն հարցնես, հարց ու փորձ անես, մարդ զըտ-
նես, գա քեզ անփորձանք անցկացնի: Ըս էլ է՛րկու: Վրա իրեք էլ,
ո՛րդի, ինձանից քեզ ամանաթ, գշերը ըսկի ճամփա չէթաս, հենց
ո՛րդե մթնեց, վե՛ր արի, կա՛ց, ընշանք լիսանա. մի՛ ասի թե՛ ֆլա՛ն
գեղը մոտիկ ա, էթամ հասնեմ, չէ՛: Հրե՛ս ո՛րդի, է՛ս ա իմ իրեք
խրատը. սրանից դենը դու գիտաս, կլսես՝ դո՛ւ գիտաս, չես լսի՝
է՛լի դու գիտաս, մեղքն ու վարձքը քու շլինքը:

Ասում ա, ֆոգին տալի: Տղեն տանում ա հորը առողջ-փառոք,
ո՛նց որ կարգն ա, թաղում, թողում գալի տուն:

Անց ա կենում ըսենց մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ,
մի ամիս, էրկու ամիս, մախլասի՝ իրեք ամիս, օրեն մի օրը էս տղի
ընկերտինքը, որ իրա նման առուտուրական ին, ճամփի թաղարեք
են տենում, ասում են. ճէթանք Թիֆլիս ապրանքի, դուքանի հմար
ճոթ-մոթ առնենք, բերենք: Էդ տղեն էս որ իմանում ա, միտք ա
անում՝ ինքն էլ հետները վե կենա էթա, հա՛մ աշխարք տենա, համ
էլ թազա ապրանք բերի, լքցնի դուքանը, ծախի:

Գալիս ա ընկորտանցն ասում.— Ծս էլ եմ ուզում գա ապրան-
քի, չե՞ք տանի:

— Գալիս ես՝ ա՛րի,— ասում են,— խի՞ չենք տանի:

— Ե՛ր էք ճամփա ընկնում,— հարցնում ա:

— Ֆլա՛ն օրը,— ասում են:

Կա՛վ: Էս տղեն ա՝ ճամփի թաղարեք ա տենում, մի սաղ ամսվա
պաշար վեր ունում, քոչ ու բարխանա անում, ընկորտանց հեննա
վե կենում, ընկնում ճամփա դալա Թիֆլիս:

Գալիս են գալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր,
իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՝ մի
ամիս, հասնում են Թիֆլիս: Ըստե ամեն մարդ իրա առուտուրն
անում ա, պրծնում, եննա քոմմքով էլ վեր են կենում, բռնները կա-
պոտում, քոչ ու բարխանա անում, քրեհարներ բռնում, ետ դառ-
նում գալի իրանց երկիրը: Քոմմքից եդը մնում ա էդ տղեն. դա էլ

որ իրա առուտուն անում ա, պրծնում, ինչ որ դուքանի հմար պետքն էր առնում, էթում ա քրեհարներ կանչում. գալիս են նրա ապրանքը բարձում ձիանիքը, հենց որ լիսը բացվում ա ընկնում են ճամփա:

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, ճամփին մի վարար ջրի ռաստ էկան, էնքա՛մ վարար, էնքա՛մ վարար, էնքա՛մ վարար՝ հենց իմանաս հետը արին էր բերում: Խեղճերը մնացել ին գլխների վրեն շիվարած, շին իմանում ի՛նչ անեն, ի՛նչ լանեն, ո՛նց ջուրն անց կենան: Քրեհարներն ուղում ին տա անց կենա էն ղրաղը, տղեն շթողաց, հոր վասիաթը միտը բերեց թե. «վարար ջուր ռաստ գալիս, տաանց վալադ մարդի շանցկենաս»:

— Զէ՛, ա՛ղպեր,— ասեց տղեն,— ըստե բեռները վե դնենք, էթանք ըստերանք հարց ու փորձ անենք, բալի մի վալադ մարդ գտնենք, դա մեզ անփորձանք գետն անցկացնի:

Քրեհարներից միին էն դհիցը ինքն իրան ղուդուղացավ.— Ի՛նչ կա,— ասեց,— տնա՛շեններ, որ էդքան վախենում եք. էսթավուր պուճուր, մարմանդ՝ ջրիցն էլ մա՛րդ կվախի. ո՛ւղում եք աղաք ես ջուրը մննեմ, եննա՛՝ դուք:

Ասեց ու ղուդուղավարի ձին քշեց. ջուրը մննիլն ու գյում ըլնիլը մին էլավ:

— Հարա՛յ, մաղա՛թ, հեղդվե՛ցի, հասե՛ք,— ձեն տվեց մեր ղուդուղ քրեհարը:

Համա էլ ո՛ր, բանը բանից անց էր կացն. ընկերտինքը ինչ արին, չարին՝ չկարացին խեղճի հավարին հասնի. իրան էլ, իրա ձիուն էլ ջուրը վե կալավ տարավ: Դե հմի արի տես էն մեկկնները ո՛նց են ուրախացե, ո՛նց են ուրախացե, որ տղի խոսքին անկաջ արին, ջուրը չմտան, թե չէ քոմճքով էլ պտի հեղդվեին, էթալին ֆողեց-ֆողի կորչեին:

Նո՛ր էդ տղեն ձին նիլնում ա, քշում էթում մոտիկ գեղարենքը, սրա՛ն, նրա՛ն հարց ու փորձ անում, մի վալադ մարդ գտնում, բերում, լավ-լավ փեշքաշներ, բոլ փող խոստանում, որ իրանց գետն անցկացնի, հանի էն ղրաղը: Էդ վալադ մարդն ա՛՝ դե՛ ջրի սաղրիկ տեղարենքը ընենց գիտար, ոնց որ իրա հինգ մատը, ձին նի ա

¹ Տպագիր տեքստում այս բառը բանահավաքի ձեռքով շնչված է. թողնում ենք այնպես, ինչպես տպագիր տեքստումն է (Մ. Կ.):

ըլնում, ընկնում աղաք, սաղ-սալամաթ դրանց ջուրն անցկացնում, էլ եդ թողում, էթում իրա բանին:

Թիֆլիսից որ նոր ին դուռ էկե, էդ տղին ճամփին մի բեզըրգյան ռաստ էկավ: Էս բեզրգյանը ընդե իրա խրիդն արե, էթում էր Գյանջա. էդ¹ տղի խեղճն ու քյամալը որ տեհավ՝ շա'տ հավանեց.

— Տղա՛, — հարցրեց բեզրգյանը, — ո՞րդիանցի ես:

— Ձևա՛ն գեղիցն եմ, — ասեց տղեն:

— Ինձ հեննա ընկեր չե՞ս ըլնի:

— Խի՞ չեմ ըլնի, — ասեց, — համա հերս մեռնելիս ինձ վասիաթ ա արե, չեմ գիտա դու էլ զա՛բուկ կըլնես, թե չէ:

— Ի՞նչ վասիաթ ա, ա՛սա տենամ. թե ինձ խեր ա, ձեռ կտա, ինչ պտի ասեմ, որ զաբուկ չըլնեմ:

— Ո՞րդե ըլնեմ, — ասեց տղեն, — ինչքա՛մ վազ բան էլ ըլնի ձեռիս, հենց որ ժամերը տվին, ալբիալը պտի վե քցեմ, թողամ էթամ ժամ, աստու՛ն աղոթք անեմ: Էս մի՛ն: Ճամփա էթալիս, — ասեց. — ո՞րդե մթնի, ընդե պտի վե գամ, կենամ ընչանք լիսանա: Էս է՛րկու: Վրա իրեքն էլ որ, — ասեց, — վարար ջուր ռաստ գալիս՝ առանց վալադ մարդի շանցկենամ, ոնց որ դու քու աչքովը տեհար:

— Տնա՛շեն, — ասաց բեզրգյանը, — բա՛ն գիտաս, բա՛ն ասա, թե չէ էդթավուր խելոք խրատներին ո՞վ լի զաբուկ ըլնի:

— Լա՛վ, որ զա՛բուկ ես, բաս ես էլ եմ զա՛բուկ: Ա՛րի ընկերանանք:

Ընկերանում են: Ըստե բեռները բաց են անում, իրար ապրանք համբրում, հաշիվ անում, տղի ապրանքը բեզրգյանի ապրանքից քիչ ա դուռ գալի. ընդուր հմար էլ, տղեն դառնում ա բեզրգյանի չաբեք դարը. սաքի թե՛ ինչ որ աշխատեն, չորս փայլից մինը նրանը պտի ըլնի:

— Տղա՛, — ասում ա բեզրգյանը, — բաս որ ըտենց ա, դու վե՛ աղաք-աղաք գնա Գյանջա, թաղարեք տես, ընչանք ես գամ: Հրես քեզ նշանաբան կտամ, — ասում ա, — կտանես կտաս կնկանս, կնիկս, դուքանի բալանիքը կտա, կէթաս բաց կանես, ալվիլ կտաս, կթամ-զացնես, որ ես գամ թե չէ՝ հաղիր ըլնի, բերենք ապրանքը դարստ-տենք, մեր բանին կենանք:

— Լա՛վ, — ասում ա տղեն, — կէթա՛մ:

¹ Տպագիր տեքստում՝ էլմիածենցի, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Բեղդդյանը նշանաբանը տալիս ա տղին, տղեն վեր ա ունում, դնում ծոցը, նիլում ձին՝ յալլա դպա Գլանջա:

Էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, գշեր, ցերեկ էթում ա, հասնում ա Գլանջա: Էթում ա սրա՛ն, նրա՛ն հարց ու փորձ անում:

— Ֆլա՛ն բեղդդյանի տունը ո՞րն ա,— ասում ա:

— Հրես է՛ս ա,— ասում են:— Տղեն էթում ա դուռը ծեծում, բեղդդյանի կնիկը դուռ ա դալի, տենում մի ջա՛հել, սի՛րուն, բո՛լով, բուսա՛թով տղա հրեն ընդե կաննած: Կնիկը տղին տենալու բաշտան խելքամաղ ա ըլնում, մնում:

— Ո՛ւմ ես ուզում,— հարցնում ա կնիկը:

— Ֆլա՛ն բեղդդյանի տունն է՛ս ա,— հարցնում ա:

— Հա՛, է՛ս ա,— ասում ա կնիկը:— Խի՞ որ:

Տղեն նշանաբանը ծոցիցը հանում ա, տալի կնկանը ու մին-մին ասում, թե ինքն ո՛վ ա, յա ի՛նչ բանի հմար ա էկե: Կնիկը որ լսմանում ա բանը ընչումն ա, տղին ուրախ-ուրախ կանչում ա տա-նում տուն:

— Ա՛յ դու բարո՛ւ, հա՛ղար բարին ես էկե,— ասում ա կնիկը,— ամեն ճամփեդ սալա՛մաթ. ո՞նց ես, լա՞վ ես: Ախա՛ր ես մե՛ռա քու ճամփին պահելոն. խի՞ էսքամ եղացար:

Տղեն մնում ա սառած մտիկ անելոն կնկա երեսին: «Ա՛ղպեր,— ասում ա ինքն իրան,— ե՛ս ով, է՛ս կնիկն ով, որ էսքամ հարց ու փորձ ա անում, էսքամ ուզում, խնդում, ծիծաղում, ուրախանում, աշխարհով մին ըլնում»:

Ղո՛րթ ա, կնկա միտքը ծուռն էր, համա խեղճ տղեն միամիտ, սիրտը դուռ, նրան ընենց էր մտիկ տալի, ոնց որ իրա հալալ քվորը: Կնիկը տեհավ, որ չէ՛, սա իրա ասածը չի, էլ ձեն-ծպտոն չհանեց, հեննեն ինադ ընկավ. «Թո՛ղ մի մարդս դա,— ասաց ինքն իրան,— էն վախտը ե՛ս գիտամ, դո՛ւ: Գնաց դուքանի բալանիքը բերեց, տվեց տղին, տղեն տաբավ, դուքանը բաց արեց, պուճախե-պուճախ լավ, սիրուն ջրջրհանեց, սրբոտեց, հազիր արեց:

Անցկացավ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, բեղդդյանն էկավ, տեհավ դուքանը սիրուն ջրջրհանած, ավլած ամեն բան իրա տեղը, սարքին, կարգին՝ ուրախացավ, աշխարհով մին էլավ, որ էսթավուր դուշաղ տղա ա ընկե ձեռը: Բերեցին էրկսով բեռները քանդոտեցին,

ապրանքը լքցրին դուքանը, է՛, ոնց որ կարգն էր դարստեցին,
իրանց առուտութիւն, իրանց բանին կացան:

Անցկացավ մի վախտ, մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս,
օրեն մի օրը բեզրգյանի կնիկը կպավ մարդի յախեն.— Ա՛յ մարդ,—
ասեց,— քեզ մի սըռ պտի ասեմ:

— Ա՛սա,— ասեց,— ա՛յ կնիկ, ասա տենամ ի՛նչ ես ասում:

— Պտի էդ տղին,— ասեց,— ջո՛ւղաբ անես, որ նրա էրեսը էլ
չըտենամ:

— Խի՛, ա՛յ կնիկ. քեզ ի՛նչ ա արե,— ասաց մարդը:

— Բա՛ չե՛ս ասի,— ասեց,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. ու-
զում էր իմ «հալալը հարամի».— Նստում ա մարդին մին-մին նաղլ
անում, մնին էրկու ավելացնում:

— Ղո՛րթ:

— Ղո՛րթ:

— Բա ո՛նց անեմ, ա՛յ կնիկ, էդթաւուր աչքաբաց, զալում
տղին ո՛նց ջուղաբ անեմ. գիտա՞ս էս մի քանի ամսումը ինձ աշ-
խարքի խեր ա տվի: Սավայի էդ,— ասեց,— հեննեն տարով եմ կապ-
նըվե, որ դուս էլ անեմ՝ պտի սաղ տարվա հախը տամ:

— Դո՛ւ գիտաս, ա՛յ մարդ,— ասում ա կնիկը,— դուս կանես՝
լա՛վ, շես դուս անի՝ ե՛ս գլուխս կառնեմ ըստիան կկորչեմ:

Խեղճ մարդը մնացել էր էրկու ջրի արանքին, շէր գիտա ի՛նչ
անի, ի՛նչ շանի: Տղին ջուղաբ անեք՝ պտի սաղ տարվա հախը տար,
դուս շանեք՝ շէր ըլնի, կնկա ձեռիցը չպտի պրծնեք:

Միտք արեց, միտք արեց, վերջն ասեց.— Բա՛լի կարենամ էդ
տղին մի դհով կորցնի, յա սըպանիլ տա, թե չէ էլ ուրիշ ճար իլ-
լաշ չկա:

էդ բեզրգյանը իրանց տան կշտին մի փուռ ունեք. վե կացավ,
գնաց փունչու յախեն կպավ.— Փոնչի՛,— ասեց,— քեզ մի բան կա-
սեմ, պտի ա՛նկաջ անես:

— Ա՛շքիս վրեն, ա՛ղա ջան, էրկուսն ասա՛,— ասեց փունչին:

— Էգուց է՛ն գլխեն,— ասեց,— մընին կղրկեմ կուշտդ, կգա
կհարցնի, թե. «Աղես ասում էր, ինչ որ քեզ հրամայեցի՝ արե՞ցիր,
թե չէ»: Էս որ կասի, էլ մտիկ շես տա, է՛ն սհաթը վե կունես դրան
սաղ-սաղ կկոխես փուռը:

— Լա՛վ,— ասեց փունչին,— դու ղրկա՛, նրանից դենը ե՛ս գի-
տամ:

Իրիկունը տղեն դուքանիցն էկավ տուն, բեզրդյանը նրան, որ-
ասես, բան չասեց, սաքի թե բանից խաբար չի: Կնիկը հացը բերեց-
քցեց, նստեցին, կերան, կշտացան, պրծան, դե՛սից-դե՛նից ասե-
ցին, խոսեցին, զրից արին՝ ընչանք քնելու վախտը:

Քնելու վախտը որ էկավ, բեզրդյանը տղին ասեց.— է՛գուց էն
զլխեն կէթաս մեր փռնչու կուշտը, դուռը կծեծես, կհարցնես. «Աղես
ինչ որ հրամայել էր՝ արե՞ցիր, թե չէ»: Կասես, էլ եդ կէթաս քու
բանին:

— Լա՛վ,— ասեց տղեն,— կէթամ կհարցնեմ:

Պառկեցին քնեցին: Տղեն որ բանից խաբար չէր, էն զլխեն թեզ
վի կացավ, շորերը հագավ, էրեսը լվաց, գնաց փռնչու կուշտը, որ
բեզրդյանն ինչ ապսպրել էր՝ ասի: Քարը վի կալավ, որ դուռը ծե-
ծի, մըն էլ տեհավ՝ ծը՛նդ, ժամերը տվին: Ալբիալը քարը ձեռիցը
վի քցեց, հոր վասիաթը միտն ընկավ, ասեց. «էթամ ժամ, կենամ
ընչանք ժամը դուս գա, էն վախտն էլ փուռը բաց կըլնի, կգամ կա-
սեմա: Թողաց դնաց ժամ:

Լա՛վ, Բեզրդյանի կնիկը շունքի մարդի միտքը գիտար, էն գըլ-
խեն թեզ վի կացավ, թաղա շորերը հագավ, լավ, սիրուն դուզվեց,
ղարդարվեց, կոկվեց՝ ուրախ-ուրախ գնաց ժամ: Մի քիչ ժամումը
կացավ, աղոթք արեց (աղոթքը զլխին խոռով կենա)¹, ասեց.
«էթամ մի փռնչուն հարցնեմ, տենամ մարդիս ասածն արել ա, թե
չէ»: Մի քանի հետ ծունդը դրեց, էրեսին խաչ հանեց, դուս էկավ,
գնաց փռնչու կուշտը, դուռը ծեծեց:

— Էդ ո՞վ ես,— ձեն տվեց փռնչին:

— Նս եմ,— ասեց,— դուռը բա՛ց արա:

Փռնչին դուռը բաց արեց, տեհավ իրա աղի կնիկը:

— Հը՛,— հարցրեց կնիկը,— աղեդ քեզ բան էր հրամայե՛ ա-
րե՞ցիր, թե չէ:

Փռնչին էլ ձեն-ծպտոն չհանեց, ալբիալը վի կալավ կնկանը
սաղ-սաղ կոխեց թե՛ փուռը: Խեղճը հենց իմացավ աղեն դրա հմար
ա թամբահ արե. «Ո՛վ գիտա,— միտք արեց ինքն իրան,— բալի մի
մոլսանանաթություն ա արե մարդին, նա էլ ուզում դրան կորցնի»:

Ժամը դուս ա գալի, պրծնում, տղեն գալիս ա փռնչու կուշտը:

¹ Փակագծում գրված արտահայտությունը ասացողինն է (Մ. Կ.):

— Փռնչի՛,— ասում ա,— աղեղ ինչ որ թամբահ էր արե՛ արե՛ ցիր, թե չէ:

— Հա՛,— ասում ա փռնչին,— արեցի:

Տղեն թողում ա գալի տուն, բեղրգյանին ջուղաբ տանում, թե փռնչուն հարցրեց, ասում էր՝ ինչ որ հրամայել էր, արել եմ: Ասում ա, ետ գալի էթում դուքանը բաց անում, իրա առուտուրին, իրա բանին կենում:

Բեղրգյանը որ տենում ա տղեն սաղ-սալամաթ ետ էկավ, ալ-բիալը մատը կծում ա. «Բա՛լի,— ասում ա,— կա չկա՝ ըստե մի բան կա»: Վեր ա կենում գալի փռնչու կուշտը:

— Փռնչի՛,— ասում ա բեղրգյանը,— էդ ո՞ւմն ես կոխե փուռը:

— Աղա՛,— ասում ա փռնչին,— դո՞ւ չասեցիր էն գլխեն ով կգա կուշտդ, ըսե՛նց, ըսե՛նց կասի՝ վե կունես կկոխես փուռը: Էն գլխեն կնիկդ էկավ, ոնց որ ասել իր՝ ընենց հարցրեց, ես էլ անասս վե կալա քցեցի թեժ փուռը:

— Ա՛յ հարա՛յ,— ձեն ա տալի բեղրգյանը,— քու տո՛ւնը քանդ-վի, ոնց որ դու իմ տունը քանդեցիր, թողիր:

Խեղճը շատ ա գլխին վա՛յ տալի, լա՛ց ըլնում, համա էլ ո՞ւր՝ քանը բանից անց էր կացե: Թողում ա փոք-փոշման, դառը-տխուր գալի տուն:

Իրիկունը տղեն դուքանիցը գալի ա:

— Տղա՛,— ասում ա բեղրգյանը,— քեզ մի բան պտի հարց-նեմ, համա որ դրուստը չես ասե՛ էլ ձեռիցս չես պրծնի:

— Ասա՛,— ասում ա տղեն,— կա՛սեմ, խի՛ չեմ ասի:

— Դու ա՛րի դրուստն ասա՛ քու ու կնկանս արանքը ի՞նչ ա անցկացե:

Տղեն առաջ չեմ ու չում արեց, շուգեց մղուր գա, ասեց՝ բալի իզակորուստ անի, համա տեհավ որ չէ, բանը ուրիշ թավուր ա, բե-ղրգյանը ամեն բան գիտա, էլ չկարաց պահի. ասեց. «Հալ-նաղլ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան», նստեց մին-մին նաղլ արեց, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

— Հա՛վ,— ասեց բեղրգյանը,— ես քեզ ավատում եմ, համա որ դու իմ կնկա կորչելու սաբաբն էլար, սրանից դենը քու աշխա-տանքը ինձ հարամ ա կացե, որ ոտիցդ ընչանք գլուխ ոսկի էլ դառ-նաս՝ ինձ պետքը չես: Հրես,— ասեց,— էս քու սաղ տարվա թամամ

հախը. ապրանքից էլ ինչ որ քեզ կհասնի, կէթաս վե կոճես, կէթաս
ևս քու երկիրը: Ատոժ քե՛զ էլ բարի տա, ընձ էլ:

— Կա՛վ,— ասեց տղեն,— որ ուզում ես՝ ըտե՛նց կանեմ:

Հաց կերան պրծան, պառկեցին, քնեցին: Առավոտը լիսը բաց-
վեց թե չէ, տղեն վե կացավ գնաց դուքան, դուռը բաց արեց, ապ-
րանքից ինչ որ իրան կհասներ, շորսից մինը վե կալավ, էլ եդ դուռը
շինեց, բերեց բալանիքը տվեց բեզրգյանին, հեննեն մնաս բարով
արեց, էկավ քրեհարներ բռնեց, ապրանքը բարձիւ տվեց, ընկավ
ճամփա դուռ դպա իրանց գեղը¹:

էկավ, էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, մի օր, էրկու
օր, իրեք օր, հինգ օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, էրկու շաբաթ՝ հենց
էն ա՝² հասավ հաս էր՝ գեղի՝³ կշտին մութը գետինը կոխեց:

— Քրեհարներ՛, — ասեց տղեն, — բռնե՛րը վե՛ դրեք, ըստե
շաղիր տանք՝ կենանք ընշանք լիսանա, նոր վե կենանք ճամփա
ընկենեք:

— Տնա՛շեն, — ասեցին քրեհարները, — էլ ըստե ինչ կա որ
կենանք. հրենիկ գեղն էրևում ա:

— Զէ՛, որ չէ, — ասեց տղեն, — հերս վասխաթ ա արե, որ գշերը
ճամփա չէթամ:

Ինչ արին շարին՝ չէլավ, տղեն մի հետ ս ա տ ա ն ի ձին նի էր
էլե, չէր ուզում վե գա: Դե՛ նրանք էլ ինչ պտի ասեին. բերին բեռ-
ները վե դրին, շաղիր տվին՝ կացան: Գշերվա մի վախտ տղեն վե
կացավ, ասեց. «Տենամ քրեհարները քնե՛լ են, թե չէ, հո գող,
հարամի չկա՞»: Բռնե՛րի շորս բոլորը ման էկավ, է՛ս դիհը գնաց,
է՛ն դիհը գնաց՝ մըն էլ տեհավ հրենիկ գեղիցը մի մարդ ֆանառը
ձեռին մի զադ ուսին կրընկում ա դպա գերեզմանները: Ասեց. «Արի՛
քուսուն պահեմ, տենամ էդ մարդը էս բեվախտին ուր ա էթում»: Սա-
տանական ընե՛նց էլ զոլում մթնագշեր էր, ընե՛նց զոլում մըթ-
նագշեր, որ մատդ մարդի աչքը կոխեիր՝ չէր իմանա: Տեհավ էդ
մարդն էկավ, էկավ՝ հասավ գերեզմանները. ըտե դե՛ս ընկավ, դե՛ն
ընկավ, մի քար գտավ. էդ քարը բանձրացրեց, բահով տակը փո-

¹ Տպագիր տեքստում՝ էջմիածին, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ էջմիածին, որը շնչված է բանահավա-
քի ձեռքով (Մ. Կ.):

³ Տպագիր տեքստում՝ Հռոմմսի, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

րեց, ուսի զադը վե գրեց, ընդե ֆորեց, քարն էլ եդ ուսուլով քցեց՝ վրեն, թողաց, գեղի ճամփեն բռնեց գնաց:

Տղեն էս որ տեհավ, ուրախացավ, աշխարով մին էլավ: Խեղճը հենց գիտար էն մարդը խաղինա յա ապրանք բերեց, էն քարի տակին ֆորեց, ասեց. «Կէթամ, կհանեմ, կհարստանամ, մալ ու դուլավթի տեր կըլնեմ»¹: Լա՛վ: Դե՛ս մտիկ տվեց, դե՛ն մտիկ տվեց, տեհավ քրեհդարները ընենց խռմփալեն քնած են, որ ոններիցը բռնեիր դեն քցեիր՝ յին իմանա: Նրանց թողաց ընդե քնած, ինքը ֆանառը վառեց, յավաշ-յավաշ երմիշ ելավ դպա գերեզմանները. դե՛ս ման էկավ, դե՛ն ման էկավ՝ էն քարը դտավ, ուսուլով բանձրացրեց, տակը մխելի տեղ քանդեց, ընդե պահած զադը հանեց, դրեց ուսին, բերեց շաղիբը: Բաց արեց ի՛նչ տենա՝ մի սի՛րուն, նա՛շխուն, հուրի-մալաք աղջիկ, թագավորի աղջկանը լայաղ շորեր հագին, յարալու արած, արենշաղաղ խանշալն էլ կողքին դրած: Ձեռը դրեց սրտին, տեհավ, ըհը՛, սիրտը քցում ա: Քրա՛ս լավ ա, — ասեց, — դեռ հլա սաղ ա. թեզով սրան մի ճար անեմ»:

Առավոտը լիսը բացվեց թե չէ, քրեհդարներին ասեց, որ էլ չէթան գեղը, ձիանիքը ուրիշ գեղ քշեն¹:

Դե՛, քրեհդարենբ՛րին ինչ, նրանք իրանց քրեհի վեքիլն ին. ձիանիքը բարձեցին, ընկան ճամփա:

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ մի շաբաթ, էկան հասան մի ուրիշ գեղ²: Ըստե տղեն իրա ապրանքը քոմմա ծախստեց, փող շինեց, քրեհդարների հախը տվեց, ճամփու դրեց. ջոկ՝ օթախ քրեհեց, կացավ. եննա էդ գեղի մհալումը ինչքամ գլուխ հեքիմ կար՝ քոմմեքին էլ կանչեց. «Ինչ ուզեք՝ կտամ, — ասեց, — թաքիլան էս աղջկանը մի ճար անեք»:

էս հեքմներն ին, խելք խելքի տվին, է՛ս դեղը տվին, է՛ն դեղը տվին, հա՛յ դես, հա՛յ դեն, գշեր, ցերեկ շարշարվեցին՝ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, կամաց-կամաց հիվանդը լավացավ, վե կացավ, ման էկավ, էլավ ոնց որ մորեն մին: Հեքմներին բոլ փող

¹ Տպագիր տեքստում՝ «...ծիանիքը քշեն դո՛ւզ դպա Գյումեհի», խմբագրումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ Գյումեհի. նախորդ պարբերության մեջ բանահավաքը այս բառը փոխել է, իսկ տվյալ դեպքում մոռացմամբ թողել է, ուղղումը մեր կողմից է (Մ. Կ.):

տովեց, ճամփու դրեց, գնացին: Ընչանք օրս տղեն շէր գիտա՝ էս աղ-
ջիկն ո՛վ ա, ո՛վ չի, հերնըմեր ո՛ւնի, չո՛ւնի, յա ոնց ա էլի, որ սրան
յարալու են արե, բերե էն գերեզմանաքարի տակը դրե, թողե գնա-
ցե: Որ լավ լավացավ, պրծավ, նոր աղջկանը հարց ու փորձ արեց:
Աղջիկը նստեց մին-մին, տեղը-տեղին նաղլ արեց իրա զխոսվը
անցկացածը:

— Ե՛ս,— ասեց ՚,— թագավորի աղջիկ եմ: Հերս մի սառաֆ
ուներ,— ասեց,— դրա տղի աչքն ընկել էր վրես, ուզում էր ինձ առ-
նի: Էդ սառաֆի տղեն ա՝ դե՛ս ընկավ, դե՛ն ընկավ, մարդիկ մեջ
քցեց, ինչ արեց, չարեց, չէ՛լավ, հերս դա՛բուլ չէ՛լավ, նա մի հետ
չէ՛ էր ասե՝ է՛ն դիհը կաննե: Էդ օրվանից սառաֆի տղեն հեննես
ինադ ընկավ: Օրեն մի օրը, իմ դարավաշների հեննա գնացել ի գե-
ղիցը դուս սեհր անելու: Հենց գեղիցը մխելի հեռացել ինք, մըն էլ
էն տեհանք, մի քանի ձիավոր էն դիհըցը դուս էկան, ձիանոնց զու-
խը բրախ տվին ու յա՛լլա դպա մեզ: Էս որ տեհան դարավաշներս,
վախություններիցը թողին փախան, ես մնացի մեն-մենակ: Էդ
ձիավորներն էկան հասան, տեհա դրանցից մինը էն սառաֆի տղեն,
ձիանոնցից վեր էկան, ձեռ ու ոտս կապեցին, վի կալան, տարան:
Ես ուշաթափ էլա, մնացի: Էլ միտս չի՝ ո՛ւր տարան, ի՛նչ արին, ի՛նչ
չարին. մենակ էս ա միտս, որ աչքս բաց արի՝ տեհա կշտիդ:

— Ղո՞րթ ես ասում, ա՛ղջի, թե սուտ,— հարցրեց տղեն:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՞րթ:

— Բաս որ ըտե՛նց ա,— ասեց տղեն,— դու ի՛մն ես, ես՝ քո՛ւնը:

Գնաց էն սհաթը տերտեր կանչեց, էդ տերտերը բերեց դրանց
պսակեց, էլան մարդ ու կնիկ: Ըստե մի քանի վախտ կացան, եննա
միտք արին, ասեցին. «Վե կենանք էթանք մեր քաղաքը՝², տենանք
ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա»: Համա կնկա միտքն ուրիշ էր, նա ուզում էր սա-
ռաֆի տղից ինադը հանի, նո՛ր որ սիրտը հովանար: Ծամփի թագա-
րեք տեհան, ի՛նչ ունեին-չունեին կապոտեցին, ընկան ճամփա՝ դպա
իրանց քաղաքը:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ էջմիածնա, որը շնչված է բանահավաքի
ձեռքով (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ էջմիածին. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, հասան իրանց քաղաքը: Ըստեաղջկա հորնըմորիցը թաքուն շոկ օթախ քրեհեցին, կացան: Անցկացավ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, տղի ձեռի փողը հատավ, շէր իմանում ի՞նչ անի, ի՞նչ լանի, ո՛ւմ դուռն էթա, ո՛ւմ ձեռը դեմ անի, մի քանի շահի ուղի, որ սթար անեն, ընչանք տենան վերջներն ի՞նչ ա ըլնում: Ըսենց օրեն մի օրը տղեն դառը-տխուր նստել էր, մտքի հեննա ընկել:

— Ա՛յ մարդ,— ասեց թագավորի աղջիկը,— ի՞նչ ես միտք անում, ասա տենամ դարտդ ի՞նչ ա. խի՞ ես ըտենց դառը-տխուր նստե, ըլնի՞ ձեռիդ խարջըդը պրծել ա, ընդուր հմար ես միտք անում:

— Հա՛, — ասեց, — ա՛յ կնիկ, քեզանից պահեմ, ասսանից ի՞նչ պահեմ, լափ սըթար-մըթարից ընկել եմ, ո՛նչ փող կա, ո՛նչ զագ-միտք եմ անում, թե մեր վերջն ինչ պտի ըլնի:

Թագավորի աղջիկը էս որ լսեց, էն սհաթը ձեռը տարավ մազերի միջիցը մի ակը հանեց տվեց նրան:

— Ա՛ռ, — ասեց, — էս ակը կտանես բազար, կտաս թագավորի սառաֆի տղին: — Ի՞նչ ածի, — կհարցնես: Կասի. «Հազար էրկու հարիր մանեթ»: — Բաս որ ըտենց ա, — կասես, — վեց հարիր մանեթ տո՛ւ, էն վեց հարիրն էլ քեզ փե՛շքաշ: Սավայի էս, — ասեց, — բան ա, որ սառաֆի տղեն քեզ կանչի, ասի. «Եթա՛նք մեր տունը դոնաղ», կէթաս. համա ընենց կանես, որ հեզսի օրն էլ դու նրան բերես մեր տունը: Իմա՞ցար:

— Իմա՞ցա, — ասեց տղեն, — ոնց որ ասեցիր՝ ընենց էլ կանեմ:

Ակը ձեռիցն առավ, վե կացավ գնաց բազար: Դե՛, շորը-մորը փոխել էր, ուրիշ գնյմ մտե, ո՛ր ասես մարդ էլա շճանանչեց նրան, թե ո՛վ ա, ո՛վ չի: Տարավ դո՛ւլ թագավորի սառաֆի տղի կուշտը, ակը հանեց շանց տվեց:

— էս ակն ի՞նչ ածի, — հարցրեց:

— Հազար էրկու հարիր մանեթ, — ասեց սառաֆի տղեն:

— Բաս որ ըտենց ա, — ասեց, — վեց հարիր մանեթ տո՛ւ, վեց հարիրն էլ քեզ փե՛շքաշ: Ռա՞զի ես:

— Ռա՞զի եմ, — ասեց սառաֆի տղեն: էն սհաթը ուրախ-ուրախ հանեց, վեց հարիր մանեթը նաղդ համբոբեց, ակը ձեռիցն առավ, դեռ հլա իրա միջին էլ ծիծաղաց նրա վրեն, թե էս մարդը

գի՛ժ ա, ի՛նչ ա, որ էսթաւոր գլոզալ ա կը բերել ա, կիսագին ծա-
խում: Իրիկունը որ էկաւ տուն, հորը մին-մին նաղլ արեց.— Բա՛
չես ասի,— ասեց,— ա՛յ հեր, ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ըսօր մի
տղա բերեց հաղար էրկու հարիր մանեթանոց ա կը վեց հարըրով
ծախեց, ես էլ առա, թողաց դնաց:

— Ա՛յ որդի,— ասեց հորը,— բա խի՞ չիր էն տղին կանչում,
բերում տուն, որ լավ պատիւ տայինք, ընենց ճամփու դնեինք: Ո՛ր-
դի, դեռ հլա ջահել ես, չես իմանում, որ էդթաւորներից մարդ,
տեղն ընկած վախտը, շատ խեր կտենա:

— Լա՛վ, ա՛յ հեր,— ասեց,— որ մըն էլ ոաստ գա՛ կբերեմ:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, օրեն մի օրը, թագաւորի աղ-
ջիկը տղեն էլի դրկում ա բազար, ասում ա.— է՛ս առ, է՛ն առ, է՛ս
բե, է՛ն բե, մախլաս՝ ի՛նչ որ պետքն էր, փող ա տալի, որ էթա առնի:

էս տղեն ա՛ գնամը փոխում ա, դուռ գալի, էթում բազար: Դե՛ս
ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, ի՛նչ որ կնիկը թամբա՛ էր արե՛
առնում ա, թողում գալի տուն: Ճամփին սառաֆի տղեն սրան ոաստ
ա գալի:

— Այ բարո՛ւ, հաղա՛ր բարին,— ասում ա սառաֆի տղեն,—
քե՛ֆդ, հա՛լդ. ո՞նց ես, լա՛վ ես:

— Փա՛ռք իրա ողորմությունին,— ասում ա,— կա՛նք էլի:

— Ինչ կըլնի-կըլնի,— ասում ա սառաֆի տղեն,— ա՛րի ըսօր
էթանք մեր տունը ղոնաղ. շատ վախտ ա իրար չենք տեհե, դե՛սից,
դե՛նից կասենք, կխոսանք, դրից կանենք, ընչանք օր ա, կմթնի էլի:

— Լա՛վ,— ասում ա,— սառաֆի տղա, ըսօր որ ես ձեր տունը
գամ, խոսք տա՛լիս ես, էգուց էլ դու դաս մեր տունը:

— Խո՛սք եմ տալի,— ասում ա սառաֆի տղեն:

— Դրո՛ւստ:

— Դրո՛ւստ՝:

— Բաս որ ըտենց ա, է՛թանք:

Վեր ա կենում գալի թագաւորի սառաֆի տունը: Գալիս են
տուն, նստում են, դե՛սից, դե՛նից ասում, խոսում, մասլահաթ ա-
նում, ընչանք հացի վախտը գալիս ա, բերում են դաստախունը բաց
անում՝ նստում են հացի: Սառաֆի տղեն իրա ղոնաղին լավ քե՛ֆ,

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է նույն հարց ու պատասխանի կրկնությունը, որը ջնջված է բանահավաքի ձեռագրով (Մ. Կ.):

ուրախութիւնն ա շանց տալի։ Ուտում են, խմում, լավ լլվում, թըրջ-
վում, ընենց որ լա՛ւի հալից ընկնում են։ Դե՛, տղեն էդ հալին էլ հո-
շէր կարա վե կենա, էթա իրանց տունը, հենց ըտե գշերը մնում ա։
Մնում ա, առավոտը վե կենում, սառաֆի տղին ասում։

— Սառաֆի տղա՛, հմի՛ ինչ ես ասում. գա՛լիս ես մեր տունը-
ղոնաղ, թե չէ։

— Դա՛լիս եմ, — ասում ա սառաֆի տղեն, — է՛թանք։ — Վեր են
կենում գալի։

Գալիս են տուն։ Թագավորի աղջիկը սառաֆի տղին տենալու
բաշտան՝ ալբիա՛լը ճանանչում ա, էթում ա տափ կենում, ասում ա.
«Վա՛յ թե ինձ տենա, բան ֆահմի՛»։ Էդ էրկսով նստում են, ասում,
խոսում, մասլահաթ անում, ընշանք էդ վախտը թագավորի աղջիկը
կերակուր ա էփում, հաց-մաց շինում, հաղիթ անում։ Տղեն տանում
ա դաստախոնը փռում, կերակուր ածում, բերում դնում իրանց ա-
ղաքը. նստում են, ուտում, խմում, քեֆ անում, ջա՛ն ասում, ջա՛ն
լսում ընշանք կես գշեր։ Սրանք որ շատ խմում են, գինովանում,
հենց տեղնուտեղը թեք են ընկնում՝ քնում։ Դե՛, հո գինովը, հո մե-
ռելը մի՛ն ա, որ ոտիցը բռնես քաշ տաս՝ չի իմանա։ Սրանք էլ
ըտենց։

Գիշերվա մի վախտ թագավորի աղջիկը վեր ա կենում, էն ար-
նոտ խանչալը վեր ունում, ո՛ր խանչալով որ իրան յարալու ին արե-
ռառվով էթում սառաֆի տղի գլխավիւրը կաննում։ Տենում ա խը-
ռըմփալեն քնած ա. խանչալը որ չի կոխում փորը, մի քանի հետ էլ
սլտիտ տալի, աղիք-մաղիքը խառնըշտորում, ալբիալը ֆոգին տա-
լիս ա։ Նո՛ր մարդին բռթում ա, վե կացնում։ Մարդը վեր ա կենում
տենում ի՛նչ՝ սառաֆի տղի մեյիզը կողքին էրկեն մեկնվել ա, աղիք-
մաղիքը դուս թափած, արնի միջին կորած։

— Ա՛յ կնիկ, — ասում ա, — էս ի՛նչ զուլում բերիք մեր գլուխը,
հմի հո մենք ֆողեց-ֆոգի կորանք։

— Բա՛ն չկա, — ասում ա կնիկը, — դրան տեղն ա. ես հո ինադա-
հանեցի, սրանից դենը ինչ ուզում ա ըլնի։ Մի շորի միջի էդ օլուն
կփաթթես, — ասում ա, — կտանես գերեզմանները, ման կգաս, էն
գերեզմանաքարը կգտնես, որդե ինձ բերել ին ֆորե, տակը լավ
կքանդես, կդնես ընդե, ֆողը վրա կտաս, քարը էլ եդ կքցես վրեն,
կթողաս կգաս։

Մարդն էլ տենում ա, որ ճար, իլլաջ չկա, կնկա ասածը պտի

անի. բերում ա էդ օլուն մի շորի միջի փաթթում, դնում ուսին, տանում գերեզմանները, դե՛ս, դե՛ն ընկնում, ման գալի, էն քարը պտնում, բանձրացնում, տակը քանդում, մեյիդը դնում ընդե, ֆողը վրա տալի, քարը էլ եդ գցում վրեն, թողում գալի տուն:

Առավոտը լիսը բացվում ա թե չէ, կնիկն ասում ա մարդին.— Ա՛յ մարդ, սրանից դենը ըստերանք մնալը հարամ ա, պտի գլուխ առնենք էթանք ուրիշ երկիր, թե չէ որ իմացան, բանը բացվեց, վա՛յն էկել ա մեզ տարե: Կէթա՛ս,— ասում ա,— ինձ հմար մի ձեռք տղամարդի շոր կառնես, թուր, ասպար ու մի հատ էլ լավ քյահլան ձի, մախլամ՝ ճամփի հմար ինչ պետքն ա կառնես, վե կենանք էթանք Ըստամբուլ, ընդե կենանք, ընչանք տենանք վերջներս ի՛նչ ա ըլնում:

— Լա՛վ, ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— թող ըտենց ըլնի, էթամ առնեմ:

էս մարդն ա՛ գեյմը փոխում ա, վե կենում, էթում բազար, դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, կնկա հմար մի լավ ձեռք տղամարդի շոր ա առնում, ասպար-մասպար ա առնում, էրկու էլ քյահլան ձի, թողում գալի տուն: Էդ գշեր ըտե մնում են, ճամփի թաղաքե տենում, ի՛նչ ունեին-չունեին բերում, հազիր անում, առավոտը դեռ լիսն ու մութը չբաժանված, մարդ ու կնիկ վեր են կենում, թագավորի աղջիկը տղամարդի գեյմ ա մննում, ասպարավորվում են, աստու՛ անումը տալի, թնում ձիանիքը՝ յա՛լլա:

էթում են, էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, գալիս են մի չալիր-չիման տեղ, մի աղբրի կշտի վե գալի, մի քիչ դինջանան, հաց-մաց ուտեն, էլ եդ վե կենան էթան իրանց ճամփեն: Թագավորի աղջկա վրեն հո էլ հալ չէր մնացե՛ բեզարեւ էր, թըլըպպե, մնացե: Ախար խեղճը ազիդ-մազիդ մենծացած, արևի էրես շտեհած՝ կարար իրեք օր իրար վրա ճամփա էթա, ըն էլ ձիով: Հաց որ կերան պրծան, գլուխը դրեց տղի ծընկանը, ասեց. «Մի քիչ աչքս էլա կպցնեմ, դինջանամ»: Տղեն տեհավ, որ քնեց, ինքն էլ իրա դարտի հեննա էլավ:

— Հրե՛ս,— ասեց ինքն իրան,— ձեռներիս փողը պրծնում ա, սրանից դենը ինչ պտի անենք. ո՛ւմ դուռն էթանք, ո՛ւմ ձեռը մեկ-նենք, մի կտոր հաց ուզենք: Կնիկս,— ասեց,— է՛ն դոնում որ մի տակը տվեց, տանեմ խարջեմ, իրա մազերի միջիցը հանեց, ա՛րի մի ման գամ, տենամ նրանից է՛լ կա, թե հենց էն էր, որ տվեց:

Անկաշ դրեց, տեհալ խռըմփալեն քնած ա, ուսուլով ձեռք տարալ մազեբը, դե՛ս քրքրեց, դե՛ն քրքրեց, մըն էլ ի՛նչ տենա՝ մի կարմիր մահդի կտոր, վրեն օխտ-ութ ալը շարոտած, ընե՛նց էլ մի շողշողում ին, ֆըրֆըրահար գալի, որ քիչ էր մնում մարդի աչք քո-ռացնեին թողային: Էս որ տեհալ, նոր մի քիչ խեղճի սիրտը ար-խեյնացալ, տեղն ընկալ: Քրտնած մատներով որ բռնեւ էր, ալեհերը մի քիչ սեւացել ին, ասեց. «Դնեմ արևը, շորանա, եդ վեր ունեմ պա-հեմ»: Մահդի կտորը վե կալալ, դրեց արևը: Որդիան որ էր է՛ն դհիցը մի ագռալ վեր էկալ, հալբա՛թ իմացալ միս ա, մահդի կտո-րը կտցեց, թռալ: Տղեն ընկալ եննուցը, թը՛ռ հա թըռ, թը՛ռ հա թըռ, թը՛ռ հա թըռ, համա էլ ո՛ւր, տարալ ու տարալ: Շատ գլխին վա՛յ տվեց, լաց էլալ՝ համա էլ ի՛նչ, բանը բանից անց էր կացե: Մնացել էր շիվարած, չէր իմանում ի՛նչ անի, ի՛նչ շանի, ի՛նչ էրե-սով կնկա էրեսին էրևա: Միտք արեց, միտք արեց, վերջն ասեց՝ լավն էն ա զուլս վեր ունեմ, էթամ մի դհով, աշխատանք անեմ, մի քանի շահի հավաքեմ, նոր ընդիան տամ էթամ Լստամբուլ: Չուն-քի գիտար, եդ ու աղաք թագավորի աղջիկն էլ կգա Լստամբուլ, ասեց. «Ընդե իրար կգտնենք»: Ըտենց էլ արեց, ուսուլով կնկա գլուխը վե կալալ ծնկան վրիցը, դրեց գեննին, բերեց ձին թամբեց, նի էլալ՝ յա՛լա:

Գնաց, գնաց, գնաց, շատ գնաց թե քիչ՝ աստոծ ա խաբար, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, լիս գնաց, մութ գնաց՝ դուս էկալ Թիֆլիսա շհարը: Լստե իրա ձին, ասպաբները քոմմա ծախոտեց, փող շինեց, որ նրանով մի քանի օր սթար անի, ընչանք մի բանի կպնիլը: Դե՛ս ընկալ, դե՛ն ընկալ, սրա՛ն հարցրեց, նրա՛ն հարցրեց, վերջը մի հարուստ մարդի ուստ էկալ:

— Ա՛ղպեր,— հարցրեց էդ հարուստ մարդը,— կատեպան չե՞ս ըլնի:

— Խի՛ չեմ ըլնի, աղա,— ասեց տղեն,— զաթի ես էլ գեղցի, ուսնչար մարդ, հենց էդ իմ սիրած փեշակն ա:

Իրար հեննա խոսացին, պրծան, բարըշեցին տարեկան եռեսուն մանեթ, վրեն էլ մի ձեռք շոր:

Էս մեր կատեպանն ա՝ Թիֆլիսա շհարումը մնում ա, էդ հա-րուստ մարդի հիքին բեշարում, մուղաթ կենում, իրա վախտին ջրում, քախանում, էտում, թաղում, եդ տալի, մախլաս, գլխներդ ի՛նչ ցավացնեմ, հիքումն ինչ շարշարվում էր՝ շարշարվում, իրի-

դունը դալիս էր, նրանց տան բանին հասնում, աղաքներին դուլլուղ անում, է՛ս անում, է՛ն անում, ընենց որ քոմմքով էլ նրան ընե՛նց ին սիրում, ընե՛նց ուղում, ոնց որ մի տան տղա: Ըսենց մի քանի տարի կացավ դրանց կշտին, մի քանի մանեթ փող շինեց, վերջը միտք արեց, ասեց. «էթամ կնկանս հավարին, աշխարհ-աշխար, երկրե-երկիր ման գամ, բալի գտնեմ»:

էդ հարուստ մարդը շատ կպավ յախեն, թե մի տարի էլ կա՛ց, մի՛ էթա՝ չէլավ, ասեց.— Զե՛մ կարա, որ չե՛մ կարա, մուրազ ունեմ, պտի էթամ:

Դե՛ աղեն էլ ի՛նչ պտի ասեր. տեհավ՝ շինում, շի ուղում, բե-րեց նրա փողը տվեց, մի ձեռք էլ լավ շոր առավ, հագցրեց, ճամփու դրեց: Կատեպանը հենց նոր էր ոտը շեմքիցը դուս դրե, աղեն են-նուցը ձեն տվեց:

— Տղա՛, — ասեց, — մտիցս ընկել էր, մեր հիքումը մի շոր բարդի կա, մի է՛թաս կտրե՛ս, կոտորես, ցախ անես, լցնես սելը, բերես տուն, եննա էթում ես՝ գնա՛, աստոծ քեզ հեննա:

— Ա՛լքիս վրեն, ա՛ղա, — ասեց կատեպանը, — ըստե ինչ կա, որ քու խաթրը կոտրեմ. ըսօր չեմ էթա, էգուց կէթամ, մի՛ն չի՞:

էն սհաթը եդ դառավ, էկավ տուն, սելը լծեց, կացինը քցեց վրեն, պարանը քցեց վրեն, քշեց՝ դուղ դպա հիքին: էկավ հիքին, կացինը վե կալավ, գնաց աղի՝ ասած բարդին կտրեց, կոտորեց, բարձեց սելը, եննա ուղում էր ծառի խուր ու խուշը՝ կիտի, տեհավ՝ ը՛հը, ագռավի տարած մահդի կտորը՝ ակները քոմմա վրեն, էդ խուր ու խուշի միջին: Դու մի՛ ասի, էն ագռավի բունը էն բարդու ծերին ա էլե. մահդի կտորը որ կտցել ա, բերել ա դուղ իրա բունը:

— Փա՛ռքդ շատ ըլնի, — ասեց, — աստոծ, որ իմ մալը էլ եդ ինձ ղսմաթ արիր. էս հետ պարզէրես կէթամ կնկանս կուշտը:

Ակները շորի միջին դալիմ փաթթեց, դրեց ջերը: Բերեց սելը լծեց, քշեց էկավ, ցախը տանը դարտկեց, գշերն էլ ընդե կացավ, նոր էն մի օրը առավոտը սուրբ ծեքի հեննա վե կացավ, ուրախ-ուրախ ճամփա ընկավ դպա Ստամբուլ:

Սրան թողանք էթա, գանք խաբար տանք թագավորի աղջը-կանիցը:

¹ Տպագիր տեքստում՝ խուշուր-մուշուր, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Թագաւորի աղջիկն ա՛ր ո՛ր մի վախտ աչքը բաց ա անում, տե-
նում մարդ-մադաթ չկա, մարդի ձին էլ ընդե չի՝ նստում ա ուրուր-
ուրուր լաց ընում: Զեռը տանում ա մաղերը, տենում խճճված ու
ակներն էլ միշին չի:

— Հե՛յ գիտի թամահքար մարդ,— ասում ա,— քնած վախտս
ակները հանել ա, գլուխ առե, փախե: Փա՛ռք քեզ,— ասեց,— աս-
տոծ, փա՛ռք քու ողորմությունին:

Խեղճը կենում ա, կենում ա, ասում ա. «Ու՛լ գիտա, բալի մարդս
գալիս ա»:

Կենում ա մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մախլասի՝ էն-
քա՛մ կենում ա, որ մութը գետինը կոխում ա, տենում ա՝ ո՛նչ մարդ
կա, ո՛նչ զադ, նո՛ր վեր ա կենում դառը-տխուր ձին նիւնում, ընկ-
նում ճամփա: Գալիս ա, գալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի
օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ,
մախլասի՝ մի ամիս, գշեր, ցերեկ գալիս ա, հասնում ա Ստամբուլ
շհարը: Զեռին էլի շատից-քէից փող ա մնացած ընում, բերում ա
ըստե էդ փողովը մի փուռ ա բաց անում, հաց ծախում. սավաչի
էդ՝ մի հատ էլ զարըբանոց ա շինիլ տալի, որ շհարումը ի՛նչքամ
քյասիբ-քյուսուբ, զարիբ մարդ ըլնի, գա, ըտե սթարանի. «Բա՛լի,—
ասում ա,— ըսենցությունով կարենամ մարդիս գտնի»:

Ըսենց մեր կատեպանն էլ, որ մի քանի տարուց եղը ոտը դնում
ա Ստամբուլա շհարը, էթում ա սրա՛ն, նրա՛ն հարցնում, թե.—
էնթավուր էժան քարվանսրա, զադ չե՞ք գիտա, էթամ վե գամ:

— Հրենիկ ֆլա՛ն տեղն,— ասում են,— ֆլա՛ն մարդը զարըբա-
նոց ա շինե, քյասիբ-քյուսուբ, զարիբ մարդիկ էթում, ընդե կենում
են, ո՛նչ փող են տալի. ո՛նչ զադ. ուզում ես՝ դո՛ւ էլ գնա:

Ձաթի նա էլ էսթավուր բանի էր ման գալի, ուրախ-ուրախ վեր
ա կենում, էթում՝ հարցնելոն, հարցնելոն՝ ման գալի, էդ զարըբա-
նոցը գտնում:

— Ղա՛րիբ եմ, ա՛նճար եմ,— ասում ա կատեպանը,— չի՛լնի,
մի տեղ տաք, սթար անեմ:

— Խի՛ չիլնի,— ասում են: Բերում են սրան մի օթախ տալի,
որ կենա:

¹ Տպագիր տեքստում նույն «հարցնելոն» բառը կրկնվում է երրորդ ան-
գամ, որը բանահավաքի ձեռքով շնչված է (Մ. Կ.):

Թագավորի աղջիկը տղին տենալու բաշտան արքիալը մատը կծում ա. «Բա՛լի,— ասում ա ինքն իրան,— էս նա ա, ո՛ր նա»։ Համա ճանանչութուն չի տալի. ասում ա. «Տենամ սրա վերջն ինչ ա ընում»։ Տղեն հո, ո՛ր ասես, չի ճանանչում կնկանը. հենց իմանում ա, դորթմանց փոնչի ա։

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբարն ո՛ւմից տանք՝ սրանց երկրի թագավորիցն ու նրա սառաֆից։

Խաբարը որ բերին թագավորին, թե. «Աղջկանդ փախցրին, տարա՛ն», էն սհաթը թագավորը ձիավորներ ղրկեց քամակներիցը, որ էթան կալենն, բերեն։ Համա ընչանք գնալները, նրանք իրանց մանգղիլը կտրել ին։ Զիավորները դափ-դարտակ ետ դառան, էկան։ Եննա թագավորը թագադան մարդիկ ղրկեց, իրա երկրումն էլ տեղ չթողացին՝ ման էկան, սա՛ր, քա՛ր, քո՛ւ ոտատակ տվին, էլ մարդ չթողացին՝ հարցրին, աղջկանը չգտան ո՛ր չգտան։

Ըսե՛նց էլ թագավորի սառաֆը. խեղճը մեռավ ման գալուն, չարչարվելուն, դե՛ս, դե՛ն ընկնելուն, սրա՛ն, նրա՛ն հարցնելուն՝ ո՛նչ տղա գտավ, ո՛նչ զադ. էն կորչիլն էլ որ կորավ՝ ո՛նչ իզն էրևաց, ո՛նչ թողը։

Անցկացավ ըսննց մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, մալս-լասի՝ հինգ տարի, թագավորը, որ շատ դե՛ս ընկավ, դե՛ն ընկավ, էլ տեղ չթողաց ման էկավ, աղջկանը չկարաց գտնի, օրեն մի օրը կանչեց իրա սառաֆին։

— Ա՛ղպեր,— ասաց,— ըսե՛նց բան չիլի. իմ աղջիկն ա ոտով-գլխով կորե, քու էլ՝ տղեն. կա չկա, ըստե մի բան կա։ Ա՛րի,— ասեց,— էրկսով էլ շորներս փոխենք, աղքատի գեյմ մնենք, էթանք աշխարհ-աշխար, երկրե-երկիր՝ ման գանք, բա՛լի գտնենք, բերենք։

— Կա՛վ ես ասում, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց սառաֆը,— է՛թանք։

Թագավորն ու սառաֆը խոսքները մին արին, աղքատի շորեր հագան, մի քանի տարվա ճամփի պաշար վե կալան, ընկան ճամփա։ Դե՛ն գնացին, դե՛ս գնացին, է՛ս քաղաքը, է՛ն քաղաքը, է՛ս գեղը, է՛ն գեղը, էլ տեղ չթողացին՝ տակն ու վրա արին, չգտան, Վերջն ասեցին. «էթանք Ստամբուլա շհարը, մի՛ ընդե սալըդ առնենք, տենանք»։

Ճամփեքը ծոնցին դպա Ստամբուլ, էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, հասան Ստամբուլ։ Ծհարի մեջը որ մտան՝ սրա՛ն, նրա՛ն հարցրին, թե. — Ձե՛ք գիտա էն-թափուր էժան քարվանսրա, դադ, էթանք վե գանք։

— Խի՛ շենք գիտա,— ասեցին,— հրե՛ն ֆլա՛ն տեղը, ֆլա՛ն մարզը դարըբանոց ա շինե, ո՞վ ասես՝ էթում ա վե գալի, ո՛նչ փող ա տալի, ո՛նչ դադ։

Թագավորին ու սառաֆին աղաք են անում, բերում էդ դարըբանոցը։

— Ղա՛րիբ ենք,— ասում են թագավորն ու սառաֆը,— չի՛նի մի տեղ տաք, սթար անենք։

— Խի՛ չինի,— ասում են։ Բերում են սրանց մի օթախ տալի, որ իրանց հմար կենան։

Փռնչին թագավորին ու սառաֆին տենալու բաշտան՝ ալրիալը ճանանչում ա. համա ո՛ր ասես ձեն, ծպտոն չի հանում, ասում ա. «Տենամ սրա վերջն ի՛նչ ա ըլնում»։

Թագավորն ու սառաֆը հո, ո՛ր ասես, փռնչուն շճանանչեցին։ Դե՛, ախար որդիան որդե. ո՞ւմ մտքով կանցկենար, որ թագավորի աղջիկը կգար Ստամբուլ, փռնչու գեյմ կմեներ, դարըբանոց բաց կաներ, նրանց ռաստ կգար։

Անցկացավ ըսենց մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, օրեն մի օրը փռնչին բերեց ղոնաղլըղ սարքեց, թագավորին, սառաֆին ու կատեպանին (իրա մարդին)¹ կանչեց ղոնաղ։ Դե նրանք էլ ի՛նչ պտի ասեին՝ ուրախ-ուրախ վե կացան, էկան։ Փռնչին էս իրեքին ընե՛նց մի լավ քե՛ֆ, ընե՛նց մի լավ ուրախությո՛ւն շանց տվեց, որ էլ ասել չի ուզի։

Գլխները մի լավ տաքացավ գինուցը, փռնչին խոսք բաց արեց։

— Ի՞նչ մարդ եք,— հարցրեց,— ի՞նչ բանի հմար եք էկե ըստերանք։

Թագավորն ու իրա սառաֆը ջուղաք չտվին, մնացին իրար էրեսի մոտիկ անելոն։ Համա կատեպանը, որ տեհավ՝ սուա են կացե, ձեն, ծպտոն շեն հանում, ինքը էն գհիցը վե կացավ, մին-մին իրա զլխովն անցկացածը նաղլ արեց, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի. ասեց-

¹ Փակագծի մեջ դրված բացատրությունը ասացողինն է (Մ. Կ.)։

— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. էսքամ վախտ էլ ես աշխարհ-աշխարհ, երկրե- երկիր եմ ընկե, իմ կնկա հավարին եմ ման գալի:

Թագավորն էս որ լսեց թե չէ, էն դճիցը ձեն տվեց.— Տղա՛,— ասեց,— է՛ն¹ թագավորը հենց ես եմ, որ կամ: Բաս որ բտնեց ա,— ասեց,— հախ ու նհախ իմ աղջիկը ես քեզանից կուզեմ, էլի դու խաբար կրլնես նրանից, մարդ չէ:

— Ես էլ թագավորի սառաֆն եմ,— ձեն տվեց էն մեկել դճից սառաֆը,— ես էլ իմ տղեն կուզեմ քեզանից:

Նոր բտե փռնչին (թագավորի աղջիկը)² մեջ ընկավ:

— Թագա՛վորի սառաֆ,— ասեց փռնչին,— դու քու տղեն ես ուզում, ընենց չի՞:

— Հա՛,— ասեց սառաֆը:

— Տղիդ ինչ ա՛րել են,— ասեց փռնչին,— տեղն ա. խի՞ էր ուզում թագավորի աղջկանը սըսպանի, որ վերջն էն օղիեն իրա գլուխը դար: էդ ասսու հալալ դատաստա՞նն ա,— ասեց,— որ էլ խոսք չունես ասելու.— Ենեա թագավորին հարցրեց.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց,— դու էլ քու աղջիկն ես ուզում, ընենց չի՞:

— Հա՛,— ասեց թագավորը:

— Կա՛ց,— ասեց,— էթամ բերեմ:— Գնաց իրա օթախը, փռնչու շորերը հանեց, աղջկա շորեր հագավ, գլուխը շինեց, կոկեց, զուգվեց, զարդարվեց՝ էկավ ընդե կաննեց:

Աղջկանը տենալու բաշտան թագավորը մի դճից, տղեն մի դճից վազեցին, փաթթվեցին ճտովը, ուրախությունից լաց էլան, խոսք չէր գալի բերանները, որ խոսաչին: Սառաֆը հո՛ մնացել էր էշ կըտրած, բերանը բաց սրանց մտիկ անելուն:

Նոր նստեցին թագադան քե՛ֆ, ուրախությո՛ւն, ընչանք լիսվելիս կերան, խմեցին, ջա՛ն ասեցին, ջա՛ն լսեցին, իրար գլխով անցկացածը նաղլ արին, հին դարմանը փամուռ տվին, դադդա՛ն, դաշդա՛ն, դե՛սից, դե՛նից ասեցին, խոսացին, մասլահաթ արին:

Սրանից դենը մի քանի օր էլ կացան Ստամբուլ, նոր բտե ինչ ունեին-չունեին, հավաքեցին, կապոտեցին, քոչ ու բարխանա արին, ճամփի թագարեք տեհան, չորսով ընկան ճամփա՝ դպա իրանց երկիրը:

¹ Տղադիր տեքստում էլմիածնա, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Փակագծերի մեջ դրված բացատրությունը ասացողինն է (Մ. Կ.):

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա¹, հասան իրանց երկիրը²: Նոր ըստե թագաւորը բերեց իրա աղջկանը թագադան նշան դրեց տղի վրեն, պսակեց, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց: Էլ ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախութիւն, ինչ դաւի ու զուտնա՞, որ էլ հալ ու հեսար չկար:

Նրանք հասան ի՛րանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մուրազին:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է. «մի օր, էրկու օր, իրեմ օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեմ շաբաթ, մախլասի մի ամիս», որը շնչված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ էջմիածին. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):





46. ԻՆՉ ՈՐ ՑԱՆԵՍ, ԸՆ ԷԼ ԿՀՆՁԵՍ

Ընում ա, չիւնում մի լաշառ, անդգամ հարս: Օրեն մի օրը էդ հարսի կեսուրը հիվանդանում ա, տեղով-բարձով թեք ընկնում: Էդ կեսոր սիրտը խորոված ա ուզում:

Կանչում ա հարսին.— Ա՛ղջի,— ասում ա,— սիրտս խորոված ա ուզում, ի՛նչ կըլնի՝ էթաս մի քանի թիքա խորոված անես, բերես ուտեմ:

Հարսն ա՝ ջուղար չի տալի, փնթփնթալոն, թոնթորալոն դուա ա գալի քուչեն, առվիցը մի քանի գորտ ա բռնում, բերում խրում շամփուրը, լավ-լազաթին խորովում, եննա քաշում հացի վրեն, տանում դնում կեսոր աղաքը: Խեղճ կեսուրը մի կտոր վեր ա ունում ուտում, տենում ա՝ գորտի միս ա:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— ինձ գորտի միս ուտացրիր, բան չկա. աստանից եմ խնդրե՛մ քե՛զ էլ փոխ ըլնի, թիքումդ գտնվի:

Ասում ա՝ ֆոզին տալի:

Անց ա կենում մի վախտ՝ մի տարի, էրկո՛ տարի, իրեք տարի, էդ անդգամ հարսը մի հասած տղա ա ունենում, բերում ա, դրան պսակում: Դրան մի շատ խոնար, աստու գառը հարս ա ռաստ գալի:

Օրեն մի օրը էդ կեսուրը սաթլջամ ա ըլնում, հիվանդանում, տեղով-բարձով թեք ընկնում: Հարսը կեսոր յորդան-դոշակի կշտիցը չէր հեռանում՝ զշեր, ցերեկ մուղաթ էր կենում, ի՛նչ ուզում էր,

ալբիալը էթում էր բերում, է՛ս տալի, է՛ն տալի, դեղ խմացնում, շորվա անում, ուտացնում, մախլասս, գլխնհրդ ինչ ցավացնեմ, հիւ վանդ ա էլի՛, ինչ սիրտն ուզում էր՝ ալուստի վազում էր բերում:

Օրեն մի օրը էդ կեսոր սիրտն էլ ա խորոված ուզում:

Կանչում ա հարսին.— Ա՛ղջի— ասում ա,— սիրտս խորոված ա ուզում. ի՛նչ կըլնի՛ էթաս մի քանի թիքա խորոված անես, բերես՝ ուտեմ:

— Ա՛լքիս վրեն,— ասում ա հարսը:

էթում ա էն սհաթը մարդին դրկում բազար, մի լավ¹ սուկի առնիլ տալի, բերում կոտորում², սոխը վրեն շրթմիշ անում³, էթում շամփուրը բերում, շարում, տանում քաշ անում թունդիրը, որ խորովի: Մի քանի հետ շուռե-շուռ ա տալի, որ չէրվի, եննա հանում ա՝ տենա էփեղ ա, թե չէ: Հանում ա... ի՛նչ տենում՝ խորովածացուն քոմմա գորտ ա դառն: Շամփուրը ձեռին մնում ա սառած կաննած. չի իմանում՝ էս ի՛նչ բաս ա:

Բերում ա էդ խորոված գորտերը շամփրի վրիցը քաշում, դեն ածում, թազադան մարդին դրկում, սուկի բերիլ տալի, խորովում, շամփրի վրեն շարում, կախ տալի թունդիրը: Մի քիչ կենում ա, հանում ա, տենում՝ էլի գորտ ա դառն:

Որ շատ ետանում ա, կեսուրը ընդիան ձեն ա տալի.— Ա՛ղջի,— ասում ա,— ի՛նչ էլար, թե՛ղ արա խորովածը բե՛, է՛:

Հարսը թողում ա, գալի կեսոր կուշտը:

— Ա՛յ, նանի,— ասում ա,— բա չես ասի՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. խորովածացուն ինչքամ շարում եմ՝ գորտ ա դառնում: Չեմ իմանում է՛ս ինչ բաս ա:

Կեսուրը ալբիալը գլխի ա ընկնում, թե բանն ընշումն ա:

— Գնա՛ բե, ա՛յ որդի,— ասում ա,— զնա՛ բե. տվել եմ, պտի առնեմ:

Դրուստ ա ասած. «Ինչ որ ցանես՝ ըն էլ կհնձես»:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ ոչխարի, որը չնշված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ «սուկին խորովում», ուղղումը բանահավաքին է (Մ. Կ.):

³ Մանրացնում (Մ. Բ.): «Սոխը վրեն շրթմիշ անում» արտահայտությունը տպագիր տեքստում բանահավաքի ձեռքով չնշված է. պահպանել ենք տպագիր տեքստում եղածը (Մ. Կ.):



47. ԳՈՂ ՀԱՐՍԸ

Հարս ու կեսուր են ըլնում. դրանք բոլ սիսեռ են ունենում: Էդ հարսը շատ սիսեռակերն ա ըլնում: Ասու իրան օրը սիսեռը՝ գողանում էր, տանում թաքուն էփում, ուտում: Մի՛ն, է՛րկու, հի՛նգ, տա՛սը, օրեն մի օրը կեսուրը վարավուրդ ա անում, տենում՝ իրանց սիսեռի տոպրակը կեսքն ա ընկն:

«Կա չկա,— ասում ա ինքն իրան,— էս մեր հարսի բաներն առ: Թե կեսուրը սատանա էր, հարսն էլ պակաս չէր նրանից. ալ-բիալը ֆահմում ա, որ կեսուրը գլխի ա ընկն:

«Ի՞նչ անեմ, ի՞նչ շանեմ,— ասում ա,— որ ինձ վրա սալիչ շտանիռ:

Օրեն մի օրը տունն ավելելիս մի հատ սիսեռ ա գտնում. վեր ա ունում տանում կեսուրը շանց տալի, ասում.— Ընթի՛կ ունի, քընթի՛կ ունի, կատվի նման դնչի՛կ ունի. նա՛նի, յարար էս ի՞նչ ա:

Կեսուրն էս որ լսում ա, ինքն իրան ասում ա. «Յողն իմ գըլխին, ո՛նց ի էս խեղճ հարսի մեղքը վեր ունում. նա ըսկի չի էլ իմանում՝ սիսեռն ի՛նչ ա, ի՛նչ չի. ո՛ւր մնաց, թե գողանառ:





48. ՍՐԴԻ ԶՊԱՀՈՂ ԿՆԻԿ

Կըլնի, շիլնի մի մարդ, մի կնիկ: Էս կնիկը աստու իրան օրը մարդի յախեն էր կպնում:

— Ա՛յ մարդ,— ասում էր,— դու խի՞ չես ինձ սըռ ասում, հենց ինչ ըլնում ա ինձանից պահում ես. հալրա՛թ վախում ես՝ էթամ սրան, նրան ասեմ:

— Հենց ըտենց ա, ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— քեզանից պահեմ, ասա՞նից ինչ պահեմ: Կնկա տամարը մի քիչ բոշ ա. քեր-նի՛ն շիւ շի քըզլի. դժարն էն ա մի բան ասես՝ կէթա, սա՛ղ աշխար-քը չալ կանի:

— Զէ՛, ա՛յ մարդ, ես հո չեմ գժվե՛ մեր սըռն էթամ խալխին ասեմ: Ուզում ես, փորձի հմար մի հետ ասա՛, տե՛ս ո՛նց սըռ պահող եմ. թեկուզ հերս էլ պատանն ուսին գա, չեմ ասի:

— Բաս որ ըտենց ա, ա՛յ կնիկ, ըստուց ետը՝¹ կասեմ, տենանք ո՛նց կպահես:

Էդ գշերը քնելիս, մարդն էթում ա թաքուն մի ձու բերում, դնում ծոցը: Առավոտը վեր ա կենում, կնկանը կանչում.— Ա՛յ կնիկ, ա՛յ կնիկ:

— Ի՞նչ ա, ա՛յ մարդ:

— Բա չես ասի՞ Էս գշեր ես մի ձու եմ ածե:

— Զէ՛, դու է՛լ. մարդն էլ ձո՛ւ կածի:

¹ Տպագիր տեքստում՝ օրես դե՛նը, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

— Չես ավատում, հրես ա՛ռ տե՛ս. համա չըլնեմ-չիմանամ, էթաս մեր հարեաններին ասես, հա՛:

— Ձէ՛, ա՛յ մարդ, ո՛նց կասեմ. հո չե՛մ գիտի:

— Կա՛վ, տենանք՝ ո՛նց խոսքիդ տեր կըլնես:

Ձուն վեր ա ունում տալիս կնկանը: Նա էլ միամիտ՝ ավատում ա, ձուն առնում, պահում:

Մարդը վեր ա կենում էթում բազար, իրա բանին: Կնի՛կ դու կնիկ, էլ մաշալ մի տա: Էն սհաթը ձուն վե կալ տար հարեաններին շանց տու:

— Ա՛յ խիղան,— ասում ա,— բա չե՞ք ասի, մարդս էս գշեր մի ձու ա ածե:

— Տո դե չէ՛. դու էլ ընենց սուտ ես ասում, որ «էշն ախոռու-մը կղռա»,— դնամիշ են անում հարեանները:

— Չեք ավատում՝ հրե՛ս, տեհե՛ք:— Հանում ա շանց տալի:

— Էս հո հա՛վի ձու ա,— ասում են:

— Ձէ՛, ի՛նչ հավ, ի՛նչ դադ. առավոտը մարդս իրա ծոցիցը հանեց, դուք ասում եք՝ ֆլա՛ն շի, բեհման ա:

Սա հա՛ ա ասում, նրանք՝ չէ՛, սա հա՛ ա ասում, նրանք՝ չէ՛. մախլա՛ս՝ էնքամ անում ա, որ ավատացնում ա խեղճերին:

Իրիկունը մարդը բազարիցը տուն ա գալի, տենում՝ իրենց հարեանի դռանը կնանիքը կիտվե գրից են անում: Դու հմի արի տես՝ ի՛նչ են խոսում:

— Ա՛ղջի, բա չե՞ս ասի, էս մարդը էրեկ գշեր մի ձու ա ածե:— Ըսենց իրար ասում ին, մատով նրան շանց տալի:

Մարդն էլ անկաշը կախ արած ըստոնք քոմմա լսում ա: Թողում ա գալի տուն, քաշում ա կնկանը՝ տո՛ւր թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս՝ շոքացնում, կաննացնում, մի՛ն, է՛րկու, տա՛սը, մախլաս, մի լա՛վ, ձեր հավան կացած, գորսում ա:

— Տեհա՛ր,— ասում ա,— ա՛յ կնիկ, ասսու իրան օրը յախես իր կպնում, թե. «Սըռ չես ասում, սըռ, չես ասում»: Հրենիկ՝ ասեցի. բա խի՞ էն սհաթը փեշումդ կոլուեցիր, տարար քուչեն: Բալի էդ չէր՝ մի ուրիշ թաքուն բան ի ասում, պտի էթայիր սաղ գեղը չա՛վ անեիր:

Սրանից դենը մարդը թորա¹ արեց, որ ասես, կնկանն էլ սըռ չէր ասում:

¹ Տպագիր տեքստում՝ բորալամա, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):



49. ԱՆՁԳԱՄ ԿՆԻԿԸ

Կըլնի, շիլնի մի մարդ, մի կնիկ: Սրանք շատ քյասիր, անճար են ըլնում: Մարդը էթում էր սրա-նրա կուշտը ֆահլություն անում, հոտաղություն անում, յա էթում էր հանդը, շուփ-մուփ հավաքում, թիթեն հավաքում, տանում ծախում, մի քանի շալի աշխատում, բերում օղլուշաղը պահում: Մի խոսքով, մարդը շատ աշխատավոր մարդ էր. համա կնիկը ընե՛նց մի անդգամ, ընե՛նց մի աստու էրեսիցը թափած, ընե՛նց մի տնաքանդ, որ էլ չեմ կարա ասի:

Աստու իրան օրը մարդի յախեն էր կպնում.— Ա՛յ մարդ,— ասում էր,— զնա՛ ինձ հմար է՛ս առ, է՛ն առ. զնա է՛ս բե, է՛ն բե. է՛ս շթին չեմ հավանում, է՛ն շթիցը բե:

Ըսենց խեղճ մարդին դարդավարամ էր արե, թողե:

Մեռնում էր կնկանը խրատելուն.— Ա՛յ կնիկ, ախար ըսենց շիլ-նի. տենում ես քյասիր, օրեն հացի մուրացկան ենք, անջախ ենք ծերը ծերին հասցնում, զուլխ պահում, պտի մեր յորդաննու գյուրա ռննեքս մեկնեմք:

Համա ո՛ւմ ես ասում. նա հենց իրա էշն էր քշում: Վերջը որ շատ մարդի աֆաթն առավ, մարդը միտք արեց, զուլխն առնի, մի դհով էթա, բալի կնկա ձեռիցը պրծնի: Օրեն մի օրը մի քիչ հաց-մաց վե կալավ ու յա՛լլա՝ դռն դուս:

Գնաց, զնաց, զնաց, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, դուս էկավ

մի շուրջ, յարանի տեղ: Ըսենց մտքի հեննա ընկած էթում էր, բիրդան տնհամ՝ հրեն գեննին մի եքա կոլու քար: Ճըռընշալեն էդ քարը բանձրացրեց, եդ քցեց՝ տնհամ տակին. Ըհը՝, մի խոր, անտակ ֆոր, մի-շիցն էլ մի ղըթվըթոցի, ղալմաղալի ձեն ա գալի: Վախլությունիցը էն սհաթը քարը էլ եդ ղնում ա ֆորի բերնին:

«Էս լավ էլավ,—ասում ա ինքն իրան,—սրանից էլ լավ տեղ չկա. էթամ կնկանս խարլությունով բերեմ քցեմ ըստե, բալի մի հետ յախես աղատվի նրա ձեռիցը»: Թողաց, էկավ տուն:

— Ա՛յ կնիկ,—ասեց,—ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ըսօր ղնացել ի հանդը շուրջ հավաքելու. տնհա՝ գեննին մի կոլու քար վեր ընկած ա, բանձրացրի քարը, ի՛նչ տենամ՝ մի եքա ֆոր, մեջը լիքը խաղինա՝ էլ ոսկե մատանքեն՝¹, էլ մարդարտեն՝, էլ մարջանեն՝ ու հաղար մի շուտա թանկագին քարեր. քոմմա ընենց ֆըրֆըրահար ին գալի, պսպղում, որ մարդի քեֆ ին բերում:

— Ղո՛րթ,—հարցնում ա կնիկը:

— Ղո՛րթ: Չես ավատում, է՛թանք տես:

— Է՛թանք,—ասում ա կնիկը:

Մարդ ու կնիկ առավոտը գշերով-գշերհանա վեր-են կենում, մի էրկեն պարան վեր ունում, ճամփի հմար պաշար վեր ունում, ընկնում ճամփա: Դալիս են, գալի, հասնում են էդ ֆորի ղրաղը: Մարդը քարը բանձրացնում ա:

— Ա՛յ կնիկ,—ասում ա,—բե՛ պարանը կապենք մեջքս, կախ ըլնեմ ֆորը, ի՛նչ կա չկա, հավաքեմ, դուս գամ:

— Զէ՛, ա՛յ մարդ, ես պտի կախ ըլնեմ. դու կէթաս լավ զագերը վե կունես, փսբըր կթողաս ինձ:

Քոռն ի՛նչ կուզի՝ էրկու աչք: Զաթի մարդն էլ հենց էս էր ուղում: Բերեց պարանը կապեց կնկա մեջքը, կախ արեց ֆորը: Հենց որ հասավ անտակը, մարդը պարանի տուտը ձեռիցը բաց թողաց: Նննա բերեց էն քարը էլ եդ դրեց ֆորի բերնին, որ դուս չգա:

— Զըհա՛նդամը գլոռ,—ասեց,—հո՛ յախես պրծացրի անդգամ կնկանս ձեռիցը, սրանից դենը ի՛նչ ուղում ա ըլնի. որ էն աշխարքումը Կարե կարասի միջին էլ տնկվեմ, դուս չգամ, յա թե չէ Դժոխքի կրակում էրվեմ, փոթոթվեմ, է՛լի այնումս չի:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ էլ բոլխեմենե՛ր, որը բանահավաքի ձեռքով ջնջված է (Մ. Կ.):

վե կացաւ, էկավ տուն: Անցկացաւ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, օրեն մի օրը ասեց. «էթամ, տենամ կնիկս ինչ հալի ա. մեռա՞ւ, սա՞ղ մնաց»:

էկավ, էկավ, հասավ ֆորի դրադը: Անկաջ դրեց, ի՛նչ տենա՞ ֆորի միջիցը մի ընե՛նց ղըժլըժոցի, մի ընե՛նց հարայ-հրոցի ձեն ա գալի, որ աստոծ փրկի, ազատի:

Քարը մի քիչ դեն տարավ թե չէ, տեհավ ընդիան ձեն տվին. «Ա՛սու սիրուն, ա՛յ հողածին, ի՛նչ կըլնի՞ էդ քարը դեն քցես, մի ըստիան դու գանք, էս Անզգամ կնկա ձեռիցը պրծնենք. հալբաթ մընք էլ մի օր քու լավությունի տակիցը դուս կգանք»:

էդ մարդի մեղքն էկավ, քարը բանձրացրեց, ֆորի բերանը բաց արեց, տեհավ, ը՛ր՛, ընդիան Սատանեքը իրար ենուցը դուս էկան, ֆորի շորս բոլորը կաննեցին: Սատանեքանցը որ տեհավ, վախլությունիցը քիչ մնաց լեղի-մեղին պատռի:

Համա Սատանեքանց մենծը մոտացավ նրան.— Մի՛ վախի,— ասեց,— դու որ մեզ ըսենց մի լավություն արիր, էն Անզգամ կնկա ձեռիցը պրծացրիր, պտի քու լավությունի տակիցը դուս գանք՝ մընք էլ քե՛զ մի լավություն անենք: Ես,— ասեց,— հրեա կէթամ, կմնենմ թագավորի աղջկա փորը. ի՛նչ դեղ, դարման անեն, ի՛նչ հեքիմ բերեն, չեմ դուս գա: էս որ կլսես,— ասեց,— վե կկենաս, կգաս թագավորի կուշտը. «Թագա՛վորն ապրած կենա,— կասես,— ես քու աղջկանը կլավացնեմ»: Հենց որ կմնենա աղջկա օթախը, ալբիալը ես դուս կգամ, կէթամ. աղջիկը կլավանա, կըլնի ոնց որ մորեն մին:

Սատանեն էս կասի ու աներևութք կըլնի: էս մարդն ա՛՝ վե կկենա, կգա իրանց տունը: Անց կկենա մի վախտ, սաղ գեղը չավ կըլնի, թե. «Թագավորի աղջիկը գժվել ա, քառասուն տակ գընջլով նրա ձեռ ու ոտը կապել են, քցե մի օթախ. աշխարումն էլ հեքիմ չի մնացե, բերել են՝ լավանալու ճար, իլլաջ շիլնում»:

էս մարդը էս որ կլսի, վե կկենա կէթա թագավորի կուշտը:

— Խի՞ ես էկե,— կհարցնի թագավորը:

— Ես հեքիմ եմ,— կասի,— էկել եմ աղջկանդ լավացնեմ:

— Թե լավացրիր,— կասի թագավորը,— ի՛նչ ուզես՝ կտամ:

Սրան կտանեն աղջկա օթախը: Կտենա, դորթ որ, հրեն քառասուն տակ զընջլով ձեռ ու ոտը կապված: Կմոտանա աղջկանը, սուտ մուտ գիր կանի, ինքն իրան կփընթփընթա, սաքի թե աղոթք ա

ասում: Սատանեն սրան որ կտենա, ալբիալը դուա կգա աղջկա փո-
րիցը, կէթա:

— Տե՛ս,— կասի Սատանեն,— ըստիան էթում եմ Հնդստա-
նու թագավորի աղջկա փորը մենեմ: Համա չըլնեմ-չիմանամ գաս
ընդե հա՛, թե չէ իմաց կաց՝ նրան կթողամ, քու փորը կմենեմ:

— Զէ՛,— կասի,— հո չեմ գժվե. գալիս եմ՝ ի՛նչ անեմ:

Սատանեն կթողա, կէթա: Էդ մարդը աղջկա զընչինեը եդ կա-
նի, կրերի թագավորի կուշտը: Աղջիկը կլավանա, կըլնի ոնց որ
մորեն մին: Թագավորը կուրախանա, աշխարով մին կըլնի:

— Ա՛յ մարդ,— կասի,— ուզա՛ տամ:

— Թագա՛վորը սաղ ըլնի,— կասի,— ի՛նչ տաս՝ դաբուլ եմ:

— Բաս որ ըտենց ա, իմ աղջիկը տալիս եմ քեզ. տա՛ր, մորդ
կաթի նման քեզ հալալ ա. շունքի դու չըլնեիր՝ նրան լավացնելու
ճար, իլլաջ չէր ըլնի:

Թագավորը բերում ա աղջիկը սրան ա տալի, օխտն օր, օխտը
գշեր հարսանիք անում:

Սրան թողանք ըստե, գանք խաբար տանք Սատանիցը:

Սատանեն էթում ա մենում Հնդստանու թագավորի աղջկա փո-
րը: Թագավորը աշխարումն էլ հեքիմ չի մնում՝ բերիլ ա տալի, չեն
կարում լավացնի: Վերջը խաբար են տալի թագավորին, թե՛ ֆլան
թագավորի փեսեն ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց գլուխ հեքիմ ա, թե լա-
վացնի՛ նա կլավացնի, էլ մարդ չէ: Հնդստանու թագավորը էն սհա-
թը մարդ ա դրկում էդ թագավորի կուշտը, ապսպարում, որ փեսին
դրկի, գա իրա աղջկանը լավացնի, թե չդրկեց,— ասում ա,— մենծ
դոշուն վե կունեմ, կէթամ վրեն կռիվ:

Էդ Հնդստանու թագավորի մարդն ա՝ ճամփի թագարեք ա տե-
նում, վե կենում, ընկնում ճամփա: Գալիս ա, գալի, շատն ու քիչն
աստոծ գիտա, հասնում ա էդ թագավորի երկիրը:

Էթում ա թագավորին գլուխ տալի, ասում.— Թագա՛վորն ապ-
րած կենա, Հնդստանու թագավորի աղջիկը գժվել ա. լսել ա, որ քու
փեսեն ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց գլուխ հեքիմ ա, կանչում ա, որ նրան
լավացնի:

Խեղճ փեսեն մնացել էր էրկու ջրի արանքին. չէր իմանում ինչ
անի, չէթար՝ պտի էրկու թագավորի արանքը կռիվ դուա գար. էթար՝
վախում էր Սատանեն աղջկանը թողար, գար մենեը իրա փորը:

Միտք արեց, միտք արեց, վերջն ասեց. «Ջրհանդամը գլու, կէթամ, ինչ ըլնում ա՛ ըլնի»:

էս մարդն ա՛ ճամփի թաղարեք ա տենում, Հնդստանու թագա-վորի ղրկած մարդի հեննա վե կենում, ընկնում ճամփա: Գալիս ա, գալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շարաթ¹, հասնում ա Հնդստան: Էթում ա դուզ թա-գավորի ամարաթը, թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Յլա՛ն հեքիմը դո՛ւ ես,— հարցնում ա թագավորը:

— Հա՛, թագա՛վորն ապրած կենա, ես եմ,— ասում ա:

— Իմ աղջկանը կարա՞ս լավացնի:

— Բանն աստոծ,— ասում ա,— թագա՛վորը սաղ ըլնի:

էս մարդին տանում են թագավորի աղջկա օթախը: Տենում ա՛ հրեն աղջիկը զընջլնեքով կապկպած ա: Սատանեն սրան որ տե-նում ա, ձեն ա տալի.— Ա՛յ մարդ, չէ՞ ես քեզ ասեցի՝ չգաս. դու ո՞նց սիրտ արիւր էկար:

— Սո՛ւա, Սատանա աղպեր,— ասում ա,— ես հո չե՛մ էկե սրան լավացնեմ. էկել եմ քեզ իմաց տամ, որ էն Անդգամ կնիկը ֆորի միջիցը դուս ա էկե, քու եննուցը ման ա գալի: Լսել ա, որ էկել ես Հնդստան, ինքն էլ վեր ա կացի, էկե քու հավարին. ճար ունես՝ տե՛ս:

— Ամմա՛ն, ասսու սիրուն,— ասում ա Սատանեն,— բաս որ ըտենց ա՛ դուս գամ ըստիան փախնեմ, էթամ ուրիշ երկիր, քանի էն կնիկը չի էկե, ինձ գտն:

Սատանեն էս ասում ա թե չէ, թագավորի աղջկա փորիցը դուս ա գալի, փախնում: Աղջիկը ալրիալը լավանում ա, ըլնում ոնց որ մորեն մին: Նոր էդ մարդը աղջկա զընջլնեքը եդ ա անում, տանում թագավորի կուշտը:

Թագավորը ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում: Բերում ա էդ մարդին իրա քաշովը մին ոսկի ա տալի, ճամփու դնում էլ եդ իրանց երկիրը:

¹ Տպագիր տեքստում այս արտահայտությունը բանահավաքի ձեռքով չընչ-ված է (Մ. Կ.):





50. ԸՍԵՆՑ ԷՆ ԶԻ ՄՆԱ

Կրնի, շիւնի մի մարդ: Էս մարդը ավալախորը մի մինուճար տղա՝
ա ունենում՝ ըսենց տասնըհինգ-տասնըվեց տարեկան: Ե՛նչ անեմ,
ի՛նչ չանեմ,— միտք ա անում հերը,— տղիս ի՛նչ բանի, ի՛նչ փե-
շակի տամ, որ լավ ըլնի: Տանեմ թագավորի կուշտը՝ նոքար,— ա-
սում ա,— սրանից էլ լա՛վ բան չիլնի: Էթում ա թագավորի նաղ-
րին ա աղաչանք անում, վեզրին ա աղաչանք անում, սրա՛ ռտն ընկ-
նում, նրա՛ ռտն ընկնում, սրա՛ն ասում, նրա՛ն ասում, մախլաս՝
էնքամ անում ա, որ թագավորը բերում ա, դրա տղին վեր ունում՝
իրան նոքար:

Էս տղեն ա՛ թագավորի աղաքին ղուլլուղ ա անում մի տարի,
էրկու տարի, իրեք տարի: Թագավորին շատ դիր ա զալի: Թագա-
վորը սրան էնքա՛մ էր սիրում, էնքա՛մ ուզում, որ էս աչքից էն աչ-
քը չէր փոխում:

Օրեն մի օրը, էս տղի հերն ասում ա՝ «Էթամ տենամ՝ տղե՛ս
ի՛նչ ա անում, ի՛նչ չի անում, սաղ-սալա՛մաթ առ:

Վեր ա կենում գալի թագավորի ամարաթը: Տղին տենալու բաշ-
տան, վազում ա փաթթվում ճտովը, պաշում, պաշպշորում, ուրա-
խանում, աշխարով մին ըլնում:

— Հը՛, ո՛րդի,— հարցնում ա հերը,— ո՛նց ես, լա՛վ ես. հա-
լիցդ հո գանգատավոր չե՛ս:

— Չէ՛, ա՛յ հեր,— ասում ա,— գանգատավոր չեմ, համա ինչ անես՝ ըսե՛նց էլ չի մնա:

Հեր ու տղա ասում են, խոսում, էրկեն ու բարակ զրից անում, մասլահաթ անում, եննա հերը թողում ա գալի իրա տունը:

Ըսենց մի քանի վախտ անց ա կենում, էդ տղեն թագավորի աղաքին ընե՛նց լավ ղուլլուղ ա անում, ընե՛նց լավ ղուլլուղ ա անում, որ թագավորը բերում ա դրան նազրություն ա տալի, մի քանի տարուց եղը՝ վեղրություն. մախլաս՝ ըսենց քանի էթում, դհա՛ ա թագավորի աչքը մենում: Գալիս ա մի վախտ, էս տղեն էնքամ մենծանում ա, որ դառնում ա թագավորի քոմմըքից մոտիկ մարդը, որ առանց նրան հարցնելու, առանց նրա հեննա մասլահաթ տենալու՝ բան չէր բռնում: Թագավորը մի բան էր ուզում անի, աղաք պտի նրան հարցնե՛ր՝ եննա անե՛ր:

Օրեն մի օրը, էս տղի հերը էլի ասում ա՝ էթամ տենամ՝ տղես ո՞նց ա, ո՞նց չի, ի՞նչ ա անում, ի՞նչ չի անում:

Վեր ա կենում գալի թագավորի ամարաթը: Տղեն հորը տենալու բաշտան գալիս ա ձեռը պաշում, հերն էլ տղի թշերը պաշում, աչքերը պաշում, նստում են իրար հեննա էրկեն ու բարակ զրից անում: Հերը ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում, որ իմանում ա տղեն էնքամ աղաքացի ա, դառն թագավորի քոմմըքից մոտիկ մարդը:

— Հը՛, ո՛րդի,— էլի հարցնում ա հերը,— ո՞նց ես, լա՛վ ես. հմի էլ հո գանգատավոր չե՛ս:

— Չէ՛, ա՛յ հեր,— ասում ա,— հմի աղաքականից դհա լավ եմ, համա ի՛նչ անես՝ ըսե՛նց էլ չի մնա:

Հերը էլի թողում ա գալի տուն: Անց ա կենում մի քանի տարի, էս թագավորը տեղով-բարձով հիվանդանում ա, մեռնում: Խեղճը իրանից եղը տղա էլա չի թողում, որ բերեին, նրա տեղը նստացնեին թագավոր: Միտք են անում, միտք են անում, թե ո՞ւմ ջոկլէն թագավոր, ո՞ւմ չոկեն, որ լավ ըլնի. վերջը որ շատ խելք-խելքի են տալի, միտք անում՝ գալիս են կաննում էդ վեղրի վրեն: — Նրանից էլ լավ մարդ չենք գտնի,— ասում են,— հազիր թագավորն էլ նրան էնքամ սիրում էր, էկե՛ք դրա՛ն ջոկենք: Բերում են դրան շինում իրանց թագավոր:

էս մեր թագավորը շատ լավ յուլա ա տանում իրա խալխին, լավ արդար դատաստան անում, իրա երկրին լավ մոտաթ կենում,

ընենց որ դրան էնքա՛մ են սիրում, էնքա՛մ են սիրում, որ քոմմա դրա անմով ին երգում ուտում՝ ընենց մի լավ թագաւորութիւն ա անում:

Սրա հերը, որ իմացաւ տղի թագաւոր ըլնիլը, ուրախացաւ, աշխարով մին էլավ, վե կացաւ էկավ տղին տենալու:

— Հը՛, ո՛րդի,— հարցրեց,— հմի հո լա՛ւ ես. փա՛ռք աստու թագաւոր էլ էլար, էլ ի՛նչ դարդ ունես:

— Հա՛, ա՛յ հեր,— ասեց թագաւորը,— փա՛ռք իրա ողորմութիւնին, լավ եմ, համա ինչ անես՝ ըսե՛նց էլ չի մնա:

էս հետ հերը մնաց միտք անելոն, թե խի՞ տղեն ըս էլ իրեք դոնում ասեց. «Ըսե՛նց էլ չի մնա». քանի էկավ հարցրեց. «Ո՛նց ես, լա՛ւ ես», նա ասեց. «Լավ եմ, համա ինչ անես՝ ըսե՛նց էլ չի մնա»: Տղին սրա հմար բան չասեց, վե կացաւ էկավ իրա տունը:

Ըսենց անց ա կենում մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, հինգ տարի, մախլասի՛ տասը տարի, էս թագաւորն էլ ա բիրդան հիվանդանում, մեռնում: Մեռնելիս էլ կտակ ա անում, որ իրան կտանեն կթաղեն, վրեն քար քցեն՝ քարի վրեն գրեն. «Ըսեց էլ չի մնա»: Մեռնում ա, տանում են լավ-լաղաթին թաղում, ոնց որ ասել էր. վրեն քար են քցում, քարի վրեն գրում. «Ըսեց էլ չի մնա»:

Խեղճ հերը տղի մեռնիլը որ իմանում ա, վեր ա կենում դալի: Դալիս ա տենում՝ տարել են թաղե:

— Ո՛րդի եք թաղե,— հարցնում ա հերը:

— Հրենիկ ֆլա՛ն տեղը,— ասում են:

Տանում են նրան շանց տալի: Հերը տղի գերեզմանի վրեն շատ ա լաց ըլնում, մըղկտում, արեն-արտասուներ թափում. մի դաֆիլ աչքն ընկնում ա գերեզմանի քարին, տենում ա վրեն գրած ա. «Ըսեց էլ չի մնա»:

— էս գիրն ո՛ւլ ա գրե,— հարցնում ա:

Նո՛ր ըստե ասում են.— Բա չե՛ս ասի, տղեդ մեռնելիս կտակ ա արե, որ էդ խոսքը գերեզմանի քարի վրեն գրենք, մընք էլ գրել ենք:

— Ա՛ղպեր,— ասում ա հերը ինքն իրան,— էս ի՛նչ բաս ա: Քանի տղես սաղ ու կենդանի էր, ինչ հարցնում ի, ասում էր. «Ըսեց էլ չի մնա»: Հմի մեռնելիս վասիաթ ա արե, որ էդ խոսքը իրա գերեզմանի քարի վրեն գրեն:— Միտք ա անում, միտք ա անում՝ խելքը

արանից բան շի կտրում¹, թողում ա, դառը-տխուր էլ եդ գալի իրա
տունը:

Մի քանի տարի անց ա կենում, էս մարդը միտք ա անում,
ասում ա՝ չեթամ տղիս գերեզմանը տենամ, գամո: Գալիս ա ի՞նչ ա
տենում՝ ո՛նչ գերեզման կա, ո՛նչ դադ. սաղ ֆողի հեննա հավասար-
վել ա: Սրան, նրան հարց ու փորձ ա անում, իմանում ա, որ եքա
անլավ ա էկե, գերեզմանը քանդե, տարե:

Նո՛ր ըստե գլխի ա ընկնում, հասկանում տղի ասածը թե.
«Ըսեցեք էլ շի մնա», սաքի թե աշխարհս ո՛ր կա՝ փորձանքի տեղ ա,
ի՛նչ ասես՝ կըլնի, մի բան էլա իրա տեղը շի մնա, ըսօր ըսե՛նց ա,
էգուց ով գիտա, ի՛նչ կըլնի:

¹ Տպագիր տեքստում՝ դուս գալի. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):



51. ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ՎԱՐԴ

Ավալ ժամանակին ընում ա, շինում մի թագավոր: էս թագավորը իրա ամարաթի աղաքին մի լավ գյուլի բաղ ա ունենում՝ միջին մի Անմահական վարդի ժառ: Համա խեղճ թագավորը ի՛նչ անում ա, չի անում, ի՛նչ կատեպան բռնում ա, ի՛նչքամ մուղաթ են կենում, շինում՝ հենց զալիս ա բացվելու վախտերքը, խարը զալիս ա էդ վարդն ուտում, էթում, չի թողում, որ բացվի: Ըսենց անց ա կենում մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, էդ թագավորը մնում ա հասրաթ էդ վարդի ֆոտին: Օրեն մի օրը զալիս ա մի կատեպան:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— որ ինձ կատեպան բռնես, քու վարդին ընենց մուղաթ կկենամ, որ խարը չի ուտի: Հենց բացվեց թե չէ,— ասում ա,— կքաղեմ, կբերեմ, կտամ քեզ:

— Տղա՛,— ասում ա թագավորը,— աշխարհումն էլ կատեպան չի մնացե՛ն՝ էկել ա, ի՛նչ ա չաթե, որ դու ի՛նչ չաթես:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— ես կարամ. չկաբացի՛ արինս քեզ հայալ ա:

— Լա՛վ, դո՛ւ գիտաս,— ասում ա թագավորը,— կարաս՝ զնամուղաթ կաց: — Բերում ա, սրան բռնում իրան կատեպան:

Գարունքը զալիս ա թե չէ, էս կատեպանն ա՛նետուանեղը վե՛ր ա ունում, էթում Անմահական վարդի ծառի տակին գշերեկ դա—

դավով քաշում: Կենում ա մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, հենց էն ա պտի վարդը բացվեր՝ մի վախտ տղի քունը տանում ա: էն դհիցը խարը գալիս ա վարդն ուտում, թողում էթում: Կատեպանը աչքը բաց ա անում, տենում ո՛նչ վարդ կա, ո՛նչ դադ:

Գալիս ա թագավորին խաբար տալի.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— սաղ շաբաթ գշեր-ցերեկ դարավով քաշեցի, հենց էկավ բացվելու վախտերը, սատանական քունս տարավ. մի վախտ աչքս բաց արի, տեհա՛ խարն էկել ա կերե, գնացի: Թագա՛վորն ապրած կենա, էս հետ քաշխա՛, գլալաջաղը ո՛նց ըլնի՝ ես խարի հախիցը կգամ:

— Բա՛ն չկա,— ասում ա թագավորը,— կերել ա՛ կերե, նրա՛ն էլ չի մնա:

էս մի տարին ըսենց անց ա կենում, գալիս ա էն մի տարին: Գարունը բացվում ա թե չէ, էս կատեպանը վեր ա կենում, էլի էթում վարդին մուղաթ կենում: Հենց գալիս ա բացվելու վախտերը, տենում ա՛ խարն էլի էկավ, որ ուտի. ուզում ա նետուանեղով տա, էն դհիցը մի բլրով թռնում ա դալի, խարին կտցում, տանում: Վարդը մնում ա սաղ-սալամաթ: Կատեպանը ուրախ-ուրախ քաղում ա, տանում տալի թագավորին:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— հրես վարդը քաղեցի, բերի: էս հետ էլ խարն էկավ, որ ուտի, էն դհիցը մի բլրով թռավ, էկավ խարին կտցեց, տարավ:

— Բա՛ն չկա,— ասում ա թագավորը,— էն բլրովին էլ չի մնա: էս տարին էլ ա ըսենց անց կենում: Գլալաջաղը իրա վախտին էս կատեպանը էլի էթում ա վարդին մուղաթ կենում, գշեր-ցերեկ ծառի տակին դարավով քաշում: Հենց գալիս ա բացվելու վախտերը, տենում ա՛ էլի մի խար դուռ էկավ, վրա պրծավ վարդին հենց էն ա ուզում էր՝ ուտի, էն դհիցը էլի էն բլրովը վեր էկավ, որ խարին կտցի, տանի՝ որդիան որ էր, թփերի տակիցը մի վիշապ դուռ էկավ, բլրովին էլ, խարին էլ մի հանքի կով տվեց. վարդը մնաց էլ եղ իրա տեղը անարատ: Կատեպանը ուրախանում ա, աշխարով մին ըլնում, վարդը քաղում ա, տանում տալի թագավորին:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում ա,— էս տարի էլ ամեն տարվա պես էլի մի խար էկավ, ուղեց վարդն ուտի, էն դհիցն էլի էն բլրովը թռավ, վեր էկավ, հենց էն ա ուզում էր՝ խարին կտցի, տանի, ալբիալը թփերի տակիցը մի վիշապ դուռ էկավ, վրա հասավ,

էրկսին էլ մի հանքի կուլ տվեց: Հրեա սաղ-սալամաթ վարդը քա-
ղեցի, բերի:

— Բա՛ն չկա,— ասեց թագավորը,— էդ վիշապին էլ չի մնա:

էս մի տարին էլ ըսենց անց կացավ, գլալաշաղը էլի կատեպա-
նը վե կացավ դնաց, որ վարդին մուղաթ կենա: Էկավ բացվելու
վախտերը, տեհավ՝ էլի մի խար դուս էկավ, վրա հասավ, որ վարդն
ուտի: Էն դհիցը էլի մի բլրուկ թռավ, վեր էկավ, հենց էն ա ուղում
էր՝ խարին կտցի, տանի, թփերի տակիցը էլի էն վիշապը դուս պըր-
ծավ, վրա հասավ, էրկսին էլ մի հանքի կուլ տվեց: Կատեպանը որ
տեհավ, էս հետ էլ չհամբերեց, քաշեց նետուանեղը, տալու բաշ-
տա՛ն յա՛լլա, վիշապը գլխի վրեն կունտկի տվեց, արենճենճիս ըն-
կավ դետինը, սատկեց: Էն սհաթը վարդը քաղեց, տարավ տվեց թա-
գավորին:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց,— էս տարի էլ խարն
էկավ, ուղեց՝ վարդին ուտի, բլրուկն էկավ, ուղեց՝ խարին ուտի, էլի
էն անխաֆ վիշապը թփերի տակիցը դուս պըծավ, վրա հասավ, էր-
կըսին էլ կուլ տվեց: Էս որ տեհա, ես էլ քաշեցի նետուանեղս, տվի,
վիշապին տեղն ու տեղը շորացրի:

— Դո՛ւ էլ լավ ես արեի,— ասեց թագավորը,— համա քե՛զ էլ
չի մնա:

Կատեպանը էս խոսքի վրեն մնում ա միտք անելուն, թե էս ի՞նչ
բաա ա, թագավորը խի՞ պտի ասի. «Քե՛զ էլ չի մնա»: Միտք ա
անում, միտք ա անում, խելը բան չի հասնում: Էթար թագավորին
հարցնե՛ր՝ վախում էր, չըլնի՞ թե հերսոտի. ըսենց մնաց, ասեց.
«Տենամ՝ սրա վերջն ինչ ա ըլնում»:

Թագավորի գլուլի բաղի միջին մարմարից շինած մի հավուղ
կար, որդե թագավորը, իրա կնիկը վախտ-վախտ գալիս ին լեղա-
նում: Օրեն մի օրը, կատեպանը նի էլավ էդ հավղի կշտի ծառը,
վրեն շորուկ-մորուկ կար, ուղում էր կտրի: Բիրդան տեհավ՝ թագա-
վորի կնիկը իրա դարավաշներով էկավ, որ հավղի միջին լեղանա-
նա էլ վախուկ լունիցը վե չէկավ ծառիցը, ասեց. «Կենամ, լեղանա,
պըծնի, էթա՛՛ նննա»: Թագավորի կնիկը շորերը հանեց, նի մտավ
հավուղը, լեղացավ, պըծավ, դուս էկավ, շորերը հագավ, որ էթա՛՛
մի դաֆիլ գուլսը բանձրացրեց, տեհավ՝ կատեպանը ծառի վրեն:
Էլ ձեն-ծպտուն չհանեց, թողաց էկավ ամարաթը, թագավորին մին-
մին նաղլ արեց:

— Բա՛ շե՛ս ասի, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. ես գնացել ի հավուզը, որ լեղանամ. լեղացա արծա, շորերս հագա, ուզում ի էթա, մի դաֆիլ վիրև մտիկ արի, տեհա՛ մեր կատեպանը ծառի վրեն. դու մի ասի, աղաքուց էկել ա նի էլե ծառը, որ տենա՛ ոնց եմ լեղանում:

Թագավորը էս որ լսում ա, կատաղում, ասլան ա դառնում: Էն սհաթը ձեն ա տալի.— Զա՛նլաթ, զա՛նլաթ, զա՛նլաթ:

Էն սհաթը զանլաթները գալիս են, Թագավորին գլուխ տալի, ընդե կաննում:

— Ի՛նչ կհրամայես, Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասում են:

— Կէթա՛ք,— ասում ա,— էս սհաթին կատեպանին կբերեք, իմ աղաքին քյալլա կանեք:

Զանլաթներն էթում են, կատեպանին բերում Թագավորի կուշար: Դե՛ կատեպանը էս որ տեհավ, ալբիալը գլխի ընկավ, թե բանը ընշում ա:

— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց,— շի՛նի, ինձ թողա՛ էրկու խոսք ասեմ, եննա ի՛նչ ուզում ես՝ արա՛:

— Լա՛վ,— ասեց Թագավորը,— ասա՛ տենամ՝ ի՛նչ ես ասում:

— Թագա՛վորը սաղ բլնի,— ասեց կատեպանը,— մի՛տդ ա, որ ինձ կատեպան բռնեցիր. առաջի տարին էկա քեզ ասեցի, թե. «եսա՛րը վարդին կերավ», դու ասեցիր. «Բա՛ն չկա, նրան էլ չի մնա»: Լա՛վ: Էն մի տարին էլ գնացի վարդին մուղաթ կենալու, էկա ասեցի. «Մի բլբուլ էլ էկավ խարին կերավ», դու էլի ասեցիր. «Բա՛ն չկա, դրան էլ չի մնա»: Լա՛վ: Վրա իրեք տարին էլ որ էկա ասեցի. «էս հետ էլ թփերի տակիցը մի վիշապ դուս սլոծավ, բլբուլին կուլ տվեց», դու էլի ասեցիր. «Բա՛ն չկա, նրան էլ չի մնա»: Լա՛վ: Վրա շորս տարին, որ էկա ասեցի. «Վիշապին էլ ես տվի, սըպանեցի», դու էս հետ ասեցիր. «Բա՛ն չկա, քե՛զ էլ չի մնա»: Հմի, Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց,— դրուտ որ ընձ էլ չմնաց. քու խոսքը կատարվեց, որ ուզում ես նհախ տեղը իմ գլուխը թոցնիլ տա: Դե բաս ըտենց ա, Թագա՛վորն ապրած կենա, հմի էլ ես եմ ասում, որ. «Քե՛զ էլ չի մնա»:

Թագավորը որ լսում ա կատեպանի խելոք շուղաբը, նրան բաշխում ա, էլ չի թողում, որ քյալլա անեն:



52. ԱՍՏՈԾ ՈՐ ՄԱՐԴԻ ՈՒՋԵՆԱ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱ,
ԿՐԵՐԻ ՀԵՐԴԿՈՎ ԷՆ ՎԵ ԿԱԾԻ

Մարդ ու կնիկ են ընում: Մարդը էնքամ թամբալ ա ըլնում,
էնքամ թամբալ, որ էլ չեմ կարա ասի:

Խեղճ կնիկը աստու իրան օրը նրան ասում էր.— Ա՛յ մարդ,
ա՛րի քտենց՝ մի՛ անի. ընչանք ե՞ր պարապ-սարապ պտի ման
դաս, մի րանի, մի գործի չկանես. ախար չէ՛ որ մենք էլ մեղք ենք.
մեղ ուտիլ ա պետք, հազնիլ ա պետք. մեղ ո՞վ կտա, ո՞վ կբերի
հերդկովը վե կածի:

Համա ո՛ւմ ես ասում. մարդը ըսկի ալնումն էլ չէր քցում. հենց
միալար ասում էր.— Աստոծ որ մարդի ուղենա հարստություն տա,
կրերի հերդկով էլ վե կածի:

Մին, էրկու, հինգ, տասը, խեղճ կնիկը էնքամ ասում ա, որ
մարդի բեյինը մննում ա: Օրեն մի օրը շութը վեր ա ունում, էթում
հանդը, որ վար անի: Մխելի տեղ վարում ա, մըն էլ մի դաֆիլ տե-
նում ա շութը մի զադի դեմ առավ: Եղենբը կաննացնում ա, մտիկ
տալի, տենում ի՞նչ՝ մի գյուղյում լիքը ոսկի: Էս մեր թամբալը ձե-
ռովը գյուղյումը վեր ա ունում ընդիան, էն դիհը քցում ու էլի իրա
վարն ա անում:

— Թե՛ աստոծ էս գյուղյում ոսկին ինձ ա զսմաթ արե, — ասում

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ մի ըլնի, որը բանահավաքի ձեռքով
չնշված է (Մ. Կ.):

ա,— Թո՛ղ իրա ձեռովը վեր ունի, բերի մեր հերդկովը վեր ածի, թե չէ ես վեր ունող, տուն տանողը չեմ:

Իրիկունը գալիս ա տուն, կնկանը նաղլ անում իրա գլխով անցկացածը, թե.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. հանդումը մի գյուգյում ոսկի գտա, թողի ընդե, էկա:

— Ա՛յ մարդ,— ասում ա կնիկը,— հո չե՛ս գովե. խի՛ չիր վեր ունում, բերում. հազիր քեզ աստոծ էրկու ձեռով էր տվե. հմի հո՛ խալխը կտանեն:

— Չէ՛, ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— քու խելքը ի՛նչ ա կտրում. տե՛ս, աստոծ ո՛նց ա իրա ձեռովը էն գյուգյում ոսկին վեր ունում, բերում մեր հերդկովը վեր ածում:

Սա՛ հա, նա՛ չէ, սա՛ հա, նա՛ չէ, մախլաս՝ մարդ ու կնիկ ըստե մի լավ կռիվ են անում. համա էլի մարդը իրա ասածն ա անում:

Նո՛ր կնիկը, ճարը կտրած, էթում ա իրանց հարևանին թաքուն ասում, թե.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. իմ գիծ մարդը հանդումը ֆլա՛ն տեղը մի գյուգյում ոսկի ա գտե, հենց ընդե էլ թողե՛ր ա, վե կացե էկե. գնա բե՛, կեսն ինձ, կեսը քեզ: — Ըսենց տեղը-տեղին, նշանով ասում ա:

էդ հարևանն ա՛ էն սհաթը ուրախ-ուրախ վեր ա կենում, էթում հանդը, կնկա ասած տեղը ման գալի, գյուգյումը գտնում ա: Բաց ա անում, ի՛նչ տենում՝ մեջը լիքը օձ ու կարիճ:

— Բա՛ն չկա,— ասում ա ինքն իրան— նրանք հո ըսենց ինձ խաբեցին, տես, ե՛ս ինչ օղիա եմ բերում նրանց գլուխը:

Անսաս էդ հարևանը գյուգյումի բերանը էլ եդ կալնում ա, դալիմ կապում, վեր ունում բերում գեղը: Մուկը գետինը կոխում ա, թե չէ, գյուգյումը վեր ա ունում, գալի նրանց կտրանը կաննում. գյուգյումի բերանը ուսուլով բաց ա անում, յա՛լլա, նրանց հերդկովը շուտ տալի ներքե: Ե՛ր՛ու, ոսկին գեննին կիտվում ա: Աստու հրամանով օձ ու կարիճը էլ եդ ոսկի ա՛ դառնում:

— Ա՛յ կնիկ,— ձեն ա տալի թամբալ մարդը,— դե ա՛րի հա՛վա՛քա. քեզ որ ասում ի՛, դու չիր ավատում. տե՛հար՝ ոնց աստոծ իրա ձեռովը էն գյուգյում ոսկին բերեց, մեր հերդկովը վեր ածեց:

Կնիկը գալիս ա տենում՝ ղորթ որ, դեղին-դեղին ոսկիքը հրե՛նիկ գեննին կիտած. ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում:



53. ԹԱՄԲԱԼԸ

Ժամանակով մի մարդ կար, ըզրան ուներ մի տղա։ Էդ մարդը շատ հարուստ էր, լա՛վ ուտում, լա՛վ խմում ին։ Տղեն որ մենծացավ, դառավ տասնօխտ-տասնութ տարեկան, հերը պսակեց, շատ խելոք աղջիկ ուղեց։

Մի քանի տարուց եզը հերը մեռավ։ Էդ տղեն մի սովորութիւն ուներ՝ ամառ ձմեռ թունդրի միջից դուռ չէր գա, ասում էր. «Մըրսում եմ»։

Կնիկը գնաց հարևաններին ասեց, թե.—Մարդս հոր թողած կարողութիւնը կերավ, հըմի ամառ-ձմեռ թունդրի միջիցը դուռ չի գալի, ասում ա. «Մըսում եմ». տանը հաց չկա, չեմ գիտա՝ ի՛նչ անենք։

Հարևաններն ասում են.— Գնա՛ չամիչ առ, լցրա թունդրի շըրթիցը մընչանք տան դուռը. դու տափ կաց, եր որ ինքը կտենա չամիչը՝ կհավաքի, կուտի, կհասնի՝ մնչանք տան դուռը, դուռը բաց կանի, դու կգա. դու դուռը եդ կանես քամակիցը, ինչքան ձեն կտա՝ բաց չես անի, ո՛ւր էթում ա, թո՛ղ էթա։

Կնիկը էթում ա չամիչ առնում բերում, թունդրի շրթից շաղ ա տալիս մնչանք տան դրսի դուռը, ինքը տափ կենում։ Տղեն թունդրի միջին կաննում ա, որ դինջանա, տենում ա՝ չամիչը թափած ա. ձեռը. քցում յավաշ-յավաշ հավաքում ա, ուտում ա, ձեռը որ չի

հասնում, թունդրից դուս ա գալիս, պուպուզ անելով հավաքում ա, ուտում ա, մընչանք գալիս ա տան դուռը: Եր որ հասնում ա տան դուռը, ձեռը քցում ա՝ դուռը բաց ա անում, տենում ա՝ դրսեն էլ թափած կա, հավաքելուն դրսեն ա դուս գալի. կնիկը հասնում, դուռը շինում ա:

Տղեն ձեն ա տալի.— Վա՛յ, ոնեներս ցուրտը տարավ, վա՛յ ոնեներս ցուրտը տարավ, ա՛յ կնիկ, դուռը բա՛ց արա:

Կնիկն ասում ա.— Բո՛ւ էլավ թունդրի միջին նստես, գնա՛ ման արի, աշխատա՛նք արա:

Մարդն ասում ա.— Ա՛յ կնիկ, ես մըսում եմ, ո՛ւր էթամ:

Կնիկն ասում ա.— Էս օրը ամառ՝ խի՞ պտի մըսես, գնա քեզ հմար ման արի, աշխատա՛նք արա:

Մարդը ճարը կտրած քուշեն բռնում, էթում ա: էթում ա, տենում՝ մի աղլուխ ըտե վեր ընկած ա, աղլուխը վեր ա ունում: Աղլուխն էլ հակառակին թագավորի աղջկա աղլուխն ա ըլնում: Թագավորի աղջիկը իրա քառասուն դարավաշովը երոր գալիս ա բախշեն ման գալու, աղլուխը վեր ա ունում իրա գլխից, քցում ա ծառի ճղղբին, քամին վերնում ա, քցում ա պատի էն յանը:

Էդ տղեն գտնում ա, վեր ա ունում, բերում ա կնկանը, ասում.— Ա՛յ կնիկ, էս աղլուխը գտել եմ:

Կնիկը աղլուխը ձեռիցը առնում ա, թամաշ ա անում, տենում ա՝ թագավորի աղջկա աղլուխն ա, ասում ա.— Էս թագավորի աղջկա աղլուխն ա, տա՛ր տու թագավորին, մի քանի մանեթ փեշքաշ կտա, ո՛չ կարամ կապի գլուխս, ո՛չ կարաս ծախի:

Մարդը աղլուխը վերնում ա ու թաղադան եղ ա դառնում: Բերում ա ընենց մի հարմարին տեղ, տենում ա պատը ճաքած ա, կոլոլում ա մի թղթի մեջ, դնում ա էդ պատի ճղակը: Մի քանի ոտ փոխում ա, տենում է՝ դալալը ընկած ձեն ա տալի. «Ո՛ւ որ թագավորի աղջկա աղլուխը խաբար ա՝ քսան հինգ մանեթ մուշտուլուղ կառ:

Տղեն մոտանում ա դալալին, ասում ա.— Ես գտել եմ:

Դալալը ասում ա.— Տո՛ւ, քու մուշտուլուղ տա՛մ:

Ասում ա.— Քեզ խի՞ եմ տալի, կտանեմ, թագավորին կտամ:

Էրկսով իրար հետ էթում են, հասնում են թագավորի կուշտը, դալալն ասում ա, թե.— Աղլուխն էս տղեն ա գտել:

Թագավորն ասում ա.— Հանա տո՛ւ, քու մուշտուլուղը տանք:

Տղեն ասում ա.— Իմ մոտին որդիա՞ն ա:

Թագավորն ասեց.— Բա խի՞ ես էկե:

Տղեն ասեց.— Ես ուամ քցող եմ, կքցեմ, կգտնեմ:

Թագավորն ասեց.— Մզար դու բտենց շնո՞րք ունես:

Ասեց.— Ես լավ ուամ կքցեմ:

Ասեց.— Դե քցա՛, տենանք:

Տղեն ձեռի էրեսին թամաշ արեց, ասեց.— Աղլուխը ֆլա՛ն քու-
շի պատի ճղակումն ա:

Թագավորը մարդ դրկեց, որ բերի: Ասեց.— Ո՛ր դուզ էլավ,
մենձ փեշքաշ կտամ քեզ:

Դալալը վե կացավ, զնաց բերեց:

Թագավորը երոր աղլուխը տեհավ, զարմացավ, ասեց.— Ծրե-
լի իմաստուն ես դու, մինչև հմի ո՞րդի իր, որ քու անումը չէի լսե:

Ասեց.— Ես մի քյասիր մարդ եմ, իմ անումը ո՞վ պտի լսի:

— Ըսօրվանից,— ասում ա թագավորը,— քու ամսականը քսա-
նըհինգ ոսկի ա, կե՛ր, խմա՛, իմ կշտին կա՛ց:

Տղեն վեր ա կենում, գալիս ա տուն, կնկանն ասում ա.— Աշ-
քըդ լի՛ս:

Կնիկն ասում ա.— Հը՛, ի՞նչ խաբար ա:

Մարդն ասում ա.— Էլ ի՛նչ խաբար պտի ըլնի, ամիսը քսանը-
հինգ ոսկի պտի առնեմ, լավ ուտեմ, լավ խմեմ, ման գամ. էլեկ
եմ թագավորին վեղիր:

Կնիկն ուրախացավ, ասեց.— Տեհա՞ր, մի բուռ չամիչը քեզ խել-
քի բերեց, թամբալություն իր անում, թունդրի միջից դուս շիր գալի-
բա էն վախտը, որ ասում իր ռմբսում եմք, բա հմի խի՞ չես
մրսում:

Արանքը քաշեց մի տասն օր, թագավորը կանչեց էդ տղին, աս-
եց.— Է՛թանք ման գալու:

Վեր են կենում, էթում են: Էթում են թագավորի բաղը: Երոր
մտնում են նեքսե, թագավորը էդ տղին հրամայում ա, թե.— Դու
էդ յանովը զնա՛, ես էլ էս դհովը ման գալոն գամ:

Թագավորը ասում ա. «Արի մին էլ փորձեմ սրա իմաստու-
թյունը»: Վարդը քաղում ա, բռի միջին պահում, էթում ա իմաստուն
վեղրի կուշտը:

— Հը՛,— ասում ա,— բռիս միջինն ի՞նչ ա, իմացի՛:

Տղեն տենում ա, որ գլուխը պտի թռնի կնկա պատճառովը.

անումը Գյուլի¹ ա ըլնում, ասում ա.— Նո՛ր ք..... Գյուլի հոր կոտին:

Թագավորը բուռը բաց ա անում, ասում ա.— Դու ի՞նչ իմացար, թե իմ բռինը գյուլ էր:

Տղեն ասում ա.— Իմաստուն ի, իմացա:

— Որ ըտքան իմաստուն ես, ամսականդ շինեցի եռեսուն ոսկի: Արանքը անց ա կենում մի տասն օր, թագավորի խաղինեն օխտը հոգի կտրում են, ամեն մեկը մի ջվալ ոսկի են տանում:

Թագավորը կանչում ա էս իմաստուն վեզիրին, ասում ա.— Խաղինես կտրել են, օխտը ջվալ ոսկի են տարե, յա՛ պըտի գտնես, յա՛ գլուխդ կկտրեմ:

Ասեց.— Քառասուն օր ժամանակ տո՛ւ, գտնեմ:

Ասեց.— Լա՛վ, քառասուն օր քեզ ժամանակ:

Տղեն գլխին տալով էկավ տուն, ասեց.— Կնի՛կ, գլուխս կերար, թագավորի խաղինեն կտրել են. ասում ա. «Յա՛ պտի գտնես, յա՛ գլուխդ կկտրեմ»: Ես ո՞րդիան գտնեմ, Թեզ հաց շինա ուտեմ, մի քիչ քնեմ, վեր կենամ, գլուխս առնեմ, փախնեմ:

Կնիկը վե կացավ, օխտը ձու խաշեց, բերեց դրեց մարդի առաջը: Հենց էդ վախտն էլ թագավորի խաղինի գողերը, օխտը հոգի, իմացել ին, որ թագավորը թամբա՛հ էր արե էս վեզիրն՝ գտնելու, էկել ին կտուրը, որ անկաջ անեն, տենան իրանց անումը տալի՞ս ա:

Օխտը հոգուց վեցը նստել ին ղրաղ, մեկն էկել էր հերդկի կուշտը, պըպըզել էր. տեհավ՝ ձեն-ձուն չկա, վե կացավ, որ էթա, էդ վախտը իմաստուն վեզիրը ձվի մեկը կերավ, ասեց. «էս մեկը գնա՛ց: էս էլ մի բան չի»:

Գողը լսեց, զարմացավ, գնաց հընկերներին ասեց, թե.— Վեզիրն իմացավ:

էն մեկել հընկերը վե կացավ էկավ:

էլի վեզիրը մի ձու կերավ, ասեց.— էս էլ էրկուսը գնա՛ց, էս էլ մի բան չէր:

էդ գողը գնաց հընկերտանցը պատմեց, թե.— Դրուստ որ իմաստուն մարդ ա, իմացավ իմ էթալը:

Ըտենց օխտն էլ էկան, գնացին՝ տեհան, որ իմաստունը իմացավ նրանց գալն ու էթալը:

¹ Վարդ (Մ. Բ.):

Իրար միշի խորուրդ արին, վեր էկան ներքև, վեզրի դուռը ծեծեցին, վեզիրը դուռ էկավ դուռը, օխտով էլ ընկան վեզրի ոնները, թե.— Վերև աստված, ներքև դո՛ւ, մեզ աղատա՛, Թագավորի խազինեն մենք ենք կտրեն:

— Լա՛վ,— ասեց վեզիրը,— ես գիտամ, որ դուք եք կտրեն, համա որ էկաք ոններս ընկաք, ձեր անումը շեմ տա, կասեմ՝ ես ում եմ քցե, գտել եմ: Դուք գնացե՛ք, մի ջվալ ոսկին ձեզ, վեցը բերեք:

Դողերը ուրախացան, գնացին վեց ջվալ ոսկին շալակեցին, քերին գրին վեզրի տունը:

Վեզիրը առավոտը լիսը բացվեց, վե կացավ, գնաց Թագավորի մոտը, ասեց.— Գտել եմ, Թագավորն ապրած կենա, հրեն մեր տանն ա ջվալները, դրկա, բերիլ տու:

Թագավորը շատ ուրախացավ, ասեց.— Դու քառասուն օր ժամանակ իր ուղե, ո՞նց էս գշեր գտար:

— Ուամ քցեցի, գտա, էլ խի՞ եմ քառասուն օր մնում:

Ասեց.— Իրեք ջվալը քեզ, շորսը բե՛, մեզ բոլ ա:

Համբալին վե կալավ, տարավ տվեց շըլակները, բերեց, տվեց Թագավորին:

Թագավորն ասեց.— Ո՛ր ըսքան իմաստուն ես, քու ամսականը շինում եմ քառասուն ոսկի:

Տղեն Թագավորին գլուխ տվեց, գնաց իրա տունը, կնկանն աւեց.— Բախտի բերմունքով էս ա իրեք անգամն ա, աղատվում եմ, հմի ամսականս շինել ա քառասուն ոսկի, էս մեզ բոլ ա, մի բան մտածենք, բալթի ղլխներս աղատենք:

— Դե ի՞նչ մտածենք,— ասեց կնիկը:

Մարդն ասեց, թե.— Ա՛րի ես ինձ դնեմ հիվանդությունը, ասեմ. «Հիվանդությունը իմաստությունս տարավ»:

— Լա՛վ,— ասեց կնիկը, բերեց տեղաշորը քցեց, մարդը պառկեց: Խաբարը գնաց Թագավորին, թե վեզիրը հիվանդացել ա:

Թագավորն ինչքամ բժիշկ ղրկեց, չկարեցան ճար անի, Թագավորը վե կացավ, իրա ոտովն էկավ:

էկավ նստեց վեզրի կշտին, վեզիրը աչքով արեց, կողքի մարդիքը քաշվեցին, նո՛ր Թագավորը հարցրեց, թե.— Քու ցավն ի՞նչ ա, որ ըսքան բժիշկը բան չեն հասկանում:

Ասեց.— Թագավորը սաղ ըլնի, էս իրեք անգամ ա էդ փորձանքները, որ քեզ պատահում ա, ես իմաց եմ տալի, շարքերը ասում

են. «Մենք թագավորին ուզում ենք վնաս տանք, դու խի՞ չես թողում»։ Էս քանի գշեր ա հավաքվում են, ինձ ընքան ծեծում են, որ վրես հալ չի մնացել, խելքս գլխիցս գնացել ա, ցնորել եմ, էլ իմաստություն չի մնացել։

Թագավորն. ասեց.— Բա՛ն չկա, ընենց արա, ես ու դու իմանանք, էլ մարդ չիմանա, ես քու ամսական քառասուն ոսկին կտամ»։





54. ՍՈՒՏ ՀԵՔԻԱԹ

Կըլնի, չիլնի մի մարդ, մի կնիկ: Սրանք շատ քյասիր, դառն-աղբատ, օրեն հացի մուրացկան են ընում: Սրանք ավալախորը մի հավ են ունենում, ըն էլ էնթավուր հավ, որ աղաքիցը էթողին կըտցով էր տալի, հտեիցը էթողին՝ քացով. ընենց որ էս հավի ահու սրանց քուչովը մարդ-մադաթ սիրտ չէր անում անց կենա, էնքա՛մ մի զուլումքյար զադ էր:

Գեղըցոնց ամալ-աջալը որ կտրում ա, օրեն մի օրը գալիս են տանուտերի կուշտը դանդատ: Էդ տանուտերն ա՝ կանչում ա հավի տիրոնչը, հրամայում ա, որ յա հավը մորթի, յա թե չէ քցի մի զերդամբի, վրեն դուռը շինի, որ դուռ չգա, գնացող-էկողին չդիպնի: Տերն էլ չի դմշում մորթի, տանում ա անում մի հացատուն՝ դուռը, երթիկը զայմացնում, ծակ ու ծովերը կալնում, թողնում գալի: Լա՛վ:

Անց ա կենում ըսենց մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, էս հավին ո՛նչ կուտ են տալի, ո՛նչ ջուր են դնում աղաքը՝ բալի սատկի, նրանից աղատվեն պըրծնեն: Օրեն մի օրը էդ մարդի միտն ա ընկնում հավը:

— Ա՛յ կնիկ,— ասում ա,— ըսկի ակը չենք տալի մեր հավին, ո՛վ գիտա՝ հմի սատկել ա, որդեն, ֆոտն աշխար ա վեր ունում, էթամ, տանեմ դեն էլա քցեմ:

— Լա՛վ, ա՛յ մարդ,— ասում ա կնիկը,— դնա՛ տես, թե սատկել ա՛ տա՛ր դեն քցա՛:

Էս մարդը էթում ա, հացատան դուռը բաց անում, ի՛նչ տենում՝ հացատունը ընչանք օջորքը լիքը ձու ա. դու մի ասի, է՛ն հավն ա ածե: Մարդը ուրախանում, աշխարհով մին ա ըլնում:

Էթում ա կնկանը իմաց տալի.— Բա՛ չես ասի,— ասում ա,— ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:

Մարդ ու կնիկ էթում են ամեն մինը մի քթոց վեր ունում, գալի, էդ ձվանները բիրադի կրում իրանց կալը: Կրում են պրծնում, հենա իրանց գոմշները լծում են կամին, քշում: Քշում են, քշում են, ընչանք ճաշ քշում են, ձվանները բիրադի փխլվում, խժռվում ա. տենում են՝ մի դհիցը աքլոր ա դուս գալի, մի դհիցը՝ վառեկ: Վերջը որ շատ քշում են, տենում են բիրդան ձվանների միջիցը մի ղազ գուս էկավ, փախավ: Տերը էդքամ աքլորն ու վառեկը թողում ա ըտե, ինքը ղազի ետևիցն ընկնում, որ կալնի: Էթում ա, էթում, մխելի տեղ էթում ա, տենում՝ հրես մի մարդ իրանց ղազը լծել ա կամին, կամ ա անում:

— Ա՛յ աղպեր,— ասում ա,— էդ մեր ղազն ա, խի՞ եք լծե:

— Մենք ի՛նչ իմանանք ձերն ա,— ասում ա էդ մարդը,— իրա տոմն էկավ մեր կալը, դե տեհանք՝ տեր-տիրական չկա, բերինք, լծեցինք. հմի ասում ես՝ ձերն ա, վե՛ կալ տար, ա՛ռ ըս էլ էրկու խալվար ցորեն դրա հախը:

Էդ մարդը էրկու խալվար ցորենը առնում ա, լցնում ջվալները, գյոզակները էրեսներին փռում, դայիմ կապում, բարձում ղազին, քշում դպա տուն:

Գալիս ա, գալի, հասնում ա իրանց տունը. ջվալները ղազի վրիցը վեր ա դնում. վեր ա դնում, տենում ի՛նչ՝ ղազի մեջքը յարալափաշա ա դառե: Մարդ ու կնիկ կմնան մոլորած: Դե՛ս կընկնեն, դե՛ն կընկնեն, է՛ս հարևանի դուռը, է՛ն հարևանի դուռը, հա՛յ դես, հա՛յ դեն, բո՛ւ յան, օ՛յ յան, դեղ, դարման չեն գտնի: Վերջը որ շատ կհարցնեն, ման կզան, մի մարդ սրանց կասի, թե. ճէդ յարի դեղը պոպոքն ա, որ քսեք՝ ալրիալը կլավանա: Սատանական դրանց երկրումն էլ ըսկի պոպոք չիլնում: Դե՛ս են ընկնում, դե՛ն են ընկնում, չեն գտնում. վերջը որ շատ ման են գալի, տենում են՝ հրենիկ մի ահլի պառավ կնիկ քուչի դռանը նստած ա:

— Ա՛յ նանի,— ասում են,— քեզ արքայություն, թե քու որդ-

կերանց արեւը կսիրես, բալի հոգապահուստ պոպոքի մանրուք ունե-
նաս, մեր դադի մեջքը յարա ա էլեւ, ի՞նչ կըլնի՞ տաս, քսենք միջքին:

— Ա՛յ որդիք,— ասում ա,— ես քորսիա էրեխա ի, հերս շըն-
դըստանու պոպոք էր բերե, կերանք. մի փետ տվե՛ք, քչփորեմ, տե-
նամ, բալի ատամներիս արանքին մի կտոր մնացած ըլնի:

Մարդ ու կնիկ ուրախութիւններիցը էլ շեն իմանում, ի՞նչ անեն.
բտե մի եքա գերան ա վեր ընկած ըլնում, վեր են ունում, տալի էդ
պտտալին: Էդ պտտալը էդ գերանովը ատամները քչփորում ա. է՛ս
դիհը, է՛ն դիհը, սեղանքի տակիցը մի պճեղ պոպոք ա հանում, տա-
լի դրանց: Նրանք ուրախանում են, պառավի ձեռը պաշում, պոպոքը
վեր ունում, եդ դառնում իրանց տունը: Բերում են, լավ նարին ծե-
ծում, քսում դադի միջքին:

Անց ա կենում մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու
շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, մըն էլ տենում են՝ էդ
դադի միջքին մի եքա պոպոքի ծառ ա դուա էկե, էնքա՛մ էլ պոպոք
տվե, որ հալ ու հասար չըկա:

Էդ դադը աստու իրան օրը էթում էր հանդը արածում, իրկու-
նը ինքն իրան գալի տուն: Հանդումը հոտաղները, լակոտ-լուկուտը
ո՛րը քար էր քցում, ո՛րը փետ էր քցում, ո՛րը ճիւմ էր քցում, որ պո-
պոք վեր ածեն, ուտեն. չայիր-չիմանը, քոլ ու քոսը ընկնում էր պո-
պոքի ծառի ճղքների արանքը, ընդերանք եքա չայիր չիման ա դուս
գալի: Մարդիք նիլնում ին էդ չայիր-չիմանի վրեն, ընդե բաղ ու
բաղչա քցում, բոստան քցում, վար անում, ցորեն, գարի ցանում.
հոտաղները, շորաններն էլ բերում ին ընդե իրանց գառները, ոչխա-
րը, տավարը արածացնում:

Օրեն մի օրն էլ մի մարդ նիլնում ա դադի միջքի բոստանը,
մի ձմերուկ ա առնում, ուզում ա կտրի, ուտի, բիրդան դանակը
խրվում ա ձմերկի մեջը, էլ դուա չի գալի:

— Ա՛յ հարայ, դա՛նակս, դա՛նակս,— էլ ո՛րդե, դանակը ձմեր-
կի միջին բաթմիշ էլալ, կորավ:

Էդ մարդը ճարը կտրած, շորերը հանում ա, մննում ձմերկի
մեջը, որ դանակը հանի. ձմերկի միջին դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա
ման գալի, չի գտնում. վերջը որ շատ ման ա գալի, տենում ա՝ հրե-
նիկ դագանակը ուտին մի շորան:

— Ա՛յ աղպեր,— հարցնում ա շորանը,— ի՞նչ մարդ ես, էս
ձմերկի միջին ի՞նչ ես շինում:

— Դանակս ընկել ա մեջը,— ասում ա,— ման եմ գալի, բալի գտնեմ:

— Է՛հ, ֆր՛դը հալիդ,— ասում ա շոբանը,— էս թամամ էրկու տարի ա՝ իմ եքա սուրու ոշխարը կորել ա էս ձմեռկի միջին, մեռա ման գալուն, շեմ կարում գտնի, դու հմի դանակդ ես ուղում գտնի:

Էդ խոսքը դանակ կորցնողի սրտին կպնում ա, վրա ա հասնում նրան, որ ծեծի. սա՛ նրան, նա՛ սրան, սա՛ նրան, նա՛ սրան, ըստե էնքամ իրար տալիս են, որ ձմեռուկը ժած ա գալի, դադի միջքիցը գըրըմփալեն վեր ընկնում գետինը, միջիցն էլ մի ալափստրակ ա դուս գալի, փախնում: Փախնելու վախտը էդ ալափստրակի պոչի տակիցը մի թղթի կտոր ա վեր ընկնում:

Հոտաղները էդ թղթի կտորը վեր են ունում, տանում գեղը, տերտերին տալի, որ կարդա: Տերտերը բաց ա անում, կարդում, տե- նում գրած ա. «Սո՛ւ,տ սո՛ւտ, սո՛ւտ», յանի թե էս դադի հեքաթը քոմմա սուտ ա:





55. ՍՈՒՏԼԻԿ ԱՎԶՈՒ ՀԵՔԻԱԹԸ

Ըլնում ա, չիւնում մի Ավչի: Էս Ավչին ո՛նչ թվանք ա ունենում, ո՛նչ բարութ, ո՛նչ սեղմա, ո՛նչ շուն, մախլասի՝ ըսկի զադ չի ունենում:

Օրեն մի օրը էդ Ավչին վեր ա կենում, էթում ավի: Էթում ա, էթում, տենում, ըհը՛, ճամփին իրեք թվանք վեր ընկած: Ուրախանում, աշխարով մին ա ըլնում: Էն սըհաթը կռանում ա, վեր ունում, տենում՝ էդ իրեք թվանքից էրկուսը կտտրած ա, որ ասես բանի պետքը չի, էն մինն էլ՝ չախմախ չունի: Էդ անչախմախ թվանքը ուն ա քցում, էթում: Էթում ա, էթում ա, էթում ա, մխելի տեղ էթում ա, ճամփին իրեք դյուլի ա ռաստ գալի. դրանցից էրկուսը ցամաքած ա ըլնում, էն մնի միջին էլ, ո՛ր ասես, ջրի թրիշա չիւնում: Էդ անջուր դյուլի միջին տենում ա՝ իրեք օրդակ լեղ են տալի. դրանցից էրկուսը սատկած ա ըլնում, մինն էլ՝ կիսաջան: Թվանքը դարավում ա, կրակ տալի: Տալու բաշտան էն կիսաջան օրդակը վեր ա ընկնում: Էթում ա, վեր ունում, էլ եդ էթում իրա ճամփեն:

Էթում ա, էթում ա, էթում ա ճամփին իրեք գեղի ա ռաստ գալի: Էդ գեղարենքից էրկուսը խարաբա ա ըլնում, մնի միջին էլ, ո՛ր ասես, շենլի չիւնում: Մննում ա էդ անշենլի գեղը, դե՛ս ա էթում, դե՛ն ա էթում, ո՛ր շատ ման ա գալի, մի քարուքանդ, բրիշակ էլած

տումն ա գտնում: Մննում ա նեքսե, տենում՝ տան պուճախին, հրենիկ, իրեք պուլիկ դրած: Էդ պուլիկներից էրկուսը ջարդած ա ըլնում, մինն էլ ոռք շի ունենում:

— Ի՛նչ անեմ, ի՛նչ շանեմ,— ասում ա,— որ էս օրդակը խաշեմ:

Բերում ա կրակ անում, էդ անոռք պուլիկը ջուր ա լցնում, դնում վրեն, որ տաքանա: Եննա օրդակը թերում ա, փորը ճղում, լա՛վ, սիրունիկ իստկում, քցում պուլկի մեջը: Էդ օրդակը խաշում ա, նստում մեն-մենակ ուտում, կշտանում, ասսուն փա՛ռք տալի: Ըստե մի քիչ մնում ա, դիքջանում, նո՛ր վե կենում, ընկնում ճամփա:

Էթում ա, էթում ճամփին սրան մի ուղտ ա ռաստ գալի: Էդ ուղտը բռնում ա, նիլնում, քշում: Էթում ա, էթում ա, մի քանի օր կուզեկուզ էթում ա, դուս ա գալի մի քաղաք: Էդ քաղաքումը էդ ուղտը ծախում ա, ըտրա փողը տալիս ա մի էշ առնում, էրկու հատիկ էլ կորեկ: Էդ էրկու հատիկ կորեկը խուրջնի ջուխտ աչքն ա լցնում, խուրջինը քցում իշի վրեն, էլ եդ էթում իրա ճամփեն:

Էթում ա, էթում՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ հինգ օր, ճամփին սրան մի գետ ա ռաստ գալի: Տրխները հանում ա, որ գետը անցկենա, ո՛նց ա ըլնում, ո՛նց շիլնում, էշը փախնում ա: Իշի եննուցը վազ ա տալի, բռնում, եդ բերում: Ընշանք դրա գալը՝ տրխները գետը անց են կենում էն էրեսը: Դե՛ս տրեխ, դե՛ս տրեխ, ման ա գալի՝ շի գտնում: Վարավուրդ ա անում, տենում՝ իրա տըրխները անց են կացե գետի էն դրաղը, դառե մի լուծ եղը ու ընդե իրանց-իրանց գետինը վարում են: Ինքն էլ էշը նիլնում ա, մի ֆանդով գետը անցկենում: Ըտե խուրջինը վեր ա դնում, էն էրկու հատիկ կորեկը հանում, մի հատիկը բերում ա եզների վարած տեղը ցանում, մի հատիկն էլ եդ քցում խուրջինը: Ցանում ա, պրծնում, խուրջինը էլ եդ քցում ա իշի վրեն, վե կենում, ընկնում ճամփա՝ էլ եդ իրանց գեղը:

Գալիս ա, գալի՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, հասնում ա իրենց գեղը: Էշը քշում ա դո՛ւզ գեղի ջաղացը: Տանում ա էն կորկի հատիկը ըտե աղում: Աղում ա, աղում ա, օխտն օր, օխտը գշեր աղում ա, շի պրծնում: Տենում ա՝ պրծնելու ճար, իլլաճ չկա, բերում ա մնացածը ջաղացպանին ա բախշում, աղացածն էլ լցնում ա ջվալները, բերանները կապոտում, սելեր քրեհում, բերում իրանց տունը:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, օրեն մի օրը էդ Ավչին ասում ա.— է՛թամ տենամ՝ կորեկը հա՛սել ա, թե չէ:

Մանգաղը վեր ա ունում, ընկնում ճամփա: Գալիս ա, գալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա էն գեղի դրաղը: Տենում ա՝ է՛, կորեկը հասել ա, հնձելու էլ լա՛վ վախտն ա: Մանգաղը քցում ա, որ հնձի, բիրդան կորկի միջիցը մի վիթոնի խող ա դուս պրծնում, փախնում: Մանգաղը ենեուցը ո՛ր վրա չի անում, մանգաղը էթում ա խրվում խողի կողքը: էդ խողը մանգաղը փորին վաղ ա տալի արտի միջովը. մի դհիցը վազում ա, մի դհիցն էլ արտը հնձում: Ըսենց վաղ տալուն կորեկը սաղ հնձում ա, պրծնում, գլուփա առնում, փախնում: Եննա էդ Ավչին կամաց-կամաց հնձածը հավաքում ա: Հավաքում ա, հավաքում, որ տենում ա պրծնելու ճար չկա, կորկի շատ փայլը թողում ա առանց հավաքիլ. էթում ա սելեր քրեհում, հավաքածը բարձում՝ յա՛լլա դալա իրանց գեղը:

Գալիս ա, գալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, հասնում ա իրանց գեղը: Սելերը քշիլ ա տալի գո՛ւղ իրանց կալերը: Ըտե սելերը դարտկիլ ա տալի, գեղեր դնիլ տալի, թողում: Եննա հոտաղներ ա բռնում, էդ կորեկը շաղ են տալի, փռում կալի միջին, կամերը լծում, քշում: Քշում են, քշում են, քշում են՝ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք-շաբաթ, մասլաաս՝ մի ամիս, չի պլրծնում: Մի քանի գեղ ընենց թողում ա, կալասծ կորեկը կրիլ ա տալի սուն. է՛լ ամբար, է՛լ ֆոր, է՛լ ծակ ու ծուկ չի մնում՝ լցնիլ ա տալի, չի հատնում:

— Ի՛նչ անեմ, ի՛նչ շանեմ,— ասում ա,— մնացածը ո՛ր գեղցնեմ:

Միտք ա անում, միտք ա անում, վերջը մի լու ա բռնում, մորթում, կաշին քերթում, տիկ հանիլ տալի, մնացած կորեկն էլ բերում ա էդ տիկ մեջն ածում:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, օրեն մի օրը մի ձիավոր ա անցկենալիս ըլնում էդ Ավչու տան կշտովը: էդ ձիու նալը մի քարի ա դիպնում, ընենց մի կրակ ա դուս գալի, ընենց մի կրակ ա դուս գալի, որ էդ Ավչու գեղերը սաղ կպնում ա, էրվում. տո՛ւն, տե՛ղ, գո՛մ, մա՛րաք, մասլաաս՝ ի՛նչ ուներ, շուներ էրվում ա, քուղ դառնում:

Կրակը որ հանդարտում ա պրծնում, էդ Ավչին ասում ա.— է՛թամ տենամ՝ ըսկի ի՛նչ ա մնացե, ի՛նչ չի մնացե:

Դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, ը՛ստե ա փոքրում, ը՛նդե
ա փոքրում, վերջը որ գալիս ա, իրանց մարաքի պատի տակը փոքրում
ա, տենում ա, ըհ՛ը՛, ընդիան մի կապոց դուս էկավ: Էդ կապոցը բաց
ա անում, տենում միջին մի թղթի կտոր, միջին էլ մի բան ա գրած:
Տանում ա սրա՛ն, նրա՛ն կարդալ ա տալի. կարդում են, տենում՝ էդ
թղթի միջին գրած ա. Քժու գլխով անցկացածը քոմմա սուտ ա»:





56. ԻՐԵՔ ՔԱՌԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Կըլնի, չիլնի մի մարդ: Էս մարդին մի սուրու ոչխար կունենա: Օրեն մի օր Էս մարդը հանդումը քնով կընկնի, կղարթնի, կտենա՝ սուրուն աղաթիցը կորել ա: Էդ խեղճ մարդը քառ ա ըլնում:

Ընկնում ա ճամփա դպա իրա սուրուն, սաքի գտնի: Դրան ճամփին մի մարդ ա ռաստ դալի, որ արտը վարում էր, կասի.— Բար՛աշողում ա՛ղպեր, իմ ոչխարի սուրուն շե՛ս տեհե՛ դվորը զնաց:

Էս մարդի բախտիցը վար անողն էլ ա քառ ըլնում: Նա հենց իմանում ա, թե Էդ սուրու կորցնողը ասում ա. «Ինձ էլ տեղ տու վարեմ»:

Ձեռով շանց կտա դպա արտի գլուխը, կասի.— Ա՛յ, հրե ընտեղ անվարել ա, զնա ընդե վարա:

Նա հենց իմանում, թե ասում ա. «Սուրուն դե՛սը զնաց»։ Էդ ճամփեն բռնում ա, դուզ էթում ա, էթում ա էթում, դրուստ որ, իրա սուրուն գտնում ա:

Միտքն ա անում, թե մի ոչխար, յա էծ տանի էն վար անող մարդին, որ ըտենց լավություն արեց, իրա ոչխարը գտավ:

Իրա սուրուի միջին մի պողը կոտրած էծ ա ըլնում, էդ էծը ջկում ա, տանում ա վար անողին փեշքաշ. վար անողը հենց իմանում ա՝ ասում ա. «Իմ էծի պողը խի՞ ես կոտրեա», ասում ա.— Ա՛յ շանը՛մ, գյողը՛մ, ես ընչի՛ց եմ խաբար, ե՛ս որդե, քո՛ւ սուրուն որդե, որ պողը կոտրելի:

Նա՛հա՛, սա՛ չէ՛: Դրանք ըտենցութիւնով տալիս են, եքա
կուիլ են անում:

Նոր միտք են անում, ասում են. «էթանք դպա գեղը, ճամպին
ո՛վ ռաստ գա նրան հարցնենք. թող նա մեր գանգատը լսի, տենանք՝
ո՛վ ա մեղավոր»:

էկում էլ ռազի կըլնեն՝ կէթան: Կէթան, կէթան, կէթան, կտե-
նան՝ հրեա մի ջահել հարս ա գալի. հենց էդ հարսին կհարց-
նեն.— Ա՛յ քիւր, դուրբա՛ն, հլա լսի մեր գանգատը, տես՝ որս ենք
մեղավոր, ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան:

Իրենց գանգատը կանեն էս հարսին:

Սրանց բախտիցը էս հարսն էլ ա քառ ըլնում. դու մի ասի դրան
իրա կեսուքը տանիցը դուս ա արեւ Հարսն էլ հենց իմանում ա, թե
ասում են. «էլի գնա ձեր տուն», հարսը կասի.— Զէ՛, ախպեր ջան,
ընչանք կեսուքս շմեռնի, ես էն տունը ոտ չեմ դնի:

Դրանք կտենան, որ սա էլ ա իրանց օրին, մի դադ ա, կթողան
կէթան իրանց բանին:



Համայնություն







ՀԱՎԵԼՎԱԾ I ՅԱՐԱԵՐԱԿՆԵՐ

1. ՍՈՒՄՐԱԹԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Ժամանակով մի բազրոգյան կար, շատ հարուստ էր: Դրան ուներ մի տղա՝ անուամբ Սումրաթ: Էդ բազրոգյանը քառասուն չրադ ուներ, երոթ էթում էր խրդի, քառասուն եղի բեռ էր բռնում, քառասուն չրադին էլ հետը տանում էր: Երոթ Սումրաթը էլավ տասնութ տարեկան, հերը դրան պսակեց, մի սիրո՛ւն, փնփո՛ւշ, սիպտակ աղջիկ ուղեց, կասես թե՛ նոր էկած ձին ըլնեք: Մի քանի տարուց եղբ Սումրաթի հերն էլ մեռավ, մերն էլ մեռավ: Սումրաթը մնաց մենակ: Սումրաթն էր՝ առավոտն էթում էր դուքան, օրական էրկու, իրեք անգամ գալիս էր կնկանը մտիկ էր անում, էթում էր, բնքան սիրում էր: Մի օր էկավ տեհավ՝ իրանց քառասուն չրադն էլ իրանց դռանը նստած են:

Երոթ հասավ դրանց, բարե տվեց: — Խի՞ եք դռանը նստել, խի՞ չեք նեքսե էթում:

— Դու տանը չիր, մենք էլ խանըմի՛ հետ անծանոթ ենք:

— Վե՛ կացեք, է՛թանք տուն:

Վե կացան, գնացին նեքսե: Հաց բերեցին, նստեցին կերան, Սումրաթն ասեց. — Խե՛ր ըլնի ձեր գալը:

Ասեցին. — Էկել ենք, որ ո՛նց որ քու հերը մեզ մտիկ էր անում, ընենց էլ դու մեզ մտիկ անես:

Ասեց. — Ես ախար մենակ եմ, չեմ կարա, օրական իրեք ան-

գամ գալիս եմ տուն, կնկանս մտիկ եմ անում, թողում էթում դու-
քանը, ես ո՞նց կարամ թողա, ըստիան էթա։ Քառասուն հոգի եք,
էկեք ամեքիդ հինգ հարուր մանեթ տամ, զնացեք ձեզ հմար ապրեք։

— Ախար չէ՞ նաղդ փող ա, կտանենք, կփշացնենք, կմանք
քու մոտին ամթով։

Կնիկն ասեց.— Դրուստ եմ ասում, նաղդ փող ա, հինգ շահի
մեկին, տասը շահի մեկին, կփշանա կէթա։

— Դա՛ւ, ամեքիդ հազար մանեթ կտամ, զնացե՛ք։

Ասեցին.— Մեկ ա, էլի կփշացնենք, կմանք ամթով քու կըշ-
տին, ոնց որ քու հերը մեզ պահպանել ա, ընենց էլ դու պտի պահ-
պանես։

Կնիկն ասում ա.— Դրուստ եմ ասում, նաղդ փողը կտանեն,
կփշացնեն, գործ տո՛ւ, գո՛րծ։

— Գործն էն ա, ա՛յ կնիկ, որ հետները պտի էթամ քաղաքե-
քաղաք ման գամ, առըտուր անեմ. երոր քեզ չեմ տենում մի սհաթ՝
խեղքս էթում ա, տենում ես օրական իրեք հետ դուքանիս դուռը շի-
նում եմ, գալիս եմ քեզ տենալու, ես ո՞նց քեզ թողամ, էթամ։

Ասեց.— Չէլա՛ւ, իմ պատկերքը քաշա՛, դիր ծոցդ, երոր կա-
րտես, հանա՛ մտիկ տո՛ւ։

— Էդ էլավ,— ասեց,— առավոտը թաղարեք տնանք, է՛թանք։
Հանեց էդ չրաղներին փող տվեց, ասեց.— Գնացե՛ք քառասուն
եղ առեք, ապրանք առե՛ք, էթանք խրիդ անելու։

Առավոտը Սումբաթը զնաց պատկերը հանին բերեց, կնկա պատ-
կերը քաշիլ տվեց, թաղարեք տեհան, մի քանի օրից եղը ընկան
ճամփա։ Գնացին։ Շատ զնացին, քիչ զնացին, մի շալիր-չիման տեղ
վեր էկան, շաղիր տվեցին, նստեցին։

Սումբաթը չրաղներին ասեց.— Մի տասն օր ըստեղ բանդ ըլ-
նենք, համ մենք կդինջանանք, համ տավարը, մեղք են, գարընքվա
տավար են։

Մի սհաթից եղը, տեհան՝ մի բաղրդյան էլ էկավ, իրանց կող-
քին շաղիր տվեց, նստեց։ Սումբաթը տեհավ դրանցն էլ քառասուն
չրաղ ա։

Էդ էկած բաղրդյանը իրա չրաղներին ասեց.— Էս բաղրդյանը
խամ ա, օրենքով մեզ պտի կանչեր ղոնաղ, ինքը մեղանից առաջ էր
էկե. հմի բան չի ասե, զնացեք իրան կանչեք՝ գա, մի քիչ խոսանք։
Գնացին Սումբաթին կանչեցին, նստեցին, խոսացին։

էդ բազրոյանն ասեց.— Ա՛րի մի քիչ նարդի հաղանք: Քառասուն բեռ քունն ա, քառասուն բեռ իմն ա, իրար դեմ հաղանք:

— Հաղա՛նք:

Հաղալու փիս վախտը, քիչ էր մնացե ուր Սումբաթը տաներ, քիրդան կնիկն ընկալ միտը, շըշկըվեց, տարվեց: Տարվեց, ըսկսեց լաց ըլնիլը:

Բազրոյանն ասեց.— Խի՞ ես լաց ըլնում, էրեւում ա, էդ ա քու կարողութիւնը:

— Ներողութիւն,— ասեց,— էս չի՛, համա անտեղի տարվեցի:

— Ընչի՞ հմար անտեղի տարվեցիր:

— Նրա հմար որ սիրուն կնիկս միտս՝ ընկալ՝ շըշկըլեցի, տարվեցի:

— Կնիկդ ի՞նչքան սիրուն ա, որ անտեղի տարվեցիր:

Պատկերը ծոցիցը հանում ա, շանց ա տալի:

Նրոր պատկերը տենում ա բազրոյանը, ասում ա.— Էդ իմ սիրեկանն ա, ամեն ժամանակ որ էթում եմ ձեր քաղաքը, գալիս ա իմ կուշտը, դրա հմար խի՞ իր լաց ըլնում:

— Ի՞նչ ես ասում,— ասեց,— իմ կնիկը էդ բանը չի անի, սուտ ես խոսում, ա՛րի մարջ գանք:

— Գնա՛նք: Քառասուն բեռն իմն ա, քառասուն բեռ քունն ա, քառասուն չրաղ իմն ա, քառասուն՝ քունն ա. թե ես դնացի քու կնկա պատկերը բերեցի, քու քառասուն բեռը, քառասուն չրաղը ինձ, դու էլ ինձ նոքար, թե չբերի, իմ ունեցածը քեզ, ես քեզ նոքար:

Թե.— Լա՛վ:

Բազրոյանը վեր ա կենում, խուրջընով ոսկին վեր ա ունում, էթում. էթում ա հասնում Սումբաթի քաղաքը: Հարցնելով, հարցնելով էթում ա տունը գտնում ա. դուռը ծեծում ա:

Հարաւաշը դուռ ա գալի, ասում ա.— Գնա՛ խանըմիդ ասա՛ աղիցը նամակ եմ բերե, թող գա, տա՛մ:

Հարաւաշն էթում ա, խանըմին ասում ա, թե.— Աղիցը նամակ ա էկե:

Ասում ա.— Գնա ասա, թող տա քեզ, վիկալ բն՛:

Գալիս ա բազրոյանին ասում ա.— Տո՛ւ, տանեմ:

Ասում ա.— Գնա, ասա, ինքը գա, իմ ձեռովը տամ իրան:

էթում ասում ա: Խանումն ասում ա.— Ումից բերել ա, թո՛ղ տանի տա նրան, ինձ հարկավոր չի՛:

Ղարավաշը գալիս ա ասում.— Հարկավոր չի՛, ումից բերել ես, տար տո՛ւ նրան:

Ասում ա.— Ա՛ղջի, դուռը բաց արա՛, տամ քեզ:

Ղարավաշը դուռը մի քիչ բաց ա անում, աղջկանը բռնում ա, ձին քաշում ա նեքսև:

Աղջիկը վազում ա վիրև, ասում ա.— Խանո՛ւմ, ինձ բռնեց, վե քցեց, հրեա գալիս ա վիրև:

Խանումն ասում ա.— Իրեք հոգի ենք, իրեքս էլ ճիպոտներով տա՛նք, դուս անենք:

Բազրգյանը որ բանձրացավ վիրև, դրանք օթախիցը դուս էկան ու տվեցին, ընքան տվեցին, որ քիթ-պոռուզն արնացրին: Բռնեցին, փիլաքաններից քցեցին ներքև:

Վեր էկավ, ձին քաշեց, գնաց: Գնաց քաղաքի մի լրաղը, տեհավ մի առու կա, նստեց լրաղին լվացվեց: Իրիկվա ժամի վախտն էր, տեհավ՝ մի պառավ գալիս ա ժամիցը:

Պառավը մոտացավ, տեհավ որ քիթ ու բերանը արնոտ ա, ասեց.— Ա՛յ մարթ, էդ ի՞նչ խաբար ա:

Ասեց.— Դուսն եմ մնացեմ, է՛թանք ձեր տուն, ասե՛մ:

Գնացին պառավի տունը, բազրգյանը գլխի էկածը պատմեց, ասեց.— Ես պատկերհան եմ, ուզում էի տենայի, որ պատկերը քաշեի, համա չկարացի տենայի:

Պառավն ասեց.— Արխին կա՛ց, ես քեզ կտանեմ նրա կուշտը:

Առավոտը պառավը վե կացավ, մի էրկու բուռ ոսկի առավ բազրգյանից, գնաց խառատի կուշտը, ասեց.— Մի թեթև ըշկապ շինա՛, կեսը շուշա, ընենց ընի, մի մարթ նստի մեջը:

Խառատը շինեց, պառավը համբալի շըլակը տվեց, տարավ տուն, ասեց.— Բազրգյա՛ն, ա՛րի, սրա մեջը նստի, ես քեզ տանեմ էն կնկա օթախը:

Բազրգյանը մտավ ըշկապի մեջը, դուռը շինեց, տվեց համբալի շըլակը, տարավ Սուժրաթենց տունը, դուռը ծեծեց, ղարավաշն էկավ, ասեց.— Գնա՛ խանըմիդ ասա, էթում եմ Երուսաղեմ, մի ըշկապ ունեմ, դնեմ ըստեղ ամանաթ, թե էկա՝ կտանեմ, թե չէկա՝ թո՛մնա ձեզ:

Ղարավաշը գնաց, խանըմին ասեց:

Ասեց.— Թո՛ւ բերի զնի, ի՞նչ կըլնի:

Պառաւր բերեց, բերեց դուդ դրեց աղչկա օթախը, թողաց զնաց: Բաղդդյանը շուշիցը թաքուն մտիկ տվեց, էդ աղչկա պատկերը քաշեց, մեկ էլ մնաց իրիկունը, քնելու վախտը, երոք աղչիկը տկլորացավ, որ քնե՛ր՝ էն վախտն էլ պատկերը քաշեց:

Պառաւր առավոտը էկավ, ասեց.— Ես ընչանք էկա ըստեղ, զնացի, ընկերներս զնացել ին, էկել եմ՝ իմ ըշկապը տաւեմ:

Էլի տվեց համբալի շըւակը, տարաւ իրանց տունը: Բաղդդյանը դուս էկավ, պառաւրիցը շնորհակալություն արեց, զնաց: Գնաց, հասավ իրա ապրանքի մօտը. կանչեց Սումբաթին, պատկաները շանց տվեց:

Սումբաթը կաննած տեղը մոլորեց, ասեց.— Երոք իմ կնկա սիրողը չըլնի, ո՞նց կարար նրա տկլոր վախտը պատկերը քաշի:

Բաղդդյանը քաշեց Սումբաթի ապրանքը քոմմա, իրան չրաղներովը տարաւ, իրան էլ շինեց նոքար:

Չրաղի մեկն էկավ, ասեց.— Աղա՛, իմ փողը տո՛ւ, ես էթում եմ, ես քու ծառեն եմ, ես էս մարթին ծառայություն չե՛մ անի:

Էն բաղդդյանը վե կալաւ ասեց.— Ո՛նց որ քու աղեն տալիս էր, ամսական մի հինգ մանեթ էլ ավել կտամ, խի՞ չես մնում:

Ասեց.— Չե՛մ մնում:

Սումբաթը հանեց փողը տվեց, էդ չրաղը առաւ, զնաց:

Սումբաթը կանչեց, ասեց.— Որ էթում ես, զնա՛ մեր տունը, խանրմիդ էրեսին թքա՛, անցի, զնա՛:

Չրաղը վե կացավ զնաց: Մեկ օր զնաց, հինգ օր զնաց, զնաց հասաւ Սումբաթենց տունը:

Դուռը ծեծեց, դարավաշը դուս էկավ, դարավաշի հետ բանձրացաւ խանրմի օթախը, դուռը բաց արեց.— Ամո՛թ քեզ հմար,— ասեց, թքեց ու եդ դառաւ:

Խանութը դարավաշներին հրամայեց, թե.— Դրան բռնե՛ք, տեհանք՝ ընչի՞ հմար պտի իմ էրեսին թքի:

Ղարավաշները բռնեցին, ասեց.— Ընչի՞ հմար թքեցիր իմ էրեսին:

Ասեց.— Ընդրա հմար թքեցի, որ քու էրեսիցը քու մարդը հա՛մ սաղ կարողությունը կորցրեց, հա՛մ դառաւ նոքար:

— Էդ ի՞նչ ես ասում,— ասեց,— Էդ ո՞նց էլավ:

Չրաղն ասեց.— Ըսենց մի բազրգյան ա էկել, գշերը քու ծոցին քնել ա, պատկերդ քաշել ա, տարել տվն Սումբաթին:

Թե.— Ղո՛րթ:

— Ղո՛րթ:

Աղջիկը մտածեց, թե էրեւում ա էն պառավի արածը կրնի, շունքի բազրգյանը էկավ, ես ծեծել տվի, դու ա արի, ինձ չտեհաւ, էլ իմ պատկերը ո՛նց պտի քաշեր:

Ասեց.— Ի՛նչ տեղ ա աղեգ:

Ասեց.— Ֆլա՛ն տեղը նոքար ա:

Ասեց.— Ընդիան ո՛ւր պտի էթային:

Ասեց.— Պտի էթային Թեհրան:

Ասեց.— Մի ընենց ճամփա գիտա՞ս, որ մենք մի էրկու օր առաջ էթանք ընտեղ:

Ասեց.— էրկու օր չէ, իրեք օր առաջ տանեմ քեզ ընտեղ:

— Դե՛, — ասեց, — ա՛ռ քեզ փող, գնա էրկու հատ լավ ձի ա՛ռ, էրկու ձեռք էլ ասպար ա՛ռ, մի ձեռք թագավորական թամուզ շոր ա՛ռ, մի ձեռք էլ վեզրի շոր ա՛ռ, բե՛:

Չրաղը գնաց քոմմա առավ, բերեց: Աղջիկը շորերը փոխեց, թագավորական շորերը հագավ, ասպարը կապեց, ձին նիլլավ գնաց: Չրաղն էլ վեզրի շորերը հագավ, ասպարը կապեց, ձին նիլլավ ընկավ ետևը:

Գնացին, մի տասն օրից եղբ հասան Թեհրան քաղաքի դրաղը, իմաց տվին թագավորին, թե Ինգլիզի թագավորի տղեն գալիս ա քեզ տեսություն:

Թագավորը զորք ա ղրկում առաջը, պատվով վեր ա ունում բերում ա: Երոր իրար տեսում են, բարևում են, թագավորն ասում ա.— Խե՛ր ըլնի քու գալը:

Աղջիկն ասում ա.— Խե՛ր ա, էկել եմ մի տաս-տասնէրկու օր ման դամ քու քաղաքը, թողամ, էթամ:

Էգո՛ր օրը բազրգյանները էկան հասան քաղաքի դրաղը, խաբար բերեցին թագավորին, թե մի բազրգյան ա էկել, ութսուն բեռ ունի, ութսուն էլ նոքար:

Էդ աղջիկը թագավորին խնդրում ա, թե մի իրեք օր քու թագավորությունդ ինձ տո՛ւ, ես թագավորություն անեմ, դու էլ կշտիս նստի, սելր արա:

Ասում ա.— Իրեք օր չէ, իրեք շաբաթ իրավունք ունես:

Երո՞ր աղշիկը նստեց թագավորի թախտին, թագավորութիւն էր անում, բաղրգլանը՝ Սումբաթի ձեռը մի խոնշով փեշքաշներ տված, էկան:

Աղշիկը տեհավ, որ իրա մարդը դառել ա նոքար՝ շատ սիրտը լցվեց, ասեց.— Ի՞նչ մարդ եք:

Բաղրգլանն ասեց.— Ես բաղրգլան եմ, ութսուն բեռ ունեմ, ութսուն էլ նոքար ունեմ, էկել եմ քու քաղաքը՝ ապրանքս ծախեմ, քեզ փեշքաշ եմ բերեմ:

Աղշիկն ասեց.— Ախար բաղրգլանները քառասուն բեռ, քառասուն նոքար են ունենում, էդ ո՞նց ա, որ քունը ութսուն բեռ, ութսուն նոքար ա: Ըդքան կարողութիւնը մի մարդի էս երկրի էրեսին դժար կպատահի. էս ո՞նց ա, որ ըդքան ապրանքը քունն ա, ա՛րդուդ ասա՛:

Ասեց.— Դրուստ ա քու ասած խոսքը, թագա՛վորն ապրած կենա, էդքան ապրանքը մի մարդի չի ըլնի, մենակ,— ասեց,— էս ապրանքի կեսը էս տղինն ա:

— Ո՞նց էդ տղինն ա:

— Երո՞ր պատահեցինք իրար, իրար հետ նարդի հաղացինք, սրան տարա, սկսեց լաց ըլնիլ, ես հարցրի, թե. «եհի՞» ես լաց ըլնում», ասեց. «Ես նրա հմար եմ լաց ըլնում, որ անտեղի տարվեցի, փա՛ռք ասու, ինչքան ունեմ ըստեղ, հինգ ըտքամ էլ տան ունեմ. բիրդան կնկանս պատկերը միտս ընկավ, ես ըտեղ շըշկլվեցի, տարվեցի»: Ասեցի. «Ա՛խ կնկանդ պատկերը տենամ»: Հանեց տեհա, շատ սիրուն էր: Ես էլ չկարացի ուրիշ պատճառ բռնի, ասեցի. «Քու կնիկը իմ սիրեկանն ա»: Էդ տղեն սրտի հերսիցը լաց լլալ, թե՛ «Ի՞նչ ես ասում, թե ես գիտամ, իմ կնիկը էդ բանը չի անի»: Երո՞ր հակառակվեց, ասեցի. «Արի՛ պայման կապենք. թե զնացի քու կնկա պատկերը բերի՝ էնա քու քառասուն բեռն էլ, քառասուն չրաղիդ հետ իմը ըլնի, դու էլ իմ նոքարը դառնաս, երո՞ւ չբերի՛ իմ քումմա ապրանքը քեզ իմ նոքարներով, ես էլ քեզ նոքար»: Վե կացա, զնացի հասա Սումբաթի քաղաքը. հարցնելով հարցնելով՝ զնացի տունը գտա. դուրը ծեծեցի, դարավաշը դուռ էկավ, ասեցի. «Գնա՛, խանմիդ ասա՛ դա, նամակ եմ բերեմ, աղիցդ, տամ իրան»: Գնաց էկավ, ասեց. «Տո՛ւ, ես տանեմ», ասեցի. «Զի՛նի, ես իմ ձեռովը պտի տամ»:

Ըտեղ աղջիկը հարցրեց.— Ընչի՞ հմար նամակը դարավաշին չտվիր, տանի:

— Թագա՛վորը սաղ ըլի, չտվի, որ ինքը գար տենայի, ես պատկերհան եմ, պատկերը քաշելի: Եբոր ասեցի, թե. «Իմ ձեռովը պտի տամ», դարավաշը գնաց, էկավ, թե ասում ա. «Ո՛ւմից բերել ես, տար տուր իրան»: Ծարս կտրվեց, դարավաշին բռնեցի, մտա նեքսն: Աղջիկը հրամայեց դարավաշներին, ճիպոտները վե կալան, ինձ էնքան տվին, որ էլ չմացա, թե ո՛նց գլուխս ազատեցի: Գնացի մի առվի վրա, որ լվացվեմ, տեհա մի պառավ էկավ, գնացի էդ պառավի տունը, ըդրան պատմեցի գլխիս էկածը: Պառավը մի ըշկապ շինիլ տվեց, ինձ մեջը դրեց, տարավ աղջկա տունը, ասեց. «Ես պտի էթամ Երուսաղեմ, թո՛ղ էս ըստեղ մնա, թե էկա՝ կտանեմ, թե չէկա՝ քեզ ըլնի»: Ըշկապի միջիցը պատկերը քաշեցի: Առավոտը պառավն էկավ ըշկապը վե կալավ, տարավ: Եբոր հասցրեց իրա տունը, վե կացա, էկա, պատկերը բերեցի շանց տվի տղին, էս մալը զավթեցի:

Աղջիկն ասեց.— Զանլա՛թ:

Զանլաթը էկավ. հրամայեց, բաղրգյանին կտոր-կտոր արին:

Եդ դառավ Սումբաթին, ասեց.— Սրա ապրանքն էլ, քու ապրանքն էլ քեզ ըլնի, տար ծախա՛, եբոր կծախես կպրծնես, մի օր առաջ ինձ իմաց տո՛ւ:

Սումբաթը շնորհակալություն արեց, գնաց: Եբոր ապրանքը ծախեց պրծավ, էկավ ասեց, թե. «Էգուց էթում եմ իմ քաղաքը»:

Աղջիկն ասեց թագավորին.— Ես էլ պտի էթամ, շնորհակալ եմ քեզանից էլ, քու ժողովրդիցն էլ:

Վե կացավ, իրա շրաղին վե կալավ գնաց, հասավ իրա տունը:

Մի էրկու օրից եդը Սումբաթը թագա ապրանքը առած էկավ իրա դուքանի առաջին վեր ծածեց, ասեց.— էթամ տուն դիպչեմ, գամ, դուք տեղավորեք:

էկավ տուն, տեհավ թագավորը ընտեղ նստած ա, վեզիրն էլ կողքին կաննած: Զարմացավ մնաց: Մտածեց, թե կա, չկա, էս իմ կնիկը սիրող ա անում: Եբոր կնիկը մարդին տեհավ, ասեց.— Արի՛ նստի, արի՛ նստի:

Ասեց.— Ներողությո՛ւն, էթամ ապրանքը տեղավորեմ:

Ասեց.— Խի՞ քու ծառեքը հավատարիմ չե՞ն, նրանք կտեղա-վորեն:

Վե կացաւ թագաւորը, մտաւ էն մեկել օթախը, շորերը փոխեց, իրա շորերը հագաւ, էկաւ բարեւց։ Մարդը շատ տխուր էր, անշախ բարեն առաւ։

Ասեց.— Խի՞ էս տխուր։

Ասեց.— Շամփից եմ էկե, բեղարել եմ։

Ասեց.— Նիաթդ մի՛ կախի, էն թագաւորը ես ի, ե՛ս, բա սրան չե՛ս տենում, էս ո՞ւմ ա։

Տեհաւ, որ իրա շրաղ Կարապետն ա։ Նո՛ր հասաւ փաթըթիւեց կնկանը, լաց էլաւ։

Ընդրանք հասան իրանց մուրադին, ում որ կարոտ ա՝ նա էլ հասնի իրա մուրադին։

Աստանից իրեք հատ խնձոր բնկաւ, մինն ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ անկաշ դնողին։





2. ԱՎԶԻ-ՕՂԼԻ

Կըլնի, չիլնի մի մարդ, մի կնիկ: Սրանք ալեի-մալեի մի մի-նուճար տղա են ունենում, էլ զադ չէ: Էս մարդը լավ ավչի ա ըլնում. աստու իրան օրը նետվանեղը վեր էր ունում, էթում մեշեն, ավանում, բերում ավի մսովը իրա խիզանը պահում: Էս Ավչին շատ էր ծերացե, դեն ընկե. օրեն մի օրն էլ հիվանդանում ա, տեղով-բարձով պառկում, էլ չի վե կենում, մեռնում ա:

Էս Ավչու տղեն ա՝ եր մեծանում ա, իմանում ա, որ իրա հերը ավչի ա էլե, գալիս ա, մորն ասում.— Ես էլ պտի ավչություն անեմ, իմ հոր փեշակը բանացնեմ. բե՛ իմ հոր նետվանեղը տո՛ւ, էթամ հանդը, ավ անեմ, բա՛լքի կամաց-կամաց սարվեմ:

— Շա՛տ լավ ես միտք արե, ա՛յ որդի,— կասի մերը,— տե-նում ես աշխատանք անող չկա, ըսկի չէ՝ հո ֆորսի միս էլա կու-տենք, սթար կանենք:

Կէթա մարդի նետվանեղը կրերի, կտա տղին, ջովստ թուշը կպալի, ճամփու կդնի հանդը:

Էս տղեն ա՝ կէթա հանդը, ծիտ, շոբան-խաբով ուստ կզա, նետվանեղով կտա, վե կքցի, վե կունի կրերի տուն: Մերը կուրա-խանա, աշխարով մին կըլնի, որ տղեն հոր փեշակը սարվում ա: Ըսենց մին, էրկու, իրեք, հինգ, տասը, տղեն էթում ա չոլը՝ ըսկի դարտակ չի գալի, դշից-մշից մի զադ վեր ա քցում, բերում տուն:

Ըսենց անց ա կենում մի քանի վախտ. տղեն ընենց թեղ ա սար-
վում ավշութլունը, որ էլ չէլած, կարգին հոր փեշակը բանացնում ա:

էս Ավշի-օղլին ա՝ ո՛ր նետվանեղ բանացնելը լավ սարվում ա
պրծնում, միտք ա անում դհա հեռու տեղերանք էթա ավի:

Օրեն մի օր նետվանեղը վե կալավ, աստու անումը տվեց, ըն-
կավ ճամփա դպա մեշեն: Գնաց, դնաց, հասավ մեշեն. ըստե ընչանք
իրիկուն ավ արեց, ուղում էր տուն դա, տեհավ՝ մի մղրըբը կոխեց.
էլ չուղեց էս բեկվախտին էթա, ասեց. «Նիլնեմ մի բանձր ծառի ծե-
րը,— որ ինչ ա՝ ջանավարները վրա չտան,— ընչանք լիսանա, նո՛ր
վե կենամ, էթամ տուն»: Ման էկավ, մի բանձր ծառ գտավ, էլավ
ծառի գլուխ, ընդե քնեց:

Գիշերվա մի վախտ Ավշի-օղլին զարթնում ա, ի՛նչ տենում՝
հրեա սաղ մեշեն ընե՛նց լիս ա, ընե՛նց լիս ա, հենց իմանաս չրադ-
դան ըլնի: Հենց իմացավ սաղ մեշեն կպել ա, վառվում ա: է՛ս յան
մտիկ արեց, է՛ն յան մտիկ արեց՝ զադ չգտավ. բիրդան աչքը քցեց
ներքե, տեհավ՝ հրե՛ս մի եքա ջանավար էկել ա փուվել էդ բանձր
ծառի տակին, ինքն էլ ընե՛նց ա պսպղում, ֆրոֆրոահար դալի, կա-
սենաս ակն ու արեղակ ըլնի:

Ավշի-օղլին էս որ չի՛ տենում, սիրտը ահ ու դողն ընկնում ա.
միտք ա անում՝ նետվանեղը քաշի, տա՛ էդ ջանավարին տեղնու-
տեղը սատկացնի, մին էլ վախում ա՝ փրստ անցկենա, ու ջանավարը
դհա կատաղի, վրա հասնի իրան, նիլնի ծառը, իրա մենձ թիքեն
անկաջը թողա: Միտք արեց, միտք արեց, վերջը որ շատ միտք ա-
րեց. «Յա՛ տեր աստոժ, դո՛ւ ըլնես իմ կռանը,— ասում ա,— ի՛նչ
կըլնի, կըլնի, պտի տամ»: Ասում ա ու նետվանեղը բռնում ա դպա
ջանավարը: Տալու բաշտան ջանավարը մնում ա տեղնուտեղը:

Ալուստի տղեն ծառիցը վեր ա գալի, ուղում ա ջանավարի ջամ-
դաքը քաշ տալով բերի հասցնի գեղը, տենում ա՝ շատ ծանդր ա.
բերում ա կաշին քերթում ա, ընե՛նց թամուզ, իստակ քերթում ա՝ կա-
շին սկի մի տեղ էլ ա չի ծակվում. եննա ծալում ա, քցում շալակը.
բերում տուն:

Մերը ջանավարի փոստը որ տենում ա, մնում ա զարմացած:

— Տղա՛,— հարցնում ա,— էս սիրուն փոստը՝ ո՛րդիան ա:

— Ա՛յ մեր,— ասում ա տղեն,— բա չե՛ս ասի՛ ըսե՛նց, ըսե՛նց,
քսե՛նց բան:— Նստում ու ըստե մին-մին նաղլ անում իրա գլխով
անցկացածը, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

— Էդ լա՛վ էլավ,— ասում ա,— տո՛ւր հազիր Թագավորին փեշքաշ. նա էլ քեզ լա՛վ-լա՛վ փեշքաշներ կտա սրա տեղակ, ճամփու կդնի:

— Լա՛վ, ա՛յ մեր, ո՛ր ասում ես, կտանեմ:

Էս տղեն ա՛ն էգսի օրը ջանավարի կաշին վեր ա ունում, դո՛ւզ էթում դպա Թագավորի ամարաթը: Էթում ա, մննում ա նեքսև, Թագավորին գլուխ տալի, փոստը աղաքին բաց անում: Թագավորը, իրա նազիր-վեզիրը էս որ շեն տենում, բերանները մնում ա բաց, Թե էս ի՛նչ Թավուր ջանավար ա, որ կաշին ըսե՛նց լիս ա տալի: Թագավորը հրամայում ա՛ Ավչի-օղլուն լա՛վ-լա՛վ փեշքաշներ տան, ճամփու դնեն:

Համա նազիր-վեզիրը իրանց մտքումը շատ են թոնթորում տղի վրեն, Թե. «Ո՛նց սրա պես մի ջահել տղեն կարենա Թագավորին ըսենց փեշքաշ բերի, մենք չկարենանք: Յա՛վաշ սրա գլուխը մի ընե՛նց օյին բերենք, որ ինքն էլ մնա շշմած»:

Վեր են կենում գալի Թագավորին գլուխ տալի, ասում.— Թագա՛վորն ապրած կենա, էս արեգակի պես շողշողուն կաշուն պետք ա ֆլի ոսկոռներից մի ամարաթ, որ նրա հեննա սազի:— Թագավորի բեյիներ կմենի էս բանը:

— Շա՛տ լավ եք ասում,— կասի,— ֆլի ոսկոռներից մի լավ ամարաթ դրուստ որ շատ լավ կըլնի. համա ո՞վ կարա բերի:

— Է՛հ, Թագա՛վորն ապրած կենա,— կասեն նազիր-վեզիրը,— դրա վրա՛ էլ ես դարդ անում. էս Թավուր ճրագի պես վառվող կաշի բերողի ձեռքին ի՛նչ դժվար բան ա ֆլի ոսկոռները բերիլը: Թե բերի՝ Ավչի-օղլին կբերի, էլ մարդ չէ:

— Բա՛ս որ ըտենց ա, գնացե՛ք Ավչի-օղլուն կանչեք գա,— կասի Թագավորը:

Էն սհաթը նազիր-վեզիրը կէթան, Ավչի-օղլուն կկանչեն, կրե՛րեն Թագավորի կուշտը:

Ավչի-օղլին կգա Թագավորին գլուխ կտա, ընդե կկաննի:

— Տղա՛,— կասի Թագավորը,— պտի էթաս ինձ հմար էնքա՛մ ֆլի ոսկոռ բերես, որ մի ամարաթ շինիլ տամ, միջին ապրեմ. կա՛րա՞ս բերի:

— Թագա՛վորն ապրած կենա, կբերեմ, խի՛ չեմ բերի. համա ի՛նչ որ ուզեմ՝ քու նազիր-վեզիրը քոմա պտի տան, ռազի՞ ես:

— Ռա՛զի եմ,— կասի Թագավորը,— թող քու ասածը ըլնի:

Տղեն թագավորին գլուխ կտա, կթողի կէթա տուն, մորը նաղլ կանի թագավորի ուղածը:

Սրա մերը իմաստուն կլնի, կասի.— Դու սկի դարտ մի անի, կէթաս թագավորիցը իրեք հարիր մարդ կուղես, իրեք հարիր տիկ գինի, իրեք հարիր տիկ արաղ. վե կունես կէթա ֆլա՛ն մեշեն, ընդես օխտը մենծ հավուղ կա. էդ հավուղների ջուրը լավ կկոճեք, դուս կածեք, էդ գինի, արաղը շուռ կտաք էդ հավուղների մեջը. ֆլերը ճաշվա էն ճնշոթան շոգին կգան կխմեն. խմելու բաշտան քոմմա կբեֆովանան, վե կթափեն, դու քու մարդկերանցովը վրա կհասնեք, քոմմերին էլ կկոտորեք, ոսկոռները կջըկեք, կբարձեք սելերը, կդաք:

— Լա՛վ,— կասի տղեն,— ո՛նց որ ասեցիր, ըտե՛նց էլ կանեմ:

Է՛հ, էդ տղեն ա՛ էգսի օրը թեղ վե կկենա, կէթա թագավորի ամարաթը, թագավորին խորը գլուխ կտա, կասի.— Թագա՛վորն ապրած կենա, ինձ պտի՛ տաս իրեք հարիր մարդ, իրեք հարիր սել, իրեք հարիր տիկ գինի, իրեք հարիր տիկ արաղ:

Թագավորն էն սհաթը հրամայում ա, որ տղի ուղածը քոմմա բերեն տան: Բերում են, ամեն բան հաղրում, ճամփի թագարեք տենում, բնկնում ճամփա:

Էթում են, էթում են, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, մախլասի՛ մի շարաթ, հասնում են Ավլի-օղլու մոր ասած մեշեն: Էթում են զե՛ս-զե՛ն բնկնում. ո՛ր շատ ման են զալի, էթում են էն հավղները դտնում են: Էդ հավղների ջուրը Ավլի-օղլին թամուղ կոճել ա տալի, գինի, արաղը քոմմա դարտկում են էտ օխտը հավուղը, իրանք էլ էթում են դրաղ տափ կենում: Անց ա կենում մի՛ սհաթ, է՛րկու սհաթ, էն ճաշվա զըռ շոգին, մին էլ ի՛նչ տենան՝ եքա սուրուքով ֆլերը:

Գալիս են քոմմա վրա պրծնում, որ ինչ ա ջուր խմեն. արաղի, գինու ֆոտիցը հուշտ են ըլնում, փռնչալոն եդ փախշում. համա զե՛ ո՛րդե պտի ջուր՝ գտնեին, որ խմեին. էլի մի քիչ վախտից եղը վրա են պրծնում ու մի կուշտ քաշում գլխները. հենց խմելու բաշտան քոմմա հարրում են, շուլուքլութ ըլնում, վե թափում:

Էս Ավլի-օղլին ա՛ էն սհաթը իմաց ա տալի հընկորտանցը՝ վրա են պրծնում մի սհաթումը քոմմերին մորթոտում, քերթում, ոսկոռները բարձում սելերը, բնկնում ճամփա դպա իրանց երկիրը:

Ըսենց գալիս են, գալիս են, մի՛ օր, է՛րկու օր, մախլասի՛ մի

շաբաթ, գալիս հասնում են թագավորի երկիրը. դո՛ւզ սեղանը քշում են թագավորի ամարաթի աղաքին վեր ածում:

էս որ տեսնում են՝ թագավորի նազիր-վեզիրը մնում են մոլորած, թե էս ի՛նչ բան էր, որ իրանց ղրկած տեղիցը Ավլի-օղլին սաղսալամաթ եզ էկալ: Միտք կանեն, որ թագադան ընե՛նց տեղ ղըր-կեն, որ էլ ըսկի եզ գալու ճար չլինի:

Համա թագավորը ուրախացել, աշխարհովը մին էր էլեւ. էս ոսկոռների հմար Ավլի-օղլուն լավ-լավ փեշքաշներ կտա, քոմմա կդնի իրա տանը:

Ըսենց երկար վախտ էդ ֆլի ոսկոռները կմնա թագավորի ամարաթի աղաքին վերածած:

Կգա էդ երկիրը խուլեր կընկնի. ընե՛նց խուլեր, ընե՛նց խուլեր, որ էլ չէլած: Օրական մի հազար մարդ կմեռնի խուլերիցը: Թագավորը իրա նազիր-վեզիրին կկանչի, դիվան կսարքի, որ տեսան, թե՛ էս ի՛նչ բան ա, խի՞ բիրդան ըսենց խուլեր ընկավ իրանց երկիրը:

Ձաթի նազիր-վեզիրը դրան ին բանդ, հենց էն սհաթը կասեն. — Ավլի-օղլունն ա միղքը, նա որ ֆլի ոսկոռները շրնրեր, շթափեր ըստերանք, ըսենց խուլեր չէր ընկնի մեր երկիրը:

Թագավորը կհարցնի. — Բա ի՛նչ անենք, ո՞վ կարա ամարաթը շինի, էս ֆլի ոսկոռները հավաքի ըստերանք:

— Սավալի Ավլի-օղլուցը մարդ էլա չի կարա շինի, — կասեն նազիր-վեզիրը:

էն սհաթը մարդ կղրկեն, Ավլի-օղլուն կկանչեն. թագավորը կասի. — Որ էս ֆլի ոսկոռներիցը ամարաթ չշինես՝ իմաց կա՛ց, որ քյալլա կանեմ քեզ:

Խեղճ Ավլի-օղլին դառը-տխուր կգա, մորը նաղլ կանի թագավորի հրամանը:

Մերը կասի տղին. — Ա՛յ որդի, ըսկի դարտ մի անի, զնա թագավորիցը հազար ուղտարեռ նոխուդ, շամիչ ուղա, ընկի ճամփա: Կէթաս, կէթաս, մի մենծ ծովի ռապտ կգաս: Էդ հազար ուղտարեռն էլ շուտ կտաս ծովը, ծովի ձկները կուտեն, կէթան, իրանց թագավորին իմաց կտան: Թագավորը դուս կգա ջրիցը քեզ կհարցնի, թե՛ լի՛նչ ես ուղումս. դու էլ կասես՝ լի՛նչ տա՛ր, էն ծովի մեջտեղի ցամաքը հանի: Քեզ կտանի ծովի միջի ցամաքը, ըստեղ քու հոր աղպերն ա մնում, կէթաս նրա կուշտը, նաղլ կանես՝ ի՛նչ որ քեզ հրամայել ա թագավորը:

Է՛հ, Ավչի-օղլին էգտի օրը վն կկենա կէթա, Թագավորիցը կուզի հաղար ուղտաբեռ շամիշ-նոխուղը, կընկնի ճամփա: Կէթա, կէթա, կէթա, շատն ու քիշը աստոծ գիտա, մի՛ շաբաթ, է՛րկու շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, կհասնի մոր ասած ծովին: Էդ հաղար ուղտաբեռն էլ շուռ կտա շոռալոն ծովը, ինքը դրաղին կնստի, Թամաշ կանի: Անց կիկենա մի սհաթ, էրկու սհաթ, մին էլ կտենա, Ը՛հը՛, հրեն Ձկների Թագավորը դուս էկավ:

— Հը՛, ի՞նչ ես հրամայում, ուղա, անեմ,— կասի Ձկների Թագավորը:

Տղեն կասի.— Ձադ շեմ ուղում. ուղում եմ, որ ինձ տանես, ծովի մեշտուղի ցամաքը հանես:

Էն սհաթը Զուլը կասի.— Նի՛լ մեշքիս:—Տղեն կնստի Ձկան միջքին, մի սհաթումը կտանի կհասցնի ծովի միջի ցամաքին: Տղեն ըտե վն կզա, կէթա հորողը որը կգտնի, նաղ կանի, ի՛նչ որ Թագավորը հրամայել էր:

Էն սհաթը հորողերը մատի մատանիքը ժած կտա, կասի Ավչի-օղլուն.— Գնա՛, ամաբաթը հմի հաղիր ա:

Ավչի-օղլին ուրախ-ուրախ էլ եդ կնստի Ձկների Թագավորի միջքին, եդ կդառնա ծովի էն երեսը. Ձկնիցը շնորհակալ կըլնի, ճամփա կընկնի իրանց երկիրը:

Շա՛տ կէթա, քի՛չ կէթա, աստու՛ն ա ալան, սաղ-սալամաթ էլ եդ կհասնի իրա վաթանը: Կզա, դրո՛ւստ, կտենա Թագավորի ամաբաթի տեղը ընենց մի Թաղա ամաբաթ ա կաննած, ընե՛նց մի ամաբաթ, որ էլ շեմ կարա ասի. մարդ ուղում ա՝ ո՛նչ ուտի, ո՛նչ խմի՝ հենց էդ ամաբաթին հայիլ-մայիլ ըլնի, Թամաշ անի: Դո՛ւղ էթում ա Թագավորին դուխ տալի, էն դիհը կաննում: Էլի Թագավորը լավ-լավ փեշքաշներ կտա, ճամփու կզնի Ավչի-օղլուն իրա տունը:

Սրանց Թողանք ըստե, դանք խաբարը տանք Թագավորի նաղիր-վեղրիցը:

Նաղիր-վեղրը էս որ կտենան, դհա՛ կպատռեն, տրաք-տրաք կզան. Թաղադան միտք կանեն, բալքի Ավչի-օղլուն լափ կորցնիլ տան:

Վն կկենան, էլի կզան Թագավորին՝ դուխ կտան, կասեն.— Թագավորն ապրած կենա, էս քոմմա լա՛վ, համա էս տեսակ ամաբաթը հո՛ւ էլած, հո՛ւ չէլած. Ը՛նչի ա պետքը առանց Անմահական ջրի,

առանց Անմահական խնձորի. ա՛յ, ըստոնք էլ որ բերիլ տաս, դրուստ որ քու լայաղի ամարաթներ կունենաս:

Թագավորի բռնիքը կմենի սրանց ասածը, կասի.— Շա՛տ լավ եք ասում, համա ո՛վ կարա էդ Անմահական ջուրը, խնձորը բերի:

— Տնաշե՛ն, դրանից էլ հե՛շտ բան. ֆլի ոսկոռ բերողի, էսթավուր ամարաթ շինողի ձեռին դժա՛ր ա Անմահական ջուրն ու Անմահական խնձորը բերիլը: Ավլի-օղլու ձեռին ըստոնք մի օրվա բան ա. համա սաղ աշխարքի միջին քու պալատը մի հատ կըլնի,— կասեն Թագավորի նաղիր-վեղիրը:

Թագավորը էն սհաթը կհրամայի Ավլի-օղլուն կանչեն. մարդ կդրկեն, Ավլի-օղլին կգա, գլուխ կտա Թագավորին, աղաքին կըկաննի:

— Տղա՛,— կասի Թագավորը,— թե իմ ամարաթի հմար կա-րեցար Անմահական ջուրն ու Անմահական խնձորը բերի, իմացած կաց՝ ի՛նչ ուզես կտամ, համա որ չբերեցիր՝ գլուխդ կթռնի վրիցդ. դու գիտաս:

Խեղճ Ավլի-օղլին էլի դառը-տխուր գալիս ա տուն, մորը նաղլանում Թագավորի հրամանը:

Մերը ասում ա.— Ա՛յ որդի, դու ըսկի դարտ մի անի, ես քեզ ի՛նչ կսովորցնեմ, դու ընենց արա՛, քեզ դիան չի պատահի:— կասի.— Նետվանեղդ վե կունես, կէթաս ֆլա՛ն մեշեն, ընդե մի մենծ ծառ կա, էդ ծառի վրեն Արծիվը բռն ա դրե. Վիշապը ամեն վախտ գալիս ա, Արծիվ ճտերը ուտում ա: Կէթաս մի դրադ տեղ տափ կկենաս, էն Վիշապին կսպանես: Արծիվը քեզ կհարցնի, թե՛՝ «Ի՛նչ ես ուզում, ասա՛ տամ»: Դու կասես, որ. «Անմահական ջուր ու Անմահական խնձոր»: Նա քեզ կասի, թե ո՛նց պա՛ի բերես:

Ավլի-օղլին ա՛ էգսի օրը աղոթրանին՝ թեզ վե կկենա, իրա նետն ու աղեղը կքցի ուսը, մոր հեննա ժմնաս բարովս կանի, կընկնի ճամփա: Կէթա, կէթա, շատն ու քիւր աստոծ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, մի՛ շաբաթ, է՛րկու շաբաթ, մախլասի՛ մի ամիս, կհասնի մոր ասած մեշեն. դե՛ս ման կգա, դե՛ն ման կգա, էն մենծ ծառը կգտնի: Կտենա, դրուստ որ, հրե՛ս Արծիվ ճուտերը իրանց բնումը ծառի վրեն քնած են. կէթա ուսովով մի դրադ տեղ տափ կկենա: Անց կկենա մի վախտ, մըկ էլ ի՛նչ տենա՝ հրես մի եքա Վիշապ էկավ շուլալվեց էդ ծառը: Վիշապին տենալու բաշտան Արծիվ ճուտերը ծվլոցը կքրցեն. հենց էդ վախտը Ավլի-օղլին՝ առ հա՛, նետով կտա Վիշապին.

Վիշապը ծառիցը վե կընկնի, կկիտվի էն դիհը: Ինքն էլ դաթի բեզա-
րած ա ըլնում, պառկում ա ծառի տակին ու անուշ քնում ա: Արծվի
ձաւերն էլ դալիս են թեւերը փռում են էդ տղի գլխին, որ արեւը շտա,
դինջ քնի, շունքի ճաշվաւ ճընջոթան շոգի արեւի փիս վախտն էր:

Էն դհիցը Արծիվը կգա, կտենա՝ հրեա իրա բնի ծառի տակին մի
մարդ ա պառկած: Կուղենա, որ ձվիդ-ձվիդ անի, հենց կիմանա՝ ա-
մեն վախտ դա ա կերել իրա ճուտերին. նո՛ր ընդիան ճուտերը քոմ-
մա նաղլ կանեն Ավշի-օղլու արած լավությունը, Վիշապի ջամդաքն
էլ շանց կտան իրանց մորը: Արծիվը ո՛ր էս կիմանա, իրա թեւերն էլ
կփռի, որ դհա հով ըլնի Ավշի-օղլուն: Ըսենց կքնի մի՛ սհաթ, է՛րկու
սհաթ, բիրդան կղարթնի կտենա, որ հրեա Արծիվը իրա ճուտերովը
թեւերը բաց են արել իրա վրա, որ հով ըլնի: Միրտը կարխեցնա-
նա, ուրախ-ուրախ տեղիցը վե կկենա, էն դիհը կկաննի:

Արծիվը կասի.— Ի՞նչ ես ուղում, ա՛յ հողածին, ասա՝ տամ, որ
բու լավությունի տակիցը բալի դուս գամ:

— Զադ չեմ ուղում,— կասի Ավշի-օղլին,— Անմահական ջուր
ու Անմահական խնձոր եմ ուղում:

— Դե՛ որ ըտենց ա,— կասի Արծիվը,— վե կունես օխտը տիկ
ջուր, օխտը բուդ միս. կնստես միջքիս, ես քեզ կտանեմ Անմահա-
կան ջրի ու խնձորի կուշտը. որ քրուա կանեմ՝ ջուրը կքցես, լողո՞ւ
կանեմ՝ միսը, մինչև կէթանք տեղ կհասնենք:

Ըտենց Ավշի-օղլին ա՝ միսն ու ջուրը վե կունի օխտը տիկ՝ ու
կնիւնի Արծիվի միջքին. Արծիվը կթռնի, լողո՞ւ կանի՝ Ավշի-օղլին
միսը կքցի, քրուա կանի՝ ջուրը, մինչև կէթա էփեջա տեղ. բիրդան
ճամփին մի բուդ միսը վե կքցի Ավշի-օղլին: Իրա բուդը կկտրի, հա-
ղիր կանի, հենց Արծիվը լողում կանի՝ Ավշի-օղլին ի՛րա բուդը կքցի:
Արծիվը կտենա, որ շատ աղի ա, կդնի լնդերի տակը, կպահի: Ավշի-
օղլուն կասի.— Աչքերդ պինդ խփի՛, քեզ էլ դայիմ պահի՛, հրե՛ս,
էս մենե՛ սարը տեսնում ես՝ պտի ճղվի, մննենք սրա մեջը:

Ավշի-օղլին դայիմ կըռնի, ու Արծիվը ընե՛նց բարձր կթռնի,
որ սաղ աշխարը Ավշի-օղլու աղաքին մըջմի շանք էր էրեւում: Բիր-
դան Արծիվը վե կգա մի՛ սառը քչքչան աղբրի դրաղ, որ էլ չեմ կա-
րա տաի. ընե՛նց մի շալիր-չիման տեղ, ընե՛նց մի բաղշա, որ էլ
ի՞նչ տեսմ. էնքա՛մ խնձորներ, էնքա՛մ խնձորներ, որ Ավշի-օղլին
մնացել էր շամած:

Արծիվն էն սհաթը իրա լնդի տակի բուդը կհանի, կդնի Ավշի-

օղլու վրա, իրա բմբուխը կպռնի, կթաթախի Անմահական ջրի մեջ-
կքսի Ավշի-օղլու ոտին, էն սհաթը ոտը էլի կսաղանա:

Արծիվը Ավշի-օղլուն կասի.— Հրե՛ս Անմահական ջուրը, հրե՛ս
Անմահական խնձորը, ինչքա՛մ կուզես կե՛ր ու վե կա՛լ:

Ավշի-օղլին մի բոլ խնձոր կլցնի ջրեքը, ծոցեքը, մի կուշտ
ինքը կուտի, Անմահական ջրիցն էլ վրեն կխմի: Մի կուժ էլ Անմա-
հական ջուր կլցնի ու էլի կնստի Արծիվի միջքին: Արծիվը կրեթի Ավշի-
օղլուն իրանց երկրի սնոռումը վե կգնի, մի բոլ էլ շնորհակալու-
թյուն կանի, որ իրա ճուտերին Վիշապի ձեռիցը պրծացրեց. հեննեն
սմնաս բարո՞վս կանի, կէթա իրա ճուտերի կուշտը:

Ավշի-օղլին էլ ուրախ-ուրախ Անմահական ջրի կուժը կգնի ու-
սին ու յա՛լլա՝ կկրննգի դստ թագավորի ամարաթը: Կէթա դո՛ւզ թա-
գավորի աղաթին գլուխ կտա, Անմահական ջրի կուժն ու ծոցի խըն-
ձորենքը կհանի, կգնի թագավորի աղաթը:

Թագավորը, իրա նազիր-վեզիրը. էս որ կտենան, շատ կղարմա-
նան, թե սա ո՛նց գնաց ըսենց թեզ Զուրն ու խնձորը գտավ բերեց:

Թագավորը կասի.— Տղա՛, գնա՛ դինջացի, էգուց արի ի՛նչ ես
ուզում՝ տա՛մ սրա տեղակ:

Համա ա՛րի նազիր-վեզիրի սրտիցը խարար տուր: Սրանք էր-
կուան էլ շատ միտք կանեն, շատ միտք կանեն, թե յարար մենք
ո՞րդե պտի սրան ճամփենք, որ էթալն ընի, գալը չըլնի: Ըտենց
միտք կանեն, միտք կանեն, բիրդան մտնեքը կընկնի, որ կեմս թա-
գավորը մի շա՛տ սիրուն աղջիկ ունի: Լավ կըլնի, որ թագավորին
սրեն՝ Ավշի-օղլուն ղրկի կեմսի աղջկանը բերի. զաթի որ թագավորը
ղրկի, էլ Ավշի-օղլին եղ էկողը չի: Դուզ կէթան թագավորի կուշտը:

— Զես ասի՛, թագա՛վորն ապրած կենա, ի՛նչ ենք միտք արե,—
կասեն նազիր-վեզիրը:

— Ի՛նչ,— կհարցնի թագավորը:

— Որ Ավշի-օղլին ըտենց դուշաղ ա, շատ լավ կըլնի, որ ղըր-
կենք էթա՝ կեմսի թագավորը մի սիրուն աղջիկ ունի, ղրկի թո՛ղ էթա-
էն աղջիկը բերի քեզ հմար. էսթավոր ամարաթին ընենց հուրի-մա-
լաք թագուհի ա պետք,— ուրախ-ուրախ կասեն նազիր-վեզիրը:

— Դե որ ըտենց ա, ղրկեք, Ավշի-օղլին թող գա՛, — կասի թա-
գավորը:

Զաթի նազիր-վեզիրին էլ հենց էդ էր պետք. մարդ ղրկեցին
Ավշի-օղլու եննուցը:

Ավչի-օղլին կգա, զլուխ կտա թագավորին, կասի.— Էլի ի՞նչ ես հրամայում, թագա՛վորն ապրած կենա:

Թագավորը կասի.— Որ ըսքան բանը բերեցիր, իմ ամարաթը դարդարեցիր, մնաց, որ էթաս, Լեթաս թագավորի աղջկան էլ բերես ինձ թագուհի, նոր են վախտը ի՞նչ ուզում ես՝ կտա՛մ ու էլ ինձ բան չի մնա պակաս:

Ավչի-օղլին դառը-տխուր կգա, մորը նաղլ կանի թագավորի հրամանը:

Մերը կասի.— Դու արխեին կաց, դժար հրամանները քոմմա կատարել ես, հմի դրանում ի՞նչ կա, որ դարտ ես անում: Կէթաս թագավորիցը օխտը ձեռք դափ ու զուռնա, մի քանի հատ էլ լավ գլամի կուղես, քոմմըքի հազին էլ ոսկե շորեր ըլնի: Վե կունես կէթաս Ֆլա՛ն ծովը. գլամիքը կնստեր, կէթաք դո՛ւզ ծովի մեջտեղը: Հենց ծովի միջին էդ թագավորի ամարաթն ա, նրանք համեշա ընտեղ շրի միջին են ապրում, ըսկի իսանի էրես շեն դուս գալի: Ածիլ կտաս, թագավորի աղջիկը դուս կգա անկաջ անելու. հենց դուս էկավ թե չէ, վե կալ դի գլամին ու փախեր եդ:

Ավչի-օղլին ա՛՝ էլի առավոտը թեղ վե կկենա, կէթա՛ թագավորի ամարաթը. նի կմենի նեքսե, թագավորին խոր զլուխ կտա, կասի.— Թագա՛վորն ապրած կենա, ինձ օխտը ձեռք լավ դափ-զուռնա հրամայի տան. քոմմըքի հազին էլ ոսկե շորեր ըլնի հագած, մի քանի հատ էլ լավ գլամի:

Թագավորը էն սհաթը կհրամայի, Ավչու-օղլու ուզածները քոմմա կտան:

Ավչի-օղլին օխտը ձեռք դափ-զուռնեն վե կունի, կընկնի ճամփա: Կէթա, կէթա, կէթա, լի՛ս կէթա, մո՛ւթ կէթա, ըսենց օխտը շարաթ ճամփա կէթա, աստու զորությունովը կհասնի մոր ասած ծովին:

Էն սհաթը կհրամայի՝ կամանց գլամիքը քոմմա ոսկով կզուրեն կհաղրեն, իրանք էլ ոսկե շորները կհագնեն, կնստեն, գլամիքը կըջեն դպա ծովի մեջտեղը: Շատ կէթան, քիչ կէթան, աստու ա ալան, կհասնեն լափ ծովի մեջտեղը. նո՛ր ըստե Ավչի-օղլին գլամչքանցը կաննացնիլ կտա գլամիքը, դափը-զուռնեն ածիլ կտա:

Էդ դափը-զուռնաչիքն են՝ մի ընե՛նց դայդեք կածեն, մի ընե՛նց դայդեք, որ սաղ ծովի ձկներին, ջանավարներին մղկտացածիլ կտան. մարդ ըսկի ո՛նչ ուզում էր ուտի, ո՛նչ խմի, հենց նստի

դրանց ածելուն լսի: Ըսենց կածեն մի օր, էրկու օր, մըն էլ կտենան՝
էն թագավորը դուս էկավ ջրի էրեսը, հայիլ-մայիլ էլավ էդ զուռ-
նաչքանց ածելուն: Մի սաղ թամամ ամիս էդ դափը-զուռնաչիքը
կածեն գյամըքանց միջին, համա էդ թագավորն էլ ո՛նչ ուտում էր,
ո՛նչ խմում, հա լսում էր դրանց:

Դե՛ հո մի սաղ ամիս սոված չէ՞ր կարա մնա. զնաց տուն՝ հաց-
մաց ուտի ու էլի դուս գա լսի, տնեցիք հարցրին.— էսքան վախտ
ո՞ւր իր զնացն:

Թագավորը կասի.— Ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ծովի վրա,
չեմ գիտա որդիան են էկե էդ դափը-զուռնաչիքը. ընե՛նց են ածում,
որ մարդի միտք ո՛նչ ուտիլն ա գալի, ո՛նչ խմիլը:

Թագավորի աղջիկը էս որ կլսի, կզարդարվի, կզուգվի, դուս կգա
ծովի էրեսը, որ ինքն էլ լսի: Խեղճը հենց դուս գալը կիմանա՝ էն
սհաթը Ավշի-օղլին վրա կպրծնի, վե կունի թագավորի աղջկանը ու
գյամըքանցը կհրամայի, որ քշեն դպա իրանց երկիրը:

Ըսենց կգան, կգան, շատն ու քիչը աստոծ գիտա, օխտը շա-
քաթվա վրա կհասնեն իրանց երկիրը:

Ավշի-օղլին ուրախ-ուրախ աղջիկը վե կունի կտանի թագավորի
ամարաթը:

Թագավորը. էս աղջկանը որ կտենա, շատ կուրախանա, վե
կկենա Ավշի-օղլու ճակատը կպաշի, էդ աղջկանն էլ կտա Ավշի-օղ-
լուն: Նո՛ր Ավշի-օղլուն թագավորը կղրկի իրա մոր եննուցը:

Ավշի-օղլին ուրախ-ուրախ կէթա մորը քոմմա գլխի անցկացա-
ծը նաղ կանի, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի, նոր վե կունի, կրերի թա-
գավորի ամարաթը:

Նո՛ր ըստե օխտը օր, օխտը զշեր հարսանիք կանեն, լավ ուրա-
խությունով Ավշու-օղլուն կպսակեն: Ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախությո՛ւն,
էն օխտը ձեռք դափը-զուռնեն էլ ածիլ կտան:

Դե դաթի թագավորն էլ հալիվորեւ էր, կրերի Ավշի-օղլուն էլ
իրա ձեռքովը կկարգի թագավոր, որ իրանից եղը Ավշի-օղլին երկիրը
կառավարի:

Խեղճ նազիր-վեզիրն էլ կտենան, որ իրանց մտքի շատ բաները
քամին տարավ, իրանք էլ կգան Ավշի-օղլուն գլուխ վե կրերեն: Ավ-
շի-օղլին էլ նրանց կրաշխի:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեռ մու-
րազին:



3. ՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԿՆԻԿԸ

Ժամանակով մի աղքատ մարդ ա ըլնում, ունենում ա մի կնիկ:
էդ կնիկը շատ սիրուն ա ըլնում: Էդ մարդը կնկա սիրունութունի
խաթեր մոտիցը չի հեռանում:

Կնիկն ասում ա.— Ա՛յ մարդ, բո՛ւ ա նստես, մեր էրեխեքը սո-
ված կոտորվեցին, վե՛ կաց, դնա աշխատանք արա՛, բե՛, մեր էրե-
խեքը սոված չմեռնեն:

Մարդն ասում ա.— Չե՛մ էթա:

Ասում ա.— Ընչի՞ հմար չես էթում:

Մարդն ասում ա.— Վախենում եմ քեզանից:

Ասում ա.— Ա՛յ մարդ, մի՛ վախենա, վե կաց, դնա՛: Աստված
թող միջնորդ ըլնի մեր միջին, մինչանք քու էթալը գալը ես որձե-
ղենի էրես շտննամ:

Մարդը համոզվում ա, վեր ա կենում, ասում ա.— Դո՛ւ ըլնես
քու կաթը, ես ո՛ր դնացի, դո՛ւ գիտաս,— ասում ա, ընկնում ճամ-
փա, էթում:

Մեկ օր, էրկու օր, իրեք օր էթում ա, էթում, դուս գալի մի քա-
ղաք: Ըտեղ սկսում ա աշխատանք անիլ:

Կնիկը դուռը շինում ա՝ մարդն էթալուց եղը, մննում ա նեքսև:
Ունենում են ապրտատ. մի վախտ ուտում են, դալիս ա հատնում ա
ուտելիքը:

Կնիկն ասում ա.— Ա՛յ աստված, դուս չեմ կարա գա, նեքսե չեմ կարա գա, ո՞նց պահեմ իմ էրեխեքը:

Էրեխանց սովածությունը որ շատ ախտում ա, սկսում են լաց ըլնիլ, թե՛ «Սոված մեռանք, մեզ հա՛ց»:

Մերը, իլլաջը կտրվում ա, բերում ա օջախը վառում, պղինձը ջուր ա լցնում, դնում օջաղի վրա, քարերը քցում ա մեջն ու սկսում ա խառնիլը:

Էրեխեքն ասում են.— Սոված մեռա՞նք, թե էփեց, տո՛ւ, ուտենք:

Մերն ասում ա.— Լա՛վ, հլա չի էփե, համբերե՛ք:

Շատ ասելուց եղը մերը խաբում ա ըդոնց, քնելու վախտը դալիս ա՝ քնում են: Էգսի օրն էլ ըտենց ա անում, խաբում ա, քնացնում: Իրեք օր ըտենց անց ա կենում: Իրեք օրից եղը տերը հրեշտակին ղրկում ա աղքատի գեյմով, որ գա էդ կնկա հավատարմությունը փորձի:

Հրեշտակը գալիս ա աղքատի գեյմով կես գշերին դուռը ծեծում ա:

Կնիկն ասում ա.— Ո՞վ ես:

Ասում ա.— Ղարիբ մարդ եմ, մի տեղ տո՛ւ, էս գշեր գամ քնեմ:

Կնիկը նեքսեիցն ասում ա.— Զիլնի՛, ես մենակ օղլուշաղ եմ, չիլնի, որ մարդ գա իմ մոտը:

Ասում ա.— Ա՛ստու սիրու խաթեր, բաց արա դուռը, գամ էն դռան տակին վեր ընկնեմ քնեմ, լիսը բացվի, էթամ:

Կնիկն ասում ա.— Ա՛նկարելի բան ա:

Մարդն ասում ա.— Ինչ որ ուզես կտամ, թաքիլան դուռը բաց արա:

Կնիկն ասում ա.— Իմ քաշովը մին ոսկի էլ տաս, դուռը բաց չե՛մ անի:

Հրեշտակը թողում ա էթում: Իրեք օր իրար վրա գալիս ա, կնիկը դուռը բաց չի անում: Էթում ա հրեշտակը՝ տիրոջը հայտնում ա էդ կնկա պնդությունը: Տերը հրամայում ա, որ ինչքան քնի՝ մի քիսա ոսկի գլխատակին ըլնի:

Քնում ա էդ կնիկը իրիկունը, առավոտը վեր ա կենում, բարձր վեր ա ունում, տենում ա, որ մի քիսիկ բան բարձի տակին դրած ա, ասում ա.— Ա՛ստված, էս քիսեն ո՞վ բերեց դեց իմ գլխատակը:

Վեր ա ունում քիսիկը, բաց անում բերանը, տենում ա, որ լիքը ոսկի, ասում ա.— Փա՛ռք քեզ, ա՛ստված, իմ էրեխանց աուզղեն հասցրի:

Մի ոսկի հանում ա տալի մենծ տղին, ղրկում բազար, ասում
ա.— Ա՛յ որդի, զնա՛ հաց առ, ուտելիք ա՛ռ, տենանք աստված ի՞նչ
դուռ ա բաց անում:

էդ տղեն էթում ա բազար, մերն ինչ որ թամբա՛ ա անում, առ-
նում ա, բերում ա տուն. ուտում են, իրանց հմար ապրում: Ընդուց
դները ըլնում ա սովորական, ամեն օր մի քիսա ոսկի վերնում ա զըլ-
խատակիցը: Էնքան ոսկի ա կիտում, որ հաշիվը կորում ա:

էդ կնիկը մի հավատարիմ քարեկամ մարդ ա ունենում, ղրկում
ա մենծ տղին, կանչում ա. էդ մարդը գալիս ա, գալիս ա՝ էդ կնիկը
նեքսե շի առնում, ինքը նեքսեն ա մնում, մարդը դրսեր:

Մարդն ասում ա.— Ի՞նչ ես ասում:

Ասում ա.— Գնա՛ քաղաքից դրսե, տես ամայի տեղ կա՞, ա՛ռ,
փողը տամ, ինձ հմար շենլիկ շինա՛:

էդ մարդը դուռ ա գալի քաղաքիցը, առնում ա էդ կնկա ասած
տեղը, գալիս ա էդ կնկա մոտը, կնիկն ասում ա.— Գնա ուստեք բըռ-
նա, մի ամառաթ շինա՛, որ թագավորիցը լավն ըլնի:

էդ մարդը էթում ա, ուստեք ա բռնում, Ֆահլեք ա բռնում, սկը-
սում շինիլը: Շինում ա ընենց մի բան, որ ոչ մի երկրում չի ըլնում
ըսենց շենք:

Գալիս ա էդ կնկա մոտն, ասում ա.— Շինեցի, հազրեցի, փո-
ղերը տո՛ւ, տանեմ տամ ուստեքանցն ու Ֆահլեքանցը:

Կնիկը տալիս ա փողերը, ասում ա.— Տար տո՛ւ, եդ դառ, արի
իմ կուշտը:

էդ մարդը տանում ա փողերը բաժանում ա, գալիս ա էդ կըն-
կա մոտ:

էդ կնիկն ասում ա.— Ա՛ռ էս փողը, զնա տան մեջ առ:

էթում ա առնում ա, գալիս ա էդ կնկա մոտը, ասում ա.— Ամեն
բան հազիր ա:

էդ կնիկը հանում ա մի բուռ ոսկի տալիս ա էդ մարդին, ասում
ա.— էս էլ քեզ փեշքաշ, զնա՛:

էդ մարդը թողում ա, էթում: Ինքը քաշվում ա էդ տները, առ-
նում ա ոչխարներ, առնում ա կովեր, առնում ա գոմշերներ, առնում
ա ձիանիք, առնում ա դավեր, ընենց որ ապրանքի շափ ու սահ-
մանը կորչում ա:

Դրա տեղը տենում ա, բախում ա. «էս կնիկը ո՞րդիան հավա-
քեց ըսքան ապրանքը. կա, չկա՞ դա բողոթյուն ա անում»:

Օխտը տարի անցնում ա, էդ կնկա մարդը գիր ա դրկում, թե. «Գալիս եմ»։ աղպորն էլ ա դրկում, կնկանն էլ։

Գալիս ա էդ մարդը հասնում, ասենք էրևան, աղպերը վեր ա կենում, ասում ա.— էթամ աղպորս կուշտը, կնկա արածները ասեմ իրան։

էթում ա, աղպորը պատմում ա, թե.— Դու որ ընտեղ իր, օրեն հացի կարոտ իր, հմի կնիկդ՝ գնա, տե՛ս ի՞նչ կարողութիւն ա թոփ արե, էլ նոր տուն շինի՛լ, էլ ոշխար, կով, ձի առնի՛լ։

Մարդն ասում ա.— Ո՞րտեղան ա սեւ։

Աղպերն ասում ա.— Դու շն՝ս գիտա՝ որտեղան ա առե. քեզ խաբեց, ղրկեց դարբութիւն, ինքն սկսեց լրբութիւն անիլ, օրական հարուր մարդ գալիս ա, հարուրն էթում, ըտենցութիւնով էլ հավաքեց էդ կարողութիւնը։

էդ կնիկը կանչում ա իրա քավորակնկանը ասում ա.— Մարդս գալիս ա, քավորակի՛ն, արի ձիանիքը նստենք, էթանք աղաքը։

Ձիանիք են նստում, էթում մարդի աղաքը։ Ճամփեն մինչև կեսն էթում են, մարդը պատահում ա իրա աղպոր հետ. ըտեղ հարց ու բարով են անում, էդ մարդն ու կնիկը եդ են ընկնում։ Քավորակինն ու տեգրը աղաք են ընկնում, գալիս են։

Քավորակինը ասում ա.— էս ա օխտը տարի ա, իրար չեն տես, թող իրար հետ խոսալուն գան, մենք աղաք-աղաք էթանք։

էդ մարդը կնկանը վեր ա բերում ձորի մեջը, ձիուցը վեր ա բերում, շլինքը կտրում, շարսափը քաշում վրին, թողում, ձին նստում գալի, աղպորը հասնում։ Գալիս են իրանց տունը, կնկա մարդը տենում ա, ի՞նչ կարողութիւն՝ հաշիվ, սահման չկա, ասում ա. «Դրուստ էր իմ աղպոր ասածը»։

Մի էրկու շաբաթ մնում ա, էդ մարդի ոշխարն էլ ա սատկում, կովերն էլ, գոմշըններն էլ, վերջը էլ բան չի մնում. մի օր էլ սեւաֆը գալիս ա, լցվում ա դրա ամարաթների մեջը, ամարաթներն էլ քանդվում ա, ընենց որ էդ մարդը դառնում ա օրեն հացի կարոտ։

Տղեն վեր ա ունում ասում ա.— Իմ մերն ո՞ւր ա։

Ասում ա.— Մերդ լրբութիւն էր արե, ըտքան կարողութիւնը թոփ էր արե, դրա համար էլ սըպանեցի։

— Իմ մերն,— ասում ա,— ինչ դու գնացել իր, տանիցը դուս չէր էկե, շաբաթներով մենք սոված ինք մնում տան միջին, նա պղինձը դնում էր օջաղի վրա, ջուրը լցնում էր մեջը, քարերը քցում

մեջը, մեզ ըստով խաբուամ, քնացնում: Մի մարդ իրենք օր իրար վրա էկամ, աստու սերը դրեց՝ իմ մերը դուռը բաց շարեց, ասեց, որ. «Նս իմ մարդի հետ ուխտ ու պայման ունեմ, մինչև իմ մարդի գալը ես որձևդենի էրես պտի շտենամ»: Ըդուց դենը իմ մերը քնում էր, մի քիսիկ ոսկի գլխատակիցը առավոտը վեր էր ունում: Թոփ էլավ ահագին ոսկի, իմ մերը կանչեց ֆլա՛ն մարդին, տվեց՝ նա շինեց ամարաթը: Կուղես էդ մարդին կանչա, հարցրա, տես՝ մարս էրեսը տեհե՞լ ա:

Կանչեց էդ մարդին, հարցրեց:

Էդ մարդն ասեց.— Վա՛յ քու տունը քանդվի, քո՛ւ շինքը կոտորվի, դու ո՛նց ղըմըշեցիր, էն թավուր կնկանը սըպանեցիր, նա ինձ որ կանչեց էդ ամարաթները շինելու, իմ էրեսը դուս չէկավ, փողը տալիս էր տղիդ, տղեդ բերում էր տալիս ինձ: Ինչ որ ասել են քեզ՝ սուտ են ասե:

Էդ մարդը նո՛ր տալիս ա գլխին, ոններին, թե՛ ես իմ ձեռովը իմ տունը քանդեցի:

Խարարը տանք կնկանիցը:

Մարդը որ կնկանը սըպանում ա, աստու հրամանով դրա բերնիցը մի աղբուր ա դուս գալի, վազում: Ընտեղ էլ բաղրկյանի յուրդ ա ընում, էդ բաղրկյանը գալիս ա, բեռները վեր ա ածում, տենում ա, որ քառասուն տարի ինքը բաղրկյան էր, ըտեղ ջուր չէր տես, հմի աղպուրը գալիս, անց ա կենում:

Ասում ա.— Յավա՛շ, էթամ տենամ էս աղպրի աղը:

Էթում ա, տենում ա, որ մի կնիկ պառկած ա, շարսափը վրին քաշած, բերնիցը աղպուրը դուս ա գալի: Զարմացած նստում ա, թամաշ ա անում: Մեկ էլ տենում ա, հրես էրկու մուկ դուս էկան բնիցը, իրար հետ հաղ արին, եդով մի մուկը վե կալավ մի խեցատի կտոր, դրեց էն մկան շլինքը կտրեց, թողաց ընտեղ, ինքը փախավ, մտավ իրա բունը: Մի քիչ մնաց, էդ մուկը բնիցը էկավ, զնաց էդ կնկա բերնիցը դուս էկած ջրիցը բերեց, մկան գլուխը դրեց տեղը, էդ ջրիցը քսեց, կնկա կողքին քուլեր էր դուս էկե, զնաց մի քու պոկեց, բերեց տվեց էդ մկան պնչին, մուկը սաղացավ, ընկան իրար իննուց՝ փախան, մտան իրանց բունը:

Բաղրկյանն ասեց.— էս ի՞նչ հրաշք էր՝ ես տեսա:

Վե կացավ, էդ կնկա շլինքը դրեց տեղը, էդ ջրիցը քսեց, լա-

վացալ յարեն, գնաց էն քուլիցը քաղեց, տարալ դրեց էդ կնկա պնչին, կնիկը փռշտաց, վե կացալ նստեց: Թամաշ արեց էս դիհը, է՛ն դիհը, տեհալ, որ մոտին բազրկյանը կաննած ա, շարսափը էլի քաշեց իրա գլխին:

Բազրկյանն ասեց.— Դրուստ որ հում կաթնակերին էյթիբար չկա. ես ըսքան շարշարվեցի, ազատեցի քեզ, հմի դու ինձանից էրեսուրդ պահում ես:

Կնիկն ասեց.— Դու բազրկյան ես, համբերություն ունեցի, ըսքան վախտ ա ըստեղ սոված, ծարալ վեր ընկած եմ, էթանք շագիրդ, մի քիչ հաց տո՛ւ՝ ուտեմ, կշտանամ, էն վախտը դու իմն ես, էս քունն եմ:

Բազրկյանը վե կացալ, կնիկն էլ հետը՝ գնացին. ճամփին բազրկյանը ուզեցալ ձեռը քցի ճտովը, թշերը պաշի, կնիկն ասեց.— Ամո՛թ ա, համբերի:

Գնացին շագիրդ, հաց բերին, հաց կերան, պրծան, բազրկյանը կնկանն ասեց.— Դե՛, — ասեց, — ես քունն եմ, դու իմն ես:

Կնիկն ասեց.— Համբերի՛, մի դուս գամ դրսև, նոր գամ, զաթի ես քունն եմ, դու իմն ես:

Կնիկը դուս էկալ դրսև, շարսափը վե կալալ քցեց մի վարդի թփի վրա, ինքը փախալ:

Բազրկյանը շատ թամաշ արեց, տեսալ կնիկը չէկալ, դուս էկալ դրսև, տեհալ, որ շարսափը քցած ա ընտեղ, գնաց շարսափը քաշեց, ասեց.— Վե՛ կաց էթանք:

Տեհալ, որ կնիկ չկա: Նդ դառալ փոր ու փռշման էկալ շագիրդ: Նորքարներին կանչեց, ասեց.— էս էլած չէլածը ձեզ փեշքաշ, ես էթում եմ:

Ասեց.— Աշխարթը քանի շեն ա, ես պտի ման գամ էդ կնկա եննուցը:

Ասեց, գնաց:

Գանք, կնկանիցը սալըդ տանք:

Կնիկը գնաց հասալ մի շորանի, ասեց.— Բարո՛ւլ քեզ, շորան աղպեր: Ինձ մի կտոր հաց տո՛ւ ուտեմ, սոված եմ:

Չորանը հանեց պարկիցը հաց դրեց, մի ոշխար կթեց, դրեց կնկա աղաթը: Չորանը սկսեց էդ կնկա հետ հանաք անիլ:

Կնիկն ասեց.— Հաց ուտեմ, պրծնեմ, զաթի ես քեզ հմար եմ էկե ըստեղ, դու իմն ես, ես քունն եմ:

Կնիկը հաց կերամբ պրծամբ, շորանին ասեց.— Դե գնա, ոչխարդ ցվրովել ա, համաքա՛, բե՛:

Չորանը գնաց ոչխարը համաքելու, կնիկը փախամբ:

Չորանը տեհամբ, որ կնիկը փախնում ա, թողաց. ոչխարը, ընկամ կնկա քամակը: Կնիկը տեհամբ, որ շորանը ընկել ա եննուցը, էն ա, պտի հասնի իրան, մի գետ կար, գնաց էդ կնիկը, ջանի դարդիցը իրան քցեց գետի մեջը: Չորանը էկամ տեհամբ, որ կնիկ չկա, ոչխարը տարամբ գեղը, տվեց տիրոնը, ինքն ասեց.— Աշխարքը քանի շեն ա, պտի ընկնեմ էս կնկա եննուցը, ման գամ:

Դանք, խարարը տանք կնկանիցը:

Դա որ ընկամ գետը, շուրը քշեց տարամբ. տարամբ բանդ արեց մի ջաղացի նամի: Ջաղացպանը մի հալիվոր մարդ էր, տեհամբ, որ ջաղացի շուրը կտրվեց, վե կացամբ գնաց, տեհամբ՝ մի կնիկ նամին բանդ էլած: Բռնեց էդ կնկա թեիցը, ջրիցը դուս հանեց, տեհամբ, որ էդ կնիկը հլա չի մեռե, վե կալամբ, տարամբ ջաղացը, էդ կնկա ուշը բերեց վրա: Կնիկը դարթնեց, տեհամբ, որ ջաղացի մեջն ա, մի հալիվոր մարդ զլխավիրեր կաննած ա:

— Է՛,— ասեց,— ա՛փի, սոված եմ, մի կտոր հաց բե, ուտեմ, ըստուց դեն դու ինձ՝ հեր, ես քեզ՝ աղջիկ:

Մնաց էդ ջաղացպանի մոտին: Քնեց. լիսը բացվեց, տեհամբ մի քիսիկ ոսկի զլխատակին դրած ա: Ընդուց դենը դառամբ սովորական, օրը մի քիսիկ զլխատակիցը վեր էր ունում. ընթան կիտեց, որ հաշիվը կորամբ:

Օրերի մի օրն ասեց.— Ափի՛, գնա ուտեք բե՛, ըստեղ շենլրկներ շինենք, ամբարներ շինենք, ցորեն համաքենք:

Հալիվորը վե կացամբ գնաց բազար, բռնեց՝ ֆահլեք, ուտեք, բերեց, սկսեց էդ շենլիկը շինիլ: Շենլիկը շինեց վերջացրեց, ամբարներ շինեց, ցորեն առամբ, կիտեց: Եղով գնաց էդ կնկա հմար մի ձեռք տղամարդի շորեր առամբ, բերեց, տվեց էդ կնկանը: Կնիկը հաղամբ, դառամբ մի սիրուն տղամարդ: Մի քանի տարուց եղբ սով ընկամ էդ երկրի մեջ: Էդ կնիկը հալտնեց ամեն տեղ, թե. «Յորեն ունեմ, բաժանում եմ, թե հարուստ, թե աղքատ, ով ուզում ա, գա տանի»:

Ձենը հասամբ ըղոնց, թե ըսենց մի մարդ ցորեն ա բաժանում

մուֆթա, էրկու աղպերն էլ վե կացան, ասեցին.— Է՛թանք, մենք էլ բերենք, սովամահ էլանք:

Ըդոնք վե կացան, ճամփա ընկան, գնացին:

Գանք, սալըղը տանք բազրկյանիցն ու շոբանիցը:

Ըդոնք էլ լսեցին, որ անփող ցորենն են բաժանում, վե կացան էկան էդ մարդի մոտը:

Էդ կնիկը, որ տենում ա էդ մարդկերանցը, ճանանչում ա, որ իրա բազրկյանն ու շոբանն են:

Տեղ ա տալիս, ասում ա.— Նստե՛ք, շատ մարդիկ կան, պըրծնեմ, նոր ձեզ տամ ցորեն, տարե՛ք:

Մի էրկու օրից եղը, դալիս ա իրա մարդն ու տեգըր: Մտնում են էդ կնկա մոտ, գլուխ են տալի, կաննում են: Կնիկը ճանանչում ա, համա ծանոթություն չի տալի, իսկ ընդոնք չեն ճանանչում:

— Դե՛հ,— ասում ա,— գնացեք էն օթախումն էլ դուք նստեք, մինչև վերջացնեմ էս մարդկերանցը, նո՛ր ձեզ էլ ցորեն տամ, գնացե՛ք:

Մնում ա մինչև իրիկուն, քոմմա մարդկանցը ճամփու ա դնում, կանչում ա բազրկյանին, շոբանին, իրա մարդին ու տեգորը:

— Է՛,— ասում ա,— ո՞ր երկրիցն եք դուք,— հարցնում ա էդ կնիկը:

Բազրկյանն ասում ա.— Ծս Ըսալըհանցի եմ:

Չոբանն ասում ա.— Ծս Ջալալցի եմ:

Նդով հարցնում ա իրա մարդին.— Դո՞ւ որտեղանցի ես:

Ասում ա.— Ծս էլ էրեանցի եմ:

Տեգորը հարցնում ա.— Դո՞ւ որտեղանցի ես:

Ասում ա.— Սա իմ աղպերն ա, էրկուսս էլ էրեանցի ենք:

Էդ կնիկը վեր ա ունում, ասում ա.— Բազրկյա՛ն, դու շատ տեղեր ես ման էկե, գլխովդ շատ բան անցկացած կըլնի, երկար գշեր ա, պատմա՛, անկաջ անենք:

Բազրկյանն ասում ա.— Պատմեմ: Ծս մի դարմացք բան տեհա: Էս քառասուն տարի բազրկյանություն ի անում, ըդենց բան չէի տեհե: Տարվա մի տարին ինձ մի յուրդ ունեի, էկա ըտեղ բեռներս վե դնելու. բեռներս վե դրեցի, տեհա, որ ջուր ա դալի էդ ձորովը, Անմահական ջուր, ասի՛՝ չէս ա քառասուն տարի ես բազրկյան եմ,

ևս չէի տեսնուի ըստեղ շուրձ. նոքարներին ասեցի. «Դուք չաղըները տվե՛ք, ես էթամ, տեսամ»¹ էս շուրը ո՛րտեղան ա գալիս: ...

— Բա էդ կնկանը տանելու վախտը ըսկի թուշը չպաշեցի՞ր,— հարցրեց էդ կնիկը բաղրկյանին:

Բաղրկյանն ասեց.— Երկի՛նք, գետի՛նք, ծո՛ւ, ցամա՛ք, շթո՜ւց ձեռ տալ, ոնց որ իմ քիրը, իմ մոտիցը հեռացավ, էն օրվանից ընկել եմ էդ կնկա եննուցը ման եմ գալի, որ մեկ էլ էրեսը տեսամ, չեմ գտնում:

— Լա՛ւ,— ասեց կնիկը,— հմի էլ, քո՛ւրդ, դու ասա՛:

— Է՛,— ասեց,— աղա շա՛ն, իմ դարդը շատ ա. էդ կնիկը ինձ ուստ էկավ եղո, էկավ ասեց. «Հաց տո՛ւ, սոված եմ»: Հաց տվեցի կերավ, ուղեցա ձեռս քցեմ շլընքովը, պաշեմ, ասեց. «Համբերա՛, հացս ուտեմ պրծնեմ, դաթի ես քեզ հմար եմ էկե»: Հացը կերավ պրծավ, ասեց. «Չորա՛ն, ոչխարդ ցրվել ա, գնա՛ հավաքա իրար վրա»: Ես մինչու գնացի ոչխարը հավաքելու, թամաշ արի տեսա՝ էդ կնիկը փախնում ա. թողացի ոչխարը, ընկա էդ կնկա քամակը: Է՛ս լանը, է՛ն լանը, մի վարար գետ կար, էդ կնիկը իրան քցեց էդ գետի մեջը, թողացի եղ դառա ոչխարիս մոտը փոք ու փոշման, տա՜րա ոչխարը տվեցի իրա տիրոնը, ասեցի. «Աշխարքը քանի շեն ա, պտի ընկնեմ էդ կնկա եննուցը, ման գամ. հլա ման եմ գալի, չեմ կարում գտնի»:

էդ կնիկը վե կալավ ասեց.— Չորա՛ն, դու սարի քուրդ, էն կընկտնը չպաշեցի՞ր, ձեռ չտվի՞ր:

Ասեց.— Չէ՛, աղա՛, աստվա՛ծ, երկի՛նք, գետի՛նք, շթողաց, էն օրվանից էլ ընկել եմ քամակը, պտըտվում եմ, չեմ գտնում:

Մարդը բաեղ ինքն իրան մտածում ա.— էս կա, չկա, իմ կնիկն ա, յարար սա՛ղ ա, թե մեռած:

Ասեց.— Ա՛յ մարդ, դու էլ քու զլխի էկածը պատմա՛,— մարդին ա ասում:

Ասեց.— Աղա շա՛ն, զլխի՛դ, արևի՛դ մեռնեմ, ի՞նչ ասեմ, դարձերս շատ ա, չեմ կարա:

Ասեց.— Է՛լի հենց, ասա՛:

Ասեց.— Ասե՛մ, աղա: Մեռնի էս աղպերր. էս աղպերը արեց, որ իմ տունը քանդվեց, ընդունը որ պատմում ին, էդ իմ կնիկն ա:

¹ Այսպես մանրամասն պատմում է ամբողջ եղելութունը (Մ. Բ.):

— Բա խի՞ իր սըպանում քու կնկանը:

— Ես գնացել ի դարբություն, գալիս ի, աղպերս էկավ աղաքս-
թե. «Մեր տանըցիք, կնիկս, էրեխեքս ո՞նց են», հարցրի աղպորս,
նա վե կալավ ասեց, թե. «Օրական հարուրը գալիս են կնկանդ կուշ-
տը, հարուրը էթում են, եքա հարստություն ա թոփ արե լրբությու-
նովը»: Եդո էկանք, ճամփին կնիկս էկավ առաջս քավորի կնկա
հետ, հարց ու բարով արինք իրար հետ, ընդոնք ընկան աղաք աղ-
պորս հետ, ես ու կնիկս եդ մնացինք, եդով կնկանս վեր բերի էդ
ձորի մեջը, շըլինքը կտրեցի, շարսափը քաշեցի վրեն, ձիս քշեցի,
գնացի հասա աղպորս ու քավորակնկանս: Գնացինք տուն: Գնա-
ցինք տուն, հարց ու փորձ արի, տեհա, որ անմեղ ա իմ կնիկը, նո՛ր
գլխիս տվեցի, ոնենբրիս տվեցի, էլ ո՛րդի՝ կնիկ շեմ կարա գտնի:

էդ կնիկը վե կալավ ասեց.— Որ էդ կնկանը տենաս, կճանան-
շե՞ս:

Ասեց.— Բա չե՞մ ճանանչի:

Կնիկը գնաց մտավ նեքսե, աղամարդի շորերը հանեց, իրա
շորերը հագավ, հալիվորի հետ էկավ ըդոնց մտին կանեց:

Բաղրկյանը ըտեղան հասավ, որ փաթըթվի, շորանը ընտեղան
հասավ, որ փաթըթվի, մարդը շոգեց, ընկավ ոնենբը, ասեց.— Կնի՛կ,
վիրե՛ աստված, ներքե՛ դու, ես արել եմ, դու մի՛ անի:

Բռնեց էդ շորանին էլ ցորեն տվեց, բաղրկյանին էլ տվեց.—
Դե՛հ,— ասեց,— գնացե՛ք, աստված ձեզ հետ:

— Դե՛,— ասեց,— ա՛յ մարդ, ես էլի քու կնիկն եմ, քու աղ-
պոր դիվանը քու ձեռովն արա:

Աղպերը բռնեց աղպորը թութունի պես կոտորեց, լցրեց գետի
մեջը, ասեց.— Գնա՛, ձկնեբրին բաժին ի՛լ:

— Ա՛յ մարդ,— ասեց կնիկը,— դե վե կաց գնա էրեխեքը բե՛,
ըստեղ ուտենք, խմենք կյանք վայելենք:

Մարդը գնաց էրեխեքանցը հավաքեց, բերեց ըտեղ, հալիվորի
հետ մի տեղ ապրեցին մինչև իրանց մահը:

Դրանք հասան իրանց մուրադին, դուք էլ հասնեք ձեր մու-
րադին:

Աստծուց իրեք խնձոր ընկավ, մեկն՝ ասողին, մեկը՝ լսողին,
մեկն՝ անկաջ դնողին:

4. ՕՀԱՆԵՍԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Ժամանակով մի մարդ կար, ըտրան ունեւր վեց տղա. մենծ տղի հետ էթում էր, ցախ էր քաշում, բերում էր ծախում:

Մենծ տղեն մի օր ասեց.— Ես պտի տանեմ ցախը, քուշերը ման ածեմ:

Տարավ, Մի կնիկ գում էկավ տանիցը, շատ հարուստ էր, էդ տղին տեհավ, աչքն բնկավ էդ տղին, շատ հավանեց:

— Ա՛յ տղա, ցախդ բե՛, ես կառնեմ:

Ասեց.— Ի՞նչ ածի:

Ասեց.— Ի՞նչ սիրտդ կուզի, տո՛ւր:

Հանեց մի մանեթ փող տվեց:

Ասեց.— Քեզ հեր, մեր ունե՛ս:

Ասեց.— Ո՛ւնեմ:

Ասեց.— Աղպեր էլ ունե՛ս:

Ասեց.— Հինդն էլ տանը կա:

Ասեց.— Հերդ ի՞նչ բանի ա:

Ասեց.— Հերս էլ ա ցախ քաշում, բերում. ենք, ծախում:

Ասեց.— Հորդ էլ ասա՛, էրկսով էլ ցախը բերեք ըստեղ, էրկսիդ ցախն էլ կառնեմ:

Տղեն վե կացավ, գնաց: Տեհավ՝ հերը հլա ցախը չի ծախե, ասեց.— Ա՛յ հեր, ես տարա տփի մի մանեթի, էգուց ես էլ, գու էլ էրկսով տանենք, ըստեղ ծախենք:

էգսի օրը ցախն առան, գնացին ընտրանց տունը: Էդ կնիկը հանեց մի-մի մանեթ փող տվեց ամենքին, ասեց.— Էս տղին շնորհակալ, ես առնեմ:

Ասեց.— Եթամ մորիցը հարցնեմ, էգուց պատասխան կրերեմ:

Ասեց.— Մի կոտ ոսկի կտամ քու տղին, էգուց գալուս մի-մի շըլակ էլ ցախ վե կալեք բերեք, մի-մի մանեթ էլ փող կտամ:

Թողացին, գնացին:

Գնացին տուն, կնկանը հարցրեց, ասեց.— Ա՛յ կնիկ, մեր տղին մի կոտ ոսկի են տալի, կարող ա մեզանից էլ լավ պահի, մի բան որ տանը հինգը կա, արի՛ տանք:

— Տա՛նք, զաթի դու էլ հալիվորել ես, շես կարում աշխատի, մի կոտ ոսկի կառնես, հա՛մ դու լավ կապրես հա՛մ քու տղեքը:

Ասեց.— Շա՛տ լավ ես ասում, ա՛յ կնիկ:

Էգսի օրը ցախը վե կալան հեր ու տղա գնացին: Երոր ցախը վե դրին, հանեց էրկու մանեթը տվեց, ասեց.— Տղիդ տալի՞ս ես:

Ասեց.— Տալիս եմ:

Մի կոտ ոսկի շահեց, լցրեց ջվալի մեջը, ասեց.— Դե տար կե՛: Տղին վե կալավ, մի շոկ օթախ տարավ. մարդ դրկեց, մի լավ վարժապետ կանչեց, հախը բարըշեց, ասեց.— Լա՛վ ուսում պտի տաս իմ տղին:

Վեց ամսից եղը խանութը էդ տղին հարցրեց.— Ո՞նց ա ուսումըդ, լա՛վ ա:

Ասեց.— Շա՛տ լավ ա:

Ասեց.— Կարաս քեզնու գլուխ մի դուքան բաց անի, առնուր անի:

Ասեց.— Շա՛տ լավ:

Էդ կնիկը մի քանի հաղար մանեթ տվեց, տղեն գնաց դուքան բռնեց, ապրանք առավ, սկսեց առնտուր անիլը: Մի օր, էրկու օր եղը, տեհավ՝ մուշտարին շատացավ, մի պրիկաշչիկ բռնեց: Մի քանի օր արանքը անց կացավ, տեհավ՝ մի պրիկաշչիկը չի կարում օգտիցը դա, էրկու իրեք էլ բռնեց, համարյա տասնէրկու պրիկաշչիկ պահեց: Սաղ քաղաքը զարմացավ դրա առնտուրի աշողության վրա:

Խարարը տանք էդ կնկա մարդիցը:

Էդ մարդն էլ առնտուրական էր, երոր իրա դուքանը նստած

միշտդին՝ էս ու էն էթում ին Օհանեսի դուքանը մտիկ ին անում,
դա էլ վե կացալ, դնաց:

Երոր մտալ դրա դուքանը, բարե տվեց, տղեն վե կացալ, ա-
սեց.— Տղե՛ք, ըսկամի տվե՛ք, թո՛ղ նստի հերս:

Ինքը ճանանչում էր էդ մարդին, մինակ հերը չէր ճանանչում
դրան:

Մըխելի նստելուց եղը, հաց բերին, ասեց.— Հայրի՛կ, ա՛րի
հաց ուտենք:

Ասեց.— Շնորհակալ եմ, ես նոր հաց կերա, ո՞նց ա, որ ըսքան
եղի եք հաց ուտում:

Ասեց.— Ի՞նչ անենք, տենում ես, մաշալ չի ըլնում:

Էդ մարդը նստում ա, հաց ուտում, շնորհակալ ըլնում, էթում:

Իրիկունը կնկանը ասում ա.— Ըսօր դնացել ի Օհանեսի դուքա-
նը, լավ պատիվ տվեց, շատ լավ տղա ա, լավ էլ գործ ունի, էրնակ
յա ըտենց տղա ունենալինք, յա ըտենց փեսա, էլ աշխարքի տակին
դարդ չինք ունենա:

Կնիկն ասեց.— Էդուց շարաթ ա, կարաս, կանչա դա՛ մեր տու-
նը, ես կհամոզեմ, մեր աղջիկը կտանք:

Ասեց.— Չի՛ դա, անծանոթ տղա, խի՞ ա դալի:

Ասեց.— Դու ասա՛, բալթիմ էկալ, կանչում ես պատիվ տալու,
հո ուրիշ բանի հմար չե՞ս կանչում:

Առավոտը գշերով կնիկը դնաց Օհանեսի օթախն, ասեց.
— Իրիկվա ժամերի վախտը որ հերդ կգա քու դուքանը, կասի.
«Էթանք մեզ դռնադ», մի քիչ շնմ-չում կանես, նո՛ր վե կկենաս,
իրար հետ կգար: Երոր էկար տուն, քնց որ անծանոթ, ինձ հետ
կրարեես, Շուշանիկի հետ էլ կրարեես, ընենց որ հերդ կարծիք չա-
նի, թե դու բստեղ ապրել ես:

Տղեն վե կացալ, դնաց դուքան: Իրիկունը, ժամերի վախտը էդ
մարդը դնաց Օհանեսի դուքանը, բարե տվեց, էլի հրամայեց պրի-
կաշիկներին, թե՛ ըսկամի տվե՛ք, հայրիկը նստի:

Մի սհաթ քիմի նստեց, ասեց.— Խնդրում եմ էս իրիկուն էթանք
մեր տուն, մի քիչ խոսանք:

Ասեց.— Էս իրիկուն շարաթ իրիկուն ա, պտի հաշիվ տենանք,
ո՞նց դամ:

Ասեց.— Հաշիվը էդուց կտենաք, էկե՛ք էթանք:

Ասեց.— Շա՛տ լավ, է՛թանք:

Վե կացան, գնացին: Երոր հասան ժամի դուռը զանգերը տվեց, մարդն ասեց.— Մտնենք, մի էրկու ծունդը դնենք, էթանք:

Մտան հկեղեցի, եղ թամաշ արեց տեհավ, որ իրանց հարևանի տղեն էթում էր տուն, ասեց.— Ա՛ռ քեզ մի աբասի, գնա խանըմին ասա. «Աղեն Օհանեսին բերում ա»:

Տղեն վազեց, գնաց:

Մի էրկու ծունդը դրին, վե կացան գնացին: Գնացին տուն, բարև տվին, կնիկը բարևն առավ, նստացրեց, սկսեցին խոսալը: Զայ բերին՝ խմեցին, հաց բերին՝ կերան, տղեն վե կացավ էթալու, կնիկը մի դհիցը, մարդը մի դհիցը կախ ընկան փեշիցը, թե.— էս վախտ ո՛ւր ես էթում, էս գշեր ըստեղ կաց, առավոտը կէթաս:

Տղեն ըկացավ, էլի գնաց իրա օթախը, պառկեց:

Առավոտը մարդ ու կնիկ շատ թեզ վե կացան, մարդն ասեց.— Մի լավ պատրաստություն տե՛ս, էդ տղին լավ պատվենք:

Կնիկն ասեց.— Լավ կպատվենք, եղո ես կասեմ. «Ա՛րի, մեր աղջիկն ա՛ռ»:

Ասեց.— Քու էրեսը ո՞նց պտի բռնի:

Ասեց.— Կասեմ:

Կնիկը գնաց տղի օթախն, ասեց.— Հմի որ շայ կխմենք, կպըրծենք, ես կասեմ, թե. «Օհանե՛ս, իմ Շուշանիկը պտի տամ քեզ», դու մի քիչ թաշախուստ ծախա. երոր մենք կզոռենք, ասա՛ լա՛վ:

Վե կացավ լվացվեց, էկավ, նստեցին, շայ խմեցին:

Կնիկն ասեց.— Օհանե՛ս, տենո՛ւմ ես՝ իմ աղջիկն ինչքա՞ն սիրուն ա, պրի իմ աղջիկը տամ քեզ, ըլնես իմ փեսեն:

Օհանեսը մտիկ տվեց Շուշանիկի էրեսին, տեհավ՝ շատ սիրուն ա, սիրտը կպավ, համա ասեց.— Զէ՛, հլա իմ վախտը չի, հլա տասն էրկու պրիկաշչիկ ունեմ, շինեմ քսանշորսը՝ նո՛ր:

Մարդը վե կալավ ասեց.— Ինչքան փող ես ուզում՝ տանք. փա՛ռք ասու, ըսքան կարողություն ունեմ, մի աղջիկ:

Տղեն ասեց.— Շա՛տ լավ, որ ուզում եք՝ ես էլ կառնեմ:

էն սհաթը նշան տվին, մի հինգ, տասն օրից եղը պսակեցին: Երոր հարսանիքը պրծան, տղեն գնաց, որ աղջկա ծոցին քնի, շորերը հանեց, տեղաշորի միջին նստեց, աղջիկն էկավ կողքին կաննեց. մի «ա՛խ» քաշեց:

Տղեն ասեց.— Խի՞ «ախ» քաշեցիր:

Ասեց.— Ընե՛նց, միտս մի բան ընկավ, «ախ» քաշեցի:

Ասեց.— Պատի՛ ասես, թե խի՞ «ախ» քաշեցիր, թե չէ շորերս հագնում եմ:

Աղջիկը ճարը կտրվեց, ասեց.— Ես մի միլիոնչու աղջիկ, դու մի շոփչու տղա, ո՛նց իրար առանք:

Տղեն ասեց.— Ես հլա քու ծոցը շնամ մտեմ, դու էդ խոսքը ինձ ասեցի՞ր,— վե կացավ, շորերը հագավ, ասեց,— դե՛, մնաս բարո՞վ, դե՛, միլիոնչու տղի առ:

Վե կացավ, գլուխն առավ: զնաց: Թե մեկ օր զնաց, թե հինգ օր զնաց, հասավ մի քաղաք:

Խարարը տանք աղջկանիցը:

Աղջիկը ընթան լաց էլավ, որ աչքերը կոկոնեց, ուռեց, նստած տեղը բնեց: Առավոտը վե կացավ մերը, տեհավ, ո՛նչ աղջիկն ա դուս գալի, ո՛նչ տղեն:

Մարդն ասեց.— Ա՛յ կնիկ, զնա տես՝ ի՛նչ էլան, կանչա՛, գան՝ չա՛յ խմենք:

Գնաց, մտավ աղջկա օթախը, տեհավ աղջիկը շորերը հագին, քիթ ու բերնի վրա ընկած ա:

— Աղջի՛, աղջի՛:

Աղջիկը դարթեց, տեհավ, որ մերն ա:

— Օհանեսն ո՞ւր ա:

Սկսեց լաց ընխիլ: Նո՛ր պատմեց մորը թե՛ էս խոսքը ասեցի, տղեն խոտովեց, զնաց: Էրկու բամբի տվեց աղջկա գլխին, թե.— Բեմուրադ մեռնես, խի՞ էդ խոսքը ասեցիր: Դու շտեհա՞ր՝ ես ի՛նչքան ոսկի տվի առա, ի՛նչքան շարճարվեցի, ուսումի տվի, բիրադի քեզ հմար, դու խի՞ իր էդ խոսքն ասում:

Հերն էլ իմացավ, շատ բարկացավ վրեն, համա էլ անց էր կացել: Մարդը չորս մարդ բռնեց, է՛ս յանը, է՛ն յանը դրկեց, որ ման գան, դռնեն, բերեն:

Խարարը տանք Օհանեսիցը:

Երոր Օհանեսը հասավ մի քաղաք, զնաց մի դայֆաշու դուքան, բտեղ մախսուղ լիզուն լալացրեց, մի գիր գրեց, թե. «Դայֆա բե՛ր»: Բերեց՝ խմեց:

Խմելուց եղը, մի գիր գրեց, ասեց. «Ես քեզ կլնեմ պրիկաշչիկ»:

Ասեց.— Դու լալ, ո՛նց պտի մուշտարու հետ խոսաս:

Ասեց.— Բա՛ն չկա, կխոսամ:

— Դե՛, դու գիտաս,— ասեց,— ի՛լ¹:

Եբոր էլալ պրիկաշչիկ, ընթան մուշտարի թափեց էդ դայֆեն,
որ մաշալ չէր ըլնում հաց ուտեին:

էդ Օհանեսին ման էկող տղեքանց մեկը՝ ման գալով՝ էկալ՝
Օհանեսին գտալ, ասեց.— Բարո՛ւ, աղա՛:

Օհանեսը շխոսաց ըսկի, ինչքան արեց, շխոսաց:

Ղայֆաշին էկալ ասեց.— էդ տղեն լալ ա, չի խոսում:

— Ո՞նց թե լալ ա, տասնէրկու պրիկաշչիկ ունի, ինքը միլիոն-
շու փեսա:

էկան ըտի մառջ էկան՝ հինգ օրվա միջին թե խոսացրեց, հինգ
հարուր մանեթ դայֆաշուցն առնի, թե չկարացալ՝ հինգ հարուր մա-
նեթ ինքը տա:

Հինգ օր գնաց-էկալ, գնաց-էկալ, ինչքան խնդրվեց՝ չէլալ,
շխոսաց. հինգ օրը թամմեց, հինգ հարուր մանեթ դայֆաշին առալ,
ինքը փոր ու փոշման եդ գնաց, ասեց.— Կէթամ հազար մանեթ
կրեմմ, կխոսացնեմ:

Գնաց պատմեց Օհանեսի անորը, ասեց.— Ես կէթամ, կրեմմ:
Անեքը վե կացալ էկալ Օհանեսի կուշտը, տեհալ՝ շատ ուրախա-
ցալ, ուզեց խոսացնի, շխոսաց:

Ղայֆաշին էկալ, ասեց.— էդ մարդը լալ ա, ի՞նչ եք ուզում էդ
մարդից:

Ասեց.— Չէ՛, իմ փեսեն ա, լալ չի՛:

Ասեց.— Կուզես մառջ գանք, լալ ա:

Մառջ էկան հազար մանեթի վրա, հինգ օր ժամանակի:

Անեքը շատ աշխատեց, որ խոսացնի՝ շխոսաց: Ղայֆաշին հինգ
օրը թամմելուց եդո գնաց, թագավորին գանգատվեց. թագավորը
հազար մանեթ առալ էդ մարդիցը, տվեց դայֆաշուն: էդ մարդը եդ
դառալ, էկալ տուն, կնկանն ու աղջկանը պատմեց, թե.— Ընտեղ
էր, հա՛մ չկարացի խոսացնի, հա՛մ էլ չէկալ —:

Աղջիկը խնդրվեց հորը, թե.— Ես էթամ, բալթի բերեմ:

Հերը փող տվեց աղջկանը. աղջիկը վե կացալ, գնաց: Գնաց
հասալ մարդի մոտը, բարով տվեց՝ բարովը շառալ. շինքը թեքեց,
կաննեց կողքին, ինչքան խոսաց՝ շխոսաց:

Ղայֆաշին ընդիան էլի էկալ, տեհալ էդ աղջկանը, ասեց.—
Լա՛լ ա, լա՛լ, էս մարդը:

¹ Եդիբ (Մ. Բ.):

Աղշիկն ասեց.— Ի՞մ նշանածն ա, ո՞նց թե լալ ա:

Ղայֆաշին ասեց.— Էս քանի ամիս ա իմ մոտին ա կենում, լալ ա:

— Իմ նշանածն ա, ես դիտամ, որ լալ չի:

Ղայֆաշին ասեց.— Քեզ հինգ օր ժամանակ, թե խոսացրիր՝ քեզ հաղար մանեթ փող տամ, իմ գլուխն էլ թող կտրվի, թե չխոսացրիր՝ հաղար մանեթ դու տաս, քու գլուխն էլ կտրվի:

Կնացին թազավորի մոտ, պայման արին: Պայման արին, էկան. աղշիկը շատ աղաչեց ու լաց էլավ, տղեն չխոսաց:

Հինգ օրը թամմեց, ղայֆաշին գնաց թազավորի կուշտն, ասեց.— Մեր ժամանակը ըսօր թամմել ա:

Թազավորը աղջկանը կանչեց, ասեց.— Էգուց գլուխդ պտի կըտրեմ, ճարդ տենում ես, տե՛ս:

Աղշիկը փոր ու փռման վե կացավ էկավ տղի մոտ, էլի լաց էլավ, ասեց.— Չէ՞ ես քու նշանածն եմ, անտեղի խի՞ ես իմ գլուխը կտրիլ տալի, ես մեղքը չե՞մ, ես քեզ ի՞նչ եմ արե:

Տղեն բան չխոսաց: Մնաց էն էգսի օրը, թազավորը կանչեց հա՛մ աղջկանը, համ ղայֆաշուն: Բաղմուժյունը ըմմա էկել էր թամաշ անկու: Տղեն մտածեց, որ աղջկանը անպատճառ պտի խեղտեն, գնաց եղևիցը, թազավորին գլուխ տվեց, կանչեց. տե՛հավ տաբաղաջը հաղրել են, պտի խեղտեն, մի դիր գրեց տվեց թազավորին, թե.— Կես սհաթ ինձ ժամանակ տո՛ւ, եղո խեղտա:

Թազավորը ժամանակ տվեց. տղեն էկավ, ման էկավ, մի փուշ պոսոր առավ ու գնաց, ձեռը մեկնեց թազավորին, ասեց.— Ա՛ռ, թազավորն ապրած կենա, էս պոպորը տո՛ւ էդ աղջկանը:

Երբ բիրադի տեհան, որ տղեն հանկարծ խոսաց, թոմմեքն էլ մնացին շիվարած:

Թազավորը ասում ա տղին.— Էդ խի՞ քանի ամիս ա չիր խոսում, հմի խոսացիր:

Ասեց.— Քանի ամիս ա չի խոսում, չունքի էդ աղջիկն ինձ ասեց, թե. «Ես մի միլիոնչու աղջիկ, դու մի շոփչու տղա, ո՞նց էկանք իրար առանք»: Իս էլ ինադ արի, էլ չխոսացի, գլուխս առա, էկա էս կողմը: Հմի էլ իրավունք չունի խոսալու, չունքի մի փուշ պոպոքով եմ առե սրա արինը:

Թազավորը հասավ դրա ճակատը պաչեց, ասեց.— Ղո՛շաղ տղա ես, քու թառըրին կեր շարիր:

Ղայֆաշին մոլորած կաննած էր, թե իրա գլուխը պտի կըտ-
րիլ տա:

Թագավորը հարցրեց տղին.— Հմի Ղայֆաշու գլուխը կտրե՞մ:
Ասեց.— Չէ՛:

Ղայֆաշին տղիցը շնորհակալություն արեց, գնաց:

Թագավորը տղին պարգևներ տվեց, տղեն շնորհակալություն
արեց, վե կալավ կնիկն ու գնաց: Գնաց, հասավ իրա անոր տունը.
Թազադան օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արին:

Դրանք հասան իրանց մուրազին, ով որ կարոտ ա՛նա էլ հասնի
իրա մուրազին:

Աստանից իրեք խնձոր ընկավ, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին,
մինն էլ՝ անկաջ դնողին:





5. ԶԱԳՈՒ ՊԱՌԱՎ

Ընում ա, չի բլնում մի աղբատ մարդ: Էդ աղբատը շատ ոսկի ա ունենում հավաքած, իրա շորերի միջին կարած:

Օրերի մի օրը գալիս ա մի քաղաք, մի խովաթ տեղ ա ընում, թամաշ ա անում է՛ս յանը, է՛ն յանը, տենում ա մարդ չկա, ասում ա. «Յավա՛շ, հանեմ իմ փողերը համբեմ, տենամ՝ ի՞նչքան առ:

Դու մի ասի, մի պառավ կնիկ աչքը սրա վրին ա. տենում ա, որ էս աղբատ մարդը հանեց ոսկիքը, համբեց, էլի դրեց իրա տեղը, կարեց:

Պառավը գնաց էդ աղբատի յախեն բռնեց, ասեց.— Բա՛րե քեզ, ա՛յ մարդ, ըսքան վախտ ո՞րդի իր, դու իմ մարդն ես:

Աղբատն ասեց.— Ա՛յ կնիկ, դու հո սատանա չէիր, էկար իմ յախեն բռնեցիր, ինձ ո՞ւր ա կնիկ:

Պառավն ասեց.— Զէ՛, որ չէ՛, դու իմ մարդն ես, ո՛ր իմ մարդն ես:

Տվեցին, կռվեցին, վե կացան գնացին դատավորին դանդատ:

Դատավորն ասեց.— Ա՛յ հալիվոր, դա որ քեզ առնում ա, դու էլ ա՛ռ, վեր ընկի, էլ ի՞նչ ես ընենց ման գալի. դա կաշխատի, քեզ կպահի:

Պառավը էդ մարդին վե կալավ, տարավ տուն:

— Վա՛յ,— ասեց,— իմ աչքերը քոռանա, ա՛յ մարդ, էս ի՞նչ

կեղտոտ շորերի մեջ ես, հանա՛ մի լվանամ, լեղացնեմ քեզ, թա-
մուզ հագի:

Հալիվորը հանեց շորերը, տվեց պառավին: Պառավը շորերը
տարավ լվաց, ոսկիքը հանեց, շորերը փռեց պարանի վրա, ինքը
թողաց, փախավ:

Հալիվորը շատ թաժաշ արեց, թե պառավը պտի գա, տեհավ
որ պառավը չկա, ասեց.— Զա՛նըմ, էս պառավը ո՛ւր գնաց, մի դուս
գամ, տենամ:

Ըտեղ ոսկիքը միտն ընկավ, գնաց շորերը ման էկավ, տեհավ,
որ ոսկի չկա, է՛ս յանը պառավ, է՛ն յանը պառավ, պառավ չկա՛:

Հալիվորը գլխին տվեց, ոտին տվեց, ասեց.— Իլլա՜ չկա, պա-
ռավը իմ տոունը քանդեց, տարավ իմ ոսկիքը: Յավաշ ընկնեմ դրա
եննուցը, բալքի գտնեմ:

Գանք, պառավիցը սալըդ տանք:

Պառավը գնաց դուս էկավ մի քաղաք, ընկավ մանգալոն գնաց,
մի հարուստ մարդի ակուշկի տակին կաննեց: Տան տղամարդը տա-
նը չէր, մենակ կնիկն էր, շատ սիրուն օղլուշաղ էր:

էդ կնիկը թաժաշ արեց ակուշկիցը, տեհավ, որ մի պառավ կան-
նել ա, ասեց.— Ա՛յ պառավ, խի՞ ես կաննել:

Ասեց.— Պա՛ռավը դուրբան ըլնի քեզ, ի՞նչ անեմ, անտեր օղ-
լուշաղ եմ: Մուննաթ եմ անում՝ մի տեղ տա՛ս, սըթրվեմ, քու որդ-
կերանց սաղաղիցը: Մի կտոր հաց կուտեմ քու տանը, քեզ էլ ծա-
ռայություն կանեմ առանց փողի, քանի սաղ ու կենդանի եմ:

էդ կնիկը դրան տարավ նեքսե, հաց տվեց՝ կերավ, տեղ տվեց՝
քնեց: Մի վախտ մնաց, օրվա մեկ օրը էդ կնիկը պառավին ղրկեց
բազար բանի:

Պառավը գնաց բազար, բան էր առնում, ընդիան մի մենծ բա-
զըրկյան կանչեց, ասեց.— Ա՛յ պառավ, իմ աչքը էն կնկա վրին ա,
ի՛նչքան փող որ ուզում ես՝ կտամ, թաքիլան մի գշեր, մի հնար
անես, գամ նրա մոտը:

Պառավն ասեց.— Իրեք հարուր մանեթ տո՛ւ, կես գշերին կգաս:
Բազրկյանը փողերը տվեց. պառավն առավ, գնաց տուն: Մնաց
գշերը քնեցին, կես գշերին էդ բազրկյանը էկավ, դուռը ծեծեց, պա-
ռավը վե կացավ, դուռը բաց արեց:

Կնիկն ասեց.— Պա՛ռավ, էդ ի՞նչ մարդ ա:

Ասեց.— Ը՛հ, մեր երկրացի մեր բարեկամներից ա, էս գշեր մնա, առավոտը վե կենա է՛թա:

Ասեց.— Ձի՛լնի, դրսի մարդ խի՞ ես նեքսե բերում:

Պառավը շատ մոռնաթ արեց, թե իրա բարեկամն ա, դա, իրա օթախումը քնի:

Կնիկն ասեց.— Որ քտենց ա, թո՛ղ դա, քու օթախումը քնի:

Պառավը էդ մարդին տարավ իրա օթախումը քնացրեց: Գշերվա մի վախտը էդ մարդն ասեց պառավին.— Բա ի՞նչ ես անում:

Ասեց.— Ի՛նչ պտի անեմ, ես ասել եմ իրան, շորերդ հանա՛, դնա մոտը:

Էդ բաղրկյանը հանեց շորերը, գնաց էդ կնկա մոտը: Ջանը՛մ-սան պառավ, վե կալավ էդ մարդի շորերը, սհաթը, քամարը, տնեա-մանները, դուռը շինեց, փախավ:

Էդ բաղրկյանը մտավ էդ կնկա կուշտը, կնիկը վախեցավ, ասեց.— Խի՞ ես էկե իմ օթախը:

Ասեց.— Դու էս ասե, որ էկել եմ:

— Ես ո՛ւմ եմ ասել:

— Պառավին: Պառավը ինձանից իրեք հարուր մանեթ առավ, որ քու կուշտը բերի:

— Վա՛յ, անիծած պառավ,— ասեց,— էս ի՛նչ օյին էր իմ գլուխը հանեցիր,— ասեց, վաղեց պառավի օթախը, տեհավ, որ ո՛նչ պառավ կա, ո՛նչ բաղրկյանի շորերը:

Ղալմաղալն ընկավ մեջները, հարևանները էկան հավարի, բաղրկյանը ճարը կտրած շապիկ-ոտաշորով թողաց փախավ:

Կիսը բացվեց, էդ կնիկը շառ ձեն տալ տվեց, թե՛ ըսենց մի պառավ էս օյինը հանեց իմ գլուխը՝ բռնե՛ք: Ձեն տվեցին. դու մի ասի՛՛ էդ ոսկու տեր հալիվորն էլ բռեղ ա էկել հասել:

Էդ հալիվորն էլ գնաց էդ կնկա մոտը, ասեց.— Վա՛յ խանում, դիտիդ, արևիդ մեռնեմ, էդ կնիկն իմ ոսկիքն էլ առել ա տարել, ընկել եմ ենուցը, ման եմ գալի:

Պառավին բռնեցին, բաղրկյանն էլ էկավ, վե կալան դնացին թաղավորի կուշտը դանդառ: Գնացին հասան թաղավորի ամարաթ-ները, մտան հայտը, թաղավորը տեհավ, որ հրե շորս հոգի էկան, մեկը ջահել կնիկ, շատ սիրուն, մեկը պառավ, էրկուան էլ տղա-մարդիկ:

Թաղավորի աչքն ընկավ էդ կնկանը: Պառավը կամանց-կա-

մանց մոտացավ թագավորին, ասեց.— Թագավոր, խի՞ ես ըտքան
թամաշ անում մեզ:

Ասեց.— Բա ինչ անեմ, քու տունը քանդվի, ըտքան էլ սիրուն
կնիկ կըլնի՞:

Ասեց.— Թագավոր, էդ իմ աղջիկն ա, ի՞նչ ես տալի, որ տամ
քեզ:

Ասեց.— Ինչ որ քու սիրտը ուզում ա՝ կտամ:

Ասեց.— Իրեք հարուր մանեթ փող տո՛ւ:

Հանեց թագավորը իրեք հարուր մանեթ տվեց պառավին. պա-
ռավն ասեց.— Թագավոր, դե մի ճամփա շանց տուր, որ աղջիկս
ինձ շտենա, չլաց ըլնի քամակիցս:

Թագավորն ասեց.— էս ա կուշկովը դուս արի, փախի՛, թող
շտենա քեզ:

Պառավը ա կուշկովը դուս էկավ, փախավ: Թագավորը կանչեց
էդ կնկանը, ասեց.— Ծս քեզ քու մորիցը առա՛, դու իմն ես:

Կնիկն ասեց.— Ի՞նչ մեր: Նա դիտա՛ս ի՞նչ օյիններ ա հանե
մեր գլուխը, մենք էկել ենք նրանից գանգատ:

Նոր թագավորը դե՛ս, դե՛ն.— Բռնե՛ք էդ պառավին, բռնե՛ք:—
Բռնեցին, բերեցին:

Բերեցին. թագավորը վե քցեց պառավին, ընքան տվեց, որ մե-
ռավ. փաթաթել տվեց մի քելի մեջ, կանչեց իրա զաթըրընքանցը,
ասեց.— Տարե՛ք, սրան քցեք ծովը:

Հաթըրընքը դրեցին զաթրի վրեն՝ տարան, քիչ էր մնում, որ
հասնեին ծովի դրաղը, պառավի ուշն էկավ վրա, վե կացավ, նըս-
տեց: Հաթըրընքը զարմացան:

Պառավն ասեց.— Գնացե՛ք, թագավորին աչքալիսեք տարեք,
թե ձեր մերը սաղացավ, էկեք, տարեք. ես վասյաթ ի արել, որ մեռ-
նելուս ինձ ծովը քցի:

Հաթըրընքը վե կացան, գնացին թագավորի մոտը. ասեցին.—
Թագավոր, աչքդ լիս ըլնի, մերդ սաղացել ա, ասում ա թող գան,
ինձ տանեն:

Թագավորն ասեց.— Վա՛յ, ձեր տունը չքանդվի, գնացեք, տե-
հեք՝ ի՞նչ էլավ, բռնեք բերե՛ք:

Գնացին տեհան՝ ո՛նչ պառավ կա, ո՛նչ էլ զաթիր: Պառավը
զաթըրները լցրել էր գյամին, ծովն անց էր կացել էն էրեսը: Հաթըր-
ընքը թողացին, փոր ու փռշման եդ դառան:

Թագավորն ասեց.— Ի՞նչ էլավ պատգամը:

Ասեցին.— Թագավորը սաղ ըլնի, մինչանք մենք գնացինք, զաթրոնները լցրել էր գլամին, թողել փախս:

Թագավորն ասեց էդ կեկանն ու մարդկանցը.— Իմ գլուխն էլ էս օյինը հանեց, թողաց փախավ՝ ի՞նչ կարանք անի:

Թողացին փոք ու փոշման՝ աղքատը գնաց իրա բանին, բա-
ղրիկյանը թողաց գնաց իրա բանին, կնիկն էլ գնաց իրա բանին:





6. ԿԵՂՏԱԿԵՐ ՄԱՐԴ

Կըլնի, շիլնի մի¹ մարդ: էս մարդը ընե՛նց մի կեղտակեր, ղալիմ մարդ ա ըլնում, ընե՛նց մի հախվերմաղ, որ էլ չեմ կարա ասի. դրուստ որ կոպեկի հմար ֆոգի էր տալի: Մի ուրիշ մարդ դալիս ա, սրա հեննա ընկեր ա դառնում, մի քանի տարի էրկսով առուտուր են անում: Մի քանի տարի որ անց ա կենում, էս մարդը միտք ա անում՝ սրանից բաժանվի, իրա համար ջուկ առուտուր անի:

Գալիս ա էդ հախվերմաղ մարդին ասում.— Ա՛ղպեր, ա՛րի մեր ունեցածը փայ անենք, բոլ ա՛ ինչքամ ընկեր էլանք:

— Լա՛վ,— ասում ա էդ ձեռիցը ղալիմ մարդը,— ա՛րի փայ անենք:

Կրերեն՝ ի՛նչ ունեին, շունեին, էսքամ տարի ի՛նչ աշխատել ին, քոմմա փայ կանեն. էդ հախվերմաղը մի աբասի կմնա ընկորը պարտ: Ըսենց անց կկենա մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ. հա՛ ընկերը կուզի, սա շի տա՛ ըսօր, էգուց կքցի, որ աբասին ուտի, չտա:

էս ընկերը՝ որ կտենա ճար, իլլաջ շիլնում, շի կարում իրա պարտըն առնի, կասի. «էմի էլ էթամ տուն, բալի իրա օղլուշաղիցը ամանշի, տառ»:

¹ Գրոսման ձեռագրում այս բառը բացակայում է, հավանաբար վրիպված է (Մ. Կ.).

Օրեհն մի օրը վե կկենա, կէթա էդ Կեղտակեր մարդի տունը: Գուռը կծեծի, կնիկը դուս կգա:

— Մարդդ տա՞նն ա,— կհարցնի:

— Հա՛, տանն ա,— կասի կնիկը:

— Մի ա՛սա դուս գա, բան եմ ասում:

Կնիկը կէթա, մարդին կասի, թե.— Ընկերդ քեզ կանչում ա:

էդ հախվեքմազը՝ էս որ կիմանա, ալբիալը կֆահմի, թե բանն ընչումն ա, կասի. «Հալբաթ էկել ա իրա արասին առնելու: Նննա կնկանը կասի.— Գնա՛, ասա՝ «Մարդս մե՛ռել ա»:

Կնիկը կթողա, կէթա քուլեն:— Ա՛յ աղպեր,— կասի,— բա չես ասի՞ մարդս միղաֆիլ վեր ա ընկե, մեռե, չեմ գիտա՝ ի՛նչ անեմ:

— Բաս որ ըտենց ա,— կասի ընկերը,— դու ջուր տաքացրա, ես էլ էթամ տերտեր բերեմ, լեղացնենք, տանենք ժամ: Օղո՛րմի իրան, մի արասիս կերավ:— Կասի ու կէթա տերտեր կանչելու:

Դրա ընկերը էթում ա, տերտեր ա բերում: Ընկերը գլխի էր ընկե, թե բանը ընչումն ա. բերում ա լավ տաքացրած ջրով մեռելին լեղացնում ա, եննա կտավ ա՝ բերում, որ պատանի: Պատանելու վախտը մի ասեղ պատանին էր տալի, տասը՝ մեռլի ջանին: Ըսենց էդ սուտ մեռելը էս շարշարանքին էլ դիմացավ, բալքի մի արասին չտա: Պատանում են պրծնում, դնում են դուբուրի մեջը, տանում ժամ: Որ ժամավորի ոտքը խաղաղվում ա, ընկերը ինքն իրան ասում ա. «Սա պտի իմ մեռած ընկորը բուսումն պահեմ, տենամ՝ վերջը ի՛նչ ա ըլնում»: Ուսուլով մննում ա ժամի միջին մի տալդա տեղ, տափ ա կենում:

Հենց էդ գշերը թագավորի խաղինեն գողերը կտրել ին բերե ժամ, որ փայլ անեն: Էդ գողացած բաների միջին էլ մի լավ, թանկագին թուր ա ըլնում: Էդ թրի վրեն գողերը կռիվ են անում. միինն ասում ա, թե. «Լավ թուր ա»: «Մեկելն ասում ա. «Ղոռադա թուր ա»: Ըսենց որ շատ կովում են, գողերի մինը ընդիան ասում ա. «Ա՛ղպեր, խի՛ եք կովում, էկեք էս մեռելի վրեն փորձենք. թե մի տալուն էս մեռլի գլուխը կտրեց, էնա գլուխ թուր ա, թե չէ հո՛ գաթի ղոռադա ա ու ղոռադա»:

Էդ խոսքին քոմմա էլ հավանում են: Ընկերներից մինը թուրը վերա ա ունում, գալի մեռլի կուշտը. հենց էն ա ձեռը բանձրացնում ա, որ թուրը վրա բերի մեռլի շլնքին, էն սհաթը մեռելը դուբուրի միջիցը վեր ա կենում, թռնում, էն դիհը կաննում: Գողերը էս որ

տենում են, քոմմա թողում են, փախնում: Հենց էդ վախտը մեռլիք
ընկերը իրա տափ կացած տեղիցը դուռ ա գալի:

— Ա՛րի, ա՛ղպեր ջան, էլի ես ու դու ընկեր ենք. դաթի ես էլ
դաստի ի մտե ըստե, որ էս գողերին վախացնենք ու էս խաղին են
իրար հեննա փայ անենք:

Սուտ մեռելն էլ կավատա ընկոր խոսքին: Կրեռեն, ինչ կա շկա,
քոմմա փայ կանեն, կալրծեն: Պարտքատերը էլի կկպնի մեռլի յա-
խեն, թե.— Մի արասիս տո՛ւ:

Հենց էդ վախտը գողերը մարդ կղրկեն՝ էթա տենա՝ էն մեռելը
ի՞նչ էլավ: Էդ գողը կէթա զլուխը կկոխի ժամի փանջարեն, որ տե-
նա՝ նեքսեր էն մեռելը ի՞նչ ա անում: Հենց կոխելու բաշտան էն
սուտ մեռելը ձեռքը կգցի էդ գողի՝ քթակը վեր կունի, կտա ընկորը:

— Հը՛, — կասի, — էս էլ քու մի արասու տեղը:

Էդ գողը էս որ կտենա, վախլությունիցը օխտը գազ ծլունդ կըլ-
նի, փանջարիցը կթոնի, կփախնի, կէթա ընկորտանցը նաղլ կանի:

— Բա՛, շե՛ք ասի, — կասի, — մեռելները իրար միջի մեր գո-
ղացած խաղին են փայ ին արե, մնին մի արասի պակսել էր, իմ
քթակը վե կալան արասու տեղակ:





7. ՀՈՒՆԱՐՈՎ ԳՈՂԵՐ

Ավալ ժամանակին էլել ա, չի էլե մի թագավոր: Էս թագավորի
հերկումը ընե՛նց գողություններ ին ըլնում, որ ինչքան ման ին
գալի, գողերին չին կարում գտնի:

Էս թագավորը միտք ա անում, թե ո՞նց անի, ի՞նչ իլլաջ անի,
որ գողերին գտնի. ա՛խր, ըսենց բան չիլնի՝ օր չիլնի, որ իրա խալ-
խը չգան գանգատ:

Վերջը որ շատ միտք ա անում, մի օր էլ գեյմը փոխըմ ա,
ասում ա. «Էլի ե՛ս ման գամ, բալքի իմ երկրի գողերին գտնեմ»:

Ըտենց գեյմը փոխած ընկնում ա իրա քաղաքը՝ ման գալի:
Տննըմ ա, հրե իրեք մարդ իրար հեննա քշփչում են. մատը կծում
ա, ասում ա. «Վա, չկա սրանցում մի բան կա»:

Դուզ էթում ա դրանց յախիցը պինդ բռնում ա, թե.— Բար՛-
աջո՛ղում, ա՛յ աղպրտինք, դուք ո՞վ եք:

Նրանք թագավորի բարոյն առնում են ու ուզում են թուլը տան
դրան՝ գլխներիցը ռադ անեն:

Համա թագավորը դայիմ կայնըմ ա դրանց կշտին ու պոկ չի
գալի դրանցից, ասում ա.— Աղպե՛ր, ես էլ դարիբ մարդ եմ, դուք
ի՞նչ փեշակի տեր եք՝ ինձ էլ ձեզ հեննա ընկեր արեք. իմ ձեռիցն
էլ ինչ գա, ձեզ կօգտեմ:

Դրանք ռազի են ըլնըմ, ասում են, թե.— Գողությունով ենք
չլուփս պահում. թե դու զարուզ ես մեզ հեննա գողություն անիլ՝ արե՛ք:

Թագավորն ասում ա.— Ի՞նչ անենք, ես դաբուկ եմ. դե՛, ասեք տենամ՝ ձեր հունարը ի՞նչ ա, որ կարլւմ եք գողութիւն անի:

Մինը՝ ասում ա.— Ես ըսե՛նց հունարի տեր եմ, որ ինչքան դայիմ փականած դուռ ըլնի՝ ձեռ տամ թե չէ, էն սհաթը կըացզվի:

էն մինը ասում ա.— Իմ հունարն էլ էն ա, որ գշերը ընչքան էլ մոթը ըլնի, որ մարդի տենամ, ցերեկը էն սհաթը կճանանչեմ:

էն մինն էլ ասում ա.— Ես շան լեզուն հասկանում եմ. հենց հաշում ա թե չէ, իմանում եմ՝ ինչ ա ասում:

Թագավորն էլ ասում ա.— Իմ հունարն էլ էն ա, որ մի բեղս օլորեմ՝ ինչքան նեղ տեղը մարդ ըլնի կազատվի ¹:

Դողերն ասում են.— Աղպեր քու հունարն էլ մեծ հունար ա. որ ըտենց ա, շա՛տ լավ, մեղ հեննա հալալ ընկեր ես:

Քոմմեքը իրար հեննա միտք են անըմ, թե. «Ո՞ւմ տունը էթանք կտրենք»: Ընդիտն թագավորը ասում ա.— Էկեք ըսօր էթանք թագավորի ամարաթը կտրենք, հազիր շորս հոգով ենք:

Դողերը քոմմա դաբուկ են ըլնում սրա ասածին:

Հենց մթնում ա թե չէ՝ էթում են թագավորի ամարաթը. նի են մննում թե չէ՝ շունը հաշում ա:

Դողերի մինը, որը որ շան լեզու էր հասկանըմ, ասում ա.— Տղե՛րք, էկեք եղ էթանք. շունը ասում ա. «Ո՞ւր եք գալի, տերը ձեզ հետ ա»:

Թագավորը էն դճիցը վրա ա բերում.— Տնա՛շեն, ընենց բան ասեցիր դու էլ, որ էփած հավի ծիծաղը կգա, մեղ հեննա ուր ա տեր:

Քոմմեքն էլ նի կմնեն նեքսե. լավ, թամուղ, ինչ կա, չկա կրեբեն, փայ կանեն թագավորի խազինեն. իրան էլ ընչքան հասնելու էր՝ փայը վերնում ա, գալի էլի ամարաթը:

էգսի օրը խաբար ա դուս գալի, որ գշերը թագավորի ամարաթը սրբել են տարե:

Թագավորը մարդ ա դրկըմ գողերին բերել ա տալի կուշտը, հարցնըմ ա.— Դո՛ւք եք իմ ամարաթը կտրե:

էն գողը, որ մարդի ճանանչում էր, ասում ա.— Թագա՛վորն ապրած կենա, քեզ հեննա ենք կտրե քու ամարաթը:

Թագավորը էս որ լսում ա, շատ ա հերստտում, թե.— Ո՞նց եք համարձակվում, ինձ էլ ձեզ հեննա գող եք շինում:

¹ Գրաման ձեռագրում այս արտահայտութիւն փոխարեն եղել է. «աշխարհը կ'աճի» բառերը, որոնք գրի առնողը շնչել է (Մ. Կ.):

Համա էն գողը էլի ասում ա.— Դո՛ւ գիտաս. ի՛նչ կուզես արա,
համա դու մեզ հետ իր:

Թագավորը, որ տենում ա սրանց հունարը, էլ ավստսը գալիս
ա սրանց վնասի. լավ-լավ փեշքաշներ ա տալի, բոլ փող, թամբահ
ա անում, որ էլ գողությունով չապրեն, իրենց հմար մի գործ գտնեն:

Էդ գողերն էլ շնորհակալություն են անում, խոսք են տալի,
որ էլ ըսկի գողություն չանեն: Գլուխ են տալի, էթում: Էթում են
իրենց երկիրը, իրենց հմար մի գործ գտնում, հալալ աշխատանքով
ապրում են, համ թագավորին օրհնում են, որ իրանց էն շար
ճամփիցը ազատեց:

Ասսանից իրեք խնձոր վեր ընկավ. մեկը՝ ասողին, մինը՝ ասիլ
տվողին, մինն էլ՝ էն գողերին ու անկաջ դնողին:



ՆՄՈՒՇ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ ԽՈՍՎԱԾՔԻՑ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԱՌԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՐ

ՀՕԲ ՏՎԱԾ ԻՐԷՔ ԽԲԱՏԸ

Ա՛վալ ժամանա՛կին ըլնո՛ւմ ա, շի՛ւնում մի մարթ, ունէ՛նում ա մի մինումար տղա: Էդ մարթը, շունքի շա՛տ էր ծէրացէ, դէ՛ն ընդէ, հա՛յ-հայը գնացէ՝ վա՛յ-վայը մնացէ, տղին ուղից, քանի սաղ ու կենթա՛նի ա, մի փէշա՛կի տա, բա՛լի իրա՛նից յէդը մի կտօր հացի տէ՛ր ըլնի, գլո՛ւս պահի: Համա խեղճ հէրը ի՛նչ բանի դրէց, ի՛նչ փէշակի տվէց՝ չէլավ, մի տէղ էլա շքնակալէց, թօ՛ղաց, սալախա՛նի արած ընգավ քո՛ւլէքը:

— Զըհա՛նդամը գյօռը,— ասէց հէրը,— ա՛րի դուքան դնեմ տէ՛նամ, բալի ընդէ սթրո՛ւմ ա:— Բէրէց տղին դո՛ւքան դրէց:

Անց ա կէնում մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, ի՛րէք ամիս, վէ՛ց ամիս, մախլասի՛ մի՛ տարի, էս մարթն ա, մի դաճիլ հիվանդանո՛ւմ ա, տեղօվ-բարցօվ թէք ընգնում. կանչում ա տղին:

— Ա՛յ վօրթի,— ասում ա,— տէ՛նում էս՝ հրէս մէ՛ռնում էմ. ինձա՛նից յէդը ի՛նչ պտի անէս. հլա ջա՛հէլ էս, աշխարի խէրն ու շառը չէս գիտա: Վօ՛րթի,— ասում ա,— քէղ ուղում էմ իրէք խրատ տամ, կլսէ՛ս՝ դո՛ւ գիտաս, չէ՛ս լսի՛ էլի դու գիտաս, մէղքն ու վարցքը քո՛ւ շլինքը:

— Ա՛յ հէր,— ասում է տղէն,— ա՛սա, կլսէմ, խի՛ չէմ լսի:

— Ա՛յ վօրթի,— ասում ա,— վօ՛րդէ ըլնէս, ի՛նչ բանի էլ դուլ-

լուղ անէս, հէնց վօր ժամի ձէնը լսէցիր, ձէռիդ ի՛նչ վռազ բան ըլ-
նի՝ թօ՛ղ, գնա՛ ժամ, աստուհ անոթք արա: էս մի՛ն: Մա՛րթ ա,
վօ՛րթի, կպատա՛հի ճամփա կէթաս, վօր վարար շուր ռաստ դա՛
առանց վալադ մարթի շմնէս անց կէնաս. մի քանի օր էլ յէ՛դ ինկ,
բա՛ն չկա, ընչանք սրա՛ն, նրա՛ն հարցնէս, հարց ու փօրց անէս,
մարթ քթնէս, դա քէզ անփօրձանք անցկացնի: Ըս էլ է՛րկու Վրա
ի՛րէքն էլ, վօ՛րթի, ինձանից քէզ ամանաթ, քշէրը ըսկի ճամփա չէ-
թաս. հէնց վօ՛րդէ մթնէց, վէ՛ր արի, կա՛ց, ընչանք լիսանա. մի՛
ասի, թէ՛ ֆլա՛ն գէղը մօտիկ ա, էթամ հասնէմ, չէ՛:

Հրէ՛ս, վօ՛րթի, է՛ս ա իմ իրէք խրատը. սրանից դէնը դո՛ւ գի-
տաս, կլսէս՝ դո՛ւ գիտաս, չէս լսի՝ է՛լի դու գիտաս, մէղքն ու վարցքը
քու շլինքը:— Ա՛սում ա, ֆոքին տալի:

Տղէն տանում ա հօրը առօք-փառօք, վօնց վօր կարքն ա՛ թա՛-
լում, թօղում գալի տուն:

Ա՛նց ա կէնում ըսէնց մի՛ շափաթ, է՛րկու շափաթ, ի՛րէք շա-
փաթ, մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, մախլասի, իրէք ամիս՝ օրէն մի օրը
էս տղի ընկէ՛րտինքը, վօր իրա նման առուտուրական ին, ճամփի
թաղա՛րէք էն տէնում, ասում էն. «էթանք Թիֆլիս ապրա՛նքի, դու-
քանի հմար ճօթ-մօթ առնէնք, բէրէնք»: Էդ տղէն էս վօր իմա՛նում
ա, մի՛տք ա անում՝ ինքն էլ հէտնէրը վէ կէնա էթա, համ ա՛ շխարք
տէնա, համ էլ թազա ա՛ պրանք բէրի, լքցնի դուքանը, ծախի:

Գալիս ա ընկօրտանցն ասում.— Յէ՛ս էլ էմ ուզում դա ապ-
րանքի, չէ՞ք տանի:

— Գա՛լիս էս՝ արի,— ասում էն,— խի՞ չէնք տանի:

— Յէ՛փ էք ճամփա ընգնում,— հարցնում ա:

— Ֆլա՛ն օրը,— ասում էն:

Լա՛վ: էս տղէն ա՛ ճամփի թաղա՛րէք ա տէնում, մի սաղ ամսվա
պա՛շար վէր ունում, քօշ ու բարխա՛նա անում, ընկօրտանց հէննա
վէ՛ կէնում, ընգնում ճամփա՛ դպա Թիֆլիս:

Գա՛լիս էն գալի, շատն ու քիչն աստօծ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու
օր, ի՛րէք օր, մի՛ շափաթ, է՛րկու շափաթ, ի՛րէք շափաթ, մախլասի,
մի ամիս՝ հասնում էն Թիֆլիս: Ըստէ ամէն մարթ իրա առուտուրն
ա՛նում ա, պրծնո՛ւմ, յէննա քօմմըքօվ էլ վէր էն կէնում, բէռնէրը
կապօ՛տում, քօշ ու բարխա՛նա անում, քրէհդա՛րնէր բռնում, յէդ
դառնում՝ գալի իրանց յէրկիրը: Քօմմքից յէդը մնում ա Էդ տղէն.
դա էլ վօր իրա առուտուրն ա՛նում ա, պրծնո՛ւմ, ինչ վօր դուքանի

հմար պէտքն էր՝ ա՛ռնում, է՛թում ա քրէհարներ կանչում. դալիս էն նրա ապրանքը բարցում ձիանիքը, հէնց վօր լիսը բա՛ցվում ա՝ ընդնում էն ճամփա:

է՛կան, է՛կան, է՛կան, շատն ու քիչն աւսած դիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, մախլասի, մի շափաթ, ճամփին մի վարար ջրի ռաստ էկան, էնքա՛մ վարար, էնքա՛մ վարար՝ հէնց իմանաս հէտը ա՛րին էր բերում: Խէղճէրը մնացել ին գլխների վրէն շիվարած, լին իմանում ի՛նչ անէն, ի՛նչ շանէն, վօ՛նց ջուրն անց կէնան: Քրէհարներն ուղում ին տա, անց կէնա էն դրաղը, տղէն շթողաց, հօր վա՛սիաթը միտը բէրէց, թէ. «Վարար ջուր ռաստ դալիս, առանց վալադ մարթի չանցկէնաս»:

— Չէ՛, ա՛խպէր,— ասէց տղէն,— ըստէ բէռները վէ. դնէնք, էթանք ընտերանք հարց ու փօ՛րց անէնք, բալի մի վալադ մա՛րթ քթնէնք, դա մէղ անփօրցանք գէտն անցկացնի:

Քրէհարներից մինը էն դհիցը ինքն իրան դուզուղացավ.— ի՛նչ կա,— ասէց,— տնա՛շէնէր, վօր էղքամ վախէնում էք. էս թա՛վուր պոռճուր ջրիցն էլ մա՛րթ կվախի. ո՛ւղում էք, յէ՛ս ջուրը մընէմ, յէննա՛ դուր:

Ասէց ու դուզուղավարի ձին քշէց. ջուրը մննիլն ու գլում ընիլը մի՛ն էլավ:

— Հարա՛յ, մադա՛թ, հէխտվէցի, հա՛սէք,— ձէն տվէց մէր դուզուղ քրէհարը: Համա էլ ո՛ւր, բանը բանից անց էր կացէ. ընկերտինքը ինչ ա՛րին, շա՛րին, շկարացին խէղճի հավարին հասնի, իրան էլ, իրան ձիուն էլ ջուրը վէ՛ կալավ, տարավ: Դէ հմի ա՛րի տէս էն մէկէլնիքը վօ՛նց են ուրախացէ, վօ՛նց էն ուրախացէ, վօր տղի խօսքին ա՛նկաջ արին, ջուրը շմտան, թն չէ քօմմըքօվ էլ պտի հէխտվէին, էթալին ֆօղէց-ֆօքի կօրչէին: Նօր էդ տղէն ձին նի՛լնում ա, քշում էթում մօտիկ գէղարէնքը, սրա՛ն, նրա՛ն հարց ու փօրց անում, մի վալադ մա՛րթ քթնում, բէ՛րում, լավ-լավ փէշքաշներ, բօլ փօ՛ղ խոստանում, վօր իրանց գէտն անցկացնի, հանի էն դրա՛ղը: Էդ վալադ մարթն ա՛ դն ջրի սաղրիկ տէղարէնքը ընէ՛նց գիտար, վօնց վօր իրա հինգ մատը, ձին նի՛ ա ըլնում, ընդնում աղաք, սաղալամաթ դրանց ջուրն ա՛նցկացնում, էլ յէդ թողում, էթում իրա բանին:

Թիֆլիսից վօր նօ՛ր ին դուս էկէ, էդ տղին ճամփին մի բէզըրգչան ռաստ էկավ: Էս բէզրգչանը ընդէ իրա խրիդն արէ, է՛թում էք

Գլանջաւ. էդ տղի խելքն ու քլամալը վօր տէհաւ, շա՛տ հաւանէց:

— Տղա՛,— հարցրէց բէզրգլանը,— վօ՞րդիանցի էս:

— Զլա՛ն գէղիցն էմ,— ասէց տղէն:

— Ինձ հէննա ընկէր չէ՞ս ընի:

— Խի՛ չէմ ընի,— ասէց,— համա հէրս մէռնելիս վասիաթ ա՛րէ, չէմ գիտա՝ դու էլ դարձու կըլնէս, թե չէ:

— Ի՛նչ վասիաթ ա, ա՛սա տէնամ. թէ ինձ խէր ա՛ ձէռ կտա, ի՛նչ պտի ասէմ, վօր դարձու չըլնէմ:

— Վօ՛րդէ ըլնէմ,— ասէց տղէն,— ի՛նչքամ վաղ բան էլ ընի ձէռիս, հէնց վօր ժամէրը տվին, ալբիալը պտի վէ քցէմ, թողամ էթամ ժամ, ասսոն աղօթք անէմ: Էս մի՛ն: Ճամփա էթալիս,— ասէց,— վօ՛րդէ մթնի, ընդէ պտի վէ՛ գամ, կէ՛նամ ընչանք լիսանա: Էս է՛րկու: Վրա ի՛րէքն էլ, վօր,— ասէց,— վարար ջուր ռաստ գալիս՝ առանց վալադ մարթի շանցկէնամ, վօնց վօր դու քու աչքովը տէհար:

— Տնա՛շէն,— ասէց բէզրգլանը,— բա՛ն գիտաս՝ բա՛ն ասա, թէ չէ էդ թաւուր խէլօք խրատնէրին օվ շի դարձու ընի:

— Լա՛վ, վօր դա՛րձու է՛ս, բաս յէս էլ էմ դարձու: Ա՛րի ընկէրանանք:

Ընկէրա՛նում էն: Ըստէ բէռնէրը բա՛ց էն անում, իրար ապրանք համբրո՛ւմ, հա՛շիվ անում, տղի ապրանքը բէզրգլանի ապրանքից քի՛չ ա դուս գալի. ընդուր հմար էլ տղէն դառնում ա բէզրգլանի շարէքդարը, սաքի թե՛ ի՛նչ վօր աշխատէն, շօրս փայից մինը նրա՛նը պտի ըլնի:

— Տղա՛,— ասում ա բէզրգլանը,— բաս վօր ըտէ՛նց ա, դու վէ՛, աղաք-աղաք զնա՛ Գլանջա, թաղա՛րէք տէս, ընչանք յէս գամ: Հրէս քէզ նշանաբան կտամ,— ասում ա,— կտանէս, կտաս կնկանս, կնիկս դուքանի բալանիքը կտա, կէթաս բա՛ց կանէս, ա՛վլիլ կտաս, կթամդացնէ՛ս, վօր յէս գամ թէ չէ՛ հա՛զիր ըլնի, բէրէնք ապրանքը դարսօտէնք, մէր բանին կէնանք:

— Լա՛վ,— ասում ա տղէն,— կէ՛թամ:

Բէզրգլանը նշանաբանը տալիս ա տղի՛ն. տղէն վէ՛ր ա ունում, դնում ծօ՛ցը, նիլնում ձին՝ յա՛լլա դպա Գլանջա:

Է՛թում ա, է՛թում ա, է՛թում ա, շատն ու քիչն աստօծ գիտա՝ մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, մախլասի, մի շափաթ, քէր, ցէրէկ էթում ա, հասնում ա Գլանջա: Էթում ա սրա՛ն, նրա՛ն հարց ու փօրց անում:

— Յլա՛ն բէղրգյանի տունը վո՞րն ա,— ասում ա:

— Հրէս է՛ս ա,— ասում էն:

Տղէն էթում ա դուռը ծէծում, բէղրգյանի կնիկը դուռ ա գալի, տէնում՝ մի ջա՛հել, սի՛րուն, բո՛յով-բուսա՛թով տղա հրէն ընդէ կաննած: Կնիկը տղին տէնալու բաշտան՝ խէլքամաղ ա ըլնում, մնում:

— Ո՛ւմ էս ուղում,— հարցնում ա կնիկը:

— Յլա՛ն բէղրգյանի տունն է՛ս ա,— հարցնում ա:

— Հա՛, է՛ս ա,— ասում ա կնիկը:— Խի՛ վոր:

Տղէն նշանաբանը ծօցիցը հա՛նում ա, տալի կնկանը ու մին-մին ասում, թէ ինքն օ՛վ ա, յա ի՛նչ բանի հմար ա էկէ: Կնիկը վոր իմանում ա՝ բանը ընչումն ա, տղին ուրախ-ուրախ կա՛նչում ա, տանում տուն:

— Ա՛յ դու բարօ՛վ, հա՛ղար բարին էս էկէ,— ասում ա կնիկը.— ամէն ճամփէդ սա՛լամաթ. վո՞նց էս, լա՛վ էս: Ախար յէս մէ-ռա քու ճամփէն պահէլօն. խի՛ էսքամ յէղացար:

Տղէն մնում ա սառած՝ մտիկ անէլօն կնկա էրէսին:

«Ախպէր,— ասում ա ինքն իրան,— յէ՛ս օվ, էս կնի՛կն օվ, վոր էսքամ հարց ու փօրց ա անում, էսքամ ուղում, խնդում, ծիծաղում, ուրախանում, աշխարօվ մին ըլնում»:

Ղօ՛րթ ա, կնկա միտքը ծուռն էր, համա խէղճ տղէն միա՛միտ, սիրտը դուզ, նրան ընէ՛նց էր մտիկ տալի, վօնց վոր իրա հալալ քվօրը:

Կնիկը տէհալ, վոր չէ՛, սա իրա ասածը չի, էլ ձէն-ծալտօն չհանէց, հէննէն ինադ ընկալ. «Թօ՛ղ մի մարթս գա,— ասէց ինքն իրան,— էն վախտը յէ՛ս դիտամ՝ դո՛ւ»: Գնաց դուքանի բալանիքը բէրէց, տվէց տղին. տղէն տարալ դուքանը բա՛ց արէց, պուճախէ-պուճախ լավ, սիրուն ջրջրհա՛նէց, սրիօ՛տէց, հա՛ղիւր արէց:

Անցկացալ մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, բէղրգյանն է՛կալ, տէհալ՝ դուքանը սիրուն ջրջրհա՛նած, ա՛վլած, ամէն բան իրա տէ՛ղը, սա՛րքին, կա՛րքին՝ ուրախացալ, աշխարօվ մին էլալ, վոր էս թա-վուր դօշաղ տղա՛ ա ընկէ ձէռը: Բէրէցին էրկսով բէռնէրը քանդօ-տէ՛ցին, ապրանքը լքցրին դո՛ւքանը, է՛, վօնց վոր կա՛րքն էր՝ դար-սօտէ՛ցին, իրանց առուտուրին, իրանց բանին կացան: Անցկացալ մի վախտ՝ մի՛ ամիս, է՛րկու ամիս, ի՛րէք ամիս, օրէն մի օրը բէ-ղրգյանի կնիկը կպալ մարթի յախէն:

— Ա՛յ մարթ,— ասէց,— քէղ մի սրտ պտի ասէմ:

— Ա՛սա,— ասէց,— ա՛յ կնիկ. ասա տէնամ՝ ի՛նչ էս ասում:

— Պտի էդ տղին,— ասէց,— շո՛ւղաբ անէս, վօր նրա էրէսը էլ շտէնամ:

— Խի՛, ա՛յ կնիկ, քէզ ի՛նչ ա արէ,— ասէց մարթը:

— Բա՛ չէ՛ս ասի,— ասէց,— ըսէ՛նց, ըսէ՛նց, ըսէ՛նց բան. ուզում էր իմ հալալը հարամիք:— Նստում ա մարթին մին-մին նա՛ղլ անում, մնին էրկու ավէլացնում:

— Ղօ՛րթ:

— Ղօ՛րթ:

— Բա՛ վօնց անէմ, ա՛յ կնիկ, էդ թավուր աչքաբաց, դալում տղին վօ՛նց շուղաբ անէմ. գիտա՛ս էս մի բանի ամսումը ինձ աշխարքի խէր ա տվէ: Սավալի էդ,— ասէց,— հէննէն տա՛րօվ էմ կապ-նըվէ, վօր դո՛ւս էլ անէմ՝ պտի սաղ տարվա հախը տամ:

— Դո՛ւ գիտաս, ա՛յ մարթ,— ասում ա կնիկը,— դո՛ւս կանէս՝ լավ, չէ՛ս դուս անի՝ յէ՛ս գլուխս կառնէմ, ըստիան կկօրչէմ:

Խէղճ մարթը մնացէլ էր էրկու ջրի արանքին, շէր գիտա՛ ի՛նչ անի, ի՛նչ շանի: Տղին շուղաբ անէր՝ պտի սաղ տարվա հախը տար, դո՛ւս շանէր՝ շէր ըլնի, կնկա ձէռիցը չպտի պրծնէր: Մի՛տք արէց, մի՛տք արէց, վէրջն ասէց. «Բալի կարէնամ էդ տղին մի դժօվ կօրց-նի, յա սըպանիլ տա, թէ չէ՛ էլ ուրիշ ճա՛ր, իլլաջ չկա»: Էդ բէզրգյա-նը իրանց տան կշտին մի փուռ ունէր. վէ կացալ դնաց փռնչու յախէն կպավ:

— Փռնչի՛,— ասէց,— քէզ մի բան կասէմ, պտի ա՛նկաջ անէս:

— Ա՛շքիս վրէն, ա՛ղա ջան, է՛րկուսն ասա,— ասէց փռնչին:

— Էքուց էն զլխէն,— ասէց,— մընին կղրգէմ կուշտդ, կզա, կհարցնի, թէ. «Ա՛ղէս ասում էր՝ ինչ վօր քէզ հրամայէցի, արէ՛ցիր, թէ չէ»: Էս վօր կասի, էլ մտիկ չէս տա, էն սհաթը վէ՛ կունէս դրան սաղ-սաղ կկօխէս փուռը:

— Լա՛վ,— ասէց փռնչին,— դու դրկա՛, նրանից դէնը յէ՛ս գիտամ:

Իրիգունը տղէն դուքանիցն էկավ տուն, բէզրգյանը նրան, վօր ասէս, բան չասէց, սաքի թէ բանից խարար չի: Կնիկը հացը բէրէց քցէ՛ց, նստէ՛ցին, կէ՛րան, կշտա՛ցան, պրծա՛ն, դէսից-դէնից ասէ՛ցին, խօսա՛ցին, զրի՛ց արին՝ ընչանք քնէլու վախտը:

Քնէլու վախտը վօր էկավ, բէզրգյանը տղին ասէց.— Է՛քուց էն գլխէն կէթաս մէր փռնչու կուշտը, դուռը կծէ՛ծէս, կհարցնէս. «Աղէս ինչ վօր հրամայէլ էր՝ արէ՛ցիր, թէ չէ»: Կա՛սէս, էլ յէդ կէթաս քու բանին:

— Լա՛ւ, — ասէց տղէն, — կէթամ, կհարցնէ՛մ:

Պառկէցին, քնէցին: Տղէն վօր բանից խաբար չէր, էն գլխէն թէղ վէ՛ կացաւ, շօրէրը հա՛քաւ, էրէսը լվա՛ց, գնաց փռնշու կուշտը, վօր բէզրգյանն ինչ ապսպրէլ էր՝ ա՛սի: Քարը վէ կալաւ, վօր դուռը ծէծի, մըն էլ տէհաւ՝ ծը՛նգ, ժամէրը տվին: Ալրիալը քարը ձէռիցը վէ՛ քցէց, հօր վասիաթը միտն ընգաւ, ասէց. «Եթամ ժամ, կէնամ, ընշանք ժամը դուս գա, էն վախտն էլ փուռը բա՛ց կընի, կգամ կասէմ»: Թօղաց գնաց ժամ:

Լա՛ւ, Բէզրգյանի կնիկը շունքի մարթի միտքը գիտար, էն զըլխէն թէղ վէ՛ կացաւ, թաղա շօրէրը հա՛քաւ, լավ սիրուն զո՛ւքվէց, զարթա՛րվէց, կօ՛կվէց՝ ուրախ-ուրախ գնաց ժամ: Մի քիչ ժամումը կացաւ, ա՛ղօթք արէց (աղօթքը գլխին խօւլ կէնա), ասէց. «Եթամ մի փռնշուն հարցնէմ, տէնամ՝ մարթիս ասածն ա՛րէլ ա, թէ չէ»: Մի բանի հէտ ծո՛ւնդը դրէց, էրէսին խաչ հանէց, դուս էկաւ, գնաց փռնշու կուշտը, դուռը ծէծէց:

— Էդ օ՞ւլ էս, — ձէն տվէց փռնշին:

— Յէ՛ս էմ, — ասէց, — դուռը բա՛ց արա:

Փռնշին դուռը բա՛ց արէց, տէհաւ՝ իրա աղի կնիկը:

— Հը՛, — հարցրէց կնիկը, — աղէդ քէղ բան էր հրամայէ՛ արէ՞ցիր, թէ չէ:

Փռնշին էլ ձէն-ծպտօն չհանէց, ալրիալը վէ՛ կալաւ կնկանը սաղ-սաղ կօխէց թէժ փուռը: Խէղճը հէնց իմացաւ՝ աղէն դրա՛ հմար ա թամբահ արէ. «Օ՞ւլ գիտա, — միտք արէց ինքն իրան, — բա՛լի մի մոխաննաթություն ա արէ մարթին, նա էլ ուղում ա դրան կօրցնի»: Ժամը դուս ա գալի, պրծնում, տղէն գալիս ա փռնշու կուշտը:

— Փռնշի՛, — ասում ա, — աղէդ ինչ վօր թամբահ էր արէ՛ արէ՞ցիր, թէ չէ:

— Հա՛, — ասում ա փռնշին, — արէցի:

Տղէն թօղում ա գալի տուն, բէզրգյանին շուղաբ տանում, թէ փռնշուն հարցրէց, ասում էր. «Ինչ վօր հրամայէլ էր՝ արէլ էմ»: Ասում ա, յէդ գալի, էթում դուքանը բա՛ց անում, իրա առուտուրին, իրա բանին կէնում:

Բէզրգյանը վօր տէնում ա տղէն սաղ-սալամաթ յէ՛դ էկաւ, ալրիալը մատը կծում ա. «Բա՛լի, — ասում ա, — կա չկա՛ ըստէ մի բան կա»: Վէր ա կէնում գալի փռնշու կուշտը:

— Փռնշի՛, — ասում ա Բէզրգյանը, — էդ ո՞ւմն էս կօխէ փուռը:

— Ա՛ղա,— ասում ա փռնչին,— դո՛ւ շատեցիր. «էն գլխէն օվ կգա կուշտդ, ըսէ՛նց, ըսէ՛նց, ըսէ՛նց կասի՛ վէ կռնէս կկօխէս փռու-
առա: էն գլխէն կնիկդ էկավ, վօնց վօր ասէլ իր՝ ընէնց հարցրէց,
յէս էլ անսասս վէ կալա քցէցի թէժ փռուր:

— Այ հարա՛յ,— ձէն ա տալի բէզրգյանը,— քու տո՛ւնը քանդ-
վի, վօնց վօր դու իմ տունը քանդէցիր, թողիր:

Խէղճը շատ ա գլխին վա՛յ տալի, լա՛ց ըլնում, համա էլ ո՛ւր,
բանը բանից ա՛նց էր կացէ: Թօ՛ղում ա փօր-փօշման, դառը-տխուր
գալի տուն:

Իրիգունը տղէն դուքանիցը գալիս ա:

— Տղա՛,— ասում ա բէզրգյանը,— քեզ մի բան պտի հարց-
նէմ, համա վօր դրուստը չէս ասէ՛ էլ ձէռիցս չէ՛ս պրծնի:

— Ա՛սա,— ասում ա տղէն,— կա՛սէմ, խի՛ չէմ ասի:

— Դու ա՛րի դրուստն ասա՛ քու ու կնկանս արանքը ի՛նչ ա
անցկացէ:

Տղէն առտը չէմ ու շում արէց, շո՛ւղէց մղուր գա, ասէց բալի
իդակօրուստ անի, համա տէհավ վօր չէ՛, բանը ո՛ւրիշ թավուր ա,
բէզրգյանը ամէն բան գիտա, էլ չկարաց պահի. ասէց՝ հա՛լ-նաղլ
ըսէ՛նց, ըսէ՛նց, ըսէնց բա՛ն, նստէց մին-մին նա՛ղլ արէց, վօնց վօր
յէս ձէզ նա՛ղլ արի:

— Լա՛վ,— ասէց բէզրգյանը,— յէս քեզ ավատում էմ. համա
վօր դու իմ կնկա կօրչէլու սաքաքն էլար, սրանից դէնը քու աշխա-
տանքն ինձ հա՛րամ ա կացէ, վօր վօտիցդ ընշանք գլուխ վօ՛սկի էլ
դառնաս՝ ինձ պէտքը չէս: Հրէ՛ս,— ասէց,— էս քու սաղ տարվա
թամամ հախը. ապրանքից էլ ինչ վօր քեզ կհասնի, կէթաս վէ՛ կու-
նէս, կէթաս յէդ քու յերկիրը: Աստօժ քէ՛զ բարի տա, ընձ էլ:

— Լա՛վ,— ասէց տղէն,— վօր ուղում էս՝ ըտէ՛նց կանէմ:

Հա՛ց կէրան պրծա՛ն, պառկէցին, քնէցին: Առավօտը լիսը բա՛ց-
վէց թէ չէ, տղէն վէ՛ կացավ, գնաց դուքան, դուռը բա՛ց արէց, ապ-
րանքից ինչ վօր իրան կհասնէր, չօրսից մինը վէ՛ կալավ, էլ յէդ
դուռը շի՛նէց, բէրէց բալանիքը տվէց բէզրգյանին, հէննէն մնաս
բա՛րօվ արէց, էկավ քրէհդա՛րնէր բռնէց, ապրանքը բա՛րցիլ տվէց,
ընգավ ճամփա՝ դո՛ւզ դպա իրանց գէղը:

է՛կավ, է՛կավ, է՛կավ, շատն ու քիչն աստօժ գիտա, մի՛ օր,
է՛րկու օր, ի՛րէք օր, հի՛նգ օր, մախլասի, մի՛ շափաթ, է՛րկու շա-
փաթ՝ հէնց էն ա հասվէհաս էր, գէղի կշտին մութը գէտինը կօխէց:

— Քրէհաւ'րնէր,— ասէց տղէն,— բէռնէրը վէ՛ դրէք, ըստէ լա-
դիր տանք, կէ՛նանք ընշանք լիսանա, նօր վէ՛ կէնանք ճամփա
ընդնէնք:

— Տնա՛շէն,— ասէցին քրէհաւրնէրը,— էլ ըստէ ի՞նչ կա, վօր
կէնանք, հրէ՛նիկ գէղն էրէվում ա:

— Չէ՛ վօր չէ,— ասէց տղէն,— հէրս վասիաթ ա արէ, վօր քշէ-
րը ճա՛մփա չէթամ:

Ինչ ա՛րին լա՛րին՝ չէ՛լավ, տղէն մի հէտ սատանի ձին նի՛ էր
էլէ, չէ՛ր ուղում վէ դա: Դէ՛ նրանք էլ ի՛նչ պտի ասէին. բէրին բէռ-
նէրը վէ՛ դրին, լա՛դիր տվին, կացան: Քշէրվա մի վախտ տղէն վէ՛
կացավ, ասէց. «Տէնամ քրէհաւրնէրը քնէ՛լ էն, թէ չէ, հօ գօղ, հա-
րամի չկա՞: Բէռնէրի շօրս բօլօրը մա՛ն էկավ, է՛ս դիհը գնաց, է՛ն
դիհը գնաց՝ մըն էլ տէհավ՝ հրէնիկ գէղիցը մի մարթ՝ ֆանառը ձէ՛-
ռին, մի դադ ուսին կրնկում ա դպա գէրէղմաննէրը: Ասէց. «Ա՛րի
բուտուն պահէմ, տէնամ էդ մարթը էս բէվախտին ո՛ւր ա էթում:
Սատանական ընէ՛նց էլ զոպում մթնաքշէր էր, ընէ՛նց զոպում մըթ-
նաքշէր, վօր մատդ մարթի աչք կօխէիր՝ չէ՛ր իմանա: Տէհավ՝ էդ
մարթն է՛կավ, է՛կավ՝ հասավ գէրէղմաննէրը. ըտէ դէ՛ս ընգավ,
դէն ընգավ, մի քար գտավ. էդ քարը բանձրացրէց, բահօվ տակը
փօ՛րեց, ուսի դադը վէ՛ դրէց, ընդէ ֆօ՛րէց, քարն էլլէդ ուսուլօվ
քցէց վրէ՛ն, թօղաց, գէղի ճամփէն բռնէց գնաց:

Տղէն էս վօր տէ՛հավ, ուրախացավ՝ աշխարօվ մին էլավ: Խէղ-
ճը հէնց գիտար՝ էն մարթը խաղի՛նա յա ա՛պրանք բէրէց, էն քարի
տակին ֆօրէց. ասէց. «Կէթամ կհա՛նէմ, կհարստա՛նամ, մալ ու
դօլվաթի տէր կըլնէմ»: Լա՛վ: Դէ՛ս մտիկ տվէց, դէ՛ն մտիկ տվէց,
տէհավ՝ քրէհաւրնէրը ընէ՛նց խոմփալէն քնած էն, վօր վօննէրիցը
բռնէիր դէն քցէիր՝ չի՛ն իմանա: Նրանց թօղաց ընդէ քնած, ինքը
ֆանառը վա՛ռէց, յավաշ-յավաշ յէրըմիշ էլավ դպա գէրէղմաննէ-
րը, դէ՛ս ման էկավ, դէ՛ն ման էկավ՝ էն քարը գտավ, ուսուլօվ բանձ-
րացրէց, տակը մխէլի տէղ քա՛նդէց, ընդէ պահած զադը հա՛նէց,
դրէց ուսին, բէրէց շաղիրը: Բաց արէց, ի՛նչ տէնա՝ մի սի՛րուն,
նա՛շխուն, հուրի-մալաք ա՛խչիկ, թաքավօրի ախչկանը լալէղ շօրէր
հաքին, յարալու արած, արէնշաղաղ խանշալն էլ կօխքին դրած:
Ձէռը դրէց սրտին, տէհավ ըհ՛ը՛, սիրտը քցում ա:

— Բաս լա՛վ ա,— ասէց,— դէռ հլա սաղ ա. թէզօվ սրան մի
ճա՛ր անէմ:

Առավօտը լիսը բացվէց թէ չէ: քրէհարներին ասէց, վօր էլ չէ-
թան գէղը, ձիանիքը ուրիշ տէղ քշէն:

Դէ՛, քրէհարներն ինչ, նրանք իրանց քրէհի վէքիւն ին, ձիա-
նիքը բարցէցին, ընկան ճամփա:

է՛կան, է՛կան, է՛կան, շատն ու քիշն աստօժ գիտա, մի՛ օր, է՛ր-
կու օր, ի՛րէք օր, մախլասի, մի շափաթ՝ էկան հասան Գյումրի:
Էստէ տղէն իրա ապրանքը քօմմա ծախօ՛տէց, փօ՛ղ շինէց, քրէհ-
դարների հախը տվէց, ճա՛մփա դրէց, ջօկ օ՛թախ քրէհէց, կա՛ցաւ,
յէննա Գյումրու մհալումը ինչքամ գլուպ հէքիմ կար՝ քօմմըքին էլ
կա՛նչէց. «ի՛նչ ուղէք՝ կտամ,— ասէց,— թաքիլան էս ախշկանը մի
ճա՛ր անէք»:

էս հէքիմներն ին՝ խէ՛լք խէլքի տվին, է՛ս գէղը տվին. է՛ն գէղը
տվին, հա՛յ դէս, հա՛յ դէն, քշէր-ցէրէկ շարշարվցին՝ մի՛ ամիս,
է՛րկու ամիս, ի՛րէք ամիս, կամաց-կամաց հիվանդը լավացաւ, վէ
կացաւ, ման էկաւ, էլաւ վօնց վօր մօրէն մին: Հէքիմներին բօլ
փօ՛ղ տվէց, ճա՛մփու դրէց, գնացին: Ընշանք օրս տղէն չէր գիտա՝
էս ախշիկն օ՛վ ա, օ՛վ չի, հէրնըմէր ո՛ւնի, չո՛ւնի, յա վօ՛նց ա էլէ,
վօր սրան յարալու էն արէ, բէրէ էն գէրէզմանաքարի տակը դրէ,
թօղէ գնացէ: Վօր լավ լավացաւ պրծաւ, նօր ախշկանը հարց ու
փօրց արէց: Ախշիկը նստէց մին-մին, տէղը-տէղին նա՛ղլ արէց
իրա գլխօվ անցկացածը:

— Յէ՛ս,— ասէց,— թաքավօրի ա՛խշիկն էմ: Հէրս մի սառաֆ ու-
ներ,— ասէց,— դրա տղի աչքն ընկէլ էր վրէս, ուզում էր ինձ առնի: Էդ
սառաֆի տղէն ա՛, դէ՛ս ընգաւ, դէ՛ն ընգաւ, մա՛րթիկ մեչ քցեց, ինչ
ա՛րէց, շա՛րէց՝ չէլաւ, հէրս դա՛րու չէլաւ, նա մի հէտ չէ՛ եր ասէ՛ էն
դիհը կաննէ: Էդ օրվանից սառաֆի տղէն հէննէս ի՛նադ ընգաւ: Օրէն
մի օրը, իմ դարավաշների հէննա գնացէլ ի գէղիցը դուս սէհր անէլու:
Հէնց գէղիցը մխէլի հէոացէլ ինք, մըն էլ է՛ն տէհանք՝ մի քանի ձիա-
վօր էն դհիցը դուս էկան, ձիանօնց գլուխը բրա՛խ տվին ու յա՛լլա՝
դպա մէզ: Էս վօր տէհան դարավաշներս, վախլություններիցը թօ՛-
դին փախան, յէս մնացի մէն-մէնակ: Էդ ձիավօրներն էկան հա՛սան,
տէհա՝ դրանցից միներ էն սառաֆի տղէն: Զիանօնցից վէ՛ր էկան, ձէո
ու վօտս կա՛պէցին, վէ՛ կալան տարան: Յէս ուշա՛թափ էլա, մնա-
ցի. էլ միտս չի՛ ո՛ւր տարան, ի՛նչ արին, ի՛նչ շարին. մէնակ է՛ս ա
միտս, վօր աչքս բա՛ց արի՝ տէհա կշտիդ:

— Ղո՛րթ էս ասում, ա՛խշի, թէ սուտ,— հարցրէց տղէն:

— Ղօ՛րթ:

— Ղօ՛րթ:

— Ղօ՛րթ:

— Բա՛ս վօր ըտէ՛նց ա,— ասէց տղէն,— դու ի՛մն էս, յէս՝
քո՛ւնը:

Գնաց էն սհաթը տէրտէր կանչէց, էդ տէրտէրը բէրէց դրանց
պսա՛կէց, էլան մարթ ու կնիկ: Ըստէ մի քանի վախտ կա՛ցան, յէն-
նա միտք արին, ասէցին՝ վէ՛ կէնանք էթանք մէր քաղաքը, տէնանք
ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա: Համա կնկա միտքն ո՛ւրիշ էր, նա ուզում էր սա-
ռաֆի տղից ինաղը հանի, նօ՛ր վօր սիրտը հօվանար: Ճամփի թա-
ղա՛րէք տէհան, ինչ ունէին-չունէին կապօտէ՛ցին, ընկան ճամփա
դալա իրանց քաղաքը:

է՛կան, է՛կան, է՛կան, շատն ու քիչն աստօծ՝ գիտա, մի՛ օր, է՛ր-
կու օր, ի՛րէք օր, մախլասի, մի շափաթ՝ հասան իրանց քաղաքը:
Ըտէ ախլկա հօրնըմօրիցը թաքուն ջօկ օ՛թախ քրէհէցին, կա՛ցան:
Անցկացա՞վ մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, տղի ձէռի փօղը հատա՞վ,
չէր իմանում՝ ի՛նչ անի, ի՛նչ չանի, ո՛ւմ դուռն էթա, ո՛ւմ ձէռը դէմ
անի, մի քանի շահի ուղի, վօր սթա՛ր անի, ընչանք տէնան՝ վէրջ-
նէրն ի՛նչ ա ըլնում: Ըսէնց օրէն մի օրը տղէն դառը-տխուր նստէլ
էր, մտքի հէննա ընկէ:

— Ա՛յ մարթ,— ասէց թաքավօրի ախլիկը,— ի՛նչ էս միտք ա-
նում, ասա տէնամ դարդդ ի՛նչ ա. խի՞ էս ըտէնց դառը-տխուր նըս-
տէ, չըլնի՞ ձէռիդ խարչըղը պրծէլ ա, ընդուր հմար էս միտք անում:

— Հա՛,— ասէց,— ա՛յ կնիկ, քէզանից պահէմ, ասսանից ի՛նչ
պահէմ, լափ սըթար-մըթարից ընկէլ էմ, վօնչ փօ՛ղ կա, վօնչ զա՛դ:
միտք էմ անում, թէ մէր վէրչն ի՛նչ պտի ըլնի:

Թաքավօրի ախլիկը էս վօր լսէց, էն սհաթը ձէռը տա՛րա՞վ, մա-
զէրի միշիցը մի ա՛կը հանէց, տվէց նրան:

— Ա՛ռ,— ասէց,— էս ակը, կտանէս բազար, կտաս թաքավօրի
սառաֆի տղին. ի՛նչ աթի,— կհարցնէս: Կասի. «Հա՛ղար էրկու հա-
րիր մանէթ»:— Բաս վօր ըտէ՛նց ա,— կասէս,— վէց հարիր մանէթ
տո՛ւ, էն վէց հարիրն էլ քէզ փէ՛շքաշ: Սա՞վայի էս,— ասէց,— բան
ա, վօր սառաֆի տղէն քէզ կանչի, ասի. «էթանք մէր տունը դօնաղ»,
կէ՛թաս, համա ընէ՛նց կանէս, վօր հէքսի օրն էլ դո՛ւ նրան բէրէս
մէր տունը: Իմա՛ցար:

— Իմացա,— ասէց տղէն,— վօնց վօր ասէցիր՝ ընէնց էլ
պանէմ:

Ակը ձէռիցն անաւ, վէ՛ կացաւ զնաց բազար: Դէ՛, շօրը-մօրը
փօխել էր, ուրիշ գէյմ մտէ, վօր ասէս՝ մարթ էլա շճանանչեց նրան,
թէ օ՛վ ա, օ՛վ չի: Տարաւ դո՛ւղ թաքավօրի սառաֆի տղի կուշտը,
ակը հանէց շանց տվէց:

— Էս ակն ի՞նչ ածի,— հարցրէց:

— Հա՛ղար էրկու հարիր մանէթ,— ասէց սառաֆի տղէն:

— Բաս վօր ըտէ՛նց ա,— ասէց,— վէց հարիր մանէթ տո՛ւ, վէց
հարիրն էլ քէղ փէ՛շքաշ, Ռա՛ղի էս:

— Ռա՛ղի էմ,— ասէց սառաֆի տղէն:

Էն սհաթը ուրախ-ուրախ հանեց, վէց հարիր մանէթը նաղդ
համբրէ՛ց, ակը ձէռիցն անաւ, դէռ հլա իրա միջին էլ ծիծաղաց նրա
վրէն, թէ էս մարթը գի՛ծ ա, ի՛նչ ա, վօր էս թավուր գոգաւ ակը բէ-
րէլ ա, կիսագին ծախում:

Իրիգունը վօր էկաւ տուն, հօրը մին-մին նաղլ արէց.— Բա չէ՛ս
ասի,— ասէց,— ա՛յ հէր, ըսէ՛նց, ըսէ՛նց, ըսէ՛նց բան, ըսօր մի տղա
բերէց հաղար էրկու հարիր մանէթանօց ակը վէց հարըրօվ ծա՛խէց,
յէս էլ առա, թողաց, զնաց:

— Ա՛յ վօրթի,— ասէց հէրը,— բա խի՞ չիր էն տղին կանչում,
բերում տուն, վօր լաւ պատիւ տալինք, ընէ՛նց ճամփու ղնէինք:
Վօ՛րթի դէռ հլա ջա՛հէլ էս, չէ՛ս իմանում, վօր էդ թավուրներից
մարթ, տէղն ընկած վախտը, շա՛տ խէր կտէնա:

— Լա՛վ, ա՛յ հէր,— ասէց,— վօր մըն էլ ռաստ գա՛ կբերէմ:

Անց ա կէնում մի քանի վախտ, օրէն մի օրը, թաքավօրի ախ-
չիկը տղին էլի դրկում ա բաղար, ասում ա. «Է՛ս առ, է՛ն առ, է՛ս
բէ, է՛ն բէ», մախլաս, ինչ վօր պէտքն էր՝ փօղ ա տալի, վօր էթա
ա՛ռնի: Էս տղէ՛ն ա՛ գէյմը փօ՛խում ա, դուս գալի, էթում բաղար:
Դէ՛ս ա ման գալի, դէ՛ն ա ման գալի, ինչ վօր կնիկը թա՛մբահ էր
արէ՛ ա՛ռնում ա, թողում գալի տուն: Ծամփին սառաֆի տղէն սրան
ռաստ ա գալի:

— Ա՛յ բարօ՛վ, հաղա՛ր բարին,— ասում ա սառաֆի տղէն,—
քէ՛ֆդ, հա՛ղդ, վօ՛նց էս, լա՛վ էս:

— Փա՛ռք իրա օղօրմությունին,— ասում ա,— կա՛նք էլի:

— Ինչ կըլնի՛ կըլնի,— ասում ա սառաֆի տղէն,— ա՛րի ըսօր
էթանք մէր տունը ղօնաղ. շատ վախտ ա իրար չէնք տէհէ, դէ՛սից,

դէ'նից կա'սէնք, կիսո'սանք, զրի'ց կանէնք, ընչանք օր ա, կմըթ-
նի է'լի:

— Լա'վ,— ասում ա,— սառաֆի տղա, ըսօր վօր յէս ձէր տունը
գամ, խօսք տա'լիս էս, էքուց էլ դո'ւ գաս մէր տունը:

— Խօսք էմ տալի,— ասում ա սառաֆի տղէն:

— Դրո'ւտ:

— Դրո'ւտ:

— Բաս վօր ըտէ'նց ա, է'թանք:

Վէր ա կէնում գալի Թաքավօրի սառաֆի տունը: Գալիս էն
տուն, նստո'ւմ էն, դէ'սից, դէ'նից ա'սում, խօ'սում, մասլահա'թ
անում, ընչանք հացի վախտը գա'լիս ա, բերում էն դաստախունը
րա'ց անում՝ նստում էն հացի: Սառաֆի տղէն իրա ղօնաղին լավ
քէ'ֆ, ուրախությո'ւն ա շանց տալի: Ո'ւտում էն, խմո'ւմ, լավ լըլ-
վո'ւմ, թռչվո'ւմ, ընէնց վօր լա'վ հալից ընգնում էն: Դէ', տղէն էդ
հալին էլ հօ շէր կարա վէ կէնա, էթա իրանց տունը, հէնց ըտէ քշէրը
մնում ա:

Մնում ա, առավօտը վէ' կէնում, սառաֆի տղին ասում.— Սա'-
ռաֆի տղա, հմի' ինչ էս ասում. գա'լիս էս մէր տունը ղօնաղ,
թէ չէ':

— Գա'լիս էմ,— ասում ա սառաֆի տղէն,— է'թանք:

Վէր էն կէնում գալի:

Գալիս էն տուն: Թաքավօրի ախշիկը սառաֆի տղին տէնալու-
րաշտան՝ ալրիա'լը ճանանչում ա, էթում ա տափ կէնում, ասում ա.
«Վա'յ թէ ինձ տէնա, րա'ն ֆահմիք: Էդ էրկսով նստո'ւմ էն, ա'սում,
խօ'սում, մասլահա'թ անում, ընչանք էդ վախտը Թաքավօրի ախ-
շիկը կէրա'կուր ա էփում, հաց-մա'ց շինում, հաղի'ր անում: Տղէն
տանում ա դաստախունը փոռ'ւմ, կէրակուր ածում, բերում դնում
իրանց աղաքը. նստո'ւմ էն, ո'ւտում, խմո'ւմ, քէ'ֆ անում, ջա'ն
ասում, ջա'ն լսում ընչանք կէս քշէր: Սրանք վօր շատ խմում էն,
գինօվանում, հէնց տէղնուտէղը թէք էն ընգնում, քնում: Դէ' հօ գի-
նօվը՝ հօ մէռէլը՝ մի'ն ա, վօր վօտիցը բռնէս, քաշ տաս՝ չի' իմանա:
Սրա'նք էլ ըտէնց:

Քշէրվա մի վախտ Թաքավօրի ախշիկը վէր ա կէնում, էն ար-
նօտ խանչալը վէ'ր ունում, վօր խանչալօվ վօր իրան լաղա'լու ին
արէ, ուսուօվ էթում սառաֆի տղի գլխավիթէվը կա'ննում: Տէնում
ա խըռըմփալէն քնած ա. խանչալը վօր չի' կօխում փօրը, մի քանի-

հետ էլ պտիտ տալի, աղիք-մաղիքը խառնըշտօրո՞ւմ, ալքիա՛լը ֆօ-
քին տալիս ա: Նօր մարթին բռթո՞ւմ ա, վէ կացնում: Մարթը վէ՛ր
ա կէնում տէնում ի՛նչ՝ սառաֆի տղի մէյիդը կողքին է՛ր գէն մէկնը-
վէլ ա, աղիք-մաղիքը դուս թափած, արնի միշին կօրած:

— Ա՛յ կնիկ, — ասում ա, — էս ի՛նչ զուլում բէրի՛ր մէր գլուխը.
հմի հօ մէնք ֆօղէց-ֆօքի կօ՛րանք:

— Բան չկա, — ասում ա կնիկը, — դրան տէ՛ղն ա. յէս հօ ինա-
դըս հանէցի, սրանից դէնը ի՛նչ ուղում ա ընի: Մի շօրի միշի էդ
օլուն կփաթաթէ՛ս, — ասում ա, — կտանէս գէրէզմա՛նները, մա՛ն
կգաս, էն գէրէզմանաքարը կթթնէ՛ս, վօրդէ ինձ բէրէլ ին ֆօրէ, տա-
կը լավ կբա՛նդէս, կդնէս ընդէ՛, ֆօղը վրա՛ կտաս, քարը էլյէդ
կքցէս վրէ՛ն, կթօղաս կգաս:

Մարթն էլ տէնում ա, վօր ճար, իլլաջ չկա, կնկա ասածը պտի
անի, բէ՛րում ա էդ օլուն մի շօրի միշի փաթթո՞ւմ, դնում ուսի՛ն,
տանում գէրէզմա՛նները, դէ՛ս, դէ՛ն ընգնում, մա՛ն գալի, էն քարը
գտնո՞ւմ, բանձրացնո՞ւմ, տակը քա՛նդում, մէյիդը դնում ընդէ՛,
ֆօղը վրա՛ տալի, քարը էլ յէդ քցում վրէն, թօղում գալի տուն:

Առաւօտը լիսը բա՛ցվում ա թէ չէ, կնիկն ասում ա մարթին. —
Ա՛յ մարթ, սրանից դէնը ըստէրանք մնալը հա՛րամ ա. պտի գլուխ
առնէնք էթանք ուրիշ յէրգի՛ր, թէ չէ վօր իմացան, բանը բացվէց,
վա՛յն էկէլ ա մէզ տարէ: Կէթաս, — ասում ա, — ինձ հմար մի ձէռք
տղամարթի շօր կառնէս, թո՛ւր, ա՛սպար ու մի հատ էլ լավ քյահլան
ծի, մախլաս, ճամփի հմար ի՛նչ պէտքն ա կա՛ռնէս, վէ կէնանք
էթանք Ստամբօլ, ընդէ կէ՛նանք, ընչանք տէնանք վէրչնէրս ի՛նչ ա
ըլնում:

— Իա՛վ, ա՛յ կնիկ, — ասում ա մարթը, — թօղ ըտէ՛նց ընի,
էթամ ա՛ռնէմ:

էս մարթն ա՛ գէյմը փօ՛խում ա, վէ կէնում, էթում բա՛ղար,
դէ՛ս ա ման գալի, կնկա հմար մի լավ ձէռք տղամարթի շօ՛ր ա առ-
նում, ասպար-մա՛սպար ա առնում, էրկու էլ քյահլան ձի, թօ՛ղում
գալի տուն: Էդ քէր ըտէ մնո՞ւմ էն, ճամփի թաղա՛րէք տէնում, ինչ
ոռնէին-չոռնէին, բէրում հաղի՛ր անում, առաւօտը, դէռ լիսն ու մութը
չբաժանված, մարթ ու կնիկ վէ՛ր էն կէնում, թաքավօրի ախլիկը
տղամարթի գէյմ ա մննում, ասպաքավօ՛րվում էն, ասսու անումը
տա՛լի, թռնում ձիանիքը՝ յա՛լլա:

է՛թում էն, է՛թում էն, է՛թում էն, շատն ու քիչն աստօծ գիտա,

մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, գալիս էն մի շալիր-շիման տէղ, մի ախարի կշտի վէ՛ գալի՝ մի քիչ դինջա՛նան, հաց-մա՛ց ուտէն, էլ յէդ վէ՛ կէնան, էթան իրանց ճամփէն: Թաքավորի աղչկա վրէն հօ էլ հա՛լ շէր մնացէ՛ բեղա՛րէլ էր, թըլըպպէ, մնացէ: Ախար խէղճը աղիգ-մազիղ մէնձա՛ցած, արէլի էրէս շտէ՛հած՝ կա՛րար իրէք օր իրար վրա ճա՛մփա էթա, ըն էլ ձի՛օվ: Հաց վօր կերան պրծան, զուխը դրէց տղի ծնգանը, ասէց. «Մի քիչ աչքս էլա կպցնէմ, դինջա-նամ»: Տղէն տէհաւ, վօր քնէց, ինքն էլ իրա դարդի հէննա էլաւ:

«Հըրէ՛ս,— ասէց ինքն իրան,— ձէռնէրիս փօղը պրծնում ա-սրանից դէնը ի՛նչ պտի անէնք, ո՛ւմ դուռն էթանք, ո՛ւմ ձէռը մէկ-նէնք, մի կտօր հաց ուղէնք: Կնիկս,— ասէց,— էն դօնում վօր մի աղը տվէց, տանէմ խարշէմ՝ իրա մաղէրի մի՛ շիցը հանէց, ա՛րի մի ման գամ, տէնամ նրանից է՛լ կա, թէ հէնց է՛ն էր, վօր տվէց»: Ա՛ն-կաջ դրէց, տէհաւ՝ խըռըմփալէն քնած ա. ուսուլօվ ձէռը տարաւ մա-ղէրը, դէ՛ս քրքրէց, դէ՛ն քրքրէց, մըն էլ ի՛նչ տէնա՝ մի կարմիր մահդի կտօր, վրէն օխտ-ութ աղը շաբօտած, ընէնց էլ մի շօղշօ՛ղում ին, ֆըրֆրահա՛ր գալի, վօր քիչ էր մնում մարթի աչք քօռացնէին. թօղալին: Էս վօր տէհաւ՝ նօ՛ր մի քիչ խէղճի սիրտը արխէյնացաւ, տէ՛ղն ընգաւ: Քրտնած մատնէրօվ վօր բռնէլ էր, ակնէրը մի քիչ սէվացել ին. ասէց. «Դնէմ ա՛րէվը, շօրա՛նա, յէդ վէ՛ր ունէմ, պա-հէմ»: Մահդի կտօրը վէ՛ կալաւ, դրէց արևու Վօրդիան վօր էր, էն դհիցը մի ագոավ վէր էկաւ, հալրաթ իմացաւ միս ա, մահդի կտօ-րը կտցէց՝ թռաւ: Տղէն ընդաւ յէննուցը. «Թը՛ռ հա թըռ, թը՛ռ հա-թըռ, թը՛ռ հա թըռ», համա էլ ո՛ւր տա՛րաւ ու տարաւ: Շա՛տ գըլ-խին վալ տվէց, լա՛ց էլաւ՝ համա էլ ի՛նչ, բանը բանից անց էր-կացէ: Մնացել էր շիվարած, շէր իմանում՝ ի՛նչ անի, ի՛նչ շանի, ի՛նչ էրէսօվ կնկա էրէսին էրէվա: Միտք արէց, միտք արէց, վէրջն ասէց. «Լավն էն ա գլուխ վէր ունէմ, էթամ մի դհով, աշխա՛տանք անէմ, մի քանի շա՛հի հավաքէմ, նօ՛ր ընդիան տամ, էթամ Ստամբօլը: Չունքի գիտար, յէդ ու աղաք թաքավօրի ախշիկն էլ կգար Ստամ-բօլ, ասէց. «Ընդէ իրար կքթնէնք»: Ըտէ՛նց էլ արէց, ուսուլօվ կնկա գլուխը վէ՛ կալաւ ծնգան վրիցը, դրէց գէննին, բէրէց ձին թա՛մ-բէց, նի էլաւ՝ յա՛լա:

Դնա՛ց, գնա՛ց, գնա՛ց, շատ գնաց, թէ քիչ՝ աստօծ ա խաբար, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, մախլասի, մի շափաթ, լի՛ս գնաց, մո՛ւթ գնաց՝ դուս էկաւ Թիֆլիսա շհարը: Ըստէ իրա ձին, ասպաքնէրը

քօմմա ծախսօտէց, փօղ շինէց, վօր նրանօվ մի քանի օր սթա՛ր անի՝ ընշանք մի բանի կպնիլը: Դէ՛ս ընգավ, դէ՛ն ընգավ, սրա՛ն հարցրէց, նրա՛ն հարցրէց, վէրը մի հարուստ մարթի ռաստ էկավ:

— Ա՛խպէր,— հարցրէց էդ հարուստ մարթը,— կատէպան չէ՛ս ըլնի:

— Խի՛ չէմ ըլնի, ա՛ղա,— ասէց տղէն,— զաթի յէս էլ գէղցի, ռանչպար մարթ, հէնց էդ իմ սիրած փէ՛շակն ա:— Իրար հէննա խօսա՛ցին, պրծան, բարըշէցին՝ տարէկան յեռէսուն մանէթ, վրէն էլ մի ձէռք շօր:

Էս մէր կատէպանն ա՝ Թիֆլիսա շհարումը մնո՛ւմ ա, էդ հարուստ մարթի հիքին բէշա՛րում, մո՛ւղաթ կէնում, իրա վախտին ջրո՛ւմ, քախանո՛ւմ, է՛տում, թա՛ղում, յէ՛դ տալի, մախլաս, զլխնէրդ ի՛նչ ցաղացնէմ, հիքումն ինչ շարչա՛րվում էր, շարչարվում, իրի-գունը գալիս էր՝ նրանց տան բա՛նին հասնում, աղաքնէրին ղո՛ւլլուտ անում, է՛ս անում, է՛ն անում, ընէնց վօր քօմմըքօվ էլ նրան ընէ՛նց ին սիրում, ընէ՛նց ուղում, վօնց վօր մի տան տղա: Ըսէնց մի քանի տարի կացավ դրանց կշտին, մի քանի մանէթ փօղ շինէց, վէրը մի՛տք արէց, ասէց. «է՛թամ կնկանս հաւարին, աշխարէ-աշխար, յերգրէ-յերգիր ման գամ, բալի գտնէմ»: Էդ հարուստ մարթը շա՛տ կպավ յախէն, թէ. «Մի տարի էլ կաց, մի՛ էթա», չէ՛լավ, ասէց. «Չէ՛մ կարա, վօր չէմ կարա, մուրազ ունէմ, պտի է՛թամ»: Դէ աղէն էլ ի՛նչ պտի ասէր, տէհավ՝ չի՛ ընում, չի՛ ուղում, բէրէց նրա փօղը տվէ՛ց, մի ձէռք էլ լավ շօ՛ր առավ, հաքցրէ՛ց, ճա՛մփու դրէց:

Կատէպանը հէնց նօ՛ր էր վօտը շէմքիցը դուս դրէ, աղէն յէն-նուցը ձէն տվէց.— Տղա,— ասէց,— մտիցս ընգէլ էր՝ մէր հիքումը մի շօր բարդի կա, մի է՛թաս, կտրէս, կօտօ՛րէս, ցա՛խ անէս, լցնէս սէ՛լը, բէրէս տո՛ւն, յէննա է՛թում էս՝ դնա, աստօծ քէդ հէննա:

— Ա՛շքիս վրէն, ա՛ղա,— ասէց կատէպանը,— ըստէ ի՛նչ կա, որ քու խաթրը կօտրէմ. ըսօր չէմ էթա, է՛քուց կէթամ, մին չի՞:

Էն սհաթը յէ՛դ դառավ, էկավ տո՛ւն, սէլը լծէ՛ց, կացինը քցէց վրէ՛ն, քշէց դո՛ւղ դպա հիքին: Էկավ հիքին, կացինը վէ՛ կալավ, գնաց աղի ասած բարդին կտրէ՛ց, կօտօ՛րէց, բարցէց սէ՛լը, յէննա ուղում էր ծառի խուրովսուշը կիտի, տէհավ, ըհը՛, ագռավի տարած մահդի կտօրը՝ ակնէրը քօմմա վրէն՝ էդ խուրովսուշի միշին: Դու մի՛ ասի, էն ագռավի բունը էն բարդու ծէ՛րին ա էլէ. մահդի կտօրը վօր կտցէլ ա, բէրէլ ա դո՛ւղ իրա բունը:

«Փա՛ռքդ շատ ըլնի,— ասէց,— աստօժ, վօր իմ մալը էլ յէդ ի՛նձ դամաթ արիր. էս հէտ պարզէրէս կէթամ կնկանս կուշտը»:

Ակնէրը շօրի միշին դայիմ փաթթէց, դրէց շէրը: Բէրէց սէլը լծէ՛ց, քաշէց էկամ ցախը տանը դարտկէ՛ց, քշէրն էլ ընդէ կա՛ցամ, նօր էն մի օրը առաւօտը սուրփի ծէքի հէննա վէ՛ կտցամ, ուրախ- ուրախ ճամփա ընկամ դպա Ստամբուլ:

Սրան թողանք է՛թա, գանք խաբար տանք թաքավօրի ախլիանիցը:

Թաքավօրի ա՛խլիկն ա՛ վօր մի վախտ աչքը բաց ա անում տէնում՝ մարթ-մադաթ չկա, մարթի ձին էլ ընդէ չի՛ նստում ա, ուքուր- ուքուր լա՛ց ըլնում: Զէնը տանում ա մազէրը, տէնում խճճված ու ակնէրն էլ միշին չի:

«Հէ՛յ դիտի թամահքյար մարթ,— ասում ա,— քնած վախտս ա կնէրը հա՛նէլ ա, գլո՛վս Կոնէ, փա՛խէ: Փա՛ռք քէզ,— ասէց,— աստօժ, փա՛ռք քու օղորմությունին»:

Խէղճը կէ՛նում ա, կէ՛նում, ասում ա. «Օ՛վ դիտի, բալի մարթս գալիս ա»: Կէնում ա մի՛ սհաթ, է՛րկու սհաթ, ի՛րէք սհաթ, մախլասի, էնքամ կէնում ա, վօր մութը գէտինը կօ՛խում ա, տէնում ա վօնչ մա՛րթ կա, վօնչ դա՛դ, նօր վէ՛ր ա կէնում դառը-տխուր ձին նի՛լնում, ընգնում ճամփա: Գա՛լիս ա, գալի, շատն ու քիչն աստօժ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, մի՛ շափաթ, է՛րկու շափաթ, ի՛րէք շափաթ, մախլասի՛ մի ամիս, քշէր, ցէրէկ գալիս ա, հասնում ա Ստամբուլա շհարը: Զէնին էլի շատից-քից փօ՛ղ ա մնացած ըլնում, բէ՛րում ա ըստէ էդ փօղօվը մի փո՛ւռ ա բաց անում, հա՛ց ծախում. սավայի էդ՝ մի հատ էլ զարըբա՛նօց ա շինիլ տալի, վօր շհարումը ինչքամ քյասիբ-քյուսուր, դարիբ մա՛րթ ըլնի, դա ըտէ սթա՛ր անի. «Բա՛լի,— ասում ա,— ըսէնցությունօվ կարէնամ մարթիս քթնի»:

Ըսէնց մէր կատէպան էլ, վօր մի քանի տարուց յէդը վօտը դնում ա Ստամբուլա շհարը, էթում ա սրա՛ն, նրա՛ն հարցնում, թէ.— էն թավուր էժան քարվանսարա, դադ չէ՞ք գիտա, էթամ վէ գամ:

— Հրէ՛նիկ Ֆլան տէղն,— ասում էն,— Ֆլա՛ն մարթը զարըբա- նօց ա շինէ, քյասիբ-քյուսուր, դարիբ մարթիկ է՛թում, ընդէ կէ՛նում էն, վօնչ փօ՛ղ էն տալի, վօ՛նչ դա՛դ. ուզում էս՛ դո՛ւ էլ գնա:

Զաթի նա էլ էս թավուր բա՛նի էր ման գալի, ուրախ-ուրախ

«է՛ր ա կէնում, է՛թում՝ հարցնէլօ՛ն, հարցնէլօ՛ն ման դալի, էդ դա-
րըբանօցը քթնում:

— Ղա՛րիբ էմ, ա՛նճար էմ,— ասում ա կատէպանը,— չի՛նի
մի տէղ տաք սթա՛ր անէմ:

— Խի՛ չի՛նի,— ասում էն:— Բէրում էն սրան մի օ՛թախ տալի,
վօր կէնա:

Թաքավօրի ախշիկը տղին տէնալու բաշտան՝ ալբիա՛լը մատը
կծում ա: Քիա՛լի,— ասում ա ինքն իրան,— էս նա՛ ա, վօր նա առ:
Համա ճանաչութոյն չի տալի. ասում ա. «Տէնամ՝ սրա վէրչն ի՛նչ
ա ըլնում»: Տղէն հօ՛ վօ՛ր ասէս չի ճանանչում կնկանը. հէնց իմա՛-
նում ա՝ դօրթմանց փռնչի ա:

Սրանց թօղանք ըստէ, դանք խաբարն ո՛ւմից տանք՝ սրանց
յէրգրի Թաքավօրիցն ու նրա սառաֆիցը:

Խաբարը վօր բէրին Թաքավօրին, թէ ախչկանդ փախցրին,
տարան, է՛ն սհաթը Թաքավօրը ձիավօրնէր դրգնց քամակնէրիցը,
վօր էթան կա՛լնէն, բէ՛րէն: Համա ընչանք դնալնէրը, նրանք իրանց
մանգղիւր կտրէլ ին: Ձիավօրնէրը դա՛փ-դարտակ յէդ դառան,
է՛կան: Յէննա Թաքավօրը թազադան մա՛րթիկ զրդէց, իրա յէրգրումն
էլ տեղ չթօղացին՝ ման էկան, սա՛ր, քա՛ր, քօ՛լ վօննատակ տվին,
էլ մա՛րթ չթօղացին՝ հարցրին, ախչկանը չքթա՛ն, վօր չքթան:

Ըսէնց էլ Թաքավօրի սառաֆը. խէղճը մէ՛րալ ման դալօն, շար-
շարվէլօն, դէ՛ս, դէ՛ն ընգնէլօն, սրա՛ն, նրա՛ն հարցնէլօն՝ վօնչ տղա
քթավ, վօնչ դադ. էն կօ՛րչի՛ն էր, վօր կօրավ՝ վօնչ ի՛զն էրէվաց,
վօնչ թօ՛ղը:

Անցկացավ ըսէնց մի՛ տարի, է՛րկու տարի, ի՛րէք տարի, մախ-
լասի, հինգ տարի: Թաքավօրը, վօր շատ դէ՛ս ընգավ, դէ՛ն ընգավ,
էլ տէղ չթօղաց մա՛ն էկավ, ախչկանը շկարաց քթնի, օրէն մի օրը
կանչէց իրա սառաֆին:

— Ա՛խպէր,— ասէց,— ըսէնց բան չի՛նի. իմ ա՛խշիկն ա վօ-
տով-գլխով կօրէ, քու էլ՝ տղէն. կա՛ չկա, ըստէ մի բան կա: Ա՛րի,—
ասէց,— էրկսով էլ շօրնէրս փօ՛խէնք, ախքատի դէ՛յմ մննէնք, էթանք
աշխարէ-աշխար, յէրգրէ-յէրգիր մա՛ն դանք, բալի քթնէնք, բէրէնք:

— Լա՛վ էս ասում,— Թաքավօրն ապրած կէնա,— ասէց սա-
ռաֆը,— է՛թանք:

Թաքավօրն ու սառաֆը խօսքնէրը մի՛ն արին, ախքատի շօրէր
հաքան, մի քանի տարվա ճամփի պաշար վէ կալան, ընկան ճամ-

փա: Դէ՛ս գնացին, դէ՛ն գնացին, է՛ս քաղաքը, է՛ն քաղաքը, է՛ս գէ-
ղը, է՛ն գէղը, էլ տէղ լթողացին, տակն ու վրա՝ արին՝ չթան: Վէրչն-
ասէցին. «էթանք Ստամբուլ շահարը, մի ընդէ՛ էլ սալըդ առնէնք,
տէնանք»: Ճամփէքը ծռէցին դպա Ստամբուլ: Է՛կան, է՛կան, է՛կան,
շատն ու քիշն աստօծ գիտա, մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, մի՛ շա-
փաթ, է՛րկու շափաթ, ի՛րէք շափաթ, մախլասի, մի ամիս՝ հասան
Ստամբուլ: Շըհարի մէջը վօր մտան, սրա՛ն, նրա՛ն հարցրին, թէ.
«Չէ՞ք գիտա էն թաւուր էժան քարվանսարա, դադ, էթանք վէ գանք»:

— Խի՛ չէնք գիտա, — ասէցին, — հրէն Ֆլա՛ն տէղը, Ֆլան մար-
թը դարըրա՛նօց ա շինէ. օ՛վ ասէս էթում ա վէ՛ դալի, վօնչ փօ՛ղ ա
տալի, վօնչ դա՛դ:

Թաքաւօրին ու սառաֆին ա՛ղաք էն անում, բէրում էդ դարը-
րանօցը:

— Ղա՛րիբ էնք, — ասում էն թաքաւօրն ու սառաֆը, — չի՛լնի
մի տէղ տաք, սթար անէնք:

— Խի՛ չիլնի, — ասում էն: — Բէրում էն սրանց մի օ՛թախ տա-
լի, վօր իրանց հմար կէնան:

Փռնչին թաքաւօրին ու սառաֆին տէնալու բաշտան՝ անրիա՛լը
ճանանչում ա. համա վօր ասէս ձէն-ծպտօն չի հանում, ասում ա.
«Տէնամ՝ սրա վէրչն ի՛նչ ա ըլնում»:

Թաքաւօրն ու սառաֆը, վօր ասէս, փռնչուն շճանանչէցին: Դէ՛,
ախար, վօ՛րդիան վօրդէ. ո՛ւմ մտքօվը կանցկէնար, վօր թաքաւօրի
ախչիկը կգար Ստամբօ՛լ, փռնչու գէ՛յմ կմննէր, դարըրա՛նօց բաց
կանէր, նրանց ռաստ կգար:

Անցկացաւ ըսէնց մի՛ օր, է՛րկու օր, ի՛րէք օր, մախլասի՛ մի
շափաթ, օրէն մի օրը փռնչին բէրէց ղօնա՛ղլըդ սարքեց, թաքաւօ-
րին, սառաֆին ու կատէպանին (իրա մարթին) կանչէց ղօ՛նաղ, Դէ
նրանք էլ ի՛նչ պտի ասէին, ուրախ-ուրախ վէ՛ կացան, է՛կան:
Փռնչին էս իրէքին ընէ՛նց մի լավ քէֆ, ընէ՛նց մի լավ ուրախութլուն
շանց տվէց, վօր էլ ա՛սէլ չի ուղի: Գլխնէրը վօր լավ տաքա՛ցաւ գի-
նուցը, փռնչին խօ՛սք բաց արէց:

— Ի՛նչ մարթ էք, — հարցրէց, — ի՛նչ բանի հմար էք էկէ ըս-
տէրանք:

Թաքաւօրն ու իրա սառաֆը շուղաք շտփին, մնացին իրար էրէ-
սի մտիկ անէլօն: Համա կատէպանը վօր տէհա՛վ սուա էն կացէ,
ձէն-ծպտօն չէն հանում, ինքը էն դհիցը վէ՛ կացաւ, մին-մին իրա

գլխովն անցկացածը նա'ղլ արէց, վօնց վօր յէս ձէղ նա'ղլ արի. ասեց. «Ըսէ'նց, ըսէ'նց, ըսէ'նց բան. էսքամ վախտ էլ յէս աշխարէ-աշխար, յերդրէ-յերգիր էմ ընդէ, իմ կնկա հավարին էմ ման գալիս»:

Թաքավօրն էս վօր լսէց թէ չէ, էն դհիցը ձէն տվէց.— Տղա',— ասէց,— էն թաքավօրը հէնց յէ'ս էմ' վօր կամ: Բաս վօր ըտէ'նց ա,— ասէց,— հախ ու նհախ, իմ ախշիկը յէս քէզանից կուզէմ, էլի դո'ւ խաբար կըլնէս նրանից, մարթ չէ:

— Յէ'ս էլ թաքավօրի սառաֆն էմ,— ձէն տվէց էն մէկէլ դհից սառաֆը,— յէս էլ իմ տղէ'ն կուզէմ քէզանից:

Նօր ըստէ փռնչին (թաքավօրի ախշիկը) մէշ ընգավ:

— Թաքավօրի սառաֆ,— ասէց փռնչին,— դու քու տղէն էս ուզում' ընէնց չի':

— Հա',— ասէց սառաֆը:

— Տղիդ ինչ ա'րէլ էն,— ասէց փռնչին,— տէ'ղն ա, խի' էր ուզում թաքավօրի ախշկանը սըպանի, վօր վէրչն էն օղիէն իրա գլուխը դարւ էդ ասսու հալալ դատա'ստանն ա,— ասէց,— վօր էլ խօ'սք շունէս ասէլու.— Յէննա թաքավօրին հարցրէց. — Թաքավօրն ապրած կէնա,— ասէց,— դու էլ քու ա'խշիկն էս ուզում, ընէնց չի':

— Հա',— ասէց թաքավօրը:

— Կա'ց,— ասէց,— էթամ բէրէմ:— Գնաց իրա օ'թախը, փռնչնչու շօրէրը հա'նէց, ախշկա շօ'րէր հաքավ, գլուխը շի'նէց, կօկէց, զո'ւքվէց, զարթա'րվէց' էկավ ընդէ կա'ննէց:

Ախշկանը տէնալու բաշտան թաքավօրը մի' դհից, տղէն մի' դհից վազէցին, փաթաթվէցին ճտօվը, ուրախությունից լա'ց էլան, խօսք չէր գալի բէրաննէրը, վօր խօսալին: Սառաֆը հօ' մնացէլ էր է'շ կտրած, բէրանը բաց սրանց մտիկ անէլօն:

Նօր նստէցին թազադան քէ'ֆ, ուրախություն, ընչանք լիսվէլիս կէ'րան, խմէ'ցին, ջա'ն ասէցին, ջա'ն լսէցին, իրար գլխով անցկացածը նա'ղլ արին, հին դարմանը փամուռ ավիւն, դադդան, դաշգա'ն, դէ'սից, դէ'նից ասէ'ցին, խօսա'ցին, մասլահա'թ արին:

Սրանից դէնը մի քանի օր էլ կացան Ստամբօլ, նօր ըստէ ինչ ունէին—չունէին հավաքէ'ցին, կապօտէ'ցին, քօշ ու բարխա'նա արին, ճամփի թադա'րէք տէհան, շօրսօվ ընկան ճամփա դպա իրանց յերգիրը:

է'կան, է'կան, է'կան, շատն ու քիչն աստօծ գիտա, հասան իրանց յերգիրը: Նօր ըստէ թաքավօրը բէրէց իրա ախշկանը թազա-

դան նշա՛ն դրէց տղի վրէն, պսա՛կէց, օ՛խտն օր, օ՛խտը քշէր հար-
սանիք արէց: էլ ինչ քէ՛ֆ, ինչ ուրախութիւն, ինչ դափ ու զուռնա՛,
վօր էլ հա՛լ ու հէսար շկար:

Նրանք հասան ի՛րանց մուրաղին, դուք էլ հասնէք ձէ՛ր մու-
րաղին:



Ömlon/Ömlon/Ömlon





ԱՅՐԱՐԱՏ

Պատմական Այրարատ նահանգից այս հատորում ղեկավարված են բացառապես Վաղարշապատի հեթաթևները, որոնք տարբեր ժամանակներում հավաքել են Տիգրան Նավասարդյանցն ու Երվանդ Հալալյանը: Մի քանի խոսք Տ. Նավասարդյանցի և Եր. Հալալյանի հավաքած նյութերի մասին, որոնք օգտագործված են ներկա հրատարակության մեջ:

1. Հատորի հիմնական մասը Տ. Նավասարդյանցի հավաքած հեթաթևներն են, որոնցից գերակշռող բաժինը տպագիր նյութեր են. ա) Տպագիր նյութերը վերցված են Տ. Նավասարդյանցի հրատարակած «Հայ ժողովրդական հեթաթևներ» I—X գրքերից: Այդ գրքերում հավաքված են տարբեր վայրերի բանահյուսական բաղմամբով ժանրերի ոտնդադործություններ: Ներկա հրատարակության մեջ օգտագործված են միայն Վաղարշապատի հեթաթևները: Տալիս ենք Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեթաթևներ» գրքերի հրատարակության տեղերն ու թվականները: I գիրք՝ Վաղարշապատ, 1882, II գիրք՝ Երևան, 1882, III գիրք՝ Թիֆլիս, 1884, IV գիրք՝ Տփլիս, 1888, V գիրք՝ Տփլիս, 1889, VI գիրք՝ Թիֆլիս, 1890, VII գիրք՝ Թիֆլիս, 1891, VIII գիրք՝ Թիֆլիս, 1894, IX գիրք՝ Թիֆլիս, 1902, X գիրք՝ Թիֆլիս, 1903:

«Հայ ժողովրդական հեթաթևներ» I գրքի նյութերը Տ. Նավասարդյանցը նախապես տպագրել է «Արարատ» ամսագրի 1881 թ. № 11, 1882 թ. № 1, 2, 3 և 4 թերթներում: Նույն 1881 թ. № 11-ում ղեկավարված է մի անստորագիր խմբագրական հոդված, որտեղ նշված է բանահյուսական նյութերի հավաքման անհրաժեշտությունն ու կարևորությունը և բարձր գնահատված Տ. Նավասարդյանցի անձնվեր, հայրենասիրական գործը:

Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեթաթևներ» տասը գրքերում տպագրված հեթաթևների գրառման ձեռագրերը մեծ մասամբ չեն պահպանված:

Հայկական ՍՍԻ Գիտությունների ակադեմիայի Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում պահվող Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդում (տես գործ

4, № 2) կա մի կաղմած ստվարածալալ տետր, որի անվանաթերթի վրա Տ. Նավասարդյանցի ձեռագրով գրված է՝ «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», Տ. Նավասարդյանց, ժողովածու, 1876—1880 թ. Տպիսիս: Ինչպես նրեւում է, Տ. Նավասարդյանցը այս ընդհանուր տետրում ի մի է ժողովել իր հավաքած հեքիաթները և պատրաստել տպագրության: Ընդհանուր տետրից կտրված են մի շարք հեքիաթներ, որոնք տպագրված են նրա գրքերում: Թերթի մյուս էջում նյութ լինելու պատճառով մնացել է կտրված մի քանի հեքիաթների սկիզբը, որտեղ կա Տ. Նավասարդյանցի նշումը. «Արտագրված է տպելու»: Բայց գրքերում տպագրված շատ հեքիաթների գրառման ձեռագրերը պակասում են այդ ընդհանուր տետրում:

Ծավոք սրտի, Տ. Նավասարդյանցը իր հավաքած ու հրատարակած նյութերի մասին շատ կցկտուր տեղեկություններ է տալիս: Էշատակի շատ անցողակի ծանոթությունից և հարեանցիորեն արված ակնարկներից պարզվում է, որ այդ նյութերը ինքն է գրի առել Վաղարշապատ գյուղում: Իսկ թե ո՞վքեր են ասացողները, կանկրենտ ե՞րբ են գրի առնված այդ նյութերը, ի՞նչպիսի հանգամանքներում և այլն, այդ մասին գրեթե ոչ մի տեղեկություն չի տրվում: Մի բան միայն պարզ է, որ Տ. Նավասարդյանցը իր բանահավաքչական աշխատանքներն սկսել է դեռևս 1876 թվականից (ինչպես նշված է նրա ձեռագիր հավաքածուի անվանաթերթի վրա) և շարունակել է մինչև 90-ական թվականները:

Հայտնի է, որ հրատարակված նյութերի մեծ մասը ինքը՝ Տ. Նավասարդյանցն է գրի առել, իսկ երբ ձեռքի տակ ունեցել է ուրիշների ուղարկած նյութերը, այդ մասին նա հիշատակել է:

Տ. Նավասարդյանցի հրատարակած գրքերը առաջարաններ ու ծանոթագրություններ չունեն, բացառությամբ առաջին գրքից, որին կցված է մի հակիրճ առաջաբան՝ ձեռնարկված աշխատանքի նպատակների և նշանակության մասին:

Իր անդրանիկ գրքույկի ճակատին Տ. Նավասարդյանցը թողել է հետևյալ ընծայականը. «Ծուր նախկին ուսուցչին, մեծ. Ս. Պալասանյանին խորին հարգանքովի դրամ է ժողովողը»:

Ստորև ամբողջությամբ բերում ենք Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ» I գրքի առաջաբանը:

«ՀԱՌԱՋԱՐԱՆ»

Մի ազգի հնադույն ժամանակներից մնացած մի ավերակ, մի արձանագրություն, մի դրամ և այլ սոցա նման հնություն հետքեր կրող առարկաներ՝ կենդանի վկայք են նույն ազգի փառավոր կամ անշուք անցյալի, որո՞նց վերա հնազանդելը հիմնեն իրանց գիտնական հետազոտությունները՝ այդ ազգի անցյալ կյանքի հետ փանթանալու համար: Սակայն, բացի դրանից, ո՞չ պակաս հնագիտական նյութ են և մի ազգի՝ ժողովրդական, այսպես ասած՝ խոսուհ հնությունները, որոնք իբրև նորա մտքի և երևակայության ծնունդ՝ նորա անցյալ կյանքի, մտավոր զարգացման կենդանի պատկերներն են արտացոլում իրանց մեջ:

Այդ հնությունները՝ ժողովրդական բանավոր վեպերն են. հեքիաթները ազգային հին երգերը, առածները, հանելուկները, շուտասելուկները, անեծքները, օրհ-

նուրբունները և այլն, որոնք իբրև սրբազան ժառանգություն՝ դարերից հետո, բերան բերան՝ հասել են մինչև մեր օրերը: Խոսք չկա, այդքան երկար ժամանակամիջոցում, այդ ավանդությունները ժողովրդյան բերանում ենթարկվել են զանազան փոփոխություն:

Ներկա ժամանակում, համարյա ամեն մի փոքր ի շատ քաղաքակրթված ազգի մեջ, այդ թանկագին հնությունները արդեն մեծ մասամբ ժողովված են և տպագրություն մի լույս ընծայած: Բայց մեր՝ հայերիս մեջ, ցավոք սրտի պետք է ասել, նորա դեռևս մեր ռամիկ դասի սեպհականություն են և որոնք հետզհետե դո՛ւ են դառնում ժամանակի անդուժ ժանիքներին (նոցանից միայն մի քանի հատ ու կտոր նյութեր են ժողովված և զանազան դրքերի մեջ հրատարակված): Այն ի՛նչ, այդ հետաքրքրական նշխարները կարող են մեծ լույս ձգել մեր գրականության վրա և ամեն մի հայ անհատի գրասեղանի թանկագին զարդ կազմել, իբրև նվիրական ավանդ՝ իրանից շատ հարյուրավոր տարի առաջ ապրող հայ ժողովրդական:

Ահա՛ այդ աշխի առաջ ունենալով՝ այս մի քանի տարի շարունակ, իմ թույլ ուժերը նվիրել եմ (և այսուհետև էլ նվիրվելու եմ) այդ նպատակին ծառայելու: Հայ ժողովրդյան մեջ ցիր ու ցան եղած այդ վնասերը և ավանդությունները ժողովելով և տպագրություն մի լույս ընծայելով՝ իմ միակ նպատակը ոչ այլ ինչ է, ձթն ոչ՝ եռավ նյութ առաջարկել հետզհետեներին և բանասերներին՝ թողնելով նոցա քննության և հետազոտության:

Այդ վնասերի ամեն տեսակներից արդեն մեծ քանակությամբ ունիմ, որոնք թնտնաձամբ եմ ժողովել՝ ճանապարհորդելով շատ նահանգներ և թն զանազան տեղերից ուրիշ անձինքներից ստացել: Առաջմ, ձեռնարկել եմ ճեխաբների հրատարակության. հուսալով, որ հեքիաթները մեր ժողովրդյան մեջ (զոնն այն նահանգում, որի բարբառով գրված են նոքա) նաև իբրև ընթերցանության հետաքրքիր նյութ ևս կարող են ծառայել:

Վերջացնելով տողերս, պատիվ ունիմ հրապարակավ հայտնել իմ անկեղծ շնորհակալությունը հետևյալ հարգելի պարոններին, որոնք բարեհաճեցին նյութական օգնել, անցյալ տարի ձմրան ժամանակ ճանապարհորդելու սույն նպատակով՝ Գանձակու, Նոր Բայազետի և մի քանի ուրիշ նահանգներ. Տփլիսում մեծ. դոկտոր Գ. Արծրունի, մեծ. բժիշկ Բ. Նավասարդյանց, ինժեների նալալիկ Պ. Ա. Սալյանց և Կլասիկական դիմնադրոնի հայ ուսանողների մի խումբ. Բազմում մեծ. պ. պ. Մինեյ Միրզյանց, Սամուել Բաղիրյանց, Առաքել Մատուրյանց և փաստաբան Պատկանյանց: Հայտնում եմ իմ խորին շնորհակալությունն և հետևյալ պարոններին՝ Մեծ. պ. պ. Ս. Պալասանյանցին, Գ. Տեր-Աղեքսանդրյանցին և Պ. Պողոսյանցին, որոնք ներկա գրքույկիս վերաբերությամբ՝ չղաքան ինձ յուրյանց խնդացի խորհուրդներով: Տ. Ն.:

Ինչպես իր հրատարակած «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» գրքերում, այնպես և պարբերական մամուլում («Մշակ», 1882 թ. № 4, № 222, 1883 թ. № 79, 1890 թ. № 109, 1894 թ. № 10 և այլն) Տ. Նավասարդյանցը հայտարարություններով ու ազդերով տեղյակ է պահել ընթերցող հասարակությանն ու մտավորականությանը իր գործի ընթացքին, կոչ անելով նրանց մասնակցելու տեղերում ժողովրդական նյութերի հավաքման գործին:

Պարբերական մամուլում ու այլ օրգաններում տպագրվել են հոդվածներ ու զրախոսականներ, որոնց հեղինակները շատ բարձր են գնահատել Տ. Նավասարդյանցի նախաձեռնությունը և խրախուսել են նրա սկսած գործը (Բաֆֆի, «Նամսայի մելիքություններ», 1882 թ. Հ. Մ. Հովհաննիսյան, Ներքին տեսություն, «Մշակ» 1882 թ. № 238, Մ. Բախտուրյանց, Աստենախոսություն Պ. Տ. Նավասարդյանի Հայ ժողովրդական հեթաթևների ժողովածուի առիթով, «Արձագանք» 1904 թ. № 21, Վարսամ (Մ. Արեղյան), Մատենախոսություն, «Նոր-Դար», 1901, № 187, Մատենախոսություն (անատորագիր), «Տարազ», 1894, № 10 և այլն)։

Ինչպես ասված է այս հատորի նախաբանում, պահպանվել է Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեթաթևների» գրքերի սեփական օրինակները, որոնց տեքստերի վրա բանահավաք-հրատարակչի մասնակի փոփոխություններ ու ճշգրտումներ է կատարել Ներկա հրատարակության համար հիմք ընդունելով այդ ճշտված տեքստը, սակայն բոլոր ուղղումները չէ, որ փոխանցել ենք ներկա տեքստում, այլ յուրաքանչյուր դեպքում հաշվի ենք առել ժողովրդական պատումների հարազատ մնալու ձգտումը։

բ) Զեռագիր, անտիպ էյտրե, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվի Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդից այս հատորում օգտագործված է «Հայ ժողովրդական հեթաթևների» հերթական XI պրակի համար պատրաստված կիսամաքագիր, անմշակ նյութեր (տե՛ս գործ 2, № 20—21)։ Դրանք իրար կցված մի քանի տետրեր են, որոնք պարունակում են 12 հեթաթև. դրանց մեծ մասը ինքը՝ Տ. Նավասարդյանցն է գրի առել Վաղարշապատում, իսկ մի քանիսը, ինչպես երևում է ձեռագրերից, գրի են առել ուրիշները։ Հիշված 12 հեթաթևներից բացի, հիշվել տետրի ցանկերում կան երկու հեթաթևների անուններ («Զոյախ կնիկը» և «Սրապիոն»), որոնք, սակայն, այդ տետրում բացակայում են։ Ինչպես իր դրատումների, այնպես էլ հատկապես ուրիշների գրի առած նյութերի տեքստերի վրա Տ. Նավասարդյանցը կատարել է բազմապիսի ուղղումներ։ Ուրիշների գրի առած նյութերը Տ. Նավասարդյանցը հիմնավոր վերամշակման է ենթարկել, վերացնելով բանահավաքների վրիպումները, սյուժեներին զծի աղավաղումները, բարբառից շեղումները և այլն։ Ընդհանուր առմամբ այս անտիպ նյութերը սևագիր վիճակում են, շնչումներով ու լրացումներով լցված, որը գրեթե անընթեռնելի է դարձնում տեքստը։ Աշխատել ենք ուղղել բոլոր տիպի վրիպումները։ Հարկ եղած դեպքում, եթե իմաստային կամ գեղարվեստական արժեք են ներկայացնում, էլատակին տվել ենք այն բառերն ու արտահայտությունները, որոնք ուղղված կամ փոփոխված են բանահավաքի կողմից։ Զեռագիր, անտիպ նյութերի մեջ էլ Տ. Նավասարդյանցը որևէ տեղեկություն չի հաղորդում առաջողների և գրառման հանգամանքի մասին։

2. Ներկա հատորում տպագրված հեթաթևների մյուս մասը Եր. Հալայանի նյութերն են, որ նա հավաքել է 1913 թ. Վաղարշապատում և հրատարակել «Մարգարիտներ հայ բանահյուսության ժողովածուի II գրքում (1914 թ.) Ծղկանի և Փարպի գյուղերի հեթաթևների հետ։ Եր. Հալայանը նույնպես շատ սեղմ ու ժլատ տեղեկություններ է հաղորդում հեթաթևների առաջողների ու գրառման հանգամանքների մասին։



Սույն հատորի հեքիաթների ծանոթագրությունների մեջ տրվում են հետևյալ փարզի տեղեկություններ:

1. Ներկա հրատարակության համար հիմք ծառայած աղբյուրի մասին:
2. Գրառման հանգամանքների և ասացողների մասին բանահավաքների հաղորդած բոլոր վկայությունները:
3. Գրառման ձևագիրը պահպանվելու դեպքում՝ հրատարակվող տեքստի և գրառման ձևագրի միջև եղած տարբերությունների մասին, եթե դրանք բանասիրական հետաքրքրություն են ներկայացնում:
4. Տվյալ հեքիաթի վերահրատարակությունների կամ թարգմանությունների մասին:
5. Տվյալ հեքիաթի սյուժետի առնչությունը նախորդ հատորի հեքիաթների սյուժետների հետ:

6. Տվյալ հեքիաթի գրական մշակման մասին, եթե կա ստույգ վկայություն այդ նյութը մշակող հեղինակի կողմից:

Ծանոթագրությունների մեջ համառոտության համար Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթները» անվանում ենք՝ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթներ...», Եր. Լալայանի «Մարգարիտներ հայ բանահյուսության» ժողովածուն՝ Եր. Լալայանի «Մարգարիտներ...», Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվը՝ ՀՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվ:

1. ԱՆՄՍԱՀԱԿԱՆ ԽԵՁՈՐ

(էջ 23)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» II գրքում (էջ 3—25) հրատարակված տեքստի: Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաք-հրատարակիչը հայտնում է, որ այդ գրքում զետեղված հեքիաթները ժողովել է ինքը՝ Վաղարշապատ գյուղում և զգրել բուն տեղական բարբառով: Ուրիշ տեղեկություն հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին չի հայտնում: Ասացողը անհայտ է: Հեքիաթի գրառման ստույգ թվականը ևս չի տրված: Բայց ելնելով այն փաստից, որ ՀՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվի Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդում (տե՛ս գրքի I, № 2), եղած ձևագրի նյութերի հավաքման սկիզբը նշանակված է 1876 թ., իսկ «Հայ ժողովրդական հեքիաթներին» II գիրքը լույս է տեսել 1882 թ., պետք է եզրակացնել, որ այս հեքիաթը գրի առնված կարող է լինել 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

Անսահական խնձոր» հեքիաթը իր թեմատիկ նպատակագրմամբ առնչվում է «Հայ ժողովրդական հեքիաթներին» գիտական հրատարակության նախորդ՝ I հատորում տեղ գտած «Հազարան բլրով կամ Ալո-Գիկոյի նաղլը» (№ 1) և «Ղուշ-Փարին» (№ 2) հեքիաթներին, որպես ընդհանրություն պահպանելով երեք եղբայր-

ների արկածները և փոքր նղբոր նկատմամբ ցուցաբերած խարդախությունը, սակայն տարբերվելով զնայքերի ընդդրկման ու սյուսետային գծի զարգացման տեսանկյունից:

«Անմահական խնձոր» հեքիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», կազմեց և խմբագրեց Ա. Ղանալանյան, Երևան, 1950, էջ 5—20: Ժողովածուի մեջ մեզ հետաքրքրող հեքիաթները արտատպված են Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» գրքերից և Եր. Հայկյանի «Մարգարիտների...» II գրքից: Հաջորդ ծանոթագրությունների մեջ համառոտության համար օմանդակ այս աղբյուրը կոչված է՝ «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», 1950:

«Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», ժողովածուն կազմել և հեքիաթները լեզվական մասնակի մշակման է ենթարկել Ա. Նազինյանը. ձեռագրումը՝ ժողովրդական նկարիչ Հ. Կոչոյանի, Երևան, 1956, էջ 5—16: Ժողովածուի մեջ մեզ հետաքրքրող հեքիաթները վերցված են Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» գրքերից: Հաջորդ ծանոթագրությունների մեջ օմանդակ այս աղբյուրը համառոտության համար կոչված է՝ «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», 1956:

«Հատընտիւր հայ ժողովրդական քանակյուսուրյան», կազմեց Գր. Գրիգորյան, Երևան, 1956, էջ 174—190: Մեզ հետաքրքրող հեքիաթները արտատպված են Ա. Ղանալանյանի կազմած ու խմբագրած «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ» ժողովածուից: Հաջորդ ծանոթագրությունների մեջ այս աղբյուրը համառոտության համար կոչված է՝ «Հատընտիւր հայ ժողովրդական քանակյուսուրյան», 1956:

«Basme populare Armene», Cartea Rusă, 1956, էջ 7—28: Սույն ժողովածուն պարունակում է հայ ժողովրդական հեքիաթների ռումիներեն թարգմանությունը, որ կատարել են Շտեֆանա Վելիսուր Թեոդորյանուն և Սիրակ Կսկանյանը՝ օգտագործելով Ա. Ղանալանյանի կազմած ու խմբագրած «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ» ժողովածուն, Երևան, 1950: Թարգմանված են ժողովածուի ոչ բոլոր հեքիաթները: Թարգմանությունը լույս է տեսել Բուխարեստում, «Ռուսական դիրք» (Cartea Rusă) հրատարակությամբ: Հաջորդ ծանոթագրությունների մեջ այս աղբյուրը կոչված է՝ «Basme populare Armene», 1958:

«Հայ ժողովրդական հեքիաթներ» I գրքում Տ. Նավասարդյանցը հեքիաթներին անցածորից առաջ ղեռնղել է լսվածու մի հատված, որը հայտնի է որպես մանկական երգիծական երգ, սողառակին նշելով. «Երբեմն հեքիաթներն այսպիսի նախաբանով են սկսվում»: Բերում ենք այդ հատվածը, որովհետև դա վերաբերում է ժողովածուի բոլոր գրքերին:

«Հե՛քաթ, հե՛քաթ պապրա ա,
Ղաշխա քուռակ տակըս ա,
Նի՛լենմ էթամ էրևան,
Էրևանա կուտ բերեմ:
Կուտը տանեմ տամ հավերին,
Հավերն ինձ ձու-ձու տան.
Ձու-ձուն տանեմ խառաղին տամ,
Խառաղն ինձ մի շրվու տա.

Շրվուն տանեմ շորանին տամ,
 Զորանն ինձ մի դառ տա.
 Դառը տանեմ աստուն տամ,
 Աստուն ինձ մի աղպեր տա:
 «Ա՛ղպեր, ա՛ղպեր, ջա՛ն աղպեր,
 Ես սարի տակին աղպեր.
 Դու բերդի տակին աղպեր.
 Զալ-լալ կովերն ի՞նչ էլանա:
 — Նախրատափին դում էլան,
 Ժումե-ժում կաթ կտանա:

2. ՈՍԿԵ ԶՈՒԿԸ

(էջ 39)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» I գրքում (էջ 22—27) հրատարակված տեքստի: Տ. Նավասարդյանցը գրքի սկզբում, տողատակին գրել է մի համառոտ ծանոթություն. «Այս հեթիաթները ժողովել եմ Նրևանյան նահանգում՝ Վաղարշապատ գյուղում և գրել բուն տեղական բարբառով: Ասացողն անհայտ է: Հայտնի չէ նաև գրառման ստույգ թվականը, բայց պետք է ենթադրել, որ այն գրել է առնվել 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

«Ոսկե ձուկը» հեթիաթը բնմայով առնչվում է «Հայ ժողովրդական հեթիաթներին» գիտական հրատարակության I հատորի «Հաղարան բլրով կամ Ալո-Դինոյի նաղը» (№ 1) և «Ղուշ-Փարին» (№ 2) հեթիաթների սյուժետներին, սակայն այստեղ սյուժե-նորմեր միատարր չեն և ղուգակցվում են մի քանի այլ էպիգոդներ:

Այս հեթիաթը նախքան Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» I գրքում տպագրվելը, հատվածաբար առաջին անգամ հրապարակվել է «Արարաթ» ամսագրի 1881 թ. № 1 և № 2 թերթոններում:

«Ոսկե ձուկը» հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեթիաթներ», 1950, էջ 307—317:

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 329—338:

3. ԶԱՆ-ՓՈԼԱՏ

(էջ 50)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» III գրքում (էջ 2—42) հրատարակված տեքստի: Հեթիաթի վերնագրի տակ, փակագծում նշված է՝ հայ ժողովրդական հեթիաթ: Գրքի մեջ այլ ծանոթություն չկա, որից հնարավոր էին տեղեկություն քաղել գրառման հանգամանքների մասին: Բայց հավանական է, որ այս հեթիաթը նույնպես գրել է առև Տ. Նավասարդյանցը, Վաղարշապատում, 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

Այս հեթիաթը թեմայով ու սյուժետային գծերով ընդհանրություններ ունի ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Անա թաքավորի հեթիաթը» (№ 3), «Արգար թաքավոր» (№ 4), «Հուրի թաքավորի ախլկա հեթիաթը» (№ 7), «Օհան որնչպարի տղի հեթիաթը» (№ 8) և մի շարք այլ հեթիաթների հետ:

«Ջան-Փոլատ» հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեֆիաթներ», 1950, էջ 55—84:

«Basme populaire Armene», 1953, էջ 67—96:

4. ՔԱՌԱՍՍՈՒՆ ՀԱՐԱՄԻ

(էջ 82)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» IX գրքում (էջ 30—48) հրատարակված տեքստի: Գրքի տողատակին Տ. Նավասարդյանցը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Չույնի», «Ուրշի հմար ֆոր փորոզը ինքե կընկնի մեջը»¹, «Ազդիլակ», «Սուտ հեթիաթ» և «Քառասուն հարամի» հեթիաթները մեզ պատմել է «Հարդևի օրիորդ Աշխեն Հովհաննիսյանցը, որը բնիկ վաղարշապատցի է»: Աշխեն Հովհաննիսյանցը նշանավոր բանաստեղծ Հ. Հովհաննիսյանի քույրն է, որի հետ հետազայում ամուսնացել է ինքը՝ բանահավաք Տ. Նավասարդյանցը:

Հեթիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը՝ Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1902 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Հեթիաթի վերնագրի տակ, փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով:

Այս հեթիաթը թեմայով ու սյուժետային զարգացմամբ ընդհանուր շատ գծեր ունի ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Հուրի թաքավորի ախլկա հեթիաթի» (№ 7) և «Օհան որնչպարի հեթիաթի» (№ 8) և ուրիշ այլ հեթիաթների հետ:

5. ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ՀԵԹԻԱԹԸ

(էջ 95)

Տպագրված է ըստ Նր. Լալյանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 92—101) հրատարակված տեքստի: Տողատակի համառոտ ծանոթության մեջ բանահավաքը հայտնում է. «Այս հեթիաթը պատմել է վաղարշապատցի Մանուկ Խաչատրյանը 1913 թ. հուլիսի 19-ին, Վաղարշապատ գյուղում»:

Սյուժետային որոշ գծերով այս հեթիաթը առնչվում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Ոսկե քաքուլով տղի հեթիաթին» (№ 18):

¹ Այս հեթիաթը տպագրված է Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» X գրքում (Մ. 4.):

6. ԽՈՉԱՐԱՆ

(էջ 107)

Տպագրվում է ըստ նր. Լալայանի «Մարգարիտներին...» II գրքում (էջ 67—78) հրատարակված տեքստի: Տողատակին զրված է բանահավաքի հետևյալ ծանոթությունը. «Այս հեթիաթը պատմել է վաղարշապատցի Մանուկ Խաչատրյան 55-ամյա անդադնա ժամկույր, 1913 թ. հուլիսի 21-ին, Վաղարշապատ գյուղում» (տես № 5 հեթիաթի ծանոթագրությունը): Հեթիաթի վերնագրի տակ փակագծում նշված է՝ Վաղարշապատ:

Այս հեթիաթը որոշ չափով նմանվում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ հատորի «Դավթի հեթիաթին» (№ 21),

«Եռոզարածա հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական ճեփարենք», 1950, էջ 283—296:

«Basme populaire Armene», 1958, էջ 303—318:

7. ԿՈՄՐԱԼ ՏՈՒ...

(էջ 121)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, № 21): Ձեռագրից պարզվում է, որ այս հեթիաթը գրի է առել, կամ այլ գրառումից արտագրել է Տ. Նավասարդյանցը: Գրառման հանդամանքների մասին ոչ մի տեղեկություն չի հաղորդում: Միայն հեթիաթի վերնագրի տակ, փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով: Ասացողի մասին նույնպես հիշատակություն չկա: Հեթիաթի առաջին էջում Տ. Նավասարդյանցը թողել է այսպիսի մակագրություն. «Արտագրված է տպելու համար, 11-րդ գրքում, 29 փետրվարի 1908 թ.»։ Այդ 11-րդ գիրքը, ինչպես հայտնի է, մնացել է անտիպ: Սույն հեթիաթի արտագրված մաքուր օրինակը չի պահպանվել. ներկա հրատարակության համար հիմք է ծառայել սեղագիր օրինակը, որտեղ կան Տ. Նավասարդյանցի ձեռքով կատարված բաղմաթիվ ուղղումներ ու շնչումներ: Հեթիաթը հավանաբար գրի է առնելված 1876—1908 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

8. ՂԱՄԱՐ

(էջ 134)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, № 20): Ձեռագիր օրինակում որևէ հիշատակություն չկա հեթիաթի գրառման հանդամանքների մասին: Միայն վերնագրի տակ, փակագծի մեջ

նշված է՝ արարատյան բարբառով: Հեթիաթը գրված է Տ. Նավասարդյանցի ձեռագրով, բայց դժվար է ասել իրեն՝ Տ. Նավասարդյանցի գրառումն է, թե այլ բանահավաքի գրառման մշակված արտագրությունը: Ասացողն անհայտ է: Հավանաբար հեթիաթը գրի է առնվել 1876—1908 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում, Վաղարշապատում: «Ղամբար» հեթիաթը մտցված է եղել Տ. Նավասարդյանցի պատրաստած «Հայ ժողովրդական հեթիաթներ» հերթական 11-րդ գրքի մեջ, որը մնացել է անտիպ:

9. ՂԱՀՐԱՄԱՆ-ՔԼՈՒԹ

(էջ 145)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» VII գրքում (էջ 3—23) հրատարակված տեքստի: Գրքում Նավասարդյանցը ծանոթություն չի թողել հեթիաթի գրառման հանգամանքների մասին: Այս հեթիաթը գրի է առնել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1891 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

«Ղահրաման-բլուր» հեթիաթը թեմայով և սյուժետային դժերով ներկա հրատարակության I հատորի «Անա թագավորի հեթիաթին» (№ 1) տարբերակն է, զեղարվեստական-արտահայտչական որոշ նրբերանգների զանազանությամբ:

10. ՉՈՓՉԻ

(էջ 161)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» IV գրքում (էջ 37—53) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթություն չի տրված, որտեղից կարելի լինե՞ր իմանալ հեթիաթի գրառման հանգամանքները: Բայց հավանական է, որ այս հեթիաթը ևս գրի է առնել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

Այս հեթիաթի տարբերակն է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորում տպագրված նույնանուն հեթիաթը (հավելված, № 2):

11. ԹԱՐԽՈՒՆ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՀԵԹԻԱԹԸ

(էջ 175)

Տպագրվում է ըստ Եր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 54—66) հրատարակված տեքստի: Հեթիաթի վերնագրի տակ փակագծում նշված է՝ Վաղարշապատ, իսկ տողատակին բանահավաքը թողել է հետևյալ համառոտ ծանոթությունը. «Պատմեց 1913 թ. հուլիսի 20-ին, Վաղարշապատ գյուղում, նույն գյուղացի Մանուկ խաչատրյան անդրագետ, 55-ամյա ծերունի ժամկույր» (տես սույն հատորի № 5, 6 հեթիաթների ծանոթագրությունները):

«Թարխուն թագավորի հեթիաթը» սյուժետային զարգացմամբ ու դեպքերի և էպիզոդների ընդգրկմամբ նման է ներկա հրատակարարության նախորդ՝ I հատորի «Հուրի թագավորի ախլա հեթիաթին» (№ 7):

12. ՄՈՅԱԼԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

(էջ 189)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» I գրքում (էջ 47—61) հրատարակված տեքստի: Տողատակի ծանոթության համաձայն այս հեքիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

«Մոթալի հեքիաթը» թևավորվում ու քրոնիկային դժով առնչվում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Զուկ տղան» հեքիաթին (Մ 31), իսկ առանձին է պիղղղներով ու զնպքներով մասնակիորեն նման է նաև նույն հատորի «Մուրզի հեքիաթին» (Մ 24):

«Մոթալի հեքիաթը» նախքան «Հայ ժողովրդական հեքիաթներին» I գրքում տպագրվելը Տ. Նավասարդյանցը հատվածաբար տպագրել է «Արարատ» ամսագրի 1882 թ. № 3—4-ի թերթիկներում:

13. ՕԽԱՅ-ԲԱՐԻ

(էջ 199)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» IV գրքում (էջ 3—33) հրատարակված տեքստի: Գրքում լիա ծանոթություն, որտեղից հնարավոր լինե՞ր պարզել հեքիաթի գրառման հանգամանքները: Բայց կասկածից դուրս է, որ այս հեքիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը, Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Առաջողն անհայտ է:

14. ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԻ

(էջ 222)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրառման ձևագիրը պահպանվում է ՀՍՍՌ ԳԱ Դրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, № 21): Զեռագրում տեղեկություններ լիան հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին: Վերնագրի տակ, փակագծում նշված է՝ արարատյան բարբառով: Գրառումը՝ Տ. Նավասարդյանցի ձեռագրով չէ. հայտնի չէ նաև, թե ով է առաջողը: Հավանաբար այս հեքիաթը գրի է առնվել 1876—1908 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Այս հեքիաթը ևս մտցված է հղել Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեքիաթներին» 11-րդ գրքի մեջ, որը մնացել է անտիպ: Այս հեքիաթի գրառման տեքստի վրա կան նույն ձեռագրով կատարված բաղամսիվ շնչումներ և ուղղումներ, որոնք բանասիրական արժեք չեն ներկայացնում, այդ պատճառով էլ չենք անդրադարձել դրանց:

(էջ 234)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրառման ձևադիրը պահպանվում է ՀՄՍՈՒ ԳԱ Գրադարանային ինստիտուտի րանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, Ն 21): Ձևագրում տեղեկություն չի տրվում հեթիաթի գրառման հանգամանքների վերաբերյալ, միայն վերնագրի տակ, փակագծում նշված է՝ արարատյան բարրառով: Ձևագրից պետք է հեթիաթի, որ այս հեթիաթը գրի է առել Վաղարշապատի Գասպար Աղաղաղյանը, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է: Գրառման ձևագրի վրա կա Տ. Նավասարդյանցի ձեռքով կատարված բազմաթիվ ուղղումներ ու շնչումներ: Այս հեթիաթը կա մտցված է եղել Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեթիաթներ» հեթիաթի 11-րդ գրքում, որը մնացել է անտիպ:

16. ՄԵՌՆԻԼԻ ԼՐԵՇՏԱԿԸ

(էջ 243)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթներ»... IV գրքում (էջ 68—81) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթություն չկա հեթիաթի գրառման հանգամանքների վերաբերյալ: Կասկածից զուրս է, որ այս հեթիաթը կա գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

Այս հեթիաթի թման առնչվում է երախտիքի փոխհատուցման շուրջը հյուսված հեթիաթներին, բայց այստեղ որոշակիորեն արտացոլված է նաև ողիներին մասին ունեցած ժողովրդի վաղեմի պատկերացումներն ու նախապաշարմունքները:

17. ԱՂՎԵՍԸ, ԳԵԼԸ, ԱՐՋԸ ՈՒ ԶՄՈՒՌՏ-ՂՈՒՇԸ

(էջ 254)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթներ»... II գրքում (էջ 29—37) հրատարակված տեքստի: Գրքի տողատակին գրված ծանոթության համաձայն, այս հեթիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողը անհայտ է:

Այս հեթիաթը իր բնույթով տարբերվում է ինչպես կախարդական, այնպես էլ կենցաղային հեթիաթներից: Սույն հեթիաթի գործողությունների մեջ կենտրոնական տեղ են գրավում կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչները, որոնք նման շեն մյուս հեթիաթների կերպարանափոխված կենդանիներին:

Այս հեթիաթը ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունը:

«Հայ ժողովրդական հեթիաթներ», 1956, էջ 45—49:

(էջ 260)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթներին...» I գրքում (էջ 14—21) հրատարակված տեքստի։ Տողատակի ծանոթությունից պարզվում է, որ այս հեթիաթը գրի է առել ինքը՝ Տ. Նավասարդյանցը, Երևանյան նահանգի Վաղարշապատ գյուղում և գրել «բուն տեղական բարրատվա՝ Ասացողն անհայտ է։ Հավանաբար հեթիաթը գրի է առնված 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում։

Այս հեթիաթը իր թեմայով առնչվում է խորթ մոր կողմից հալածված զավակների մասին հյուսված հեթիաթներին (տե՛ս ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի № 16, 17 հեթիաթները)։

«Գառնիկ-աղպեր» հեթիաթը օգտագործել և զեղարվեստական շարժող մշակման է ենթարկել Հ. Թումանյանը 1905 թ., թողնելով հետևյալ վկայությունը. «Բովանդակությունը քաղված է Տ. Նավասարդյանցի «Հայ ժողովրդական հեթիաթներ» ժողովածուից» (տե՛ս Հ. Թումանյան, Երկերի ժողովածու, հատ. Ա, Երևան, 1958 թ.)։

«Գառնիկ-աղպեր» հեթիաթը նախքան «Հայ ժողովրդական հեթիաթներ» I գրքում տպագրելը Տ. Նավասարդյանցը հրապարակել է «Արարատ» ամսագրի 1882 թ. № 1-ի թերթում։

«Գառնիկ-աղպեր» հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները՝ «Հայ ժողովրդական հեթիաթներ», 1950, էջ 109—114։

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 126—131։

19. ՀԱՐՍՆԵՐՆ ՈՒ ՏԱԼԸ

(էջ 266)

Տպագրվում է ըստ Եր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 165—174) հրատարակված տեքստի։ Հեթիաթի վերնագրի տակ, փակագծի մեջ նշված է՝ Վաղարշապատ։ Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը հիշում է, որ այս հեթիաթը պատմել է վաղարշապատցի Վաղարշակ Վարդանյանը 1913 թ. օգոստոսի 22-ին, Վաղարշապատում։

Այս հեթիաթը թեմայով ու սյուժետային զարգացմամբ առնչվում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Ասլան թաքավոր» հեթիաթին (№ 15)։

«Հարսներն ու տալը» հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունը.

«Հայ ժողովրդական հեթիաթներ», 1950, էջ 183—192։

20. ԵՐԿՈՒ ԱՂՊԵՐ

(էջ 277)

Տպագրվում է ըստ Եր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 117—122) հրատարակված տեքստի։ Հեթիաթի վերնագրի տակ, փակագծում նշված է՝ Վաղարշապատ։ Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը հայտնում է,

որ այս հեքիաթը պատմել է Վաղարշապատից Մանուկ Խաչատրյանը 1913 թ. օգոստոսի 14-ին, Վաղարշապատում (տե՛ս սույն հատորի № 5, 6, 11 հեքիաթների ծանոթագրությունները):

21. ԱՆՋԻԳՅԱՐ ՄԵՐ

(էջ 284)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» I գրքում (էջ 41—43) հրատարակված տեքստի: Գրքի սողատակի ծանոթությունից պարզվում է, որ հեքիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակաշրջանում: Ասացողն անհայտ է:

ՀՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվի Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդում կա ձեռագիր մի ստվարածավալ տետր (տե՛ս գրքի 1, № 2), որի խորագրերն է «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», 1876—1882 թթ.: Այդ ձեռագիր նյութերի մեջ այս հեքիաթը կտրված-հանված է, մնացել է միայն դրառման վերջին մի քանի տողը: Պահպանված գրառման այդ մի քանի տողի և տպագրվածի համեմատությունից պարզվում է, որ Նավասարդյանցը շտկումներ է կատարել, ուղղելով ու փոխելով պատմելու գործողության քերականական ժամանակը, առանձին արտահայտություններ ու ոճեր, նպատակ ունենալով մոտեցնել ժողովրդական պատումներին:

Այս հեքիաթը նախքան առանձին գրքում տպագրվելը, Տ. Նավասարդյանցը հրատարակել է «Արարատ» ամսագրի 1882 թ. № 3-ի թերթում:

22. ՀԱԼԱԼԸ ԶԼԱՐԱՄՈՂ ԿՆԻԿԸ

(էջ 286)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» IX գրքում (էջ 53—64) հրատարակված տեքստի: Հեքիաթի դրառման հանգամանքների մասին գրքում ծանոթություն չկա: Այս հեքիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1902 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով: Այս հեքիաթը թեմայով ու այլոթեռով առնչվում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Սուրայի Սովդաքյարի որթու հեքիաթին» (№ 13) և «Մուխսու հեքիաթին» (№ 14):

23. ԱՍՍՈՒ ՊԱՀԱՄ ԳԱՌԸ ԳՆԻԸ ՁԻ ՈՒՏԻ

(էջ 295)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» V գրքում (էջ 3—20) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթություն չկա հեքիաթի դրառման հանգամանքների մասին: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծերի մեջ նշված է՝ արարատ-

յան բարրառումը Այս հեքիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում։ Առաջո՞ղն անհայտ է։

Այս հեքիաթը թեմայով ու սյուժետով զուգահեյտում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի Մուրայի սովորյալների որթու հեքիաթին (№ 13) և Մուխոմ հեքիաթին (№ 14)։

24. ՄՐԱՐԴԻՍ ՀԱԿԱՏԻ ԳՐԱԾԸ ՁԻ ԶՆԶՎԻ

(էջ 310)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» 11 գրքում (էջ 38—44) հրատարակված տեքստի։ Գրքի առդատակի ժանոթնության համաձայն այս հեքիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում։

Այս հեքիաթը չի կարելի անվերապահ կախարդական կամ կենցաղային համարել։ Հեքիաթի թեման՝ նախախնամության անփոփոխ վճիռը, որ սովորաբար աստոծո անունով է ներկայացվում, հանդիպում է և՛ կախարդական, և՛ կենցաղային բնույթի հեքիաթներում։

25. ՅԱԼԱՔ

(էջ 315)

Տպագրվում է առաջին անգամ։ Գրառման ձևագիրը պահպանվում է Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում (Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, № 21)։ Հեքիաթի գրառման հանդամանքների մասին տեղեկություն չկա։ Պահպանվել է հեքիաթի սևագիր և մաքրագրված օրինակները։ Սևագիր օրինակի ձևագրից կարելի է ենթադրել, որ հեքիաթը գրի է առել Գ. Աղազյանը։ Տ. Նավասարդյանցը սևագիր օրինակի վրա կատարել է բազմաթիվ ուղղումներ և շտկումներ, և ամբողջը նորից արտագրել։ Այդ ուղղումների մի խոշոր մասը լեզվա-ոճական են, նպատակ ունենալով շտկել բանահավաքի վրիպումները և պահպանել բարրառի անաղարտությունը. մի մասը խմբագրումներ են, որոնց նպատակն է, վերացնել հեքիաթի ճապաղությունը և այլն։ Որոշակի է, որ այս հեքիաթը ևս գրի է առնված Վաղարշապատում, 1876—1908 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում։ Առաջո՞ղն անհայտ է։ Տ. Նավասարդյանցի ձեռքով հեքիաթի գրառման ձևագրի առաջին էջի անկյունում նշված է՝ «արտագրված է տպելու», իսկ հեքիաթի վերնագրի տակ, փակագծի մեջ՝ «արարատյան բարբառով»։ Այս հեքիաթը ևս Նավասարդյանցը նախատեսել էր հրապարակել իր «Հեքիաթների...» հերթական 11-րդ պրակում, որը չի իրականացել։

Ներկա հրատարակության համար հիմք է ընդունված Տ. Նավասարդյանցի ձեռքով արտագրված մաքրագիր օրինակը, համեմատելով սևագիր օրինակի հետ։ Սակավ բացառությամբ տողատակին նշել ենք սևագիր օրինակում ուղղված կամ չնշված արտահայտությունները, եթե դրանք որևէ հետաքրքրություն են ներկայացնում։

(էջ 324)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» VIII գրքում (էջ 10—32) հրատարակված տեքստի: Գրքում հեթիաթի վերաբերյալ ծանոթություն չկա, Հեթիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով: Այս հեթիաթը ես գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, 1876—1894 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

«Էրազ տենոզ աշկերտը» հեթիաթը թեմայով ու սյուժետով հիշեցնում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Հալվաշու հաշկերտը» հեթիաթը (Ն. 32):

Այս հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեփաթներ», 1950, էջ 337—350:

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 345—456:

27. ԶՈՒԹՉԻ

(էջ 341)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» IV գրքում (էջ 3—19) հրատարակված տեքստի: Գրքի տողատակին գրված Տ. Նավասարդյանցի համառոտ ծանոթությունից պարզվում է, որ այս հեթիաթը պատմել է ընդլ վաղարշապատցի օրիորդ Աշխեն Հովհաննիսյանցը (աե՛ս սույն հատորի Ն. 4 հեթիաթի ծանոթագրությունը): Վերնագրի տակ նշված է՝ արարատյան բարբառով: Հեթիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատում, հավանաբար 1876—1902 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

«Զուբի» հեթիաթը թեմայով ու սյուժետով ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Կարապետ-թեկի հեթիաթի» (Ն. 35) հետ տարբերակներ են:

28. ՄԱՆՈՆԻ ՀԵԹԻԱԹԸ

(էջ 354)

Տպագրվում է ըստ Եր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 140—147) հրատարակված տեքստի: Հեթիաթի վերնագրի տակ, փակագծում նշված է՝ Վաղարշապատ: Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը հայտնում է, որ այս հեթիաթը պատմել է Վաղարշապատցի Վաղարշակ Վարդանյանը 1913 թ. օգոստոսի 24-ին (աե՛ս սույն հատորի Ն. 19 հեթիաթի ծանոթագրությունը):

«Մախոխի հեթիաթը» ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեփաթներ», 1950, էջ 297—305:

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 319—328:

(էջ 363)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրառման ձևագիրը պահպանվում է ՀՍՍՌ ԳԱ Դրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, № 20): Ձևագրում ոչ մի հիշատակություն չկա հեթիաթի գրառման հանգամանքների մասին: Հեթիաթի վերնագրի տակ փակագծում նշված է՝ արարատյան բարբառով: Այս հեթիաթը մտնում է այն անտիպ տեքստերի մեջ, որը Տ. Նավասարդյանցը պատրաստել է հրատարակելու որպես «Հայ ժողովրդական հեթիաթների» հաջորդ՝ 11-րդ պրակ: Տեղում եղած հեթիաթների մի մասը մնացել է սևագիր՝ գրված այլ բանահավաքի ձևագրով և Տ. Նավասարդյանցի բաղմաթիվ ուղղումներով: Առաջո՞ղն անհայտ է: Հայտնի չէ նաև, թե ով է գրի առնողը: Սակայն, պարզ է, որ այս հեթիաթը գրի է առնված 1876—1903 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

Այս հեթիաթը թեմայով հիշեցնում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Ուհան աշըն ու Քոսեն» հեթիաթը (№ 30), սյուժետային զարգացման տարրեր պլանով:

30. ԱՐՁԻ ՔՈՔՈՔԸ

(էջ 379)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» I գրքում (էջ 2—13) հրատարակված տեքստի: Տողատակի ծանոթության համաձայն այս հեթիաթը գրի է առել ինքը՝ Տ. Նավասարդյանցը՝ Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Առաջո՞ղն անհայտ է:

«Արջի քոթիթը» հեթիաթը նախքան առանձին գրքի մեջ տպագրվելը Տ. Նավասարդյանցը հրատարակել է «Արարատ» ամսագրի 1887 թ. № 11-ի թերթում:

Այս հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունը:

«Հայ ժողովրդական հեթիաթներ», 1956, էջ 39—44:

31. ԽՄՈՐ ՈՒՏՈՂ ԷՐՆԵՆԵՆ

(էջ 388)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» X գրքում (էջ 3—14) հրատարակված տեքստի: Գրքի տողատակին գրված է հետևյալ ծանոթությունը: «Արարատյան բարբառով սույն երկու հեթիաթը ժողովրդած են Վաղարշապատ գյուղում»: Հիշատակված մյուս հեթիաթը՝ «Ուրշի հմար ֆոր փորողը ինքը կընկնի մեջը» հեթիաթն է (տե՛ս սույն հատորի № 38): Այս հեթիաթը ևս գրի է առել ինքը՝ Տ. Նավասարդյանցը՝ Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1903 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Առաջո՞ղն անհայտ է: Հեթիաթը սյուժետային գծով հիշեցնում է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Ամիր-Շամիրի հեթիաթը» (№ 19):

(էջ 397)

Տպագրվում է ըստ Եր. Հալայանի «Մարգարիտների...» I գրքում (էջ 123—128) հրատարակված տեքստի: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ Վաղարշապատ: Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը հայտնում է, որ այս հեքիաթը պատմել է վաղարշապատցի Մանուկ Խաչատրյանը 1913 թ. օգոստոսի 14-ին, Վաղարշապատում (տե՛ս սույն հատորի № 5, 6, 11, 20 հեքիաթների ծանոթագրությունները):

33. ԻՐԵՔ ԱՂՈՐՏԻՆՔ

(էջ 403)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» I գրքում (էջ 43—46) հրատարակված տեքստի: Տողատակի ծանոթության համաձայն՝ հեքիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

Այս հեքիաթը թեմայով հիշեցնում է ներկա հրատարակության I հատորի «Թամբալ տղի հեքիաթը» (№ 37), սյուժետային գծից որոշ խտրություններով:

Նախքան «Հայ ժողովրդական հեքիաթներին» I գրքում տպագրվելը, Տ. Նավասարդյանցը այս հեքիաթը հրատարակել է «Արարատ» ամսագրի 1882 թ. № 3-ի թերթում:

«Իրեք աղպրտիներ» հեքիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները՝ «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», 1950, էջ 461—463:

«Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», 1956, էջ 77—79:

34. ԱՂԴԻԼԱԿ

(էջ 406)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» IX գրքում (էջ 20—29) հրատարակված տեքստի: Համաձայն տողատակի ծանոթության, այս հեքիաթը պատմել է ընդհանուր վաղարշապատցի օրիորդ Աշխեն Հովհաննիսյանցը (տե՛ս սույն հատորի № 4, 27 հեքիաթների ծանոթագրությունները): Գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատում, հավանաբար 1876—1902 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով: Այս հեքիաթը թեմայով հիշեցնում է ներկա հրատարակության I հատորի «Էծի հեքիաթը» (№ 36):

«Աղդիակ» հեքիաթը ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունը՝ «Հայ ժողովրդական հեքիաթներ», 1950, էջ 493—499:

(էջ 413)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» II գրքում (էջ 26—27) հրատարակված տեքստի: Համաձայն գրքի տողատակի ծանոթագրության, այս հեթիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, 1876—1882 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է: Հեթիաթի բովանդակությունը հիմնված է ժողովրդական նույնանուն առածի հիման վրա:

Սույն հեթիաթը ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Армянские сказки», Москва, Academia, 1930 г., էջ 82—83. Перевод и примечания Я. Хачатрянца, введение М. Шагинян, рисунки художника М. Сарьяна.

Այս ժողովածուում թարգմանված մեզ հետաքրքրող հեթիաթները վերցված են Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» գրքերից և եր. լայանի «Մարգարիտների...» II գրքից: Սույն ժողովածուն վերահրատարակվել է 1933 թ. լրացված նոր հեթիաթների թարգմանությամբ և վերջում հավելվածով՝ Ն. Պ. Անդրեևի կազմած հայկական հեթիաթների սյուժեների համառոտ ֆուլկլորային ղուգահեռներով: Այս հեթիաթը II հրատարակության մեջ տե՛ս էջ 30—31:

Հետագա ծանոթագրությունների մեջ այս աղբյուրը համառոտության համար կոչված է «Армянские сказки», 1930, իսկ 2-րդ հրատարակությունը՝ «Армянские сказки», 1933:

«Հայ ժողովրդական հեթիաթներ», 1950, էջ 397—398:

«Հատընտիր հայ ժողովրդական բանահյուսության», 1956, էջ 225—226:

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 386—387:

36. ՍՈՒՏԱՍԱՆ

(էջ 415)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» II գրքում (էջ 43) հրատարակված տեքստի: Գրքում հեթիաթի դրառման հանգամանքների վերաբերյալ ծանոթություն չկա:

Այս հեթիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, 1876—1884 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

«Սուտասան» հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Армянские сказки», 1930, էջ 84, 1933, էջ 92:

«Հայ ժողովրդական հեթիաթներ», 1950, էջ 395—396:

«Հատընտիր հայ ժողովրդական բանահյուսության», 1956, էջ 225:

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 389:

(էջ 416)

Տպագրվում է ըստ Եր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 84—91) հրատարակված տեքստի: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ վաղարշապատ: Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը հայտնում է, որ այս հեքիաթը պատմել է վաղարշապատցի Մանուկ Խաչատրյանցը՝ Վաղարշապատում, 1913 թ. օգոստոսի 13-ին (տե՛ս սույն հատորի № 5, 6, 11, 20, 32 հեքիաթների ծանոթագրությունները):

38. ՈՒՐՇԻ ՀՄԱՐ ՖՈՐՓՈՂԸ ԻՆՔԸ ԿԸՆԿՆԻ ՄԵՋԸ

(էջ 425)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» X գրքում (էջ 15—22) հրատարակված տեքստի: Գրքում տողատակի ծանոթության մեջ Տ. Նավասարդյանցը հայտնում է միայն, որ արարատյան բարբառով գրած այս հեքիաթները ինքն է հավաքել՝ Վաղարշապատ գյուղում: Հեքիաթը պատմել է վաղարշապատցի օրիորդ Աշխեն Հովհաննիսյանցը (տե՛ս սույն հատորի № 4, 27, 34 հեքիաթների ծանոթագրությունները): Տ. Նավասարդյանցը այս հեքիաթը հավանաբար գրել է առել 1876—1903 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

Այս հեքիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեփաթներ», 1950, էջ 193—198:

«Հայ ժողովրդական հեփաթներ», 1956, էջ 60—63:

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 213—218:

39. ԲԵԴՈՒՎԱՔ ՏՂԵՆ

(էջ 431)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» IX գրքում (էջ 65—72) հրատարակված տեքստի: Գրքում այս հեքիաթի գրառման հանգամանքների վերաբերյալ ծանոթություն չկա:

Այս հեքիաթը գրել է առել Տ. Նավասարդյանցը՝ Վաղարշապատում, հավանաբար 1876—1902 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

Այս հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ Արարատյան բարբառով, իսկ տողատակին բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Տե՛ս «Հեքիաթների...» Ծ գիրք, երես 71, «Աստուծո զանգատ զնացող մարդը» խոսք բարբառով գրած»: Հիշյալ խոսք տարբերակը կհրապարակվի համապատասխան հատորում: «Հայ ժողովրդական հեփաթներ», 1950, էջ 209—214:

«Basme populaire Armenes», 1958, էջ 230—235:

40. ՄՆՈՂԱՍԵՐ ՏՂՆՆ

(էջ 437)

Տպագրվում է ըստ Ն. Լալայանի «Մարդարիտներ...» II գրքում (էջ 157—164) հրատարակված տեքստի: Հեթիաթի ծանոթության մեջ բանահավաքը նշում է, որ այս հեթիաթը պատմել է վաղարշապատցի վաղարշակ վարդանյանը, 1913 թ. օգոստոսի 25-ին, վաղարշապատում (տե՛ս սույն հատորի № 19, 28 հեթիաթների ծանոթագրությունները):

«Մնողասեր տղեն» հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեփիարեն», 1950, էջ 199—208:

«Basme populaire Armene», 1958, էջ 219—229:

41. ԶՈՒՏՈՂԻ ՄԱԼԸ ՈՒՏՈՂԻՆ ՀԱԼԱԼ Ա

(էջ 447)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթներ...» I գրքում (էջ 38—40) հրատարակված տեքստի: Համաձայն «Հեթիաթներ...» I գրքի տողատակի ծանոթության, այս հեթիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը, վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1882 թթ. ժամանակամիջոցում: Առաջողն անհայտ է:

Հեթիաթի սյուժետային զարգացումը հանդում է ժողովրդական նույնանուն առածի մտքին:

«Զուտողի մալը ուտողին հալալ ա» հեթիաթը նախքան «Հայ ժողովրդական հեթիաթներ» I գրքում տպագրվելը Տ. Նավասարդյանցը հրատարակել է «Արարատ» ամսագրի 1882 թ. № 2—3-ի թերթներում:

Այս հեթիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունները:

«Հայ ժողովրդական հեփիարեն», 1950, էջ 505—507:

«Հայ ժողովրդական հեփիարեն», 1956, էջ 102:

42. ՓԱՀԼԻՎԱՆ ՀԵՐ ՈՐ ՏՂԱ

(էջ 450)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթներ...» IV գրքում (էջ 36—37) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթության չկա հեթիաթի զրառման հանդամանքների մասին: Այս հեթիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

Հեթիաթի վերնագիրը տպագիր տեքստի վրա բանահավաքը փոխել է և դարձրել՝ «Հայալը հարամոգ, հալալը չհարամոգ կնանիք», հաշվի առնելով հեթիաթի քննադատիկ նպատակադրումը: Նպատակահարմար համարեցինք վերնագիրը թողնել նույնությամբ, ինչպես տպագիր տեքստում է:

43. ԱՄՈՔՈՎ ՀԱՐՍԸ

(էջ 459)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» IV գրքում (էջ 54—55) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթության չկա հեթիաթի գրառման հանգամանքների մասին: Այս հեթիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

44. ԵՐՈՒՍԱՂԵՄ ԴՈՒ ԳՆԱՑԻՐ

(էջ 461)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» VII գրքում (էջ 43—48) հրատարակված տեքստի: Տողատակի ծանոթության համաձայն այս հեթիաթը գրի է առել Գասպար Աղազագյանը Վաղարշապատում և ուղարկել Տ. Նավասարդյանցին: Ասացողն անհայտ է, հայտնի չէ նաև գրառման ստույգ թվականը, բայց որոշ է, որ այն գրի է առնվել 1876—1891 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

45. ՀՈՐ ՏՎԱԾ ԻՐԵՔ ԽՐԱՏԸ

(էջ 465)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» VI գրքում (էջ 3—31) հրատարակված տեքստի: Այս գրքում նույնպես Տ. Նավասարդյանցը ծանոթություն չի թողել, որտեղից հնարավոր լինել պարզել հեթիաթի գրառման հանգամանքները:

Հեթիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառ: Այս հեթիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատում, հավանաբար 1876—1890 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

Այս հեթիաթը թեմատիկ ընդգրկման և սյուժետային զարգացման տեսանկյունից միատարր չէ. այնտեղ միաձուլված են մի քանի սյուժետներ. 1) Հոր տված երեք խրատին հավատարիմ մնալը, 2) Բեզրդյանի մոտ ծառա մտնելը և նրա կնոջ զայրակոթությունից խուսափելը, 3) Անհայտ շարագործներից վերավորված աղքեկան օգնելը և հետագայում գաղտնիքը բացելը աղուսվի գողացած իրի շնորհիվ:

46. ԻՆՁ ՈՐ ՑԱՆԵՍ, ԸՆ ԷԼ ԿՀԶԵՍ

(էջ 487)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեթիաթների...» VII գրքում (էջ 36—38) հրատարակված տեքստի: Հեթիաթի վերնագրի տակ, փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով, իսկ տողատակին գրված է հետևյալ ծանոթություն—

նը. թե՛նչ որ ցանկա, ըն էլ կհնձնա, ՔԱղքատին պաշտովող կնիկը, ՔՊող հարսը և թերուսաղնմ դու ղնացիրա առականը ուղարկել է մեզ պարոն Գասպար Աղաղադյանը՝ Վաղարշապատից։

Բացառությամբ ՔԱղքատին պաշտովող կնիկը նույնից, որը ավանդություն է՝ ամոթխած իրիցկնկա թոնիրն ընկնելու և ձուկ դառնալու մասին, մյուս նյութերը իրենց բնույթով ավելի շատ կենցաղային հեքիաթներ են, քան թե առականը. այդ պատճառով էլ ղետեղում ենք ներկա հրատարակության մեջ։

Այս հեքիաթը, բոտ Տ. Նավասարդյանցի վերահիշյալ ծանոթության, գրի է առել Դ. Աղաղադյանը Վաղարշապատում, հավանաբար 1876—1891 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում։ Ասացողն անհայտ է։

47. ԳՈՂ ՀԱՐՍԸ

(էջ 489)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» VII գրքում (էջ 42) հրատարակված տեքստի Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արաբատյան բարբառով։ Տ. Նավասարդյանցի տված տողատակի ծանոթության համաձայն այս հեքիաթը ուղարկել է Գասպար Աղաղադյանը Վաղարշապատից, որը հավանաբար գրի է առել 1876—1891 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում։ Ասացողն անհայտ է։

Այս հեքիաթը իր թեմայով ու սյուժետով տարբերակն է ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Թիթևու մորաքույրը» հեքիաթի (Ձ 44)։

«Պող հարսը» հեքիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունը

«Շայ ժողովրդական հեքիաթներ...», 1950, էջ 469—470 (հեքիաթի վերնագիրը տպագրված է՝ «Խորամանկ հարսը»)։

48. ՍԸՌ ԶՊԱՀՈՂ ԿՆԻԿ

(էջ 490)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» V գրքում (էջ 34—36) հրատարակված տեքստի։ Գրքում լկա ծանոթություն հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին։

Այս հեքիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում։ Ասացողն անհայտ է։

49. ԱՆՁԳԱՄ ԿՆԻԿ

(էջ 492)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» VIII գրքում (էջ 3—9) հրատարակված տեքստի։ Գրքում ծանոթություն լկա հեքիաթի գրառման հանգամանքների վերաբերյալ։ Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծում նշված է՝

արարատյան բարբառով: Այս հեքիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1894 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

50. ԸՍԵՆՑ ԷՆ ԶԻ ՄՆԱ

(էջ 497)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» IV գրքում (էջ 52—56) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթություն չկա հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին: Այս հեքիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1888 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

51. ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ՎԱՐԴ

(էջ 501)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» V գրքում (էջ 21—26) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթություն չկա հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին: Հեքիաթի վերնագրի տակ, փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառ: Այս հեքիաթը գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1880 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

52. ԱՍՏՈՄ ՈՐ ՈՒՋԵՆԱ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱ՛ ԿՐԵՐԻ ՀԵՐԴԿՈՎ ԷՆ ՎԵ ԿԱԾԻ

(էջ 505)

Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հեքիաթների...» VIII գրքում (էջ 33—35) հրատարակված տեքստի: Գրքում հեքիաթի վերաբերյալ ծանոթություն չկա: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով: Այս հեքիաթը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, հավանաբար 1876—1894 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Ասացողն անհայտ է:

53. ՔԱՄՐԱԼԸ

(էջ 507)

Տպագրվում է ըստ Եր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 79—83) հրատարակված տեքստի: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ Վաղարշապատ, իսկ տողատակին հիշվում է, որ այս հեքիաթը պատմեց 1913 թ.

օգոստոսի 13-ին, Վաղարշապատ գյուղում նույն գյուղացի Մանուկ հաշատրյանը (տե՛ս սույն հատորի № 5, 6, 11, 20, 32, 37 հերթաթիւների ծանոթագրութիւնները): «Թամրալը» հերթաթիւ ունեցել է հետեւյալ վերահրատարակութիւնները:
«Հայ ժողովրդական հեփիարենք», 1950, էջ 443—448:
«Հայ ժողովրդական հեփիարենք», 1956, էջ 72—76:

54. ՍՈՒՏ ՀԵՔԻԱԹ

(էջ 513)

Տպագրւում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հերթաթիւների...» IX գրքում (էջ 49—52) հրատարակված տեքստի: Տողատակի ծանոթութիւն համաձայն՝ այս հերթաթիւ պատմել է ընդի վաղարշապատցի օրիորդ Աշխեն Հովհաննիսյանը (տե՛ս սույն հատորի № 4, 27, 34, 38 հերթաթիւների ծանոթագրութիւնները): Գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատում, համանաբար 1876—1902 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում:

Հերթաթի վերնագրի տակ փակագծում նշված է՝ արարատյան բարրառով:

Այս հերթաթիւ ունեցել է հետեւյալ վերահրատարակութիւններ:

«Հայ ժողովրդական հեփիարենք», 1956, էջ 52—54 (վերնագիրը փոխված է և դարձված՝ «Պոլով սուտը»):

55. ՍՈՒՏԻԿ ԱՎՁՈՒ ՀԵՔԻԱԹԸ

(էջ 517)

Տպագրւում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի «Հերթաթիւների...» IX գրքում (էջ 73—77) հրատարակված տեքստի: Գրքում ծանոթութիւն չկա հերթաթիւ զրառման հանգամանքների մասին: Այս հերթաթիւը ևս գրի է առել Տ. Նավասարդյանցը Վաղարշապատ գյուղում, համանաբար 1876—1902 թթ. ընթացքում. Ասացողն անհայտ է:

Հերթաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարրառով:

Այս հերթաթիւ ունեցել է հետեւյալ վերահրատարակութիւնները:

«Հայ ժողովրդական հեփիարենք», 1950, էջ 509—512:

«Հատրնտի» հայ ժողովրդական բանահյուսութիւն», 1956, էջ 244—245:

56. ԻՐԵՔ ՔԱՌԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

(էջ 521)

Տպագրւում է առաջին անգամ: Գրառման ձեռագիրը պահպանւում է ՀՍՍՌ ԳԱ Գրականութիւն ինստիտուտի բանահյուսական արխիւի Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդում (զործ 2, № 21): Ձեռագրից պետք է ենթադրել, որ այս հերթաթիւը գրի է առել վաղարշապատցի Գասպար Աղաղաղյանը, համանաբար 1876—1908 թթ. ընկած ժա-

մանակամիջոցում: Ձեռագիր տեքստի վրա կան Տ. Նավասարդյանցի ուղղումները՝ Այս հեքիաթը նույնպես Տ. Նավասարդյանցը մտցրել է «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» հերթական 11-րդ գրքի մեջ, որը մնացել է անտիպ:

ՀԱՎԵԼՎԵՄ I

1. ՍՈՒՄԱԼՔԻ ԼԵՔԻԱԹԸ

(էջ 525)

Տպագրվում է ըստ Եր. Հալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 102—109) հրատարակված տեքստի: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծում նշված է՝ Վաղարշապատ: Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը հիշում է, որ այս հեքիաթը պատմել է վաղարշապատցի Մանուկ հալատրյանը 1913 թ. օգոստոսի 15-ին Վաղարշապատ գյուղում (տե՛ս սույն հատորի № 5, 6, 11, 20, 32, 37, 53 հեքիաթների ծանոթագրությունները):

2. ԱՎԶԻՈՂԼԻ

(էջ 534)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՍՍՌ ԳԱ Գրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, № 21): Հեքիաթի գրառման հանգամանքների վերաբերյալ տեղեկություններ չկան: Գրառման ձեռագիրը սևագիր է. ձեռագրից հայտնի չէ, թե ով է գրի առնողը: Հայտնի չէ նաև ասացողը: Հավանաբար հեքիաթը գրի է առնվել 1876—1908 թթ.: Գրառման տեքստի վրա Տ. Նավասարդյանցի ձեռագրով արված են բազմաթիվ ուղղումներ, որոնց նպատակն է հղել հեքիաթի բարբառի և պատմեկա՝ ձևի շեղումներն ու աղավաղումները շտկել: Այդ պատճառով էլ հարկ չենք համարել այդ ուղղումները նշել: Տպագրվում է ըստ Տ. Նավասարդյանցի ուղղումների: «Ավլիօղլի» հեքիաթը ներկա հրատարակության նախորդ՝ I հատորի «Ավլու տղի հեքիաթի» (№ 23) տարբերակն է:

3. ՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԿԵԿԷԸ

(էջ 545)

Տպագրվում է ըստ Եր. Հալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 148—156) հրատարակված տեքստի: Հեքիաթի վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ Վաղարշապատ: Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը նշում է, որ այս հեքիաթը պատմել է վաղարշապատցի Վաղարշակ Վարդանյանը, 1913 թ. օգոստոսի:

22-ին, Վաղարշապատ գյուղում (տե՛ս սույն հատորի № 19, 28, 40 հեքիաթների ծանոթագրությունները)։

Այս հեքիաթը թեմայով ու սյուժետով սույն հատորի «Հալալը լհարամող կնիկը» հեքիաթի (№ 22) տարբերակն է։

4. ՕՇԱՆՍՈՒ ԶԵՔԻԱԹԸ

(էջ 555)

Տպագրվում է ըստ նր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 129—135) հրատարակված տեքստի։ Հեքիաթի վերնագրի տակ, փակագծում նշված է՝ Վաղարշապատ։ Տողատակի ծանոթության մեջ բանահավաքը հայտնում է, որ այս հեքիաթը պատմել է վաղարշապատցի Մանուկ Խաչատրյանը 1913 թ. օգոստոսի 15-ին Վաղարշապատ գյուղում (տե՛ս սույն հատորի № 5, 6, 11, 20, 32, 37, 53, հավ. 2 հեքիաթների ծանոթագրությունները)։

5. ԶԱԿՈՒ ՊԱՌԱՎ

(էջ 563)

Տպագրվում է ըստ նր. Լալայանի «Մարգարիտների...» II գրքում (էջ 136—139) հրատարակված տեքստի։ Հեքիաթի վերնագրի տակ, փակագծում նշված է՝ Վաղարշապատ։ Տողատակին բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Պատմեց 1913 թ. օգոստոսի 22-ին Վաղարշապատում, նույն գյուղացի Վաղարշակ Վարդանյանը՝ քառասուն տարեկան անգրագետ մարդը, որ պարապում է մշակությամբ, իսկ առաջ եղել է դերձակ»։ (Ասացող Վ. Վարդանյանի մասին տես սույն հատորի № 19, 28, 40, հավ. 4 հեքիաթների ծանոթագրությունները)։

Այս հեքիաթը այն հազվագին հեքիաթներից մեկն է, որտեղ շարը չի պատրվում։ Սույն հեքիաթում Զադու պառավը կախարդական հեքիաթների նույնատիպ հերոսների դերը չի կատարում, այստեղ նա ավելի շուտ կենցաղային հեքիաթների հնարագետ ու խորամանկ հերոսի դերում է, որը սակայն, համակրելի գծերով ու վարքագծով չի ներկայացված։

«Զադու պառավ» հեքիաթն ունեցել է հետևյալ վերահրատարակությունը։

«Армянские сказки», 1930, էջ 216—222, 1933, էջ 235—240։

6. ԿԵՂՏԱԿԵՐ ՄԱՐԴ

(էջ 568)

Տպագրվում է առաջին անգամ։ Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՍՍՌ ԳԱ Դրականության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդյանցի ֆոնդ, գործ 2, № 21)։

Վերնագրի տակ փակագծի մեջ նշված է՝ արարատյան բարբառով: Այս հեքիա-
թը արտագրված է Տ. Նավասարդյանցի ձեռքով և կան մի շարք ուղղումներ ու շրտ-
կումներ: Անացողն անհայտ է: Հավանաբար գրի է առնված 1876—1908 թթ. ըն-
կած ժամանակամիջոցում: Եկեղտակեր մարգ՝ կամ «Ղայիմ մարգ» արտահայտու-
թյունը ալլարանական է, նշանակում է՝ ժլատ մարդ:

7. ՀՈՒՆԱՐՈՎ ԳՈՂՆՐ

(էջ 571)

Տպագրվում է առաջին անգամ: Գրառման ձեռագիրը պահպանվում է ՀՍՍՌ ԳԱ
Գրականության ինստիտուտի ընտանիքական արխիվում (տե՛ս Տ. Նավասարդ-
յանցի ֆոնդ, գործ 2, № 21): Գրառման հանգամանքների մասին տեղեկություններ
չկան: Զեռագրից կարելի է ենթադրել, որ հեքիաթը գրի է առել վաղարշապատցի
Գ. Աղազադյանը, հավանաբար 1876—1908 թթ. ընկած ժամանակամիջոցում: Հե-
քիաթի ձեռագիր տեքստի վրա կան Տ. Նավասարդյանցի կատարած ուղղումներն ու
շտկումները:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ II

(էջ 574)

Սույն հավելվածում Վաղարշապատ գյուղի խոսվածքի համար որպես օրինակ
ընրված է «Հոր տված իրեք խրատը» հեքիաթը (Տ. Նավասարդյանց, «Հեքիաթ-
ներ...» VI գիրք, էջ 3—31, սույն հատորի № 45): Հեքիաթի տեքստում Տ. Նավա-
սարդյանցը հետևողականորեն պահպանել է արարատյան բարբառի շեշտադրու-
թյունը: Բաղաձայնական սխառնի՝ հնչական-արտասանական փոփոխությունները
Տ. Նավասարդյանցը մասամբ է պահպանել: Սույն օրինակի մեջ հնարավոր չափով
աշխատել ենք վերականգնել խոսվածքի արտասանական յուրահատկությունները,
օգտագործելով Տ. Նավասարդյանցի արխիվային ֆոնդերում եղած գրառումներին
լեզվական փաստերը:

ԲԱՌԱՐԱՆ

(էջ 629)

Բառարանի մեջ տրված են այս հատորում հանդիպող բարբառային զովար-
հանանալի բառերի, ոճերի ու դարձվածքների, ինչպես նաև օտար և փոխառյալ
բառերի բացատրությունները:

Բառերի ու արտահայտությունների բացատրության ժամանակ նկատի է առնը-
ված սույն հատորի տեքստերում պարունակող իմաստն ու առումը: Եթե սույն բառը
կամ ոճը հեքիաթներում ունի մի քանի առումներ ու իմաստային տարբերույթյուն-
ներ, ապա այդ բառի բացատրության տակ տրվում են տարբեր իմաստները: Կան

բառեր ու արտահայտութիւններ, որոնք փոխարեւրական մտքով են օգտագործված, այդպիսի դեպքերում բառի բացատրութիւնից առաջ նշվում է՝ փխր.:

Բառերը, ունենալով ու դարձվածքները բառարանում տրված են այբբենական կարգով, հաշվի առնելով պատումների մեջ պահպանված հնչումն ու տառադարձութիւնը: Երբեմն, բառին կից տրվում է ավելի բառի հնչունափոխված կամ տառադարձված այլ ձևը:

Բառարանում օգտագործված են նաև հատորի տողատակերին զրկած բանահավաքների բացատրութիւնները, երբեմն նշեւելով ու լրացնելով դրանք: Շատ սակավ պատահում են բառեր ու արտահայտութիւններ, որոնք նեղ, տեղական բնույթ ունեն և զժվար է տալ զբանց ստույգ մեկնութիւնը. բառարանի այդպիսի բառերի դիմաց նշվում է՝ անստույգ, և կցվում հավանական ենթադրական բացատրութիւններ: Հատուկ անունները և մի շարք կենցաղային, ծխական, առասպելական և այլ ախպի երևույթներ ու տոարկաներ արտահայտող բառերի բացատրութիւնները մանրամասնորեն չեն տրվում, հաշվի առնելով, որ դրանք բացատրվելու են տվյալ բնակավայրի հերիաթներն ամփոփող վերջին հատորի անվանական և առարկայական ցանկերում:

Սույն բառարանը պատրաստելիս հիմնականում օգտագործել ենք Տ. Նավասարդյանցի «Բառգիրք արարատյան բարբառի» (Տփլիս, 1903 թ.) և Սահակ վարդապետ Ամասունու «Հայոց բառ ու բան» (Վաղարշապատ, 1912 թ.) աշխատութիւնները: Մասնակիորեն օգտագործել ենք նաև Հրայր Աճառյանի «Հայերեն զավատական բառարանը» (Թիֆլիս, 1913 թ.), Ստեփանոս Մալխասյանցի «Հայերեն բացատրական բառարանը» (Երևան, 1944 թ.), Ինչպես և տաճկերենից—հայերեն, պարսկերենից—հայերեն և մի շարք այլ բառարաններ ու բառացանկեր:





3 m 4 t p
f m m p m u





ԲԱՌԱՐԱՆ¹

Ա.

Արասի—բառն կոպեկանոց արժաթն դրամ:
 Արուտ—ամոթ, պատկառանք:
 Աղաք—սովորություն:
 Աղամորդի—մարդ:
 Ազատել—ծննդկանին փրկել, ծնունդն բն-
 դունել:
 Ազատվել—ծնել, ծննդաբերել:
 Ազապ—ամուրի:
 Ազի—մայր, մայրիկ:
 Ամենալ—արժենալ:
 Ալանի—անաղ, առանց աղի, աղը պակաս:
 Ալապստրակ—նապաստակ
 Ալքիալը—խելոյն:
 Ալիկի—մալիկի—եղած-լեղածը, ընդամենը:
 Ալիկոծում—ալիկոծություն, փոթորիկ:
 Ալիւր—ալյուր:
 Ալմազ (ալմաստ)—ազամանդ, որպես ա-
 ծական նշանակում է՝ սուր:
 Ալլալս—վատ, սատր, անարգ:

Ալլու—վեզի կնամանածն փոս ընկած
 կողմ, փխր. հաջողակ:
 Ալուտի—խելոյն:
 Ախմախ—հիմար:
 Ախպերտիւն—եղբայրներ:
 Ախպեր—տղություն—ընկերություն:
 Ախտել—հաղթել:
 Ախտուշարք անել—պայմանավորվել,
 խորհրդակցել:
 Ախրը—վերջը, վերջ ի վերջո:
 Ածել—նվազել:
 Ածիլ տալ—նվազել տալ:
 Ալը տալ—ստուգել, նայել, տեղեկանալ:
 Ակուշկա—պատուհան, լուսամուտ:
 Անաշուր ըլնել—սատիկ վախենալ:
 Անլի—փնր, տարիքավոր:
 Աղա—հարուստ, տներ:
 Աղալ—առաջ, առջև:
 Աղզա—անցք, բացվածք, դուռ:

¹ Բառարանի վերաբերյալ բացատրական տեղեկությունները տե՛ս ծանոթա-
 գրությունների մեջ (էջ 649):

Աղլուխ—թաշկինակ
 Աղոթարանը քացվել—լուսանալ
 Աղու—թույն:
 Աղունիկ—աղավնի:
 Ամալ—աղալ—վերջ, վախճան:
 Ամակ—երախտիք, խնամք:
 Ամակտաւ—երախտավոր, երախտիք ունեցող:
 Ամանաք—ամանոց, պահ տված:
 Ամաւաք—ապարանք, պալատ:
 Ամբար—շտեմարան:
 Ամի—հորեղբայր:
 Այրեղաւ—անկարող, անհաշող, անճոռնի:
 Այեոյին—մանր-մունր, ընչին բան:
 Այնումէն ըլնել—աչքի առաջ ունենալ, ուշադրութիւն դարձնել:
 Անել—գգորարի աղեղնաձև գործիք, որի լարին թակով խփելով գզում են բուրդ, բամբակ, աղեղ:
 Անգգամ—անամոթ:
 Անըմ—անուն:
 Անըմը կտորվել—համարովից ընկնել, վարկաբեկվել, անվանարկվել:
 Անըմով—հայտնի, նշանավոր:
 Անքրոց—թոնրի կրակը խառնելու ձող:
 Անխաֆ—անգուժ, անխիղճ:
 Անծերը—ամենավերջը, ամենավերջին ծայրը:
 Անկաջ անել—լսել, հնազանդվել:
 Անկարծ—հանկարծ:
 Անծող—ածուխ, փայտածուխ:
 Անդալատ (անկալատ)—ընտիր, անթերի, անփորձանք:
 Անոջ (անուշ)—քաղցր, հաճելի:
 Անջախ (անջաղ)—հազիվ հազ, վերջապետ:
 Անսաս—անձայն, լուռ:
 Անվիրի-վիրի տեղ—ամայի, անմարդարեակ տեղ:
 Անտակ—տակ՝ հատակ շունեցող, անհատակ, շատ խոր:

Աշխարհով մին ըլնել—1. տարածվել, 2. հայտնի դառնալ 2. Շատ ուրախանալ:
 Աշկերտ—աշակերտ (արհեստավորի):
 Աշմիշ ըլնել—թռչել իջնել, անցնել:
 Աշշի—խոհարար:
 Աշբ—բաժին, մաս:
 Աշբերիցը վեր ածել—արտասովել, լաց լինել:
 Աշբը կպցնել—նշել, թնել:
 Աշբ մննել—աչքը մտնել:
 Աշբը ջուր դառնալ—շատ սպասել:
 Աշալ—վերջ, վախճան, օրհաս:
 Առաջնել—առաջին զավակ:
 Առարկա—առակ, պատմութիւն:
 Առլան—առլուծ:
 Ասպար (ասպաղ)—զենք:
 Ասպարավորված—զինված:
 Աստու աշբը վրեն քաղցրանալ—ծանր վիճակից, նեղութիւնից ազատվել:
 Աստու էրեսից քափած (ընկած)—լար, անօրէն, լիրք:
 Աստու սիրուն—աստծու սիրո համար, եթե աստված կսիրեա (մեկից մի բան խընդրելու, կամ քաղցր լեզվով հետը խոսելու բանաձև):
 Ավ—որս:
 Ավալ—առաջ, նախ, ամենից առաջ, հին:
 Ավալախ—սկիզբն ու վերջը, փխր. անցյալը, կյանքի պատմութիւնը:
 Ավալտ—զավակ:
 Ավզուշ—1. որս, որսի (թռչուններ), 2. թռչնորսութիւն:
 Ավշի—որսորդ:
 Ատած (էտած)—հարկ:
 Արեւնեմնիս (արեւելիկ, արեւելուլ)—արյունաթաթախ, արյունաշաղաղ:
 Արիւր առնել—վրեժը հանել:
 Արխիւն—հանդիստ, միաժիտ:
 Արեւի—կապար:
 Արշա ընկնել—հայտնվել, լույս ընկնել:
 Արեւի ձեւն ածել—ապրել, կյանք վայելել:

Ափսալ—քափալ—շտապով, հապենքս

Ափսոս գալ—ափսոսալ

Ափու—հար, հայրիկ

Ափալ—կազմ հաստափոր աման, որի մեջ

պահում են պանիր, ձուկ:

Ափարիմ—կեցցես, ապրես:

Բ

Բարի—ծերունի, պապ (ասում են օտարականներին):

Բաղամ—նուշ:

Բաղիա—պղնձե խոր աման

Բազար—շուկա:

Բազմեղ—ապարանջան, բազկակապ

Բաժիկ—օժիտ:

Բալա—1. դաժակ, 2. ցավ:

Բալանիկ—բանալի:

Բալի—դուցե:

Բալիուն—պատշգամբ:

Բալուլ—խանձարուր, նորածին մանկան փաթաթելու շորք:

Բալսել—նախանձել:

Բալսա (բաղա)—պարտեղ, բանջարանոց:

Բախտին Բար Բցել—բախտավորությունը խանգարել, վնաս պատճառել:

Բաղ—այդի:

Բաղդադի—զլխաշոր, զլխի ծածկոց:

Բաղմանչի—այգեպան:

Բամբաշի—ձեռքի բաց թաթով հարվածել:

Բանդ անել—կապել:

Բանդ ըլնել—1. դանդաղել, հապաղել, 2. մնալ, կապելով—մնալ:

Բանել—աշխատել:

Բանը բուրդ ըլնել—վատ դրույթան մեջ լինել, վիճակը վատանալ:

Բանֆոգի անել—սպանել:

Բաշարել—կարողանալ, հաջողությամբ կատարել:

Բաշտան—պես, հենց սկզբից:

Բաւ—1. գրադ: 2. դեպք, դիպվածք, զաղտերք:

Բար—պտուղ, բերք:

Բար'աշողըմ—ողջույն, բարի հաջողություն:

Բարեբար—հավասար:

Բարխանե—կահ-կարասի, տնային իրեր:

Բարձով—տեղով քնք ընկնել—հիվանդանալ, պառկել:

Բարուր—վառոգ:

Բերախտ—անբախտ:

Բեղովաք—անպետք, փուշ, անառակ:

Բեղգյան (բաղգյան)—առտորական (ղզեստի, կտորի):

Բեքար—ավելի վատ, վատթար:

Բեխարար—անտեղյակ. խախտակ:

Բեղաֆիլ—հանկարծակի:

Բիլին—ուղեղ, խելք:

Բիլիք մեքել—հանկանալ:

Բեքարել—մշակել, խնամել:

Բեքան—փոխ. հատ, անգամ:

Բեքանի գուլ—կարծիքը:

Բեքանի գալ—հանդիմանական խոսք. բով մեկի բերանը փակել, լռեցնել:

Բեքանի շիր շի բըզլի—անդադտնապահ է:

Բեքարա—անպետք:

Բծուր—կազմ փոքրիկ աման, պուլիկ:

Բիլակ—բազուկ:

Բիւն—ծերունի, տարիքով մաքուր:

Բիւաղի—բուրբ, ամենքը:

Բիւղան—հանկարծ:

Բլրուլ—սոխակ:

Բլել—թարախալից ուռուցքը պատռել:

Բնամ գալ—առաջանալ, բուսնել:

Բեիր—ցից:

Թղուղ (բղղ) — կավի աման, որտեղ յուղ,
կաթ, մածոն են լցնում:
Բմբուլ — փետուր:
Բնակայել — տուն ու տեղ դառնալ, հաս-
տատվել:
Բշտել — 1. բշտիկ առաջանալ: 2. հրել,
հրմշտել, գրգռել:
Բռլ — շատ, բավական:
Բռլի տալ — թրե զալ, թափառել:
Բռլակ — խումբ:
Բռղշա — կապոց:
Բռյախանա — ներկատուն:
Բռյ-բուսաք — հասակ ու տեսք:
Բոնն — կոտորած ամանի մի մասը:
Բոնն անել — փխր. սպանել:

Բոշ — թուլլ, ազատ:
Բռնն — բոլորակ՝ կտր հաստ հաց:
Բռնավոր — բանտարկյալ:
Բրախել — արձակել, ազատ թողնել:
Բրիշակ — ավերակ:
Բրդուն — պատառ, մաս, կտոր:
Բուբու — բուս:
Բուրա — 1. երազում տեսած սիրահար,
սիրելիան, սիրուհի: 2. պաշտելի, սիրելի:
Բուրիլ — շիշ:
Բուխարի — պատի մեջ շինված վառարան,
որի կամարանման բերանը միշտ բաց
է լինում:
Բուսուն պանել — ծածուկ մեկին հետևել,
դարան մտնել, լրտեսել:

Գ

Գեյմ — կեպարանք:
Գեննավը տալ (գետնավը տալ) — վայր
գցել:
Գլմվել — անհետանալ, կորչել:
Գիղիջըղ — կեցցե՛, ապրի՛:
Գիլա — 1. խաղողի առանձին հատիկ: 2.
աչքի բիբ:
Գլխել — գերազանցել:
Գլխի վրեն մոլորած մնալ — գլուխը կորց-
նել՝ շփոթվել, մոլորվել:
Գլխին-ոտին անել — կոծել, լալ, ողբալ,
սգալ:
Գլխիցը ձեռ վեր ունել — մահը աչքն առ-
նել՝ նպատակին հասնելու համար:
Գլուխ — փխր. 1. սկիզբ, 2 անգամ, 3. ա-
ռաջնակարգ:
Գլուխը դել — գլուխը յուղել՝ համոզելով
խաբել:
Գլուխը վայ տալ — սգալ, փռմանել:
Գլուխ վե բերել — խոնարհվել:
Գլուխ տանել — ծանծարացնել:
Գյաղա — 1. ծառա, 2. խեղճ, նվաստ:
Գյալաջաղ — գալիք:

Գյամ — սանձ:
Գյամիլ — նալ, նավակ:
Գյամշի — նավարար:
Գյոզալ — զեղեցիկ, թանկագին:
Գյուլ — լիճ, լճակ:
Գյուրա — համեմատ, շափ:
Գյուզյում — մետաղյա սպիրտ:
Գյուլաբաբին — ռսկեթել, ռսկեհուռ (ծա-
պավեն):
Գյուլա — գեղակ (հրացանի):
Գյուլի բաղ — առասպելական ալդի, որ
անմահական ծառ է բուսնում, ծաղկա-
նոց:
Գշերով — գշերհանա — առավոտյան վաղ
արշավույթին:
Գաբուլ — դադաղ:
Գուսել (գուսա տալ) — ծնծել:
Գուֆի փաղ վեր տնել — համաձայնել, չհա-
մառել, զիջել:
Գրվաճա — ծանրության շափ՝ 400 գրամ:
Գուրգ — զնդաձև, երկաթադամ գլխով և
կարճ բռնակով սաղը զենք:

Դեղա—հյուղ, վրան։
 Դադարկուն քնկենլ—փախստական լինել,
 հեռանալ, տեղ ու դադար կորցնել։
 Դալալ—մոնենտիկ։
 Դալի—գիժ, ծուռ։
 Դադդան—դաշտան—սարից-քարից։
 Դադդորիկ անլ—դադել, սաստիկ ժե-
 ժել, կակձնցնել։
 Դամաղ—քիմք։
 Դամաղ Բաշլ—փխր, լավ տրամադրու-
 թյան մեջ լինել։
 Դաստախուն—սփռոց։
 Դավա—ուղտ։
 Դավի—վհե, կոխվ։
 Դավարեռ—ուղտարեռ։
 Դավուլ—թմրուկ։
 Դատում—աշխատանք, վաստակ։
 Դարտ (դարդ)—վիշտ, ցավ։
 Դարդավարամ քնլ—վշտերով ծանրա-
 բեռնվել, վշտից հիվանդանալ։
 Դարսըվորել—դարձվոր դառնալ՝ պլան-
 դակվել։
 Դաման—1. հարդ, 2. բժշկություն։
 Դարվազա—դարպաս։
 Դսփ—թմրուկ։
 Դի դասլետ—հիվանդի սրտառելիք։
 Դեղ ու դիւր անել—բուժել, առողջացնել։
 Դմ քնկենլ—արդիւրի հանդիպելով կանդ
 առնել, դեմ առնել։
 Դկիւն—որովհետեւ։
 Դե—երեւակայական զազան՝ հերթաթների
 մեջ։
 Դեղել—ուղղել։

Դերք—հարված. անգամ։
 Դիլիմ—շերտ, կտոր։
 Դիմ—կողմ։
 Դինջ—հանգիստ, անդորր։
 Դինքանալ—հանգստանալ։
 Դիվան—դատաստան, դատարան։
 Դիվադարա անել—անհանգստացնել։
 Դիք—բարձրություն, բլուր, զանգված։
 Դեա—ազնիւ։
 Դմքնիկ—դեր, փափրիկ։
 Դյուզգան—հարթ, արձակ։
 Դյունիա (դունյա)—աշխարհ։
 Դուլար—ունեցվածք, հարստություն։
 Դունում—անգամ։
 Դոշ—կուրծք։
 Դոշակ—ներքնակ։
 Դոստ—բարեկամ։
 Դոստանալ—մտերմանալ, բարեկամանալ։
 Դովրան—ժամանակ։
 Դովրան Բաշլ—ժամանակ անցկացնել։
 Դոր—հերթ։
 Դորակ—ջրի փոքրիկ կուտ, փարւ։
 Դունալ—ամբակ։
 Դվո՞րը—ո՞րանդով, դեպի ո՞ր կողմը։
 Դուզ—դաշտ, հարթավայր։
 Դուշման (դուշման)—թշնամի։
 Դուշմանեալ քնլ—թշնամուց վնասվել։
 Դուռում—սլատառ։
 Դուր շինել—դուր փակել։
 Դուս անել—արձակել։
 Դուս քնլ—գուրս դնալ՝ բնական կարիքը
 հոգալ։
 Դուրան—խանութ։

Փգին—արագ։
 Եդ Բցող—ձնող։
 Փղի—սու։

Եքիմ (եքրմ)—որր։
 ԵլԲան—առադատու։
 Եղ—յուզ։

Եմ—կեր, ուտելիք:
 Եմակ—տե՛ս եմ:
 Եմիշ—սեխ:
 Ենեա—հետո:
 Ենեուց—ետեից:
 Եռալ—շարժվել:
 Եռ ու քո—խիստ քոր, քերվտուք:
 Եսի՛մ—ես ի՛նչ իմանամ, չգիտեմ:
 Եսիր—գերի:
 Ետ ընկնել—հղիանալ:

Երեսիցը կախ ըլնել—սաստիկ զզվեցնել:
 որե՛նք բան խնդրելով:
 Երեսնարբ—երես, դեմք, դիմադժեր:
 Երմիշ ըլել—քայլել, առաջ գնալ:
 Երիկ (երդիկ)—հին տներ խառնիքի ալձ:
 քաջվածքը, որ ծառայում էր իբրև լուսամուտ և օդահան:
 Երկնի աստղերի ճեննա խաղալ—առաջնակարգ, լավագույն, հրեղեն:
 Երա—մեծ, ահագին:

Զ

Զարի—հեց, մանավանդ:
 Զանար—թույն:
 Զանալ տանել (զետլ)—զզվեցնել, զզվել:
 Զաղա—քարայր, այր:
 Զանաղի—սիրուն, գեղեցիկ:
 Զանգու—տե՛ս օրգանգու:
 Զանգուլակ—զանգ, բոժոժ:
 Զանաշ—զոքանշ:
 Զառար—մետաքս:
 Զավղ (զավթ) ըլել—զսպվել, հետ պահվել:
 Զաղ—բան:
 Զարգար—սկիերիչ:
 Զարգանդել—սարսափել, վախենալ:
 Զարպ (զարբ)—հարված, թափ, ուժ, զորություն:

Զերգամբի—ներքնատուն, նկուղ:
 Զլրխ—զրահ:
 Զիան—վնաս:
 Զիլ—շատ, խիստ, սաստիկ, սուր, բարձր:
 Զեղան—1. բանտ, 2. սալ (դարբնոցի):
 Զեշիլ—շղթա:
 Զոռ—ուժեղ:
 Զոռել—հաղթել:
 Զոռով—ստիպմամբ, ուժով:
 Զոռով—զուրով—հաղիվ—հաղ:
 Զվիր բերել—1. սարսափ ձգել, 2. ձանձրացնել:
 Զրից—զրույց:
 Զուլում—1. ուժեղ, 2. պատուհաս:
 Զուլումբյար—ահավոր, սարսափելի:

Է

Էթալ—գնալ:
 Էնրիբար—վարկ, երախտիք, հավատարմություն:
 Էն էրեսը—հակառակ կողմը:
 Էն քաշտեն—առավոտյան շուտ, արշալույսին:
 Էշխ—եռանդ, փափագ, սեր:
 Էր—այր, քարայր, քարանձավ:

Էրեսը պարզ անել—արդարացնել հույսը:
 Էրկու անել—կիսել:
 Էրկու ղոնից մի զուրը քաց անել—օղնու—թյան հասնել, նեղ տեղից փրկել:
 Էրկուֆոգիս—հղի:
 Էրնակ—երանի:
 Էտաժ—հարկ:
 Էփեջա—բավականին:
 Էգսի—մյուս, հաջորդ:

Ըղար (ըղար) — աղբաճ, աղլափ:

Ըղար — ալաքան, ալալափ:

Ընդար — ալաքան, ալալափ:

Ընդիան — ալա տեղից:

Ընչան — մինչև:

Ըշկալ — պահարան:

Ըսկի — բոլորովին:

Ըստերան — ալա տեղերը:

Ըստոն — սրանք:

Ըտի (ըտն) — ալգտեղ:



Քարառուկ — ապաշնորհ, անպետք, զղվելի:

Քարաբե — պատրաստութուն:

Քարա — նոր:

Քարաղան — նորից:

Քարի — շուն:

Քարաշոր — նորածնի ձեռքերը փաթաթելու շոր:

Քալակ — որոգայթ, թակարդ:

Քախուց — սանրելու ժամանակ թափված մազերը, թեղուկ:

Քախտ — դահ, անոռ:

Քանհ — կերպ, տեսակ:

Քաման — ցանկություն:

Քամամ — լրիվ, ուղիղ:

Քամաշ անել — նայել, հանդիսատես լինել:

Քամբալ — ծուլ:

Քամբան անել — պատվիրել, հանձնարարել:

Քամմել (քամբմել) — լրանալ:

Քամմ — թամբ:

Քամուզ — մաքուր:

Քայ — 1. հակ, բռն, կապոց, 2. համապատասխան, համասար, զույգից մեկը:

Քայղաշ — բեկերակից, հասակակից:

Քաշխուստ ծախել — նազկուտալ, շեմուշում անել:

Քաղան — բազն, փխբ. զեղեցկուհի:

Քաս — զավաթ:

Քալա — կոթավոր բոլորչի աման, տապակ:

Քալլա — գոմ (ձիերի, էշերի համար):

Քալլարաշի — ախոռապետ:

Քալու — կերպ, տեսակ:

Քարե — տան պատի վրա տախտակից շինած առանձին սարք՝ զանազան մանր-մունր՝ բան դարձելու համար:

Քար-քամբաղացնել — մաքուր, մաքրել:

Քարխը տալ — շրջվել, ձև ցույց տալ:

Քարս — հակառակ:

Քարհ — զավակ:

Քարը լաշել — ձին հեծած ժամանակ մեկին զավակն առնել:

Քափա — բարձունք, գազաթ:

Քափան — փորոտիք:

Քալ — միայն:

Քալիլա — միայն թե:

Քալիլի (քալլա) — տե՛ս թաքիլա:

Քերոն — փետրել, փխբ. ծեծել:

Քե դրել նս՝ արի տար — չկա, անհայտացել է, մեռել է:

Քեշի — թե մանկու գործիք, իլիկ:

Քեշտ — լվացքի աման:

Քեպու — փետուր:

Քեհ ընկնել — պառկել:

Քըլսոր — խաբել:

Քիթեն — անասունների չորացած աղբ, որ զաշտերից են հավաքում:

Քիկունդ գննիմ մաշի — (անեծք) մեռնալ:

Քիմարել — ձիուն հարդարել, խնամել, քերիլով մաքրել:

Թիփի—ձնախառն քամի, բուք:
 Թիֆա—պատառ, կտոր:
 Թլիսմ—կախարդանք, կախարդական իր,
 հուռութ:
 Թոզ ու դուման—փոշեխառն քամի:
 Թոլ ըլենել—զլորվել:
 Թոլը տալ—խարհել, համողել:
 Թոնքոն տալ—խաղալ, թռչկոտել:
 Թոնքոցալ—քրթմնշալ:
 Թոռ—ուռկան:
 Թոռչի—ձկնորս:
 Թոփ—կամոց, հակ:
 Թոփալ—ոտքից կաղ:
 Թոփ անել—համաքել:

Թվաեֆ—հրացան:
 Թրիշա—կտոր, կաթիլ, նշույլ:
 Թուրան—ծխախոտ:
 Թուլա—շան ձագ:
 Թուլուխ—1. տիկ, 2. միզափամփուշտ:
 Թուշ—այտ:
 Թուշ անել—ուղղություն վերցնել, շարժ-
 վել:
 Թուշ ըլենել—հանդիպել, պատահել:
 Թուշար—վաճառական:
 Թուֆ ու մուֆը կաշիլ—սաստիկ ժարավել,
 պապակվել:
 Թեֆաթ շիզել—խոսքը կատարել, տված
 խոսքից չհրաժարվել:

Ժ

Ժած գալ—շարժվել, երկրաշարժ լինել:
 Ժամ—հկնդեցի:
 Ժեշտել—թիթեղապատել:

Ժեշիլ—տե՛ս ղեշիլ:
 Ժոււմ—անդամ, պահ:

Ի

Իբրուդ—սղենձ ջրածիկ:
 Իզ—հետք:
 Իզակուրուտ անել—հետքը կորցնել:
 Իզին տալ—թուլլումթյուն, իրավունք
 տալ:
 Իլ—հղիք:
 Իլլաֆիմ—մանավանդ, հատկապես:
 Իլլաշ—հետք, միջոց:
 Իլլի—ձիերի ջոկ, երամակ:
 Իլլըշի—ձիարած:
 Իմ միս կտրողին ուստ չգա—թշնամուս
 անգամ ալդպիսի բան չպատահի:
 Ինադ—վրժ:

Ինադ անել—հակառակվել, կամակոր դառ-
 նալ, համառել:
 Ինամ (իման)—հավատ:
 Ինձ քցել—ինձ հարցնել:
 Ինս—կենդանի արարած:
 Ինս ու շինս—կենդանի շուն:
 Ի՛նչ ես, ջի՛նս ես—մարդ ե՛ս, կենդանի
 ե՛ս:
 Իշտան—ախորժակ:
 Իշկիլ—պատկեր:
 Իսան—մարդ, արարած:
 Իսկը—ճիշտ որ, իսկույն:
 Իսաֆ—խիղճ, դուժ:
 Իստակ—մաքուր:

Լազաւն—կոնք:

Լազար—համ, հանուր, բազմականութիւն:

Լազարին—լազ, հանուրով, ճաշակով:

Լալ—1. համ 2. թանկագին քար:

Լալաշկ—լաց, աղաղակ:

Լալմիշ Բլել—անհանդստանալ, տանջվել:

Լախում—պայթեցում:

Լամբար—խարխախ, շղթա, օղակ:

Լայաղ—վայել, արժանի:

Լաշակ—ղխաշոր, շղարշ:

Լաշառ—անամսթ, կտի (կին):

Լափ—բոլորովին, ամբողջական:

Լափա—բիծ:

Լիւլկլ—հագնալ մի բանից:

Լեղին պատռվել—սաստիկ վախենալ:

Լեմս—գերմանացի:

Լիդ ու շիգար էրել—փխր. վշտացնել:
Լիդը (լիտր)—ծանրութեան չափ, մոտ
5 կգ:

Լիզվալորվել—խոսել սկսելը, մարդկային
լնդվում խոսելը:

Լիսն էրսից կարալ—շատ սիրուն լինել:
Լիսվելիս—լուսադեմին մոտ:

Լիս ու Եար անել—օգնութեան հասնել,
օգնել:

Լոդմա—բժիշկ:

Լոզգել—կնդստտել, քսելով կնդստտել,
սպաւանել:

Լոֆ—քայլ:

Լոֆ տալ—ցատկել:

Լուլուկալ քցել—ազատարար խմել, հար-
բել:

Խ

Ֆարար—լուր, տեղեկութիւն:

Ֆազինա—գանձ, հարստութիւն, դանձա-
բան, դրամագլուխ:

Ֆարա—փորձանք:

Ֆարարալ—զմբաստութիւն, անհաշո-
ղութիւն:

Ֆարեր—1. ի պատիվ, 2. համար:

Ֆար—տես՝ խաթեր:

Ֆալ—բիծ, նշան մարմնի վրա:

Ֆալար—պարզե, նվեր:

Ֆալիս—մաքուր, անխառն:

Ֆաղֆ ու խայտառակ անել—անպատվել,
անարգել, ծաղրածանակի ենթարկել:

Ֆալիս—ծողովուրդ, բազմութիւն, փխր.
օտար:

Ֆամ—անփորձ, անմշակ հող:

Ֆային—չարամիտ, նենգ, ծուռ:

Ֆան—խելանատեղ:

Ֆանչալ—զաշուկ:

Ֆաշիլ—ալլուրից կամ ձաւարից եփած
կերակուր:

Ֆաշլամա—եփած միս:

Ֆառաղ—հիւան, ատաղձագործ:

Ֆասիար—բնավորութիւն:

Ֆար—որդ:

Ֆարարա—ավերակ:

Ֆարար անել—փշացնել:

Ֆարար Բլել—փշանալ:

Ֆարը—ծախս, հարկ:

Ֆարշել—ծախսել:

Ֆարշլըղ—ծախսելու փող:

Ֆելամաղ Բլել—ապշել, դարմանալ:

Ֆելֆը էքալ—հիւանալ, սքանչանալ, դմալ-
վել:

Ֆելարխանա—1. անկեղանոց, 2. ժողո-

վարան, ուր հավաքվում են պարապ
մարդիկ և ժամանակ անցկացնում:
Խեռ—օգուտ, վաստակ:
Խեղատ—խեցի:
Խելվալ—շարժվել:
Խի—ի՞նչու:
Խիզան—կին:
Խմորակեր—սիրտ:
Խելեր (խոլերա) — մաղձախտ (հիվանդու-
թյուն):
Խովար—հանդիստ, անդորր, թաքուն:
Խովարացնել—դատարկել, ազատել:
Խոնչա—փայտից պատրաստած մատու-
ցարան:
Խոնչա շինել—բաժին (նաև ուտեստ)
պատրաստել, հարսանիք կամ ծննդկա-
նի մոտ գնալիս:
Խոշ ու բեշ անել—զրույց անել, սիրաբանել:
Խոջով—սիրով, համերաշխությամբ:
Խոսքերն իրար հասնել—վճճի բռնվել,
բանավիճել:

Խոսք կապել—պայմանավորվել:
Խոսք կտալ—մերժել:
Խոսք մին անել—իրար հետ միաբանվել,
համաձայնել, զաշնավորվել:
Խոսք մեկ շոքս պատի մեջ—զաղտնիք-
ու ոք շիմանա:
Խոտոց—ձկան մեքքի մասը:
Խոք ու փոք—խորտուրորտ, անհարա-
զատ:
Խովակ—ճեղք, պատի մեջ անցք:
Խոլիտ—զիրկ:
Խրիդ—առևտուր:
Խրխի—կենդանիների մորթ, որ հերիաթ-
նեքում հագնում են մարդիկ կենդանի-
ների կերպարանք ստանալու համար:
Խուղավորդի—աստվածատուր:
Խուրդել—փողը մանրացնել:
Խուրջին—երկու աշկանի տոպրակ:
Խուրուխուր—տաշեղ, փայտի կտոր-
տանքներ:
Խև—հիմար, գիժ:

Պ

Սեկ—անցք:
Սեղդ—ծանր, փխր. կամաց, հանգարտ:
Սեփել—խփել, հարվածել:
Սեֆ—լուսարաց:
Սիծ—ստինք:
Սիծաղատեղ—ծաղրի առարկա, խեղկա-
տակ:

Սլծեռ—խլիկի պոչը:
Սլուկ ընել—վեր թռչել:
Սովնդեն—ջրային ծագում ունեցող:
Սոր տալ—ծորել:
Սպտոն—նվազ, բարակ ձայն:
Սունդր դենլ—ծնկաչոք խոնարհվել:

Ն

Նալենլ—բռնել:
Նախկալ—դուլլի նման փայտե կամ մե-
տաղն աման, որով ջրհորից ջուր են
հանում:
Նավեն առնել—համաձայնությունը վերց-
նել:

Նալենլ—կանգնել:
Նալենլ ոտի—հղիանալ:
Նապալ—վերնագլխատ:
Նապիտ—կապույտ:
Նտոնպալ—ալգեպան:
Նտոբրվալ—կասկածավոր:

1. արմունքովն էլ անցկացնել—վերջին օգ-
 նությունն էլ ցույց տալի
 2. եղտակեր—փխբ. ժլատ
 3. լիսկոնձի տալ—զլխի վրա գլորվել,
 շրջվել
 4. իտել—ծողովել, կույտ անել
 5. իտառել—կույտ, հավաքած իրերի գունդ,
 խումբ (մարդկանց համար)
 6. լսն—բազարէ
 7. խտար—նշխիկ
 8. մըշտել—կամքել
 9. լուլել—պարուրել, ծրարել, փաթաթել
 10. լուլտիկ—ցածրահասակ
 11. լոխ—բմբշամարտի ձև, զոտեմարտ
 12. լոխ բռնել—գոտեմարտել
 13. լակում—կոկոն
 14. լոդի ընկնել—համառել
 15. լուրալ—գավազան

1. Կոնդ—1. անգամալուծ, 2. բլուր
 Կոտ—1. ցորեն շափելու փայտե աման,
 2. զլուխ
 Կպնել—բռնկվել (կրակը)
 Կոտնն ըլնել—գորավիզ լինել
 Կոնել—գատարկելով շուրջ ցամաքեցնել
 Կրնկել—կրնկակոխ հետապնդել
 Կուզ—շրաշուն
 Կունդ անել—խժոնել, հարստություն
 վատնել, մեկից փող վերցնել՝ լսալ
 Կունտի անել—տե՛ս կրխկոնձի տալ
 Կուշը—մոտր
 Կուռ—1. բազուկ, թև, 2. կոզմ
 Կուտիկ—փարշ
 Կուտապ գալ—գալարվել, կծկվել (սո-
 ղուն), փխբ. ցավի ազդեցությունից
 գալարվել, կծկվել (մարդ)

2

1. Զաղաղը—ժամանակ, միջոց, մոմենտ
 2. Զաղիւր—պատրաստ
 3. Զալ—գրություն, վիճակ
 4. Զալա—դռն
 5. Զալալ—արդար, հարազատ, իսկական
 6. Զալալ ա—արժանի է
 7. Զալալ մուր կարնակեր—պարկեշտ ընտա-
 նիքի զավակ, ազնիվ
 8. Զալրաք—երևի, գուցն
 9. Զալիվուր—ժնր, ժնրունի
 10. Զալ-մալրաք—անկասկած, հենց դա է,
 իհարկե
 11. Զալվաշի—հալվա պատրաստող
 12. Զվա—1. արդար, իրավացի, 2. վարձ,
 վճար
 13. Զախը կտրել—1. վարձ նշանակել, 2. հա-
 սանելիքը լսալ
 14. Զախիցը գալ—պատժել, ընկճել
 15. Զախլու—փխբ. նշանածը

1. Զախվեմազ—պարտքը, վարձը լսվող,
 պարտության
 2. Զաղ—խաղ, երգ, պար
 3. Զաղալ—պարել, խաղալ
 4. Զամա—բայց
 5. Զամալ—բաղնիք
 6. Զամամշի—բաղնիսպան
 7. Զամրալ—բռնակիր
 8. Զամրալ—հաշիվ
 9. Զամրալվել—փխբ. ընրել, անհետանալ
 10. Զամնալ—միշտ, մշտապես, բոլոր
 11. Զամը դուս գալ—ախորժելությունը կորց-
 նել, տախտկալի, ձանձրալի դառնալ
 12. Զայա—ամոթ, պատկառանք
 13. Զայաք—բակ, սրահ
 14. Զայիլ-մայիլ ըլնել—սքանչանալ, հիստալ
 15. Զայ-մայը գնացել, վայ-վայը մնացել—
 ծնրացել, հալից ընկել
 Զայիֆ—ոխ, քեն

Ղազար—պատիվ, հարգանք, նշանակու-
 թյուն.— ույժ, կարողություն
 Ղազ—սաղս
 Ղազար—փորձանք, պատուհաս, պատիժ
 Ղազար անել—պատժել
 Ղազարել—տես՝ զազար անել
 Ղազիա—վտանգ, փորձանք
 Ղար—շերտ
 Ղարիւր—ջորիւ
 Ղալիւր—կաղապար, ձև
 Ղալիւան—վահան
 Ղալմաղալ—աղմուկ
 Ղամիշ—նզնզել
 Ղամշի—մտրակ
 Ղայդա—1. երաժշտական նշանակ, 2.
 կարգ, կարգ ու կանոն
 Ղայրան—ժապավեն, երիզ
 Ղայիմ—ամուր, պինդ, փխր. ժլատ
 Ղայիշ—գոտի
 Ղայրար—ջանք, աշխատանք
 Ղայֆա—սուրճ
 Ղանքար—հասարակական մեծ կենդանի
 Ղանջըղ (ղանճըղ)—էգ շուն, գործ է ած-
 վում կանանց վերաբերյալ՝ անարգա-
 կան նշանակությամբ
 Ղաշանգ—սիրուն
 Ղաշաղ—ավազակ, փախստական
 Ղառին—սիրտ
 Ղասար—մտազործ, փխր. դահլիճ
 Ղաստաֆուն—սուտ քուն
 Ղաստի—դիտմամբ
 Ղավալ—1. թմբուկ, 2. շվի, սրինգ
 Ղավալ—ղարբը—գոմ (ձիերի, շորիներին)
 Ղարաւաշ—աղախին
 Ղարաւիւն—1. պահակություն անել, պա-
 հանել, 2. նշան բռնել
 Ղարաւուլ—պահակ
 Ղարաւուլ քաշել—պահանք, հանել
 Ղարիւր—պանդուխտ
 Ղափաբարմիշ անել—թոնրի խուփը աշն-
 պես ղնել թոնրի վրա, որ ոչ մի անցք
 չմնա

Ղափլան—վագր
 Ղաֆազ—վանդակ
 Ղաֆիլ—հանկարծ
 Ղար—չափ
 Ղիւմար—ցուրտ
 Ղիւմա—սիրտ կտոր
 Ղիւմա-ղիւմա անել—մանր-մունր կտրտել,
 հոշոտել
 Ղին—պատյան
 Ղմշել—ափսոսալ, մեղք գալ
 Ղնամիշ անել—հանդիմանել, նախատել,
 համոզել
 Ղոլան-ղոլղուն—ձիու թամբի պարագա-
 ներ, փորկապ, կաշվե փոկեր
 Ղոնաղ—հյուր
 Ղոնաղլըղ—ճաշկերույթ, հրավեր, հյուրա-
 սիրություն
 Ղոշուն—զորք, բազմություն
 Ղոշ—խոյ
 Ղոշաղ—քաշ, կտրիւն
 Ղոռաղա—անպետք
 Ղովտ—հնքիթների մեջ երեակայական
 հաղթանդամ, ահեղի զաղան, հրեշ
 Ղորք—ուղիղ, ճշմարիտ, արդար
 Ղորքմանց—ճիշտ որ, իրոք
 Ղսմար—բախտ, վիճակ
 Ղսմար ըլնել—վիճակվել
 Ղվար—ուժ, զորություն
 Ղրաղ—ծայր, եզր, ափ
 Ղրդի—բազն
 Ղութուր—պատյան, դադաղ
 Ղուղուլ—պարծենկոտ, հպարտ
 Ղութի—արկղ, առփ, սեղոն
 Ղուլ—ծառա
 Ղուլ—ուղեղ
 Ղումար—թղթախաղ
 Ղունգ—նզնզել
 Ղուշ—թուղթ
 Ղուսա—ցավ, հոգս
 Ղուրբան ըլնել—(փաղ. խոսք) մատաղ
 լինել
 Ղուրդ—գայլ

Ճաք—կորեկի հաց:
 Ճամփեն պանել—սպասել մեկին:
 Ճաշ—կեսօր, կեսօրվա հաց:
 Ճապկի—ծառի տեսակ:
 Ճար անել—օգնել, հնարը գտնել:
 Ճաճել—ճեղքվել, փխր. բարկանալ:
 Ճիտ—պարանոց, վիզ:
 Ճիտ անել—գրկախառնվել, փաթաթվել:
 Ճխտել—1. սեղմելով դնել, հագցնել, 2. լցնել:
 Ճղակ—ճեղք:

Ճղրիկ—ճաղար, կապույտ աչքեր:
 Ճլմնդմնտել—ճուղեր տալ, բազմանալ:
 Ճնաղ—թուղենների թամբանման ոսկոռ,
 որով զրազ են բռնում:
 Ճոք—1. բաժին, մաս, 2. գործվածքնդնե:
 Ճորոպ—պատուոված, մաշված:
 Ճսր անել—բաժանել, կիսել:
 Ճրագվառոց—երկկոյան կողմ:
 Ճրագքաք—փայտե բարձր աշտանակ, որի
 ծայրից փոքր-ինչ ցած հազցրած փայտե
 թաթի վրա դրվում է ձկնով լի ճրագը:
 Ճուլակալիլ—շատ ճուտեր բերել:

Մ

Մաղա—1. էգ կաքավ, 2. ախորժակ:
 Մաք ընել—ապշել, զարմանալ:
 Մաքալ մնալ—հուսահատվել, շիմանալ
 ինչ անել, շշկլվել, շփոթվել:
 Մաքաք—կավն աման:
 Մալ—ապրանք, հարստություն, բնական
 կենդանիներ:
 Մալիաք—արձեք, ինքնարժեք:
 Մալամիշ ընել—տանջվել:
 Մալուլ—տխուր:
 Մալուլ-մշկուլ—մոլորված, տխուր-տըր-
 տում:
 Մսլում անել—երևալ, որոշվել:
 Մախլաս (մախլասի)—վերջապես, ինչևի-
 ցե:
 Մախմուր—թավիշ:
 Մախոխ—թթու զրած կաղամբով և ձա-
 վարով պատրաստած անձուր ապուր:
 Մախուս—դիտմամբ, հատուկ, դիտավո-
 րությամբ:
 Մանը տալ—սպանել:
 Մաղբուն—զուրկ, զրկված:
 Մաղբուն պնել—փշացնել, ոշնչացնել:
 Մայա—1. դրամադուլիս, 2. մակար:

Մայիլ մնալ—հիանալ մի բանով, զմայ-
 լել, զարմանալ:
 Մայիֆ—կույր:
 Մանկզիլ—տարածություն, տարածության
 շափ, ասպարեզ:
 Մաշակար—մաշիկ կարող, մաշկակար:
 Մաշալ—միջոց, ժամանակ:
 Մասալ—դրույց, պատմություն:
 Մասլանաք—զրույց, խորհուրդ:
 Մասլանաք անել—խորհրդակցել:
 Մարալ—եղջերու, փխր. գեղեցկուհի:
 Մարդ-մաղաք—ոչ ոք:
 Մարմանդ—խաղաղ:
 Մարշ—գրազ:
 Մարիֆաք—շնորհք:
 Մգար (մկար)—միթե, արդյո՞ք, ուրեմն:
 Մեգար—1. մազից և բամբակից գործած
 սփռոց, 2. կանանց զոգնոց:
 Մեյղան—հրապարակ, ասպարեզ:
 Մեյղանը կտրել—հրապարակը անցնել:
 Մեյրախանալ—ախոռ:
 Մեյիդ—դիակ:
 Մեշա—անտառ:
 Մզրախ—նիզակ:

Մըխելի—մի թիշ:
 Մըզրբը կոխել—մթնել:
 Մըն էլ—մեկ էլ, նա:
 Մի բարձի ձերանալ—(բարեմաղթ. ամուսինների մասին) մինչև վերջը համե-
 բաշխ ապրել:
 Մի դափիլ—տես՝ դափիլ:
 Միքամ—իրոք թի:
 Միկնտից—միանգամից:
 Միկունաբ—ծեղների միակ որդին:
 Միբզամ—աներորդի, աներձագ:
 Միտլ—ժամանակամիտոց:
 Մղուր գալ—մեղքը խոստովանել:
 Մնծրվել—վառվել, խանձվել:
 Մոտի-մոտի անել—կեղծել, հանձնանալ:
 Մարիցն ըլնել—ծնվել:
 Մտանան անել—մոռանալ:
 Մոփի անել—նայել, տեսնել:

Մըշիմ—մըշյուն:
 Մուխ—ծուխ:
 Մուհր (մոհր)—կնիք:
 Մուղաթ կնեալ—զգույշ լինել, պահպա-
 նել, հսկել:
 Մուխանեաթ—անհավատարիմ, դավա-
 վաճան, նենգ:
 Մում—մոմ:
 Մունեթ անել—աղաչել, խնդրել:
 Մուշամբա—մոմալաթ, մեղրամոմի հալ-
 վածքի մեջ ձգած ու հանած կտավ:
 Մուշամբել—մոմալաթով պատել:
 Մուշտուլուղ—ալքալուտեր:
 Մուս—վրձ, քն, ոխ:
 Մուսաալ—կեղտոտ, պիղծ:
 Մուրագ—իղձ, ցանկություն:
 Մուրախան անել—արձակել, ազատել:
 Մուֆրա—ծրի:

Յ

Յա—կամ:
 Յադ—օտար:
 Յալ—1. բաշ, 2. բլուր:
 Յալլա—(բացակայանքից) հալգե
 գնաց:
 Յախա—օձիք:
 Յախու—սպիղանի:
 Յադի—թույն:
 Յադվել—թունավորվել:
 Յադուգ—խնչու:
 Յան—կողմ:
 Յանի բե—իրք թի:
 Յանդլիշ—սխալ:
 Յաշ—տարիք:

Յասալուլ—ոտերկանուխյան ստորին
 պաշտոնյա:
 Յալաշ—1. կամաց, դանդաղ, 2. սպասիր:
 Յարա—վերք:
 Յարալու—վարալու—վերավոր:
 Յարալ—զենք:
 Յափնջի—թաղիքից պատրաստած վերար-
 կու, ալժենակահա:
 Յուլա գնալ—հարմարվել, հաշտ ապրել:
 Յունլա—առվույտ:
 Յուդան—վերմակ:
 Յուդանիք քացի տալ—երկար ժամանակ
 հիվանդ պահել:
 Յուլում տալ—ուտել-վերջացնել, ուղն-
 լացնել:

Զ

Նազիր-վեզիր—թագավորի նախարար,
 պալատական:

Նազ ու տուզ անել—կոտրատվել, նազ-
 կըտալ:

Նախորդի—նախորասպան:
 Նախախ—անաբողոք, անխրափացի:
 Նաղլ—գրույց, պատմություն:
 Նաղլ անել—պատմել, ասել:
 Նաղդ—կանխիկ, պատրաստի, առձեռն:
 Նաւ—խոնավ:
 Նաւաղուլ անել—անխուհեմություն, ան-
 մտություն անել:
 Նամարդ—ամարդի:
 Նաշար—խնդ, թշվառ, անճար:
 Նուրդըլան—սանգուղթ (շարժուն):
 Նաֆաւ—շունչ:

Նետուանդ (նետվանդ)—աղեղն ու իր
 ալաքավոր նետը:
 Նըվալ—թույլ ձայնով լաց լինել:
 Նլաք—շար գիտավորություն, շար աշք:
 Նիլնել, նիլլալ, (նի ըլնել)—բարձրա-
 նալ, հեծնել:
 Նխտից ընկնել—ուժասպառ լինել:
 Նըրդալ—նըլալ, քնել:
 Նորաք—հերթ:
 Նորեր կիտաւ—անտրամադիր, դժգոհ:
 Նոխտա—սանձ՝ առանց բերանի երկաթի:
 Նոխար—ծառա:
 Նուրալ—առաջին բերքը:

Ե

Շալակ—բեռի այն քանակը, որ մարդ
 միանգամից կարող է շալակով տանել:
 Շանել—հոգ տանել, խնամել:
 Շայի (շանի)—հինգ կոպեկանոց:
 Շամաղան—մոմակալ:
 Շանց տալ—ցույց տալ:
 Շառ—փորձանք, զրպարտություն, վնաս:
 Շարքաք—քաղցր ջուր:
 Շաֆիլ—պատկեր, նկար:
 Շաֆաղ—շողթ:
 Շենքա—շինություն:
 Շեպել—հարվածել, խփել շեշտակի:
 Շեք տալ—մի բանի վրայով ոտը գցել,
 անցնել:
 Շըլակ—տես՝ շալակ:
 Շիրախաւա—ներքնառուն, նկուղ, ուր
 պահվում է շիրան՝ քաղցուն:

Շիֆել—պատրաստել, շինել:
 Շիլնե—պարանոց, վիզ:
 Շնաղ—վկա:
 Շնար—քաղաք:
 Շերոկիլ—քնել, պառկել, նստել:
 Շըկվել—շփոթվել:
 Շորշոֆ—1. խիստ վախի, երկյուղի ազ-
 դեցության ենթարկվելը, 2. բարի կամ
 չար ազդեցության ենթարկվելը, 3. ցը-
 նորթ:
 Շվաֆ—ստվեր:
 Շուլալվել—փաթաթվել:
 Շուլուֆյուր ըլնել—հարբել, վեր ընկնել:
 Շուշա—ապակի:
 Շուշարանդ—ապակե շրջանակներով
 ծածկված պատշգամբ:

Ո

Ոնեւն ընկնել—խնդրել, աղաչել:
 Ոռն-ռռ—հետ-հետ:

Ոռք—ամանի տակը, հետեի կողմը:
 Ուր ծանդրանալ—հղիանալ:

Ուտով—զլիտով—ամբողջովին:
Ուտը հաճադաւովել—երթնեկությունը դա-
դարել:

Ուրբովերի—այրի կիւն, կամ կին կորցրած
(մեռած) տղամարդ:
Ո՛րդի (ո՛րդի) — ո՛րտեղ:
Ուրծ—արու:

2

Չադիր—վրան:
Չարել—1. բռնել, ճանկը զցել, 2. կապել,
կապտտել:
Չարմիշ րլնել—մեղտեղից կտրվել, փխր.
համբերությունից հանել:
Չարու—թոկ, պարան:
Չախ—ժամանակ:
Չախմախ—կայծահան, հրահան:
Չամի (չամի)—սոճի:
Չայլաղ—գետի շորացած հուն, ուր աճում
է բուսականութիւն:
Չայիւր-շիման—կանաչ խոտով ծածկված
տարածութիւն:
Չայ շինել—թեյ պատրաստել:
Չանա—ծնուն:
Չանգ—մինչև:
Չանշուլ—լայն բացած թափ:
Չավ րլնել—տարածվել:
Չարդախ—տան կտուրին շորս սյունով
փայտե շինութիւն՝ հասարակ ծածկով:
Չարեմտար—մեկ քառորդի բաժնետեր:
Չարք տանել—(փաղաք. խոսք) մեկի ցա-
վը տանել:

Չարխ—մեքենայի անիւ:
Չարսար (չարսավ)—սաւան, ծածկոց:
Չափախանի—արագ, արշավասույր:
Չակուլ—մուրճ:
Չեշուտ—տեսակ, նմուշ:
Չեշուտ—ծաղկատար:
Չեմա—բկով կոշիկ:
Չընդրլ (չընդիլ)—քարակույտ, կարկառ:
Չրոտալ—հորդալ, հոսել:
Չիւ-շին—մաքուր, խտակ:
Չիփլաղ—մերկ:
Չորան—հովիւ:
Չուլ—վայրի, ամայի տեղ:
Չոռ—ցաւ, նաև կենդանիների և բույսերի
հիվանդութիւն:
Չսփշի—ցախ հալագոր:
Չոք—ծունկ:
Չվան—պարան:
Չրաղ—1. ճրագ, 2. հովանավոր:
Չրաղդան—հրավառութիւն:
Չրքմիշ անել—մանրացնել:
Չուք—արոր:
Չուքշի—լիթով վար անող, հողագործ:

3

Պաշել—համբուրել:
Պառ մնալ—փխր. լիստենալ, լմերձենալ,
հաղորդակից լինել:
Պատանել—մեռելին շոր հագցնել:
Պատրման—պատի մեջ շինած պահարան:

Պատկերման—եկարիշ:
Պեծ—կայծ:
Պեծին տալ—կայծկտալ, փայլփլալ:
Պզտի—փոքր:
Պընել—պահել:

Պիճը—քիթ, քթածակները:
 Պլակվել—1. կաշեհան լինել, քերծվել, 2.
 կողոպտվել:
 Պենդ—կնդակ, կտոր:
 Պային կանգնել—համառել:
 Պեզ—եղջուր:
 Պելովիկ—կտոր, լրիվ:
 Պոռշտի անել—համբուրվել:
 Պոտեպոտունել—լիքը:

Պտուղ—փխր. սերունդ:
 Պռունկ—1. շրթունք, 2. եզր:
 Պրծնել—վերջացնել:
 Պրիկաշիկ—գործակատար:
 Պրծացնել—աղատել, փրկել:
 Պուլիկ—կավն աման, կնուճ:
 Պունախ—անկյուն:
 Պունուր—փոքր, կրտսեր:
 Պուտ—կաթիլ:

Ջ

Ջաղու—վհուկ, կախարհ:
 Ջաղուֆյա—տես՝ շաղու:
 Ջախլախ—հին, խաբխու:
 Ջայնամ—տես՝ ջհանդամը:
 Ջամդակ—դիակ, լեշ:
 Ջամ—պղնձե աման:
 Ջան ասել, ջան լսել—սիրով լինել, շահ-
 կառակվել:
 Ջանըմաման—(ռզևորոզ խոսք) կեցցե:
 Ջանըմ-գյոզըմ—(աղալանք) ջանըմ-
 ալքս, փխր. մի՛ անի, մի՛ լինի:
 Ջանալար—գազան, նաև՝ ուժեղ:
 Ջանին հասնել—համբերությունը սպառ-
 վել:
 Ջանլար—դահիճ:
 Ջան-փուլտ—երկաթե մարմին:
 Ջաննաք—դրախտ:
 Ջառ ցցել, ջառ կանչել—վիճակ գցել,
 հայտարարել, հռչակել, իմաց տալ:
 Ջառչի (նառչի)—մուկետիկ:
 Ջառմա—տուգանք, վնաս:

Ջավանիր—գոհար, թանկագին քար:
 Ջարդուխուրք անել—կտոր-կտոր անել:
 Ջղիր—խաղ՝ ձիարշավ:
 Ջէյրան—եղնիկ:
 Ջերկ—կարգ:
 Ջըլիզ—բուրք, բուրբոկին, ափսիս:
 Ջրըլիսիլ—ծնծել:
 Ջիգյար—1. թոք, 2. զույթ, սեր:
 Ջին—դե, շարք:
 Ջինս—1. կնեղանի, 2. սերունդ:
 Ջնաղամ—դժոխք:
 Ջները գալ—գայրանալ:
 Ջոկ—առանձին:
 Ջվալ—հաստ կտորից կարած մեծ պարկ:
 Ջրջհանել—չուր ցանել:
 Ջրվեք անել—միզել:
 Ջուխտ—զույգ:
 Ջուղաք—պատասխան:
 Ջուղաք տալ—պատասխանել:
 Ջուռա—տեսակ:

Ռ

Ռադ անել—կորցնել, հեռացնել, վռնել:
 Ռազի ըլնել—համաձայնել, բավական
 մնալ:

Ռամ ցցել—գուշակել:
 Ռամդար—գուշակող:
 Ռանգ—զույն, տեսակ:

Ռաստ գալ—պատահել:

Ռեհաք (ռահաք)—հալածակ, ժողովուրդ:

Ռըշպար (ռանշպար)—երկրագործ:

Ռուզղ (ռըզղ)—ուտեստ, ապրուստ:

Ս

Սարաք—պատճառ:

Սարբ անել—համբերել, սպասել:

Սարբ գալ—փոշոտել:

Սաղա—զուտ, ամբողջովին, միմիայն:

Սաղաղիւն—ի սեր:

Սազ—երաժշտական լարային գործիք:

Սազել, սազ գալ—հարմարվել, հաշտ լինել:

Սալ—տափակ քար:

Սալա—ձառի դալար շյուղերից պատրաստված սկուտեղանման մատուցարան:

Սալախանի—թեթևադուլի, թեթևամիտ:

Սալամար—առողջ, ապահով:

Սալդար—զինվոր:

Սալը—լուր, համբավ, տեղեկություն:

Սալը—սուլուղ—տե՛ս սալըղ:

Սալբարդ անել—խիստ ծեծել:

Սաղ—ողջ, առողջ, ամբողջը:

Սաղացանել—առողջացնել, փխր. վաճառել:

Սաղ—սալամար—տե՛ս սաղ:

Սաղրիկ—ծանծաղ:

Սաղուքյուն—առողջություն:

Սաղի—արագավազ:

Սավթ—հարմար միջոց, հարմարանք:

Սավթին—հարմար, վարպետորեն:

Սայիշ տանել—կասկածել:

Սաս—սավուր—ձայն, ձեն ու ձուկ:

Սավայի—բացի:

Սավաջաղ—ջրաղացի նավը:

Սատանի ձին նիլել—փխր. համառել, չհամաձայնվել:

Սատանի քամի (սատանի քուլուլուգ)—պատուաճողմ:

Սատկած—փխր. թույլ, անպետք:

Սառաֆ—սեղանավոր, դրամափոխ:

Սառվացնել—սովորեցնել:

Սառ ու կարգ—պատրաստություն, տան կահկարասիք:

Սախի բն—խրոն թն:

Սենրի—1. կախարդանք, 2. խորհրդավոր,

3. դուշակող:

Սենրազ—տե՛ս սենրի:

Սենր անել—զբոսնել:

Սըլս—խիտ, մոտ, մտերիմ, ամոթ:

Սըխկել—ծեծել:

Սըմար—ժամ:

Սըռ—գաղտնիք, նաև՝ ցուրտ:

Սլար անել—պատասպարվել:

Սիլա—ապտակ:

Սինի—սկուտեղ:

Սինոբապետ—առննապետ:

Սիրտ անել—համարձակվել:

Սիրտը բերանովը դուս գալ—սաստիկ հուզվել, նեղանալ:

Սիրտը լիք—վշտերով ծանրաբեռնված, վշտակիր:

Սիրտը մաշել—տանջել:

Սիրտը վեր ունել—հավանել, համաձայնվել:

Սիրտ ունենալ—1. տրամադրված լինել, 2. քաջ լինել:

Սնոռ (սինոռ)—սահման:

Սովթար—սիրալիր զրույց:

Սովդալար—վաճառական:

Ստալան—բաժակ:

Ստոլ—սեղան:

Սրա—կարգ, հերթ:

Սուրգյուն անել—հալածել, աքսորել, բշել,
հնազանդել:
Սուրու—հոտ (ռիսարի):
Սուփրա—1. սփռոց, 2. սեղան:
Սևաւրտել—տխրել:

Սեւացնել—փխր. զայրացած մի բան տալ:
Սֆրա—առաջ, նախ, փխր. օրվա առաջին
վաճառքը:
Սֆար—գեմք:

Վ

Վաղա—ժամկետ:
Վազիր—թագավորի նախարար, պալա-
տական:
Վազը գալ—թողնել, ձեռք քաշել, հե-
ռանալ:
Վալադ—տեղյակ:
Վախտ—ժամանակ, միջոց:
Վանք—թարախ:
Վառյաք—ավանդ, պալման, կտակ,
ուխտ:
Վարամնտել—վշտանալ, հուզվել:
Վարավուդ անել—տեսնել, նկատել:
Վարձֆ—լավութիւն, բարի գործ:
Վախիլ—պալատական:

Վեզիր—տես՝ վազիր:
Վեֆիլ—տես՝ վաքիլ:
Վե գալ—իջնել, նստել:
Վե կանել—վերցնել:
Վե կենալ—նստած տեղից վեր կենալ:
Վեր ածել—թափել, թողնել:
Վեր ընել—բարձրանալ:
Վեր ունել—վերցնել:
Վեր քցել—վայր ձգել:
Վիրի գլուխ (վերի գլուխ)—վերը, բարձր
փխր. պատվավոր տեղ:
Վիրի-վիրի—ամայի, անմարդաբնակ,
վայրենի:
Վիրունի—վայրենի:
Վրա անել—գցել, նետել:

Յ

Յագ անել—լուել, ձայնը կտրել:
Յալ—խփել, ծնծել, հարվածել:
Յալտա (տալդա)—պատասպարված, մե-
կուռի, ապահով, տեսողութիւնից
ծածկված:
Յալու քիմի—խփելուն պես:
Յակիքը դուս գալ—երախտահատույց լի-
նել:
Յամար—երակ, մկան:
Յայազ—դատարկ:
Յան մեք—կահ-կարասի:
Յապակ—մաս, ըպծին, կտոր, ծալ:
Յաշտ ու մադը կապել—հացը ուտել վեր-
ջացնել:

Յատանիք ընել—տատանվել, երկմտել:
Յատաշ—տատասկ:
Յատմեր—մանկարարձուհի:
Յարադաշ (տարադան)—կախաղան:
Յարադաշի քաշել—կախաղան հանել:
Յափան—ջրաղացի ցցի տակի տափան,
կարճ գերանը:
Յափ կենալ—թաքնվել:
Յեղեքը քցել—անկողին քացել:
Յեղը մենել—անկողին մտնել:
Տրոննիկ տալ—խաղալ, ցատկել:
Տիրունի—տեր ունեցող:
Տկլոզ—մերկ:

Տկեռ—տիկ:
Տնագ անել—ծաղրել:
Տոլապ—պահարան:
Տոլի—բաժանի:

Տոտաշուր—նորածնի ոտի շորը:
Տուկզալ—գոմշի ձայն հանելը:
Տուզաղ—թակարդ:
Տուալը—ծայրը, սկիզբը:

Ճ

Յավը րոնել—ծննդաբերել:
Յակոլակ—չհասած, կիսահաս, խակ:
Յարել—ծնել (շան վերաբերյալ):

Յվրվել—ցրվել:
Յրտոն—չրազացի այն մասը, որտեղից
դուրս է հոսում ջուրը, ջրտուն:

Ո

Ուզընկան—ամուսնության համար աղջիկ
փնտրող:
Ումբը—կյանք:
Ումուդ—հույս:
Ունկ—կանթ, կոթ:
Ուշաք (ուշապ)—վիշապ:

Ուշագնաց ըլնել—ուշաթափվել:
Ուշունց—հայհայանք, հիշոց:
Ուստա—վարպետ:
Ուսուլով—դուրսընթացում:
Ուխտը—ուխտ լաց ըլնել—դառնապես,
հոնքուր—հոնքուր լաց լինել:

Փ

Փալան—համես:
Փանկվան (փանկան) —բմբիշ, լարախա-
ղաց:
Փայ—բաժին, մաս:
Փանջարա—պատուհան, լուսամուտ:
Փար—ձկան փոր:
Փարատել—թոնրի պատերը սրել:
Փարդա—վարագույր:
Փարի—հրեղեն, գեղեցիկ:
Փարխալ—պղնձե դուլլիկ:
Փարչա—փարչա անել—մաս-մաս անել:
Փափախաժալ—գզակի ծալք:
Փափախով անել—նշանացի հասկացնել:
Փեյիկ—գոմաղբ:
Փեշակ—արհեստ:

Փեշաֆար—արհեստավոր:
Փեշկիր—երեսուրբիլ:
Փեշֆաշ—նվեր, պարգև, ընծա:
Փըմփուխ—փափուկ:
Փրիք—աղբ:
Փրաղա—հետիոտն:
Փիլաֆան—աստիճան, սանդղամաս:
Փիլե—վատ, անպիտան:
Փոխան—վարտիք:
Փոստ—մորթի:
Փորավան—գեռես շծնված երեխա:
Փորացավ—փխր, մտադրություն:
Փոքրովել—սաստիկ այրվել, խորոզվել:
Փրքել—կտրտել:
Փուշկ—վիճակ:

Քալավա—ալեբրակ շենք:
 Քահրըրար (փահրըրար) — սաթ:
 Քաղալակ—կողով:
 Քամար—գոտի:
 Քաշկա—երանի թի:
 Քաշավի—ձավարից կամ բրնձից եփած շոր ճաշ:
 Քաշվել—ամաշել:
 Քաշալ—ճաղատ:
 Քառ—խուլ:
 Քաստանալ—աղքատանալ:
 Քավթառ—պառավ կին (անարգական մտքով):
 Քարգա անել—ասեղնագործել:
 Քարի հետ փաղվել, ավազի հետ մաղվել— շատ աշխատել:
 Քարերը կրծել—լաց ու կոծ անել, անհանգստանալ:
 Քարվանտարա—իշխանատեղ:
 Քաֆկիր—մետաղյա շերեփ, ծակոտկեննե-րով՝ կերակրի քափը քաշելու համար:
 Քելեխ—մեռելաճաշ:
 Քելա—թաղիք:
 Քելա—ֆյուլան—թաղիքի գլխարկ:
 Քերեղան (ֆրեղան)—կավի աման, որի մեջ ճաշ են ուտում:
 Քևֆը շաղանալ—ուրախանալ, տրամադրությամբ բարձրանալ:
 Քընար հանել—գլուխ հանել:
 Քըռալ—տաքանալ, կպնել:
 Քըրշ—մաշված հին շորեր:
 Քրոց—կողով:
 Քիթը աղաղվել—խորատվել:
 Քիթ ու պոռնկը վն թողած—անտրամադիր:
 Քիմի—չափ, մոտավորապես:
 Քիշմիշ—չամիշ:
 Քիսա—քսակ:
 Քիր—թույր:

Քյալագ—աղետ, պատուհաս:
 Քյալա—գլուխ:
 Քյալա անել—գլխատել:
 Քյանլան—հրեղեն:
 Քյամալ—խելք, միտք:
 Քյանըրարալ—լարախաղաց:
 Քյասիր—աղքատ, խեղճ:
 Քյասիր—ֆյուսուր—տե՛ս Քյասիր:
 Քյար անել—աղբել, ներգործել, օգնել, նպաստել:
 Քյաֆուր—անգույթ, անխիղճ:
 Քյուրլուղ տալ—նեղություն, անհանգստու-թյուն պատճառել:
 Քյուլմանչի—մոխիր հանող, թափոր:
 Քեմեարամ—քունը լրիվ շառած, կիսա-թուն:
 Քեմրուտ—հասարակ, աննշան:
 Քոզ—կրակից մնացած վառ ածուխը:
 Քոզար—կալսած հասկերի կոշտ մնացորդը:
 Քարակ տալ—ծեծել:
 Քալ—անտառ, թիուտ:
 Քոմակ—օգնական, օգնություն:
 Քոմմա—ամբողջը, բոլորը:
 Քոշ—չու, տեղափոխություն:
 Քուփակ—ծերունի (անարգական նշանա-կություն):
 Քոռ—կույր:
 Քոռաղաղնա—քոռի պես, փխր. հակառա-կի պես:
 Քոսա—անմազ, անրեղ, անմորուք տղա-մարդ:
 Քոտիա—մանուկ, ծծկեր, մատղաշ:
 Քոխ—արմատ:
 Քոֆհան անել—արմատահան անել:
 Քոֆել—լարել:
 Քվերեֆեֆ (ֆլորեֆեֆ)—թույրեր:
 Քրեն—վարձ:
 Քրեհար—վարձու տվող:

Ք: շոտ-մըշաւ — հին, մաշված շորերով:
 Քցել — ննթադրել, հաշվել, փխր. խմել:
 Քուրութել — գլուխը նայել, մազերը մաք-
 րել:

Քութուկ (քութուկ) — կոճղ, արմատ:
 Քուլ — մոխիր:
 Քուշա — փողոց:

Օ

Օքախ — սենյակ:
 Օլու — մեռել:
 Օխենի — օրհնել:
 Օղլաշաղ — 1. կին, 2. ընտանիք երեսա-
 ներ:
 Օշիւ — պատուհան:
 Օնոռ — առաստաղ:
 Օյաղ — զգույշ, արթուն:
 Օյանմիշ ըլենի — սթափվել:
 Օյին — փորձանք, խաղ:

Օշախ — կրակատեղի, (փխր. ընտանիք,
 զերդաստան):
 Օշլակ — բազ, վայրի սագ:
 Օրդում ուանի — երգվել:
 Օրեն հացի մուրացկան — ծալրահեղ աղ-
 փառ:
 Օրը մեկ անկ, տուրը հազար — շատ
 ծեծել:
 Օրգանգու — ասպանդակ:
 Օրբզել — ձիուն կապել, թողնել արածելու:
 Օրմի — արարած:

Ֆ

Ֆանլա — մշակ:
 Ֆանմել — հասկանալ, բժրոհել:
 Ֆայլա — օգուտ:
 Ֆանդ — հնար, ճար, խորամանկություն:
 Ֆանառ — լապտեր:
 Ֆառաշ — ծառա, դահիճ:
 Ֆըրֆրանառ զալ — ֆոֆոալ, շողշողալ:
 Ֆիլ — փիղ:
 Ֆիւլան — բաժակ, սկահակ:
 Ֆլան — ալսինչ:
 Ֆնդուխտ — կաղին, տխիլ:

Ֆոզին տալ — մեռնել:
 Ֆոզ — հող:
 Ֆոդեց-ֆոզի կորչել — հոգով մարմնով
 կորչել, ոչնչանալ:
 Ֆոտ — հոտ:
 Ֆոք — հոր:
 Ֆորքարդ — տարվա այն ժամանակամի-
 չոցը, երբ ձմեռան մոտենալու պատճա-
 րով հորթերն ալլևս դաշտ չեն տանում
 արածացնելու:



ՀԵՔՏԱԹՆԵՐԻ ՑԱՆԿԸ ԸՍՏ ՏԵՂԻ ԵՎ ԱՍԱՑՈՂՆԵՐԻ

1. ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ԽՆՁՈՐ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
2. ՈՍԿԵ ԶՈՒԿԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
3. ԶԱՆ-ՓՈԼՍ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
4. ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՀԱՐԱՄԻ, Վաղարշապատ, Աշխեն Հովհաննիսյանց
5. ԶՈՒԹԶԻ, Վաղարշապատ, Աշխեն Հովհաննիսյանց
6. ԱՂԴԻԼԱԿ, Վաղարշապատ, Աշխեն Հովհաննիսյանց
7. ՈՒՐԵՒ ՀՄԱՐ ՖՈՐ ՓՈՐՈՂԸ ԻՆՔԸ ԿԸՆԿՆԻ ՄԵՋԸ, Վաղարշապատ, Աշխեն Հովհաննիսյանց
8. ՍՈՒՏ ՀԵՔՏԱԹ, Վաղարշապատ, Աշխեն Հովհաննիսյանց
9. ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ՀԵՔՏԱԹԸ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
10. ԽՈՋԱՐԱՄ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
11. ԹԱՐԽՈՒՆ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՀԵՔՏԱԹԸ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
12. ԷՐԿՈՒ ԱՂՊԵՐ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
13. ՕՁԻ ՀԵՔՏԱԹԸ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
14. ԳԻԺ ԱՂՊՈՐ, ԽԵԼՈՔ ԱՂՊՈՐ ՆԱՂԼԸ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
15. ԹԱՄԲԱԼԸ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
16. ՍՈՒՄԱԹԻ ՀԵՔՏԱԹԸ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
17. ՕՀԱՆՆՍԻ ՀԵՔՏԱԹԸ, Վաղարշապատ, Մանուկ Խաչատրյան
18. ԿՈՄԲԱԼ ՏՈՒ..., Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
19. ՂԱՄԲԱՐ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
20. ԶՈՒԹԶԻ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
21. ՄՈԹԱԼԻ ՀԵՔՏԱԹԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
22. ԿԵՂՏԱԿԵՐ ՄԱՐԴ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
23. ՀՈՒՆԱՐՈՎ ԳՈՂԵՐ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ

24. ՕհԱՅ-ԲԱՐԻ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
25. ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԻ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
26. ԳեղՅՈՒՆ ՏՂԵՆ ՈՒ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ԱՂՋԻԿԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
27. ՄԵՌԼԻ ՆՐԵՇՏԱԿԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
28. ԱՂՎԵՍԸ, ԳԵԼԸ, ԱՐՋԸ ՈՒ ԶՄՌՈՒՏ ՂՈՒՇԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
29. ԳԱՐԻԿ-ԱՂՊԵՐ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
30. ՀԱՐՄԵՆԻ ՈՒ ՏԱԼԸ, Վաղարշապատ, Վաղարշակ Վաղանյան
31. ՄԱՆՈՒՆ ԶԵԹԱԹԸ, Վաղարշապատ, Վաղարշակ Վաղանյան
32. ՆՆՈՂԱՍԵՐ ՏՂԵՆ, Վաղարշապատ, Վաղարշակ Վաղանյան
33. ՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԿԵԿԸ, Վաղարշապատ, Վաղարշակ Վաղանյան
34. ԶԱԴՈՒ ՊԱՌԱՎ, Վաղարշապատ, Վաղարշակ Վաղանյան
35. ԱՆՋԻԳՅԱՐ ՄԵՐ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
36. ՀԱԼԱԼԸ ԶՀԱՐԱՄՈՂ ԿԵԿԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
37. ԱՍՍՈՒ ՊԱՀԱՆ ԳԱՐԸ ԳԵԼԸ ԶԻ ՈՒՏԻ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
38. ՄԱՐԴԻՍ ԺԱԿԱՏԻ ԳՐԱՄԸ ԶԻ ՋԵՔԻ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
39. ՅԱԼԱՔ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
40. ԷՐԱԶ ՏԵՆՈՂ ԱՇԿԵՐՏԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
41. ՔՈՍԵՆ ՈՒ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՏՂԵՆ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
42. ԱՐՋԻ ՔՈՒՈՒԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
43. ԽՄՈՐ ՈՒՏՈՂ ԷՐԵՆԵՆ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
44. ԻՐԵՔ ԱՂՊՐՏԻՆՔ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
45. ՄԱՐԴ ԻՐԱ ՅՈՐՂԱՆՈՒ ԳՅՈՐԱ ՊՏԻ ՈՏԸ ՄԵԿԻ, Վաղարշապատ,
ասացողն անհայտ
46. ՍՈՒՏԱՍԱՆ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
47. ԲԵԴՈՂԱԹ ՏՂԵՆ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
48. ԶՈՒՏՈՂԻ ՄԱԼԸ ՈՒՏՈՂԻՆ ՀԱԼԱԼ Ա, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
49. ՓԱՀԻՎԱՆ ՀԵՐ ՈՒ ՏՂԱ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
50. ԱՄՈՒՈՎ ՀԱՐՍԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
51. ԵՐՈՒՍԱՂԵՄ ԴՈՒ ԳԵԱՅԻՐ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
52. ՀՈՐ ՏՎԱՆ ԻՐԵՔ ԽՐԱՏԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
53. ԻՆԶ ՈՐ ՅԱՆԵՍ, ԸՆ ԷՂ ԿՀԵԶԵՍ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
54. ԳՈՂ ՀԱՐՍԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
55. ՍԸՐԻ ԶՊԱՀՈՂ ԿԵԿԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
56. ԱՆԶԳԱՄ ԿԵԿԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
57. ԸՍՆԵՑ ԷՂ ԶԻ ՄԵԱ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
58. ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ՎԱՐԴ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
59. ԱՍՏՈՒ ՈՐ ՈՒԶՆԱ ՀԱՐՍՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱ՝ ԿԲԵՐԻ ՀԵՐԴԿՈՎՆ ԷՂ ՎԵ ԿԱՄԻ,
Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
60. ՍՈՒՏԻԿ ԱՎԶՈՒ ՀԵԹԻԱԹԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
61. ԻՐԵՔ ՔԱՐԻ ՀԵԹԻԱԹԸ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
62. ՂԱՀՐԱՄԱՆ-ԲԼՈՒԹ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ
63. ԱՎԶԻ-ՕՂԼԻ, Վաղարշապատ, ասացողն անհայտ

ՀԱՅԻԱԹՆԵՐԻ ՅԱՆԿԸ ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՎ

Աղգիւակ	406
Ամօթով հարսը	459
Աղվեսը, Գելը, Արջը և Զմուռ զուշը	254
Անզգամ կնիկը	492
Անմահական խնձոր	23
Անմահական վարդ	501
Անջիգլար մեր	284
Ասուս պահած դառը գելը չի ուտի	295
Աստոծ որ ուզենա հարստութիւն տա՝ կրերի հերդկով էլ վե կածի	505
Ավլի-օղլի	534
Արջի քոթոթը	379
Բեղովվաթ տղեն	431
Գառնիկ-աղպեր	260
Դեղցու տղեն ու թագավորի աղջիկը	234
Դիժ աղպոր, խնլոք աղպոր նաղը	416
Գող հարսը	489
Երուսաղեմ դու գնացիր	461
Էրազ տենող աշկերտը	324
Էրկու աղպեր	277
Ըսենց էլ չի մնա	497
Թամբալը	507
Թարխուն թագավորի հերթաթը	175
Ինչ որ ցանես, ըն էլ կհնձես	487

Իրենք աղպրտինք	408
Իրենք քառի հեքիաթը	521
Խմոր ուտող էրեխեն	398
Խողարած	107
Խուզավերդի	222
Մեղղասեր տղեն	437
Կեղտակեր մարդ	568
Կոմբալ տու...	121
Հալալը շհարամող կնիկը	286
Հավատարիմ կնիկը	545
Հարսնեն ու տալը	266
Հոր տված իրենք խրատը	465
Հունարով գողեր	571
Ղահրաման-Բլութ	145
Ղամբար	134
Մախոխի հեքիաթը	354
Մարգիս ճակատի գրածը լի ջնջվի	310
Մարդ իրա յորդանենու գլորա պտի ստը մեկնի	413
Մարտիրոսի հեքիաթը	95
Մեռլի հրեշտակը	243
Մոթալի հեքիաթը	189
Ոսկե ձուկը	39
Չոփլի	161
Չութլի	341
Չուտողի մալը ուտողին հալալ ա	447
Ջադու պառավ	563
Ջան-Փուլատ	50
Սըռ շպահող կնիկ	490
Սումբաթի հեքիաթը	525
Սուտասան	415
Սուտլիկ ավլու հեքիաթը	517
Սուտ հեքիաթ	513
Ուրշի հմար ֆոր փորողը ինքը կընկնի մեջը	425
Փահլեվան հեր ու տղա	450
Փառասուն հարամի	82
Քոսեն ու թագավորի տղեն	363
Օխալ-բարի	199
Օհանեսի հեքիաթը	555
Օձի հեքիաթը	397
Յալաք	315



ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան երկրորդ հատորի 5

ԱՅՐԱՐԱՏ

1. Անմահական խնձոր	23
2. Ոսկե ձուկը	29
3. Զան-Փռլատ	50
4. Քառասուն հարամի	82
5. Մարտիրոսի հեթիաթը	95
6. Խոզարած	107
7. Կոմբալ տու...	121
8. Ղամբար	134
9. Ղահրաման-Բլուք	145
10. Զովի	161
11. Թարխուն թագավորի հեթիաթը	175
12. Մոթալի հեթիաթը	189
13. Օխայ-բարի	199
14. Խուզավերդի	222
15. Գեղցու տղեն ու թագավորի աղջիկը	234
16. Մեռլի հրեշտակը	243
17. Աղվեսը, Գելը, Արջը ու Զմուռ-ղուշը	254
18. Գառնիկ-աղպեր	260
19. Հարսնեհրն ու տալը	266
20. Էրկու աղպեր	277

21. Անշիգյար մեր	284
22. Հալալը չհարամող կնիկը	286
23. Աստու պահած գառը գնլը շի ուտի	295
24. Մարգիս ճակատի գրածը շի ջնջվի	310
25. Ֆալաք	315
26. Էրազ տննող աշկերտը	324
27. Զուլի	341
28. Մախոխի հեքիաթը	354
29. Քոսեն ու թագավորի տղեն	363
30. Արշի քոթոթը	379
31. Խմոր ուտող էրեխեն	388
32. Օձի հեքիաթը	397
33. Իրեք աղպրտինք	403
34. Աղդիլակ	406
35. Մարդ իրա յորդաննու գյորա պտի ոտը մկենի	413
36. Սուտասան	415
37. Գիժ աղպոր, խելոք աղպոր նաղլը	416
38. Ուրշի հմար ֆոր փորողը ինքը կընկնի մեշը	425
39. Բեդուվաթ տղեն	431
40. Մնողասեր տղեն	437
41. Զուտողի մալը ուտողին հալալ ա	447
42. Փահլիվան հեր ու տղա	459
43. Ամթուվ հարսը	459
44. Երուսաղեմ դու գնացիր	461
45. Հոր տված իրեք խրատը	465
46. Ինչ որ ցանես, ըն էլ կհնձես	487
47. Գող հարսը	489
48. Սըռ շպահող կնիկ	490
49. Անզգամ կնիկը	492
50. Հսենց էլ շի մնա	497
51. Անմահական վարդ	501
52. Աստոծ որ ուղենա հարստություն տա՝ կրեքի հերդկով էլ վե կածի	505
53. Թամբալը	507
54. Սուտ հեքիաթ	513
55. Սուտիկ ավլու հեքիաթը	517
56. Իրեք քառի հեքիաթը	521

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Հավելված 1. Տարբերակներ

1. Սումբաթի հեքիաթը	525
2. Ալլի-օղլի	531
3. Հավատարիմ կնիկը	545
4. Օհանեսի հեքիաթը	555
5. Զադու պառավ	563
6. Կեղտակեր մարդ	568
7. Հոնարով գողեր	571

Հավելված II. Նմուշ Վաղարշապատի խոսվածքից՝ գիտական տառադար- ձույթամբ

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	574
	597

ԲԱՌԱՐԱՆ, ՑԱՆԿՆԵՐ

Բառարան	629
Հեքիաթների ցանկը ըստ տեղի և ասացողների	652
Հեքիաթների այբբենական ցանկ	654

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ
ՀԱՏՈՐ II

Հրատ. խմբագիր՝ Հ. Մկրչյան
Գեղ. ձևավորումը՝ Լ. Սաղոյանի
Տեխ. խմբագիր՝ Մ. Մարտիրոսյան
Վերստուգող տրագրիչներ՝ Ա. Ալանյան, Ա. Մխրգոյան

ՎՖ 07634 Պատվեր 1646, Հրատ. 1749 ԽՀԽ 580 Տիրաժ 15 000

Հանձնված է տրագրության 25/VIII 1939 թ.

Ստորագրված է տպագրության 20/XI 1939 թ.:

Թուղթ՝ 60×92¹/₁₆: Տպագր. 41,25 մամ. + 1 ներդիր, հրատ. 31 մամ.:
Գինը կազմով 14 ռ. 80 կ.:

ՀՍՍՌԻ կուլտուրայի մինիստրության Հրատարակչությունների
և տրիգրաֆարդյունարերության Գլխավոր վարչության
№ 6 տպարան, Երևան, Լենինի պողոտա № 51:

ՀԱՅԳՈՒԽՐԱՅՀԻՄՍԻ

№ 6-րդ տպարան, Լենինի պողոտա № 51
ՄՏՈՒԳՈՂ № 2

Գրքի մեջ դեֆեկտ նայտնաբերելու դեպ-
քում խնդրվում է գիրքը քերքիկի նետ միա-
սին վերադարձնել տպարանին, փոխարենը
ստանալ նորը:

